

PROLETÁŘI
VŠECH ZEMÍ,
SPOJTE SE!

LENIN
SEBRANÉ
SPISY

16

VYDÁVÁ SE NA ZÁKLADĚ
USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU
KOMUNISTICKÉ STRANY
ČESKOSLOVENSKA

VLADIMÍR
ILJIČ
LENIN
SEBRANÉ
SPISY

SVAZEK

16

červen 1907 - březen 1908

NAKLADATELSTVÍ SVOBODA

PRAHA 1984

Podle 5. ruského vydání
V. I. Lenin, Polnoje sobranije sočiněnij,
tom 16, Politizdat, Moskva 1976,
připraveného
Institutem marxismu-leninismu při ÚV KSSS,
přeložil kolektiv překladatelů

© Politizdat, Moskva 1976
Translation © Nakladatelství Svoboda, Praha 1984

PŘEDMLUVA

Do 16. svazku Sebraných spisů V. I. Lenina jsou zařazeny práce napsané od června 1907 do března 1908. Lenin je psal v letech reakce, v jednom z nejtěžších období dějin bolševické strany.

Dne 3. (16.) června 1907 provedla carská vláda státní převrat a nemilosrdně se vypořádala s revolučně smýšlejícími dělníky a rolníky. Vojenské polní soudy, trestné výpravy, které postřílely tisíce rolníků a dělníků, vyhnanství a věznice přeplněné revolucionáři, neustálé pronásledování masových dělnických a rolnických organizací a dělnického tisku, to jsou hlavní charakteristické rysy politické situace v Rusku v tomto období.

Bylo to ovšem také období, v němž se carismus vyvíjel cestou buržoazní monarchie, buržoazně černosotňovského parlamentarismu a buržoazní politiky carismu na vesnici. Ve snaze vytvořit si z kulactva svou třídní oporu carismus násilně potlačoval rolnickou občinu a začal uskutečňovat novou agrární politiku, kterou Lenin nazval „agrárním bonapartismem“. Byl to pokus přizpůsobit carismus novým podmínkám, otevřít poslední ventil, aby byla v budoucnu odvrácena revoluce.

Politický nátlak carské vlády na dělnickou třídu a její organizaci provázel hospodářský nátlak kapitalistů, kteří se snažili zlikvidovat vymoženosti dosažené v průběhu revoluce. Všude se snižovaly mzdy, prodlužovala se pracovní doba, docházelo k četným masovým výlukám, byli propouštěni revolučně smýšlející dělníci atd. Průmysl v letech 1907—1909 stagnoval. Řada průmyslových odvětví snižovala výrobu i stavy dělnictva, stoupala nezaměstnanost.

Zvlášt' nenávisťně pronásledovala carská vláda bolševiky jakožto iniciátory boje proti absolutismu a nesmiřitelné nepřátele starého režimu. Tajná policie se pokoušela zatknout V. I. Lenina, který tehdy žil ilegálně ve Finsku.

V těžkých podmínkách nastupující reakce se Lenin teoreticky i organizačně věnoval upevnění bolševické strany, přípravě a sjednocení sil pro blížící se revoluci. Později charakterizoval toto období v knize Dětská nemoc „levičáctví“ v komunismu těmito slovy: „Léta reakce (1907 až 1910). Carismus zvítězil. Všechny revoluční a opoziční strany jsou poraženy. Místo politiky skleslost, demoralizace, roztržky, rozháranost, renegátství, pornografie. Zesleňené sklony k filozofickému idealismu. Mysticismus zastírající kontrarevoluční nálady. Zároveň však právě velká porážka je cennou a velmi prospěšnou školou pro revoluční strany a revoluční třídu, školou dialektiky dějin, školou chápání, schopnosti a umění vést politický boj. V neštěstí se poznávají přátelé. Poražené armády se dobře učí“ (Spisy 34, Praha 1955, s. 21).

V dílech zařazených do tohoto svazku vypracovává Lenin program, taktiku a organizační zásady bolševismu, obhajuje a rozvíjí marxistickou teorii v boji proti buržoazní ideologii, oportunistu a revizionismu. Zvláštní pozornost věnuje marxistickému hodnocení tehdejší situace a úkolům strany v období nástupu reakce, analýze ekonomiky a rozložení třídních sil v Rusku, shrnutí výsledků první ruské revoluce a perspektivám revolučního boje.

Při analýze zvláštností ekonomiky Ruska poukazuje Lenin na hluboké rozpory podmiňující specifičnost ruské revoluce: „Nejzaostalejší pozemková držba a nejprimitivnější vesnice — nejvyspělejší průmyslový a finanční kapitalismus!“ (tento svazek, s. 426). Rusko vstoupilo do monopolistického stadia kapitalismu a průmyslová výroba se začala v širokém měřítku koncentrovat. Tento proces zesílil zejména po průmyslové krizi v letech 1900—1903, která zruinovala a zničila spoustu drobných podniků a urychlila

růst monopolistických svazů. Syndikáty a monopoly se zmocňovaly velkopřůmyslu, dopravy a bankovníctví. Současně však v ekonomice přetrvávaly nejzaostalejší formy zemědělství, jako byla feudální statkářská pozemková držba a upadající rolnické hospodářství s primitivní technikou.

Stále se prohlubující rozpory mezi výrobními silami rozvíjejícími se na kapitalistickém základě a mezi pozůstatky feudalismu — statkářská pozemková držba a carismus —, které brzdily rozvoj výrobních sil, mohla vyřešit jen revoluce. Lenin upozorňoval, že úkoly, které pro ruskou revoluci vyplývají z objektivního chodu dějin a z postavení širokých lidových mas, nejsou vyřešeny, a zdůrazňoval, že v Rusku musí v nejbližší době zvítězit revoluce. „*Rusko*,“ psal v říjnu 1907, „*se nemůže vymanit ze své nynější krize pokojnou cestou*“ (s. 159).

Mocnou zbraň této revoluce viděl Lenin v proletářské straně, věrné marxistickým zásadám. „Dokázali jsme bojovat dlouhé roky před revolucí. Nadarmo nás nenazývali skálopevními,“ říká o bolševicích. „Sociální demokraté vybudovali proletářskou stranu, která při neúspěchu prvního vojenského náporu neklesá na duchu, neztrácí hlavu a nedá se strhnout k hazardérství. Tato strana kráčí k socialismu a nespojuje svůj osud s výsledkem toho či onoho období buržoazní revoluce. Právě proto také nemá slabé stránky buržoazních revolucí. A tato proletářská strana kráčí k vítězství“ (s. 430).

Lenin učil, že strana dělnické třídy musí při vypracování své taktiky počítat s tím, že brzy nevyhnutelně dojde k nové revoluční krizi, která vzejde z objektivních podmínek života v Rusku. Úkolem strany je připravovat se na ni, upevňovat ilegální stranické organizace, spojovat ilegální práci s činností v nejrůznějších legálních organizacích sdružujících dělníky a připravovat dělnické masy k novému rozmachu revolučního hnutí.

V letech reakce Lenin energicky bojoval proti menševikům a jiným oportunistům. Menševici nevěřili v nový

rozmach revolučního hnutí a odmítali plnit nejdůležitější požadavky stranického programu, usilovali o likvidaci ilegální revoluční strany dělnické třídy a chtěli místo ní vytvořit širokou legální indiferentní „stranu“ podle vzoru anglické labouristické strany. Lenin zhodnotil sociální kořeny likvidátorství slovy: „Likvidátorství je hluboký sociální jev, který je nerozlučně spjat s kontrarevolučními náladami liberální buržoazie, s rozkladem a demoralizací v řadách demokratické maloburžoazie“ (Spisy 16, Praha 1958, s. 99).

Bolševici rozhodně bojovali proti likvidátorům a zároveň odhalovali i oțzovisty (kteří usilovali o odvolání sociálně demokratických poslanců z dumy), „likvidátory naruby“, jak je nazýval Lenin. Oțzovisté odmítali využívání legálních možností (zejména tribuny Státní dumy, různých legálních dělnických organizací apod.) k práci v revolučním hnutí a naléhali na bolševiky, aby se odtrhli od mas a přeměnili stranu v sektu. Lenin příkládal boji proti sektářství velký význam; skutečně revoluční marxistická strana dělnické třídy mohla vzniknout pouze v boji na dvou frontách — proti pravici a proti sektářům. Proto vyzýval bolševiky, aby důkladně analyzovali zkušenosti z boje proti nejružnějším oportunistům a revizionistům. V předmluvě ke sborníku *Za 12 let*, který byl ve skutečnosti prvním vydáním Leninových spisů, zdůrazňuje, že je to nutné, „má-li se upevnit revoluční marxismus, má-li se zocelit ruská dělnická třída ve svém osvobozeneckém boji“ (tento svazek, s. 130).

Když shrnuje výsledky ideového boje proti legálním marxistům, ekonomistům a menševikům v letech 1895 až 1907, píše, že celé dějiny „ukazují praktickou politickou hodnotu nesmiřitelné teoretické polemiky“ (s. 114). V letech reakce význam teoretického boje nesmírně vzrostl, neboť kontrarevoluce útočila i na ideologické frontě. Častěji se vyskytovaly pokusy o „kritiku“, tj. o revizi základů marxismu. Do boje proti marxismu se zapojila část stra-

nických publicistů, kteří se jej snažili pod rouškou „obraný“ revidovat. Nejdůležitějším úkolem bolševiků se stal boj na ideologické frontě. Lenin odhalil a potřel „kritiky“ marxismu a obhájil teoretické základy marxistické strany.

Velký význam přikládal Lenin shrnutí výsledků první revoluce v Rusku. Nabádal bolševickou stranu, aby chránila a pěstovala revoluční tradice v řadách dělnické třídy a rolnictva a pokládala to za jeden ze svých základních agitačních a propagandistických úkolů v období reakce. Upozorňoval, že období dočasného klidu musí bolševici využít ke kritickému studiu zkušeností z této revoluce, musí je zhodnotit, zbavit všeho škodlivého a předat masám jako směrnici pro další boj.

Lenin zhodnotil základní výsledky první ruské revoluce v článku Revoluce a kontrarevoluce, v němž především konstatoval, že „revoluce dala za pravdu naši teorii, protože je to jediná skutečně revoluční teorie“ (s. 136). Život potvrdil bolševickou tezi o vedoucí úloze (hegemonii) proletariátu v revoluci. Proletariát skutečně stál po celou dobu v čele revoluce a jeho marxistická strana byla skutečným ideovým předvojem dělnické třídy. Vše, čeho dosáhlo osvobozené hnutí v Rusku, je zcela a bezvýhradně výsledkem revolučního boje mas v čele s proletariátem. Lenin dokazoval, že proletariát jako avantgardní bojovník za zájmy lidu musí upevnit svou organizaci, stmelit své síly pro stejně důsledný a houževnatý boj v budoucnosti: „Zárukou nepřemožitelnosti proletariátu je ekonomický vývoj v Rusku i v celém světě“ (s. 141).

Zkušenosti z první ruské revoluce potvrdily správnost Leninovy teze, že věrným a spolehlivým spojencem proletariátu v buržoazně demokratické revoluci je rolnictvo. Podle Lenina „jediným základem buržoazní demokracie jako historické síly v Rusku jsou rolnické masy“ (s. 142). Tato revoluce skutečně ukázala, že vůdcem této masy může být jedině proletariát, jedině on může vést rolnictvo do boje proti statkářům a carismu.

Revoluce názorně potvrdila, že ruská buržoazie je reakční a že přísluhuje carismu. Zájmy velkoburžoazie a statkářských vlastníků půdy se stále více prolínaly; velkoburžoazie a statkáři společně bojovali proti proletariátu a rolnictvu a kapitalisté se čím dál více klonili na stranu vlády. Maloburžoazní strany se v boji projevíly jako nesmírně zbabělé, bezcharakterní a renegátské. Lenin píše v Poznámkách publicisty: „Nechť si tedy náš proletariát odnese z ruské buržoazní revoluce trojnásobnou nenávist k buržoazii a odhodlání bojovat proti ní, trojnásobné opovržení k maloburžoaznímu slabošství a kolísavosti.“ Byl pevně přesvědčen, že bez ohledu na další průběh ruské revoluce a velmi obtížnou situaci pro proletariát tato nenávist k buržoazii a opovržení vůči maloburžoazním stranám „stmělí jeho řady, zbaví ho ničemných vetřelců z cizích tříd, znásobí jeho síly a zocelí ho, aby mohl v pravý čas zasadit zničující rány celé buržoazní společnosti“ (s. 87).

Lenin věnoval velkou pozornost teoretickým otázkám týkajícím se charakteru příští revoluce v Rusku, podmínek a perspektiv jejího vývoje. Na základě zobecnění zkušeností z první ruské revoluce dospěl k závěru, že revoluce může v Rusku zvítězit pouze jako revoluce uskutečňovaná pod vedením proletariátu a že v dané historické situaci tato buržoazně demokratická revoluce nevyhnutelně přeroste v revoluci socialistickou. Tyto teze všestranně zdůvodnil v práci Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907. Mimo jiné tu píše: „Agrární otázka je základem buržoazní revoluce v Rusku a podmiňuje národní zvláštnosti této revoluce.

Podstatou této otázky je boj rolnictva za odstranění statkářské pozemkové držby a pozůstatků feudalismu v zemědělství, a tedy i v sociálních a politických institucích Ruska“ (s. 411).

Tato práce se opírá o závěry z knihy Vývoj kapitalismu v Rusku, v níž Lenin podal marxistickou charakteristiku ekonomiky a třídní struktury Ruska koncem 19. století

a analyzoval rozložení třídních sil bezprostředně před první ruskou revolucí. Jeho analýza jasně odpověděla na otázku, jaký charakter bude mít blížící se revoluce, jaké budou její hybné síly a úloha různých tříd. Všechny Leninovy prognózy plně potvrdil průběh revoluce v letech 1905—1907.

Lenin analyzuje a zobecňuje zkušenosti z boje bolševiků za získání rolnictva jako spojence dělnické třídy a všestranně zkoumá vývoj boje rolníků o půdu v první ruské revoluci. Odhaluje ekonomické pozadí všech agrárních programů v tomto období a příčiny tohoto velkého historického boje.

Zkušenosti ze dvou let revoluce v Rusku názorně potvrdily obrovský význam rolnického hnutí, boje rolníků o půdu. Během revoluce se ukázalo, že pozůstatky feudalismu na vesnici jsou daleko silnější, než se dříve předpokládalo; byly příčinou celonárodního hnutí rolnictva. Chtěl-li proletariát dosáhnout vítězného vývoje buržoazní revoluce, musel vést za sebou rolnictvo. Lenin zdůrazňuje a zdůvodňuje tezi, že likvidace statkářské pozemkové držby a dalších pozůstatků feudalismu připraví půdu pro třídní boj proletariátu s buržoazií a proletariátu usnadní vedení boje za socialistickou revoluci ve svazku s vesnickou chudinou.

V Agrárním programu sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907 rozvíjí Lenin rovněž tezi o dvou typech vývoje kapitalismu a o revolučním boji proletariátu a rolnictva za rolnickou, demokratickou cestu tohoto vývoje.

Lenin dokázal, že pozůstatky feudalismu, které brzdí ekonomický vývoj Ruska, mohou být odstraněny dvěma způsoby: buď reformou v zájmu statkářů, nebo revolucí v zájmu rolnictva. Tomu odpovídaly návrhy dvou typů agrárních programů: 1. statkářský program vykořisťování a zbídačování rolnictva a program kadetů, který rovněž počítal se zachováním statkářských hospodářství a stat-

kářských privilegií; 2. rolnický program vyvlastnění statkářů, tj. odstranění statkářské pozemkové držby. Zájmy statkářů podporovala Stolypinova agrární politika, jejímž cílem byla likvidace občiny.

Lenin zdůrazňoval, že revoluční rolnický program požadující agrární převrat nelze v Rusku uskutečnit bez radikálního politického převratu. „Rolnictvo nemůže uskutečnit agrární převrat, dokud neodstraní starou moc, pravidelnou armádu a byrokracii, protože to všechno jsou nejspolehlivější opory statkářské pozemkové držby spjaté s ní tisícerými nitkami“ (s. 339).

Lenin podrobně zkoumal základní etapy vývoje agrárního programu sociální demokracie Ruska a na zkušenostech ukázal, jak v letech první ruské revoluce obstál. Život potvrdil, že požadavek bolševického programu zkonfiskovat statkářskou půdu a nacionalizovat veškerou půdu byl správný. Tento požadavek vycházel z perspektivních potřeb ekonomického rozvoje Ruska a odpovídal zájmům rolnictva. Lenin odhalil objektivní příčiny, které nutily drobné vlastníky půdy požadovat její nacionalizaci, a dokázal, že jen nacionalizací půdy lze zlikvidovat statkářskou pozemkovou držbu, vysvobodit rolnictvo ze jha statkářů a odstranit i ostatní překážky svobodného rozvoje rolnického hospodářství včetně občinové pozemkové držby jakožto pozůstatku feudalismu.

V uvedené práci Lenin teoreticky zdůvodnil nacionalizaci půdy a zdůraznil její ekonomický a politický význam. Program nacionalizace půdy hodnotil jako tvůrčí aplikaci Marxovy teorie na podmínky Ruska. Ve své práci rozvinul Marxovu teorii pozemkové renty a obhájil tezi, že soukromé vlastnictví půdy brání svobodnému a rychlému vývoji kapitalismu, vyhrocuje rozpory mezi městem a vesnicí a prohlubuje zaostávání zemědělství za průmyslem. Přesvědčivě dokázal, že odstranění soukromého vlastnictví půdy (nacionalizace půdy) umožní rychlý rozvoj výrobních sil. Podle jeho slov by nacionalizace půdy pomohla

proletariátu zasadit jedné z forem soukromého vlastnictví takový úder, „který nevyhnutelně vyvolá ohlas na celém světě“ (s. 315).

Leninova práce zároveň objasňuje, že nacionalizaci půdy lze v Rusku uskutečnit jedině po vítězství rolnické revoluce, v podmínkách demokratické diktatury proletariátu a rolnictva.

Bolševický agrární program, program likvidace statkářské pozemkové držby a nacionalizace veškeré půdy, vycházel z možnosti a nevyhnutelnosti přerůstání buržoazně demokratické revoluce v revoluci socialistickou. V doslovu k uvedené knize, napsaném v září 1917, Lenin upozorňuje, že v podmínkách dozrávající socialistické revoluce „musíme nutně jinak pohlížet i na nacionalizaci půdy obsaženou v agrárním programu. Nacionalizace půdy je totiž nejen ‚posledním slovem‘ buržoazní revoluce, ale i *krokem k socialismu*“ (s. 422).

Nesmírný vědecký a politický význam má Leninova kritika odpůrců nacionalizace půdy. Lenin rozebírá menševický program municipalizace půdy a dochází k závěru, že je teoreticky naprosto neudržitelný a chybný. Menševičtí teoretikové municipalizace půdy, Petr Maslov aj., odmítali Marxovo učení o pozemkové rentě, opakovali výmysly buržoazních apologetů a revizionistů o „zákonu klesající úrodnosti půdy“, který měl zastřít společenské a historické příčiny zaostávání zemědělství a žalostného postavení pracujících (soukromé vlastnictví půdy, vysoká renta, pozůstatky feudalismu v zemědělství), a svalovali vinu na „konzervativnost přírodních sil“. Tito municipalisté zanesli do agrárního programu reformistické myšlenky „municipálního socialismu“. Buržoazie takový socialismus dovoluje, trpí, protože směřuje k otupení třídního boje, k zachování její nadvlády.

V politickém smyslu vyjadřoval municipalizační program chybné a škodlivé menševické názory vyplývající z popírání rozhodujícího významu svazku proletariátu

a rolnictva pro vítězství buržoazně demokratické revoluce a vedoucí úlohy proletariátu v této revoluci. Lenin ukázal, že municipalizační program nesměruje k dobytí moci proletariátem a rolnictvem, že třetí rolnické hnutí na provincionální a národní. Podle Lenina „municipalizace je *reakční* heslo, které idealizuje středověkou izolovanost oblastí a otupuje v rolnictvu vědomí nutnosti centralizované agrární revoluce“ (s. 327).

V praxi neobstály ani argumenty menševiků proti nacionalizaci půdy a jejich odvolávání se na zájmy a požadavky rolnictva, na nebezpečí, že se rolnictvo postaví proti proletariátu a revoluci. Ve skutečnosti bylo rolnictvo pro nacionalizaci půdy, jak vyplývá z Leninova rozboru projektů rolnických poslanců v dumách a návrhů pozemkových zákonů vyjadřujících zájmy rolnictva. Lenin vyzdvihl přednosti těchto pozemkových návrhů před menševickým požadavkem municipalizace půdy a obhajoval jejich pokrokový revolučně demokratický obsah.

Lenin prozkoumal různé formy využití zkonfiskované statkářské půdy a vyslovil se proti jejímu rozdělení do vlastnictví rolníků. Nevylučoval však, že za určitých podmínek je toto rozdělení možné. Napsal: „Sociální demokracie se nemůže zařkat, že nebude podporovat rozdělení. V jiném historickém období, na jiném stupni agrární evoluce může být rozdělení nevyhnutelné“ (s. 282—283).

Leninova práce Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907 je obrovským přínosem pro marxistickou teorii, pokračuje ve zkoumání zákonů vývoje kapitalismu v zemědělství a rozvíjí teorii přerůstání buržoazně demokratické revoluce v socialistickou.

V době, kdy Lenin psal tuto zásadní práci o agrárním programu, pokračoval současně v díle Agrární otázka a „kritikové Marxe“, jehož poslední (X.—XII.) kapitoly byly napsány a uveřejněny v letech 1907—1908 (viz Sebrané spisy 5, Praha 1981, s. 231—276). Dokazuje to, jaký význam přikládal Lenin rozpracování a zdůvodnění

agrárního programu revoluční dělnické strany, obraně a dalšímu rozvíjení marxistické teorie agrární a rolnické otázky, teorie tříd a třídního boje na vesnici, svazku proletariátu s rolnictvem pod vedením proletariátu, jejich společnému boji proti statkářům a kapitalistům, za demokracii a socialismus. Tyto otázky byly zvláště aktuální v epoše imperialismu a proletářských revolucí.

Ve svých pracích o agrární otázce vyvrátil Lenin buržoazní reformistické teorie a argumenty apoletů kapitalismu a „kritiků Marxe“ o pověstném „zákonu klesající úrodnosti půdy“, názory malthuziánů na příčiny bídy pracujících, útoky revizionistů na marxistickou teorii pozemkové renty a zákony koncentrace výroby v zemědělství, dokázal nesprávnost buržoazní apologetiky „stability“ a „rozkvětu“ malých hospodářství v zemědělství za kapitalismu apod. Leninovy práce jsou skvělým příkladem vědecké analýzy agrárních vztahů. Na rozdíl od tvrzení buržoazních ekonomů, reformistů a revizionistů, že obecné zákony kapitalismu nelze aplikovat na zemědělství, Lenin na základě spolehlivých údajů přesvědčivě dokázal, že i v zemědělství je kapitalistická velkovýroba produktivnější než malovýroba a nevyhnutelně ji vytlačuje; velkokapitál vyvlastňuje drobná rolnická hospodářství, pracující rolnictvo upadá do bídy a proletarizuje se. Taková je *obecná zákonitost* kapitalistického vývoje zemědělství, i když se tento vývoj v různých zemích projevuje *různě*.

Leninovy programové směrnice v agrární otázce pomáhají komunistickým a dělnickým stranám v kapitalistických a koloniálních zemích správně řešit důležitou otázku vztahu dělnické třídy k rolnictvu jakožto spojenci v boji za demokracii a socialismus. Leninova kritika protimarxistických teorií v agrární otázce je dodnes významným příkladem nesmiřitelného boje proti nepřátelské ideologii, buržoazní apologetice, současnému revizionismu a reformismu.

V jiných pracích zařazených do tohoto svazku je roz-

pracováván a zdůvodňován? Leninův nový plán taktiky bolševiků, který bylo třeba realizovat v prvních letech reakce. V článku Proti bojkotu, napsaném záhy po kontrarevolučním převratu z 3. června, v Tezích referátu o vztahu sociálně demokratické dělnické strany k III. dumě, předneseného na petrohradské městské konferenci 8. července, v Návrhu rezoluce o účasti ve volbách do III. státní dumy aj. Lenin dokazuje, že za dané situace se strana musí aktivně zapojit do kampaně kolem voleb do III. státní dumy, musí se snažit prosadit své zástupce do této reakční instituce, aby jí mohla využít jako celoruské tribuny pro agitaci. Důkladně rozebral a vyvrátil argumenty stoupců bojkotu a přesvědčivě dokázal, že bolševismus nelze směšovat s bojkotismem. Bolševici uskutečňovali taktiku takzvaného aktivního bojkotu jen za vzestupu revoluce, tj. spojovali bojkot s masovým ozbrojeným povstáním proti staré moci. Bojkot proto nemůže být univerzálním bojovým prostředkem vhodným v každém období. Lenin kritizoval dogmatismus stoupců bojkotu a vysvětloval, že marxismus vyžaduje od revolucionářů, aby „uměli *myslet*, aby uměli *analyzovat* podmínky, v nichž lze použít starých metod boje, a neopakovali pouze známá hesla“ (s. 49).

III. konference SDDSR (II. celoruská), svolaná v červenci 1907, schválila po Leninově referátu jeho návrh rezoluce a tím taktická linie bolševiků zvítězila v celé straně; stoupcí bojkotu byli ideově poraženi. Leninova taktika spojující legální a ilegální metody boje umožnila bolševikům ustoupit s nejmenšími ztrátami, zachovat pořádek ve svých řadách a shromáždit síly k novému rozmachu revolučního hnutí.

V řadě prací zařazených do tohoto svazku Lenin odhaluje kontrarevoluční složení a protilidovou činnost III. státní dumy a dále propracovává základy bolševické taktiky v parlamentě. Jsou to např. články Třetí дума, Třetí státní дума a sociální demokracie, Příprava „odporných orgií“ a projevy a rezoluce předložené na konferenci

petrohradské organizace SDDSR a na IV. (III. celoruské) konferenci SDDSR.

O složení III. dumy Lenin řekl, že odpovídá přání inspiátorů a autorů reakčního volebního zákona z 3. června. V dumě se vytvořily dvě většiny — černosotňovsko-oktábristická a oktábristicko-kadetská, které byly svou třídní podstatou kontrarevoluční; carská vláda se o ně opírala při uskutečňování své protilidové politiky.

Na podkladě třídního hodnocení III. státní dumy vypracoval Lenin taktiku bolševické strany v dumě. Za hlavní podmínku úspěšné práce sociálně demokratické frakce v dumě považoval to, že se frakce podřídí ústřednímu výboru strany. Při veškeré své činnosti byli sociálně demokratičtí poslanci povinni řídit se tou pasáží rezoluce V. (londýnského) sjezdu, v níž se praví, že celkový charakter boje v dumě je nutno podřídít úkolům proletářského boje mimo tento orgán. Na prvním místě to musí nutně být agitační a propagandistická činnost, odhalování protilidové politiky carské vlády a přísluhovačství liberálních stran. Tuto stránku činnosti je třeba doplňovat předkládáním interpelací a návrhů zákonů, přičemž lze vytvářet bloky s poslanci, kteří stojí víc nalevo než kadeti, ne však přímo s kadety.

Lenin usvědčoval z oportunistu a dogmatismu menševické teoretiky, kteří tvrdili, že sociálně demokratičtí poslanci musí v dumě vyvíjet „zákonodárnou“ činnost. Ostře kritizoval menševiky, kteří v letech reakce pokračovali ve své staré oportunistické taktice, stále více se přikláněli ke kadetům a snažili se uzavírat s nimi bloky a dohody. Lenin zdůrazňoval, že je třeba odhalovat demagogii kadetů, kteří se rádi hájí do hávu „levé opozice“, a znemožňovat jim působení na masy, „*houževnatě bojovat za demokratické a revoluční úkoly nejen proti vládě, černosotňovcům a oktábristům, ale i proti kadetům*“ (s. 161).

Práce K rozpravám o rozšíření rozpočtových práv dumy, Vlastenecké proslovy na objednávku policie a další dokazují, že Lenin neustále pozorně sledoval činnost sociálně

demokratické frakce v III. dumě, kritizoval její chyby a omyly a ukazoval, jak je napravit. Doporučoval poslancům, aby využili zejména rozprav o rozpočtových právech dumy k usvědčování západoevropských kapitalistických zemí, které se vychloubají svou demokracií a přitom podporují reakční carský režim. Přesvědčoval, že carská vláda se nemůže udržet bez pomoci světového kapitálu. Buržoazie celého světa poskytuje carovi miliardové půjčky nejen v naději na vysoké zisky, ale i proto, že má zájem na tom, aby v Rusku starý režim zvítězil nad revolucí, v jejímž čele stojí proletariát.

Taktika bolševické strany, kterou Lenin vypracoval pro období stolypinské reakce, má i dnes velký význam pro dělnické strany v kapitalistických zemích. Lenin později napsal, že v žádné zemi nezískalo revoluční hnutí tak bohaté zkušenosti, nikde se tak rychle nestrídaly nejrůznější formy hnutí, pokojné s bouřlivými, ilegální s legálními, úzce kroužkařské s masovými, jako v Rusku. Nynější komunistické a dělnické strany využívají zkušenosti bolševické strany a učí se správně hodnotit politickou situaci vznikající v tom nebo onom okamžiku boje, učí se aplikovat takové metody a způsoby boje, které odpovídají konkrétní historické situaci.

Širší okruh prací uveřejněných v tomto svazku je věnován otázkám VII. (stuttgartského) kongresu II. internacionály: Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu, Poznámky k rezoluci stuttgartského kongresu o „militarismu a mezinárodních konfliktech“, Poznámky k článku C. Zetkinové Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu, Antimilitaristická propaganda a svazy socialistické dělnické mládeže, Jak „socialisté-revolucionáři“ píší dějiny, Předmluva k Voinovově (A. V. Lunačarského) brožurě o vztahu strany k odborům a Neutralita odborů. Některé z nich jsou uveřejňovány poprvé.

Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu byl první kongres, jehož se Lenin zúčastnil bezprostředně. Sešel

se v době, kdy se zvláště vystupňovaly základní rozpory kapitalismu, který dospěl do stadia imperialismu. Nejdůležitějším bodem programu kongresu byl boj mezinárodní dělnické třídy a jejích stran proti militarismu a válce, kterou stále zjevněji připravovali imperialisté na celém světě.

Lenin aktivně pracoval v komisi pro vypracování návrhu rezoluce o militarismu a mezinárodních konfliktech, k němuž předložil zásadní pozměňovací návrhy a doplňky. Vycházel z toho, že imperialistické války jsou nezbytným průvodním jevem kapitalismu. Zároveň poukazoval na to, že dělníci mají možnost a jsou povinni bojovat proti nebezpečí války, a odhaloval oportunisty, kteří neuznávali reálný význam takového boje a tím předem odsuzovali dělníky k pasivitě. Důležitým úkolem revoluční sociální demokracie v tehdejší době byla podle Lenina antimilitaristická propaganda a šíření myšlenky mezinárodní solidarity pracujících.

V důsledku Leninova houževnatého boje proti oportunistům, v němž jej podporovala německá levice a polští sociální demokraté, schválil kongres rezoluci v duchu revolučního marxismu a ta se stala na dlouhá léta směrnicí pro boj mezinárodní dělnické třídy. Tato rezoluce obsahovala prohlášení, že boj proti imperialistické válce musí vyústit v nahrazení kapitalismu socialismem, a vysvětlovala, proč je nutné přistupovat k boji proti válce z revolučních pozic. Vyzývala, aby revoluční krize vyvolané válkou bylo využito k rychlejšímu svržení buržoazie.

Následující kongresy v Kodani a Basileji potvrdily správnost rezoluce stuttgartského kongresu o boji proti imperialistickým válkám. Přesto na počátku první světové války oportunistická většina sociálně demokratických stran II. internacionály zradila svůj dřívější postoj a přešla na stranu svých imperialistických vlád. Pouze bolševická strana v čele s Leninem zaujala důsledně internacionalistické, revoluční stanovisko.

Leninovy teze o nutnosti boje proti nebezpečí válečných konfliktů jsou zvláště aktuální právě dnes, kdy stále rychleji vzrůstá síla a mezinárodní vliv světové socialistické soustavy, stále výrazněji se projevuje převaha sil socialismu nad imperialismem, sil míru nad silami války, kdy proti mezinárodnímu imperialismu lze postavit nejen sílu organizovaných dělníků v kapitalistických zemích, ale i vojenskou sílu socialistických států, jejichž zahraniční politika je především založena na boji za upevnění míru.

V článcích o stuttgartském kongresu věnoval Lenin velkou pozornost problematice kolonialismu. Demonstrativně v nich houževnatý boj mezi revolučními marxisty a oportunisty při projednávání a schvalování rezoluce o koloniální otázce, odhaloval třídní kořeny oportunismu a vytýčoval úkol semknout dělnickou třídu všech zemí k rozhodnému boji proti kolonialismu. Na vztahu ke koloniální otázce dokládá, jak oportunisté přisluhovali vlastní imperialistické buržoazii, když na kongresu ospravedlňovali koloniální války a zastírali krutost koloniálního režimu řečmi o „civilizátorské“ úloze imperialistů. Lenin vysoce hodnotil rezoluci o koloniální otázce, která ostře a neshovívavě odsuzovala veškerou koloniální politiku. Po dlouholetém houževnatém boji, který vedly kolonizované národy ve svazku s revolučním dělnickým hnutím v čele s komunistickými a dělnickými stranami, bylo dosaženo významných úspěchů: Národy Asie jsou nezávislé, ruší se koloniální pořádky v Africe, národy Latinské Ameriky důsledně bojují za národní nezávislost. Blíží se úplný krach systému koloniálního otroctví. Myšlenky, které obhajovali a bránili revoluční marxisté na stuttgartském kongresu, se úspěšně realizují.

Velký význam měla rovněž rezoluce kongresu o vztahu mezi socialistickými stranami a odbory. V pracích zahrzených do tohoto svazku Lenin obhajuje a propaguje zásadu stranickosti odborů, ostře kritizuje menševické stoupence „neutrality“ včetně G. V. Plechanova, který hájil

neutralitu odborů i na tomto kongresu. Lenin poukázal na to, že práce strany v odborech má stále větší význam, neboť bolševici musí usilovat o sblížení odborů se stranou a prohlubovat socialistické uvědomění proletariátu, je totiž nutné, aby proletariát pochopil své revoluční úkoly. Myšlenka neutrality a nestrannosti odborů, psal Lenin, všude těžce poškozuje zájmy dělnické třídy, protože vede odbory k oportunistu. Lenin vyzýval bolševiky, aby usilovně pracovali v odborech, aby „pracovali *všude*, kde lze šířit revoluční marxistickou teorii mezi proletariátem a budovat *tvrze třídní* organizace. Všechno ostatní přijde samo“ (s. 203—204).

Do šestnáctého svazku bylo zařazeno pět dosud nepublikovaných Leninových dokumentů. Čtyři z nich — Poznámky k rezoluci stuttgartského kongresu o „militarismu a mezinárodních konfliktech“, Poznámky k článku C. Zetkinové Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu, Anti-militaristická propaganda a svazy socialistické dělnické mládeže a Jak „socialisté-revolucionáři“ píší dějiny — objasňují jednání stuttgartského kongresu II. internacionály a propagují jeho závěry. Pátý dokument, článek Třetí státní дума a sociální demokracie, charakterizuje složení dумы z hlediska zastoupení politických stran a pracovává taktiku bolševiků v tomto orgánu.

INSTITUT MARXISMU-LENINISMU
PŘI ÚV KSSS

PROTI BOJKOTU

(Z POZNÁMEK
SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉHO
PUBLICISTY)¹

Napsáno 26. června (9. července) 1907

Otištěno koncem července 1907

v brožuře O bojkotu III. dумы,

vydané v Petrohradě

Podepsán N. Lenin

Podle textu brožury

Nedávný sjezd učitelů², jehož většina byla ovlivněna socialisty-revolucionáři³, schválil za přímé účasti významného zástupce eserské strany rezoluci o bojkotu III. dумы. Sociálně demokratičtí učitelé spolu se zástupcem SDDSR se zdrželi hlasování, protože podle jejich názoru se taková otázka musí řešit na sjezdu nebo konferenci strany, a ne v nestranickém, odborově politickém svazu.

Otázka bojkotu III. dумы^[254] se tak stává aktuální otázkou revoluční taktiky. Eserská strana, soudíme-li podle projevu jejího zástupce na uvedeném sjezdu, už tuto otázku vyřešila, ačkoli ani oficiální usnesení této strany, ani písemné dokumenty eserů dosud nemáme. Sociální demokraté si tuto otázku položili a zabývají se jí.

Jak vlastně eseri své usnesení zdůvodňují? Rezoluce učitelského sjezdu v podstatě říká, že III. дума není vůbec k ničemu, že vláda, která provedla státní převrat 3. června⁴, je reakční a kontrarevoluční, že nový volební zákon je výhodný jedině pro statkáře atd. apod.* Zdůvodnění

* Zde je text této rezoluce^[331]: „Vzhledem k tomu, 1. že nový volební zákon, na jehož základě se svolává III. státní дума, bere pracujícím i ta skrovná volební práva, která dosud měli a za něž tak draze zaplatili; 2. že tento zákon zjevně a hrubě falšuje vůli lidu ve prospěch nejreakčnějších a nejprivilegovanějších vrstev obyvatelstva; 3. že III. дума je způsobem voleb a svým složením produktem reakčního převratu; 4. že účast lidových mas ve volbách do dумы má být pro vládu důkazem, že lid státní převrat schvaluje, usnází se IV. sjezd delegátů Celoruského svazu učitelů a výchovných pracovníků: 1. odmítnout veškeré styky s III. dumou a jejími orgány; 2. nezúčastnit se jako orga-

vyznívá tak, jako by z ultrareakčnosti III. dумы už přirozeně a zákonitě vyplýval takový bojový prostředek nebo takové heslo, jako je bojkot. Každému sociálnímu demokratu je na první pohled jasné, že toto uvažování není správné, protože se vůbec neanalyzují historické podmínky, za nichž lze bojkotu použít. Sociální demokrat jakožto marxista nevyvozuje bojkot z toho, jak dalece je ta či ona instituce reakční, ale z toho, existují-li ony zvláštní podmínky k boji, za nichž, jak už dnes ukázaly zkušenosti z ruské revoluce, lze použít onoho svérázného prostředku, kterému říkáme bojkot. Kdo uvažuje o bojkotu a přitom nepřihlíží ke zkušenostem ze dvou revolučních let, kdo o těchto zkušenostech nepřemýšlí, ten hodně zapomněl a ničemu se nenaučil. A právě pokusem o analýzu těchto zkušeností začneme náš rozbor otázky bojkotu.

I

Největší zkušeností naší revoluce s použitím bojkotu byl nepochybně bojkot Bulyginovy dумы⁵. Tento bojkot byl kromě toho korunován opravdu naprostým a bezprostředním úspěchem. Proto musíme rozebrat především historické podmínky bojkotu Bulyginovy dумы.

Na první pohled jsou při tomto rozboru nápadné dvě okolnosti. Za prvé bojkot Bulyginovy dумы byl bojem proti přechodu naší revoluce (i když jen dočasněmu) na cestu monarchistické ústavy. Za druhé tento bojkot probíhal za velmi rozsáhlého, všeobecného, mohutného a rychlého revolučního rozmachu.

Podívejme se na první okolnost. Bojkot, to nikdy není boj v rámci dané instituce, ale boj proti zrodu nebo, v širším smyslu, proti realizaci této instituce. Proto ten, kdo

nizace voleb ani přímo, ani nepřímo; 3. jako organizace rozšiřovat o Státní dumě a o volbách do ní názor vyjádřený touto rezolucí.“

jako Plechanov a četní jiní menševici bojoval proti bojkotu obecnými úvahami, že marxista musí využívat zastupitelských institucí, si počínal jen jako směšný doktrinář. Uvažovat takto znamenalo vyhýbat se podstatě sporné otázky přežvykováním nesporných pravd. O tom, že marxista musí využívat zastupitelských institucí, není sporu. Vyplývá však z toho, že marxista nemůže být za jistých podmínek pro boj, ne v rámci určité instituce, ale proti jejímu ustavení? Ne, nevyplývá, protože tato obecná úvaha platí jen tehdy, kdy boj proti vzniku takové instituce není možný. A u bojkotu je sporné právě to, je-li možné bojovat už proti vzniku takových institucí. Plechanov a spol. *svými* argumenty proti bojkotu prozradili, že vůbec nechápou samu podstatu otázky.

Dále. Není-li bojkot nikdy bojem v rámci dané instituce, nýbrž proti její realizaci, pak bojkot Bulyginovy dумы byl mimo to ještě bojem proti vytvoření celého systému institucí typických pro konstituční monarchii. Rok 1905 jasně ukázal, že je možné vést bezprostřední masový boj formou všeobecných stávek (vlna stávek po 9. lednu) a vojenských povstání (Potěmkin). Bezprostřední revoluční boj mas byl tedy skutečností. Naproti tomu byl také skutečností zákon ze 6. srpna, který se pokoušel převést hnutí z revoluční cesty (v tom nejbezprostřednějším a nejužším smyslu slova) na cestu monarchické ústavy. Boj mezi touto a onou cestou, mezi cestou bezprostředního revolučního boje mas a cestou monarchické ústavy, byl objektivně nevyhnutelný. Měli jsme, abych tak řekl, *zvolit cestu* pro nejbližší vývoj revoluce, přičemž samozřejmě o této volbě nerozhodovala vůle těch či oněch skupin, ale síla revolučních a kontrarevolučních tříd. A sílu bylo možné změřit a vyzkoušet jedině v boji. Heslo bojkotu Bulyginovy dумы bylo právě oním heslem boje za *cestu* bezprostředního revolučního boje proti cestě konstitučně monarchické. I na této cestě byl ovšem boj možný, a nejen možný, ale i nevyhnutelný. I za monarchické ústavy lze pokračovat v revoluci a připravovat její

nový rozmach; i za monarchické ústavy může a musí revoluční sociální demokracie bojovat — tato elementární pravda, kterou v roce 1905 tak horlivě a nevhodně dokazovali Axelrod^[6] a Plechanov^[241, 246], platí stále. Tehdy však dějiny kladly jinou otázku: Axelrod a Plechanov neuvážovali „na dané téma“, čili, jinak řečeno, zaměnili otázku, kterou dějiny položily bojujícím silám, za otázku z nejnovejšího vydání německé sociálně demokratické učebnice. *Zápas o to, jakou cestu boje zvolit* v nejbližší budoucnosti, byl historicky nevyhnutelný. Svolá stará moc poprvé v Rusku zastupitelskou instituci a tak na určitou dobu (možná na velmi krátkou, možná na poměrně dlouhou) převede revoluci na monarchickokonstituční cestu, anebo lid přímým náporem starou moc smete — nebo jí při nejhorším alespoň otřeše — zabrání jí převést revoluci na monarchickokonstituční cestu a zajistí (zase na delší nebo kratší dobu) cestu bezprostřednímu revolučnímu boji mas? Tuto otázku, která svého času ušla Axelrodově a Plechanovově pozornosti, položily dějiny revolučním třídám Ruska na podzim roku 1905. Hlásala-li sociální demokracie aktivní bojkot, byl to právě způsob, jak tuto otázku chápat, jak ji uvědoměle chápala proletářská strana, bylo to heslo zápasu o to, *jakou cestu boje zvolit*.

Hlasatelé aktivního bojkotu, bolševici, správně pochopili otázku objektivně danou dějinami. Boj v říjnu až prosinci 1905 byl skutečně zápasem o to, jakou cestu boje zvolit. Tento zápas byl veden se střídavým štěstím: zpočátku se vzchopil revoluční lid a znemožnil staré moci převést revoluci ihned na monarchickokonstituční koleje, vytvořil místo zastupitelských institucí policejně liberálního typu *zastupitelské instituce* ryze revolučního typu, sověty dělnických zástupců atd. Období od října do prosince bylo obdobím největší svobody, největší aktivity mas, nejrozsáhlejšího a nejrychlejšího rozmachu dělnického hnutí, kdy nápor lidu odstranil konstitučně monarchické instituce, zákony a šikanování, kdy nastalo „mezivládí“, kdy

stará moc už ztratila sílu, ale nová, revoluční moc lidu (sověty dělnických, rolnických a vojenských zástupců aj.) *nebyla ještě* dost silná, aby mohla starou moc plně nahradit. Prosincový boj rozhodl jinak: stará moc odrazila nápor lidu, udržela své postavení a zvítězila. Tehdy však ještě přirozeně nebyly důvody pokládat toto vítězství za rozhodující. Na prosincové povstání z roku 1905 navazovala celá řada roztržštěných a dílčích vojenských povstání a stávek v létě 1906. Heslo bojkotu Vitteho dumy⁶ bylo heslem boje za soustředění a všeobecné rozšíření těchto povstání.

A tak první závěr vyplývající z analýzy zkušeností ruské revoluce s bojkotem Bulyginovy dumy je, že objektivní základnou bojkotu byl historicky aktuální boj o formu nejkratší cesty vývoje, boj o to, svolá-li první zastupitelské shromáždění v Rusku stará moc, anebo nová moc, kterou si lid sám vydobyl, byl to boj o bezprostředně revoluční cestu, anebo (na určitou dobu) o cestu monarchické ústavy.

S tím souvisí otázka, která se často vyskytovala v literatuře a na niž neustále narážíme v diskusích o tomto tématu, otázka jednoduchosti, jasnosti a „přímočarosti“ hesla bojkotu, jakož i otázka přímé nebo klikaté cesty vývoje. Bezprostřední svržení nebo v nejhorším případě ochromení a oslabení staré moci, bezprostřední vytvoření nových mocenských orgánů z vůle lidu, to vše je nepochybně *nejpřímější*, pro lid nejschůdnější cesta, vyžaduje však také největší vypětí sil. Při rozhodující převaze sil je možné zvítězit přímým čelným útokem. Při nedostatku sil lze použít i oklik, vyčkávání, kličkování, ústupů atd. apod. Cesta monarchické ústavy ovšem ještě naprosto nevyklučuje revoluci, jejíž prvky tato cesta *také* nepřímou připravuje a rozvíjí, je to však cesta delší a plná oklik.

Celou menševickou literaturou, zejména z roku 1905 (před říjnem), se táhne jako červená nit obviňování bolševiků z „přímočarosti“; jsou poučováni, že se musí počítat s klikatou cestou dějin. Díky tomuto rysu nám menševická literatura poskytuje pěknou ukázkou úvah o tom,

že koně žerou oves a že Volha se vlévá do Kaspického moře, úvah, které přežvykováním nesporných věcí zatemňují podstatu věcí sporných. Že dějiny jdou obvykle klikatou cestou a že marxista musí umět počítat s jejich nejspletitějšími a nejfantastičtějšími oklikami, je nesporné. Ale toto přežvykování nesporných pravd nemá vůbec nic společného s otázkou, co má dělat marxista, když tytéž dějiny postaví bojující síly před rozhodnutí, zda mají zvolit cestu přímou, nebo klikatou. Kdo v takových chvílích nebo okamžicích odbývá věc úvahami, že dějiny jdou obvykle klikatou cestou, je vlastně člověkem ve futrálu* a hloubá o elementární pravdě, že koně žerou oves. A revoluční období bývají většinou právě takovými obdobími dějin, kdy v poměrně krátkém časovém úseku srážka bojujících společenských sil rozhodne, zda země zvolí na poměrně velmi dlouhou dobu přímou, anebo klikatou cestu vývoje. Nutnost počítat s klikatou cestou vůbec nezbavuje marxisty povinnosti umět masám vysvětlit v rozhodujících okamžicích jejich dějin výhody přímé cesty, povinnosti pomáhat jim v boji za zvolení přímé cesty, razit bojová hesla atd. A jenom nenapravitelní šosáci a naprosto tupí pedanti by se mohli *po skončení* rozhodujících historických bitev, které určily klikatou cestu místo přímé, posmívat těm, kdo až do konce bojovali za přímou cestu. Bylo by to něco podobného, jako když se němečtí státotvorní historikové typu Treischkeho posmívali revolučním heslům a Marxově revoluční přímočarosti v roce 1848.

Marxismus zaujímá ke klikaté cestě dějin v podstatě shodné stanovisko jako ke kompromisům. Každá oklika v dějinách je kompromisem, kompromisem mezi starým, které už nemá dost sil, aby odmítlo všechno nové, a mezi novým, které ještě nemá dost sil, aby svrhlo všechno staré. Marxismus se kompromisů nezříká, pokládá za nutné jich

* — postava ze stejnojmenné povídky A. P. Čechova, typ zkoznatělého člověka, který se bojí všeho nového. *Čes. red.*

využívat, to však nikterak nevylučuje, aby jako živá a čino-rodá historická síla proti nim s veškerou energií nebojoval. Kdo není s to tento zdánlivý protimluv pochopit, nezná základy marxismu.

Engels jednou neobyčejně názorně, jasně a stručně definoval stanovisko marxismu ke kompromisům, a to v článku o manifestu blanquistů, uprchlíků Komuny^[424] (1874)*. Blanquisté, uprchlíci Komuny, ve svém manifestu napsali, že nepřipouštějí žádné kompromisy. Engelsovi byl tento manifest k smíchu. Nejde o to, řekl, odmítat kompromisy, *k nimž nás odsuzují okolnosti* (nebo k nimž nás okolnosti nutí: omlouvám se čtenáři, že musím citovat z paměti, protože nemohu nahlédnout do textu). Jde o to, abychom si jasně uvědomili skutečné revoluční cíle proletariátu a dovedli za nimi jít za všech okolností, přes všechny okliky a kompromisy.⁷

Jedině z tohoto hlediska lze hodnotit jednoduchost, přímou a jasnost bojkotu jako hesla apelujícího na masy. Všechny uvedené vlastnosti tohoto hesla nejsou dobré samy o sobě, ale jen tehdy, jsou-li v objektivní situaci, v níž se tohoto hesla používá, podmínky pro zápas o volbu přímé, nebo klikaté cesty vývoje. V období Bulyginovy dumy bylo toto heslo správným a jedině revolučním heslem dělnické strany ne proto, že bylo nejjednodušší, nejpřímější a nejjasnější, ale proto, že historické podmínky uložily tehdy dělnické třídě, aby se zúčastnila boje za jednoduchou a přímou revoluční cestu proti klikaté cestě monarchické ústavy.

Co je tedy kritériem toho, že tehdy zde byly tyto zvláštní historické podmínky? V čem tkví hlavní specifická objektivní situace, v níž jednoduché, přímé a jasné heslo nebylo

* Tento článek byl zařazen do německého sborníku Internationales aus dem Volksstaat^[423]. Ruský překlad: Staťji iz Volksstaat, vydavatelství Znanije^[396, 397] [K mezinárodním problémům z Volksstaatu. Čes. red.].

frází, ale tím heslem, které jediné odpovídalo skutečnému boji? Právě k této otázce nyní přejdeme.

I I

Když se ohlédneme nazpět na boj, který již skončil (alespoň ve své přímé a bezprostřední formě), pak samozřejmě není nic lehčího než vyvodit z různých, vzájemně si odporujících znaků a symptomů oné doby obecný závěr. Výsledek boje řeší všechno naráz a velmi jednoduše odstraňuje všechny pochybnosti. My však nyní musíme určit takové znaky tohoto jevu, které by nám pomohly orientovat se v situaci *před* bojem, protože chceme poučení z historických zkušeností aplikovat na III. dumu. Už výše jsme poukázali na to, že podmínkou úspěchu bojkotu v roce 1905 byl zvlášť rozsáhlý, všeobecný, mohutný a rychlý revoluční rozmach. Nyní se musíme podívat za prvé na to, jak souvisí zvlášť silný rozmach boje s bojkotem, a za druhé, jaké jsou charakteristické rysy a specifické znaky tohoto zvlášť silného rozmachu.

Řekli jsme už, že bojkot není boj v rámci dané instituce, ale boj proti jejímu vzniku. Jakákoli instituce může vzniknout jen na základě už existujících, tj. staré moci. Bojkot je tedy takový bojový prostředek, který je zaměřen přímo na svržení staré moci, nebo v nejhrošším případě, tj. když nápor není dostatečně silný, aby starou moc svrhl, na takové její oslabení, aby nemohla zajistit vytvoření dané instituce, aby ji nemohla uvést v život.* Úspěšný bojkot tedy vy-

* V textu jde všude o aktivní bojkot, tedy ne o pouhé odmítání účasti v institucích staré moci, ale o nápor na tuto moc. Čtenářům, kteří neznají sociálně demokratickou literaturu z období bojkotu Bulyginovy dumy, musíme připomenout, že sociální demokraté tehdy mluvili přímo o *aktivním* bojkotu a rozhodně ho stavěli proti pasivnímu bojkotu, a nadto aktivní bojkot rozhodně spojovali s ozbrojeným povstáním.

žaduje bezprostřední boj se starou mocí, povstání proti ní a hromadné vypovězení poslušnosti v celé řadě případů (hromadné odepření poslušnosti je jednou z podmínek přípravy povstání). Bojkot je odmítnutí uznávat starou moc, ne ovšem slovy, ale skutky, tj. odmítnutí projevující se nejen v svoláních nebo heslech organizací, ale i v konkrétním hnutí *lidových mas*, které soustavně překračují zákony staré moci, vytvářejí soustavně nové, protizákonné, avšak skutečně existující instituce atd. atd. Souvislost bojkotu s rozsáhlým revolučním rozmachem je tedy zřejmá: bojkot je nejenergičtější bojový prostředek, který nezavrhuje organizační formy dané instituce, ale samu její existenci. Bojkot je vypovězení přímé války staré moci, je to přímý útok proti ní. Bez rozsáhlého revolučního rozmachu, bez pobouření mas, které všude, dá-li se to tak říci, přetéká přes okraje staré zákonnosti, nemůže být o úspěchu bojkotu ani řeč.

Když přejdeme k charakteru a znakům rozmachu z podzimu 1905, snadno zjistíme, že tehdy to byl masový a plynulý *nástup* revoluce, která soustavně útočila na nepřítel a zatlačovala ho. Represáliemi hnutí neochabovalo, ale mohutnělo. Po 9. lednu následovala obrovská vlna stávek, barikády v Lodži a povstání na Potěmkinu. V tisku, v organizacích, ve školství, všude se soustavně překračoval zákonný rámec stanovený starou mocí a nepřekračovali ho jen „revolucionáři“, ale i řadoví občané, protože stará moc byla skutečně ochromena a otěže jí skutečně padaly ze slábnoucích rukou. Jak mohutný byl tento rozmach, ukázala zvláště názorně a nepopíratelně (z hlediska revolučních organizací) skutečnost, že hesla revolucionářů nejen nezůstávala bez odezvy, ale přímo *zaostávala* za životem. Jak 9. leden, tak následující masové stávky i Potěmkin — všechny tyto události předstihovaly přímé výzvy revolucionářů. Na žádnou *výzvu* revolucionářů *v roce 1905 nereagovaly* masy trpně, mlčením nebo odmítnutím boje. Za takových okolností bojkot přirozeně *doplňoval* ovzduší

nabitě elektřinou. Tenkrát toto heslo nic „nevymýšlelo“, jen přesně a správně formulovalo stále mohutnější rozmach, směřující kupředu, k přímému náporu. Naopak, kdo „si vymýšlel“, to byli naši menševici, kteří se od revolučního rozmachu distancovali, uvěřili carovým pláným slibům, jako byl manifest^[160] nebo zákon ze 6. srpna, a brali vážně *slibovaný* obrat ke konstituční monarchii. Menševici (i Parvus) nebudovali svou taktiku na tehdejším velmi rozsáhlém, mohutném a rychlém revolučním rozmachu, ale na carových slibech, že nastane obrat ke konstituční monarchii! Není divu, že se pak ukázalo, jak směšný a ubohý oportunistus byla tato taktika. Není divu, že ze všech menševických úvah o bojkotu se teď pečlivě vypouští analýza bojkotu Bulyginovy dумы, tj. největší zkušenosti s bojkotem za revoluce. Nestačí však tuto, snad největší chybu menševiků v revoluční taktice jen přiznat. Je nutné si jasně uvědomit, že vyplynula z nepochopení *objektivní* situace, v níž se revoluční rozmach stal skutečností, kdežto obrat ke konstituční monarchii byly jen plané policejní sliby. Menševici nechybili proto, že by k této otázce nezaujali subjektivně revoluční stanovisko, ale proto, že tito také revolucionáři ve svých názorech zaostali za objektivně revoluční situací. Obě příčiny této chyby menševiků lze snadno zaměnit, marxista je však zaměnit nesmí.

I I I

Souvislost bojkotu se specifickými historickými podmínkami určitého období ruské revoluce musíme prozkoumat ještě z další stránky: Jaký byl politický obsah sociálně demokratické kampaně za bojkot na podzim 1905 a na jaře 1906? Obsahem této kampaně samozřejmě nebylo opakování slova bojkot nebo vyzývání k neúčasti ve volbách. Ani to nebyly výzvy k přímému náporu ignorujícím cesty se zacházkami a oklikami, které navrhovalo samoděržaví.

Kromě toho, a to ne jako něco vedlejšího, ale jako těžiště veškeré agitace za bojkot, tu byl *boj proti konstitučním iluzím*. Tento boj byl skutečně živou duší bojkotu. Vzpomeňte si na projevy stoupců bojkotu a celou jejich agitaci, podívejte se na jejich nejdůležitější rezoluce a přesvědčte se o správnosti tohoto tvrzení.

Menševici nikdy nebyli s to tuto stránku bojkotu pochopit. Vždy se jim zdálo, že bojovat proti konstitučním iluzím v době, kdy se konstitucionalismus rodí, je nehoráznost, nesmysl a „anarchismus“. I v projevech^[283] na stockholmském sjezdu⁸, zvláště — jak si vzpomínám — v Plechanovových, je toto jejich hledisko vyjádřeno jasně, o menševické literatuře už ani nemluvě.

Na první pohled se postoj menševiků v této věci skutečně může zdát tak nezvratný, jako postoj člověka, který samolibě poučuje své bližní, že koně žerou oves. Vyhlášovat boj konstitučním iluzím v době, kdy se konstitucionalismus rodí! Není to anarchismus? Není to jako pěst na oko?

V těchto úvahách se líbivým odvoláváním na prostý zdravý rozum tato otázka vulgarizuje, neboť se specifické období ruské revoluce přechází mlčením, *zapomíná se na bojkot Bulyginovy dumy*, místo o konkrétních stupních, které naše revoluce na své cestě překonala, se mluví o celé naší revoluci, minulé i budoucí, jako o revoluci, z níž se rodí konstitucionalismus. Je to pěkná ukázka, jak metodu dialektického materialismu porušují lidé, kteří podobně jako Plechanov o ní mluvili s největším patosem.

Ano, celá naše buržoazní revoluce, jako ostatně každá buržoazní revoluce, není koneckonců nic jiného než proces vytváření konstitučního zřízení. To je pravda. Je to pravda užitečná k odhalení kvazisocialistických znaků toho či onoho buržoazně demokratického programu, teorie, taktiky apod. Umíte však využít této pravdy, když jde o otázku, k *jakému* konstitucionalismu musí vést dělnická strana zemi v období buržoazní revoluce? Když jde o to, *jak vlastně* má dělnická strana bojovat za určitý (to jest republi-

kánský) konstitucionalismus v určitých obdobích revoluce? Ne. Pravda, kterou si oblíbili Axelrod a Plechanov, vám objasní tyto otázky právě tak málo, jako vám málo pomůže tvrzení, že koně žerou oves, chcete-li si vybrat vhodného koně a naučit se na něm jezdit.

Boj proti konstitučním iluzím, říkali bolševici v roce 1905 a počátkem roku 1906, se musí stát aktuálním heslem, protože právě v nynějším období ukládá objektivní situace bojujícím společenským silám, aby rozhodly, zvítězí-li v nejbližším období přímá cesta bezprostředního revolučního boje a revolucí bezprostředně vytvořených zastupitelských institucí, založených na úplném demokratismu, anebo cesta se zacházkami a oklikami, cesta monarchické ústavy a policejné „konstitučních“ (v uvozovkách!) institucí typu „dumy“.

Vyplyvala tato otázka skutečně z objektivní situace, anebo si ji „vymysleli“ bolševici jako opovážlivou teorii? Na to už dějiny ruské revoluce odpověděly.

Boj v říjnu 1905 byl právě bojem proti převedení revoluce na konstitučně monarchické koleje. Období od října do prosince bylo právě obdobím, kdy se uskutečňoval konstitucionalismus proletářský, opravdu demokratický, široký, smělý, svobodný, skutečně vyjadřující vůli lidu, tak odlišný od pseudokonstitucionalismu Dubasovovy a Stolypinovy ústavy. Revoluční boj ve jménu konstitucionalismu skutečně demokratického (tj. založeného na úplném odstranění staré moci a všech s ní spojených zlořádů) vyžadoval co nejenergičtější boj proti tomu, aby se lid nedal zvábit policejné monarchickou ústavou. A právě tuto jednoduchou věc nemohli nijak pochopit sociálně demokratičtí odpůrci bojkotu.

Dnes vidíme dvě období ve vývoji ruské revoluce úplně jasně: období rozmachu (rok 1905) a období úpadku (léta 1906 až 1907). Období největšího rozmachu aktivity lidu, vytváření svobodných a početných organizací, zahrnujících všechny třídy obyvatelstva, období maximální svobo-

dy tisku, období, kdy lid maximálně ignoroval starou moc, její instituce a nařízení, a to vše bez jakéhokoli oficiálně uznaného a formálními statuty nebo ustanoveními vyjádřeného konstitucionalismu. A potom období nejpomalejšího vývoje a ustavičného ochabování aktivity a organizovanosti lidu, svobodného tisku atd., období, v němž existovala „ústava“ — je to rouhání ji tak nazývat —, kterou Dubasovové a Stolypinové vymysleli, Dubasovové a Stolypinové uznávali a Dubasovové a Stolypinové chránili.

Dnes, kdy při ohlednutí nazpět je všechno tak dobře, jasně a zřetelně vidět, nenajde se snad ani jediný pedant, který by se odvážil popírat oprávněnost a nutnost revolučního boje proletariátu proti tomu, aby se události dostaly na konstitučně monarchické koleje, popírat oprávněnost a nutnost boje proti konstitučním iluzím.

Dnes se jistě nenajde ani jeden alespoň trochu rozumný historik, který by nerozdělil průběh ruské revoluce od roku 1905 do podzimu 1907 na tato dvě období: období „protikonstitučního“ (smím-li to tak říci) rozmachu a období „konstitučního“ úpadku, období, kdy si lid vydobyl a uskutečnil svobodu bez policejního (monarchického) konstitucionalismu, a období útisku a potlačování svobody lidu monarchickou „ústavou“.

Dnes vidíme období konstitučních iluzí, období I. a II. dумы⁹, zcela jasně, a proto pochopit význam *tehdejšího* boje revolučních sociálních demokratů proti konstitučním iluzím už není nic těžkého. Ale *tehdy*, v roce 1905 a počátkem roku 1906, to nechápali ani liberálové v buržoazním táboře, ani menševici v proletářském táboře.

A období I. a II. dумы bylo obdobím konstitučních iluzí v každém smyslu a v každém ohledu. Slavnostní slib, že „žádný zákon nevejde v platnost bez schválení Státní dумы“, nebyl v té době porušen. Ústava na papíře tedy existovala a všechny lokajské dušičky ruských kadetů¹⁰ se nad ní bez ustání rozplývaly. V tomto období i Dubasov

a Stolypin ověřovali ruskou ústavu v praxi, poměřovali ji a zkoušeli a snažili se ji podříditi a přizpůsobiti starému samoděržaví. Tito pánové, Dubasov a Stolypin, byli zdánlivě nejmocnějšími muži té doby a snažili se všemožně udělat z „iluze“ skutečnost. Ukázalo se však, že iluze je iluze. Dějiny daly plně za pravdu heslu revoluční sociální demokracie. Avšak nejen Dubasovové a Stolypinové se pokoušeli zavést „ústavu“, nejen kadetští přísluhovači ji vychvalovali a byli ochotni obětovat tělo i duši (à la pan Rodičev v I. dumě^[341]), aby dokázali, že monarcha není za pogromy odpovědný a že by bylo opovážlivé činit ho za ně odpovědným. Ne. I široké masy lidu v tomto období ještě určitě více nebo méně věřily v „ústavu“, věřily v dumu, přestože e sociální demokracie varovala.

Lze říci, že období konstitučních iluzí v ruské revoluci bylo takové období, kdy celý národ podlehl buržoaznímu fetiši, jako někdy celé západoevropské národy podléhají fetiši buržoazního nacionalismu, antisemitismu, šovinismu atp. A je zásluhou sociální demokracie, že ona jediná nepodlehla balamucení buržoazie, že ona jediná v tomto období konstitučních iluzí nepřestala proti nim bojovat.

Proč tedy, ptáme se dnes, byl bojkot specifickým prostředkem boje proti konstitučním iluzím?

Bojkot má jeden rys, který hned na první pohled bezděčně odpuzuje každého marxistu. Bojkotovat volby znamená zřeknout se parlamentarismu; je to něco takového, co musí nutně vypadat jako pasivní odmítání, zdržování se a vyhýbání. Tak se na to díval Parvus^[221, 224] uznávající pouze německé vzory, když na podzim roku 1905 marně soptil hněvem ve snaze dokázat, že aktivní bojkot je špatná věc, *vždyť je to přece jen bojkot...* Tak se na to dívá také Martov, který si dosud neodnesl z revoluce žádné poučení a který stále více propadá liberalismu. Jeho poslední článek^[169] v listu *Tovarišč*¹¹ dokazuje, že neumí ani formulo-

vat otázku, jak se na revolučního sociálního demokrata sluší.

Avšak tento, marxistům nejméně sympatický rys bojkotu, dá-li se to tak říci, je možné plně vysvětlit specifickostí doby, v níž se tento bojový prostředek zrodil. První monarchická дума, Bulyginova, byla vnadidlem, které mělo odvrátit lid od revoluce. Byl to hastroš navlečený do hávu konstitucionalismu. Dal se na něj nachytat kdekdo. Někdo sedl na vějičku nejdříve Bulyginovy a později Vitteho dumy ze zjištěných třídních zájmů, někdo z nerozumu. Všichni se dali svést, všichni upřímně věřili. Účast ve volbách, to nebylo běžné, prosté splnění obyčejné občanské povinnosti. To byla inaugurace monarchické ústavy. To byl obrat od přímé revoluční cesty k cestě konstitučně monarchické.

V takové době musela sociální demokracie protestovat a varovat co nejenergičtěji, co nejdůrazněji. A to znamenalo odmítnout účast, sama se nezúčastnit a vybízet k neúčasti také lid, vyzývat k náporu na starou moc, a ne pracovat v instituci zřízené touto mocí. Když všechen lid podlehl buržoazně policejnímu fetiši „konstituční“ monarchie, musela sociální demokracie jakožto strana proletariátu právě tak před vším lidem „proklamovat“ svůj protest a demaskovat tento fetiš, musela ze všech sil bojovat proti realizaci institucí ztělesňujících tento fetišismus.

V tom je tedy plně historické ospravedlnění bojkotu nejen Bulyginovy dumy, který byl korunován bezprostředním úspěchem, ale i dumy Vitteho, který, jak se zdálo, skončil neúspěšně. Dnes je zřejmé, proč to byl jen zdánlivý nezdár, proč musela sociální demokracie ve svém protestu proti obratu naší revoluce ke konstituční monarchii vytrvat až do konce. Tento obrat ve skutečnosti vedl do slepé uličky. Iluze monarchické ústavy byly jen předeheurou nebo reklamním štítem, cetkou, něčím, co mělo odvést pozornost, aby se stará moc mohla připravit na zrušení této „ústavy“...

Řekli jsme už, že sociální demokracie musela ve svém protestu proti potlačení svobody „ústavou“ vytrvat až do konce. Co znamená toto „až do konce“? To znamená do té doby, dokud se instituce, *proti* níž sociální demokraté bojovali, nestala *proti vůli* sociálních demokratů skutečností, dokud se tento obrat ruské revoluce ke konstituční monarchii, který nevyhnutelně znamenal (*dočasně*) pokles revoluční vlny, porážku revoluce, nestal *proti vůli* sociálních demokratů skutečností. Období konstitučních iluzí bylo pokusem o *kompromis*. Bojovali jsme a museli jsme *proti* němu bojovat ze všech sil. Byli jsme nuceni jít do II. dумы, byli jsme nuceni počítat s kompromisem, když už nám jej okolnosti *vnutily* *proti* naší vůli, přes všechny naše snahy, za cenu porážky v našem boji. Na jak dlouhou dobu jsme s ním museli počítat, to už je jiná otázka.

Jaký závěr tedy z toho všeho vyplývá, pokud jde o bojkot *III. dумы*? Snad že bojkot, který byl nutný na počátku období konstitučních iluzí, je nutný také na konci tohoto období? To by byla „hra myšlenek“ v duchu „analogické sociologie“, a ne seriózní závěr. *Takový* obsah, jaký měl bojkot na začátku ruské revoluce, dnes už *mít nemůže*. Dnes nemůžeme ani varovat lid před konstitučními iluzemi, ani bojovat *proti* tomu, aby se revoluce nedostala do slepé uličky konstituční monarchie. Svou dřívější životnost bojkot už *mít* nemůže, a jestliže k němu přece jen dojde, pak bude *mít* rozhodně *jiný* význam, bude *mít* rozhodně *jiný* politický obsah.

Nejen to. Z našeho rozboru historické svéráznosti bojkotu vyplývá jeden argument *proti* bojkotu *III. dумы*. Na počátku konstitučního obratu byla pozornost celého národa nevyhnutelně zaměřena na *dumu*. Bojkotem jsme bojovali a museli jsme bojovat *proti* tomuto zavádění pozornosti do slepé uličky, museli jsme bojovat *proti* nadšení pro *dumu*, které pramenilo ze zaostalosti, nevzdělanosti, slabosti nebo zjištěné kontrarevolučnosti. Dnes se o nějakém nadšení nejen celonárodním, ale alespoň širších

vrstev pro dumu jako takovou nebo pro III. dumu nedá vůbec mluvit. V tomto směru není bojkot potřebný.

I V

Podmínky, za nichž je bojkot vhodný, musíme tedy nesporně hledat v dané objektivní situaci. Srovnáme-li z tohoto hlediska podzim roku 1907 s podzimem roku 1905, musíme nutně dospět k závěru, že *dnes* nemáme důvod k vyhlášení bojkotu. Dnešní situace se jak z hlediska vzájemného vztahu mezi přímou revoluční cestou a „oklikou“ přes konstituční monarchii, tak z hlediska masového rozmachu, i z hlediska specifického úkolu boje proti konstitučním iluzím velmi ostře liší od situace před dvěma léty.

Tehdy byl historický obrat ke konstituční monarchii pouhým policejním slibem. Dnes je to skutečnost. Bylo by směšné bát se pravdy a nechtít si tuto skutečnost otevřeně přiznat. A bylo by chyba vyvozovat z tohoto přiznání závěr, že ruská revoluce skončila. Ne. Pro tento závěr ještě nemáme potřebná fakta. Marxista je povinen bojovat za přímou revoluční cestu vývoje, jestliže to vyžaduje objektivní situace, to však, opakujeme, neznamená, že bychom neměli počítat s obratem ke klikaté cestě, k němuž už fakticky došlo. V tomto směru se průběh ruské revoluce už plně vyhranil. Na počátku revoluce nastal krátký, avšak neobyčejně rozsáhlý a závratně rychlý rozmach, potom neobyčejně pozvolný, avšak trvalý pokles, který začal pro sincovým povstáním roku 1905. Zpočátku to bylo období bezprostředního revolučního boje mas, potom období obratu ke konstituční monarchii.

Znamená to, že tento obrat je definitivní? Že revoluce skončila a nastalo „konstituční“ období? Že není důvodů ani očekávat nový rozmach, ani jej *připravovat*? Že máme republikánský charakter našeho programu hodit přes palubu?

■ Naprosto ne. Takhle usuzovat mohou jedině takoví liberální ničemové jako naši kadeti, kteří jsou ochotni ospravedlňovat podlézavost a patolízalství prvními argumenty, které jim přijdou pod ruku. Ne. To pouze znamená, že když hájíme *celý* svůj program a *všechny* své revoluční názory, musíme bezprostřední výzvy přizpůsobit dané objektivní situaci. Hlásáme nezbytnost revoluce, hromadíme soustavně a vytrvale zásoby hořlavin všeho druhu, pečlivě pro tento cíl střežíme, pěstujeme a oprostujeme od liberálních cizopasníků revoluční tradice nejlepšího období naší revoluce, nevyhýbáme se však přitom všední práci na všedním obratu ke konstituční monarchii. A to je vše. Musíme připravovat nový mohutný rozmach, nemáme však žádné důvody, abychom mermomocí prosazovali heslo bojkotu bez přihlédnutí k situaci.

Řekli jsme už, že v této době může mít v Rusku smysl jedině bojkot *aktivní*. Tedy ne pasívně se vzdát účasti ve volbách, ale ignorovat volby s cílem provést přímý nápor. Bojkot v tomto smyslu se nevyhnutelně rovná *výzvě* k co neenergičtějšímu a rozhodujícímu útoku. Existuje snad v tomto okamžiku takový mohutný a všeobecný rozmach, bez něhož taková výzva nemá smysl? Ovšemže neexistuje.

Ostatně, pokud jde o „výzvy“, je v tomto směru mezi dnešní situací a stavem na podzim roku 1905 velmi značný rozdíl. Tehdy, jak jsme už na to poukazovali, v celém předcházejícím roce nenechaly masy ani jednu výzvu bez odezvy. Energický masový nástup předbíhal výzvy organizací. V současném období došlo k takovému přerušení, že na *celou řadu výzev masy* vůbec *nereagovaly*. Tak tomu bylo s výzvou ke smetení Vitteho dumy (na počátku roku 1906), s výzvou k povstání po rozehnání I. dumy (v létě roku 1906) i s *výzvou k boji*, který měl být odpovědí na rozehnání II. dumy a státní převrat z 3. června 1907. Vezměte si leták našeho ÚV, vydaný k těmto akcím¹². Najdete v něm přímou výzvu k boji odpovídajícímu místním podmínkám (demonstrace, stávkový, otevřený boj s ozbrojenou silou

absolutismu). To byla výzva slovy. Vojenské povstání v červnu 1907 v Kyjevě a v Černomořském loďstvu, to byla výzva činem. Ani ta, ani ona se nesetkala s masovou odezvou. Jestliže rozmach nenastal ani poté, kdy se útok reakce na revoluci projevil tak výrazně a tak bezprostředně — rozeznáním dvou dum a státním převratem, kde jsou pak důvody, aby vzápětí následovala další výzva, a to vyhlášení bojkotu? Není zřejmé, že za takovéto objektivní situace by toto „vyhlášení“ bylo jen voláním na poušti? Když je boj v plném proudu, když se šíří, nabývá na síle a rozrůstá se na všechny strany, pak je „vyhlášení“ oprávněné a nezbytné, pak je povinností revolučního proletariátu razit bojové heslo. Ale pouhou výzvou nelze tento boj ani vymyslet, ani vyvolat. A když celá řada bojových výzev, které jsme vyzkoušeli za mnohem příznivějších okolností, zůstala bez odezvy, pak přirozeně musíme hledat závažné důvody pro „vyhlášení“ hesla, které by bez možnosti uskutečnit bojové výzvy nemělo smysl.

Kdo chce přesvědčit *sociálně demokratický* proletariát, že heslo bojkotu je správné, nesmí podlehnout jen pouhému zvuku slov, která svého času sehrála velkou a slavnou revoluční úlohu. Musí se zamyslet nad tím, jaké jsou objektivní podmínky k použití podobného hesla, a uvědomit si, že razit heslo už znamená nepřímou předpokládat, že existují podmínky pro rozsáhlý, všeobecný, mohutný a rychlý revoluční rozmach. Avšak v takových obdobích, jaká prožíváme dnes, v obdobích dočasného přerušování revoluce, nestačí takovou podmínku v žádném případě jen nepřímou předpokládat. Musíme si ji bezprostředně a přesně uvědomit, sami ji dobře pochopit a jasně ji vysvětlit dělnické třídě. Jinak hrozí nebezpečí, že budeme jako onen člověk, který užívá velkých slov, aniž si uvědomuje jejich pravý význam, nebo nemá odvahu nazvat věci přímo a bez okolů pravým jménem.

Bojkot patří k jedné z nejlepších revolučních tradic nejhrdinnějšího a na události nejbohatšího období ruské revoluce. Výše jsme řekli, že jedním z našich úkolů je pečlivě střežit všechny tyto tradice, pěstovat je a oprošťovat od liberálních (a oportunistických) cizopasníků. U tohoto úkolu se musíme krátce zastavit, abychom správně stanovili jeho obsah a předešli tak případnému nesprávnému výkladu a nedorozumění.

Marxismus se od všech ostatních socialistických teorií liší tím, že analýzu objektivní situace a objektivního vývoje pozoruhodně spojuje s dokonalou vědeckou střídlostí a zároveň plně uznává význam revoluční energie, revoluční aktivity a revoluční iniciativy mas a ovšem i jednotlivců, skupin, organizací a stran, které umějí nalézt a navázat spojení s těmi či oněmi třídami. Vysoké hodnocení revolučního období ve vývoji lidstva vyplývá ze všech Marxových názorů na dějiny: právě v těchto obdobích se řeší ony nesčetné rozpory, které se pozvolna hromadí v obdobích takzvaného pokojného vývoje. Právě v těchto obdobích se velmi silně projevuje bezprostřední úloha různých tříd při určování forem života společnosti, vytvářejí se základy politické „nadstavby“, která se pak dlouho udržuje na bázi obnovených výrobních vztahů. Právě v těchto obdobích neviděl Marx na rozdíl od liberálních buržoazních teoretiků odklon od „normální“ cesty, symptomy „sociální nemoci“ nebo smutné výsledky extrémů a omylů, ale ty nejživotnější, nejzávažnější, nejpodstatnější a vskutku rozhodující okamžiky v dějinách společenských formací. V činnosti samého Marxe a Engelse je ústředním bodem období, kdy se zúčastnili masového revolučního boje v letech 1848—1849. Z tohoto bodu vycházejí při určování osudů dělnického hnutí a demokracie v různých zemích. K tomuto bodu se vždy vracejí, chtějí-li určit vnitřní povahu různých tříd a jejich tendencí v nejjasnější a nejčistší

formě. Pozdější menší politické útvary, organizace, politické úkoly a politické konflikty vždy hodnotí z hlediska tehdejšího, revolučního období. Ne nadarmo ideoví vůdci liberalismu, jako například Sombart^[69], tento rys v Marxově činnosti a v jeho literárních dílech z celé duše nenávidí a přičítají jej na vrub „emigrantské zatrpklosti“. Vždyť je to přece docela ve stylu štěnic policejní buržoazní univerzitní vědy vykládat to, co je u Marxe a Engelse naprosto neoddelitelnou součástí celého jejich revolučního světového názoru, jako osobní zatrpklost a osobní obtíže emigrantského života.

V jednom ze svých dopisů, myslím že Kugelmannovi, vyslovuje Marx^[164] mimochodem jednu velice charakteristickou a pro naši otázku zvláště zajímavou poznámku, že v Německu se reakci podařilo téměř úplně vyhladit z vědomí lidu vzpomínky na revoluční rok 1848 a vymýtit jeho revoluční tradice¹³. Názorně tam srovnává úkoly reakce a úkoly proletářské strany v souvislosti s revolučními tradicemi dané země. Úkolem reakce je vymýtit tyto tradice a vylíčit revoluci jako „šléný živel“, což je Struveho překlad^[349] německého výrazu „das tolle Jahr“ („šléný rok“ — výraz německých státotvorných buržoazních historiků, a dokonce i německé profesorské univerzitní historiografie pro rok 1848). Úkolem reakce je donutit obyvatelstvo, aby zapomnělo na ony formy boje, formy organizace, myšlenky a hesla, které v takové hojnosti a rozmanitosti přinášela revoluční doba. Podobně jako se Webbovi, tito nekritičtí obdivovatelé anglického maloměšťáctva, snaží vylíčit^[23] chartismus, revoluční období anglického dělnického hnutí, jako pouhé dětinství, jako „hřích mládí“, jako projev naivity, který ani nestojí za opravdovou pozornost, jako náhodnou a abnormální úchylku, tak se také němečtí buržoazní historikové dívají opovržlivě na rok 1848 v Německu. Stejně stanovisko zaujímá reakce i k Velké francouzské revoluci, o jejíž stálé životnosti a síle jejího vlivu na lidstvo svědčí zuřivá nenávisť, kterou dodnes budí.

Stejně tak naši hrdinové kontrarevoluce, zvláště včerejší „demokraté“ jako Struve, Miljukov, Kizevetter et tutti quanti, soutěží spolu v hanebném špinění revolučních tradic ruské revoluce. Ještě neuplynuly ani dva roky od doby, kdy proletariát v bezprostředním masovém boji vydobyl tu trošku svobody, nad níž se tak rozplývají liberální přísluhovači staré moci, a už se v naší publicistice zrodil mohutný proud, který si říká *liberální*(!!), který pěstují kadeti ve svém tisku a který se bezvýhradně věnuje tomu, že líčí naši revoluci, revoluční metody boje, revoluční hesla a tradice jako něco přízemního, elementárního, naivního, živelného, šíleného atd... až zločinného... od Miljukova ke Kamyšanskému il n'y a qu'un pas*. Naopak úspěch reakce, která napřed vyhnala lid ze sovětů dělnických a rolnických zástupců a vehnala ho do Dubasovovy a Stolypinovy dumy a dnes ho žene do dumy okřabristické, tento úspěch se hrdinům ruského liberalismu zdá být „růstem *konstitučního* uvědomění v Rusku“.

Je nespornou povinností ruské sociální demokracie, aby co nejpečlivěji a nejvšestranněji prostudovala naši revoluci, seznámila masy s jejími formami boje, s formami organizace aj., upevňovala v lidu revoluční tradice a vstúpila masám přesvědčení, že jedině a výhradně revolučním bojem je možné dosáhnout alespoň trochu podstatnějšího a trvalejšího zlepšení, a aby vytrvale odhalovala celou nízkost samolibých liberálů, kteří infikují společenskou atmosféru miasmy „konstitučního“ poklonkování, věrolomnosti a molčalinovství**. V dějinách boje za svobodu znamenal a znamená jediný den říjnové stávký nebo prosincového povstání stokrát víc než celé měsíce lokajského tlachání kadetů v dumě o tom, že monarcha a konstitučně monarchické zřízení nenesou za nic odpovědnost. Musíme se postarat — vždyť kromě nás se o to nikdo nepostará —

* — je pouze krok. *Red.*

** Molčalin — postava z dramatu A. S. Gribojedova Hoře z rozumu, typ bezcharakterního kariéristy. *Čes. red.*

aby lid znal tyto dny kypící životem, bohaté obsahem a velké svým významem a výsledky, mnohem podrobněji, detailněji a důkladněji než ony měsíce „konstitučního“ dusna a balalajkinovsko-molčalinovských úspěchů*, jež tak horlivě rozhlašují orgány našeho stranického liberálního a nestranického „demokratického“ (fuj! fuj!) tisku za shovívavé blahosklonnosti Stolypina a jeho cenzorů a četníků.

Sympatie k bojkotu rozhodně mnohdy pramení právě z této úctyhodné snahy revolucionářů podpořit tradici nejlepší revoluční minulosti, oživit bezútešné bahno nynějších chmurných všedních dnů jiskrou smělého, otevřeného a rozhodujícího boje. Avšak právě proto, že jsou nám revoluční tradice drahé a chceme je střežit, musíme energicky protestovat proti názoru, že jedno z hesel specifického historického období může pomoci znovu vytvořit podstatné podmínky tohoto období. Jedna věc je zachovávat revoluční tradice, umět jich využít k soustavné propagandě a agitaci, k seznamování mas s podmínkami bezprostředního a útočného boje proti staré společnosti, a jiná věc je opakovat jedno z hesel vytržené ze souhrnu podmínek, za nichž vzniklo a získalo si úspěch, a aplikovat je na podmínky podstatně odlišné.

Týž Marx, který tak vysoce hodnotil revoluční tradice a nemilosrdně pranýřoval renegátský nebo šosácký postoj k nim, zároveň požadoval, aby revolucionáři uměli *myslet*, aby uměli *analyzovat* podmínky, v nichž lze použít starých metod boje, a neopakovali pouze známá hesla. „Národní“ tradice roku 1792 ve Francii zůstanou asi provždy *vzorem* určitých revolučních metod boje, to však Marxovi vůbec nebránilo, aby v roce 1870 ve známé Adrese internacionály varoval francouzský proletariát před nesprávným přenesením těchto tradic do podmínek jiného období.¹⁴

* Balalajkin — postava z díla M. J. Saltykova-Ščedrina Soudobá idyla, ztělesňující liberálního tlučhubu, dobrodruha a prolhaného člověka. *Čes. red.*

Tak je tomu i u nás. Musíme zkoumat podmínky, za nichž lze bojkotu použít, musíme vstřípit masám myšlenku, že bojkot je ve chvílích revolučního rozmachu zcela oprávněný a někdy nevyhnutelný (ať si pedanti, kteří berou Marxovo jméno nadarmo, říkají, co chtějí). Avšak otázku, nastal-li tento rozmach, což je základní podmínka pro vyhlášení bojkotu, musíme umět položit samostatně a odpovědět na ni po důkladném rozboru fakt. Naší povinností je tento rozmach připravovat, pokud je to v naší moci, nezříkat se použití bojkotu ve vhodném okamžiku, avšak domnívat se, že hesla bojkotu lze použít vždy vůči každé špatné nebo velmi špatné zastupitelské instituci, by byla nesporná chyba.

Podívejte se na motivaci, které bylo použito k obhajobě a zdůvodnění bojkotu ve „dnech svobody“, a hned uvidíte, že jednoduše přenášet takové argumenty do dnešní situace není možné.

Když jsme byli v roce 1905 a na počátku roku 1906 pro bojkot, říkali jsme, že účast ve volbách znamená způsobit pokles nálady, vydat pozice nepříteli, dezorientovat revoluční lid, usnadnit carismu dohodu s kontrarevoluční buržoazí apod. Jaký je základní předpoklad pro tyto argumenty, o němž se vždy nehovořilo, ale vždy se chápal jako něco, co bylo *v oné době* samozřejmé? Tento předpoklad, to je mohutná revoluční energie mas, která si hledá a nalézá *přímou* cestu mimo všechny „konstituční“ kanály. Tento předpoklad, to je nepřetržitý *nápor* revoluce na reakci a bylo by zločinem oslabovat ho obsazením a obranou pozice, kterou nepřítel schválně vyklidil, aby tak oslabil celkový nápor. Zkuste opakovat tyto argumenty, když pro tento hlavní předpoklad *nejsou* podmínky, a hned uslyšíte, jak falešně zní celá ta vaše „píseň“, jak nesprávný je její základní tón.

Beznadějný by byl také pokus ospravedlňovat bojkot rozdílem mezi II. a III. dumou. Považovat rozdíl mezi kadety (kteří v II. dumě definitivně vydali lid napospas

černosotňovcům) a okťabristy¹⁵ za závažný a podstatný, přikládat jen trochu reálný význam věhlasné „ústavě“, zmařené státním převratem z 3. června — to všechno odpovídá daleko více duchu vulgárního demokratismu než duchu revoluční sociální demokracie. Vždy jsme říkali, tvrdili a opakovali, že „ústava“ I. a II. dумы je pouhý přelud, že žvanění kadetů má odvést pozornost, aby se zastřela jejich okťabristická podstata, že дума je naprosto nevhodný prostředek k uspokojení požadavků proletariátu a rolnictva. Pro nás je 3. červen 1907 přirozeným a nevyhnutelným důsledkem prosincové porážky v roce 1905. Nikdy jsme nebyli „okouzlení“ půvaby „dumské“ ústavy, proto nás ani nijak zvlášť nemůže zklamat přechod od překráslené a Rodičevovými frázemi opentlené reakce k reakci nezastřené, otevřené a surové. Možná že tato reakce je dokonce daleko lepším prostředkem, po němž vystřízlivější všichni ti patolízalští liberální hlupáci nebo jimi popletené skupiny obyvatelstva...

Srovnejte menševickou stockholmskou a bolševickou londýnskou rezoluci o Státní dumě. Uvidíte, že menševická je nabubřelá, frázovitá, plná halasných slov o významu dумы, že se napařuje vědomím, jak vznešená je práce dумы. Bolševická je jednoduchá, stručná, střízlivá a skromná. Menševická rezoluce je nasáklá duchem maloměšťáckého triumfu nad tím, že sociální demokracie uzavřela sňatek s konstitucionalismem (s „novou mocí, zrozenou z lůna lidu“ apod. apod., stále v duchu stejného oficiálního pokrytectví). Bolševickou rezoluci můžeme reprodukovat asi takto: Když už nás ta prokletá kontrarevoluce zahrnala do toho zatraceného svinčíku, budeme i přesto pracovat pro revoluci a nebudeme přitom fňukat, ani se napařovat.

Když menševici ještě v období bezprostředního revolučního boje hájili dumu před bojkotem, slibovali, abych tak řekl, lidu, že дума bude jakýmsi nástrojem revoluce. A s těmito svými sliby pěkně pohořeli. Jestliže jsme však my bolševici něco slibovali, pak to bylo jedině to, že od

dumy jakožto výplodu kontrarevoluce se nedá čekat nic dobrého. Správnost našeho názoru se až dosud skvěle potvrdila a můžeme se zaručit, že ji potvrdí i další události. Dokud se na základě nových skutečností „neopraví“ a nezopakuje strategie z období října až prosince, nebude na Rusi svoboda.

Když mi tedy někdo říká, že III. dumu nelze využít jako II. a že masám není možné vysvětlit, proč je nutné, aby se jí zúčastnily, mám chuť odpovědět: Jestliže si toto „využití“ představujete jako něco menševicky mnohomluvného, něco jako nástroj revoluce atp., pak to ovšem možné není. Vždyť i první dvě dumy byly ve skutečnosti jen stupínky k okřabristické dumě, a přesto jsme jich využili k tomu prostému a skromnému* cíli (propaganda, agitace, kritika a vysvětlování masám všeho, co se děje), k němuž vždy budeme umět využít i těch nejodpornějších zastupitelských institucí. Projev v dumě žádnou „revoluci“ nevyvolá a propaganda v *souvislosti s dumou* také nevyniká žádnými zvláštními vlastnostmi, ale sociální demokracie z toho nebude mít o nic méně užítka — naopak někdy ho bude i více — než z některého otištěného nebo na nějakém jiném shromáždění proneseného projevu.

A svou účast v okřabristické dumě musíme masám vysvětlovat stejně prostě. Po porážce v prosinci 1905 a po neúspěšných pokusech v letech 1906 až 1907 tuto porážku „odčinit“ nás reakce nevyhnutelně vháněla a *i nadále bude* ustavičně *vhánět* do stále horších a horších kvazikonstitučních institucí. Budeme vždy a všude hájit své přesvědčení a prosazovat své názory, budeme stále opakovat, že dokud

* Srovnej Proletarij (ženevský) z roku 1905¹⁶, článek o bojkotu Bulyginovy dumy, v němž se poukazuje na to, že netvrdíme, že jí nebudeme využívat vůbec, že však *dnes* máme před sebou jiný úkol: bojovat za bezprostředně revoluční cestu. Srovnej také Proletarij (ruský) z roku 1906¹⁷, č. 1, článek o bojkotu (Sebrané spisy 11, Praha 1982, s. 189 až 197; sv. 13, Praha 1983, s. 360—368. *Red.*), kde se zdůrazňuje, jak *skromný* užitek přinášela práce v dumě.

trvá stará moc, dokud není vyrvána i s kořeny, nemůžeme nic dobrého očekávat. Budeme připravovat podmínky pro nový rozmach, ale dříve, než k němu dojde a aby k němu došlo, musíme houževnatě pracovat, nevydávat však hesla, která mají smysl jedině v období rozmachu.

Rovněž by nebylo správné dívat se na bojkot jako na *taktickou linii*, která staví proletariát a část revoluční buržoazní demokracie proti liberalismu a reakci. Bojkot není taktická linie, ale zvláštní bojový prostředek, vhodný za určitých podmínek. Směšovat bolševismus s „bojkotismem“ je stejná chyba jako směšovat jej s „bojůvkářstvím“. Rozdíl mezi *taktickou linií* menševiků a bolševiků se už zcela vyhranil a byl zakotven v zásadně odlišných rezolucích na jaře roku 1905 na III. bolševickém sjezdu v Londýně^[362] a na menševické konferenci v Ženevě^[289]. Ani o bojkotu, ani o „bojůvkářství“ tehdy nebyla a ani nemohla být řeč. Každý ví, že jak při volbách do II. dумы, kdy jsme nebyli stoupenci bojkotu, tak i v II. dumě se naše *taktická linie* zásadně lišila od menševické. *Taktické linie* se rozcházejí ve všech způsobech a prostředcích boje, na každém kolbišti, a přitom vůbec nevytvářejí nějaké zvláštní, té či oné linie vlastní, způsoby boje. A kdyby byl bojkot III. dумы ospravedlnován nebo vyvoláván zhroucením *revolučních* nadějí vkládaných *do I. nebo II. dумы*, ztroskotáním „zákonné“, „silné“, „trvalé“, „opravdové“ ústavy, byl by to menševismus nejhoršího druhu.

V I

Rozbor nejpádnejších a výhradně marxistických argumentů pro bojkot jsme ponechali na konec. Aktivní bojkot nemá smysl bez rozsáhlého revolučního rozmachu. Budiž. Ale rozsáhlý rozmach vzniká z méně rozsáhlého. Symptomy určitého rozmachu tu jsou. Musíme tedy vyhlásit heslo bojkotu, protože toto heslo podporuje, rozvíjí a posiluje začínající rozmach.

To jsou podle mého názoru *hlavní* argumenty, jimiž se v sociálně demokratických kruzích více nebo méně jasně odůvodňuje tendence k bojkotu. A přitom soudruzi, kteří mají nejbližší k bezprostřední práci mezi proletariátem, nevycházejí z argumentace „vytvořené“ podle určitého typu, ale z některých dojmů získaných při styku s dělnickými masami.

Jednou z mála otázek, o nichž, jak se zdá, není nebo dosud nebylo mezi oběma sociálně demokratickými frakcemi sporu, je otázka, co je příčinou dlouhé přestávky ve vývoji naší revoluce. „Proletariát se nevzpamatoval,“ to je ta příčina. A skutečně, téměř celou tihu boje v období od října do prosince nesl na svých bedrech *jen* proletariát. Za celý národ bojoval soustavně, organizovaně a bez přestávky jen sám proletariát. Není divu, že v zemi s nejnižším (podle evropského měřítko) procentem proletářského obyvatelstva se musel proletariát tímto bojem nesmírně vyčerpat. A k tomu ještě vládní a buržoazní reakce spojenými silami už od prosince útočila a neustále útočí právě na proletariát. Půldruhého roku ho decimovaly policejní perzekuce a popravy; soustavné výluky, počínaje „trestním“ uzavíráním státních závodů a konče paktováním kapitalistů proti dělníkům, způsobily, že bída dělnických mas nabyla nevídaných rozměrů. A dnes, podle slov některých sociálně demokratických pracovníků, se v masách objevují příznaky toho, že se nálada proletariátu zlepšuje, že se v něm hromadí síly. Tento těžko definovatelný a těžko postižitelný dojem doplňuje pádnější argument: v některých průmyslových odvětvích lze pozorovat nepochybně oživení. Zvýšená poptávka po dělnících musí nutně posílit stávkové hnutí. Dělníci se budou muset pokusit vynahradit alespoň částečně nesmírné ztráty, které utrpěli v době represálií a výluk. Konečně třetí a nejpádnější argument spočívá v tom, že se nepoukazuje na problematické, všeobecně očekávané stávkové hnutí, ale na jednu obrovskou stávku, kterou už dělnické organizace připravily. Zástupci 10 000

textilních dělníků už na počátku roku 1907 jednali o své situaci a navrhli opatření, jak v tomto průmyslovém odvětví posílit odbory. Podruhé se sešli už zástupci 20 000 dělníků a usnesli se, že vyhlásí v červenci 1907 *generální stávku* textilních dělníků. Toto hnutí může bezprostředně podchytit až 400 000 dělníků. Vychází z Moskevské oblasti, tj. z největšího střediska dělnického hnutí a největšího střediska obchodu a průmyslu v Rusku. Právě v Moskvě a jedině v Moskvě se může masové dělnické hnutí co nejrychleji změnit v široké lidové hnutí, které má rozhodující politický význam. Textilní dělníci jsou ze všech dělníků nejhůře placeni, jsou nejméně vyspělí, nejméně se podíleli na dosavadním hnutí a jsou nejtěsněji spjati s rolnictvem. Z iniciativy těchto dělníků se dá usuzovat, že hnutí podchytil mnohem širší vrstvy proletariátu než dosud. A že stávkové hnutí souvisí s revolučním rozmachem, to se v dějinách ruské revoluce názorně projevilo už ne-jednou.

Je přímou povinností sociální demokracie soustředit co největší pozornost a mimořádné úsilí právě na toto hnutí. Právě této práci je bezpodmínečně třeba dát přednost před volbami do okřabristické dumy. Masy je nutno přesvědčit, že toto stávkové hnutí se nezbytně musí přeměnit ve všeobecný a mohutný nápor proti samoděržaví. A právě heslo bojkotu znamená přenést pozornost z dumy na bezprostřední masový boj. A právě heslo bojkotu znamená naplňovat nové hnutí politickým a revolučním obsahem.

Přibližně takto usuzovali někteří sociální demokraté a dospěli k přesvědčení, že je nezbytné III. dumu bojkotovat. Je to nesporně marxistická argumentace pro bojkot a nemá nic společného s pouhým opakováním hesla vyřazeného ze souvislosti zvláštních historických podmínek.

Ať je však tato argumentace jakkoli pádná, přece jen podle mého názoru ještě nestačí k tomu, abychom heslo bojkotu schválili *hned teď*. Tato argumentace zdůrazňuje o, o čem by ruský sociální demokrat přemýšlejší o pouče-

ní z naší revoluce vůbec neměl pochybovat, že totiž nemůžeme odmítnout bojkot, že musíme být připraveni vydat toto heslo ve vhodném okamžiku a že naše pojetí bojkotu nemá nic společného s liberálním, šosácky ubohým pojetím — vyhýbat se, nebo nevyhýbat?* — v němž není nic revolučního.

Předpokládejme, že všechno, co říkají sociálně demokratičtí stoupenci bojkotu o změně v náladách dělníků, o oživení v průmyslu a o červencové stávce textilních dělníků, je dokázáno a zcela odpovídá skutečnosti.

Co z toho všeho plyne? Jsme na začátku určitého částečného rozmachu, který má revoluční význam.** Je naší povinností ze všech sil jej podporovat a rozvíjet, snažit se jej přeměnit ve všeobecný revoluční rozmach a pak ve hnutí útočné. Nesporně. Mezi sociálními demokraty (snad kromě těch, kteří spolupracují s listem *Tovarišč*) na to nemůže být dvojí názor. Je však *v tomto okamžiku*, na počátku tohoto částečného rozmachu, dříve než se definitivně stane všeobecným rozmachem, heslo bojkotu pro rozvoj hnutí nutné? Může toto heslo přispět k rozvoji současného hnutí? To je jiná otázka a na tu budeme muset podle mého názoru odpovědět záporně.

Rozšiřovat částečný rozmach ve všeobecný je možné a nutné přímými a bezprostředními argumenty a hesly bez ohledu na III. dumu. Celý vývoj událostí po prosinci plně potvrzuje sociálně demokratický názor na úlohu mo-

* Viz ukázkou *liberálních* úvah bývalého autora sociálně demokratických publikací a dnešního spolupracovníka liberálních novin L. Martova^[169] v listu *Tovarišč*.

** Vyskytuje se názor, že stávka textilních dělníků je hnutí nového typu, které izoluje odborové hnutí od revolučního. My však tohoto názoru nedbáme za prvé proto, že vykládat všechny symptomy složitých jevů pesimisticky je vůbec nebezpečné a často zmátlo sociální demokraty nepřilíš „pevně v sedle“. Za druhé, kdyby stávka textilních dělníků měla takové rysy, museli bychom my, sociální demokraté, proti nim nesporně co nejenergičtěji bojovat. Kdyby byl náš boj úspěšný, zněla by otázka právě tak, jak ji klademe.

narchické ústavy, na nutnost bezprostředního boje. Budeme říkat: Občané! Nechcete-li, aby demokracie v Rusku tak nezadržitelně a stále rychleji a rychleji upadala, jak tomu bylo po prosinci 1905, kdy hegemonii v demokratickém hnutí měli páni kadeti, jestliže to nechcete, podpořte rozmáhající se dělnické hnutí, podpořte bezprostřední masový boj. Jiná záruka svobody na Rusi není a nemůže být.

To bude nesporně naprosto důsledná revoluční sociálně demokratická agitace. Bude pak nutné ještě k ní dodávat: Nevěřte ve III. dumu, občané, a podívejte se na nás, na sociální demokraty, jak ji bojkotujeme na důkaz svého protestu!

Takový dodatek za dnešních podmínek nejenže není nutný, ale zní dokonce dost podivně, skoro jako výsměch. Vždyť ve III. dumu beztak nikdo nevěří, tj. ty vrstvy obyvatelstva, které mohou být živnou půdou pro demokratické hnutí, nejsou a nemohou být tak nadšeny ústavní III. dumou, jako byly nesporně v širokém měřítku nadšeny I. dumou, *prvními* pokusy vytvořit na Rusi jakékoli, jen když *ústavní* instituce.

V roce 1905 a na počátku roku 1906 se pozornost širokých kruhů obyvatelstva soustřeďovala na *první* zastupitelskou instituci, i když zřízenou na základě monarchické ústavy. To je fakt. Proti tomu museli sociální demokraté bojovat a velmi ostře protestovat.

Dnes je tomu jinak. Pro dnešek není charakteristické ani nadšení pro *první* „parlament“, ani víra v dumu, ale *nevěra v rozmach*.

Vydáme-li za takovéto situace heslo bojkotu předčasně, nijak tím hnutí neposílíme a ani neparalyzujeme skutečné překážky, které mu stojí v cestě. Nejen to, riskujeme tím dokonce, že oslabíme účinnost své agitace, protože bojkot je heslo odpovídající rozmachu, který už nastal, a celé neštěstí je teď v tom, že široké kruhy obyvatelstva v rozmach nevěří, že nevidí jeho sílu.

¶ Nejdříve se musíme vynasnažit *prakticky* dokázat sľu tohoto rozmachu a pak budeme mít vždy dost času vydat heslo, které nepřímó tuto sľu vyjadřuje. A to ani není jisté, zda bude revoluční hnutí útočného rázu potřebovat zvláštní heslo, které by *odvádělo* pozornost od... *III. dmy*. Možná že nebude. Aby bylo možné projít kolem něčeho tak důležitého, co by opravdu mohlo strhnout nezkušený dav, který ještě nikdy neviděl parlament, bylo by snad nutné to, kolem čeho musíme projít, *bojkotovat*. Ale pro to, abychom mohli projít kolem instituce, která vůbec není s to strhnout dnešní demokratický nebo polodemokratický dav, není vůbec třeba bojkot vyhlašovat. Dnes nejde o bojkot, ale o přímé a bezprostřední úsilí přeměnit částečný rozmach ve všeobecný, odborové hnutí v hnutí revoluční a obranu před výlukami v útok proti reakci.

V I I

Shrnujeme. Heslo bojkotu se zrodilo ve specifickém historickém období. Objektivní situace v roce 1905 a na začátku roku 1906 postavila bojující společenské síly před volbu nejkratší cesty: buď bezprostředně revoluční cestu, anebo obrat ke konstituční monarchii. Přitom se pro bojkot agitovalo především bojem proti konstitučním iluzím. Podmínkou úspěchu bojkotu byl rozsáhlý, všeobecný, rychlý a mohutný revoluční rozmach.

Situace koncem léta roku 1907 ve všech těchto aspektech toto heslo vůbec nevyžaduje a neospravedľňuje.

Budeme pokračovat ve své každodenní práci na přípravě voleb a nebudeme předem odmítat účast v nejreakčnějších zastupitelských institucích, zároveň však musíme zaměřit svou propagandu a agitaci mezi lidem na vysvětlování, jak souvisí prosincová porážka s následným okleštěním svobody a zhanobením ústavy. Musíme masy pevně přesvědčit o tom, že bez bezprostředního masové-

ho boje bude hanobena i nadále a mnohem intenzivněji.

I když nejsme proti použití hesla bojkotu v těch chvílích rozmachu, kdy by tohoto hesla bylo opravdu zapotřebí, musíme dnes všechny své síly a všechny svůj přímý a bezprostřední vliv zaměřit na to, abychom přeměnili ten či onen rozmach dělnického hnutí ve hnutí všeobecné, rozsáhlé a revoluční, útočící proti veškeré reakci i proti jejím pilířům.

26. června 1907

PAMÁTKY HRABĚTE GEJDENA

(ČEMU UČÍ LID NAŠI „DEMOKRATÉ“
NEORGANIZOVANÍ V ŽÁDNÉ STRANĚ?)¹⁸

„Všechn pokrokový tisk projevil hluboké politování nad těžkou ztrátou, kterou utrpělo Rusko úmrtím hraběte P. A. Gejdena. Ušlechtilá osobnost Petra Alexandroviče působila přitažlivě na všechny slušné lidi bez ohledu na to, k jaké straně nebo směru patřili. Jaký to vzácný a šťastný úděl!!!“ Pak následuje obšírný výňatek z pravicového kadetského listu Russkije vědomosti¹⁹, kde se nad životem a činností „podivuhodného člověka“ rozplývá kníže P. D. Dolgorukov^[34], jeden z onoho rodu Dolgorukovových, jehož představitelé otevřeně přiznali, kde jsou kořeny jejich demokratismu! Lépe s rolníky vyjít po dobrém než čekat, až si půdu vezmou sami... „Sdílíme hluboký žal, který způsobilo úmrtí hraběte Gejdena všem, kdo jsou zvyklí vážit si *člověka*, ať už je v tom či onom stranickém rouchu. A zesnulý Gejden byl právě především *člověkem*.“

To se píše ve 296. čísle listu Tovarišč^[305] z úterý 19. června 1907.

Publicisté z tohoto listu nejsou jen nejhrořlivější demokraté v našem legálním tisku. Považují se za socialisty, za kritické socialisty ovšem. Jsou to skoro sociální demokraté; a menševici Plechanov, Martov, Smirnov, Perejaslavskij, Dan aj. aj. jsou velmi srdečně vítáni v listu, pod jehož sloupci se skví podpisy pana Prokopoviče, paní Kuskovové, pana Portugalova a jiných „bývalých marxistů“. Není zkrátka nic tak jisté jako to, že publicisté z Tovarišče jsou ti „nejlevější“ představitelé naší „osvícené“, úzkému ilegalismu cizí, „demokratické“ atd. společnosti.

A když se nám před očima objeví takové řádky, jaké jsme ocitovali, je těžké se zdržet a na adresu tohoto panstva nezvolat: Jaké štěstí, že jsme my, bolševici, rozhodně nepatřili mezi *slušné lidi* z okruhu Tovarišče!

Vážení „slušní lidé“ z ruské osvícené demokracie! Otu-pujete ruský lid, šíříte v něm miasmy pochlebnictví a patolízalství stokrát víc než pověstní černosotňovci Puriškevič, Kruševan a Dubrovin, s nimiž vedete tak usilovnou, tak liberální, tak lacinou a pro sebe tak výhodnou a bezpečnou válku. Krčíte rameny a obracíte se ke všem „slušným lidem“ z vaší společnosti s opovržlivým úsměvem, jímž reagujete na tyto „nejapné paradoxy“? Ano, ano, však my víme velmi dobře, že vaším trapným liberálním sebevědomím nemůže otrást nic na světě. Právě proto nás také těší, že se nám podařilo celou svou činností oddělit se od slušných lidí z ruské vzdělané společnosti pevnou zdí.

Může někdo uvést nějaký příklad, že by černosotňovci zdemoralizovali nebo zmátli trochu širší vrstvy obyvatelstva? Nemůže.

Ani v jejich tisku, ani v jejich svazu, ani na jejich schůzích, ani při volbách do I. nebo II. dумы bychom takové příklady nenašli. Černosotňovci roztrpčují lid násilím a zvěrstvy, na nichž se podílí policie a vojsko. Černosotňovci budí k sobě nenávisť a opovržení pro své darebáctví, šejdířství a úplatkářství. Černosotňovci organizují za vládní peníze hloučky a bandy opilců, které smějí řídit jen s dovolením policie a podle jejího návodu. Nic z toho všeho nemá ani v nejmenším nebezpečný ideový vliv na poněkud širší vrstvy obyvatelstva.

A naopak, stejně nesporné je, že takový vliv má náš legální, liberální a „demokratický“ tisk. Volby do I. a II. státní dумы, schůze, spolky, osvěta — to vše je toho důkazem. A úvaha v Tovarišči o Gejdenově smrti ukazuje velmi jasně, jaký je to vliv.

„Těžká ztráta... ušlechtilá osobnost... šťastný úděl... byl především *člověkem*.“

Statkář hrabě Gejden ze sebe dělal velkodušného liberála až do říjnové revoluce. Ale hned po prvním vítězství lidu, po 17. říjnu 1905, přešel bez nejmenšího zaváhání do tábora kontrarevoluce, do strany oktábristů, do strany statkářů a velkokapitalistů, rozlícených na rolníky a na demokracii. V I. dumě obhajoval tento ušlechtilý muž vládu, a když byla дума rozehnána, dohadoval se, ale nedohodl, že vstoupí do vlády. To jsou v hrubých rysech hlavní etapy životní kariéry tohoto typického kontrarevolučního statkáře.

A teď přijdou pěkně oblečení, osvícení a vzdělaní pánové s frázemi o liberalismu, demokratismu a socialismu na rtech, s řečmi o sympatiích ke svobodě, k boji rolníků se statkáři o půdu, pánové, kteří mají ve skutečnosti monopol na legální opozici v tisku, ve spolcích, na schůzích a při volbách, a s očima obrácenýma k nebi kážou lidu: „Jaký to vzácný a šťastný úděl!... Zesnulý hrabě byl právě především *člověkem*.“

Ano, Gejden byl nejen člověk, ale i občan, který se uměl povznést k pochopení celkových zájmů své třídy a tyto zájmy velmi chytře hájit. A vy, vážení osvícení demokraté, vy jste prostě ubrečení hlupáci, kteří liberálním blouzněním zastírají svou neschopnost být něčím jiným než vzdělanými lokaji této statkářské třídy.

Vliv statkářů na lid není nebezpečný. Nikdy se jim nepodaří oklamat na poněkud delší dobu jen trochu větší počet dělníků ani rolníků. Ale vliv *intelligence*, která se na vykořisťování přímo nepodílí, která umí operovat s abstraktními slovy a pojmy, která má stále na mysli všelijaké „ušlechtilé“ myšlenky, která někdy ve své upřímné omezenosti povyšuje své postavení mezi třídami na *princip* netřídních stran a netřídní politiky, vliv této buržoazní *intelligence* na lid je nebezpečný. To a jenom to ohrožuje široké masy nákazou, která může způsobit skutečnou škodu, proto musí socialismus proti tomuto jedu ze všech sil bojovat.

— Gejden byl člověk vzdělaný, ušlechtilý, humánní,

snášenlivý — rozplývají se liberální a demokratičtí hňupové, kteří si o sobě myslí, že jsou povzneseni nad jakoukoli „stranickost“ a že zaujímají „všelidské“ stanovisko.

Mýlíte se, vážení. To není stanovisko všelidské, to je stanovisko všech patolízalů. Otrok, který si uvědomuje své otrocké postavení a bojuje proti němu, je revolucionář. Otrok, který si své otroctví neuvědomuje a bídne živoří jako mlčenlivý, neuvědomělý a nerozumný tvor, je prostě jen otrok. Otrok, který slintá blahem, když sebevědomě líčí půvaby otrockého života, a jehož dojímá pánova dobrota a laskavost, je patolízal a chám. A takoví patolízalové jste také vy, pánové z Tovarišče. Rozplýváte se s odpornou laskavostí nad tím, že kontrarevoluční statkář, který podporoval kontrarevoluční vládu, byl vzdělaný a humánní člověk. Nechápete, že místo abyste dělali z otroků revolucionáře, děláte z nich patolízaly. Vaše slova o svobodě a demokracii jsou falešné pozlátko, naučené fráze, módní tlachání nebo pokrytectví. Je to křiklavě pomalovaná reklamní tabule. A vy sami jste obšlené hroby. Vaše mizerná duše je veskrze patolízalská, celá vaše vzdělanost, kultivovanost a osvícenost není nic jiného než svého druhu dokonalá prostituce. Protože vy prodáváte své duše a neprodáváte je jen z nutnosti, ale i z „lásky k umění“!

— Gejden byl přesvědčený konstitucionalista — rozplýváte se v dojetí. Lžete nebo vás Gejdenové už úplně obalamutili. Nazývat před lidem, veřejně, přesvědčeným konstitucionalistou člověka, který založil stranu podporující vládu Vitteho i Dubasova, Goremykina a Stolypina, to je stejné jako tvrdit o nějakém kardinálovi, že je přesvědčeným bojovníkem proti papeži. Místo abyste učili lid správně chápat ústavu, děláte z ní vy demokraté ve svých výplocích něco blahodárného. Protože pro kontrarevolučního statkáře je ústava nesporně něco blahodárného, je to nejdokonalejší způsob, jak okrádat a zotročovat mužiky a vůbec lidové masy. Byl-li Gejden přesvědčeným konstitucionalistou, znamená to, že i Dubasov a Stolypin jsou přesvěd-

čenými konstitucionalisty, protože Gejden *ve skutečnosti* podporoval *jejich* politiku. Dubasov a Stolypin by nemohli být tím, čím byli, nemohli by provádět svou politiku bez podpory oktábristů včetně Gejdena. Podle čeho, velemoudří demokraté z řad „slušných“ lidí, se má usuzovat o politickém profilu člověka („konstitucionalisty“)? Podle toho, co říká, jak se bije v prsa a prolévá krokodýlí slzy? Nebo podle jeho skutečné činnosti ve veřejném životě?

Co je charakteristické, co je typické pro Gejdenovu politickou činnost? To, že se po rozeznání I. dумы nemohl dohodnout se Stolypinem o svém vstupu do vlády, nebo to, že po takové události vůbec *mohl jít* vyjednávat se Stolypinem? To, že kdysi, tehdy a tehdy, pronášel jakési liberální fráze, nebo to, že se ihned po 17. říjnu stal oktábristou (= kontrarevolucionářem)? Když nazýváte Gejdenu přesvědčeným konstitucionalistou, učíte lid tomu, že charakteristické a typické je to první. To ovšem znamená, že nesmyslně opakujete útržky demokratických hesel a přitom nerozumíte ani *základům* demokracie.

Neboť demokracie, pamatujte si to, vážení slušní lidé ze slušné společnosti, znamená boj právě proti nadvládě kontrarevolučních statkářů v zemi, proti nadvládě, kterou pan Gejden podporoval a kterou celou svou politickou kariérou ztělesňoval.

— Gejden byl vzdělaný člověk — rozplývají se naši salónní demokraté. Ano, to jsme už uznali a rádi uznáváme, že byl vzdělanější a *chytřejší* (to nebývá vždy spojeno se vzdělaností) než sami demokraté, protože lépe chápal zájmy *své* třídy a *svého* kontrarevolučního společenského hnutí než vy, panstvo z Tovaríšče, chápete zájmy osvobozenec-kého hnutí. Vzdělaný kontrarevoluční statkář uměl obrátit a chytře hájit zájmy své třídy, dovedně zastíral šlechtnými slovy a džentlmenským vystupováním zisťné snahy a dravčí chutě feudálů, naléhal (na Stolypiny), aby tyto zájmy byly chráněny co nejcivilizovanějšími formami třídní nadvlády. Celé své „vzdělání“ dal Gejden a jemu po-

dobní do služeb *statkářských* zájmů. Skutečnému demokra- tu, ne ovšem „slušnému“ patolízalovi z ruských radikál- ních salónů, by to mohlo posloužit jako skvělý námět k článku o tom, jak se v současné společnosti *prostituuje* vzdělání.

Když „demokrat“ tlachá o vzdělanosti, chce u čtenáře vyvolat představu o bohatých vědomostech, o širokém rozhledu, o zušlechtěném rozumu i srdci. Pro pány Gejde- ny je vzdělání pozlátko, drezúra, „zběhlost“, jak džentl- mensky vyřizovat nejhanebnější a nejspinavější politické kšefty. Neboť celý Gejdenův okfabrismus, celá jeho „po- kojná obnova“²⁰, celé jeho dohadování se Stolypinem po rozeznání I. dumy, to vše byl v podstatě nejhanebnější a nejspinavější kšeft, to vše mělo pokud možno spolehlivě, chytře a obratně, uvnitř pevně a navenek nenápadně chrá- nit *právo* urozené ruské šlechty na krev a pot miliónů „mu- žiků“, které tito Gejdenové odjakživa a neustále okrádali, jak před rokem 1861, tak v roce 1861, po roce 1861 i po roce 1905.

Už Někrasov a Saltykov učili ruskou společnost rozezná- vat pod uhlazenou a napomádovanou vzdělaností feudál- ního statkáře jeho zjištěné zájmy, nenávidět pokrytectví a bezcitnost těchto typů, ale současný ruský inteligent, který se považuje za strážce demokratického dědictví a patří ke kadetské straně* nebo ke kadetským poskokům, učí lid patolízalství a je pyšný na svou nezaujatost demokrata ne- organizovaného v žádné straně. Je to podfvaná snad ještě odpornější než na hrdinské činy Dubasova a Stolypina...

— Gejden byl „člověk“ — zalyká se nadšením salónní demokrat. Gejden byl humánní.

Toto dojetí nad Gejdenovou humánností nás nutí při- pomenout nejen Někrasova a Saltykova, ale i Turgeněvovy

* Kadeti hodnotili Gejdenu se stokrát větší podlézavostí než panstvo z Tovarišče, které nám posloužilo jako vzor „demokratismu“ „sluš- ných lidí“ z ruské „společnosti“.

Lovcovy zápisky^[386]. Máme před sebou civilizovaného, vzdělaného statkáře, kultivovaného, jemných společenských způsobů a evropsky vybroušeného. Statkář častuje hosta vínem a vznešeně s ním rozpráví. „Proč není to víno ohřáto?“, zeptá se lokaje. Ten mlčí a zbledne. Statkář zazvoní a říká, aniž zvýší hlas, vcházejícímu sluhovi: „S Fjodorem to vyřídít!“²¹

To je ukázka gejdenovské „humánnosti“ čili humánnosti à la Gejden. Turgeněvův statkář je také „humánní“ člověk... například ve srovnání se Saltyčicí natolik humánní, že se sám nejde podívat do konírny, je-li všechno v pořádku s Fjodorovým výpraskem. Je natolik humánní, že se nezajímá o to, zda namočili důtky pro Fjodora do slané vody. Tento statkář nikdy neuhodí ani nevyplísne lokaje, on jen zpozvdálí „udílí pokyny“ jako vzdělaný člověk, jemným a humánním způsobem, bez hluku, bez skandálu, ne „na veřejnosti“...

Přesně taková je humánnost Gejdenova. On sám se neúčastnil bití a týrání rolníků spolu s Luženovskými a Filonovovy. Nejezdil ani s Rennenkampfy, ani Mellery-Zakomelskými na trestné výpravy. Nedal s Dubasovem ostřelovat Moskvu. Byl natolik humánní, že se zdržel podobných hrdinských činů, ponechával těmto hrdinům celoruské „konírny“, aby „plnili pokyny“, kdežto on sám v klidu své tiché a dobře vybavené pracovny vedl politickou stranu, která podporovala vládu Dubasovů a jejíž vůdci pili na zdraví tohoto vítěze nad Moskvou... Není to vskutku humánní posílat Dubasovy, aby to „s Fjodorem vyřídili“, místo aby sám šel do konírny? Pro staré baby, které řídí politickou rubriku v našem liberálním a demokratickém tisku, je to vzor humánnosti... — Byl to zlatý člověk, ani mouše neublížil! „Jaký to vzácný a šťastný úděl“ podporovat Dubasovy, užívat plodů jejich represálií a přitom za tyto Dubasovy neodpovídat.

Salónní demokrat považuje za vrchol demokratismu vzdychání, proč nám nevládnou Gejdenové (protože toho

salónního hñupa ani nenapadne, že mezi Gejdenem a Dubasovem je „přirozená“ dělba práce). Poslouchejte:

„A jaká škoda, že zemřel (Gejden) právě nyní, kdy mohl být nejprospěšnější. Teď by bojoval proti krajní pravici, rozvíjel nejlepší stránky své duše a hájil ústavní zásady s celou svou typickou energií a vynalézavostí“ (Tovarišč, pátek 22. června, č. 299, Památce hraběte Gejdena^[230]), dopis ze Pskovské gubernie).

Škoda že vzdělaný a humánní Gejden, stoupenec pokojné obnovy, nezastírá svými konstitučními frázemi nahotu III., okřabristické duny, nahotu samoděržaví, které dumu ničí! Úkolem „demokratického“ publicisty není strhávat roušky lži a odhalovat lidu nepřátele, kteří ho utlačují, v jejich celé nahotě, ale litovat, že nemáme dost zkušených pokrytců, kteří jsou ozdobou řad okřabristů... Was ist der Philister? Ein hohler Darm, voll Furcht und Hoffnung, dass Gott erbarm! Kdo je to filistr? Prázdné střevo, plné strachu a naděje, že se bůh smiluje.²³ Kdo je to ruský liberálně demokratický filistr z kadetského nebo kadetům blízkého tábora? Prázdné střevo, plné strachu a naděje, že se kontrarevoluční statkář smiluje!

Červen 1907

*Otištěno v Petrohradě
začátkem září 1907
v prvním sborníku Golos žizni*

Podle textu sborníku

TEZE REFERÁTU O VZTAHU
SOCIÁLNĚ
DEMOKRATICKÉ DĚLNICKÉ
STRANY K III. DUMĚ,
PŘEDNESENÉHO
NA PETROHRADSKÉ
MĚSTSKÉ KONFERENCI
8. ČERVENCE²³

1. Jak ukázaly zkušenosti z ruské revoluce, je bojkot dумы jedině správné rozhodnutí revoluční sociální demokracie za takových historických podmínek, kdy je bojkot skutečně aktivní, tj. kdy vyjadřuje sílu rozsáhlého a všeobecného revolučního rozmachu, bezprostředně směřujícího k přímému náporu na starou moc (tedy k ozbrojenému povstání). Bojkot plní velkou historickou úlohu, jestliže jím proletariát varuje všechny lid před slepým maloburžoazním nadšením pro konstituční iluze a pro první pseudokonstituční instituce darované starou mocí.

2. Dívat se na bojkot jako na prostředek, který působí sám o sobě nezávisle na rozsáhlém, všeobecném, mohutném a rychlém revolučním rozmachu a přímém náporu všeho lidu na starou moc, nezávisle na povinnosti bojovat proti nadšení lidu pro darovanou ústavu, znamená řídit se citem, a ne rozumem.

3. Vyhlášovat tedy bojkot na základě toho, že volební zákon příznivý kadetům byl nahrazen volebním zákonem příznivým okťabristům, že místo II. dумы, která mluvila jako kadeti, ale jednala jako okťabristé a v níž působili i sociální demokraté, a nikoli bez užítku pro revoluci, nastupuje otevřeně okťabristická дума, vyhlášovat bojkot

z těchto důvodů by znamenalo nejen nahrazovat trpělivou revoluční práci revoluční nervozitou, ale i prozrazovat, že sami sociální demokraté podlehli nejhorším iluzím o kadetské dumě a kadetské ústavě.

4. Veškerá agitační práce revoluční sociální demokracie se musí soustředit na vysvětlování lidu, že státní převrat z 3. června 1907 vyplývá přímo a naprosto nevyhnutelně z porážky prosincového povstání roku 1905. Z druhého období ruské revoluce, z let 1906 a 1907 vyplývá poučení, že stejný systematický nástup reakce a ústup revoluce, jaký probíhal v celém tomto období, je nevyhnutelný, panuje-li víra v ústavu, je nevyhnutelný, používá-li se pseudokonstitučních způsobů boje, je nevyhnutelný do té doby, dokud se proletariát nezotaví z porážek a nenabere nové síly, nepozvedne se jako mnohem širší masa k rozhodnějšímu a útočnějšímu revolučnímu náporu zaměřenému na svržení carské moci.

5. Na stávkové hnutí, které se dnes zvedá v moskevské průmyslové oblasti a začíná se šířit i do jiných oblastí Ruska, se musíme dívat jako na nejlepší záruku revolučního rozmachu, k němuž může dojít v blízké budoucnosti. Proto musí sociální demokracie ze všech sil nejen podporovat a rozvíjet hospodářský boj proletariátu, ale musí se vynasazít přeměnit toto dosud jen odborové hnutí v mohutný revoluční rozmach a v bezprostřední boj dělnických mas proti ozbrojené síle carismu. Jedině tehdy, až tyto snahy sociální demokracie dosáhnou úspěchu, až tu bude útočné revoluční hnutí, může nabýt vážného významu heslo bojkotu, pevně spjaté s přímou výzvou k masám, aby povstaly se zbraní v ruce, svrhly carskou moc a nahradily ji prozatímní revoluční vládou, která by na základě všeobecného, přímého a rovného volebního práva s tajným hlasováním svolala ústavodárné shromáždění.

*NÁVRHY REZOLUCÍ
PRO III. („II. CELORUSKOU“)
KONFERENCI SDDSR²⁴*

Napsáno v červenci 1907
Poprvé otištěno v roce 1933 v publikaci
Leninskij sbornik XXV

Podle rukopisu

N Á V R H R E Z O L U C E O Ú Č A S T I V E V O L B Á C H D O I I I . S T Á T N Í D U M Y

Vzhledem k tomu, že

1. aktivní bojkot, jak ukázaly zkušenosti z ruské revoluce, je správnou taktikou sociální demokracie jedině za rozsáhlého, všeobecného a rychlého revolučního rozmachu, přecházejícího v ozbrojené povstání, a je-li spojen s ideovým úkolem boje proti konstitučním iluzím o prvním zastupitelském shromáždění svolaném starou mocí;

2. když tyto podmínky chybějí, vyžaduje správná taktika revoluční sociální demokracie účast ve volbách dokonce i za všech podmínek revoluční doby, jako tomu bylo za II. dумы;

3. sociální demokracie, která vždy poukazovala na oktábristickou podstatu kadetské strany a na nepevnost kadetského volebního zákona (11. XII. 1905)²⁵ za samoděržaví, nemá žádné důvody ke změně své taktiky, když byl tento zákon nahrazen oktábristickým volebním zákonem;

4. stávkové hnutí, které se dnes rozvíjí v centrální průmyslové oblasti Ruska a je největší zárukou revolučního rozmachu, k němuž může dojít v blízké budoucnosti, zároveň vyžaduje houževnatou práci, aby hnutí dosud jen odborové přerostlo v hnutí politické a bezprostředně revoluční, spojené s ozbrojeným povstáním, konference se usnáší:

a) účastnit se voleb i do III. dумы;

b) vysvětlovat masám souvislost státního převratu z 3. VI. 1907 s porážkou prosincového povstání roku 1905 a se zradou liberální buržoazie, dokazovat přitom, že úzký

odborový boj nestačí, a usilovat o přeměnu odborového stávkového hnutí v hnutí politické a v bezprostřední revoluční boj mas za svržení carské vlády povstáním;

c) vysvětlovat masám, že bojkot dumy nemůže sám o sobě pozvednout dělnické hnutí a revoluční boj na vyšší stupeň a že taktika bojkotu by mohla být namísto jen za předpokladu, že by se nám podařilo přeměnit rozmach odborového hnutí v revoluční nápor.

KONCEPT NÁVRHU
REZOLUCE
O CELORUSKÉM
ODBOROVÉM SJEZDU

Konference považuje za povinnost všech členů strany, aby energicky uváděli v život rezoluci londýnského sjezdu o odborech^[156], aby při navazování organizačního spojení odborů se sociálně demokratickou stranou nebo při působení na odborové organizace ve smyslu, aby uznaly vedoucí úlohu strany, přihlíželi ke všem místním podmínkám a vždy a za všech okolností věnovali prvořadou pozornost tomu, aby se sociální demokraté v odborových organizacích neomezovali na pasivní přizpůsobování „neutrální“ platformě, oblíbené u nejrůznějších buržoazně demokratických směrů (kadeti, nestraničtí progresisté²⁶, socialisté-revolucionáři atd.), ale aby neochvějně obhajovali sociálně demokratické názory v jejich celistvosti a neustále napomáhali tomu, aby odbory uznaly ideové vedení sociálně demokracie a pomáhali navázat s odbory stálé a skutečné organizační spojení.

P O Z N Á M K Y P U B L I C I S T Y

Po rozeznání II. dумы převládla v politické literatuře málomyslnost, kajícnost a renegátství. Vidíme, jak se mnozí, od pana Struveho přes list Tovarišč až po řadu publicistů přiřlánějících se k sociální demokracii, odvracejí od revoluce, jejích tradic a způsobů boje a jak se snaží dostat nějak víc doprava. Abychom charakterizovali, jak dnes někteří sociální demokraté mluví a píší, vybíráme námátkou ze současného periodického tisku dvě jejich práce, článek pana Něvědomského^[184] v 7. čísle časopisu *Obrazovanije*²⁷ a článek pana V. Gorna^[27] v 348. čísle listu *Tovarišč*.

Pan M. Něvědomskij uvádí svůj článek velmi ostrou kritikou kadetů v II. dumě a velmi ráznou obhajobou taktiky levicového bloku a postupu sociálních demokratů. A uzavírá jej takto:

„Budu mluvit v oznamovacím způsobu a řeknu, že každému sociálnímu demokratu musí být jasné jedno: v dnešním stadiu politického vývoje činnost socialistických stran koneckonců pouze razí cestu stranám buržoazním a připravuje jim dočasné vítězství.

Z toho vyplývá rozkazovací způsob: Ať už ta ‚mimikrová‘ (‚hned brunet, hned blondýn‘) kadetská strana představuje cokoli, pokud je to jediná opoziční strana, musí se s její činností koordinovat činnost socialistická. To diktuje princip úspory sil“... „Celkem vzato, bez jakékoli ironie“ (pan M. Něvědomskij musel použít tohoto obratu, protože bez fráží a strojeného slohu, které matou čtenáře i autora samého, psát nedovede) „tato Miljukovova věta naprosto přesně definuje v podstatných rysech vzájemný vztah těch a oněch stran...“ (jde o tuto Miljukovovu větu: „Hrozbu, že lid zasáhne, je možné splnit jedině tehdy, je-li tento zásah předem připraven — a na tuto přípravu se

právě musí ve své práci zaměřit všichni ti, jimž se zdá, že dumě její vlastní moc nestačí na to, aby mohla splnit své obrovské úkoly.“ Ať jen levice připravuje a buduje hnutí — správně vykládá tuto větu pan Něvědomskij — „a páni kadeti a дума by tuto práci brali na vědomí“)... „Snad je to trochu cynické, když to říká mluvčí té strany, která by to vzala na vědomí, když to však podobně chápe například Plechanov, pak se tím přesně a realisticky určuje sociální demokracii, co má dělat a jak má využít liberální opozice.“

Rádi uznáváme, že Plechanovovi je jaksi... mírně řečeno, trapně, když mu takoví pánové vlídně poklepávají na rameno. Ale svými kadetskými hesly typu jednotná platforma sociálních demokratů a kadetů nebo ochrana dumy jim dal Plechanov nesporně právo *využívat* jeho projevů právě tímto způsobem.

Teď si poslechněte pana V. Gorna.

„Je jasné, že k tomu, abychom ji porazili“ (protidemokratickou koalici statkářů a velkoburžoazie, vytvořenou volebním zákonem z 3. června), „potřebujeme nezbytně dvě podmínky. Za prvé se musí dohodnout všechny demokratické vrstvy, proletariát nevyjímaje, aby mohly postavit proti jedné koalici druhou, a za druhé *nesmí se bojovat vymyšlením co nejrozhodnějších hesel, která by odradila ne dost revoluční síly a prosazovala hnutí zjevně revoluční menšiny* (podtrženo panem Gornem), ale musí to být reálný konkrétní boj, který získá masy, boj proti právě tak konkrétním opatřením protidemokratické koalice. Aby se vytvořila demokratická koalice, k tomu není zapotřebí splynutí, je třeba jen dohoda o formách a bezprostředních cílech boje. A tato dohoda je zcela možná, jestliže budou uvědoměli mluvčí mas, strany, vycházející ze snahy dosáhnout reálné změny sociálních existenčních podmínek a nebudou chtít jen agitovat.“

Není z těchto výňatků jasné, že oba naši hrdinové, blýskající se módními kadetskými slovy, říkají v podstatě totéž? Pan Gorn je jen trošičku otevřenější a trochu víc odhalil své ledví, ale rozdíl mezi ním a panem Něvědomským není o nic větší než rozdíl mezi panem Struvem a pány Nabokovem či Maklakovem.

Politika má svou vnitřní logiku. Kolikrát se už poukázvalo na to, že mezi sociálními demokraty a liberály je možná dohoda týkající se *metod*, a ta vůbec nevede k po-

litickému bloku, který všichni ve straně organizovaní sociální demokraté vždy odmítali (o těch, kteří nejsou ve straně, nebo o těch, kteří hrají obojakou hru, když říkají něco jiného ve straně a něco jiného ve „svobodném“, nestranic-kém tisku, zde nemluvíme). A život neodvratně rozbíjel tyto krásné konstrukce a zbožná přání, protože pod pláštíkem dohod „týkajících se metod“ si vytrvale razily cestu ideje politického bloku. V maloburžoazní zemi, v období buržoazní revoluce a za situace, kdy je v dělnické straně plno maloburžoazní inteligence, má tendence podřídít proletariát politicky liberálům velmi reálné kořeny. A tato tendence, která má kořeny v objektivní situaci, to je to, oč ve skutečnosti jde při každém *kvazisocialistickém* politikaření na téma koalicí s kadety. Pan Gorn ve své naivitě inteligenta, u něhož jsou sociálně demokratická pouze hezká slova, kdežto celé jeho myšlení, celé jeho ideové podhoubí, celé jeho „ledví“ je čistě liberální nebo měšťácké, tento pan Gorn nepropaguje nic jiného než právě politický blok, „*demokratickou koalici*“, nic víc a nic méně.

Je velice charakteristické, že to panu Gornovi *nedalo*, aby předem nepoznamenal: „Není zapotřebí splynutí!“ Tím jen prozradil, že mu ještě něco zbylo z nečistého socialistického svědomí. Když totiž řekl, že „není zapotřebí splynutí, je třeba jen dohoda“, hned nato tuto „dohodu“ tak popsal a tak definoval její *obsah*, že to zcela jasně odhaluje jeho sociálně demokratické renegátství. Vždyť přece nejde o slova, nejde o to, zda se tomu říká „splynutí“ nebo „dohoda“. Jde o to, jaký je reálný obsah tohoto „*spojení*“. Jde o to, *jakou cenu* nabízíte sociálně demokratické dělnické straně za to, aby se stala metresou liberalismu.

Cena je stanovena jasně:

1. Zanechat agitace.
 2. Zřít se „vymýšlení“ radikálních hesel.
 3. Neodrazovat nedostatečně revoluční síly.
 4. „Neprosazovat“ hnutí zjevné revoluční menšiny.
- Dal bych ochotně zvláštní odměnu tomu, kdo by uměl

vypracovat jasnější a přesnější program nejdokonalejšího a nejodpornějšího renegátství. Pan Gorn se od pana Struveho liší jen tím, že pan Struve vidí jasně svou cestu a jde po ní do jisté míry „samostatně“. Pana Gorna však prostě vedou na provázku jeho kadetští opatrovníci.

— Zanechat agitace — to neustále vštěpovali kadeti lidu v II. dumě. To znamená nezvyšovat uvědomění a náročnost dělnických mas a rolnictva, ale obojí omezovat, otupovat, potlačovat a hlásat sociální mír.

— Nevymýšlet radikální hesla — to znamená přestat, jak to také udělali kadeti, hlásat ta hesla, která sociální demokraté razili už dávno před revolucí.

— Neodrazovat nedostatečně revoluční síly — to znamená vzdát se veškeré kritiky pokrytectví, prolhanosti a reakčnosti kadetů, která by poučila masy, to znamená padnout si do náruče s panem Struvem.

— Neprosazovat hnutí zjevné revoluční menšiny — to v podstatě znamená upustit od revolučních metod boje, protože je naprosto nesporné, že po celý rok 1905 se revolučních akcí účastnila *zjevně revoluční menšina*: právě proto, že ačkoli bojovaly i masy, ale přece jen masy, které byly v menšině, právě proto nedosáhly v boji plného úspěchu. Avšak všechny úspěchy, které osvobozené hnutí v Rusku vůbec dosáhlo, všechno, co si vůbec vybojovalo, všechno to bylo *zcela a bez výjimky* dosaženo *jedině* tímto bojem mas, které byly v menšině. To za prvé. A za druhé to, co liberálové a jejich přizvukovači nazývají „prosazovaným hnutím“, to bylo *jediné* hnutí, jehož se masy (třebaže bohužel poprvé a v menšině) účastnily samostatně, a ne prostřednictvím zástupců, *jediné* hnutí, které *se nebálo* lidu, které vyjadřovalo zájmy mas a s nímž sympatizovaly (to dokázaly volby do I. a zvláště do II. dumy) obrovské masy, které se revolučního boje bezprostředně nezúčastnily.

Když pan Gorn mluví o „prosazování hnutí zjevné revoluční menšiny“, zveličuje, jak je běžné, v čistě bureni-

novském duchu. Když Bureninův list²⁸ bojoval za II. dумы proti Alexinskému, líčil vždy věc tak, že nepřátelství vůči Alexinskému se netýká jeho boje za politickou svobodu, ale toho, že Alexinskij chce svobodu... vyloukat okna, lézt na kandelábry atp. Stejně černosotňovsky argumentuje také publicista z listu *Tovarišč*. Snaží se vylíčit věc tak, že dohodě socialistů s liberály naprosto nestojí v cestě to, že socialisté vždy byli a budou pro rozvoj revolučního uvědomění a revoluční aktivity mas vůbec, ale jen to, že socialisté *prosazují*, tj. podchycují a uměle stupňují hnutí, a že podněcují hnutí *zjevně* beznadějná.

Naše odpověď na tyto útoky bude stručná. Všechn socialistický tisk, i menševický, i bolševický v období I. i II. dумы odsuzoval jakékoli „prosazování“ hnutí... Kadeti nebojují v I. ani II. dumě se sociálními demokraty proto, že prosazují hnutí, ale proto, že sociální demokraté *prohlubují* revoluční uvědomění a náročnost mas, *odhalují* reakčnost kadetů a vidinu konstitučních iluzí. Těmto všeobecně známým historickým faktům se nelze vyhnout žádnou novinářskou ekvilibristikou. Pokud jde o formu projevu pana Gorna, je nanejvýš charakteristická pro naši dobu, kdy se „vzdělaná společnost“ zříká revoluce a zajímá se o pornografii. Individuum, které se považuje za sociálního demokrata, odchází do nestranického listu, aby v duchu listu *Novoje vremja* vykládalo široké veřejnosti, že dělnická strana „prosazuje“ hnutí „zjevné“ menšiny! Renegátské nálady vytvářejí u nás také renegátské mravy.

Podívejme se nyní na tuto otázku z druhé strany. Názory pánů Něvědomských a Gornů, které jsou tak odporné, když je vyslovují domnělí sociální demokraté, jsou nesporně nanejvýš typické a přirozené pro široké kruhy naší buržoazní inteligence, pro liberálně se tvářící „společnost“, pro úřednictvo hrající si na opozici apod. Tyto názory nestačí charakterizovat jako projev politicky slabošské a ko-

lísavé maloburžoazie. Musíme je ještě vysvětlit i z hlediska dnešní situace ve vývoji naší revoluce.

Proč právě dnes, před III. dumou, vznikají v určitých maloburžoazních kruzích takové názory? Proto, že tyto kruhy poslušně mění své přesvědčení ihned po každém obratu vládní politiky, věří v oktábristickou dumu, tj. domnívají se, že její poslání je splnitelné, snaží se rychle přizpůsobit „oktábristickým reformám“ a své přizpůsobení oktábrismu ideově zdůvodnit a ospravedlnit.

Posláním oktábristické dumy je podle záměru vlády ukončit revoluci přímou dohodou staré moci se statkáři a velkoburžoazií na základě určitého minima konstitučních reforem. Abstraktně řečeno, není to nic absolutně nemožného, protože v západní Evropě končí řada buržoazních revolucí upevněním „oktábristického“ konstitučního zřízení. Jde jen o to, jsou-li v současném Rusku možné takové oktábristické reformy, které by byly s to zastavit revoluci. Neodsuzuje hloubka naší revoluce oktábristické „reformy“ ke stejnému krachu jako kadetské „reformy“? Nebude oktábristická дума právě takovou krátkou epizodou jako dumy kadetské, epizodou na cestě k obnovení vlády černosotňovců a samoděržaví?

Prožili jsme období bezprostředního revolučního boje mas (rok 1905), jímž bylo dosaženo určitých svobod. Potom jsme prožili období, kdy byl tento boj zastaven (rok 1906 a první polovina roku 1907). Toto období přineslo řadu vítězství reakci a ani jediné vítězství revoluci, která ztratila vymoženosti dosažené v prvním období. Druhé období bylo obdobím kadetským, obdobím konstitučních iluzí. Masy ještě více nebo méně věřily v „parlamentarismus“ za samoděržaví, a samoděržaví, které chápalo, jak nebezpečná je čistě černosotňovská nadvláda, se pokoušelo dohodnout s kadety, experimentovalo, *zkoušelo si* rozmanité konstituční kostýmy a zkoumalo, jakou míru reformy jsou s to přijmout „vládcí“ Ruska, páni velkostatkáři. Pokus s kadetskou ústavou zkrachoval, přestože kadeti si v II.

dumě počínali úplně stejně jako okřabristé, nejenže neútočili na vládu, nepodněcovali proti ní masy, ale naopak soustavně je konejšili, bojovali s „levicí“, tj. se stranami proletariátu a rolnictva, a podporovali přímo a výslovně tehdejší vládu (rozpočet atd.). Pokus s kadetskou ústavou se zkrátka nezdařil ne proto, že by kadeti nebo vláda neměli dobrou vůli, ale proto, že objektivní rozpory ruské revoluce byly *příliš hluboké*. Byly tak hluboké, že překlenout je kadetským můstkem nebylo možné. Pokus ukázal, že i když masový boj byl na určitou dobu úplně potlačen, i když stará moc naprosto svévolně zfalšovala volby atd., rolnické masy (a výsledek buržoazní revoluce závisí především na rolnictvu) předložily takové požadavky, které žádné diplomatické umění kadetských zprostředkovatelů *není s to* uvést v soulad s nadvládou privilegovaných statkářů. Je-li dnes pan Struve rozlícen na trudoviky²⁹ (nemluvě ani o sociálních demokratech), vede-li *Reč*³⁰ proti nim celé tažení, pak to není náhoda ani prostý vztek buržoazního advokáta, jehož služby mužik odmítl. Je to nevyhnutelný politický krok ve vývoji kadetů: smířit statkáře s trudoviky se nepodařilo, to *znamená* (pro buržoazní inteligenci je možný *jedinečně* takový závěr), to znamená nepodněcovat proti statkářům širší masy, ale *slevit* z trudovických požadavků, *ještě více* ustoupit statkářům, „zavrhnout revoluční utopie“, jak říká Struve a Reč, čili přestat vymýšlet radikální hesla a neprosazovat hnutí, jak říká nový sluha kadetů pan Gorn.

Vláda *vychází vstříc* statkářům tím, že jim dává celé volby do rukou a zbavuje fakticky rolnictvo volebního práva. Kadeti *vycházejí vstříc* statkářům tím, že tepají trudoviky pro jejich revolučnost a neústupnost. Bezpartijní politikáři, jako jsou například spolupracovníci listu *Tovarišč* vůbec a pan Gorn zvláště, *vycházejí vstříc* tím, že vybízejí proletariát a rolnictvo, aby svou politiku „vedli v soulad“ (podle pana Něvědomského „koordinovali“) s politikou kadetů, vstoupili s kadety do „demokratické

koalice“, upustili od „radikálních hesel“ atd. apod.

Vláda postupuje systematicky. Krok za krokem odnímá to, co bylo dobyto „prosazovaným hnutím“ a co v klidném období tohoto hnutí nikdo nechránil. Krok za krokem zkouší, k jakým „reformám“ by bylo možné získat souhlas pánů statkářů. Nedokázali to kadeti? Nedokázali, protože jim v tom bránila levice, ačkoli kadeti sami si to upřímně přáli a všemožně o to usilovali. Je tedy třeba oklestit volební práva „levice“ a rozhodování dát do rukou okřabristům. Teprve kdyby se *ani tento pokus* nezdařil, nezbude nic jiného než se úplně podřídit Radě spojené šlechty⁸¹.

V tom, jak vláda postupuje, je smysl, systém a logika. Je to logika třídních zájmů statkářů. Je třeba uhájit tyto zájmy, je přece třeba stůj co stůj chránit buržoazní vývoj Ruska.

Aby se tyto plány vlády mohly uskutečnit, musí se *násilně* potlačit zájmy a hnutí *mas*, vzít jim volební právo a dát je napospas 130 000. Podaří-li se jim tyto plány uskutečnit, na to dnes nikdo neodpoví. Odpověď na tuto otázku může dát jedině *boj*.

My sociální demokraté řešíme tuto otázku *svým* bojem. I kadeti řeší tuto otázku *bojem... proti levici*. Kadeti bojují *za vládní* řešení této otázky: dělali to systematicky v II. dumě na parlamentním fóru. Dělají to systematicky i teď svým ideologickým bojem proti sociálním demokratům a proti trudovikům.

Průměrnému ruskému inteligentovi stejně jako každému polovzdělanému maloměšťákovi to připadá jako paradox: Kadeti, kteří si říkají demokraté a mluví řečí liberálů, bojují *za vládní* řešení otázky! Tady zřejmě něco nesouhlasí! Když jsou to demokraté, tak s nimi do „demokratické koalice“! Vždyť to je tak jasný závěr pro politické prostáčky, kteří se ani za dva roky ruské revoluce nenaučili hledat *v boji různých tříd* skutečné pozadí jak vládních opatření, tak i liberálního řečnění! A kolik máme u nás mezi inteligencí „marxistů“, kteří uznávají zásadu třídního boje,

ale ve skutečnosti pohlížejí na kadety i na úlohu dumy a na bojkot z čistě liberálního hlediska! A kolika kadetských hlasování o rozpočtu bude ještě zapotřebí, aby tito političtí analfabeti pochopili to, co v Evropě už dávno vědí, že totiž liberál řeční proti vládě, ale přitom v každé vážné otázce vládu podporuje.

Vystřídání II. dumy III. dumou znamená, že kadeta jednajícího jako okťabrista vystřídal okťabrista jednající s kadetovou pomocí. V II. dumě vládla strana buržoazní inteligence, která se před lidem nazývala demokratickou a před buržoazií podporovala vládu. Ve III. dumě má vládnout strana statkářů a velkoburžoazie, která si pro hru na opozici i pro věcné služby najme buržoazní inteligenci. Tuto jednoduchou věc dokázala kadetská strana a zejména II. дума celým svým politickým postupem. Tuto jednoduchou věc začal dnes chápat už i šosák; odvoláváme se na takového svědka, jako je pan Žilkin, kterého by bylo směšné podezírat ze sympatií k bolševismu nebo z předpojatého a nesmiřitelného nepřátelství vůči kadetům.

V dnešním (351.) čísle listu *Tovarišč lící* pan Žilkin^[37] dojmy „bodrého“ (sic! „bodrost“ chápe pan Žilkin asi stejně jako Gorn nebo Něvědomskij) venkovana takto:

„Okťabrističtí statkáři, s nimiž jsem mluvil, uvažují takto: ‚Kadety volit můžeme. Co je na nich dobrého? To, že si dají říci. V I. dumě žádali mnoho. V II. dumě slevili. Dokonce i z programu ledacos vypustili. To znamená, že ve III. dumě jistě sleví ještě víc. Je vidět, že se s nimi dá smlouvat. A pak, mám-li být docela upřímný, z okťabristů ani nemáme koho doporučit.

...Jen ať vyhrají kadeti. Vždyť mezi námi a jimi ani není tak velký rozdíl. Však oni se ve III. dumě otočí víc doprava... S okťabristy se přátelíme jenom z nouze... Vždyť nemají řečníky ani významné lidi!“

Kdo posuzuje strany podle jejich názvů, programů, slibů a řečí nebo komu stačí neohrabaný, pobernsteinštěný „marxismus“, jehož podstatou je omílání pravdy o podporování buržoazní demokracie v buržoazní revoluci, ten

může od demokratické koalice levice a kadetů v III. dumě něco očekávat. Kdo však má alespoň trochu revolučního smyslu a přemýšlí o poučení z naší revoluce nebo se skutečně řídí zásadou třídního boje a posuzuje strany podle jejich třídního charakteru, ten se vůbec nepozastaví nad tím, že se strana buržoazní inteligence hodí jen k tomu, aby lokajsky přísluhovala straně velkoburžoazie. Páni Gornové a Něvědomští jsou s to se domnívat, že rozpory kadetů s demokraty jsou něco výjimečného, kdežto jejich rozpory s okřabristy pravidlem. Je tomu však právě naopak. Kadeti jsou celou svou třídní podstatou skuteční příbuzní okřabristů. Demokratismus kadetů je pozlátko, krátkodobý odraz demokratismu mas, nebo vyložený podvod, jímž se dají ošálit ruští bernsteinovci a maloměšťáci, a ti z Tovaríšče zvláště.

A tak podíváte-li se na otázku, která nás zajímá, z této stránky, pochopíte-li skutečnou historickou úlohu kadeta, tohoto buržoazního inteligenta, který pomáhá statkáři ukonejšit mužika žebráčkou reformou, pak se před vámi objeví v celé své kráse moudrost pánů Gornů a Něvědomských, kteří radí proletariátu, aby *koordinoval* své akce s kadety! Obraz slibovaných „okřabristických“ reforem je zcela jasný. Statkář „se stará“ o mužika a stará se o něho tak, že bez trestních výprav, bez bití rolníků a střelení do dělníků nelze obyvatelstvo donutit, aby reformy přijalo. Kadetský profesor je v opozici: dokazuje z hlediska současné právní vědy, že předpisy o trestních výpravách musí být nezbytně potvrzeny ústavou, a odsuzuje přílišnou horlivost policie. Kadetský advokát je v opozici: dokazuje, že podle zákona je třeba trestat šedesáti, a ne dvěma sty ranami a že vláda má uvolnit peníze na důtky pod podmínkou dodržování zákonnosti. Kadetský lékař je ochoten sledovat tep trestaného a napsat pojednání o tom, že je nutné snížit stanovený počet úderů na polovinu.

Nevypadala snad takhle kadetská opozice v II. dumě? A není snad jasné, že pro takovou opozici bude okřabristic-

ký statkář nejen volit do dumy kadeta, ale že bude také ochoten platit mu profesorský či nějaký jiný plat?

Za objektivní situace by demokratická koalice socialistů s kadety v II. dumě, po II. dumě nebo za III. dumy neznamenala ve skutečnosti nic jiného než přeměnu dělnické strany v slepý, bezmocný přívěsek liberálů, nic jiného než úplnou zradu zájmů proletariátu a zájmů revoluce, jíž by se socialisté dopustili. Je docela možné, že pánové Něvėdomšťi a Gornové nechápou, co dělají. Takoví lidé často mívají přesvědčení pouze na jazyku. V podstatě však usilují jen o to, aby skoncovali se samostatnou stranou dělnické třídy, se sociální demokracií. Sociální demokracie chápe své úkoly a musí s takovými pány skoncovat. U nás se bohužel kategorie buržoazní revoluce dosud chápe příliš jednostranně. U nás se například zapomíná, že tato revoluce musí ukázat proletariátu — a jen ona to může proletariátu jako první ukázat —, jaká je *ve skutečnosti* buržoazie dané země, jaké jsou *národní* zvláštnosti buržoazie a maloburžoazie v dané *národní* buržoazní revoluci. Proletariát se může doopravdy, definitivně a v masovém měřítku osamostatnit jako třída a postavit se proti všem buržoazním stranám jedině tehdy, když mu dějiny *jeho vlastní* země ukážou *celou tvář* buržoazie jako třídy, jako politického celku — pravou tvář maloburžoazie jako vrstvy, jako určité ideové a politické veličiny, která se v takovýchto otevřených, široce politických akcích odhaluje. Musíme proletariátu ustavičně vysvětlovat teoretické pravdy o podstatě třídních zájmů buržoazie a maloburžoazie v kapitalistické společnosti. Tyto pravdy však přejdou skutečně širokým proletářským masám do krve jedině tehdy, když tyto třídy budou vidět a přímo hmatatelně pociťovat, jak si počínají strany té či oné třídy, když nejen jasně poznají jejich třídní podstatu, ale navíc budou celou svou proletářskou psychikou bezprostředně reagovat na celkový profil buržoazních stran. Snad nikde na světě se buržoazie v buržoazní revoluci nedopustila takové reakční bestiality. nebyla tak těsně

spjata se starou mocí, nebyla tak „prosta“ čehokoli, co by se jen vzdáleně podobalo upřímným sympatiím ke kultuře, pokroku, k ochraně lidské důstojnosti, jako tomu bylo u nás. Nechtějí si tedy náš proletariát odnese z ruské buržoazní revoluce trojnásobnou nenávist k buržoazii a odhodlání bojovat proti ní. Nikde na světě pravděpodobně neprojevila maloburžoazie počínaje „lidovými socialisty“³² a trudovíky a konče inteligenty, kteří se vetřeli do sociální demokracie, takovou zbabělost a bezcharakternost v boji, tak hanebně rozbujelý renegátství, takovou podlézavost vůči hrdinům buržoazní módy nebo reakčního násilí; nechtějí si tedy náš proletariát odnese z naší buržoazní revoluce trojnásobné opovržení k maloburžoaznímu slaboství a kolísavosti. Ať bude naše revoluce nadále probíhat jakkoli, ať bude proletariát občas prožívat sebetěžší chvíle, tato nenávist a toto opovržení stmelí jeho řady, zbaví ho ničemných vetřelců z cizích tříd, znásobí jeho síly a zocelí ho, aby mohl v pravý čas zasadit zničující rány celé buržoazní společnosti.

*Napsáno 22. srpna (4. září) 1907
Otištěno v Petrohradě počátkem září 1907
v prvním sborníku Golos žizni
Podepsán N. L.*

Podle textu sborníku

MEZINÁRODNÍ SOCIALISTICKÝ KONGRES VE STUTTGARTU³³

Mezinárodní socialistický kongres, který se konal letos v srpnu ve Stuttgartu, se vyznačoval hojnou účastí a vysokou reprezentativností. Poslalo na něj delegáty všech pět světadílů — celkem 886 osob. Avšak kromě velkolepé manifestace mezinárodní jednoty proletářského boje sehrál kongres významnou úlohu také proto, že určil taktiku socialistických stran. V celé řadě otázek, které se dosud řešily výhradně uvnitř jednotlivých socialistických stran, schválil kongres společné rezoluce. Rostoucí množství otázek vyžadujících stejné zásadní řešení ve všech zemích dokazuje zvláště názorně, že socialismus se semkl v jednotnou mezinárodní sílu.

Stuttgartské rezoluce^[290] otiskujeme v plném znění níže.³⁴ Teď se však krátce zastavíme u každé z nich a všimneme si hlavních sporných bodů a charakteru diskuse na kongresu.

Koloniální otázkou se mezinárodní kongresy nezabývají poprvé. Dosud jejich rezoluce vždy neodvolatelně odsuzovaly buržoazní koloniální politiku jako politiku loupeží a násilí. Tentokrát byla kongresová komise sestavena tak, že v ní převládaly oportunistické živly v čele s Holanďanem Van Kolem. Do návrhu rezoluce^[452-454] byla vsunuta věta, že kongres neodsuzuje zásadně každou koloniální politiku, protože za socialistického zřízení může sehrát civilizační úlohu. Menšina komise (Němec Ledebour, polští a ruští sociální demokraté a mnozí jiní) proti této myšlence energicky protestovala. Otázka byla předložena k rozhodnutí kongresu, na němž, jak se ukázalo,

byly oba směry téměř stejně zastoupeny, takže došlo k neobyčejně vášnivému zápasu.

Oportunisté se semkli kolem Van Kola. Bernstein a David se jménem většiny německé delegace vyslovovali pro „socialistickou koloniální politiku“, doráželi na radikály, že je zbytečné odporovat, že nechápou význam reform, že nemají praktický koloniální program atd. Oponoval jim mimo jiné Kautsky, který byl nucen požádat kongres, aby se směl vyjádřit *proti* většině německé delegace. Správně vysvětloval, že vůbec nejde o odmítnutí boje za reformy: v ostatních, nesporných částech rezoluce se o tom mluví docela jasně. Jde o to, máme-li ustupovat soudobé vládnoucí buržoazii, která loupí a dopouští se násilí. Kongres se má zabývat dnešní koloniální politikou a ta je založena na vysloveném zotročování domorodců; buržoazie v koloniích skutečně zavádí otroctví, ponižuje domorodce a dopouští se na nich neslýchaného násilí, „civilizuje“ je alkoholem a syfilidou. A za takové situace by měli socialisté vyhýbavě mluvit o tom, že zásadně je možné koloniální politiku uznat! To by znamenalo přejít rovnou na buržoazní stanovisko. To by byl rozhodný krok k tomu, aby se proletariát podřídil buržoazní ideologii, buržoaznímu imperialismu, který dnes zvlášť zpupně zvedá hlavu.

Návrh komise byl na kongresu 128 hlasy proti 108 zamítnut; 10 delegátů (ze Švýcarska) se zdrželo hlasování. Připomínáme, že ve Stuttgartu dostaly jednotlivé národy poprvé rozdílný počet hlasů, od 20 hlasů (velké národy včetně Ruska) do 2 hlasů (Lucembursko). Malé národy, které buď neprovádějí koloniální politiku, nebo samy touto politikou trpí, společně přehlasovaly státy, které nakazily touhou po výboji částečně i proletariát.

Toto hlasování o koloniální otázce je velmi důležité. Za prvé se tu zvlášť názorně demaskoval socialistický oportunismus, který neodolal svodům buržoazie. Za druhé se zde projevil jeden záporný rys evropského dělnického hnutí, který může proletariátu způsobit velké škody, a zaslu-

huje proto opravdovou pozornost. Marx nejednou připomínal^[163] jeden nesmírně významný výrok Sismondiho^[486]: Proletáři ve starověku žili na úkor společnosti. Moderní společnost žije na úkor proletářů³⁵.

Třída nemajetných, avšak nepracujících není s to svrhnout vykořisťovatele. Jedině třída proletářů, která živí celou společnost, je s to provést sociální revoluci. A teď vidíme, jak v širokém měřítku prováděná koloniální politika přivádí evropského proletáře *částečně* do takové situace, kdy celá společnost *není* živa z jeho práce, ale z práce téměř zotročených domorodců v koloniích. Anglická buržoazie například vyždímá z desetimilionů a stamilionů obyvatel Indie a jiných svých kolonií více než z anglických dělníků. Za takových podmínek se v některých zemích vytvářejí materiální, ekonomické zdroje nákazy, které infikují proletariát v těchto zemích koloniálním šovinismem. Může to být ovšem jen přechodný jev, přesto však si musíme toto zlo dobře uvědomit a pochopit jeho příčiny, abychom mohli sjednotit proletariát všech zemí k boji proti tomuto oportunistu. A tento boj zcela jistě skončí vítězně, protože „privilegovaných“ národů mezi kapitalistickými národy stále ubývá.

Otázka volebního práva žen nevyvolala na kongresu skoro žádnou diskusi^[430]. Pouze jedna Angličanka z krajně oportunistické anglické Fabiánské společnosti³⁶ se pokusila hájit názor, že je přípustné, aby socialisté bojovali za omezené volební právo žen, tj. za právo nikoli obecné, ale omezené censem. Fabiánku nikdo nepodpořil. Pozadí jejích názorů je prosté: anglické buržoazní dámy doufají, že si vymohou volební právo pro sebe, nebudou-li je požadovat také pro proletářské ženy.

Současně s mezinárodním socialistickým kongresem se ve Stuttgartu v téže budově konala první mezinárodní socialistická konference žen. Na této konferenci a v kongresové komisi došlo při projednávání rezoluce^[427] k zajímavé diskusi mezi německými a rakouskými sociálními de-

mokraty. Rakouští sociální demokraté při boji za všeobecné volební právo odsunuli poněkud do pozadí požadavek rovného volebního práva pro ženy a pro muže; z prakticismu zdůrazňovali požadavek volebního práva pro muže, a ne všeobecné volební právo. Zetkinová a další německé sociální demokratky ve svých projevech zcela právem vytkly Rakušanům, že nejednali správně a oslabovali masové hnutí, když nepožadovali co nejenergičtěji právo nejen pro muže, ale i pro ženy. Poslední slova stuttgartské rezoluce („je nutné požadovat všeobecné volební právo *současně* pro muže i pro ženy“) se nepochybně vztahují k tomuto příkladu přehnaného „practicismu“ v dějinách rakouského dělnického hnutí.

Rezoluce o vztahu socialistických stran a odborových organizací^[295] má zvlášť velký význam pro nás Rusy. Stockholmský sjezd SDDSR^[283] se vyslovil pro *nestranické* odbory^[208] a tím zaujal neutrální stanovisko. Totéž stanovisko hájili vždy naši nestraničtí demokraté, bernsteinovci a eseři. Londýnský sjezd naproti tomu vytyčil^[156] jinou zásadu: Sblížení odborů se stranou až k uznání odborových organizací (za jistých podmínek) za stranické. Ve Stuttgartu se sociálně demokratická podsekcce ruské sekce (socialisté každé země tvoří na mezinárodních kongresech samostatné sekce) při projednávání této otázky rozštěpila (při projednávání ostatních otázek k rozkolu nedošlo). Bylo to tak: Plechanov byl zásadně pro neutralitu. Bolševik Voinov vystupoval proti neutralitě v duchu stanoviska londýnského sjezdu a belgické rezoluce (otištěné zároveň s de Brouckèrovým referátem^[408] v kongresových materiálech. Tento referát vyjde brzo rusky^[11]). Clara Zetkinová^[496] ve svém listu *Die Gleichheit*³⁷ správně poznamenala, že Plechanovovy argumenty pro neutralitu byly právě tak nevhodné jako argumenty Francouzů. Rezoluce stuttgartského kongresu^[405], jak správně poznamenal Kautsky^[446] a jak se přesvědčí každý, kdo se s ní dobře seznámí, se zásadním uznáváním „neutrality“ skoncovala.

O neutralitě nebo nestrannosti v ní není ani slovo. Naopak nutnost úzkého spojení odborů se socialistickou stranou a upevňování tohoto spojení uznává zcela jednoznačně.

Londýnská rezoluce SDDSR o odborech má teď ve stuttgartské rezoluci pevnou principiální základnu. Stuttgartská rezoluce stanoví v obecných rysech a pro všechny země, že je nutné usilovat o pevné a úzké spojení odborů se socialistickou stranou, londýnská ukazuje, že v Rusku má být za příznivých podmínek formou tohoto spojení stranickost odborů a že se členové strany musí na to ve své činnosti zaměřit.

Připomínáme, že ve Stuttgartu se ukázalo, jak škodlivá je zásada neutrality, když polovina německé delegace, zástupci odborů, trvala co nejrozhodněji na oportunistickém stanovisku. Proto se například v Essenu Němci postavili proti Van Kolovi (v Essenu se konal jen sjezd strany, a ne odborů), kdežto ve Stuttgartu s Van Kolem souhlasili. Hlásání neutrality způsobilo v Německu *skutečnou* škodu, protože šlo na ruku oportunismu v sociální demokracii. S touto skutečností musíme ode dneška počítat, zejména my v Rusku, kde tolik buržoazně demokratických rádců doporučuje proletariátu „neutralitu“ odborového hnutí.

O rezoluci o vystěhovalectví a přistěhovalectví^[420] se zmíníme jen stručně. I tady došlo v komisi k pokusu prosadit úzké profesionální stanovisko a zakázat přistěhovalectví dělníků ze zaostalých zemí (kuliů z Číny apod.). V tom se také projevuje onen duch aristokratismu proletářů některých „civilizovaných“ zemí, kteří mají určité výhody ze svého privilegovaného postavení, a proto snadno zapomínají na mezinárodní třídní solidaritu. Na kongresu samém toto úzce profesionální a šosácké stanovisko nikdo neobhajoval. Rezoluce plně odpovídá požadavkům revoluční sociální demokracie.

Přecházíme k poslední, a snad nejdůležitější rezoluci

kongresu: k rezoluci o antimilitarismu^[468]. Známy Hervé^[435], který způsobil takový rozruch ve Francii a v celé Evropě, hájil v této otázce poloanarchistické stanovisko, když naivně navrhoval, aby se na každou válku „odpovědělo“ stávkou a povstáním. Jednak nechápal, že válka je nevyhnutelný produkt kapitalismu a že proletariát nemůže odmítnout účast v revoluční válce, protože i takové války jsou v kapitalistických společnostech možné a také tam k nim docházelo, a pak nechápal, že možnost „odpovědět“ na válku záleží na povaze krize, kterou tato válka vyvolá. Podle toho je nutné volit bojové prostředky a tento boj nesmí usilovat jen o to, aby válka byla vystřídána mírem (a to je třetí bod, který hervéismus nechápe nebo neuvážil), ale aby byl kapitalismus vystřídán socialismem. Nejde o to, aby se zabránilo pouze válce, ale o to, aby se využilo poválečné krize k rychlejšímu svržení buržoazie. Ale všechny tyto poloanarchistické hervéistické nesmysly byly motivovány jednou prakticky správnou myšlenkou: podnítit socialismus k tomu, aby se neomezoval jen na parlamentní prostředky boje, ale aby mezi masami šířil myšlenku, že v období nevyhnutelných poválečných krizí je nutné při akcích používat revolučních metod, a konečně aby v masách probouzel živější vědomí mezinárodní solidarity dělníků a přesvědčoval je o pokrytectví buržoazního patriotismu.

Bebelova rezoluce^[403], kterou navrhli Němci a která se ve všem podstatném shodovala s rezolucí Guesdovou^[434], měla tu chybu, že neobsahovala nic, co by zaměřovalo proletariát na aktivní úkoly. Tak se stalo, že Bebelovy ortodoxní teze se daly číst oportunistickými brýlemi. A Vollmar této možnosti ihned využil.

Proto Rosa Luxemburgová a ruští sociálně demokratičtí delegáti^[457] podali k Bebelově rezoluci pozměňovací návrhy, v nichž se 1. uvádělo, že militarismus je hlavní nátroj třídního útlaku; 2. poukazovalo na nutnost agitovat mezi mládeží a 3. zdůrazňovalo, že sociální demokracie

musí bojovat nejen o to, aby zabránila válkám nebo dosáhla co nejrychlejšího ukončení válek, které už začaly, ale také o to, aby krize vyvolané válkou bylo využito k rychlému pádu buržoazie.

Všech těchto pozměňovacích návrhů použila podkomise (zvolená komisí pro otázku antimilitarismu) v Bebelově rezoluci. Kromě toho přišel Jaurès^[439] se šťastným návrhem, aby se neuváděly bojové prostředky (stávka, povstání), ale historické příklady boje proletariátu proti válce, od demonstrací v Evropě až po revoluci v Rusku. Po tomto přepracování vznikla rezoluce nepoměrně dlouhá, ale zato myšlenkově opravdu bohatá a přesně stanovila úkoly proletariátu. Kromě přísně ortodoxního, tj. jedině vědeckého marxistického rozboru obsahovala doporučení, aby dělnické strany používaly co nejrozhodnějších a nejrevolučnějších metod boje. Tuto rezoluci nelze číst vollmarovsky a nelze ji ani vtěsnat do úzkého rámce naivního hervéismu.

Celkově lze říci, že stuttgartský kongres názorně konfrontoval v celé řadě nejzávažnějších otázek oportunistické křídlo mezinárodní sociální demokracie s jejím křídlem revolučním a otázky vyřešil v duchu revolučního marxismu. Rezoluce kongresu, doplněné diskusí, která je vysvětluje, se musí stát vodítkem pro každého propagandistu a agitátora. Jednota taktiky a jednota revolučního boje proletářů všech zemí přispěje k prohloubení a rozšíření toho, co bylo ve Stuttgartu vykonáno.

Napsáno koncem srpna a začátkem září 1907

*Otištěno 20. října 1907
v listu Proletarij, č. 17*

Podle listu Proletarij

POZNÁMKY K REZOLUCI
STUTTGARTSKÉHO
KONGRESU O „MILITARISMU
A MEZINÁRODNÍCH
KONFLIKTECH“ [468]

Kongres proto považuje za povinnost dělnické třídy a zejména jejích zástupců v parlamentech, aby vzhledem k třídnímu charakteru buržoazní společnosti bojovali ze všech sil proti agresivní politice států i tím, že odmítnou poskytovat potřebné prostředky k takové politice, *a aby svou činností vychovávali dělnickou mládež v duchu socialismu a uvědomělého bratrství národů.**

* V ruském pozměňovacím návrhu^[282] byla ještě teze: „Tak, aby se vládnoucí třídy neodvažovaly zneužívat jí (mládeže) jako nástroje k upevnění své třídní nadvlády proti bojujícímu proletariátu“. Komise tato slova nevyškrtla pro něčí zásadní nesouhlas, ale proto, že Němci je pokládali za nezákonná, takže by se mohla stát záminkou k rozpuštění německých sociálně demokratických organizací. Hlavní myšlenka příslušného místa rezoluce se tím nezměnila.

Bude-li hrozit nebezpečí války, jsou dělnická třída i její zástupci v parlamentech zainteresovaných zemí povinni za podpory mezinárodního byra učinit vše, aby vypovězení války zabránili všemi *prostředky*, které uznávají za racionální a *kteří závisí na ostrosti třídního boje i na celkové politické situaci.***

** V ruském pozměňovacím návrhu se uvádělo, že prostředky (k zamezení války) se mění a *zesilují* (sich ändern und steigern) podle zostřování třídního boje. Komise vyškrtla „zesilují“ a nechala jen „měnit se“.

Vapsáno v druhé polovině srpna 1907
Tisťeno v Petrohradě počátkem září 1907
prvním sborníku Golos Žizni

Podle textu sborníku

MEZINÁRODNÍ SOCIALISTICKÝ KONGRES VE STUTTGARTU³⁸

Kongres, který nedávno skončil ve Stuttgartu, byl dvanáctým kongresem proletářské internacionály. Prvních pět kongresů připadá na období První internacionály (léta 1866—1872), v jejímž čele stál Marx, pokoušející se, jak výstižně řekl Bebel, vytvořit mezinárodní jednotu bojujícího proletariátu shora. Tento pokus nemohl mít úspěch, dokud se nesemkly a neupevnily národní socialistické strany, avšak činnost První internacionály velmi posloužila dělnickému hnutí ve všech zemích a zanechala trvalé stopy.

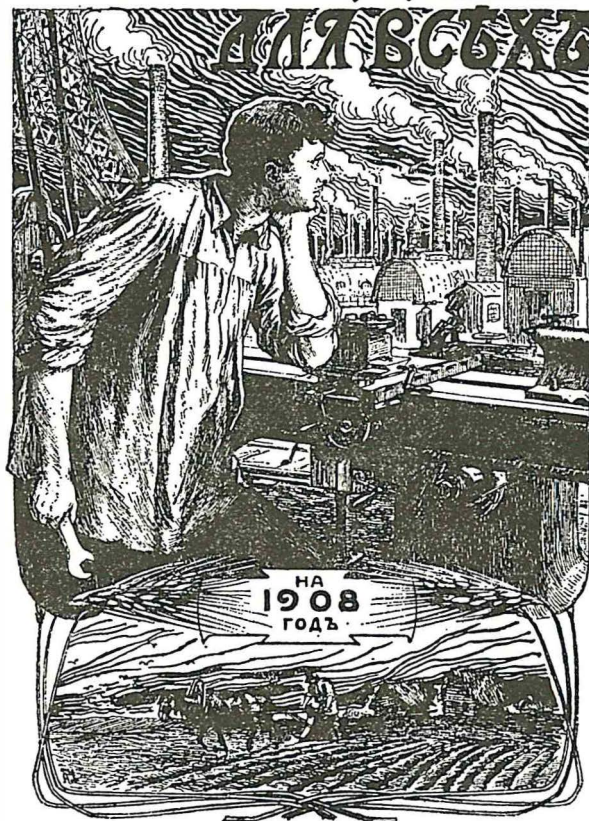
Druhá internacionála začíná pařížským mezinárodním socialistickým kongresem roku 1889. Na dalších kongresech v Bruselu (1891), v Curychu (1893), v Londýně (1896), v Paříži (1900) a v Amsterdamu (1904) se tato nová internacionála, opírající se o pevné národní strany, definitivně upevnila. Ve Stuttgartu bylo 884 delegátů vyslaných dvaceti pěti národy z Evropy, Asie (z Japonska a částečně z Indie), z Ameriky, Austrálie a Afriky (1 delegát z jižní Afriky).

Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu má velký význam zejména proto, že znamenal definitivní upevnění Druhé internacionály a že přeměnil mezinárodní kongresy v pracovní shromáždění, která mají značný vliv na celkový ráz a zaměření práce socialistů na celém světě. Oficiálně nejsou usnesení mezinárodních kongresů pro jednotlivé národy závazná, ale jejich morální význam je tak velký, že v praxi nejsou dodržována jen výjimečně, snad výjimečněji, než když některá strana nedodrží usne-

VL. OULIANOFF

КАЛЕНДАРЬ

ДЛЯ ВСЕХЪ

Цѣна 25 коп.

Obálka Kalendáře pro každého na rok 1908,
v němž byl otiskněn Leninův článek
Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu
Leninův vlastní výtisk

Zmenšeno

sení vlastních sjezdů. Amsterdamský kongres dosáhl sjednocení francouzských socialistů a jeho rezoluce proti ministerialismu^[436] skutečně vyjádřila vůli uvědomělého proletariátu celého světa a určila politiku dělnických stran.

Stuttgartský sjezd udělal velký krok vpřed v témže směru, neboť se v celé řadě závažných otázek stal nejvyšší instancí pro stanovení politické linie socialismu. Ještě důsledněji než amsterdamský sjezd zdůraznil tuto linii, a to v duchu revolučnosti sociální demokracie jako protiklad oportunistu. Orgán německých sociálně demokratických dělnic Die Gleichheit, redigovaný Clarou Zetkinovou^[496], k tomu právem poznamenává: „Zásluhou spolupráce socialistů ze všech zemí byly různé oportunistické úchylnosti jednotlivých socialistických stran ve všech otázkách korigovány v revolučním duchu.“

Pozoruhodné a málo potěšitelné však bylo, že německá sociální demokracie, která dosud hájila v marxismu revoluční hledisko, tentokrát kolísala nebo zaujímala oportunistické stanovisko. Stuttgartský kongres potvrdil správnost hluboce pravdivé Engelsovy poznámky o německém dělnickém hnutí. Engels napsal 29. dubna 1886^[390] veteránovi První internacionály Sorgemu: „Vůbec je dobře, že u Němců, zvláště poté, kdy zvolili do Říšského sněmu tolik šosáků (což ostatně bylo nevyhnutelné), se stala spornou úloha vůdců mezinárodního socialistického hnutí. V Německu se v obdobích klidu všechno stává šosáckým, a tu je nanejvýš zapotřebí žihadlo francouzské konkurence. A toho se nebude nedostávat.“³⁹

Žihadlo francouzské konkurence ve Stuttgartu nechybělo a bylo ho opravdu třeba, protože Němci šosáctvím oplývali. Ruští sociální demokraté to musí mít obzvláště na šeteli, protože naši liberálové (a nejen liberálové) se usilovně snaží vydávat za příklad hodný následování právě y nejméně světlé stránky německé sociální demokracie. Nejopravdovější a nejvýznamnější ideoví vůdci německých sociálních demokratů si této okolnosti sami povšimli a

bez nejmenšího falešného studu na ni ukázali jako na odstrašující příklad. „V Amsterdamu,“ píše orgán Clary Zetkinové, „byla drážďanská rezoluce revolučním leitmotivem všech diskusí v parlamentě světového proletariátu; na kongresu ve Stuttgartu vyzněly Vollmarovy diskusní příspěvky v komisi pro otázky militarismu, Päplowovy v komisi pro otázky vystěhovalectví, Davidovy (a já dodávám, že i Bernsteinovy) v komisi pro koloniální otázku jako trapná oportunistická disonance. Ve většině komisí a ve většině otázek vystupovali tentokrát němečtí delegáti jako oportunisté.“ A K. Kautsky při hodnocení stuttgartského kongresu napsal: „Vedoucí úloha, kterou dosud fakticky měla v Druhé internacionále německá sociální demokracie, se tentokrát nijak neprojevila.“

Podívejme se nyní na jednotlivé otázky projednávané na kongresu. Rozpory v koloniální otázce se v komisi nepodařilo odstranit. Spor mezi oportunisty a revolucionáři řešil přímo kongres a vyřešil ho ve prospěch revolucionářů většinou 127 hlasů proti 108 při 10 abstencích. Přitom, poznamenáváme mimochodem, bylo potěšující, že *všichni* socialisté z Ruska hlasovali jednomyslně o *všech* bodech v revolučním duchu. (Rusko má 20 hlasů, z toho 10 SDDSR kromě Poláků, 7 eseři a 3 zástupci odborů. Polsko má 10 hlasů: 4 hlasy mají polští sociální demokraté, 6 hlasů Polská socialistická strana a neruské části Polska. Dva delegáti z Finska měli 8 hlasů.)

Při projednávání koloniální otázky se v komisi vytvořila oportunistická většina a v návrhu rezoluce^[454] se objevila nehorázná věta: „Kongres neodsuzuje zásadně a na věčné časy každou koloniální politiku, protože za socialistického zřízení může působit jako civilizační faktor.“ Ve skutečnosti nebyla tato teze nic jiného než přímý přechod k buržoazní politice a buržoaznímu světovému názoru, ospravedlňujícímu koloniální války a bestialitu. To je ústupek Rooseveltovi, řekl jeden americký delegát. Pokusy ospravedlnit tento ústupek úkoly „socialistické koloniální poli-

tiky“ a pozitivní reformátorské práce v koloniích nadobro selhaly. Socialismus nikdy nebyl a není proti obhajobě reformem také v koloniích, to však vůbec neznamená a nesmí znamenat, že snad ustupujeme z našeho zásadního stanoviska proti anexím, podrobování cizích národů, agresi a loupežím, které tvoří „koloniální politiku“. Minimální program všech socialistických stran platí jak pro metropole, tak i pro kolonie. Už sám pojem „socialistická koloniální politika“ je úplně zmatený. Kongres zcela právem uvedená slova z rezoluce vypustil a nahradil je ještě ostřejším odsouzením koloniální politiky, než tomu bylo v dřívějších rezolucích.

Rezoluce o vztahu socialistických stran a odborů^[295] má zvlášť velký význam pro nás Rusy. U nás je to velmi aktuální otázka. Stockholmský sjezd se vyslovil pro *ne-stranické* odbory, tj. schválil stanovisko našich stoupenců *neutrality* v čele s Plechanovem. Londýnský sjezd učinil krok vstříc *stranickým* odborům *proti* neutralitě. Londýnská rezoluce vyvolala jak známo velké rozpře a nespokojenost v některých odborových organizacích a zvláště v buržoazně demokratickém tisku.

Ve Stuttgartu šlo v podstatě o toto: mají být odbory neutrální, nebo se mají stále úžeji sblížovat se stranou? A mezinárodní socialistický kongres, jak se čtenář může přesvědčit z jeho rezoluce, se vyslovil pro užší sblížení odborů se stranou. Ani o neutralitě, ani o nestranickosti odborů se rezoluce vůbec nezmiňuje. Proto Kautsky, který v německé sociální demokracii na rozdíl od neutrality hlásané Bebelem hájil sblížení odborů se stranou, ve své zprávě o stuttgartském kongresu adresované lipskému dělnictvu (Vorwärts⁴⁰, 1907, č. 209, Beilage^[445]) plným právem prohlásil:

„Rezoluce stuttgartského kongresu říká vše, co potřebujeme. *Vypořádala se navždy s neutralitou.*“ Clara Zetkinová píše: „V zásadě už nikdo nic nenamítal (ve Stuttgartu) proti hlavní historické tendenci proletářského třídního boje

spojit politický boj s hospodářským a právě tak spojit i organizace co nejtěsněji v jednotnou sílu socialistické dělnické třídy. Pouze mluvčí ruských sociálních demokratů soudruh Plechanov⁴⁰ (měla říci: mluvčí menševiků, kteří ho navrhli do komise jako obhájce „neutrality“) „a většina francouzské delegace se pokoušeli dost nevhodnými argumenty zdůvodnit částečné omezení této zásady tím, že poukazovali na zvláštní podmínky ve svých zemích. Zdrucující většina kongresu se vyslovila pro rozhodnou politiku sjednocení sociální demokracie s odbory...“

Musíme poznamenat, že nevhodný, jak správně řekla Zetkinová, Plechanovův argument koloval v ruském legálním tisku v tomto znění: Plechanov se odvolával v komisi stuttgartského kongresu na to, že „v Rusku je jedenáct revolučních stran“; „s kterou z nich se tedy mají odbory sjednotit?“ (citujeme podle Vorwärts, č. 196, 1. Beilage^[405]). Toto Plechanovovo tvrzení není správné ani věcně, ani principiálně. Věcně proto, že o vliv na socialistický proletariát neusilují v žádné národnosti v Rusku více než dvě strany: sociální demokraté a socialisté-revolucionáři, polští sociální demokraté⁴¹ a Polská socialistická strana, lotyšští sociální demokraté⁴² a lotyšští socialisté-revolucionáři (tzv. „lotyšský sociálně demokratický svaz“), arménští sociální demokraté⁴³ a dašnakcuthjuni atp. Na dvě části se ve Stuttgartu hned od začátku rozdělila i delegace z Ruska. Počet 11 je uveden naprosto svévolně a dezorientuje dělnictvo. Principiálně nemá Plechanov pravdu proto, že boj mezi proletářským a maloburžoazním socialismem v Rusku je nezbytný naprosto všude, tedy i v odborech. Angličany například ani nenapadlo postavit se proti rezoluci, ačkoli mají také dvě vzájemně se potírající socialistické strany: Sociálně demokratickou federaci (Social-Democratic Federation)⁴⁴ a „nezávislé“ (Independent Labour Party)⁴⁵.

Jaké škody způsobila dělnickému hnutí myšlenka neutrality, zavržená ve Stuttgartu, je zvlášť jasně vidět na příkladu

Německa. Tam se neutralita nejvíce propagovala a uplatňovala. Vedlo to k tomu, že odbory v Německu se tak zjevně přiblížily k oportunistu, že to musel přiznat už i Kautsky, který byl v tomto ohledu velmi opatrný. Ve své zprávě říká lipským dělníkům přímo, že „konzervativnost“ německé delegace ve Stuttgartu „je pochopitelná, uvážíme-li její složení. Polovinu delegace tvořili zástupci odborů, a tak „pravé křídlo“ naší strany bylo na kongresu silnější, než je ve skutečnosti.“

Rezoluce stuttgartského kongresu zcela jistě přispěje k tomu, že ruská sociální demokracie se rychleji nadobro vzdá myšlenky neutrality, na níž tak lpí naši liberálové. Musíme svou práci v odborech neúnavně zaměřovat na stále užší sbližování odborů se sociálně demokratickou stranou a musíme přitom postupovat obezřetně a pozvolna, bez překotnosti a s taktem.

Dále, v otázce vystěhovalectví a přistěhovalectví se v komisi stuttgartského kongresu zcela zřetelně projevil rozpor mezi oportunisty a revolucionáři. Oportunisté trvali na myšlence *omezit* právo na stěhování zaostalých, nevzdělaných dělníků, zvláště Japonců a Číňanů. Duch úzké, profesionální uzavřenosti a tradeunionistické výjimečnosti u nich převažoval nad vědomím socialistické povinnosti vzdělávat a organizovat vrstvy proletariátu dosud nezapojené do dělnického hnutí. Kongres všechny tyto pokusy odmítl. I v komisi zůstaly hlasy pro omezení svobody stěhování zcela osamoceny a rezoluce mezinárodního kongresu plně uznává solidární třídní boj dělníků všech zemí.

Také rezoluce o volebním právu žen^[430] byla schválena jednomyslně. Pouze jedna Angličanka z poloburžoazní Fabiánské společnosti zastávala názor, že je přípustné bojovat za volební právo ne pro všechny ženy, ale jen pro ženy majetné. Kongres tento názor kategoricky odmítl a doporučil dělnicím, aby nebojovaly za volební právo po boku buržoazních vyznavaček rovnoprávnosti žen, ale společně s třídními proletářskými stranami. Kongres uznal

za správné, že v kampani za volební právo žen je nezbytné bezvýhradně obhajovat zásady socialismu a rovnoprávnost mužů a žen a že od těchto zásad se nesmí ustoupit ani pro snadnější dosažení cíle.

Přitom došlo v komisi k zajímavému sporu. Rakušané (Viktor Adler a Adelheid Poppová) zdůvodňovali svou taktiku v boji za všeobecné volební právo mužů takto: Pro dosažení tohoto práva není vhodné zdůrazňovat v agitaci požadavek volebního práva i pro ženy. Proti tomu protestovali němečtí sociální demokraté, zvláště Zetkinová, už tehdy, když Rakušané vedli kampaň za všeobecné volební právo. Zetkinová prohlásila v tisku, že požadavek volebního práva pro ženy se v žádném případě neměl odsunovat do pozadí, že Rakušané oportunisticky obětovali zásadu, aby snáze dosáhli cíle, že by nesnížili, ale zvýšili účinnost agitace a sílu lidového hnutí, kdyby stejně energicky hájili také volební právo žen. K Zetkinové se v komisi plně připojila jiná významná německá sociální demokratka Zietzová. Adlerův pozměňovací návrh, v němž se taktika Rakušanů nepřímou omlouvala (mluví se v něm jen o tom, aby se v boji za volební právo pro skutečně všechny občany pokračovalo, a ne o tom, aby se v boji za volební právo vždy požadovala rovnoprávnost mužů a žen), byl *zamítnut* 12 hlasy proti 9. Stanovisko komise a kongresu lze nejpřesněji vyjádřit slovy z projevu už uvedené Zietzové na mezinárodní konferenci socialistek^[427] (konala se ve Stuttgartu současně s kongresem): „Musíme zásadně požadovat všechno, co považujeme za správné,“ řekla Zietzová, „a jediné tehdy, když nemáme dost sil pro boj, přijímáme to, co můžeme dosáhnout. Taková byla vždy taktika sociální demokracie. Čím skromnější budou naše požadavky, tím skromnější budou i ústupky vlády...“ Z tohoto sporu rakouských a německých sociálních demokratů může čtenář vidět, jak přísně posuzují nejlepší marxisté i sebemenší úchytky od důsledné, principiální revoluční taktiky.

Poslední den kongresu byl věnován otázce militarismu, která všechny zajímala nejvíce. Známy Hervé zastával naprosto neudržitelné stanovisko^[435], protože neviděl souvislost války s kapitalistickým řádem a antimilitaristické agitace se vši socialistickou činností. Jeho plán „odpovědět“ na jakoukoli válku stávkou a povstáním svědčí o tom, že vůbec nepochopil, že revolucionáři se nemohou předem rozhodnout pro ten či onen bojový prostředek, protože to závisí na objektivních podmínkách hospodářské a politické krize, kterou válka vyvolá.

I když však Hervé nesporně usuzuje lehkomyšlně a povrchně a dává se unést efektní frází, bylo by nanejvýš krátkozraké oponovat mu pouhým dogmatickým výkladem obecných pravd socialismu. Této chyby (které se zcela nevyvarovali ani Bebel^[403] a Guesde^[434]) se dopustil zvláště Vollmar. Pustil se do Hervého až s přílišným sebevědomím člověka lpícího na šablonovitém parlamentarismu a přitom si nevšiml, že svým omezeným a nepružným oportunismem *získává* uznání tomu, co je v hervéismu živé, *ačkoliv* sám Hervé chápe tuto otázku teoreticky absurdně a nesmyslně. Stává se přece, že pod teoretickými nesmysly se při novém obratu hnutí někdy skrývá konkrétní pravda. A právě tuto stránku věci, výzvu, že je třeba uznávat nejen pouze parlamentní způsoby boje, výzvu k akcím přízpůsobeným novým podmínkám budoucí války a budoucích krizí, zdůraznili revoluční sociální demokraté, zvláště Rosa Luxemburgová ve svém projevu. Společně s ruskými sociálně demokratickými delegáty (Leninem a Martovem — v této věci byli zajedno) podala Rosa Luxemburgová k Bebelově rezoluci pozměňovací návrhy^[457], v nichž se zdůrazňovala nutnost agitovat mezi mládeží, nezbytnost využít krize vyvolané válkou k urychlenému svržení buržoazie a nezbytnost mít na zřeteli, že podle toho, jak se bude zostřovat třídní boj a měnit politická situace, se musí nutně měnit způsoby boje a bojové prostředky. A tak se z dogmaticky jednostranné, neživé Bebelovy rezoluce, při-

pouštějící Vollmarův výklad, nakonec stala docela jiná rezoluce. Byly v ní zopakovány všechny teoretické pravdy určené hervéistům, kteří byli s to zapomenout pro antimilitarismus na socialismus. Tyto pravdy však nevedou k ospravedlňování parlamentního kretenismu, ke schvalování pouze pokojných prostředků, ke kapitulaci před danou, poměrně pokojnou a klidnou situací, ale k uznání všech bojových prostředků, ke zvážení zkušeností z revoluce v Rusku a k rozvíjení čínorodé, tvůrčí stránky hnutí.

V časopisu Zetkinové, na něž jsme se už několikrát odvolávali, je neobyčejně správně vystižen právě tento nejvýznačnější a nejdůležitější rys kongresové rezoluce o antimilitarismu. „I zde,“ říká Zetkinová o antimilitaristické rezoluci, „zvítězila nakonec revoluční energie (Tatkraft) a neotřesitelná víra dělnické třídy ve vlastní bojeschopnost, zvítězila jednak nad pesimistickým evangeliem bezmocnosti a zatvrzelým lpěním pouze na starých, výhradně parlamentních způsobech boje a jednak nad naivním antimilitaristickým sportem francouzských polonarchistů à la Hervé. V energických slovech rezoluce, kterou nakonec jednomyslně schválila i komise, i téměř 900 delegátů ze všech zemí, se odráží obrovský rozmach revolučního dělnického hnutí od posledního mezinárodního kongresu. Rezoluce zdůrazňuje jako princip proletářské taktiky její pružnost, její schopnost vývoje, její *zostřování* (Zuspitzung) podle toho, jak dozrávají podmínky.

Hervéismus byl zamítnut, ne však ve prospěch oportunistu, ne z pozice dogmatismu a pasivity. Mezinárodní proletariát plně uznal živé úsilí o stále rozhodnější a nové způsoby boje a konstatoval, že toto úsilí souvisí s celkovým *zostřením* hospodářských rozporů, se všemi podmínkami krizí vznikajících za kapitalismu.

Ne plané hervéistické vyhrožování, ale jasné vědomí, že sociální revoluce je nevyhnutelná, pevné odhodlání bo-

jovat až do konce, odhodláním použít pro boj nejrevoluč-
nější prostředky — v tom je význam rezoluce mezinárod-
ního socialistického kongresu ve Stuttgartu o militarismu.

Proletářská armáda sílí ve všech zemích. Ne každým
dnem, ale každou hodinou se stává uvědomělejší, semknu-
tější a odhodlanější. A kapitalismus úspěšně zajišťuje stále
častější krize, kterých tato armáda využije k jeho zničení.

Napsáno v září 1907

Otištěno v říjnu 1907 v publikaci

Kalendar dlja vsech na 1908 god,

kterou vydalo v Petrohradě

vydavatelství Žerno

Podepsán N. L.—n

Podle textu publikace

POZNÁMKY K ČLÁNKU
C. ZETKINOVÉ
MEZINÁRODNÍ
SOCIALISTICKÝ KONGRES
VE STUTTGARTU⁴⁶

MEZINÁRODNÍ SOCIALISTICKÝ
KONGRES VE STUTTGARTU*

* Tento článek je překladem úvodníku z německého sociálně demokratického čtrnáctideníku Die Gleichheit, orgánu ženského dělnického hnutí v Německu, který rediguje Clara Zetkinová. Je to pozoruhodně správné a výstižné zhodnocení stuttgartského kongresu: ve stručných, jasných a výrazných formulacích je shrnut nesmírně bohatý ideový obsah diskusí na kongresu a jeho rezolucí. Doplnujeme tento článek několika vlastními poznámkami, abychom tak ruského čtenáře seznámili s některými skutečnostmi, známými ze západoevropského socialistického tisku, které naše kadetské a polokadetské listy (jako je Tovarišč) většinou zkomolily, neboť přinášejí o stuttgartském kongresu spoustu lží.

Při řešení otázky vzájemného vztahu sociální demokracie a odborů nejvíce vynikla jednomyslnost uvědomělých proletářů všech zemí. V zásadě už nikdo nic nenamítal proti základní historické tendenci proletářského třídního boje spojit politický boj s hospodářským a právě tak ty i ony organizace co nejtěsněji v jednotnou sílu socialistické dělnické třídy. Pouze zástupce ruských sociálních demokratů Plechanov a většina francouzské delegace se pokoušeli dosti nevhodnými argumenty* zdůvodnit určité omezení této zásady odvoláním se na specifické podmínky ve svých zemích.

* Ruská sociálně demokratická organizace ve Stuttgartu předběžně projednala podstatu otázek, aby mohla navrhnout své zástupce do komise. V komisi, která se zabývala vztahem odborů k socialistickým stranám, nezastupoval Plechanov všech-

ny ruské sociální demokraty, nýbrž menševiky. Šel do komise hájit zásadu „*neutrality*“. Bolševici vyslali do komise Voinova, který obhajoval *názor strany*, tj. usnesení v duchu londýnského sjezdu proti neutralitě, za co nejužší sblížení odborů se stranou. Clara Zetkinová tedy považuje za „neuspokojivé“ argumenty *ne* zástupce SDDSR, nýbrž zástupce menševické opozice v SDDSR.

I zde nakonec revoluční energie a neotřesitelná víra dělnické třídy ve vlastní bojeschopnost zvítězila jednak nad pesimistickým přiznáním vlastní bezmocnosti a zatvrzelým lpěním na starých, výhradně parlamentních metodách boje a jednak nad naivním antimilitaristickým sportem francouzských poloanarchistů à la Hervé.*

* Autorka článku konfrontuje obě úchytky od socialismu zamítnuté kongresem: Hervéův poloanarchismus a oportunistus obsažený ve „výhradně parlamentních“ metodách boje, ale přitom nejméně ani jednoho představitele tohoto oportunistu. V komisi stuttgartského kongresu pro otázky militarismu konfrontoval tyto dvě věci také Vandervelde, když vystoupil proti oportunistickému projevu Vollmarovu. Řekl: „Vollmar naráží na vyloučení Hervéa, já proti tomu protestuji a varuji Vollmara, protože vyloučení krajní levice by navodilo myšlenku na vyloučení krajní pravice“ (Vollmar je jeden z „nejpravicejších“ německých oportunistů).

Také v otázce volebního práva žen nakonec zvítězilo vyhraněné zásadové třídní hledisko, podle něhož je volební právo žen pouze organickou součástí třídního práva a třídních zájmů proletariátu, nad oportunistickým buržoazním pojetím, jehož zastánci doufají, že na vládnoucích třídách usmlouvají okleštěné, omezené volební právo pro ženy.*

* Na kongresu ve Stuttgartu obhajovala toto buržoazní hledisko pouze jedna Angličanka z Fabian Society (Fabiánská společnost — kvazisocialistická, krajně oportunistická organizace anglické inteligence).

Kongres, který v tomto smyslu potvrdil usnesení mezinárodní konference žen, zároveň jednoznačně prohlásil, že socialistické strany

ve svém boji za volební právo musí vytyčit a obhajovat zásadní požadavek volebního práva pro ženy bez ohledu na cokoli, co by „usnadňovalo dosažení cíle“.*

* To je narážka na rakouské sociální demokraty. Jak na mezinárodní socialistické konferenci žen, tak v kongresové komisi pro ženskou otázku polemizovaly německé sociální demokratky s rakouskými. Clara Zetkinová už předtím vytýkala v tisku rakouským sociálním demokratům, že v agitaci za volební právo odsunuli do pozadí požadavek volebního práva *pro ženy*. Rakušané se hájili velmi neobratně a pozměňovací návrh Viktora Adlera, který opatrně propašoval do této otázky „rakouský oportunismus“, byl v komisi zamítnut 12 hlasy proti 9.

*Napsáno v září až začátkem října 1907
Otištěno v říjnu 1907 v Petrohradě
ve sborníku Zarnicy, sešit 1*

Podle textu sborníku

Вп. Ильинъ.

За 12 лѣтъ

СОБРАНИЕ СТАТЕЙ.

Томъ первый.

Два направленія
въ русскомъ марксизмѣ
и русской социалдемократіи.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Типографія В. Безобразова и К°. В. О., Большой пр., д. № 61.
1908.

Titulní strana sborníku Leninových prací

Za 12 let

Zmĕněno

PŘEDMLUVA
KE SBORNÍKU
ZA 12 LET⁴⁷

Sborník článků a brožur^[113], který předkládáme čtenáři, zahrnuje období od roku 1895 do roku 1905. Tématem prací shromážděných ve sborníku jsou programové, taktické a organizační otázky ruské sociální demokracie, které neustále přináší a prohlubuje boj proti pravému křídlu marxistického směru v Rusku.

Zpočátku probíhá tento boj v ryze teoretické oblasti proti hlavnímu představiteli našeho legálního marxismu v 90. letech panu Struvemu. Koncem roku 1894 a počátkem roku 1895 došlo v naší legální publicistice k prudkému obratu. Poprvé do ní pronikl marxismus nejen z pera zahraničních pracovníků skupiny Osvobození práce, ale ruských sociálních demokratů. Oživení v literatuře a rozhořčené spory marxistů se starými narodnickými předáky, kteří dosud v pokrokové literatuře panovali (například N. K. Michajlovskij) téměř neomezeně, ohlašovaly rozmach masového dělnického hnutí v Rusku. Publicistická činnost ruských marxistů bezprostředně předcházela bojovým akcím proletariátu, známým petrohradským stávkám roku 1896, kterými začíná éra neustále mohutnějšího dělnického hnutí, tohoto nejmocnějšího činitele celé naší evoluce.

Tehdejší situace v publicistice nutila sociální demokraty používat jinotajů a omezovat se na nejobecnější teze, co nejvíce vzdálené praxi a politice. Tato okolnost zvláště usnadnila spojení různorodých marxistických sil k boji proti narodnictví. Po boku zahraničních a ruských sociálních demokratů stáli v tomto boji takoví lidé, jako pánové Stru-

ve, Bulgakov, Tugan-Baranovskij, Berdajev a další. Byli to buržoazní demokraté, pro něž rozchod s narodnictvím neznamenal přechod od maloburžoazního (nebo rolnického) socialismu k proletářskému jako pro nás, ale k buržoaznímu liberalismu.

Celé dějiny ruské revoluce, zejména dějiny kadetské strany a vývoj pana Struveho (téměř až k oktábrismu) změnily dnes tuto pravdu na naprostou samozřejmost, udělaly z ní běžnou, drobnou novinářskou minci. Tehdy, v letech 1894 až 1895, se musela tato pravda dokazovat na základě poměrně nevelkých úchylek toho nebo onoho publicisty od marxismu, tehdy se tato mince musela teprve razit. Když tedy dnes přetiskují svou práci, namířenou proti panu Struvemu, v nezkráceném znění^[155] (stať Ekonomický obsah narodnictví a jeho kritika v knize pana Struveho,* podepsanou K. Tulinem ve sborníku Materiály k otázce hospodářského vývoje v Rusku, Petrohrad 1895^[154], který cenzura spálila), sledují tím trojí cíl: Za prvé, protože se čtenářská veřejnost seznámila s knihou pana Struveho^[352] a s články narodníků proti marxismu v letech 1894 až 1895, má pro ni význam také kritika stanoviska pana Struveho. Za druhé, výstraha, kterou dává panu Struvemu revoluční sociální demokrat *současně* s našimi společnými akcemi proti narodníkům, má význam i jako odpověď těm, kdo nás nejednou obviňovali ze spojení s podobnými pány, i jako zhodnocení velmi významné politické kariéry pana Struveho. Za třetí, stará a v mnohém směru už zastaralá polemika se Struvem má význam jako poučný příklad, který ukazuje praktickou politickou hodnotu nesmiřitelné teoretické polemiky. Revolučním sociálním demokratům bylo už bezpočtukrát vytýkáno, že mají velký sklon k takové polemice jak s „ekonomisty“, tak s bernsteinovci a menševiky. Ani dnes těmito výtkami rozhodně nešetří jak „smířlivci“ uvnitř

* Sebrané spisy 1, Praha 1979, s. 363–538. *Red.*

sociálně demokratické strany, tak „sympatizující“ polsocialisté mimo tuto stranu. U nás se velmi často říká, že všichni Rusové, zvláště sociální demokraté a zejména bolševici, mají nadměrný sklon k polemice a k rozkolům. A také se u nás velmi často zapomíná na to, že nadměrný sklon k přebíhání od socialismu k liberalismu vyplývá z podmínek kapitalistických zemí vůbec, z podmínek buržoazní revoluce v Rusku zvláště a z podmínek života a činnosti naší inteligence především. A proto bude jistě užitečné připomenout si, jak to vypadalo před deseti lety, jaké teoretické rozpory se „struvismem“ se daly tušit už tehdy, jaké malé (jen na první pohled malé) rozpory vedly k úplnému politickému rozchodu stran a k nemilosrdnému boji v parlamentě, v četných tiskových orgánech, na shromážděních lidu atd.

Ke stati proti panu Struvemu musím ještě poznamenat, že podkladem k ní byl referát, který jsem přednesl na podzim roku 1894 v nevelkém kroužku tehdejších marxistů. Ze skupiny sociálních demokratů, kteří tehdy pracovali v Petrohradě a za rok nato založili Svaz boje za osvobození dělnické třídy, jsme byli v tomto kroužku St., R. a já. Z legálních marxistických publicistů tam byli P. B. Struve, A. N. Potresov a K. V tomto kroužku jsem přednesl referát s názvem Odras marxismu v buržoazní literatuře^[131]. Jak je vidět z názvu, šlo zde o mnohem ostřejší a vyhraněnější polemiku (pokud jde o sociálně demokratické závěry) proti Struvemu než ve stati otištěné na jaře roku 1895^[178]. Zmírnil jsem ji částečně s ohledem na cenzuru, částečně s ohledem na „spojenectví“ s legálním marxismem ve společném boji proti narodnictví. Že se tehdy petrohradským sociálním demokratům podařilo „postrčit“ pana Struveho trochu „doleva“, to jasně dokazuje jeho článek ve spáleném sborníku^[353] (1895) a některé jeho články^[354, 355] v časopisu Novoje slovo⁴⁸ (1897).

Kromě toho musíme mít při čtení stati proti panu Struvemu z roku 1895 na zřeteli, že je to v mnohém směru

koncept pozdějších ekonomických prací (zvláště Vývoje kapitalismu^[144]). A konečně musím upozornit čtenáře na poslední stránky stati, kde se zdůrazňují *kladné* — z marxistického hlediska — rysy a stránky narodnictví jakožto revolučně demokratického směru v zemi prožívající předvečer buržoazní revoluce. Jsou to teoreticky zformulované teze, které se po dvanácti třinácti letech uplatnily v politické praxi „levicového bloku“ při volbách do II. dумы a v jeho taktice. Ta část menševiků, která bojovala proti myšlence revolučně demokratické diktatury proletariátu a rolnictva a kategoricky odmítala levicový blok, zradila v tomto směru prastarou a velmi významnou tradici revolučních sociálních demokratů, tradici, kterou zvláště silně podporovala Zarja⁴⁹ a stará Jiskra⁵⁰. Je pochopitelné, že z těchto základních teoretických názorů marxismu na narodnictví nevyhnutelně vyplývá, že za určitých podmínek a s určitým omezením je taktika „levicového bloku“ přípustná.

Po stati proti Struvemu (1894—1895) následují Úkoly ruských sociálních demokratů^[115]*. Napsal jsem je koncem roku 1897 na základě zkušeností z práce sociálních demokratů v Petrohradě roku 1895. Názory, které v ostatních článcích a brožurách tohoto sborníku vykládám formou polemiky s pravým křídlem sociální demokracie, jsou v této brožuře vyloženy pozitivní formou. Různé předmluvy k Úkolům^[7, 8] se přetiskují proto, aby bylo vidět, jak tato práce souvisí s různými obdobími vývoje naší strany (např. Axelrodova předmluva zdůrazňuje souvislost brožury s bojem proti „ekonomismu“, předmluva z roku 1902 vývoj narodovoljovců a narodopravovců).

Stať Pronásledovatelé zemstva a Hannibalové liberalismu^[108]** byla otištěna v zahraniční Zarji v roce 1901. Tato stať likviduje, abych tak řekl, styky sociálních demokratů se Struvem jako politikem. V roce 1895 jsme ho va-

* Sebrané spisy 2, Praha 1980, s. 427—461. *Red.*

** Sebrané spisy 5, Praha 1981, s. 37—85. *Red.*

rovali a opatrně jsme se od něho distancovali jako od spojence. V roce 1901 jsme mu vypověděli válku jako liberálovi, který není s to hájit alespoň trochu důsledně ani ryze demokratické požadavky.

V roce 1895, několik let předtím, než se na Západě začala šířit „bersteinovština“⁶¹ a než se v Rusku četní „pokrokoví“ publicisté definitivně rozešli s marxismem, jsem poukazoval na to, že pan Struve je nespolehlivý marxista a sociální demokraté se od něho musí distancovat. V roce 1901, několik let předtím, než kadetská strana vystoupila v ruské revoluci a než utrpěla politické fiasko v I. a II. dumě, jsem poukazoval právě na ty rysy buržoazního liberalismu v Rusku, které se projeví v letech 1905 až 1907 v masových politických akcích a vystoupeních. Stať Hannibalové liberalismu kritizuje chybné úvahy jednoho liberála a tato kritika dnes téměř v plném rozsahu platí o politice největší liberální strany v naší revoluci. Těm, kdo si snad myslí, že my bolševici jsme zradili starou sociálně demokratickou politiku vůči liberalismu, když jsme v letech 1905—1907 nemilosrdně bojovali proti konstitučním iluzím a kadetské straně, těm stať Hannibalové liberalismu ukáže, jak se mýlili. Bolševici zůstali věrni tradicím revoluční sociální demokracie a nepodlehli buržoaznímu opojení, které podporovali liberálové v období „konstituční okliky“ a které na nějaký čas zatemnilo vědomí pravého křídla naší strany.

Další brožura, *Co dělat?*^[150], vyšla v zahraničí hned na počátku roku 1902*. Je věnována kritice pravého křídla, avšak ne už v publicistice, ale v sociálně demokratické organizaci. V roce 1898 se konal I. sjezd sociálních demokratů a byla založena Sociálně demokratická dělnická strana Ruska. Zahraniční organizací strany se stal Svaz ruských sociálních demokratů, který zahrnoval také skupinu Osvození práce. Avšak ústřední stranické instituce byly ro-

* Sebrané spisy 6, Praha 1981, s. 17—203. *Red.*

zehnány policií a nemohly být obnoveny. Jednota strany ve skutečnosti neexistovala; byla to pouze idea, směrnice. Z nadšení pro stávkové hnutí a pro hospodářský boj vznikla tehdy zvláštní forma sociálně demokratického oportunistu, takzvaný „ekonomismus“. Když skupina Jiskry zahájila *těsně před koncem* roku 1900 v zahraničí svou činnost, došlo už vlastně k rozkolu. *Na jaře* roku 1900 vystoupil Plechanov ze zahraničního Svazu ruských sociálních demokratů a založil vlastní organizaci Sociální demokrat.

Jiskra zahájila svou práci formálně nezávisle na obou frakcích, ve skutečnosti však společně s Plechanovovou skupinou proti Svazu. Pokus o sloučení (sjezd Svazu a Sociálního demokrata v Curychu v červnu 1901) se nezdařil. Brožura *Co dělat?* systematicky vysvětluje příčiny neshod a charakter jiskrovské taktiky a organizační činnosti.

O brožuru *Co dělat?* často mluví nynější odpůrci bolševiků, menševici, jakož i publicisté z buržoazně liberálního tábora (kadeti, „bezzaglavovci“⁵² z listu *Tovarišč* atd.). Proto ji otiskují znovu jen zcela nepatrně zkrácenou a vynechávám pouze podrobnosti o organizačních vztazích nebo drobné polemické poznámky. Vzhledem k podstatě této brožury je nutné upozornit dnešního čtenáře na toto:

Základní chybou, které se dopouštějí lidé polemizující v současné době s *Co dělat?*, je, že vytrhují tuto práci úplně ze souvislosti s určitou historickou situací, s určitým, dnes už dávno uplynulým časovým úsekem vývoje naší strany. Názorně lze pozorovat tuto chybu například u Parvuse (o četných menševicích ani nemluví), který za mnoho let po vyjití této brožury napsal, že jsou v ní nesprávné nebo přehnané myšlenky o organizování profesionálních revolucionářů.

Dnes působí takové řeči přímo směšně: jako by lidé chtěli přejít bez povšimnutí kolem celého období ve vývoji naší strany, kolem všech těch vymožeností, za které bylo svého času nutné bojovat a které dnes už dávno mají své pevné místo a splnily svůj účel.

Zabývat se dnes tím, že Jiskra zveličovala (*v letech 1901 a 1902!*) význam myšlenky organizování profesionálních revolucionářů, je totéž, jako kdyby někdo *po* rusko-japonské válce vytýkal Japoncům, že přehnali odhad ruských vojenských sil a že si před válkou dělali nadměrnou starost s bojem proti nim. Pokud chtěli Japonci zvítězit, museli proti možnému maximu ruských sil shromáždit všechny své síly. Mnozí lidé posuzují naši stranu bohužel jen povrchně, nevědí, oč jde, a nevidí, že *dnes* myšlenka organizování profesionálních revolucionářů *už plně* zvítězila. Ale toto vítězství by nebylo možné, kdybychom byli tuto myšlenku v pravý čas nekladli na *první místo*, kdybychom byli o ní „přehnaně“ nepřesvědčovali lidi, kteří se stavěli proti uskutečňování této myšlenky.

Co dělat?, to je *souhrn* jiskrovské taktiky a jiskrovské organizační politiky v letech 1901 a 1902. Je to „*souhrn*“ — nic více a nic méně. Kdo nelituje práce a prostuduje Jiskru z těchto let, ten se o tom jistě přesvědčí.* Kdo však tento souhrn posuzuje, aniž zná boj Jiskry s tehdy *převládajícím* „ekonomismem“, aniž tento boj chápe, ten prostě mluví do větru. Jiskra bojovala za organizaci profesionálních revolucionářů, zvláště energicky za ni bojovala v letech 1901 a 1902, zvítězila nad tehdy *převládajícím* „ekonomismem“, v roce 1903 *vytvořila* tuto organizaci a udržela i i přes pozdější rozkol mezi jiskrovci a přes všechny nesnáze v období bouře a vzdoru, udržela ji po celou dobu ruské revoluce, udržela a uchovala ji od let 1901—1902 až do roku 1907.

A teď, když boj za tuto organizaci je dávno skončen, když setba vzešla, uzrála a byla sklizena, teď přijdou někteří lidé a prohlašují: „Myšlenka organizace profesionálních revolucionářů se příkládá nadměrný význam!“ Není to směchu?

* Ve 3. svazku tohoto sborníku budou přetištěny nejdůležitější články z tehdejších čísel Jiskry.⁶³

Podívejte se na celé předrevoluční období a první dva a půl roku revoluce (1905—1907) vcelku. Uvažte, jak byla v této době naše sociálně demokratická strana ve srovnání s jinými stranami semknutá, zorganizovaná a jak si zachovávala kontinuitu. Budete muset uznat, že v *tomto* směru je převaha naší strany nad *všemi* ostatními stranami, i nad kadety, i nad esery atd. *nesporná*. Sociálně demokratická strana si před revolucí vypracovala program, který oficiálně uznali všichni sociální demokraté, a i když v něm provedla změny, nerozštěpila se proto. Sociálně demokratická strana bez ohledu na rozkol poskytovala veřejnosti od roku 1903 do roku 1907 (oficiálně od roku 1905 do roku 1906) nejvíce informací o svých vnitřních poměrech (protokol II., společného^[18], III., bolševického^[362] a IV. neboli stockholmského společného sjezdu^[283]). Sociálně demokratická strana bez ohledu na rozkol využila dříve než všechny ostatní strany krátkého záblesku svobody k tomu, aby uskutečnila ideálně demokraticky uspořádanou legální organizaci s volební soustavou a se zastoupením na sjezdech podle počtu organizovaných členů strany. Něco takového dosud nemají ani eseři, ani kadeti, tato téměř legální, nejlépe organizovaná buržoazní strana, která má ve srovnání s námi mnohem větší finanční prostředky, větší možnosti používat tisk a může existovat veřejně. A nedokázaly snad volby do II. dumy, jichž se zúčastnily všechny strany, nedokázaly názorně, že naše strana a naše frakce v dumě jsou organizačně semknutější než všechny ostatní strany?

Ptáme se, kdo tedy realizoval, kdo uvedl v život tuto maximální semknutost, pevnost a kontinuitu naší strany? Je to dílo organizace profesionálních revolucionářů, která se vytvářela hlavně za účasti Jiskry. Kdo zná dobře dějiny naší strany, kdo sám prožíval její výstavbu, tomu stačí pouhý pohled na složení delegace kterékoli frakce, například na londýnském sjezdu, aby se o tom přesvědčil, aby si hned všiml toho starého, původního jádra, které vynaložilo více

úsilí než druzí na to, aby strana rostla, a ona vyrostla. Hlavní podmínkou tohoto úspěchu ovšem bylo, že dělnická třída, z jejíhož výkvětu se vytvářela sociální demokracie, vyniká z objektivních ekonomických příčin nad všechny třídy kapitalistické společnosti největší schopností organizovat se. Bez této podmínky by byla organizace profesionálních revolucionářů hračkou, dobrodružstvím, pouhým reklamním štítem. V brožuře *Co dělat?* se mnohokrát zdůrazňuje, že organizace, kterou tato brožura obhajuje, má smysl jedině ve spojení se „skutečně revoluční třídou, která živelně povstává k boji“. Avšak objektivně maximální způsobilost proletariátu sjednotit se v třídu realizují živí lidé a nerealizují ji jinak než určitými organizačními formami. A žádná jiná organizace kromě jiskrovské *by nemohla* v našich historických podmínkách, v Rusku v letech 1900—1905, vytvořit *takovou* sociálně demokratickou dělnickou stranu, jakou máme dnes. Profesionální revolucionáři udělali v dějinách ruského proletářského socialismu svou práci. A toto dílo, které dávno přerostlo úzký rámec „kroužků“ z let 1902—1905, dnes nezničí žádná síla a žádné opožděné nářky nad tím, že ti, kdo svého času mohli zajistit správnou cestu ke splnění těchto úkolů jedině bojem, tyto bojové úkoly zveličovali, nesníží význam toho, co už bylo vybojováno.

Právě jsem se zmínil o úzkém rámci „kroužků“ z časů staré Jiskry (koncem roku 1903, od 51. čísla přešla Jiskra k menševismu a prohlásila: „Mezi starou a novou Jiskrou zeje propast.“ Jsou to slova Trockého^[363] v brožuře schválené menševickou redakcí Jiskry.). O tomto kroužkaření je třeba říci dnešnímu čtenáři několik slov na vysvětlenou. Jak v brožuře *Co dělat?*, tak i v další brožuře, kterou přetiskujeme, Krok vpřed, dva kroky vzad^[152]* vidí čtenář, jak vášnivý, někdy až zuřivý a zhoubný boj vedly *zahraniční kroužky*. Je nesporné, že v tomto boji je

* Sebrané spisy 8, Praha 1982, s. 203—431. *Red.*

mnoho nepěkného. Je nesporné, že takto bojovat mohou kroužky jedině v době, kdy dělnické hnutí v zemi je ještě velmi mladé a nezralé. Je nesporné, že dnešní činitelé současného dělnického hnutí v Rusku musí od četných tradic kroužkaření upustit, musí zapomenout na četné malichernosti kroužkařského života a na kroužkařské nesváry a zanechat jich, aby mohli vynaložit více sil na splnění sociálně demokratických úkolů v této době. Jedině tehdy, až strana rozšířená o *proletářské* síly bude vyvíjet legální masovou činnost, může vymýtit všechny pozůstatky kroužkaření, které jsou dědictvím minulosti a neodpovídají úkolům přítomnosti. A když bolševici v listopadu 1905, hned jak vznikly podmínky pro legální činnost, prohlásili^[128] v listu *Novaja žizň*^{54*}, že přecházejí k demokratické organizaci dělnické strany, už tento přechod v podstatě znamenal, že se provždy rozcházejí s tím, co v starém kroužkaření patří minulosti...

Ano, „s tím, co patří minulosti“, protože nestačí kroužkaření jen odsoudit, je třeba umět pochopit jeho význam za specifických podmínek v minulosti. Svého času byly kroužky nezbytné a sehrály kladnou úlohu. V zemi s absolutistickou vládou a zvláště v podmínkách, které se vytvořily během celých dějin *ruského* revolučního hnutí, se *nemohla* socialistická dělnická strana vyvinout jinak než z kroužků. Kroužky, tj. nevelké, uzavřené, téměř vždy na osobním přátelství založené skupiny několika málo osob, byly nutnou etapou ve vývoji socialismu a dělnického hnutí v Rusku. Jak toto hnutí rostlo, bylo nutné kroužky sjednotit, vytvořit mezi nimi pevné spojení a zajistit kontinuitu jejich činnosti. To nebylo možné bez pevné operativní základny „mimo dosah“ samoděržaví, *to znamená v zahraničí*. Zahraniční kroužky tedy vznikly z nutnosti. Neměly mezi sebou spojení, nestála nad nimi autorita ruské strany, a tak se nutně rozcházeily v pojetí základních

* Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 103—113. *Red.*

úkolů tehdejšího hnutí, tj. v tom, *jak vlastně* je třeba vybudovat tu či onu operativní základnu a v jakém směru pomáhat výstavbě celé strany. Za takových podmínek muselo mezi kroužky nezbytně dojít k boji. Dnes, kdy se ohlížíme zpět, vidíme jasně, který kroužek skutečně mohl splnit funkci operativní základny. Avšak tehdy, kdy různé kroužky teprve zahajovaly svou činnost, to nemohl říci nikdo a spor o to se dal vyřešit pouze bojem. Parvus, jak si vzpomínám, později vytýkal^[223] staré Jiskře zhoubný boj mezi kroužky a dodatečně hlásal smífliveckou politiku. Říkat to dodatečně je ovšem lehké, ale znamená to, že se nevyznal v tehdejší situaci. Za prvé neexistovalo žádné kritérium síly a *významu* těch či oněch kroužků. Mnohé z nich byly bezvýznamné, dnes už jsou zapomenuty, ale ve své době chtěly bojem dokázat své právo na existenci. Za druhé se kroužky nemohly shodnout v tom, jak *zaměřit* svou práci, tehdy ještě novou. Už tehdy jsem poznamenal (v Co dělat?), že i když se tyto neshody v názorech nezdají být nijak závažné, mají ve skutečnosti dalekosáhlý význam, protože na počátku nové práce, v začátcích sociálně demokratického hnutí má celkové zaměření této práce a tohoto hnutí velmi podstatný vliv na propagandu, agitaci a organizaci. Ve všech pozdějších sporech mezi sociálními demokraty šlo o to, jak zaměřovat politickou činnost dělnické strany v jednotlivých případech, kdežto tehdy šlo o stanovení nejobecnějších základů a hlavních úkolů *jakékoli* sociálně demokratické politiky vůbec.

Kroužkaření splnilo své poslání a teď se samozřejmě přežilo. Přežilo se však proto a jen proto, že boj mezi kroužky velmi jasně nastolil základní otázky sociální demokracie, vyřešil je v nesmiřitelném revolučním duchu a vybudoval tak pevnou základnu pro stranickou práci v širokém měřítku.

Z dílčích otázek, o nichž se psalo v souvislosti s brožurou *Co dělat?*, se zmíním pouze o dvou. V roce 1904, brzy po vyjití brožury *Krok vpřed*, dva kroky vzad, prohlásil Ple-

chanov v Jiskře, že se mnou zásadně nesouhlasí v otázce živelnosti a uvědomělosti. Já jsem neodpověděl ani na toto prohlášení (s výjimkou jedné poznámky^[141] v ženevském listu Vperjod⁵⁵), ani tehdy, když se toto téma často opakovalo v menševické literatuře. Neodpověděl jsem proto, že Plechanovova kritika mě patrně měla jen vyprovokovat, byla založena jen na jednotlivých, ze souvislosti vytržených větách, na některých mých ne dost výstižných a ne dost přesných formulacích, ale celý obsah a celkový duch brožury ignorovala. Co dělat? vyšlo v březnu 1902. Návrh programu strany^[276] (Plechanovův, opravený redakcí Jiskry) byl otištěn v červnu nebo červenci 1902. Poměr mezi živelným a uvědomělým byl v tomto návrhu formulován s celkovým souhlasem redakce Jiskry (můj spor s Plechanovem o programu probíhal uvnitř redakce, nebyl to však spor o tuto otázku, ale o vytlačování malovýroby velkovýrobou, přičemž já jsem trval na přesnější formulaci, než byla Plechanovova, a o rozdílné hledisko proletariátu nebo pracujících tříd vůbec, přičemž já jsem naléhal na užší vymezení čistě proletářského charakteru strany).

O nějakém zásadním rozdílu mezi návrhem programu a Co dělat? v této otázce nemohla tedy být vůbec řeč. Na druhém sjezdu (v srpnu 1903) vystoupil Martynov, tehdy „ekonomista“, proti našim názorům na živelnost a uvědomělost vyjádřeným v programu. Martynovovi oponovali všichni jiskrovci, jak zdůrazňují v brožuře Krok vpřed atd.* Z toho je zřejmé, že v podstatě šlo o rozdílné názory mezi jiskrovci a „ekonomisty“, kteří napadali to, *co bylo společné* v brožuře Co dělat? a v návrzích programu. Své vlastní formulace z Co dělat? jsem ani na II. sjezdu vůbec nechtěl uplatňovat jako něco „programového“, prosazovat nějaké zvláštní zásady. Naopak, použil jsem výrazu narovnávání hole, který byl později často citován.

* Viz Sebrané spisy 8, Praha 1982, s. 228—229. *Red.*

V Co dělat? se narovnává hůl, kterou „ekonomisté“ ohýbají, řekl jsem (viz Protokol II. sjezdu SDDSR v roce 1903, Ženeva 1904^[18]), a právě proto, že energicky narovná-
váme to, co je ohnuté, bude naše „hůl“ vždy nejrovnější.*

Smysl těchto slov je jasný: Co dělat? koriguje polemiku „ekonomismus“ a není správné posuzovat obsah tohoto díla bez ohledu na tento jeho úkol. Musím poznamenat, že Plechanovův článek proti Co dělat? *není* přetištěn ve sborníku nové Jiskry (Za dva roky^[79]), a proto si teď nevšímám Plechanovových argumentů a vysvětluji čtenáři pouze podstatu věci, neboť odvolání se na tuto otázku lze najít v četných menševických publikacích.

Druhá poznámka se týká hospodářského boje a odborových organizací. V literatuře se mé názory na tuto otázku vykládají často zkresleně. Musím proto zdůraznit, že v Co dělat? na mnoha stránkách objasňuji *nesmírný* význam hospodářského boje a odborových organizací. Tehdy jsem se vlastně vyslovil pro *neutralitu* odborů. Později jsem se ani v brožurách, ani v novinách *nevyslovoval jinak*, i když mí odpůrci tvrdí mnohdy něco jiného. Teprve londýnský sjezd SDDSR a stuttgartský mezinárodní socialistický kongres mě přivedly k názoru, že *principiálně* hájit neutralitu odborů nelze. Jedině správná zásada je co nejužší sblížení odborů se stranou. Ve své politice musíme usilovat o sblížení a spojení odborů se stranou a tuto politiku musíme vytrvale a důsledně prosazovat v celé naší propagandě, agitaci a organizační činnosti, nesmíme se honit za pouhým „uznáváním“ a vyhánět z odborů ty, kdo s námi nesouhlasí.

Brožura Krok vpřed, dva kroky vzad vyšla v Ženevě v létě roku 1904. Popisuje první stadium rozkolu mezi menševiky a bolševiky, který začal na II. sjezdu (srpen 1903). Z této brožury jsem vypustil asi polovinu, protože ne-

* Sebrané spisy 7, Praha 1981, s. 291. Red.

podstatné detaily týkající se organizačního boje, a zvláště složení stranických ústředí, nemohou současného čtenáře vůbec zajímat a v podstatě si zasluhují zapomenutí. Za podstatnou zde považují analýzu boje názorů na taktiku a jiné otázky na II. sjezdu a polemiku s názory menševiků na organizační otázky. To obojí je nezbytné pro pochopení menševismu a bolševismu jako směrů, které poznamenaly celou činnost dělnické strany v naší revoluci.

Z diskusí na II. sjezdu sociálně demokratické strany připomenou diskusi o agrárním programu. Události nesporně dokázaly, že náš tehdejší program (navrácení odřezků) byl příliš úzký a *podceňoval* sílu revolučně demokratického rolnického hnutí — podrobněji o tom budu mluvit v druhém svazku tohoto sborníku*. Zde však je důležité zdůraznit, že i tento *příliš úzký* agrární program se zdál v té době pravému křídlu sociálně demokratické strany *příliš široký*. Martynov a další „ekonomisté“ proti němu bojovali kvůli tomu, že prý jde příliš daleko! Z toho je vidět, jak velký praktický význam měl celý boj staré Jiskry s „ekonomismem“, boj proti zužování sociálně demokratické politiky a snižování jejího významu.

Neshody s menševiky se tehdy (v první polovině roku 1904) omezovaly na organizační otázky. Formuloval jsem stanovisko menševiků jako „oportunismus v organizačních otázkách“. P. B. Axelrod ve svém dopise Kautskému^[4] proti tomu namítal: „Nemohu svým chabým rozumem pochopit, co to vlastně je ten ‚oportunismus v organizačních otázkách‘, který se tu předkládá jako něco samostatného, co organicky nesouvisí s programovými názory ani s názory na taktiku“ (dopis ze 6. června 1904 přetištěný ve sborníku nové Jiskry Za dva roky, díl II, s. 149).

Jak oportunismus v názorech na organizační otázky organicky souvisí s oportunismem v názorech na taktiku, dokázaly dostatečně celé dějiny menševismu z let 1905 až

* Viz tento svazek, s. 244—246. *Red.*

1907. Pokud jde o ten „nepochopitelný“ „oportunismus v organizačních otázkách“, potvrdil život správnost mého úsudku tak skvěle, že jsem to ani neočekával. Stačí uvést, že dokonce i *menševik* Čerevanin musel teď přiznat (viz jeho brožuru o londýnském sjezdu SDDSR roku 1907^[380]), že z Axelrodových organizačních plánů (pověstný „dělnický sjezd“ atd.) vyplývají pro proletariát jen zhoubné rozkoly. A to ještě není vše. Tento menševik Čerevanin tam také vykládá, že Plechanov musel v Londýně bojovat v menševické frakci proti „organizačnímu anarchismu“. Jestliže i Čerevanin, i Plechanov museli v roce 1907 konstatovat „organizační anarchismus“ u vlivných menševiků, pak jsem v roce 1904 nebojoval proti „oportunismu v organizačních otázkách“ bezdůvodně.

Od oportunistu v organizačních otázkách přešli menševici k oportunistu v otázkách taktiky. Brožura Zemstevní kampaň a plán Jiskry^[122]* (vyšla v Ženevě koncem roku 1904, asi v listopadu nebo prosinci) zaznamenává jejich první krok na této cestě. V současné literatuře se často setkáváme s tvrzením, že k neshodám v otázce zemstevní kampaně došlo proto, že bolševici odmítli demonstrace před zemstevními činiteli jako naprosto neúčinné. Čtenář uvidí, že je to zcela pochybený názor. K neshodám došlo proto, že menševici tehdy mluvili o tom, že by se neměla vyvolávat *panika* u liberálů, a ještě spíše proto, že po rostovské stávce v roce 1902, po letních stávkách a barikádách v roce 1903 a v předvečer 9. ledna 1905 menševici vychvalovali demonstrace před zemstevními činiteli jako demonstrace *vyššího typu*. V 1. čísle bolševického Vperjodu (Ženeva, leden 1905) bylo hodnocení menševického „plánu zemstevní kampaně“ vyjádřeno v nadpise fejetonu věnovaného této otázce: O dobrých demonstracích proletářů a špatných úvahách některých intelektuálů^{[129]**}.

* Sebrané spisy 9, Praha 1982, s. 77–101. Red.

** Tamtéž, s. 140–145. Red.

Poslední brožura, kterou zde přetiskujeme, Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci^[108]*, vyšla v Ženevě v létě roku 1905. Zde už se systematicky vysvětlují *hlavní* neshody v názorech na taktiku s menševiky. V rezolucích jarního, III. sjezdu SDDSR v Londýně (bolševického)^[362] a menševické konference v Ženevě^[230] byly tyto neshody přesně formulovány a vyústily v *principiálně* rozdílné hodnocení celé naší buržoazní revoluce z hlediska úkolů proletariátu. Bolševici předurčovali proletariát pro úlohu *vůdce* v demokratické revoluci. Podle menševiků měl plnit pouze úkoly „krajní opozice“. Bolševici jasně vymezili třídní ráz a třídní význam revoluce tezí, že vítězná revoluce je „revolučně demokratická diktatura proletariátu a rolnictva“. Menševici vykládali pojem buržoazní revoluce nesprávně; podle nich se měl proletariát spokojit s podřízenou a na buržoazii závislou úlohou v revoluci.

Jak se tyto zásadní názorové neshody projeví v praxi, všichni víme. Bolševici bojkotovali Bulyginovu dumu, kdežto menševici kolísali. Bolševici bojkotovali Vitteho dumu, kdežto menševici kolísali, doporučovali volit, ne však do dumy⁵⁶. Menševici podporovali kadetskou vládu a kadetskou politiku I. dumy, kdežto bolševici rázně rozbíjeli konstituční iluze a kontrarevolučnost kadetů a zároveň propagovali myšlenku „výkonného výboru levice“⁵⁷. Dále, bolševici utvořili při volbách do II. dumy levicový blok, kdežto menševici blok s kadety atd.

Dnes je „kadetské období“ ruské revoluce (výraz z brožury Vítězství kadetů a úkoly dělnické strany, březen 1906^[134])**, jak se zdá, u konce. Kontrarevolučnost kadetů byla plně odhalena. Kadeti se sami začínají přiznávat, že celou dobu bojovali proti revoluci, a pan Struve vyslovuje nejtajnější myšlenky kadetského liberalismu naplno. Čím pozorněji se dnes bude uvědomělý proletariát dívat zpět

* Sebrané spisy 11, Praha 1982, s. 25—154. *Red.*

** Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 286—367. *Red.*

na celé toto kadetské období, na celé toto „konstituční kličkování“, tím mu bude zřejmější, že bolševici už dříve naprosto správně zhodnotili jak toto období, tak i podstatu kadetské strany a že menševici skutečně prováděli nesprávnou politiku, která objektivně znamenala, že samostatná proletářská politika byla nahrazována politikou podřizování proletariátu buržoaznímu liberalismu.

Při celkovém pohledu na boj dvou směrů v ruském marxismu a v ruské sociální demokracii během dvanácti let (1895—1907) musíme nutně dospět k závěru, že „legální marxismus“, „ekonomismus“ a „menševismus“ jsou různé formy jedné a téže historické tendence. „Legální marxismus“ pana Struveho (1894) a jemu podobných byl *odrazem marxismu v buržoazní literatuře*. „Ekonomismus“ jakožto zvláštní směr v sociálně demokratické činnosti v roce 1897 a dalších letech fakticky realizoval program *buržoazně liberálního Creda*^[98]: dělníci mají vést hospodářský a liberálové politický boj. Menševismus, to není jen teoretický směr, jen orientace sociálně demokratické činnosti, ale semknutá frakce, která v prvním období ruské revoluce (v letech 1905—1907) prosadila zvláštní politiku *podřizující ve skutečnosti proletariát buržoaznímu liberalismu*.*

Ve všech kapitalistických zemích je proletariát nevyhnutelně spjat tisícerými přechodnými stupni se svým sousedem zprava — s maloburžoazií. Ve všech dělnických stranách nutně musí vzniknout více nebo méně vyhraněné

* Analýza boje různých směrů a odstínů na II. sjezdu strany (viz brožuru Krok vpřed, dva kroky vzad, 1904) dokazuje nepopíratelnou, přímou a bezprostřední spojitost „ekonomismu“ z roku 1897 a dalších et s „menševismem“. Na spojitost „ekonomismu“ v sociální demokracii s „legálním marxismem“ čili „struvismem“ v letech 1895—1897 sem poukázal v brožuře Co dělat? (1902). Legální marxismus, ekonomismus a menševismus nesouvisí spolu pouze ideově, ale je mezi nimi také přímá historická kontinuita.

pravé křídlo, v jehož názorech, taktice a organizační „linii“ se projevuje tendence k maloburžoaznímu oportunismu. V takové maloburžoazní zemi, jako je Rusko, se musely v období buržoazní revoluce, v období prvních počátků mladé dělnické sociálně demokratické strany projevit tyto tendence mnohem ostřeji, konkrétněji a výrazněji než kdekoli jinde v Evropě. Má-li se upevnit revoluční marxismus, má-li se zocelit ruská dělnická třída ve svém osvobozeneckém boji, musí nezbytně poznat různé formy, v nichž se tyto tendence v ruské sociální demokracii v různých stádiích jejího vývoje projevují.

Září 1907

*Otištěno v listopadu 1907
ve sborníku vydaném v Petrohradě
ve vydavatelství Žerno*

Podle textu sborníku

ANTIMILITARISTICKÁ PROPAGANDA A SVAZY SOCIALISTICKÉ DĚLNICKÉ MLÁDEŽE

Na mezinárodním socialistickém kongresu ve Stuttgartu se jak známo jednalo o militarismu a v souvislosti s tím i o antimilitaristické propagandě. Ve schválené rezoluci k této otázce se mimo jiné říká, že kongres považuje za povinnost pracujících tříd, „aby pomáhaly vychovávat dělnickou mládež v duchu bratrství národů a socialismu a vedly ji k třídnímu uvědomění“. Kongres v tom vidí záruku, že vojsko už nebude slepým nástrojem v rukou vládnoucích tříd, jež ho používají podle svého a mohou jej kdykoli obrátit proti lidu.

Provádět propagandu mezi vojáky v aktivní službě je nesmírně obtížné a někdy téměř nemožné. Život v kasárnách, přísný dozor a sporadický pobyt mimo kasárny velmi ztěžují kontakt s vnějším světem; vojenská kázeň a nesmyslná drezúra zastrašují vojáky; vojenští velitelé vynakládají všechny síly, aby z „toho divokého stáda“ vyloukli jakoukoli živou myšlenku, jakýkoli lidský cit a vtloukli do něho slepou poslušnost a nesmyslnou divokou nenávist k nepřítelům „vnějším“ i „vnitřním“... Najít cestu k vojákově vytrženému z obvyklého prostředí, osamělému, neuvědomělému a zastrašenému, kterému vtloukli do hlavy ty nejnesmyslnější názory na všechno, co ho obklopuje, je mnohem obtížnější než přiblížit se k brancům, kteří žijí v kruhu rodiny a přátel, s nimiž je pevně spojují společné zájmy. Antimilitaristická propaganda mezi dělnickou mládeží dosahuje všude vynikající výsledky. A to má dalekosáhlý význam. Dělník, který přichází do armády

jako uvědomělý sociální demokrat, je špatnou oporou mocných tohoto světa.

Ve všech evropských zemích jsou svazy socialistické dělnické mládeže. V některých zemích, například v Belgii, Rakousku a Švédsku, to jsou velké organizace, které vykonávají zodpovědnou stranickou práci. Hlavním cílem svazů mládeže je ovšem sebevzdělávání a vytváření jasného, uceleného socialistického světového názoru. Zároveň však svazy mládeže vykonávají také praktickou práci. Usilují o lepší postavení učňů a snaží se je bránit před přílišným vykořisťováním zaměstnavatelů. Ještě více času a pozornosti věnují svazy socialistické dělnické mládeže antimilitaristické propagandě.

Proto se snaží navázat těsné styky s mladými vojáky. Dosahují toho takto: už předtím, než se stane mladý dělník vojákem, je členem svazu a platí členské příspěvky. Když se pak stane vojákem, udržuje s ním svaz i nadále spojení a posílá mu pravidelně nevelkou peněžitou podporu („sou na vojáka“, jak se říká ve Francii), která má pro mladého člověka značný význam, i když je sama o sobě nepatrná. Jeho povinností je zase informovat svaz pravidelně o všem, co se děje v jeho kasárnách, a psát o svých dojmech. A tak ani po nástupu vojenské služby neztrácí voják kontakt s organizací, jejímž členem byl.

Voják vždy musí sloužit co nejdále od svého rodiště. Dělá se to proto, aby ho nespojovaly s místním obyvatelstvem žádné společné zájmy, aby se mezi ním cítil cizí. Pak ho lze snáze přimět, aby uposlechl rozkazu střilet do davu. Svazy dělnické mládeže se snaží překonat tuto izolovanost vojáků od místního obyvatelstva. Jednotlivé svazy mají mezi sebou spojení. Vojáka, který byl členem svazu ve svém rodišti, uvítá po jeho příchodu do nového města místní svaz jako milého hosta, ihned ho seznámí s místními poměry a všemožně mu pomáhá. Už není cizincem, přivandrovalcem. Ví také, že kdyby se mu přihodilo něco zlého, najde zde pomoc a podporu. To mu dodává odvahu,

počíná si v kasárnách směleji, směleji hájí svá práva a svou lidskou důstojnost.

Těsné spojení s mladými vojáky umožňuje svazům mládeže provádět mezi nimi rozsáhlou antimilitaristickou propagandu. Slouží jim k tomu hlavně antimilitaristická literatura, kterou svazy mládeže vydávají a rozšiřují ve velkém množství, zejména ve Francii a Belgii, právě tak jako ve Švýcarsku, Švédsku a jinde. Jsou to nejrozmanitější tiskoviny: pohlednice s antimilitaristickými náměty, vojenské antimilitaristické zpěvníky (mnohé písně z těchto zpěvníků jsou mezi vojáky velmi rozšířeny), „vojenský katechismus“ (ve Francii byl rozšířen ve více než 100 000 výtiscích), různé brožury, proklamace a letáky; týdeníky, čtrnáctideníky a měsíčníky a časopisy pro vojáky, některé z nich ilustrované. La Caserne, Recruit, Mladý voják, Pioupiou (zdrobnělé pojmenování branců) a En Avant mají velký odbyt. Například v Belgii se odebírá list Recruit a La Caserne v 60 000 výtiscích. Zvláště mnoho časopisů vychází v době odvodů. Na adresy všech branců se rozesílají zvláštní čísla novin pro vojáky. Vojákům doručují antimilitaristickou literaturu do kasáren, rozdávají jim ji na ulicích, setkávají se s ní v kavárnách i hospodách, všude, kam jen přijdou.

Zvláště mnoho pozornosti se věnuje nováčkům. Pořádají se pro ně slavnostní rozloučení a v době odvodů procházejí městem průvody. Tak například v Rakousku pochodují smutečně oděni branci za zvuků smutečního pochodu celým městem. Před nimi jede rudě vyzdobený vůz. Všude jsou na zdech vylepeny rudé plakáty, na nichž je velkými písmeny napsáno: Nestřílejte do lidu! Na počest odvedenců se pořádají večírky se zanícenými antimilitaristickými projevy. Dělá se zkratka všechno pro to, aby si branec uvědomil, oč jde, aby byl imunní vůči škodlivému vlivu těch myšlenek a představ, které do něho budou všemi možnými prostředky vtoukat v kasárnách.

A tato práce socialistické mládeže není zbytečná. V Bel-

gii mají vojáci už asi 15 vojenských svazů, které jsou vzájemně těsně spjaty a většinou se hlásí k sociálně demokratické dělnické straně. V některých plucích jsou vojáci organizováni ze dvou třetin. Ve Francii dosáhlo antimilitaristické cítění masového měřítká. Za stávek v Dunkerque, Creusotu, Longuivy, Montceau-les-Mines prohlásili vojáci vyslaní proti stávkujícím, že jsou s nimi solidární...

V armádě denně přibývá sociálních demokratů, vojsko je stále méně spolehlivé. Až se buržoazie bude muset postavit přímo tváří v tvář organizované dělnické třídě, na čí straně pak bude vojsko? Socialistická dělnická mládež se vši energií a zápalem mládeži vlastním dělá vše pro to, aby vojsko bylo na straně lidu.

Vperjod, č. 16
8. října 1907

Podle listu Vperjod

REVOLUCE A KONTRAREVOLUCE

V říjnu 1905 prožívalo Rusko největší revoluční rozmach. Proletariát smetl ze své cesty Bulyginovu dumu a získal obrovské masy lidu pro bezprostřední boj se samoděržavím. V říjnu 1907 prožíváme zřejmě největší odliv otevřeného masového boje. Avšak období odlivu, které začalo po prosincové porážce roku 1905, nejenže nepřineslo rozkvět konstitučních iluzí, nýbrž naopak jejich úplný krach. III. dumou, svolanou po rozeznání dvou dum a státním převratu z 3. června, zjevně končí období víry v pokojné soužití samoděržaví s lidovým zastupitelským orgánem a ve vývoji revoluce nastává nové období.

V takové situaci, v jaké jsme nyní, se samo nabízí srovnání revoluce s kontrarevolucí v Rusku, období revolučního náporu (1905) s obdobím kontrarevoluční hry na ústavu (1906 a 1907). Z tohoto srovnání musíme nezbytně vycházet, chceme-li určit politickou linii pro nejbližší dobu. Současná politická literatura se zabývá hlavně tím, že staví do protikladu „chyby revoluce“, čili „revoluční iluze“ a „pozitivní konstituční činnost“. Vykřikují to kadeti na předvolebních schůzích. Pěje o tom, kvílí a hlaholí liberální tisk. Také pan Struve vášnivě a zlobně soptí proti revolucionářům, protože definitivně pozbyl naděje na „kompromis“. Také Miljukova^[191] donutil běh událostí přes všechnu jeho škrobenost a pokrytectví k jasnému, přesnému — a co je nejdůležitější — pravdivému prohlášení: „Nepřátelé jsou vlevo.“ Také publicisté, píšníci v duchu listu Továřišče — Kuskovová, Smirnov, Plechanov, Gorn, Iordanskij, Čerevanin aj. — prohlašují boj z období

října až prosince za lehkomyšlnost a hlásají víceméně otevřeně „demokratickou“ koalici s kadety. Skutečně kadetské živly tohoto kalného proudu vyjadřují kontrarevoluční zájmy buržoazie a bezmeznou podlézavost maloměšťácké inteligence. A pro ty živly, které ještě nedospěly tak daleko jako Struve, je příznačné, že většinou *nechápu* souvislost mezi revolucí a kontrarevolucí v Rusku a nedovedou se podívat na všechno, co jsme prožili, jako na jedno ucelené společenské hnutí, které se vyvíjí podle své vnitřní logiky.

Období revolučního náporu ukázalo *v akci* třídní složení obyvatelstva Ruska a vztah různých tříd ke staré absolutistické vládě. Události dnes naučily skutečně každého, dokonce i ty, jimž je marxismus naprosto cizí, počítat léta revoluce od 9. ledna 1905, tj. od prvního *uvědomělého* politického hnutí *mas* náležejících k jedné určité *třídě*. Když sociální demokracie po analýze hospodářské situace v Rusku dospěla k závěru o vedoucí úloze, hegemonii proletariátu v naší revoluci, zdálo se, že to není nic jiného než pouhé akademické horování teoretiků. Revoluce dala za pravdu naší teorii, protože je to jediná skutečně revoluční teorie. Proletariát skutečně stál po celou dobu v čele revoluce. Sociální demokracie byla skutečně ideovým předvojem proletariátu. Boj *mas* se za vedení proletariátu rozvíjel neobyčejně rychle, rychleji, než očekávali mnozí revolucionáři. Během jediného roku dosáhl nejrozhodnějších forem revolučního náporu, jaké vůbec znají dějiny, dospěl až k masové stávce a ozbrojenému povstání. Organizovanost proletářských *mas* se s překvapující rychlostí zvyšovala přímo v boji. Po proletariátu se začaly organizovat další vrstvy obyvatelstva a vytvořily bojové kádry revolučního lidu. Organizovaly se poloproletářské masy různých zaměstnanců, demokraticky smýšlející rolníci, pracující inteligence atd. Období proletářských vítězství bylo obdobím, kdy všeobecná organizovanost *mas* vzrostla v Rusku dosud nevídanou a i z evropského hlediska obrovitou mě-

rou. Proletariát v té době dosáhl celé řady zlepšení svých pracovních podmínek. Rolnické masy dosáhly „omezení“ zvláště statkářů, snížení pachtovného a prodejních cen půdy. Celé Rusko dosáhlo značné svobody shromažďování, svobody slova a spolčování, dosáhlo toho, že samoděržaví se veřejně zřeklo starých pořádků a uznalo ústavu.

Všechno, co bylo dosud v Rusku vybojováno osvobozeneckým hnutím, bylo vybojováno pouze a výhradně revolučním bojem mas vedených proletariátem.

Obrat ve vývoji boje nastává po porážce prosincového povstání. Podle toho, jak masový boj ochabuje, přechází kontrarevoluce krok za krokem do útoku. V období první dумы se tento boj projevil ještě velmi výrazně tím, že zesílilo rolnické hnutí, bylo zničeno mnoho sídel feudálních statkářů a došlo k celé řadě vojenských povstání. Reakce tehdy útočila pomalu, nemohla se odhodlat provést státní převrat okamžitě. Teprve po potlačení sveaborského a kronšadtského povstání v červenci 1906 nabývá odvahy, zavádí vojenské polní soudy, postupně omezuje volební právo (vysvětlení senátu)⁵⁸, nakonec definitivně obklíčí II. dumu policí a zruší celou slavnou ústavu. Všechny spontánně vznikající svobodné masové organizace byly v té době nahrazeny „legálním bojem“ v rámci policejní ústavy v Dubasovově a Stolypinově pojetí. Místo sociální demokracie zaujali vedoucí postavení kadeti, kteří panovali v obou dumách. Období odlivu masového hnutí bylo obdobím největšího rozkvětu kadetské strany, která tohoto odlivu využila ve svůj prospěch, vystupovala jako „bojovnice“ za ústavu, podporovala ze všech sil v lidu víru v tuto ústavu a hlásala, že je nutné omezit se jen na výslovně „parlamentní“ boj.

Krach „kadetské ústavy“ je krach kadetské taktiky a kadetské hegemonie v osvobozeneckém boji. Při srovnání obou revolučních období se viditelně projevuje prospěchářský třídní charakter všech úvah našich liberálů o „revolučních iluzích“ a „chybách revoluce“. Masový boj

proletariátu dosáhl vymožeností pro všechny lid. Hnutí vedené liberály nedosáhlo ničeho kromě porážek. Revoluční nápor proletariátu neustále zvyšoval uvědomění mas a jejich organizovanost, protože jim ukládal stále těžší úkoly, vedl je k stále větší samostatnosti v politickém životě a učil je bojovat. Hegemonie liberálů v období obou dum oslabovala uvědomění mas, rozkládala jejich revoluční organizovanost a otupovala jejich smysl pro demokratické úkoly.

Liberální vůdcové I. a II. dumy předvedli lidu skvělou ukázkou legálního „boje“ na kolenou, jímž dosáhli toho, že zastánci absolutismu a nevolnictví jediným škrtnutím pera sprovodili ze světa konstituční ráj liberálních žvanilů a vysmáli se důvtipné diplomacii návštěvníků ministerských předpokojů. Liberálové nedosáhli za celou dobu ruské revoluce zloha ničeho, v ničem neměli úspěch, nezdařila se jim jediná alespoň trochu demokratická akce, která by organizovala síly lidu v boji za svobodu.

Do října 1905 se liberálové občas stavěli k revolučnímu boji mas s blahovolnou neutralitou, avšak už tehdy začali proti němu vystupovat tím, že poslali k carovi deputace s podlými řečmi^[364, 375] a podporovali Bulyginovu dumu ne z nerozumu, nýbrž ze zřejmého nepřátelství k revoluci. Po říjnu 1905 nedělali liberálové nic jiného, než že hanebně zrazovali věc svobody lidu.

V listopadu 1905 tajně poslali pana Struveho důvěrně si pohovořit s panem Vittem. Na jaře roku 1906 mařili revoluční bojkot a tím, že odmítli vyslovit se před celou Evropou proti půjčce, pomáhali vládě získat miliardy na podmanění Ruska. V létě roku 1906 se potají handrkovali s Trepovem o ministerská křesla a bojovali v I. dumě proti „levicím“, tj. proti revoluci. V lednu 1907 si zase předcházeli mocné pány od policie (Miljukovova návštěva u Stolypina). Na jaře roku 1907 *podporovali* vládu v II. dumě. Revoluce neobyčejně rychle odhalila liberalismus a ukázala jeho pravou kontrarevoluční podstatu.

V *tomto* směru bylo období konstitučních nadějí pro

lid rozhodně užitečné. Zkušenost s I. a II. dumou byla víc než poučná pro pochopení celé té bezmezně ubohé role, kterou hraje liberalismus v naší revoluci. Tato zkušenost ve skutečnosti zmařila pokus o to, aby demokratické hnutí vedla strana, kterou mohou považovat za skutečně konstitučně „demokratickou“ jedině nováčci v politice nebo lidé zdětinštělí stářím.

V roce 1905 a počátkem roku 1906 nebylo ještě třídní složení buržoazní demokracie v Rusku každému jasné. Ve slučitelnost samoděržaví se skutečným zastupitelským orgánem širších lidových mas doufali nejen zaostalí a zakřiknutí obyvatelé různých odlehlých končin, ale i vládnoucí absolutistické kruhy. Proč poskytoval volební zákon při volbách jak do Bulyginovy, tak i do Vitteho dumy značné zastoupení rolnictvu? Proto, že se ještě věřilo v monarchistické smýšlení vesnice. „Mužik nás vytrhne“^[329], toto prohlášení vládního listu na jaře roku 1906 vyjadřovalo naději vlády, že rolnické masy jsou konzervativní⁵⁹. Kadeti si tehdy nejen neuvědomovali antagonismus mezi demokratismem rolníků a buržoazním liberalismem, ale měli dokonce strach ze zaostalosti rolníků a přáli si jen, aby дума pomohla přeměnit konzervativního nebo lhostejného rolníka v liberála. Na jaře roku 1906 vyslovil pan Struve smělé přání, když napsal^[350]: „Rolník bude v dumě kadetem.“ A v létě roku 1907 tento pan Struve vyhlásil boj trudovickým neboli levicovým stranám jakožto hlavní překážce, která stojí v cestě uzavření dohody buržoazního liberalismu se samoděržavím. Během půldruhého roku zaměnili liberálové heslo boje za politickou vyspělost rolníků heslem boje proti „příliš“ politicky vyspělým a náročným rolníkům!

Nic nevyjadřuje naprostý krach liberalismu v ruské revoluci tak jasně jako tato změna hesel. Třídní antagonismus mezi masami demokratického vesnického obyvatelstva a feudálními statkáři byl mnohem hlubší, než se domnívali zbabělí a tupohlaví kadeti. Proto také tak rychle

a definitivně ztroskotal jejich pokus převzít hegemonii v boji za demokracii. Proto také zkrachovali s celou svou „orientací“ na smíření maloburžoazních demokratických lidových mas s oktábristickými a černosotňovskými statkáři. Proto je tento krach zrádcovských „bojovníků“ za „svobodu lidu“ přes svůj negativní charakter velmi významným přínosem kontrarevolučního období obou dum. Třídní boj, který probíhal dole, hodil tyto hrdiny ministerských předpokojů přes palubu a udělal z uchazečů o vedoucí postavení *obyčejné přísluhovače oktábrismu* s tenkou vrstvou konstitučního pozlátka.

Kdo stále ještě nevidí tento krach liberálů, kteří zkusili v praxi, zda jsou s to bojovat za demokracii nebo alespoň v řadách demokracie, ten vůbec nepochopil politické dějiny obou dum. Nesmyslné omílání naučené fráze o podporování buržoazní demokracie se u těchto lidí mění v kontrarevoluční fňukání. Sociální demokraté nesmějí truchlit nad krachem konstitučních iluzí. Musí říci to, co řekl Marx^[167] o kontrarevoluci v Německu: Lid získal tím, že ztratil své iluze⁶⁰. Buržoazní demokracie v Rusku získala tím, že ztratila neschopné vůdce a slabé spojence. Tím lépe pro politický vývoj této demokracie.

Strana proletariátu se musí postarat o to, aby si široké masy hlouběji promyslely a lépe osvojily bohatá politická poučení z naší revoluce a kontrarevoluce. Období náporu na samoděržaví znásobilo síly proletariátu, naučilo ho základům revoluční taktiky a ukázalo mu, co je podmínkou úspěchu bezprostředního boje mas, kterým jako jediným lze dosáhnout alespoň trochu významná zlepšení. Akcím statisíců dělníků, které zasadily smrtelné rány starému samoděržaví v Rusku, předcházelo dlouhé období, kdy proletariát připravoval své síly, kdy se vychovával a organizoval. Výbuchu skutečně masového boje předcházela dlouhá neviditelná práce vynaložená na řízení všech projevů třídního boje proletariátu, na vytvoření pevné, zásadově důsledné strany, práce, která zajistila pod-

mínky pro to, aby se tento výbuch mohl přeměnit v revoluci. A dnes je povinností proletariátu jakožto předního bojovníka lidu, aby upevnil svou organizaci, zbavil se všelijaké plísně intelektuálního oportunistu a semkl své síly k právě takové vytrvalé a houževnaté práci. Úkoly, které vyplývají pro ruskou revoluci z historického vývoje a z objektivního postavení širokých mas, nejsou splněny. Prvky nové, celonárodní politické krize nejen nebyly odstraněny, ale naopak ještě se prohloubily a rozšířily. Jakmile tato krize vypukne, dostane se proletariát zase do čela všelidového hnutí. Na tuto úlohu musí být dělnická sociálně demokratická strana připravena. Na půdě zúrodněné událostmi roku 1905 a následujících let dá setba desetionásobně bohatší úrodu. Jestliže za stranou několika tisíců uvědomělých průkopníků z řad dělnické třídy povstal koncem roku 1905 milión proletářů, pak dnes za naší stranou, která má desetitisíce v revoluci zkušených a v bezprostředním boji s dělnickými masami úzce spjatých sociálních demokratů, půjdou desetimilióny a porazí nepřítel.

Jak socialistické, tak demokratické úkoly dělnického hnutí v Rusku se vlivem revolučních událostí vyhranily mnohem ostřeji a vystoupily do popředí s mnohem větší naléhavostí. Boj proti buržoazii se dostává na vyšší stupeň. Kapitalisté se sdružují v celoruské svazy, spojují se těsněji s vládou a častěji používají nejkrajnější prostředky hospodářského boje včetně hromadných výluk, aby „zkrotili“ proletariát. Pronásledování však nahání hrůzu jenom dožívajícím třídám, kdežto proletariát roste a sjednocuje se tím rychleji, čím rychlejší jsou úspěchy pánů kapitalistů. Zárukou nepřemožitelnosti proletariátu je ekonomický vývoj v Rusku i v celém světě. Buržoazie se v naší revoluci začala jako první utvářet jakožto třída, jednotná a uvědomělá politická síla. Tím úspěšněji se budou v jednotnou řadu organizovat také dělníci v celém Rusku. Tím hlubší bude propast mezi světem kapitálu a světem práce, tím

vyšší bude socialistické uvědomění dělníků. Socialistická agitace mezi proletariátem, obohacená revolučními zkušenostmi, bude konkrétnější. Politická organizace buržoazie, to je ten nejlepší impuls ke konečnému zformování socialistické dělnické strany.

O úkolech této strany v boji za demokracii mohou ode dneška diskutovat jedině „sympatizující“ inteligenti, kteří se chystají přejít k liberálům. Pro dělnické masy se tyto úkoly staly v ohni revoluce zcela konkrétními. Proletariát ví ze zkušenosti, že základem, a to jediným základem buržoazní demokracie jako historické síly v Rusku jsou rolnické masy. Proletariát už vystoupil v boji proti feudálním statkářům a carskému samoděržaví jako vůdce těchto mas v celonárodním měřítku a teď žádná síla na světě nesvede dělnickou stranu ze správné cesty. Liberální strana kadetů, kteří pod praporem demokratismu vedli rolnictvo pod ochranná křídla okřabrismu, svou úlohu dohrála a sociální demokracie bude bez ohledu na ojedinělé fňukaly i nadále vysvětlovat masám, že liberálové zkrachovali, bude jim vysvětlovat, že buržoazní demokracie nemůže splnit své poslání, nezřekne-li se definitivně spojenectví s přísluhovači okřabrismu.

Jaké budou další osudy buržoazní demokracie v Rusku, to dnes nemůže nikdo říci. Je možné, že po krachu kadetů se vytvoří rolnická demokratická strana, skutečně masová strana, a ne taková teroristická organizace, jako byli a jsou socialisté-revolucionáři. Také je možné, že pro objektivní obtíže, které stojí v cestě politickému sjednocení maloburžoazie, nedojde ke vzniku takovéto strany a rolnická demokracie bude ještě dlouho takovou nepevnou, beztvárovou, nesoudržnou trudovickou masou, jakou je dnes. Ať tomu bude tak či onak, pro nás platí pouze jedno: zocelovat demokratické síly neúprosnou kritikou sebemenšího zakolísání a nesmiřitelným bojem proti připojení demokracie k liberalismu, o jehož kontrarevolučnosti jsme se už přesvědčili.

Čím dále zachází reakce, tím více řádí černosotňovští statkáři, čím více moci nabývají nad samoděržavím, tím pomalejší bude ekonomický vývoj Ruska a jeho osvobození od pozůstatků feudalismu, a to znamená, že tím silněji a šířeji se bude rozvíjet uvědomělý a bojovný demokraticismus mezi masami městské a vesnické maloburžoazie. Tím silnější bude masový odpor proti hladovění, násilí a ponižování, k němuž odsuzují rolnictvo okřabristé. Až vypukne nevyhnutelný demokratický boj, sociální demokracie se přičiní, aby banda liberálních kariéristů, takzvaná kadetská strana, nemohla znovu rozdělit řady demokracie a vnést do nich zmatek. Buď s lidem, nebo proti lidu — to je alternativa, před kterou sociální demokracie už dávno postavila všechny uchazeče o úlohu „demokratických“ vůdců v revoluci. Dosud se nedovedli všichni sociální demokraté touto zásadou důsledně řídit; někteří sami uvěřili slibům liberálů, jiní zavírali oči před pletkami liberálů s kontrarevolucí. Dnes jsme po zkušenostech s oběma dvěma dumami už moudřejší.

Revoluce naučila proletariát masovému boji. Revoluce dokázala, že proletariát může v boji za demokracii vést za sebou rolnické masy. Revoluce pevněji stmelila ryze proletářskou stranu, když ji zbavila maloburžoazních živlů. Kontrarevoluce odnaučila maloburžoazní demokracii pokusům vyhledávat si vůdce a spojence mezi liberály, kteří se bojí masového boje jako čert kříže. Poučení takto minulostí, můžeme říci na adresu vlády černosotňovských statkářů: Jen pokračujte v tomto duchu, páni Stolypinové! Vy sejete, ale my budeme sklízet!

JAK „SOCIALISTÉ- -REVOLUCIONÁŘI“ PÍŠÍ DĚJINY

V pátém čísle ústředního orgánu socialistů-revolucionářů Znamja truda⁶¹ čteme úvodník o stuttgartském kongresu^[182], vyznačující se u nich obvyklou záplavou frází a velkou dávkou vychloubanosti. Přetiskuje se tu telegram, v němž ÚV strany socialistů-revolucionářů oznamoval Evropě, že „revoluční boj mu velí, aby vytrval na stráži“. Tlumočí naprostou spokojenost tohoto ÚV s „obvyklou energií“ zástupce socialistů-revolucionářů v byru. „Socialistická internacionála svou rezolucí schválila to stanovisko k odborovému hnutí, které jsme vždy prosazovali,“ ujišťuje Znamja truda. Pokud jde o uzákonění minimální mzdy, ukázalo se, že přes tvrzení dogmatika Kautského „je kongres na naší straně“. Během tří let „jsme my ruští socialisté“ vyrostli ve velkou masovou stranu a internacionála to veřejně a s uznáním (!!!) potvrdila.

Zkrátka z Evropy bylo vysláno třicet tisíc spěšných posílů, aby vyslovili uznání socialistům-revolucionářům.

A zlí sociální demokraté prováděli v ruské sekci „drobné intriky“: bojovali totiž proti rovnosti hlasů pro sociální demokraty a socialisty-revolucionáře, kterou požadovali socialisté-revolucionáři. Sociální demokraté požadovali pro sebe 11 hlasů, pro socialisty-revolucionáře 6 a pro odbory 3. Byro se usneslo: 10 hlasů pro sociální demokraty, 7 pro socialisty-revolucionáře a 3 pro odbory. „Adler a Bebel, kteří hlasovali proti našemu požadavku, přitom prohlásili, že rozhodně nechtějí snižovat význam strany socialistů-revolucionářů, kterou uznávají za významného činitele ruského socialismu a revoluce. Chtějí však být

spravedliví a konstatovat přibližný poměr sil“ (Znamja truda).

Jak neopatrní jsou naši Chlestakovové*! Ani o významu socialistů-revolucionářů, ani o „významném činitele“ v byru nebyla a ani *nemohla být* zmínka. Má-li strana přístup na kongres a do byra, pak byro a jeho členy vůbec ani nenapadne hodnotit její význam a důležitost. Byro může hodnotit jen *početní sílu* stran, aby mohlo rozdělit hlasy. Bebel a Adler souhlasili s argumenty našeho sociálně demokratického zástupce v byru, že sly sociálních demokratů a socialistů-revolucionářů *si nejsou rovny*. Když souhlasili s těmito argumenty, poznamenali přitom samozřejmě, že neposuzují ani zásady, ani směry, ani nerozhodují spor mezi programem sociálních demokratů a socialistů-revolucionářů, ale výhradně zvažují jejich početní sílu, aby mohli rozdělit hlasy. Kdo z takové samozřejmě výhrady dělá uznání socialistů-revolucionářů za „významného činitele“, počíná si jako Chlestakov.

A postup socialistů-revolucionářů je tím neopatrnější, že Bebelovu a Adlerovu výhradu citují z paměti a vykládají nesprávně její smysl a přitom zamlčují *argumenty o podstatě věci*. Bebelovy výhrady přikrášlili, ale o našich sporech o podstatě věci pomlčeli. Proč asi?

Spor našich zástupců o podstatě věci probíhal v byru takto: Sociální demokrat se odvolával na počet poslanců v II. dumě jako na nejpřesnější kritérium početní síly stran s výhradou, že pro rolníky je volební zákon příznivější než pro dělníky. Socialista-revolucionář namítal, že kromě frakce socialistů-revolucionářů byli v dumě téměř jen eseri — trudovíci a lidoví socialisté. Trochu jich je prý třeba přidat k eserům! Lidoví socialisté navíc ještě mají — řekl doslova socialista-revolucionář — „prvotřídní publičisty“ („écrivains de premier ordre“, řekl Rubanovič).

* Chlestakov — postava vychloubačného podvodníka z Gogolovy ry Revizor. *Čes. red.*

Zástupce sociálních demokratů na to odpověděl: Ano, lidoví socialisté mají „prvotřídní publicisty“, jako je mají francouzští radikální socialisté a radikálové⁶², třeba jako Clemenceau (také „prvotřídní publicista“!). Sluší se však, aby samostatná strana dokazovala svou sílu poukazováním na *cizí* stranu? Sluší se to, když samy „prvotřídní publicisty“ lidových socialistů ani nenapadlo žádat o účast na sjezdu?

Sluší se, dodáváme my, dělat ze sebe v Rusku ultrarevolucionáře a v Evropě si na pomoc přitahovat za vlasy lidové socialisty?

Proletarij, č. 17
20. října 1907

Podle listu Proletarij

*KONFERENCE
PETROHRADSKÉ ORGANIZACE
S D D S R⁶³*

27. ŘÍJNA (9. LISTOPADU) 1907

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

R E F E R Á T

O III. STÁTNÍ DUMĚ

Z NOVINOVÉ ZPRÁVY

Referent především charakterizoval složení III. dумы. Vláda podle jednoduché empirie přistřihla volební zákon z 3. června tak, že v dumě *jsou možné pouze dvě většiny*: okťabristicko-černosotňovská a okťabristicko-kadetská. Ta i ona je bezvýhradně kontrarevoluční. Vláda se bude ve své reakční politice opírat hned o jednu, hned zase o druhou z nich. Přitom bude svá opatření absolutistického a feudálního rázu zastírat frázemi o papírových „reformách“. Přitom se kadeti, kteří ve skutečnosti provádějí zrádčovskou kontrarevoluční politiku, budou tvářit jako strana opravdu demokratické opozice.

Dohoda kadetů s okťabristy v dumě je nevyhnutelná a první kroky k ní se už udělaly, jak dokazuje referent četnými citáty z kadetských a okťabristických listů, četnými fakty ze života těchto stran a zprávami z posledního sjezdu kadetské strany. Kadetská politika dohody se starým režimem se v III. dumě rýsuje ještě výrazněji než dosud a o jejím skutečném charakteru nemůže nikdo pochybovat.

Avšak ani první, ani druhá většina v dumě není objektivně s to uspokojit naléhavé hospodářské a politické požadavky širších mas proletariátu, rolnictva a demokraticky smýšlejících městských vrstev. Potřeby těchto vrstev lidu bude, jak tomu bylo i dosud, vyjadřovat především sociální demokracie. Lze očekávat, že složení a činnost III. dумы poskytne sociální demokracii bohatý a skvělý agitační materiál, který musí použít proti černosotňovské vládě, proti zjevným feudálním statkářům, okťabristům a kadetům. Úkolem sociální demokracie zůstává i nadále popularizo-

vat mezi masami myšlenku všelidového ústavodárného shromáždění voleného na základě všeobecného atd. volebního práva. O tom, že by podporovala v dumě „levicové“ okťabristy nebo kadety, nemůže tedy být ani řeč. Sociální demokraté, přestože jsou v III. dumě zastoupeni v tak malém počtu, musí prosazovat samostatnou socialistickou a důsledně demokratickou linii, musí využívat tribunu dumy, interpelační právo atd. Mohou uzavírat určité dohody pouze se skupinou levicových poslanců (zvláště proto, že k podání interpelace je třeba 30 podpisů), ale jen takové, které nejsou v rozporu s programem a taktikou sociální demokracie. Proto je nutné vytvořit informační byro, které nebude nikoho zavazovat, ale pouze umožní sociální demokracii působit na levicové poslance.

Referent dále poznamenal, že někteří sociální demokraté jsou pro podporu „levicových“ okťabristů (například při volbách předsednictva), pro vytvoření informačního byra spolu s kadety a pro takzvanou „ochranu“ naší frakce v dumě. Řeči menševiků o podpoře okťabristů svědčí o naprostém neúspěchu jejich taktiky nejnázorněji. Když byla дума kadetská, volali menševici po podpoře kadetů. Stačilo, aby Stolypin změnil volební zákon ve prospěch okťabristů, a menševici jsou ochotni podporovat okťabristy. Kam se vlastně menševici nakonec po této cestě dostanou?

Informační byro společné s kadety považuje referent za nepřipustné, znamenalo by to totiž informovat vlastní zjevné nepřátele.

O „ochraně“ frakce referent řekl: Frakci je opravdu třeba chránit. Ale proč? Jedině proto, aby v dumě vysoko držela prapor sociální demokracie, proto, aby tam nesmiřitelně bojovala proti kontrarevolucionářům všech barev a odstínů, od svazovců* až po kadety. Nikdy však proto, aby podporovala „levicové“ okťabristy a kadety. Kdyby měla existovat jediné s podmínkou, že bude muset podpo-

* — tj. členů Svazu ruského národa čili černosotňovců. *Čes. red.*

rovat tyto skupiny, tj. podporovat dohodu se stolypinovským absolutismem, pak by pro ni bylo lépe, kdyby sama čestně nadobro skoncovala se svou existencí, a bude-li vyhnána z dumy, aby vysvětlila všemu lidu, proč byla vyhnána.

V závěru věnoval Lenin pozornost především hlavní chybě menševismu, myšlence „celonárodní opozice“. Buržoazie Ruska nikdy nebyla v pravém smyslu slova revoluční, a to ze zcela pochopitelného důvodu, jímž je postavení dělnické třídy v Rusku a její úloha v revoluci. Po rozboru všech ostatních argumentů menševiků navrhl Lenin rezoluci^[146], která byla otištěna v 19. čísle Proletarije.

Proletarij, č. 20
19. listopadu 1907

Podle listu Proletarij

R E Z O L U C E

O III. STÁTNÍ DUMĚ

Konference petrohradské organizace SDDSR uznává, že pro sociálně demokratickou frakci v III. dumě je závazná rezoluce londýnského sjezdu o Státní dumě^[293], jakož i rezoluce o neproletářských stranách^[236], a považuje za nutné takto je rozšířit:

1. V III. dumě se už vytvořily dvě většiny: černosotňovsko-oktábristická a oktábristicko-kadetská. První z nich je kontrarevoluční. Zasazuje se zvláště o zesílení represí a ochranu statkářských výsad a dospívá přitom až ke snaze úplně obnovit samoděržaví. Druhá většina je také nesporně kontrarevoluční, má však tendenci zastřít boj proti revoluci určitými iluzorními byrokratickými „reformami“.

2. Taková situace v dumě je neobyčejně příznivá pro dvojakou politickou hru jak vlády, tak i kadetů. Vláda, ačkoli zesiluje represe a pokračuje v „podmaňování“ Ruska vojenskou silou, se tváří jako stoupenec konstitučních reform. Kadeti, ačkoli ve skutečnosti hlasují s kontrarevolučními oktábristy, se tváří nejen jako opozice, ale dokonce jako představitelé demokracie. Za této situace má sociální demokracie zvláště naléhavý úkol tuto hru nemilosrdně odhalovat, odhalovat před lidem jak násilí páchaná reakčními statkáři a vládou, tak i kontrarevolučnost kadetů. Kdyby sociální demokraté podporovali kadety přímo nebo nepřímo (ať už volbou pravicových kadetů nebo „levicových“ oktábristů do předsednictva, nebo vytvořením informačního byra s účastí kadetů, či koordinováním svých akcí s jejich politikou apod.), přímo by tím v dnešní době

poškozovali třídní uvědomování dělnických mas a revoluci.

3. Sociální demokraté, kteří hájí své socialistické cíle v plném rozsahu a kritizují z tohoto hlediska všechny, i ty nejvíce demokratické a „trudovické“ buržoazní strany, musí při své agitaci především vysvětlovat širokým lidovým masám, že III. дума naprosto neodpovídá zájmům a požadavkům lidu, a zároveň [je nutné] v co největším rozsahu energicky propagovat myšlenku ústavodárného shromáždění, svolaného na základě všeobecného, přímého a rovného volebního práva s tajným hlasováním.

4. K hlavním úkolům sociální demokracie v III. dumě patří odhalovat třídní pozadí vládních a liberálních návrhů a zároveň věnovat zvláštní pozornost hospodářským zájmům širokých lidových mas (dělnická a agrární otázka, rozpočet atd.), a to tím spíše, že složení III. dumy slibuje pro agitační činnost sociální demokracie neobyčejně bohatý materiál.

5. Zejména musí sociální demokracie v dumě využívat interpelačního práva, což bezpodmínečně vyžaduje společný postup s ostatními skupinami, levějšími než kadeti, nesmí však naprosto nic slevit ze svého programu a taktiky ani uzavřít žádný blok.

Aby se sociální demokracie nedopustila téže chyby jako v II. dumě, musí sociálně demokratická frakce neprodleně předložit levicovým a jediné levicovým (tj. schopným bovat proti kadetům) poslancům dumy návrh na vytvoření informačního byra, které by své členy k ničemu nezarazovalo, avšak umožňovalo dělnickým poslancům soustavně ovlivňovat demokratické síly v duchu sociálně demokratické politiky.

INFORMACE O SPOLUPRÁCI
SOCIÁLNÍCH DEMOKRATŮ
S BURŽOAZNÍM TISKEM
Z NOVINOVÉ ZPRÁVY

Druhý referát soudruha Lenina se týkal spolupráce sociálních demokratů s buržoazním tiskem. Referent vyložil stanovisko obou křídel mezinárodní sociální demokracie k této věci, zvláště názory ortodoxních a revizionistů ze Sociálně demokratické strany Německa. Ortodoxní na drážďanském Parteitagu⁶⁴ souhlasili s formulací připouštějící spolupráci s tiskem, který není sociální demokracii nepřátelský, a zdůvodňovali to tím, že to prakticky znamená totéž jako úplný zákaz, protože v dnešní vyspělé kapitalistické společnosti neexistují takové buržoazní listy, které by nebyly sociální demokracii nepřátelské.

Podle referentova názoru je *politická* spolupráce s buržoazním tiskem, zvláště s tiskem zdánlivě nestranickým, naprosto nepřípustná. Takové listy jako například *Tovarišč* způsobují svým skrytým, pokryteckým bojem proti sociální demokracii mnohem větší škody než listy buržoazních stran, které jsou sociální demokracii zjevně nepřátelské. Nejlépe to mohou dosvědčit články Plechanova, Martova, Gorna, Kogana aj. v listu *Tovarišč*. Všechny jsou namířeny proti straně a ve skutečnosti nevyužili soudruzi sociální demokraté buržoazního listu *Tovarišč*, ale tento list naopak využil jmenovaných soudruhů proti nenáviděné SDDSR. Dosud se nevyskytl jediný článek sociálních demokratů, který by se redakci *Tovarišče* nelíbil.

T Ř E T Í D U M A⁶⁵

Vláda realizuje výsledky svého odporného zločinu proti lidu z 3. června: zdeformovaný volební zákon, který ve prospěch hrstky statkářů a kapitalistů úplně překrucuje nejen vůli všeho lidu, ale i menšiny požívající volebního práva, přinesl carismu kýžený výsledek. Ze 442 poslanců, kteří mají být do dумы zvoleni, je ve chvíli, kdy píšu tento článek, zvoleno 432; má jich být zvoleno ještě deset, takže celkové výsledky voleb jsou už dostatečně jasné. Z přibližného propočtu je zřejmé, že bylo zvoleno 18 sociálních demokratů⁶⁶, 13 ostatních levicových poslanců, 46 kadetů, 55 členů skupin jim blízkých, 92 okťabristů, 21 členů skupin podobného zaměření jako okťabristé, 171 různých pravicových poslanců včetně 32 členů Svazu ruského národa a 16 nestraníků.

Ponecháme-li tedy stranou bezvýznamný počet nestraníků, můžeme všechny ostatní poslance rozdělit na 4 skupiny: krajní levice, představující pouze o něco více než 7 procent, levý (kadetský) střed 23 procent, pravý (okťabristický) střed 25,1 procenta a pravici 40 procent; politicky neorganizovaní představují necelá 4 procenta.

Ani jedna z těchto skupin netvoří sama o sobě absolutní většinu. Přáli si a očekávali inspirátoři a tvůrci nového volebního zákona právě takový výsledek voleb? Máme za to, že na tuto otázku musíme odpovědět kladně a že nový ruský „parlament“ je z hlediska vládnoucích skupin, podporujících absolutistický carismus, v pravém smyslu slova *chambre introuvable**.

* Taková, že se lepší nenajde, řekl v roce 1815 Ludvík XVIII. o reakční francouzské poslanecké sněmovně.

Jde o to, že u nás, jako v každé zemi s absolutistickým nebo poloabsolutistickým zřízením, máme vlastně dvě vlády; jednu oficiální — vládní kabinet, a druhou zákulisní — dvorní kamarilu. Ta se vždy a všude opírá o nejreakčnější společenské vrstvy, o feudální, jak se u nás říká černo-
sotňovskou šlechtu, jejíž hospodářská moc je založena na velkém pozemkovém vlastnictví a s ním spojeném polone-
volnickém hospodářství. Tato zhýčkaná, demoralizovaná a degenerovaná společenská skupina je názornou ukázkou toho nejodpornějšího parazitismu. Jakého stupně zvrá-
cenosti dosahuje tato degenerace, o tom svědčí skandální proces Moltke versus Harden v Berlíně, který odhalil špinavou stoku vlivné kamarily u dvora poloabsolutistické-
ho německého císaře Viléma II. Pro nikoho není tajem-
stvím, že ani u nás v Rusku nejsou podobné ohavnosti v příslušných kruzích něčím výjimečným. Obrovské množ-
ství „pravých“ v III. dumě bude v drtivé většině, ne-li
celé, hájit zájmy právě této společenské plísně a hniloby,
těchto „obfílených hrobů“, které nám odkázala temná mi-
nulost. Zachování feudálního hospodářství, šlechtických
výsad a absolutisticko-šlechtického zřízení je pro tyto
mastodonty a ichtyosaury — „zubří“* je pro ně ještě poklo-
na — otázkou života a smrti.

Mastodonti a ichtyosauri obvykle všemožně usilují o to, aby si prostřednictvím všemohoucnosti u dvora úplně a bezvýhradně podřídili i oficiální vládu — vládní kabi-
net. Proto také zpravidla mívají ve vládě značné množství
svých exponentů. Přesto však stále většina vlády svým slo-
žením nevyhovuje plně požadavkům kamarily. Konkuren-
tem předpotopního dravce, dravce z období feudalismu, je v daném případě dravec z období původní aku-
mulace, právě tak surový, nenasytný a parazitický, ale
přece jen trochu uhlaženější, především však lačný po tom,
aby si mohl také ukousnout pořádné sousto z erárního

* V ruštině slovo zubr označuje zaryté zpátečníky. *Čes. red.*

koláče, tj. získat záruky, subvence, koncese, ochranná cla atd. Zájmy této vrstvy agrární a průmyslové buržoazie, tak typické pro období původní akumulace, vyjadřuje oktábrismus a k němu se přiklánějící směry. Tato vrstva má sans phrases* mnoho zájmů společných s černosotňovci — hospodářský parazitismus, výsady a nabubřelé vlastenectví jsou právě tak nezbytné z oktábristického hlediska jako z černosotňovského.

Tak se v III. dumě vytváří černosotňovsko-oktábristická většina; dosahuje impozantního čísla 284 ze 432, tj. 65,7 %, více než 2/3 celkového počtu poslanců.

Je to pevná záštita, která vládě umožňuje, aby svou agrární politikou pomohla statkářům, kteří prohospodařili své jmění, výhodně se zbavit půdy a přitom dohola oškubat drobné rolníky, aby z dělnického zákonodárství udělala nástroj nejbezohlednějšího vykořisťování proletariátu kapitálem a ve finanční politice ponechala nejtěžší daňové břímě na bedrech lidových mas. Je to pevná záštita protekcionismu a militarismu. Kontrarevoluční charakter oktábristicko-černosotňovské většiny nikdo nepopírá.

Je tu však háček: není to jediná většina v III. dumě, je tu ještě druhá většina.

Černosotňovci jsou spolehlivými spojenci oktábristů, stejně jako je dvorní kamarila spojencem vládního kabinetu, když jde o obranu carismu. Avšak právě tak jako dvorní kamarila nepocituje přirozenou touhu po spojení s vládním kabinetem, ale spíše po tom, aby ho ovládla, tak černosotňovci prahnou po diktatuře nad oktábristy, nedělají s nimi žádné okolky a snaží se je podrobit.

Zájmy kapitalismu, jakkoli bezohledně dravého a parazitního, se nesnášejí s neomezenou vládou šlechtických vlastníků půdy. Obě tyto přízněné sociální skupiny se snaží ukousnout co největší a nejchutnější sousto z téhož koláče a z toho nevyhnutelně vyplývá, že nemohou mít stej-

* — bez frází; zde — bez nadsázky. *Red.*

ný názor na místní samosprávu a ústřední organizaci státní moci. V zemstvu a v městské dumě nepotřebují černosotňovci nic jiného, než co tam je, ale v ústřední vládě — „přyc s prokletou ústavou“! Oktabristům jde o to, aby v zemstvu i v dumě měli větší vliv, ale v ústřední vládě nezbytně potřebují „ústavu“, i když velmi okleštěnou a pro masu fiktivní.

Ruskoje znamja⁶⁷ nepomlouvá „pány“ oktabristy bezdůvodně a Golos Moskvy⁶⁸ zase zjišťuje, že v III. dumě je pravice početnější, než je třeba.

A tak pod tlakem objektivního běhu věcí musí oktabristé hledat spojence z tohoto hlediska. Mohli je už dávno nalézt v levém (kadetském) středu, který už dlouho mluví o své upřímné oddanosti ústavě, jenomže mladá ruská buržoazie z období kapitalistické akumulace, kterou dnes kadeti reprezentují, si zachovala z minulosti velmi nepohodlné přátele a některé nepřijemné tradice. Rozejít se s tradicemi, to konečně není, jak se ukázalo, v politice nic těžkého: za monarchisty se kadeti prohlásili už dávno, už před I. dumou, odpovědné vlády se mlčky vzdali v II. dumě a v kadetských návrzích na různé „svobody“ je tolik zábran, ostnatého drátu a vlčích pastí nastražených na tyto svobody, že je velká naděje na další pokrok v tomto směru. Na povstání a stávkou reagovali kadeti i dříve výčitkami, zpočátku laskavými, později melancholickými, po prosinci 1905 už nic nevyčítali, ale spíše dávali najevo pohrdání a po rozeznání I. dumy je už odmítali a ostře odsuzovali. Diplomacie, dohody a smlouvy s mocnými, to je podstata kadetské taktiky. A pokud jde o nepohodlné přátele, z těch se už dávno stali pouze „sousedé“ a nedávno byli hezky hlasitě prohlášeni za „nepřátele“.

Dohodnout se je tedy možné, a tak nová, zase kontrarevoluční většina je oktabristicko-kadetská. Je sice prozatím o něco menší než polovina zvolených poslanců, 214 ze 432, avšak za prvé se k ní bezpochyby přikloní když ne všichni, pak jistě alespoň část nestraníků. A za druhé, lze důvodně

předpokládat, že při dalších volbách vzroste, protože ve městech a ve většině guberniálních volebních shromáždění, v nichž dosud volby neproběhly, bude mezi zvolenými drtivá většina okřabristů nebo kadetů.

Vláda se považuje za pána situace. Liberální buržoazie má zřejmě za to, že je tomu opravdu tak. Za těchto okolností musí dohoda více než kdy jindy probíhat ve znamení nejpodlejšího a zrádcovského kompromisu, přesněji ústupu ze všech liberálních pozic se sebemenším nádechem demokracie. Je jasné, že takovou dohodou a bez nového masového hnutí nelze dosáhnout alespoň trochu demokratické místní správy a ústředních zákonodárných orgánů. Okřabristicko-kadetská většina nám to dát nemůže. A můžeme snad od černosotňovsko-okřabristické většiny, od surových statkářů spojených s kapitalistickými dravci očekávat alespoň poněkud přijatelné vyřešení agrární otázky a ulehčení těžkého postavení dělníků? Odpovědí na tuto otázku může být jen trpký úsměv.

Situace je jasná: *Naše chambre introuvable není schopna splnit objektivní úkoly revoluce ani v té nejubožejší podobě.* Nemůže ani částečně zacelit otevřené rány, které Rusku zasadilo staré zřízení, může je jen zakrýt ubohými, nedopečenými a fiktivními reformami.

Výsledky voleb znovu potvrzují to, o čem jsme pevně přesvědčeni: *Rusko se nemůže vymanit ze své nynější krize pokojnou cestou.*

Za těchto okolností je zcela jasné, co je v dané chvíli nejnáléhavějším úkolem sociální demokracie. Protože konečným cílem sociální demokracie je vítězství socialismu, protože je přesvědčena, že k dosažení tohoto cíle je třeba politické svobody, a kromě toho má na zřeteli, že v dnešní době není možné dosáhnout této svobody pokojnou cestou, bez přímých masových akcí, musí dnes, jako už předtím, na první místo postavit demokratické a revoluční úkoly, přičemž se ovšem nesmí ani na okamžik vzdávat ani propagandy socialismu, ani obrany proletářských třídních

zájmů v úzkém smyslu slova. Jako představitelka nejpokrokovější, nejrevolučnější třídy současné společnosti — proletariátu, který v ruské revoluci skutečně dokázal, že je schopen vzít na sebe úlohu vůdce v masovém boji —, musí mu sociální demokracie všemožně pomáhat, aby tuto úlohu mohl plnit i v novém stadiu revolučního boje, v takovém stadiu, kdy uvědomělost převažuje mnohem více nad živelností, než tomu bylo dříve. Proto *se musí sociální demokracie ze všech sil snažit dosáhnout hegemonie nad demokratickými masami a rozvinout v nich revoluční energii.*

Tímto úsilím se proletářská strana dostává do ostrého konfliktu s ostatními třídními politickými organizacemi, které ve shodě se zájmy skupin, jež zastupují, demokratickou revoluci nenávidí a bojí se jí, nejen pro ni samu, ale proto, že hegemonii v ní má proletariát, což přináší nebezpečí socialismu.

Je zcela jasné a jisté, že obě většiny v dumě — černosotňovsko-oktábristická a oktábristicko-kadetská, které mají být střídavě oporou balancující Stolypinovy vlády, že obě tyto většiny budou — každá svým způsobem — v různých otázkách kontrarevoluční. O tom, že by jedna nebo druhá většina nebo dokonce její jednotlivé složky *bojovaly* proti vládě jen trochu soustavně a plánovitě, o tom nemůže být ani řeč. Může dojít jen k ojedinělým a dočasným konfliktům, především mezi černosotňovci z první většiny a vládou. Nesmíme však zapomínat, že to nemohou být nějak zvlášť hluboké konflikty a že vláda nemusí ani v nejmenším slevovat ze své kontrarevolučnosti, aby z nich zcela pohodlně a lehce vyšla jako vítěz, opře-li se o druhou většinu. Revoluční sociální demokracie a spolu s ní všichni ostatní revolučně smýšlející členové III. dumy nemohou ani při nejlepší vůli využít těchto konfliktů v zájmu revoluce jinak než k čistě agitačním účelům; o „podpoře“ některé z obou střetávajících se stran nelze vůbec mluvit, protože už jen tato podpora by byla kontrarevolučním činem.

Spíše a lépe bude snad možné využít případných konfliktů mezi jednotlivými složkami druhé většiny, mezi kadety na jedné straně a okřabristy a vládou na straně druhé. Avšak i zde je situace taková, že nejen v důsledku subjektivních nálad a úmyslů, ale i objektivních podmínek budou konflikty plytké a přechodné, budou pouze prostředkem, který usnadní politickým kramářům uzavřít dohodu za podmínek napohled sice přijatelnějších, ve skutečnosti však odporujících zájmům demokracie. *Sociální demokracie* tedy *nesmí* odmítat využití ani takových plytkých a ojedinělých konfliktů a musí *houževnatě bojovat za demokratické a revoluční úkoly nejen proti vládě, černosotňovcům a okřabristům, ale i proti kadetům.*

Takové jsou hlavní *cíle*, které si musí vytyčit sociální demokracie ve III. státní dumě. Je zcela zřejmé, že jsou to stejné cíle, jaké měla proletářská strana v II. dumě. Jsou naprosto jasně formulovány v prvním bodu rezoluce lonlýnského sjezdu o Státní dumě^[293]. Tento bod zní: „Příčné politické úkoly sociální demokracie v dumě jsou: 1) vysvětlovat lidu, že дума je naprosto nevhodná jako prostředek k uskutečnění požadavků proletariátu a revoluční maloburžoazie, zvláště rolnictva; 2) vysvětlovat lidu, že není možné dosáhnout politické svobody parlamentní cestou, dokud skutečná moc zůstává rukou carské vlády, a vysvětlovat nevyhnutelnost otevřeného boje lidových mas proti ozbrojené síle absolutismu, jehož cílem je zajistit úplné vítězství — přechod moci o rukou lidových mas a svolání ústavodárného shromáždění na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva s tajným hlasováním.“

V této rezoluci, zejména v jejích posledních slovech, je formulován také nejdůležitější *speciální* úkol sociální demokracie při její činnosti v III. dumě, úkol, který sociálně demokratičtí poslanci musí splnit při odhalování ohavného očinu z 3. června. Nesmějí ovšem tento zločin odhalovat liberálního hlediska jakožto formální porušení ústavy,

ale jako drzé a hrubé poškození zájmů širokých lidových mas, jako bezostyšnou a pobuřující falzifikaci lidového zastupitelského orgánu. Právě z toho se musí vycházet jak při *vysvětlování širokým lidovým masám, že III. дума vůbec neodpovídá zájmům a požadavkům lidu, tak i při z toho vyplývajícímu všestrannému a energickému propagování myšlenky ústavodárného shromáždění s úplnou mocí, založeného na všeobecném, přímém a rovném volebním právu s tajným hlasováním.*

V téže londýnské rezoluci je velmi přesně určen charakter stranické práce sociální demokracie ve Státní dumě těmito slovy: „Do popředí musí být postavena kritická, propagandistická, agitační a organizační úloha sociálně demokratické frakce v dumě“; „celkový ráz boje v dumě musí být podřízen veškerému boji proletariátu mimo dumu, přičemž je zvláště důležité využívat masového hospodářského boje a sloužit jeho zájmům.“ Je zcela jasné, jak těsně a nerozlučně souvisí takto zaměřená práce v dumě s cíli, které si musí sociální demokracie, jak bylo řečeno shora, vytyčovat v dumě dnes. Pokojná zákonodárná práce sociálních demokratů v III. dumě by byla za podmínek, kdy nanejvýš pravděpodobně dojde k masovým hnutím, nejen bezúčelná a nejen směšně donkichotská, ale byla by to přímá zrada zájmů proletariátu. Dovedla by sociální demokracii nevyhnutelně k „oslabování jejích hesel, což by ji mohlo jen diskreditovat v očích mas a odtrhnout od revolučního boje proletariátu“⁶⁹. Horší zločin by zástupci proletariátu v dumě ani nemohli spáchat.

Svou kritickou činnost musí sociální demokracie plně rozvinout a co nejvíce zostrít tím spíše, že v III. dumě bude mít materiál víc než dost. Sociální demokraté musí v dumě důsledně odhalovat třídní pozadí jak vládních, tak i liberálních opatření a návrhů, které budou v dumě projednávány, a přitom musí přesně podle rezoluce sjezdu věnovat zvláštní pozornost těm opatřením a návrhům, které se týkají hospodářských zájmů širokých lidových mas; patří sem dělnická a agrární otázka, otázka rozpočtu atd. Ve

všech těchto otázkách musí sociální demokracie postavit proti vládnímu a liberálnímu hledisku své vlastní socialistické a demokratické požadavky, vždyť tyto otázky jsou tím nejcitlivějším nervem života lidu a zároveň tím nejoblavějším místem vlády a těch sociálních skupin, o něž se opírají obě většiny v dumě.

Všechny tyto agitační, propagandistické a organizační úkoly budou sociální demokraté plnit nejen svými projevy v dumě, ale také tím, že budou předkládat návrhy zákonů a vznášet interpelace na vládu. Přitom však narazí na závažnou překážku: k předložení návrhu zákona nebo vznesení interpelace je třeba podpisu nejméně *třiceti* poslanců.

Třicet sociálních demokratů v dumě není a nebude. To je mimo vše pochybnost. Sociální demokracie tedy *sama*, bez spoluúčasti jiných skupin nemůže ani předkládat návrhy zákonů, ani interpelovat vládu. To rozhodně celou situaci značně ztěžuje a komplikuje.

Jde samozřejmě o návrhy zákonů a interpelace důsledně demokratické povahy. Může sociální demokracie počítat v tomto směru se spoluprací Konstitučně demokratické strany? Ovšemže nemůže. Nebo se snad kadeti, dnes už docela ochotní k otevřenému kompromisu za podmíněk, kdy z jejich už beztak okleštěných a různými výhradami a výjimkami na minimum zredukovaných programových požadavků nic nezbude, odváží dráždit vládu demokratickými interpelacemi? Vždyť si všichni pamatujeme, jak už v II. dumě projevy interpelujících kadetských řečníků ztratily hodně na účinnosti a někdy vyzněly jako dětské kvatláání nebo zase zdvořilé, ba téměř uctivé dotazy doprovázené poklonami. A dnes, kdy se „pracovní schopnost“ lumy, když jde o to uplést na lid co nejpevnější a nejspolehlivější síť, které by se mohly změnit v okovy, stala příslovecnou, dnes mohou jejich excelence páni ministři klidně pát: kadeti je budou vyrušovat opravdu málokdy — to ak, vždyť oni musí vydávat zákony! A budou-li je vůbec

vyrušovat, pak přitom zachovají všechna pravidla slušnosti. Však Miljukov neslibuje na předvolebních schůzích jen tak pro nic za nic, že bude „hlídat oheň“. A pouze Miljukov? Co to znamená, když Dan neodvolatelně odmítá heslo Pryč s dumou? Není to zrovna takové „hlídání ohně“? A neradí snad Plechanov sociální demokracii, aby jednala stejně „slušně“, když jí doporučuje svou „podporu liberální buržoazie“, jejíž celý „boj“ není nakonec nic jiného než uctivé a hluboké poklony.

Připojení kadetů k návrhům zákonů, které předložili sociální demokraté, nepřichází vůbec v úvahu; vždyť tyto návrhy zákonů budou mít výrazně agitační ráz, budou vyjadřovat nezkrácené, důsledně demokratické požadavky, a to vyvolá mezi kadety samozřejmě právě takové podráždění jako mezi okťabristy a ovšem i černosotňovci.

S kadety tedy ani v tomto směru nemůžeme počítat. Sociální demokracie může při vznášení interpelací a předkládání návrhů zákonů počítat jedině s podporou skupin stojících nalevo od kadetů. Bude to se sociálními demokraty patrně 30 poslanců, takže prakticky bude možné projevit v tomto směru iniciativu. Nejde tu samozřejmě o nějaký blok, ale o takový „společný postup“, který podle rezoluce londýnského sjezdu „musí vylučovat každou možnost jakýchkoli ústupků od sociálně demokratického programu a taktiky a musí sloužit jen společnému náporu jak proti reakci, tak i proti zrádcovské taktice liberální buržoazie“⁷⁰.

V článku uveřejněném v *Tovarišči* z 20. října^[251] pokračuje Plechanov ve své lživé kampani zlehčující kázeň sociálně demokratické strany. Zde jsou ukázky těchto lží: „*Tovarišč* byl jak známo orgánem levicového bloku,“ ohrazuje se Plechanov proti obvinění, že se stal stálým spolupracovníkem pana Prokopoviče, paní Kuskovové a spol. To je lež. Za prvé, *Tovarišč* nikdy nebyl orgánem levicového bloku. Levicový blok nemohl mít společný orgán. Za druhé, bolševici nikdy v *Tovarišči* žádnou politickou kampaň nevedli a nikdy v něm proti ostatním členům sociálně demokratické strany nepsali. Za třetí, když bolševici utvořili levicový blok, *rozštěpili* tím *Tovarišče*, protože z něho *vypudili* (sice jen na týden) příznivce kadetů. Plechanov však *zatahuje* do přísluhovačství kadetům jak proletariát, tak i maloburžoazní demokracii. Bolševici s *Tovariščem* nespolečovali, a přesto jej posunuli doleva. Plechanov s ním spolupracuje a vleče jej doprava. Jeho odvolání na levicový blok se mu tedy opravdu podařilo!

Když se Plechanov takto vyhnul otázce, zda ho přijímají v buržoazních novinách proto, že píše věci pro buržoazii příjemné, působí teď ještě větší potěšení liberálům svým znevažováním kázně dělnické strany. Nemusím se přece podřídít, prohlašuje, když na mně někdo žádá, abych se zpronevěřil zásadám!

To je, vážený a milý, otřepaná anarchistická fráze, protože v období mezi sjezdy střeží a vykládá zásady *strany* ústřední výbor. Máte právo nepodřídít se, jestliže ÚV po-

rušuje vůli sjezdu, stanovy strany atp. V daném případě se však vůbec nikdo ani nepokoušel tvrdit, že by ÚV svými směrnicemi k volbám porušoval vůli sjezdu. A tak slovy o „zpronevěření se zásadám“ Plechanov jednoduše zastírá, že sám *stranu zradil*.

Nakonec chce Plechanov popíchnout petrohradský výbor, že prý se při volbách do II. dумы sám nepodřídil ústřednímu výboru. Na to odpovíme: Za prvé, petrohradský výbor neakceptoval požadavek, aby se organizace rozdělila, tj. odmítl zasahování do své autonomie *zajištěné stanovami strany*. Za druhé, při volbách do II. dумы organizaci *rozštěpili* menševici; o této stránce tehdejšího konfliktu Plechanov v buržoazních novinách mlčí! Svými argumenty říká Plechanov jen toto: Při volbách do II. dумы menševici rozštěpili petrohradskou část strany, to znamená, že já mám teď právo rozštěpit celou stranu!! Takhle tedy Plechanov uvažuje a takhle jedná. Ať si to všichni dobře zapamatují: *Plechanov zasévá rozkol*. Bojí se jen nazvat věc pravým jménem.

Proletarij, č. 18
29. října 1907

Podle listu Proletarij

PŘÍPRAVA „ODPORNÝCH ORGIÍ“

Když známý německý marxista Franz Mehring hodnotil úkoly sociální demokracie v II. ruské dumě a snahy ruských liberálů, napsal, že německý liberalismus jde už po šedesát let politováním hodnou a hanebnou cestou a zastírá to heslem „pozitivní práce“. Když jedné letní noci v roce 1789 osvobodilo Národní shromáždění francouzské rolníky, pokřtil mimořádně prodejný dobrodruh Mirabeau, největší hrdina konstituční demokracie, tuto událost okřídlenými slovy „odporné orgie“. Ale v našich očích (v očích sociálních demokratů) to byla pozitivní práce. A naopak, v očích našich liberálů bylo „pozitivní prací“, jejíž slávu hlásají na všechny strany, osvobození pruských rolníků, které se vleklo hlemýždím tempem šedesát let, od roku 1807 do roku 1865, a při němž bezpočet rolníků zahynulo surovou, nelítostnou smrtí. Podle našeho názoru to byly „odporné orgie“.

Tak psal Mehring.⁷² A dnes, kdy zahajuje svou činnost III. дума, kdy okřabristé už už chtějí začít s odpornými orgiemi, kdy kadeti jsou ve své podlézavé horlivosti ochotni se jich zúčastnit, kdy i mezi sociálními demokraty (k naší hanbě) se vyskytují plechanovovci ochotní při těchto orgiích pomáhat, dnes si nemůžeme na tato jeho slova nevzpomenout. Podívejme se na všechny tyto přípravy trochu blíže.

Předvečer III. dumy se vyznačoval intenzívními poradami různých stran o jejich taktice v dumě. Okřabristé vypracovali na své moskevské poradě návrh programu parlamentní frakce Svazu 17. října^[225] a jejich řečník, pan

Plevako, pozvedl na banketu v Moskvě „prapor ruské liberálně konstituční strany“. Kadeti po třech nebo čtyřech dnech ukončili svůj V., takzvaný „stranický“ sjezd. Levicoví kadeti byli na hlavu poraženi a úplně vyhnáni z kadetského ÚV (jejich ÚV má 38 členů, kteří se „stranou“ dělají, co chtějí). Pravicoví kadeti získali úplnou svobodu jednání — v duchu „referátu o taktice v III. dumě“, tohoto pozoruhodného, „historického“ ospravedlnění „odporných orgií“. Sociální demokraté začali projednávat taktiku v III. dumě v ÚV a na konferenci petrohradské organizace SDDSR.

Pro parlamentní program okťabristů je příznačné, že se otevřeně *přiznávají* ke kontrarevoluční politice, kterou v podstatě uplatňovali v II. dumě i kadeti pod rouškou všelijakých frází a s všemožnými výhradami. Okťabristé například otevřeně prohlašují, že revize základních zákonů a volebního zákona je „předčasná“; napřed se prý má „četnými neodkladnými reformami“ dosáhnout „uklidnění a odstranit boj vášní a třídních zájmů“. Kadeti sice takto nemluvili, ale v II. dumě jednali přesně tak. A další příklad: okťabristé prosazují, aby „do samosprávy byl zapojen co nejširší okruh osob“, zároveň však aby šlechta „měla zajištěno odpovídající zastoupení“. Tato otevřená kontrarevolučnost je čestnější než kadetská politika: slibovat všeobecné, přímé, rovné a tajné volby, ve skutečnosti však i v I. i v II. dumě zběsile bojovat proti takovým volbám do místních pozemkových výborů a navrhopat do těchto výborů právě tolik statkářů jako rolníků, to je totéž jako „zajišťovat zastoupení šlechtě“. A ještě jeden příklad. Okťabristé otevřeně odmítají nucené zcizení statkářské půdy. Kadeti je „uznávají“, ale tak, že když se měla v II. dumě uzavřít debata o agrární otázce všeobecnou formulací uznávající nucené zcizení, hlasovali společně s pravicí proti trudovikům a sociálním demokratům.

Jde-li o upevnění „vítězství“ kontrarevoluce, jsou okťabristé ochotni slíbit jakékoli liberální reformy. Je to

buď „větší pravomoc dumy při rozpočtech“ (to není vtíp!) a „rozšíření jejich práv dohlížet na zákonnost činnosti vlády“, nebo zajištění nezávislosti soudů, „zrušení omezení dělnických hospodářských organizací a hospodářských stávek“ („pokud neohrožují státní a veřejné zájmy“), „upevnění principů zákonné občanské svobody“ atd. apod. Vládní strana „pánů“ oktábristů je na „liberální“ fráze stejně štedrá jako sama vláda pana Stolypina.

Jak tedy vlastně formulovali kadeti na svém sjezdu otázku vztahu k oktábristům? Ukázalo se, že hrstka levicových kadetů jsou jen křiklouni, kteří ani neuměli tuto otázku řádně formulovat, kdežto řady pravicových bojovníků přestrojeného oktábrismu se pevně semkly k tomu nejhanebnějšímu ututlávání pravdy. Bezmocnost levicových kadetů se nejvýrazněji projevila v jejich návrhu rezoluce^[209]; její první bod doporučuje kadetům „setrvat ve vyhraněné opozici a nesbližovat se s „oktábristy“, kteří jsou jí (kadetské straně) cizí duchem i programem“. Avšak druhý bod nabádá „neodmítat podporu návrhů zákonů, které vedou zemi k osvobození a k demokratickým reformám, ať už vycházejí odkudkoli“. To je komické, protože návrhy zákonů, schopné získat většinu v III. dumě, *nemohou* vycházet odnikud jinud než od oktábristů! Páni levicoví kadeti si plně zasloužili porážku, protože si počínali jako ubozí zbabělci nebo hlupáci, kteří neumějí jasně a přímo říci, že připravovat se na zákonodárnou činnost a takové dumě není nikomu ke cti a že hlasovat s oktábristy znamená podporovat kontrarevoluci. Někteří jednotliví levicoví kadeti zřejmě chápali, oč jde, avšak jako salónní demokraté neměli na sjezdu dost odvahy. Jedině pan Žilin reprodukuje v *Tovarišči*^[38], co řekl kadet Safonov *oukromě*: „Kadetská frakce musí teď podle mého názoru aujmout postavení Trudovické skupiny z I. dumy. Opozice, silná slova — a nic víc. *Ale oni se chystají vydávat zákony. Jak si to představují? Přátelství, spojenectví s oktábristy?* Nějaké podivné tihnutí doprava. Celá země jde doleva, ale

my doprava“ (Tovarišč, č. 407). Jak je vidět, mívá pan Safonov světlé chvílky, kdy se stydí a kdy se v něm probouzí svědomí... jenomže jen soukromě.

Zato pan Miljukov^[187] a jeho banda se předvedli v celé kráse jako staří bezohlední kariéristé bez kouska studu. Ve schválené rezoluci zakamuflovali podstatu věci, aby podvedli širokou veřejnost, stejně jako vždy podváděli lid liberální hrdinové parlamentní prostituce. V rezoluci sjezdu („teze“) *není o okťabristech ani jediné slovo!!* Je to neuvěřitelné, ale je to tak. Hlavní věcí na kadetském sjezdu byla otázka hlasování kadetů s okťabristy. Kolem toho se točila celá diskuse. Avšak celé umění buržoazních politikářů je právě v tom, že *klamou* masy a *tají* své parlamentní triky. „Teze o taktice“, schválené 26. října sjezdem kadetů, jsou klasickým dokumentem, který ukazuje za prvé, jak se kadeti slučují s okťabristy, a za druhé, jak se píší rezoluce, kterými liberálové hodlají oklamat masy. Tento dokument je třeba srovnat s „parlamentním programem“ Svazu 17. října. Tento dokument je třeba porovnat s „referátem o taktice“, který na sjezdu kadetů^[369] přednesl Miljukov (Reč, č. 255). Uvádím nejdůležitější místa z tohoto referátu:

„Strana v opozici nebude však“ (to je to: však!) „hrát úlohu neodpovědné menšiny v tom smyslu, v jakém sama používala tento termín, když charakterizovala postup krajní levice v dumě“ (přeloženo z parlamentního do prostého a srozumitelného jazyka: Smilujte se a dejte nám nějaké místečko, páni okťabristé, vždyť my jsme opozice jen podle jména!). „Na dumu se nebude dívat jako na prostředek k přípravě akcí mimo dumu, ale jako na nejvyšší státní orgán, vybavený určitou částí svrchované moci, přesně vymezenou zákonem“ (nejsou čestnější okťabristé, když říkají přímo: Revize základních zákonů je předčasná). „Do III. dумы jde strana stejně jako do prvních dvou s pevným úmyslem aktivně se podílet na její zákonodárné činnosti. Tuto činnost považovala strana vždy za hlavní a zá-

kladní, stavěla ji jak proti agitačním cílům levice, tak proti konspirativní činnosti pravice.“ O té „konspiraci“ také lžete, pánové, protože v *obou* dumách *jsste se paktovali* s ministry nebo s jejich přísluhovači! A vzdát se agitace znamená vzdát se úplně a navždy *demokracie*.

Aby bylo možné vyvíjet ve III. dumě zákonodárnou činnost, je třeba se tak či onak, přímo nebo nepřímou spojit s oktábristy, připojit se plně ke kontrarevoluci a bránit její vítězství. Kadeti se snaží tuto zřejmou skutečnost zamlčet. Na jiném místě referátu se však podřekli: „Zákonodárnou iniciativu lze uplatňovat, až bude jasné, jsou-li stranické návrhy *prakticky proveditelné*.“ A zda jsou prakticky proveditelné, to závisí na oktábristech. Zjistit, jsou-li prakticky proveditelné, to znamená obrátit se potají na oktábristy. Uplatňovat svou iniciativu podle toho, co se zjistí, to znamená oklestit své návrhy *podle přání* oktábristů, to znamená podříditi svou politiku „pánům“ oktábristům.

Střední cesta neexistuje, pánové. Buď strana skutečně opozice, a to je pak neodpovědná menšina, anebo strana aktivního kontrarevolučního zákonodárství, a to je pak přísluhování oktábristům. Kadeti zvolili druhou možnost a černosotňovská дума se jim prý za to odvděčí tím, že prosadí pravického kadeta Maklakova do předsednictva! Maklakov si to zaslouží.

Ale jak se mohli najít sociální demokraté ochotní ještě dnes mluvit o podpoře kadetů? Takové sociální demokraty zrodila maloměšťácká inteligence, celý maloměšťácký ruský život. Takové sociální demokraty odchoval Plechanovův zvládnutý marxismus. Na konferenci petrohradské sociálně demokratické organizace se ukázalo, že menševici dou za pravickou dumou ještě dále doprava. Jsou ochotni podporovat oktábristy, tj. *vládní* stranu! Proč by nemohli sociální demokraté hlasovat pro Chomjakova, když je lepší než Bobrinskij? Jde o to, co je účelnější! Proč nehlasovat pro Bobrinského, jestliže je možné volit pouze mezi ním a Puriškevičem? Proč nepodporovat oktábristy proti čer-

nosotňovcům, když Marx učil, že je třeba podporovat buržoazii proti feudálům?⁷³

Ano, je hanba si to přiznat, ale nedá se zatajit, že menševici vedení Plechanovem nesmírně zostudili sociální demokracii. Jako onen člověk ve futrálu^[383] omílal Plechanov nabířovaná slova o „podpoře buržoazie“ a tímto *naučeným tvrzením* způsobil úplný zmatek v chápání zvláštních úkolů a zvláštních podmínek boje proletariátu v revoluci a boje proti kontrarevoluci. Celý Marxův rozbor revolučních období se točí kolem boje opravdové demokracie a zvláště proletariátu proti konstitučním iluzím, proti věrolomnosti liberalismu a kontrarevoluci. Plechanov uznává Marxe, ale zfalšovaného podle Struveho. Teď ať sklízí, co zasel!

Kontrarevoluční charakter liberalismu v ruské revoluci byl prokázán celým průběhem událostí před 17. říjnem a zvláště po něm. III. дума přiměje prohlédnout i slepé. Sblížení kadetů s okťabristy je politická skutečnost, kterou nemohou zastřít žádné výmluvy a vytáčky. Jen ať list omezených bernsteinovců *Tovarišč* nad tím bezmocně lká a své lkaní prokládá postrkováním kadetů k okťabristům a politickým kuplířstvím. Sociální demokracie musí pochopit třídní příčiny kontrarevolučnosti ruského liberalismu. Sociální demokracie musí v dumě nemilosrdně odhalovat každé přibližování kadetů k okťabristům, celou hanebnost kvazidemokratického liberalismu. Dělnická strana s opovržením odmítne všechny úvahy o „hlídání ohně“ a přihlásí se k boji za socialismus a revoluci!

A K D O J S O U S O U D C I ?

Rozkol mezi menševiky a bolševiky v SDDSR vůbec a zvláště jejich ostrý boj na londýnském sjezdu vyvolává v buržoazním tisku neustále škodolibý posměch. A přitom nikoho nenapadne tyto neshody prozkoumat, analyzovat obě tendence a seznámit čtenářskou veřejnost s historií rozkolu a s celou povahou názorových neshod mezi menševiky a bolševiky. Publicisté z listu *Reč a Tovarišč*, pánové Vergežští, J. K.^[90], Perejaslavští a ostatní penny-a-liners (pisákové placení podle řádků) jenom shánějí, co kde zaslechnou, vybírají pro znuděné salónní tlachaly „pikantní“ podrobnosti o „skandálech“ a všemožně se snaží ohlupovat lidi záplavou triviálních anekdot o našem boji.

Tomuto žánru slaboduchého pošklebování propadli také socialisté-revolucionáři. Úvodník v 6. čísle listu *Znamja truda*^[335] vytahuje na světlo Čerevaninovo vyprávění o jakési hysterii na londýnském sjezdu, posmívá se, že byly zbytečně vyhozeny „desetitisíce“, a kochá se „pěknou podívanou, jakou dnes skýtá vnitřní stav ruské sociální demokracie“. Liberálové vycházejí z těchto článků a velebí oportunisty à la Plechanov a eseři je zase zle napadají (Eseři *teď* opakují argumenty revolučních sociálních demokratů proti dělnickému sjezdu! Teď se vzpamatovali!). Avšak ti i oni se stejně škodolibě radují z těžkého boje uvnitř sociální demokracie.

Stručně se zmíníme o liberálních hrdinech tohoto tažení a podrobněji se budeme zabývat eserskými hrdiny „boje proti oportunismu“.

Liberálové se posmívají boji uvnitř sociální demokracie, aby zastřeli skutečnost, že soustavně *klamně informují* veřejnost o kadetské straně. Všechno je u nich klam a ustavičně zatajují vnitřní boj přímo mezi kadety i jejich vyjednávání s představiteli moci. Kdekdo ví, že levicoví kadeti útočí na pravicové, kdekdo ví, že páni Miljukovové, Struvové a spol. leštili kliky u pánů Stolypinů. Přesná fakta však zůstávají utajena. Neshody se ututlaly, o sporech pánů Struvů s levicovými kadety nebylo nikomu nic řečeno. Protokoly kadetských sjezdů neexistují. Zprávy o celkovém počtu členů své strany, ani o počtu členů jednotlivých organizací liberálové nevydávají. Jaké je zaměření různých výborů, nikdo neví. Samé zatemňování, samé oficiální lži v Reči, samé balamucení demokracie těmi, kdo jednají s vládními činiteli — to je strana kadetů. Advokáti a profesori, kteří dělají kariéru pomocí parlamentarismu, pokrytecky odsuzují ilegality a vychvalují legální činnost stran, ale ve skutečnosti je jim demokratická zásada zveřejňování k smíchu a před veřejností zatajují různé politické tendence ve vlastní straně. Jen kdo je krátkozraký jako Plechanov, ohýbající hřbet před Miljukovem, může nevidět celý ten sprostý, špinavý a pozlátkem uhlazenosti maskovaný podvod, kterého se kadeti dopouštějí na demokracii.

A co eseri? Plní snad povinnost čestných *demokratů* (když jde o socialisty-revolucionáře, nemluvíme o socialistech) vysvětlovat lidu *jasně a podle pravdy* boj různých politických tendencí mezi těmi, kdo chtějí lid vést?

Podívejme se na fakta.

Prosincový sjezd eserské strany v roce 1905. První a jediný, z něhož byl uveřejněn protokol^[284]. Pan Tučkin, delegát ústředního orgánu, volá: „Kdysi byli sociální demokraté zřejmě docela upřímně přesvědčeni, že nastolení politických svobod bude znamenat politickou smrt naší strany... Období svobod dokázalo opak“ (dodatek k protokolu^[33], s. 28). Je to skutečně pravda, pane Tučkine?

To že dokázalo období svobod? To že dokázala skutečná politika eserské strany v roce 1905? v roce 1906? a v roce 1907?

Podívejme se na fakta!

V protokolu eserského sjezdu (*prosinec* 1905, uveřejněno *v roce 1906!*) čteme, že jedna skupina publicistů, která měla na tomto sjezdu poradní hlas, po 17. říjnu „*naléhala na ÚV socialistů-revolucionářů, aby byla organizována legální strana*“ (protokol, s. 49; další citáty jsou také odtud). Eserskému ústřednímu výboru „*bylo navrženo vytvořit nikoli legální organizaci strany socialistů-revolucionářů, ale zvláštní, s ní souběžnou lidově socialistickou stranu*“ (s. 51). Ústřední výbor to odmítl a předložil tuto otázku sjezdu. Sjezd *odmítl* tento návrh lidových socialistů většinou všech hlasů proti jednomu, 7 delegátů se zdrželo hlasování (s. 66). „Což je myslitelné být zároveň ve dvou stranách?“ volal pan Tučkin a bil se v prsa (s. 61). Pan Ševič zas udělal narážku na to, že lidové socialisté mají blízko k liberálům, takže lidového socialistu pana Rožděstvenského, který ujišťoval, že „nikdo nemá právo“ nazývat je „*pololiberály*“ (s. 59), *začala opouštět rozvaha* (s. 59).*

Taková jsou fakta. V roce 1905 se eseri *rozešli* s „pololiberálními“ lidovými socialisty. Rozešli se s nimi opravdu?

Nejvýznamnějším prostředkem, jímž strana veřejně působila na masy, byl v roce 1905 tisk. V říjnových „dnech svobod“ řídili eseri list *v bloku s lidovými socialisty*, ovšem jen do prosincového sjezdu. *Formálně* v tom mají eseri pravdu. Ve skutečnosti, v době největších svobod, kdy měli největší možnost veřejně působit na masy, *zatajili* před veřejností, že uvnitř strany existují dvě rozdílné tendence. Tyto neshody nebyly o nic menší než neshody uvnitř sociální demokracie, avšak sociální demokraté se je snažili

* Pan Ševič se po této *urážce*, která tak rozčilila lidového socialistu, trochu zarazil a věc „napravil“ — s. 63 — touto „*osobní (!!) omluvou*“: „Já jsem to tak nemyslel, nepočítal jsem řečníka k liberální straně.“

vysvětlit, kdežto eserí se je snažili diplomaticky zatajit. Taková jsou fakta z roku 1905.

Podívejme se na rok 1906. Období „malých svobod“ za I. dумы. Znovu vycházejí socialistické listy. *Eserí jsou zase v bloku s lidovými socialisty, mají společný list*. Rozchod s „polo-liberály“ na sjezdu nebyl diplomaticky bezdůvodně: Chcete rozchod, bude rozchod, nechcete, nebude! Návrh byl zamítnut, reakcí na myšlenku „být zároveň ve dvou stranách“ byl výsměch a... a zůstali dál sedět ve dvou stranách zároveň a přitom zbožně volali: Díky tobě, pane bože, že nejsme jako ti sociální demokraté, kteří se perou mezi sebou! Taková jsou fakta. Obě období, kdy v Rusku byla svoboda tisku, se vyznačovala tím, že eserí šli v bloku s lidovými socialisty a podvodně („diplomaticky“) zatajovali před demokracií dvě hluboce rozdílné tendence, které se projeví uvnitř jejich strany.

Podívejme se na rok 1907. Po I. dumě lidoví socialisté oficiálně založili vlastní stranu. Bylo to nevyhnutelné, protože v I. dumě při prvním vystoupení stran před volenými zástupci rolníků *celého* Ruska předložili lidoví socialisté a eserí *rozdílné* agrární návrhy^[274] (návrh sto čtyř a třiatřiceti). Lidoví socialisté *zvítězili* nad esery před trudovickými poslanci, protože získali pro svůj návrh, pro svůj agrární program více než třikrát tolik podpisů. A tento program, jak přiznal eser Vichljajev (Naše ideje, sborník č. 1, Petrohrad 1907, článek Lidová socialistická strana a agrární otázka^[14]), „stejně“ jako zákon z 9. listopadu 1906 „odmítá základní princip občinového užívání půdy“. Tento program uzákoňuje „*projevy zjištěného individualismu*“ (článek pana Vichljajeva, s. 89), „*znečišťuje široký ideový proud individualistickým kalem*“ (týž článek, s. 91) a nastupuje „*cestu povzbuzování individualistických a egoistických tendencí v lidových masách*“ (tamtéž, s. 93).

Zdá se, že je to jasné, ne? Rolničtí poslanci projeví v *drtivé* většině buržoazní individualismus. První vystoupení eserů před volenými zástupci rolníků celého Ruska

skvěle potvrdilo sociálně demokratickou teorii, neboť udělalo z eserů fakticky krajně levé křídlo maloburžoazní demokracie.

Je však možné, že se eseri zcela jasně distancovali od lidových socialistů alespoň poté, když od nich lidoví socialisté odešli a prosadili svůj program v Trudovické skupině? Nikoli. Volby do II. dумы v Petrohradě svědčí o opaku. Bloky s kadety byly tehdy nejsilnějším projevem socialistického oportunismu. Černosotňovské nebezpečí byla fikce, která *zastírala* politiku podřizování se liberálům. Kadetský tisk to velmi jasně odhalil zdůrazňováním „umírněnosti“ menševiků a lidových socialistů. Jak se zachovali eseri? Naši „revolucionáři“ šli v bloku s lidovými socialisty a trudoviky; podmínky, za nichž byl tento blok uzavřen, před veřejností tajili. *Naši revolucionáři se vlekli za kadety*, zcela jako menševici. Zástupci eserů navrhovali kadetům utvořit blok (porada 18. ledna 1907. Srov. brožuru N. Lenina *Uslyšíš soud hlupáka*, Petrohrad, 15. ledna 1907^[148]*, v níž se konstatuje, že eseri se v otázce dohod zachovali *politicky nečestně*, neboť vyjednávali zároveň i se sociálními demokraty, kteří 7. ledna 1907 vypověděli válku kadetům, i s *kadety*). Do levicového bloku se eseri dostali *proti své vůli*, protože je kadeti odmítli.

A tak po úplném rozchodu s lidovými socialisty provádějí eseri *ve skutečnosti* politiku lidových socialistů a menševiků, tj. oportunistů. Jejich „předností“ je, že skrývají před veřejností motivy své politiky a směry uvnitř strany.

Mimořádný sjezd eserské strany v únoru 1907 se touto otázkou bloků s kadety nejen nezabýval, nejen nezhodnotil význam takové politiky, ale naopak ji *schválil*. Připomeňme projev G. A. Geršuniho na tomto sjezdu, který pohotově vychválila Reč, stejně jako vždy chválí Plechačova. Geršuni říkal, že trvá na „starém názoru: kadeti rozatím nejsou našimi nepřáteli“ (brožura, s. 11: Projev

* Sebrané spisy 14, Praha 1983, s. 289–307. *Red.*

G. A. Geršuniho na mimořádném sjezdu strany socialistů-revolucionářů^[19], 1907, s. 1—15, se stranickým heslem eserů V boji získáš své právo). Geršuni varoval před vzájemným bojem uvnitř opozice: „Neztratí lid víru v samu možnost vlády prostřednictvím lidového zastupitelského orgánu?“ (tamtéž). Je zřejmé, že sjezd eserů schválil rezoluci^[72] v duchu tohoto zbožňovatele kadetů, v níž se mezi jiným praví:

„Sjezd soudí, že ostře vyhraněné stranické rozeskupení v dumě by mohlo při izolovaném vystoupení každé jednotlivé skupiny a při ostrém mezifrakčním boji úplně ochromit činnost opoziční většiny a zdiskreditovat tak v očích pracujících tříd samu myšlenku lidového zastupitelského orgánu“ (Partijnyje izvěstija strany socialistů-revolucionářů, č. 6 z 8. března 1907).

To už je nejčistší oportunistus, horší než náš menševismus. Geršuni poněkud neohrabaněji přiměl eserský sjezd k opakování *plechanovovštiny*. A v celé činnosti eserské frakce v dumě se odrazil tento duch kadetské taktiky starat se o jednotu národní opozice. Rozdíl mezi sociálním demokratem Plechanovem a eserem Geršunim je *pouze* v tom, že Plechanov je členem strany, která takové dekadentství nezakrývá, ale odhaluje ho a bojuje proti němu, kdežto Geršuni je členem strany, v níž jsou všechny taktické zásady a teoretické názory popleteny a před očima veřejnosti zahaleny neprůhlednou oponou kroužkařské diplomacie. Páni eseři si umějí dát pozor, aby nevynesli smetl z vlastního domu. Ale ani je vynést *nemohou*, protože kromě smetl tam nic jiného nemají. Nemohli říci plnou pravdu o svých vztazích k lidovým socialistům v letech 1905, 1906 a 1907. Nemohou odhalit, jak může *strana... strana*, a ne kroužek... dnes schválit 67 hlasy proti 1 ultraoportunistickou rezoluci a zítra překypovat „revolučními“ výlevy.

Ano, páni „soudcové“, my vám nezávidíme vaše formální právo jásat nad ostrým bojem a rozkoly uvnitř sociální demokracie. V tomto boji je mnoho nepěkného, to je svatá pravda. V těchto rozkolech je nesporně mnoho zhoubného

pro socialismus. A přece bychom ani na chvílku nechtěli vyměnit tuto těžkou pravdu za vaši „lehouchkou“ lež. Těžká nemoc naší strany je nemocí růstu *masové* strany. Protože masová strana, strana třídy nemůže existovat, aniž má naprosto jasno v podstatných odstínech, aniž v ní otevřeně bojují různé tendence, aniž seznámí *masu* s tím, kteří činitelé strany a které stranické organizace sledují tu nebo onu linii. Jinak není možné vytvořit stranu hodnou toho jména, a my ji *vytváříme*. Dosáhli jsme toho, že všichni si názory obou našich směrů uvědomují jasně a zřetelně, takové, jaké skutečně jsou. Osobní tvrdost, frakční třenice a sváry, skandály a rozpory — to všechno jsou maličkosti ve srovnání s tím, že ze zkušeností *dvou taktik* se učí skutečně proletářské *masu*, učí se opravdu všichni, kdo jsou schopni uvědoměle chápat politiku. Naše rvačky a rozkoly budou zapomenuty. Naše taktické zásady, vybroušené a zocelené, se stanou v dějinách dělnického hnutí a socialismu v Rusku jejich základními kameny. Uplynou roky, snad i desetiletí, a na stech rozmanitých praktických otázkách se bude studovat vliv toho či onoho směru. Dělnická třída Ruska — všechen lid *vědí*, s kým mají tu čest, co je to bolševismus a co menševismus.

Vědí však, kdo jsou kadeti? Celé dějiny kadetské strany nejsou nic jiného než politické žonglování se zamlčováním toho hlavního, s jednou věčnou starostí: zatajit stůj co stůj pravdu.

Vědí však, kdo jsou eseři? Půjdou eseři zítra zase v bloku s sociálkadety? Nejdou v něm eseři už dnes? Distančují se od „individualistického kalu“ trudoviků, nebo jím budou svou stranu stále více zanášet? Jsou jako dosud zastánci teorie jednoty národní opozice? Stali se jejími zastánci i dříve? Zavrhnou ji na několik týdnů zítra? To nikdo neví, nevědí to ani sami páni eseři, protože celé dějiny jejich strany nejsou nic jiného než soustavné, nepřehlévané zastírání, matení a zakrývání názorových neshod slovy a spoustou frází.

Proč je tomu tak? Ne proto, že eseři jsou snad buržoazní kariéristé jako kadeti. Ne, o jejich upřímnosti jako kroužku *nelze* pochybovat. Jejich neštěstí je v tom, že nemohou vytvořit masovou stranu, že se nemohou stát stranou *třídy*. Za dané objektivní situace mohou být pouze *křídlem* rolnické demokracie, nesamostatným, slabším přívěskem, „skupinou po boku“ trudoviků, ne však soběstačným celkem. Období bouře a náporu nepomohlo eserům, aby se dostatečně vzchopili, toto období je vrhlo do pevného objetí lidových socialistů, do objetí tak pevného, že ani rozkol je nemůže od sebe odtrhnout. Období kontrarevoluční války neutilizovalo jejich spojení s určitými společenskými vrstvami, vyvolalo pouze nové nejistoty a pochybnosti (které dnes eseři usilovně zatajují) o socialistické povaze mužika. A když dnes v listu Znamja truda čteme nesmírně patetické články o hrdinech eserského teroru, pak si bezděčně říkáme: Váš terorismus, pánové, nevyplývá z vaší revolučnosti. Vaše revolučnost se omezuje na terorismus.

Ne, takoví soudcové mají příliš daleko k tomu, aby mohli soudit sociální demokracii.

Proletarij, č. 19
5. listopadu 1907

Podle listu Proletarij

ČTVRTÁ KONFERENCE SDDSR
(TŘETÍ CELORUSKÁ)⁷⁴

5. – 12. (18. – 25.) LISTOPADU 1907

*Otištěno 19. listopadu 1907
v listu Proletarij, č. 20*

Podle listu Proletarij

REFERÁT O TAKTICE
 SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ
 FRAKCE
 V III. STÁTNÍ DUMĚ
 Z NOVINOVÉ ZPRÁVY

Soudruh Lenin vycházel z předpokladu, že objektivní úkoly ruské revoluce nejsou splněny, že období reakce, které nastalo, ukládá proletariátu, aby na rozdíl od všeobecného kolísání zvláště pevně obhajoval zájmy demokracie a revoluce. Z toho vyplývá názor, že дума musí být využita k revolučním cílům, hlavně k rozšiřování politických a socialistických názorů strany v širokém měřítku, a ne k zákonodárným „reformám“, které v každém případě budou znamenat podporu kontrarevoluce a všemožné okleštování demokracie.

Podle slov soudruha Lenina musí být jako „podstata“ otázky dumy vysvětleny tyto tři body: a) jaké je třídní složení dumy, b) jaké má být a bude stanovisko středu dumy k revoluci a demokracii a c) jaký význam má činnost dumy pro vývoj ruské revoluce.

K první otázce soudruh Lenin — na základě rozboru složení dumy (podle údajů o příslušnosti poslanců k té či oné straně) — důrazně prohlásil, že názory pověstné takzvané „opozice“ lze v III. dumě prosadit pouze za jediné podmínky: za spolupráce nejméně 87 okťabristů s kadety a s levicí. Kadetům a levici chybí k získání nezbytné většiny při hlasování o návrzích zákonů 87 hlasů. To znamená, že de facto může дума vyvíjet svou zákonodárnou

činnost jedině tehdy, bude-li se na ní bezpodmínečně po-
díllet drtivá většina oktábristů. Je jasné, kam může vést
taková zákonodárná činnost a na jaký pranýř přibije so-
ciální demokracii její společný postup s oktábristy. Zde
nejde o abstraktní zásadu. Řečeno abstraktně, je možné
a někdy i nutné podporovat představitele velkoburžoazie.
Avšak v daném případě je třeba přihlížet ke konkrétním
podmínkám vývoje ruské buržoazně demokratické revo-
luce. Ruská buržoazie už dávno bojuje proti revoluci
a uzavírá kompromisy se samoděržavím. Poslední kadet-
ský sjezd definitivně strhl všechny fíkové listy, kterými
se zakrývali páni Miljukovové, a stal se významnou poli-
tickou událostí, protože kadeti na něm s cynickou otevře-
ností prohlásili, že jdou do oktábristicko-černosotňovské
dumy vydávat zákony, kdežto proti „nepřátelům zleva“
budou bojovat. To znamená, že obě většiny, které mohou
v dumě vzniknout, oktábristicko-černosotňovská a kadet-
sko-oktábristická, se budou snažit — každá po svém — co
nejpevněji utáhnout uzel reakce: první bude usilovat o ob-
novení samoděržaví, druhá o dohody s vládou a iluzorní
reformy, za nimiž se skrývají kontrarevoluční snahy buržoa-
zie. Sociální demokracie proto nemůže podporovat záko-
nodárné reformy, neboť by to bylo totéž jako podporovat
vládní, oktábristickou stranu. Cesta „reform“ vycházejí-
cích z dané politické situace a za daného vzájemného po-
měru sil neznámá, že selepší postavení mas a rozšíří
svobody, ale byrokratickou reglementaci nesvobody a zot-
ročení mas. Takové jsou například Stolypinovy agrární
reformy podle článku 87⁷⁵. Jsou pokrokové, protože razí
cestu kapitalismu, avšak takový pokrok se ani jeden so-
ciální demokrat neodvážil podporovat. Menševici ustrnuli
na jedné formulce: Třídní zájmy buržoazie se *musí* dostat
do konfliktu se samoděržavím! V tomto vulgárním také-
marxismu však není ani zrnko historické pravdy. Či snad
se Napoleonovi III. a Bismarckovi nepodařilo dočasně
uspokojit choutky velkoburžoazie? Neutáhli snad svými

„reformami“ na dlouhá léta pracujícím oprátku na krku?
Proč bychom se tedy měli domnívat, že ruská vláda ve své
dohodě s buržoazií je schopna přistoupit na nějaké jiné
reformy?

R E Z O L U C E O T A K T I C E
S O C I Á L N Ě D E M O K R A T I C K Ě
F R A K C E
V I I I . S T Á T N Í D U M Ě

Celoruská konference SDDSR vycházejíc z rezoluce londýnského sjezdu o Státní dumě^[293] a z rezolucí o neproletářských stranách^[296], považuje za nutné takto je rozšířit:

1. V III. dumě, která je výsledkem státního převratu z 3. června, jsou možné dvě většiny: černosotňovsko-oktábristická a oktábristicko-kadetská. První většina, která vyjadřuje převážně zájmy feudálních statkářů, je kontrarevoluční, prosazuje především obranu zájmů statkářů a zesílení represí a dospívá přitom až ke snaze úplně obnovit samoděržaví. Druhá většina, která vyjadřuje především zájmy velkoburžoazie, je také nesporně kontrarevoluční, má však tendenci zastřít boj proti revoluci určitými iluzorními byrokratickými reformami.

2. Taková situace v dumě je neobyčejně příznivá pro dvojakou politickou hru jak vlády, tak i kadetů. Vláda, ačkoli zesiluje represe a pokračuje v „podmaňování“ Ruska vojenskou silou, se tváří jako stoupenec konstitučních reforem. Kadeti, ačkoli ve skutečnosti hlasují s kontrarevolučními oktábristy, se tváří nejen jako opozice, ale dokonce jako představitelé demokracie. Za této situace má sociální demokracie zvlášť naléhavý úkol tuto hru nemilosrdně odhalovat, odhalovat před lidem jak násilí páchaná reakčními statkáři a vládou, tak kontrarevoluční politiku kadetů. Kdyby sociální demokraté podporovali kadety přímo nebo nepřímo — ať už vytvořením informačního byra s účastí kadetů, nebo koordinováním svých akcí

s jejich politikou apod. — přímo by tím v dnešní době poškozovali třídní uvědomování dělnických mas a revoluci.

3. Sociální demokraté, kteří hájí své socialistické cíle a kritizují z tohoto hlediska všechny buržoazní strany, musí při své agitaci především vysvětlovat širokým lidovým masám, že III. дума naprosto neodpovídá zájmům a požadavkům lidu, a zároveň v co největším rozsahu energicky propagovat myšlenku ústavodárného shromáždění, založeného na všeobecném, přímém a rovném volebním právu s tajným hlasováním.

4. K hlavním úkolům sociální demokracie v III. dumě patří odhalovat třídní pozadí vládních a liberálních návrhů, soustavně proti nim prosazovat požadavky sociálně demokratického minimálního programu bez jakéhokoli okleštění a zároveň věnovat zvláštní pozornost hospodářským zájmům širokých lidových mas (dělnická a agrární otázka, rozpočet atd.), a to tím spíše, že složení III. dumy slibuje pro agitační činnost sociální demokracie neobyčejně bohatý materiál.

5. Sociálně demokratická frakce musí zejména dbát na to, aby té či oné vnější shody při hlasování sociálních demokratů a černosotňovsko-oktábristického nebo oktábristicko-kadetského bloku nemohlo být zneužito k podpoře některého z těchto bloků.

6. Sociální demokraté musí v dumě předkládat návrhy zákonů a využívat interpelačního práva, což nutně vyžaduje společný postup s ostatními skupinami, které stojí nalevo od kadetů, přičemž sociální demokracie nesmí nic levit ze svého programu a taktiky ani uzavřít žádný blok. Sociálně demokratická frakce musí neprodleně předložit evicovým poslancům dumy návrh na vytvoření informačního byra, které by své členy k ničemu nezavazovalo, však umožňovalo dělnickým poslancům soustavně ovlivňovat demokracii v duchu sociálně demokratické politiky.

7. Konference považuje za nutné zvláště zdůraznit, že

sociálně demokratická frakce v dumě mezi svými prvními konkrétními kroky nezbytně musí: 1. vystoupit se zvláštní deklarácí, 2. interpelovat ve věci státního převratu z 3. června a 3. projednat v dumě co nejúčelnější formou soudní proces se sociálně demokratickou frakcí v II. státní dumě.⁷⁶

TŘETÍ STÁTNÍ DUMA A SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE

Dne 1. listopadu 1907 zahájila svou činnost III. státní дума, zvolená podle volebního zákona, který vydal car po rozeznání II. dумы 3. června 1907. Také starý volební zákon z 11. prosince 1905 měl daleko k všeobecnému, přímému a rovnému volebnímu právu s tajným hlasováním, překrucoval vůli lidu, takže дума byla falešným vyjádřením této vůle, zvláště po „vysvětlení“ tohoto zákona, které v II. dumě podal senát složený ze starých úředníků a soudců, poslušný nástroj carského absolutismu. 3. června vzal car dělníkům, rolníkům a městské chudině i ta ubohá volební práva, která měli dosud. Tak spáchalo samoděržaví další odporný zločin na lidu, neboť zfalšovalo lidový zastupitelský orgán a vydalo dumu do moci statkářů a kapitalistů, těchto opor carského absolutismu a odvěkých utiskovatelů lidu. Už tehdy se dalo předvídat, že opanují dumu. Tak se také stalo.

Dnes je známo, že bylo zvoleno 439 členů dумы. Nepočítáme-li osm nestraníků, pak ostatních 431 poslanců náleží ke *čtyřem* hlavním skupinám: 1. největší z nich je *pravice*, tj. 187 černosotňovských poslanců; 2. dále to jsou *oktábristé* a strany jim blízké, celkem 119 poslanců; 3. kadeti a jim názorově blízcí mají 93 poslanců; 4. levice má 32 poslanců (z toho 16 až 18 sociálních demokratů).

Kdo jsou to černosotňovci, to vědí všichni. Je pravda, že s nimi jdou někteří zaostalí a neuvědomělí dělníci, rolníci a část městské chudiny, ale hlavní, rozhodující část tvoří feudální statkáři, pro něž je zachování samoděržaví jediná záchrana, protože jen za jeho pomoci mohou krást

ze státní pokladny, dostávat podpory, půjčky, krásné platy a nejrůznější dary. Jedině samoděržaví se svou policií a vojskem jim umožňuje udržovat v područí rolníky trpící nedostatkem půdy, spoutané odpracováváním, věčnými dluhy a daňovými nedoplatky.

Okťabristé, to jsou také částečně statkáři, především ti, kteří obchodují ve velkém s obilím ze svých statků a potřebují ochranu samoděržaví, aby toto obilí nepodléhalo v zahraničí příliš vysokému clu, aby doprava obilí do ciziny po ruské železnici byla co nejlevnější, aby stát za co nejvyšší ceny nakupoval pro lihový monopol líh, kteří mnozí statkáři pálí z brambor a z obilí ve vlastních lihovarech. Avšak kromě těchto dravých a ziskuchtivých statkářů je mezi okťabristy také nemálo neméně dravých a ziskuchtivých kapitalistů — továrníků, podnikatelů a bankéřů. Ti také potřebují ochranu vlády, aby byla na cizí zboží uvalena vysoká cla a ruské zboží se pak mohlo prodávat za trojnásobně vyšší cenu, aby stát zadával jejich závodům výhodné objednávky a tak dále. Pro ně je nezbytné, aby policie a vojsko udržovaly dělníky ve stejné porobě, v jaké udržují feudální statkáři rolníky.

Takže je jasné, jak si jsou okťabristé a černosotňovci blízcí. Jedná-li se v dumě o státních důchodech a výdajích, vynasnaží se ti i oni společně, aby celá tíha daní dolehla na rolníky, dělníky a městskou chudinu, avšak příjmy aby plynuly do kapes kapitalistům, statkářům a vysokým úředníkům. Když půjde o přidělování půdy rolníkům nebo o zlepšení postavení dělníků, budou černosotňovci a okťabristé svorně postupovat tak, že odprodají za trojnásobnou cenu pouze tu půdu, kterou nepotřebují, a přitom svléknou už i tak ožebračené rolnictvo z poslední košile; vynasnaží se spoutat na rukou i nohou dělníky klesající pod tíhou kapitalistického vykořisťování. A samozřejmě černosotňovci i okťabristé vynaloží všechny síly na to, aby měli co nejvíce policie a vojska k ochraně svých „vzácných“ životů a „posvátného“ vlastnictví: vždyť se bojí

jako čert kříže revoluce, mohutného náporu dělníků a rolníků, kteří zahájili velký boj za svobodu a půdu. *Oktabristé a černosotňovci utvoří v III. dumě společně obrovskou většinu — 306 poslanců ze 439.* Co si tato většina zamane, to také udělá. Je proti revoluci, čili, jak se říká, je kontrarevoluční.

Ale na některé otázky mohou mít oktábristé jiný názor než většina černosotňovců. Černosotňovci zacházejí ve své opovázlivosti až příliš daleko. Věří, že pouhou policejní pěstí, karabáčem, kulometem a bodákem lze zmařit každou revoluci, každé usilování lidu o světlo a svobodu. Chtějí za podpory samoděržaví podle své chuti a ve svůj prospěch disponovat státní pokladnou, zmocnit se všech výnosných míst a hospodařit ve státě jako na vlastním statku. Oktábristé mají v dobré paměti, že statkáři a vysocí úředníci hospodařili dosud tak, že všechno šlo do jejich kapsy a kapitalistům ponechávali jen málo. Dva dravci, černosotňovec a oktábrista, se rvou o totéž tučné sousto, hádají se o větší kousek. Dát všechno, nebo alespoň větší díl černosotňovcům oktábristé nechtějí; zcela nedávno je totiž japonská válka poučila, že černosotňovci hospodaří tak nesmyslně, že poškozují dokonce sami sebe, a tím spíše kapitalisty a kupce. A proto chtějí oktábristé vzít část moci ve státě do svých rukou, chtějí upevnit ústavu, ovšem k svému prospěchu, ne k prospěchu lidu. Přitom chtějí podvést lid různými zákony, které zdánlivě zavádějí reformy a zlepšují život státu a lidu, avšak ve skutečnosti slouží zájmům boháčů. Jsou ovšem stejně jako černosotňovci ochotni vzít si na pomoc proti revoluci kulomet, bodák a karabáč, přitom však pro větší jistotu se nechtějí balamutit masy lidu podvodnými reformami.

K tomu všemu potřebují oktábristé jiné spojence než černosotňovce. Doufají sice, že i v těchto otázkách odvedou část pravice od radikálních černosotňovců ze Svazu ruského národa, to však nestačí. A proto jim nezbyvá nic jiného než hledat jiné spojence, také nepřátele revoluce, zároveň

však také nepřátele černosotňovců, stoupence podvodných nebo bezvýznamných reforem, stoupence ústavy, která prospěje velké a částečně snad i střední buržoazii.

Takové spojence mohou okřabristé snadno nalézt v dumě: jsou to kadeti, strana té části statkářů, velké a střední buržoazie, která se zcela přizpůsobila a naučila se skutečně dobře, moderně, kapitalisticky hospodařit, podobně jako je tomu v západoevropských zemích, kde je hospodářství také založeno na vykořisťování, na útlaku dělníků, rolníků a městské chudiny, avšak na vykořisťování tak důmyslném, rafinovaném a obratném, že je každý hned tak nepochopí a jaksepatří neprohlédne. V kadetské straně je mnoho statkářů, kteří hospodaří skutečně kapitalisticky, je v ní mnoho právě takových továrníků a bankéřů, mnoho advokátů, profesorů a doktorů, kterým boháči dobře platí. Kadeti ovšem ve svém programu lidu hodně naslibovali: všeobecné volební právo, všechny svobody, osmihodinový pracovní den a rolníkům půdu. Vším tím však jen chtěli získat lidové masy, ve skutečnosti všeobecné volební právo v prvních dvou dumách přímo nenavrhli, zákony o svobodách, které navrhli, směřovaly ve skutečnosti k tomu, aby lid dostal svobody co nejméně, místo osmihodinového pracovního dne navrhli v II. dumě desetihodinový a rolníkům byli ochotni dát jen takovou půdu, kterou ke kapitalistickému hospodaření nepotřebují, a přitom za tak vysoké výkupní poplatky a v takové výměře, že by rolníci, kteří by ji získali, museli námezdně pracovat na sousedních velkostatech. Všechno to nebylo nic jiného než rafinovaný podvod, na který se dělníci vůbec nedali nachytat; dalo se napálit pár rolníků a částečně kadetům uvěřila jen městská chudina. A dnes, po rozehnutí obou dum, jsou kadeti docela malí a usilují o přízeň okřabristů; prohlásili, že revolucionáře a zvláště sociální demokraty považují za své nepřátele, že věří v konstitučnost okřabristů a při volbě předsedy dumy hlasovali pro okřabristu. Dohoda je uzavřena. Je sice pravda, že ministr Stolypin zřejmě nechce

trvalou dohodu, že chce kadety držet zkrátka a v tomto smyslu ovlivňuje oktábristy, ale *ve skutečnosti se přece jen v dumě vytvoří druhá většina z oktábristů a kadetů*. Dohromady je jich 212, o něco méně než polovina, ale ještě s nimi půjdou nestraníci, jichž je 8, takže většinu utvoří; a ovšem také někteří z pravice mohou přece jen v některých otázkách hlasovat s oktábristy a kadety. Samozřejmě že i tato *druhá většina bude kontrarevoluční*, bude bojovat proti revoluci, jenže se bude přitom schovávat za bezvýznamné nebo lidu nepotřebné reformy.

Mohou tyto dvě většiny v III. dumě porazit revoluci?

Velká ruská revoluce nemůže skončit, dokud rolníci nedostanou půdu v alespoň poněkud postačujícím množství a dokud lidové masy nezískají rozhodující vliv na správu státu. Mohou jim toto vše poskytnout obě většiny v dumě? Už sama tato otázka je k smíchu: cožpak feudální statkáři a draví kapitalisté dají půdu rolníkům a vzdají se nejvyšší moci ve prospěch lidu? Kdepak! Hodí hladovému rolníkovi skývu chleba, ale předtím ho svléknou z poslední košile a k dobrému živobytí pomohou jen kulakům a darmojedům; všechnu moc uchvátí pro sebe a lid ponechají v útisku a porobě.

Sociální demokraté musí pochopitelně učinit vše pro pokračování velkého díla lidu — revoluce, boje za svobodu a půdu.

Vláda podporující oktábristy a kadeti chtějí v dumě hrát obojetnou hru. Vláda stupňuje represálie, podmaňuje si Rusko bodáky, šibenicemi, žaláři a vyhnanstvím a přitom chce budít zdání, že přejí reformám. Kadeti, kteří jsou ve skutečnosti jedna ruka s oktábristy, se snaží dokázat, že oni jsou ti praví zastánci svobody. Jedni i druzi chtějí oklamat lid a zardousit revoluci.

K tomu však nedojde! Sociální demokraté, důslední a věrní bojovníci za osvobození všeho lidu, strhnou masku pokrytcům a podvodníkům. Odhalí v dumě i mimo ni násilí černosotňovských statkářů a vlády, jakož i podvody

kadetů. Pochopí a musí pochopit, že dnes musí nejen nemilosrdně bojovat proti vládě, ale že nesmějí ani přímo, ani nepřímou podporovat kadety.

A především musí co nejsilněji zaznít výhrušný hlas sociálních demokratů proti odpornému carskému zločinu spáchanému 3. června 1907. Nechtě zástupci proletariátu v dumě vysvětlí lidu, že III. дума nemůže sloužit jeho zájmům a nemůže vyhovět jeho požadavkům, že to může udělat jedině ústavodárné shromáždění, které bylo zvoleno na základě všeobecného, přímého a rovného volebního práva s tajným hlasováním a má úplnou moc.

Vláda bude navrhovat nové zákony. Totéž učiní okřabristé, kadeti a černosotňovci. Všemi těmito zákony bude spáchán hanebný podvod na lidu, budou hrubě pošlapána jeho práva a jeho zájmy, bude to znevažování jeho požadavků a znesvěcení jeho krve prolité v boji za svobodu. Všechny tyto zákony budou chránit zájmy statkářů a kapitalistů. Každý z těchto zákonů bude novým článkem v otrockých poutech, která chystají násilníci a příživníci dělníkům, rolníkům a městské chudině. Ne všichni to hned pochopí. Sociální demokraté to však vědí a chápou, a proto nebudou váhat a odhalí vše podváděnému lidu. Zvláštní pozornost přitom musí věnovat těm zákonům, které se týkají nejnaléhavějších potřeb lidu, zákonům o půdě, zákonům o dělnících, o státních důchodech a výdajích. Při odhalování násilí a podvodů feudálů a kapitalistů musí sociální demokraté vysvětlovat všemu lidu své požadavky — veškerá moc musí patřit lidu (demokratická republika), neomezená svoboda a rovnost, osmihodinový pracovní den a lepší pracovní podmínky pro dělníky, konfiskace velkostatků a předání půdy rolníkům. Musí také ukazovat na vznešený cíl proletariátu všech zemí — na socialismus, na úplné odstranění námezdního otroctví.

Vedle sociálních demokratů je v dumě nevelká levicová skupina, převážně trudovici. Ty musí sociální demokraté vyzvat, aby je následovali. Zvláště nevyhnutelné to bude

tehdy, až bude zapotřebí interpelovat vládu, která řádí v Rusku jako lítá šelma. Carští hlídači psi — policajti, četníci a nejvyšší vládní úředníci, tj. ministři a gubernátoři — se denně dopouštějí surového násilí a protizákonných činů. Je bezpodmínečně nutné je usvědčit a pranýřovat. A to musí udělat sociální demokraté. Avšak k interpelaci je zapotřebí podpisů třiceti členů dumy, a sociálních demokratů bude sotva více než osmnáct. S ostatními levicovými poslanci je jich 32. Sociální demokraté musí interpelaci zformulovat a vybídnout levici, aby se k nim připojila. Je-li levici věc svobody skutečně drahá, musí se k nim připojit. A pak stihne vládu těžká rána, podobná těm, jaké jí zasazovala svými interpelacemi sociální demokracie v II. dumě.

To jsou hlavní úkoly sociálních demokratů v III. státní dumě. Naše soudruhy očekává v dumě těžká práce. Budou obklopeni sveřepými a nesmiřitelnými nepřáteli. Budou umlčováni, zasypáváni urážkami, možná i vyloučení z dumy, postaveni před soud, uvěznění nebo poslání do vyhnanství. Musí být pevní, musí přes všechno pronásledování vysoko vztyčit rudý prapor proletariátu a až do konce vytrvat ve velkém boji za osvobození všeho lidu. Avšak také my, soudruzi dělníci, je musíme svorně a všichni dohromady podporovat, musíme pozorně naslouchat každému jejich slovu, reagovat na ně, projednávat jejich akce na shromážděních a schůzích, podporovat je svými sympatiemi a schvalovat každý jejich správný krok a pomáhat jim ze všech sil a všemi prostředky v revolučním boji. Nechť dělnická třída jednotně podporuje své zástupce a nechť tak upevní svou jednotu, kterou potřebuje k svému velkému boji, až „vzplane poslední, rozhodná bitva“.

PŘEDMLUVA K VOINOVĚ
(A. V. LUNAČARSKÉHO)
BROŽUŘE
O VZTAHU STRANY
K ODBORŮM⁷⁷

Práci soudruha Voinova o vztahu socialistické strany proletariátu k odborům si mohou mnozí vykládat nesprávně, a to ze dvou důvodů: za prvé, autor se v zápalu boje proti úzkému a nesprávnému chápání marxismu, proti nechuti věnovat pozornost novým potřebám dělnického hnutí a zabývat se tímto problémem více a hlouběji, vyjadřuje často příliš všeobecně. Útočí na ortodoxnost — ovšem na ortodoxnost v uvozovkách, tj. na pseudoortodoxnost — neboli na německou sociální demokracii vůbec tam, kde jeho útoky v podstatě mají mířit jen na vulgarizátory ortodoxnosti, jenom na oportunistické křídlo sociální demokracie. Za druhé, autor píše pro ruskou veřejnost, ale při analýze otázek přihlíží jen velmi málo k odlišnostem v jejich pojetí na ruské půdě. Hledisko soudruha Voinova je na hony vzdáleno názorům ruských syndikalistů, menševiků a socialistů-revolucionářů, avšak nepozorný nebo povrchní čtenář se snadno může chytit některých Voinovových vět nebo myšlenek a využít toho, že autor měl přímo na mysli hlavně Francouze a Italy a nekladl si za úkol distancovat se od všelijakých ruských popletů.

Jako příklad takových popletů nám mohou posloužit třeba socialisté-revolucionáři. V 5. čísle listu Znamja truda se svou obvyklou neseriózností prohlašují: „Socialistická internacionála schválila to stanovisko k odborovému hnutí, které jsme my(!) vždy (!) zastávali.“ Vezměme Sborník statí, č. 1 (1907)^[324], vydala Naša mysl. Pan Viktor Černov^[381] tu tepe Kautského^[446] a přitom pře-

cházi mlčením i manheimskou rezoluci^[481], i boj Kautského proti oportunistickým neutrálům! Článek, proti němuž eserský nájezdník útočí, napsal Kautsky krátce před Mannheimem⁷⁸. V Mannheimu bojoval Kautsky proti neutrálům. Mannheimská rezoluce „dělá značný průlom do neutrality odborů“ (výrok Kautského v článku o manheimském sjezdu^[447], *Neue Zeit*⁷⁹ z 6. října 1906). A tu se v roce 1907 objeví kritik, který ze sebe dělá revolucionáře a Kautského prohlašuje za „velkého dogmatika a inkvizitora marxismu“, obviňuje ho — v naprosté shodě s oportunistickými neutrály! — z tendenčního snižování úlohy odborů, ze snahy „podříditi“ je straně apod. Dodáme-li k tomu, že eseri byli vždy pro nestrannost odborů, že už v 2. čísle listu *Znamja truda* (z 12. července 1907) čteme v úvodníku, že „stranická propaganda nemá v odborech místo“, máme před sebou celou revolučnost eserů jako na dlani.

Když Kautsky bojoval proti oportunistickému neutralismu, rozvíjel dále a hlouběji marxistickou teorii a přitom posunoval odbory doleva, svolávali tito pánové na jeho hlavu hromy a blesky, opakovali řeči oportunistů a současně nepozorovaně a vytrvale obhajovali nestrannost odborů. Když zase *Kautsky* posunul odbory ještě více doleva tím, že ve Stuttgartu opravil Beerovu rezoluci^[404] a zdůraznil v ní socialistické úkoly tradeunionů, dali se páni eseri slyšet: Socialistická internacionála schválila naše stanovisko!

Ptáme se: Jsou takové způsoby důstojné členů Socialistické internacionály? Nesvědčí taková kritika o bezzásadovosti a neserióznosti?

Mezi sociálními demokraty je vzorem neserióznosti bývalý revolucionář Plechanov, kterého si liberálové vysoce váží. V předmluvě k brožuře *My a oni*^[248] prohlašuje se samolibostí, která nemá konkurenci: Po stuttgartské rezoluci (o odborech) *s mým pozměňovacím návrhem* ztrácí už londýnská rezoluce (londýnského sjezdu SDDSR) vý-

znam. Mnozí čtenáři po přečtení tohoto prohlášení našeho skvělého Narcise pravděpodobně uvěří tomu, že ve Stuttgartu se bojovalo právě kvůli Plechanovovu pozměňovacímu návrhu a že to vůbec byl nějaký zvlášť důležitý návrh.

Ve skutečnosti tento pozměňovací návrh^[476] („je třeba vždy mít na zřeteli jednotu hospodářského boje“) nijak zvlášť důležitý nebyl, a dokonce se vůbec nevztahoval k podstatě *sporných* otázek ve Stuttgartu, k podstatě názorových neshod v mezinárodním socialismu.

Plechanovovo honosení se „svým“ pozměňovacím návrhem má ve skutečnosti velmi vulgární cíl: *zmást* čtenáře odvedením jejich pozornosti od *skutečně* sporných otázek odborového hnutí a *zastříti*, že myšlenka neutrality utrpěla ve Stuttgartu porážku.

Stockholmský sjezd SDDSR (1906), na němž zvítězili menševici, uznával neutralitu odborů. Londýnský sjezd SDDSR zaujal jiné stanovisko a prohlásil, že je nutné usilovat o stranickost odborů. Stuttgartský mezinárodní kongres schválil rezoluci, která „*se navždy vypořádala s neutralitou*“, jak správně řekl K. Kautsky*. Plechanov se vypravil do komise stuttgartského sjezdu, aby obhajoval neutralitu, o čemž podrobně vypravuje Voinov. Clara Zetkinová^[496] v orgánu hnutí německých dělnic Die Gleichheit píše, že „Plechanov *se pokoušel dosti nevhodnými argumenty* ospravedlnit jisté omezení tohoto principu“** (tj. principu co nejtěsnějšího sblížení odborů se stranou).

A tak princip neutrality, který Plechanov obhajoval, utrpěl fiasko. Němečtí revoluční sociální demokraté po-

* Vorwärts, 1907, č. 209, Příloha, zpráva Kautského o stuttgartském kongresu přednesená lipským dělníkům^[445]. Viz Kalendář pro každého na rok 1908^[82], vyd. Zerno, s. 173 mého článku o mezinárodním socialistickém kongresu ve Stuttgartu^[125]. (Viz tento svazek, s. 101–102. *Red.*)

** Viz tentýž Kalendář pro každého, s. 173, jakož i sborník (Petrohrad 1907), kde je celý tento článek z Die Gleichheit přeložen.

važovali jeho argumenty za „nevhodné“. On se však obdivuje sám sobě a prohlašuje: Schválili „můj“ pozměňovací návrh a londýnská rezoluce ztrácí význam.!!

Ovšem, zato nozdrevovská* neserióznost socialisty, kterého si liberálové tak váží, zřejmě nijak význam neztrácí.

Soudruh Voinov podle mého názoru nemá pravdu, když říká, že němečtí ortodoxní sociální demokraté považují myšlenku útoku za škodlivou, že „téměř úplně uznávají duch nového ekonomismu“. O Kautském se to říci nedá a sám soudruh Voinov uznává správnost Kautského názorů. Sám soudruh Voinov vytýká Němcům, že „příliš málo mluvili o úloze odborů jako organizátorů socialistické výroby“, a na jiném místě připomíná názor Liebknechta *seniora*, který se pro tuto úlohu vyslovil velmi přesvědčivě. Také není správné, že soudruh Voinov uvěřil Plechanovovi, že prý Bebel ve svém pozdravném projevu *schválně* přešel mlčením ruskou revoluci, že prý Bebel *nechce* mluvit o Rusku. Tato Plechanovova slova nebyla nic jiného než hloupé bláznovství liberály tak vysoce váženého socialisty a nikdo jej neměl ani na okamžik brát vážně, nikdo neměl ani připustit, že by v nich bylo alespoň zrníčko pravdy. Já sám mohu dosvědčit, že Van Kol, zastupující pravé křídlo socialistů, který při Bebelově projevu seděl v byru blízko mne, dával pozor právě na to, zmínil-li se Bebel o Rusku. A hned, jakmile Bebel skončil, obrátil se Van Kol ke mně s výrazem údivu; nepochyboval o tom (jako o tom nepochyboval ani jeden seriózní účastník kongresu), že Bebel zapomněl na Rusko *náhodou*. I nejlepší a nejzkušenější řečníci někdy udělají chybu. Nazvat zapomnětlivost starého Bebela „charakteristickou“, jako to učinil soudruh Voinov, to je podle mého názoru nanejvýš nespra-

* Nozdrev — postava statkáře z Gogolových Mrtvých duší, který vyvolával s oblibou skandály. *Čes. red.*

vedlivé, právě tak, jako je velmi nespravedlivé mluvit vůbec o „dnešním“ oportunistickém Bebelovi. K takovému zobecnění nejsou žádné důvody.

Abych však předešel nedorozumění, musím hned říci, že kdyby se někdo pokusil zneužít těchto slov soudruha Voinova proti revolučním německým sociálním demokratům, znamenalo by to, že svévolně vytrhává jednotlivá slova. Soudruh Voinov *celou* svou brožurou dokázal dostatečně přesvědčivě, že stojí na straně německých revolučních marxistů (jako je Kautsky), že *společně s nimi* pracuje na vymýcení starých předsudků, oportunistických šablon a krátkozrakého sebeuspokojení. A proto také jsem byl ve Stuttgartu ve všem podstatném se soudruhem Voinovem zajedno a také dnes souhlasím s celkovým zaměřením jeho revoluční kritiky. Má tisíckrát pravdu, když říká, že dnes se musíme učit nejen od Němců, ale i *na* Němcích. Pouze ignoranti, kteří se ještě ničemu od Němců nenaučili, a neznají proto ani základní poučky, mohou z toho vyvozovat závěry o „neshodách“ mezi revolučními sociálními demokraty. Chceme-li být věrni Marxovi a pomáhat ruským socialistům, aby se dostali na úroveň dnešních úkolů dělnického hnutí, musíme chyby německých vůdců kritizovat nebojácně a otevřeně. Bebel se určitě mýlil také v Essenu, když hájil Noskeho, když trval na rozdělení válek na obranné a útočné, když útočil na *způsob* boje „radikálů“ proti Van Kolovi, když popíral (spolu se Singerem) neúspěch a nesprávnost taktiky německé delegace ve Stuttgartu. Tyto chyby nesmíme zatajovat, ale na jejich příkladu musíme ukazovat, že ruští sociální demokraté se musí učit, jak se jich vyvarovat, že musí splňovat přísnější požadavky revolučního marxismu. Jen ať se ruští anarchisté a syndikalisté, liberálové a eseři škodolibě neradují z toho, že kritizujeme Bebelu. Těmto pánům řekneme: Orel někdy létá níž než slepice, avšak slepice nikdy nevzlétne výš než orel!

Před více než dvěma roky pan Struve, který tehdy hájil revoluci, psal o nutnosti přímých revolučních akcí, ujišťoval, že revoluce musí vzít do svých rukou moc, a v 71. čísle zahraničního časopisu *Osvobožděníje*⁸⁰ napsal^[361]: „Ve srovnání s revolučností pánů Lenina a jeho druhů je Bebelova a dokonce i Kautského revolučnost západoevropské sociální demokracie oportunistem.“ Tehdy jsem panu Struvemu odpověděl: „Kde a kdy jsem si činil nárok na vytvoření nějakého zvláštního směru v mezinárodní sociální demokracii, který by nebyl totožný se směrem Bebelova a Kautského?“ (Dvě taktiky^[109], ruské vydání, s. 50).*

V létě 1907 jsem musel v brožuře o bojkotu III. dумы^[143] dokazovat, že by bylo zásadně nesprávné ztotožňovat bolševismus s bojkotismem nebo bojůvkářstvím.**

Mluvíme-li o odborech, musíme dnes stejně rozhodně zdůraznit, že bolševismus používá taktiku revoluční sociální demokracie ve všech oblastech boje, ve všech oblastech činnosti. Bolševismus se od menševismu neliší tím, že „odmítá“ práci v odborech nebo družstvech apod., ale tím, že v propagandistické a agitační práci a při organizování dělnické třídy *sleduje jinou linii*. Význam práce v odborech v současné době rozhodně nesmírně vzrůstá. My musíme na rozdíl od neutrality menševiků při této práci usilovat o sblížení odborů se stranou, o zvyšování socialistického uvědomění a o pochopení revolučních úkolů proletariátu. V mnoha západoevropských zemích vyplynul revoluční syndikalismus přímo a nevyhnutelně z oportunistu, reformismu a parlamentního kretenismu. U nás zahájení „činnosti dумы“ také nesmírně posílilo oportunismus a přeměnilo menševiky na ponížené otroky kadetů. Například Plechanov ve své každodenní politické práci fakticky *splynul* s pány Prokopoviči a paními Kuskovovými. V roce 1900 jim vytýkal bernsteinismus, vytýkal jim,

* Sebrané spisy 11, Praha 1982, s. 78. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 53. *Red.*

že pozorují jen „záda“ ruského proletariátu (Vademecum pro redakci časopisu Rabočeje dělo, Ženeva 1900^[252]). V letech 1906 až 1907 se po prvních volebních výsledcích Plechanov vrhl do náručí těchto pánů, kteří dnes pozorují „záda“ ruského liberalismu. Když si „vynikající“ sociální demokraté počínají tak hanebně, musí na ruské půdě jako reakce proti tomu nutně vzniknout syndikalismus.

Soudruh Voinov je proto docela v právu, když vybízí ruské sociální demokraty, aby se učili *na* příkladu oportunistu a *na* příkladu syndikalismu. Revoluční práce v odborech, přenesení těžiště z parlamentních triků na výchovu proletariátu, na stmelování čistě třídních organizací, na mimoparlamentní boj, umění využít v ruské revoluci generální stávkou (a příprava mas na to, aby ji mohly úspěšně využít), stejně jako „prosincové formy boje“ — to vše je teď nejnaléhavější úkol bolševického směru. A zkušenosti z ruské revoluce nám tento úkol nesmírně ulehčují, poskytují nám množství praktických poučení a spoustu historického materiálu, který umožňuje naprosto konkrétně zhodnotit nové metody boje, masové stávky a použití přímého násilí. Pro ruské bolševiky, pro ruský proletariát je na těchto metodách boje „nového“ pramálo. „Nové“ jsou pro oportunisty, kteří se usilovně snaží vymazat z paměti dělníků na Západě vzpomínky na Komunu a v Rusku na prosinec 1905. Upevnit tyto vzpomínky, vědecky prostudovat tyto velké zkušenosti*, rozšiřovat v masách poučení z nich a vědomí, že je nezbytné tento pokus opakovat v novém měřítku — tento úkol re-

* Je přirozené, že kadeti dnes horlivě studují dějiny obou dum. Je přirozené, že považují ohavnosti a zradu rodičevovsko-kutlerovského liberalismu za vrchol dokonalosti. Je přirozené, že falšují dějiny, když zatajují svá jednání s reakcí atd. Není přirozené, že sociální demokraté nestudují horlivě události z období října až prosince 1905, ačkoli každý den tohoto období měl pro osudy všech národů Ruska, a zejména dělnické třídy stokrát větší význam než Rodičevovy „loajální“ fráze v dumě.

volučních sociálních demokratů v Rusku nám otevírá obsahově mnohem bohatší perspektivy než jednostranný „antiportunismus“ a „antiparlamentarismus“ syndikalistů.

O falešnosti syndikalismu velmi výrazně svědčí čtyři obvinění, která *proti* němu jako zvláštnímu směru vznáší soudruh Voinov (s. 19 a další v jeho brožuře): 1. „anarchistická organizační nepevnost“; 2. znervózňování dělníků místo vybudování pevné „tvrze třídní organizace“; 3. maloměšťácko-individualistické rysy ideálu a proudhonovské teorie; 4. nesmyslný „odpor k politice“.

Je zde mnoho shodných rysů se starým „ekonomismem“ rozšířeným mezi ruskými sociálními demokraty. A proto se nedívám tak optimisticky jako soudruh Voinov na „smíření“ těch ekonomistů, kteří přešli k syndikalismu, s revoluční sociální demokracií. Domnívám se také, že plány soudruha Voinova na vytvoření „generální dělnické rady“ jakožto superarbitra za účasti eserů jsou naprosto nepraktické. To je směšování „hudby budoucnosti“ s organizačními formami přítomnosti. Vůbec se však nebojím perspektivy soudruha Voinova: „podřízení politických organizací třídní sociální organizací“... „*jedině tehdy* (pokračuji v citování soudruha Voinova a podtrhuji nejdůležitější slova), *až... všichni odboráři budou socialisty*“. Třídní instinkt proletářských mas se nyní v Rusku už začal projevovat v plné míře. Už teď dává tento třídní instinkt nesmírné záruky jak proti maloburžoazní rozplizlosti eserů, tak i proti menševickému podlézání kadetům. Už teď můžeme směle říci, že masová *dělnická* organizace v Rusku (kdyby se vytvořila a pokud se okamžitě vytvoří ať už ve volbách, při stávkách, demonstracích apod.) bude mít *jistě* nejbliže k bolševismu, k revoluční sociální demokracii.

Dobrodružství s „dělnickým sjezdem“ považuje soudruh Voinov právem za „neseriózní“ podnik. Budeme usilovně pracovat v odborech, budeme pracovat *všude*, kde lze šířit revoluční marxistickou teorii mezi proletariátem

a vybudovat „tvrz“ třídní organizace. Všechno ostatní přijde samo.

Napsáno v listopadu 1907

Podle rukopisu

Poprvé otištěno v roce 1933

v publikaci Leninskij sbornik XXV

AGRÁRNÍ PROGRAM
SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE
V PRVNÍ RUSKÉ REVOLUCI
1905—1907⁸¹

Vyšlo knižně v roce 1908
v Petrohradě ve vydavatelství Žerno
(konfiskováno); podruhé vyšlo v roce
1917 v Petrohradě ve vydavatelství
Žizň i znanije

Otištěno podle rukopisu
porovnaného s druhým vydáním;
doslov podle knihy

Dva roky revoluce, od podzimu 1905 do podzimu 1907, přinesly velké zkušenosti dějinného významu, pokud jde o rolnické hnutí v Rusku, charakter a význam boje rolníků o půdu. Desetiletí takzvaného „pokojného“ vývoje (tj. vývoje, během něhož se milióny lidí nechají klidně oškubat horními deseti tisíci) nemohou nikdy poskytnout tolik materiálu k objasnění vnitřního mechanismu našeho společenského zřízení, bezprostředního boje rolníků proti statkářům nebo alespoň poněkud svobodnějšího vyjádření rolnických požadavků na shromážděních zástupců lidu, kolik ho přinesly tyto dva roky. Ruští sociální demokraté proto bezpodmínečně musí na základě zkušeností z těchto dvou let kriticky přezkoumat svůj agrární program^[1], a to zejména proto, že nynější agrární program SDDSR byl schválen na stockholmském sjezdu v dubnu 1906, tj. těsně předtím, než zástupci rolnictva celého Ruska poprvé otevřeně vystoupili s rolnickým agrárním programem a postavili ho proti agrárnímu programu vlády a liberální buržoazie.

Sociální demokracie musí svůj agrární program kriticky přehodnotit na základě nejnovějších údajů o pozemkovém vlastnictví v Rusku, aby mohla přesněji stanovit, jaký je vlastně ekonomický podklad všech současných agrárních programů a oč je vlastně sváděn tento velký historický zápas. Musí prozkoumat, jak se tento ekonomický základ skutečného boje ideově a politicky odráží v programech, prohlášeních, požadavcích a teoriích představitelů různých tříd. Marxista musí postupovat jedině touto cestou, a ne cestou maloburžoazního socialisty, který vychází

z „abstraktní“ spravedlnosti, z teorie „principu práce“ atp., ani cestou liberálního byrokrata, který při každé reformě hájí zájmy vykořisťovatelů a zastírá to úvahami o praktickém uskutečňování reformy a o „státním“ hledisku.

Kapitola I

EKONOMICKÉ ZÁKLADY A PODSTATA AGRÁRNÍHO PŘEV RATU V RUSKU

1. POZEMKOVÁ DRŽBA V EVROPSKÉM RUSKU

Na základě Statistiky pozemkové držby v roce 1905^[397], kterou v roce 1907 vydal Ústřední statistický výbor, můžeme přesně stanovit rozsah rolnické a statkářské pozemkové držby v 50 guberniích evropského Ruska. Nejdříve však uvedeme globální údaje. Celková rozloha evropského Ruska (50 gubernií) činí (viz soupis z 28. ledna 1897^[228, 229]) 4 230 500 čtverečních verst, tj. 440,8 miliónu děsjatin*. Statistika pozemkové držby v roce 1905 eviduje 395,2 miliónu děsjatin rozdělených do těchto tří velkých skupin:

	Milióny děsjatin
A. půda v soukromém vlastnictví	101,7
B. přidělová půda ⁸²	138,8
C. půda patřící státu, církvi a jiným institucím	154,7
<i>Celkem v evropském Rusku</i>	395,2

Z tohoto úhrnného čísla je třeba vyčlenit především státní půdu na Dalekém severu — částečně tundra, částeč-

* Versta — 1066,78 m; děsjatina — 1,09 ha. *Čes. red.*

ně lesy — kterou nelze v nejbližší době zemědělsky využít. Takové půdy je v „severní oblasti“ (Archangelská, Oloněcká a Vologedská gubernie) 107,9 miliónu děsjatin. Vyčleníme-li veškerou půdu, značně tím nadhodnotíme výměru půdy nevhodné pro zemědělství. Stačí uvést, že tak opatrný statistik, jako je pan A. A. Kaufman^[89], soudí, že ve Vologedské a Oloněcké gubernii je 25,7 miliónu děsjatin lesů, které by se mohly (jako přebytek nad 25 % zalesnění) přidělit rolníkům.* Ale protože operujeme s globálními údaji o množství půdy a nevyčísľujeme údaje o zalesněné ploše, bude správnější, když půdní fond vhodný pro zemědělství stanovíme obezřetněji. Po odečtení 107,9 miliónu děsjatin dostaneme 287,3 miliónu děsjatin a ty zaokrouhlíme na 280 miliónu děsjatin, přitom ponecháváme stranou část městských pozemků (celkem 2 milióny děsjatin) a část státních pozemků ve Vjatecké a Permské gubernii (v obou je 16,3 miliónu děsjatin státní půdy).

Dostaneme následující *celkové* rozdělení půdy vhodné pro zemědělství v evropském Rusku.

A. soukromá půda	101,7 mil. děsjatin
B. přidělová půda	138,8 " "
C. půda patřící státu a jiným institucím	39,5 " "
<i>Celkem v evropském Rusku</i>	280,0 mil. děsjatin

Abychom si mohli udělat konkrétní představu o situaci, v níž probíhal boj rolníků o půdu v ruské revoluci, musíme uvést údaje o drobné a velké (a zejména té největší) pozemkové držbě. Tyto údaje však nejsou úplné. Ze 138,8 miliónu děsjatin přidělové půdy je pouze 136,9 miliónu rozděleno podle velikosti pozemkové držby. Ze 101,7 miliónu děsjatin půdy v soukromé držbě je takto rozděleno 85,9 miliónu děsjatin; ostatních 15,8 miliónu děsjatin

* Agrární otázka. Sborník článků^[9] vydaných Dolgorukovem a Petrunkevičem, díl II, Moskva 1907, s. 305.

patří „sdužením a družstvům“. Podíváme-li se, jak je tato půda rozdělena, zjistíme, že 11,3 miliónu děšjatin patří rolnickým sdužením a družstvům; to znamená, že je to v podstatě drobná držba půdy, která bohužel není rozdělena podle velikosti. Dále 3,7 miliónu děšjatin patří 1042 „výrobním a obchodním, továrním a jiným“ družstvům. Z 272 družstev má každé ve vlastnictví více než 1000 děšjatin a všechna dohromady 3,6 miliónu děšjatin. Jsou to zřejmě statkářské latifundie soustředěné převážně v Permské gubernii: *devíti* takovým družstvům tu patří 1 448 902 děšjatiny půdy! Je známo, že uralské závody mají ve vlastnictví desetitisíce děšjatin půdy, což je vyložený pozůstatek feudálních, seniorátních latifundií⁸³ v buržoazním Rusku.

Vyčlenili jsme tedy 3,6 miliónu děšjatin půdy patřící sdužením a družstvům jako největší pozemkovou držbu. Ostatní půda není rozdělena, ale převážně je to drobná pozemková držba.

Z 39,5 miliónu děšjatin státní a ostatní půdy můžeme určit podle velikosti pozemkové držby pouze údělnou půdu⁸⁴ (5,1 miliónu děšjatin). Je to rovněž polostředověká, největší pozemková držba. Dostaneme tedy následující obraz o veškeré půdě, rozdělené a nerozdělené podle velikosti pozemkové držby:

	Půda rozdělená podle velikosti pozemkové držby	Půda nerozdělená
A. soukromá půda	89 500 000* děšjatin	12 200 000 děšjatin
B. přidělová	136 900 000 "	1 900 000 "
C. patřící státu a jiným institucím	5 100 000 "	34 400 000 "
<i>Celkem</i>	231 500 000 "	48 500 000 "
<i>Úhrnem</i>	280 000 000	

* 85,9 miliónu děšjatin půdy v soukromé držbě plus 3,6 miliónu děšjatin latifundií patřících továrním, výrobním a obchodním sdužením a družstvům.

Předjeme k rozdělení přidělové půdy podle velikosti pozemkové držby. Shrňeme-li údaje našeho pramene do několika větších skupin, dostaneme:

Skupiny usedlostí	Přídělová půda		
	Usedlosti	Půda (v desjati- nách)	Průměrně na 1 usedlost
Do 5 desjatin včetně	2 857 650	9 030 333	3,1
5—8 desjatin včetně	3 317 601	21 706 550	6,5
celkem do 8 desjatin			
včetně	6 175 251	30 736 883	4,9
8—15 desjatin včetně	3 932 485	42 182 923	10,7
15—30 desjatin včetně	1 551 904	31 271 922	20,1
přes 30 desjatin	617 715	32 695 510	52,9
<i>Celkem v evropském Rusku</i>	12 277 355	136 887 238	11,1

Z těchto údajů je patrné, že více než polovina usedlostí (6,2 miliónu z 12,3) má méně než 8 desjatin na usedlost, tj. takové množství půdy, které celkem vzato rozhodně nestačí k obživě rodiny. Celkem 10,1 miliónu usedlostí vlastní méně než 15 desjatin (mají dohromady 72,9 miliónu desjatin), to znamená, že více než čtyři pětiny všech usedlostí je při současné vybavenosti rolníků zemědělskou technikou na pokraji hladovění. Středních a zámožných usedlostí — podle množství vlastní půdy — jsou z 12,3 miliónu 2,2 miliónu a mají 63,9 miliónu desjatin ze 136,9 miliónu desjatin. Za zámožné usedlosti můžeme považovat pouze ty, které vlastní více než 30 desjatin, a těch je pouze 600 000, tj. dvacatina všech usedlostí. Mají téměř čtvrtinu veškeré půdy: 32,7 miliónu desjatin ze 136,9 miliónu desjatin. Pokud jde o kategorie rolníků, kteří tvoří tuto skupinu usedlostí s velkou výměrou půdy, konstatujeme, že na prvním místě jsou to kozáci. Ve skupině s více než 30 desjatinami na usedlost je 266 929 kozáckých usedlostí se 14 426 403 desjatinami půdy, tj. převážná většina všech kozáků (v evropském Rusku 278 650 usedlostí se 14 689 498 desjatinami půdy, tj. průměrně 52,7 desjatin na usedlost).

Představu o tom, jak jsou přibližně rozdělena všechna rolnická hospodářství podle velikosti, a ne podle přidělové půdy, si můžeme udělat jediné na základě údajů o počtu koní v jednotlivých hospodářstvích v celém Rusku. Podle posledního vojenského soupisu koní z let 1888—1891^[338, 339] jsou rolnická hospodářství ve 48 guberniích evropského Ruska rozdělena takto:

Hospodářství chudiny	{ bez koní	2 765 970
	{ s 1 koněm	2 885 192
Středně velká	{ se 2 koňmi	2 240 574
	{ se 3 koňmi	1 070 250
Zámožná	se 4 a více koňmi	1 154 674
<i>Celkem</i>		10 116 660

Z toho tedy vyplývá, že více než polovinu tvoří chudina (5,6 miliónu z 10,1 miliónu usedlostí), asi třetinu střední usedlosti (3,3 miliónu se 2—3 koňmi) a něco víc než desetiinu zámožné usedlosti (1,1 miliónu z 10,1 miliónu).

Teď se podíváme na rozdělení individuálního soukromého vlastnictví půdy. Tady statistika neurčuje dost jasně nejmenší pozemkovou držbu, zato však obsahuje velmi podrobné údaje o největších latifundiích.

Individuální soukromé vlastnictví půdy v evropském Rusku

Skupiny hospodářství	Počet hospo- dářství	Půda (v děsja- tinách)	Průměrně na 1 hospo- dářství				
10 děsjatin a méně	409 864	1 625 226	3,9				
10—50 děsjatin včetně	209 119	4 891 031	23,4				
50—500 " "	106 065	17 326 495	163,3				
{ 500—2000 " "	{ 21 748	{ 20 590 708	{ 947,0				
				{ 2000—10 000 " "	{ 5 386	{ 20 602 109	{ 3 825,0
				{ přes 10 000 " "	{ 699	{ 20 798 504	{ 29 754,0
<i>Celkem hospodářství s více než 500 děsjatinami</i>	27 833	61 991 321	2 227				
<i>Úhmem v evropském Rusku</i>	752 881	85 834 073	114				

Za prvé vidíme značnou převahu velké pozemkové držby: 619 000 malých vlastníků (do 50 děsjatin) má pouze 6,5 miliónu děsjatin. Za druhé vidíme nesmírně velké latifundie: ze 699 majitelů latifundií vlastní každý téměř 30 000 děsjatin! V rukou 28 000 majitelů je soustředěno 62 miliónů děsjatin půdy, tj. každý má průměrně 2227 děsjatin. Majiteli těchto latifundií jsou převážně šlechtici, přesně jim patří 18 102 statky (z 27 833) se 44 471 994 děsjatinami půdy, to znamená, že latifundie zabírají přes 70 % veškeré půdy. Tyto údaje naprosto jasně dokumentují středověkou pozemkovou držbu feudálních statkářů.

2. O Č SE BOJUJE

Deset miliónů rolnických usedlostí hospodaří na 73 miliónech děsjatin půdy. 28 000 urozených i neurozených landlordů vlastní 62 miliónů děsjatin. Takové je základní pozadí arény, v níž se rozvíjí boj rolníků o půdu. K tomuto základnímu pozadí nezbytně patří úžasná technická zastoalost, primitivní hospodaření, zdeptané a nevzdělané rolnictvo, nekonečné množství různých forem feudálního vykořisťování — roboty. Abychom se neuchýlili od svého tématu, musíme se jen velmi zběžně zmínit o těchto všeobecně známých faktech, které jsou velmi podrobně popsány v obsáhlé literatuře o rolnickém hospodářství. Uvedený rozsah pozemkové držby rozhodně neodpovídá velikosti hospodářství. Intenzivní kapitalistické hospodaření je v čistě ruských guberniích bezesporu málo vyvinuto. Na velkých latifundiích převládá nízká úroveň hospodaření: různé formy zotročujícího pachtu jako za nevolnictví, hospodářství založené na odpracovávání (robotní), „najímaní v zimě“, otročení za škody způsobené pasením, otročení za odřezky a tak dále donekonečna. Většina rolníků zdeptaná feudálním vykořisťováním přichází na mizinu a zčásti sama pronajímá svou přidělovou půdu „řád-

ným“ hospodářům. Z nepatrné menšiny zámožných rolníků se stává rolnická buržoazie, která si najímá půdu pro kapitalistický způsob hospodaření a vykořisťuje statisíce zemědělských dělníků a nádeníků.

Přihlédneme-li k těmto faktům, nezvratně zjištěným ruskou ekonomickou vědou, musíme v současném boji rolníků o půdu rozlišovat *čtyři základní skupiny* pozemkové držby. 1. Převážná část rolníků, kteří jsou feudálními latifundiemi utlačováni, mají bezprostřední zájem na jejich vyvlastnění a mohou z toho mít bezprostřední a největší zisk. 2. Nepatrná menšina středních rolníků, kteří již dnes vlastní přibližně takové množství půdy, že na něm mohou slušně hospodařit. 3. Nepatrná menšina zámožných rolníků, kteří se mění v rolnickou buržoazii a jsou řadou postupných přechodných forem spjati s kapitalistickým způsobem hospodaření na půdě. 4. Feudální latifundie, které svým rozsahem značně převyšují kapitalistické velkostatky současného Ruska a mají největší důchod z vykořisťování rolníků, založeného na područí a odpracovávání.

Na základě údajů o pozemkové držbě můžeme pochopitelně tyto hlavní skupiny určit jen velmi přibližně, nepřesně a schematicky. Přesto jsme nuceni v každém případě je určit, abychom získali ucelenou představu boje o půdu v ruské revoluci. A již předem můžeme s naprostou jistotou říci, že opravíme-li poněkud čísla nebo přesuneme-li poněkud hranice té či oné skupiny, celková představa se *nemůže* nijak podstatně změnit. Tyto částečné korekce údajů nejsou důležité, důležité je přesné srovnání drobné pozemkové držby, domáhající se půdy, s feudálními latifundiemi, které si obrovské množství půdy monopolizují. Vládní (Stolypinova) i liberální (kadetská) ekonomie se dopouští hlavního podvodu tím, že toto přesné srovnání zatajuje nebo zastírá.

Předpokládejme, že uvedené čtyři skupiny mají tuto výměru půdy: 1. do 15 děsjatin; 2. 15—20 děsjatin; 3. 20—500 a 4. přes 500 děsjatin na hospodářství. Máme-li

poskytnout ucelenou představu boje o půdu, musíme pochopitelně v každé této skupině spojit držbu přídělové a soukromé půdy. Pramen, z něhož čerpáme, dělí půdu v soukromé držbě do 2 skupin: do 10 děsjatin a od 10 do 20 děsjatin; skupinu do 15 děsjatin musíme tedy určit přibližně. Nepřesnost, která může vzniknout tím, že čísla stanovíme přibližně nebo že některá čísla zaokrouhlíme, je zcela bezvýznamná (čtenář se o tom hned přesvědčí) a nemůže ovlivnit závěry.

Dnešní rozdělení půdy v evropském Rusku podle našich skupin:

	Počet hospodářství	Počet děsjatin půdy (v milionech)	Na 1 hospodářství průměrně děsjatin
a) Zbídačené rolnictvo zdeptané feudálním vykořisťováním	10,5	75,0	7,0
b) Střední rolnictvo	1,0	15,0	15,0
c) Rolnická buržoazie a kapitalistická pozemková držba	1,5	70,0	46,7
d) Feudální latifundie	0,03	70,0	2 333,0
Celkem	13,03	230,0	17,6
Nerozděleno podle velikosti hospodářství	—	50,0	—
Celkem*	13,03	280,0	21,4

* Jak již bylo řečeno, jsou čísla v této tabulce zaokrouhlena. Přesná čísla vypadají takto: Přídělová půda: a) 10,1 miliónu hospodářství a 72,9 miliónu děsjatin; b) 874 000 hospodářství a 15 miliónů děsjatin. Půdu v soukromé držbě do 10 děsjatin má 410 000 hospodářství, celkem 1,6 miliónu děsjatin; 10—20 děsjatin má 106 000 hospodářství, celkem 1,6 miliónu děsjatin. Součet a + b pro obě skupiny: 11 500 000 hospodářství a 91 200 000 děsjatin. Přesná čísla pro skupinu c: 1,5 miliónu hospodářství a 69,5 miliónu děsjatin půdy. Pro skupinu d: 27 833 hospodářství a 61 990 000 děsjatin půdy. K poslední skupině jsme připočetli, jak již bylo řečeno, 5,1 miliónu děsjatin údělné půdy a 3,6 miliónu děsjatin půdy patřící největším továrním a obchodně výrobním družstvům. Přesná výměra půdy nerozdělené podle hospodář-

Z takových vztahů se rodí boj rolníků o půdu. Takové je *východisko* boje rolníků (7—15 děsjatin na usedlost plus zotročující pacht atd.) proti velkostatkářům (2333 děsjatin na velkostatek). Jaká je objektivní tendence *konečného* cíle tohoto boje? Tento boj má nepochybně tendenci odstranit velkostatkářskou feudální pozemkovou držbu a předat půdu (podle těch či oněch zásad) rolníkům. Tato objektivní tendence zcela nevyhnutelně vyplývá ze skutečnosti, že zde převládají *hospodářství* s malou výměrou půdy závislá na feudálních latifundiích. Abychom vyjádřili tuto tendenci stejně názorným schématem, jaké jsme použili pro znázornění východiska boje, tj. současné situace, musíme vzít *nejlepší myslitelný* případ, tj. předpokládat, že veškerá půda feudálních latifundií a veškerá půda nerozdělená podle hospodářství přešla do rukou zbídačených rolníků. Je to ten nejlepší případ, který se víceméně jasně rýsuje *všem* účastníkům nynějšího agrárního boje: i vláda mluví o „přidělování půdy“ „potřebným“, i liberální úředník (též kadet) hovoří o dodatečném přidělení půdy těm, kdo jí mají málo, i trudovický rolník vykládá, že pozemkovou držbu je třeba zvýšit na „spotřební“ nebo „pracovní“ normu, i sociální demokrat, ačkoli se rozchází s narodniky v otázce forem užívání půdy, vcelku přijímá jejich návrhy na přidělení půdy chudým rolníkům (na 47. zasedání II. dумы 26. května 1907^[62] akceptoval Cereteli návrh narodníka Karavajeva: vyvlastnit 57 000 000 děsjatin půdy v ceně 6,5 miliardy a přidělit z toho půdu v ceně 2,5 miliardy nejchudším rolníkům vlastnícím méně než 5 děsjatin; viz stenografický záznam, s. 1221). Zkrátka a dobře, ať jsou názory statkářů, úředníků, buržoazie, rolnictva a proletariátu na úkoly a podmínky reformy jakkoli různé, všichni mají stejnou tendenci: předat půdu velko-

ství je uvedena výše, je to 48,5 miliónu děsjatin. Z toho čtenář vidí, že všechna naše zaokrouhlení a přibližné výpočty jen zcela nepatrně mění původní čísla a absolutně nemohou zpochybnit závěry.

statkářů nejpotřebnějším rolníkům. O tom, jaké jsou rozdíly v názorech různých tříd na rozsah a podmínky předání této půdy, promluvíme zvlášť na jiném místě. Teď doplníme naše schéma znázorňující východisko boje stejným schématem možného konečného cíle. *Dnešní* stav jsme už ukázali. Teď ukážeme, co může být *potom*. Připustme, že 30 000 statkářů si podrží po 100 děsjatinách půdy, tj. 3 000 000 děsjatin, ostatních 67 000 000 a 50 000 000 nerozdělené půdy připadne 10 500 000 hospodářství chudiny. Dostaneme:

	N y n í			P o t o m		
	Hospo- dářství (v miliónech)	Půda v děsja- tinách	Na 1 hos- podářství průměrně děsjatin	Hospo- dářství (v miliónech)	Půda v děsja- tinách	Na 1 hos- podářství průměrně děsjatin
a) Zbídačení drobní rolníci	10,5	75	7,0	—	—	—
b) Střední rolníci	1,0	15	15,0	11,5	207	18,0
c) Zámožní rolníci a buržoazie	1,5	70	46,7	1,53	73	47,7
d) Feudální statkáři	0,03	70	2 333,0	—	—	—
<i>Celkem</i>	13,03	230	17,6	13,03	280	21,4
Nerozdělená půda	—	50	—	—	—	—
<i>Celkem</i>	13,03	280	21,4	—	—	—

Takový je ekonomický základ boje o půdu v ruské revoluci. Takové je východisko tohoto boje a jeho tendence, tj. jeho konečný cíl, jeho nejlepší možný výsledek, jak si jej představují bojující.

Než přikročíme ke zkoumání tohoto ekonomického základu a toho, jak se ideově (a ideově politicky) projevuje, zmíníme se ještě o možných nedorozuměních a námitkách.

Za prvé někdo může namítnout, že moje schéma před-

pokládá *rozdělení* půdy, zatímco otázku municipalizace, rozdělení, nacionalizace a socializace jsem ještě nezkoumal.

To by bylo nedorozumění. Já jsem do svého schématu *podmínky* pozemkové držby vůbec nepojal, vůbec jsem se nedotkl *podmínek* předání půdy rolníkům (zda do vlastnictví, nebo do užívání toho či jiného druhu). Vzal jsem pouze *předání půdy vůbec* drobným rolníkům, a o tom, že náš agrární boj má takové tendence, nelze pochybovat. Bojuje drobné rolnictvo, bojuje za to, aby *dostalo* půdu. Bojuje malovýrobní (buržoazní) hospodaření proti velké (feudální) pozemkové držbě.* V nejlepším případě *ne* může mít převrat jiný výsledek než ten, který jsem nastínil.

Za druhé. Někdo může namítnout, že jsem neměl právo předpokládat, že všechna konfiskovaná půda (nebo vyvlastněná, protože jsem dosud o podmínkách vyvlastnění nemluvil) přejde do rukou rolnictva, které má nejméně půdy. Někdo může říci, že působením ekonomické nutnosti *musí* půda připadnout zámožnějším rolníkům. Ale to by bylo nedorozumění. Abych dokázal buržoazní charakter převratu, musím vzít *nejlepší* možný výsledek z narodnického hlediska, musím *připustit*, že bojující dosáhnou cíle, za který bojují. Musím předpokládat případ, který má nejblíže k takzvanému „všeobecnému znovurozdělení půdy“⁸⁶, a ne pozdější důsledky agrárního převratu. Jestliže masy v boji zvítězí, vezmou si i plody vítězství. Jiná otázka je, komu tyto plody připadnou později.

Za třetí. Někdo může namítnout, že jsem *zveličil* půdní fond, abych dospěl k neobvykle příznivému výsledku ve prospěch chudého rolnictva (přeměna všeho chudého rolnictva ve střední rolníky až s 18 děsjatinami půdy na usedlost). Jiný může namítnout, že jsem měl odečíst *lesy*, které prý se nemohou přidělit rolníkům. Takové námitky se mohou ozvat a určitě se ozvou z kruhů vládních a ka-

* To, co uvádím v závorkách, narodnická maloburžoazní ideologie neuznává a zavrhuje. Ale o tom později.

detských ekonomů, ale jsou nesprávné. Za prvé jenom byrokrat, který celý svůj život ohýbá hřbet před feudálním statkářem, si může myslet, že rolník nedokáže dobře hospodařit s lesy, aby přinášely užitek *jemu*, a ne statkáři. Hledisko policejního byrokrata a ruského liberála je: Jak zajistit mužikovi přiděl půdy? Hledisko uvědomělého dělníka je: Jak vysvobodit rolníka z područí feudální velké pozemkové držby, jak rozbít feudální latifundie? Za druhé jsem vyčlenil celou severní oblast (Archangelskou, Vologedskou a Oloněckou gubernii), jakož i část Vjatecké a Permské gubernie, tj. zalesněné území, které jen stěží bude v nejbližší době využito pro zemědělskou výrobu. Za třetí, kdyby lesy byly evidovány zvlášť, značně by to zkomplikovalo výpočty a výsledky by se změnily nepatrně. Například kadet pan Kaufman — tedy člověk, který má ke statkářské půdě značně *obežřetný* postoj — soudí, že plocha přesahující 25 % zalesnění může být využita ke snížení nedostatku půdy, a tak mu vychází ve 44 guberniích půdní fond v rozsahu 101,7 miliónu děsjatin. Já jsem stanovil ve 47 guberniích půdní fond o rozloze přibližně 101 miliónu děsjatin, a to 67 miliónů děsjatin ze 70 miliónů děsjatin feudálních latifundií a 34 milióny děsjatin půdy patřící státu a různým institucím. Předpokládáme-li, že bude vyvlastněna všechna půda nad 100 děsjatin, zvýší se tento fond ještě o dalších 9—10 miliónů děsjatin.* [Viz poznámku na s. 220. Red.]

3. JAK KADETŠTÍ PUBLICISTÉ ZASTÍRAJÍ PODSTATU BOJE

Uvedené údaje o úloze největších statkářských hospodářství v boji o půdu v Rusku je nutné v jednom směru doplnit. Pro naše buržoazní a maloburžoazní agrární programy je charakteristické, že se úvahami o „normách“ zatemňuje otázka, *kteřá* třída je největším nepřítelem rolnictva a *jaká hospodářství* tvoří podstatnou část fondu, který

má být vyvlastněn. Hovoří se (jak kadeti, tak trudovici) hlavně o tom, kolik půdy potřebují rolníci podle té či oné „normy“, ale vůbec se nehovoří o daleko konkrétnějších a praktičtějších věcech: kolik je půdy, která *může být* vyvlastněna. První pojetí otázky zakrývá třídní boj, zastírá *podstatu* věci prázdňným poukazováním na „státní“ hlediště. Druhé pojetí klade hlavní důraz na třídní boj, na třídní zájmy určité vrstvy vlastníků půdy, která je nejvýraznějším představitelem feudálních tendencí.

Otázkou „norem“ se budeme zabývat ještě na jiném místě. Teď se zmíníme o jedné „šťastné“ výjimce mezi trudovíky a o jednom typicky kadetském autorovi.

Lidový socialista Dělarov se v II. dumě zmínil o tom, jakého procenta vlastníků půdy se dotkne zcizení (47. zasedání 26. května 1907). Řečník mluvil vyloženě o *zcizení* (nuceném), pominul však otázku konfiskace a použil zřejmě *stejně normy* pro zcizení, jakou jsem jako příklad uvedl ve své tabulce, a to 500 děsjatin. Škoda že ve stenografických záznamech z II. dumy je tato pasáž Dělarovova pro-

* 500 děsjatin jako krajní hranici zcizení jsem uvedl v textu pouze hypoteticky. Vezmeme-li za hranici 100 děsjatin, také čistě hypoteticky, bude převrat vypadat takto:

N y n í				P o t o m			
a)	10,5	mil. hospodářství	75 mil. děsjatin	a)	—	—	
b)	1,0	”	15 ”	b)	11,5	217 mil. děsjatin po	18,8 děsjatiny na usedlost
c)	1,4	”	50 ”	c)	1,53	63 ”	41,1 ”
d)	0,13	”	90 ”	d)	—	—	—
		13,03	230			13,03	280
			+50				21,4

Hlavní závěry o charakteru a podstatě převratu jsou v obou případech stejné.

jevu (s. 1217) zkomolena, nebo se zmýlil sám Dělarov. V záznamu je uvedeno, že nucené zcizení postihne 32 % soukromých hospodářství a 96 % jejich půdy, kdežto u ostatních 68 % vlastníků budou prý zcizena pouze 4 % půdy v soukromém vlastnictví. Ve skutečnosti má být místo 32 % jen 3,7 %, protože 27 833 vlastníků ze 752 881 tvoří 3,7 % a mají 62 milióny z 85,8 miliónu půdy, tj. 72,3 %. Nelze zjistit, zda se pan Dělarov přehlé, nebo použil nesprávných čísel. Jestliže se nemýlím, byl to jediný Dělarov, kdo se z četných řečníků v dumě *přiblížil* tomu, oč se bezprostředně a konkrétně bojuje.

Při výkladu této otázky nemůžeme pominout „práce“ kadetského publicisty pana S. Prokopoviče. Je sice pravda, že je to vlastně „bezzaglavovec“, který stejně jako většina publicistů buržoazního listu *Tovarišč* vystupuje hned jako kadet, hned jako sociální demokrat menševik. Je to typický představitel oné hrstky důsledných bernsteinovců v řadách ruské buržoazní inteligence, která poletuje mezi kadety a sociálními demokraty, nepatří (většinou) k žádné straně a v liberálním tisku bude soustavně o něco více napravo než Plechanov. O panu Prokopovičovi se tu musíme zmínit proto, že jako první uvedl v tisku údaje ze statistiky pozemkové držby z roku 1905, přičemž se fakticky postavil za *kadetskou* agrární reformu. Ve dvou článcích v *Tovarišč*[^{278, 279}] (č. 214 ze 13. března 1907 a č. 238 z 10. dubna 1907) polemizuje pan Prokopovič s autorem oficiální statistiky generálem Zolotarjovem, který dokazuje, že vláda může hravě zvládnout pozemkovou reformu bez jakéhokoli nuceného zcizení a že rolníkovi úplně postačí k hospodaření 5 děsjatin na usedlost! Pan Prokopovič je *liberálnější*: počítá s *8 děsjatinami na usedlost*. Sice se nejednou omlouvá, že takové zabezpečení je „zcela nedostačující“, že je to „nejskromnější“ propočít atd., ale přesto když stanoví „výměru potřebné půdy“ (název prvního výše uvedeného Prokopovičova článku), uvádí právě toto číslo. Vysvětluje to tím, že „*se chce vyhnout zbytečným sporům*“... snad „zbyteč-

ným sporům“ s pány Zolotarjovy? Tímto způsobem pan Prokopovič vypočítal, že polovina všech rolnických usedlostí má „vyloženě málo půdy“, a zcela správně soudí, že k doplnění jejich přidělu na 8 děsjatin bude třeba rozdělit 18,6 miliónu děsjatin, ale protože prý má vláda k dispozici všeho všudy 9 miliónů děsjatin, „neobejdeme se bez nuceného zcizení“.

Pan kadet koketující s menševiky nebo menševik koketující s kadety jak svými výpočty, tak svými úvahami skvěle vyjádřil ducha i smysl liberálního agrárního programu. Úplně zahladil zejména otázku feudálních latifundií a latifundií vůbec. Pan Prokopovič uvedl údaje pouze o celkové soukromé pozemkové držbě nad 50 děsjatin. A tak se zastírá právě to, oč se ve skutečnosti bojuje. Jsou zastřeny třídní zájmy hrstky — doslova hrstky landlordů. Místo toho, aby byli odhaleni, se nám předkládá „státní hledisko“: „*Neobejdeme se*“ jen se státní půdou. A z úvah pana Prokopoviče vyplývá, že kdybychom se s ní mohli obejít, neměl by nic proti feudálním latifundiím...

Navrhovaná výměra rolnického přidělu (8 děsjatin) stačí pro hladovou existenci. Výměra „nuceného zcizení“ půdy statkářů je nepatrná ($18 - 9 = 9$ miliónů děsjatin ze 62 miliónů děsjatin patřících hospodářstvím nad 500 děsjatin!). Aby bylo možné uskutečnit *takové* „nucené zcizení“, museli by *statkáři* přinutit rolníky, jak tomu bylo v roce 1861!⁸⁶

Ať chtěl nebo nechtěl, ať úmyslně či nevědomky, pan Prokopovič *správně* vyjádřil *statkářskou* podstatu kadetského agrárního programu. Kadeti jsou jen obezřetnější a mazanější: raději *vůbec nic neřekají* o tom, *kolik vlastně* půdy jsou ochotni statkářům vyvlastnit.

4. EKONOMICKÁ PODSTATA AGRÁRNÍHO PŘEVRTU A JAK SE IDEOVĚ PROJEVUJE

Poznali jsme, že podstatou probíhajícího převratu je zrušení feudálních latifundií a vytvoření svobodného a (pokud je to v daných podmínkách možné) zámožného rolnictva, které by neživořilo a nelopotilo se na půdě, ale rozvíjelo výrobní síly a zvyšovalo úroveň zemědělství. Tento převrat se naprosto nedotkne a ani nemůže dotknout *zemědělské malovýroby*, nadvlády *trhu* nad výrobcem, a tedy i nadvlády *zbožní výroby*, protože boj za *nové rozdělení* půdy není s to změnit výrobní vztahy v hospodaření na této půdě. A poznali jsme, že zvláštností tohoto boje je značné rozšíření malovýrobního hospodářství na pozemcích feudálních latifundií.

Ideologicky vyjadřují probíhající boj narodnické teorie. Agrární programy, s nimiž otevřeně vystoupili zástupci rolníků z celého Ruska v I. a II. dumě, definitivně potvrdily, že narodnické teorie a programy jsou skutečným ideovým projevem boje rolníků o půdu.

Poukázali jsme na to, že základní, hlavní součástí půdního fondu, za který rolníci bojují, jsou feudální velkostatky. Stanovili jsme značně vysokou normu pro vyvlastnění — 500 děsjatin. Je ale snadné se přesvědčit, že i když tuto normu jakkoli snížíme, řekněme na 100 nebo na 50 děsjatin, náš závěr bude plně platit. Skupinu c) 20—500 děsjatin rozdělíme na tři podskupiny aa) 20—50 děsjatin; bb) 50—100 děsjatin a cc) 100—500 děsjatin a uvidíme, jak velká bude rozloha přidělové a soukromé půdy v těchto podskupinách. [Viz tabulku na s. 224. *Red.*]

Z tabulky je patrné za prvé, že zkonfiskuje-li se půda nad 100 děsjatin, zvýší se půdní fond, jak již bylo řečeno, o 9—10 miliónů děsjatin, a zkonfiskuje-li se půda nad 50 děsjatin, jak předpokládal poslanec I. dumy Čiževskij, zvýší se půdní fond o 18,5 miliónu děsjatin. Z toho plyne,

Podskupiny	Přídělová půda		
	Počet hospodářství	Množství půdy	Průměrně na 1 hospodářství v desjatinách
20— 50 desjatin	1 062 504	30 898 147	29,1
50—100 desjatin	191 898	12 259 171	63,9
100—500 desjatin	40 658	5 762 276	141,7

Soukromá půda			Celkem v evropském Rusku		
Počet hospodářství	Množství půdy v desjatinách	Průměrně na 1 hospodářství	Počet hospodářství	Množství půdy v desjatinách	Průměrně na 1 hospodářství
103 237	3 301 004	32,0	1 165 741	34 199 151	29,3
44 877	3 229 858	71,9	236 775	15 489 029	65,4
61 188	14 096 637	230,4	101 846	19 858 913	194,9

že *základ* půdního fondu i v tomto případě tvoří feudální latifundie. Ony jsou „jádro“ současné agrární otázky. Je rovněž známo, že toto velké pozemkové vlastnictví je spjato s vysokou byrokracií: G. A. Alexinskij uvedl v II. dume údaje pana Rubakina^[302, 303], jak obrovské statky patří vysokým úředníkům v Rusku. Za druhé tyto údaje ukazují, že i po vyčlenění přídělů *a statků nad 100 desjatin* zůstávají velké rozdíly mezi největšími příděly (a malými statky). Až dojde k převratu, bude rolnictvo už diferencováno jak podle velikosti pozemkového vlastnictví, tak — a ještě více — podle výše kapitálu, množství dobytka, množství a kvality mrtvého inventáře atd. A že v oblasti, abychom tak řekli, mimopřídělového rolnického majetku je diference daleko větší než v oblasti držby přídělové půdy, to dostatečně dokazuje naše ekonomická literatura.

Jaký tedy mají význam narodnické teorie, které více-méně věrně vyjadřují názory rolníků na jejich boj o půdu? Podstatu těchto narodnických teorií tvoří dvě „zásady“: „princip práce“ a „rovné užívání půdy“. Marxistická literatura tak často a tak důkladně dokazovala maloburžoazní charakter těchto zásad, že je to každému jasné

a není třeba zde o tom hovořit. Důležité je zmínit se o onom rysu těchto „zásad“, který ruští sociální demokraté dosud náležitě nezhodnotili. V mlhavé formě vyjadřují tyto zásady *skutečně* něco, co je v daném historickém okamžiku reálné a *pokrokové*: totiž vyhlazovací boj proti feudálním latifundiím.

Podívejte se na výše uvedené schéma vývoje našeho agrárního zřízení od jeho nynějšího stavu ke „konečnému cíli“ současného, buržoazního převratu. Jasně poznáte, že budoucí „potom“ se odlišuje od dnešního „nyní“ nersrovnatelně větší „rovností“ v pozemkové držbě, nersrovnatelně větším souladem mezi *novým* rozdělením půdy a „principem práce“. A to není náhoda. V rolnické zemi, kterou buržoazní rozvoj osvobozuje od feudalismu, tomu jinak být nemůže. Zrušení feudálních latifundií je v takové zemi bezesporu požadavkem kapitalistického vývoje. A jejich zrušení tam, kde převládá malovýroba, nevyhnutelně znamená větší „rovnost“ v pozemkové držbě. Odstraněním středověkých latifundií *zavádí* kapitalismus větší „rovnost“ v pozemkové držbě a již *tím* vytváří zemědělskou velkovýrobu na nové bázi — vytváří ji na základě námezdní práce, strojů a vyspělé zemědělské techniky, a ne na základě odpracovávání a závislosti.

Všichni narodníci chybují, protože vidí jen úzký rozhled drobného hospodáře a ne buržoazní charakter společenských vztahů, do nichž vstupuje rolník zbavený feudálních okovů. „Princip práce“ *maloburžoazního* zemědělství a „rovné užívání půdy“ jakožto heslo rozbití *feudálních* latifundií povyšují na něco absolutního, soběstačného, na jakési zvláštní, ale ne buržoazní zřízení.

Někteří marxisté chybují v tom, že při kritice narodnické *teorie* přehlížejí její historicky reálný a historicky opodstatněný *obsah v boji proti nevolnictví*. Kritizují, a právem, „princip práce“ a „rovné užívání půdy“ jako zaostalý, reakční, maloburžoazní *socialismus*, ale zapomínají, že tyto teorie vyjadřují pokrokový, revoluční maloburžoazní *demokratis-*

mus, že tyto teorie jsou praporem toho nejrozhodnějšího boje proti starému, nevolnickému Rusku. V boji proti starému absolutistickému režimu vůbec a zejména proti staré feudální velkostatkářské pozemkové držbě je myšlenka rovnosti tou nejrevolučnější myšlenkou. U drobného buržoazního rolníka je myšlenka *rovnosti* zákonitá a pokroková, protože vyjadřuje boj proti feudální, nevolnické nerovnosti. Myšlenka „rovného“ užívání půdy je zákonitá a pokroková, protože vyjadřuje úsilí deseti miliónů rolníků, zbídačených statkáři a obdělávajících sedmiděsatinový příděl, o *rozdělení** feudálních latifundií s výměrou 2300 děsatin. A v současné historické etapě tato myšlenka takové úsilí *skutečně* vyjadřuje, podněcuje k důsledné *buržoazní* revoluci, nesprávně ji však halí do mlhavých, *pseudosocialistických* frází. A jen špatný marxista by mohl licoměrně zastírání buržoazních hesel socialistickými myšlenkami kritizovat a přitom nedocenit jejich historicky pokrokový význam jako nejrozhodnějších *buržoazních* hesel v boji *proti nevolnictví*. Skutečným obsahem převratu, v němž narodnik spatřuje „socializaci“, bude co nejdůslednější uvolnění cesty pro kapitalismus, co nejenergičtější vymýcení nevolnictví. Schéma, které jsem výše uvedl, ukazuje právě maximum při odstraňování nevolnictví a přitom maximální možnost dosáhnout „rovného užívání půdy“. Narodnik si myslí, že toto „rovnostářství“ odstraňuje buržoaznost, a ono zatím ve skutečnosti *vyjadřuje* úsilí nejradikálnější buržoazie. A všechno, co je v myšlence „rovnostářství“ navíc, je ideologická *clona*, iluze maloburžoy.

Krátkozraké a nehistorické úvahy některých ruských marxistů o významu narodnických teorií v ruské buržoazní revoluci lze vysvětlit tím, že nepochopili význam „kon-

* Nemyslí se zde rozdělení do vlastnictví, ale rozdělení do hospodářského užívání. Takové rozdělení je možné — a tam, kde převládá malovýroba, po určitou dobu nezbytné — jak při municipalizaci, tak při nacionalizaci půdy.

fiskace“ statkářské půdy, kterou tyto teorie obhajují. Stačí si jasně představit ekonomický základ takového převratu v daných podmínkách našeho pozemkového vlastnictví a pochopíme nejen iluzornost narodnických teorií, ale i určitým historickým úkolem omezenou oprávněnost boje, oprávněnost boje proti nevolnictví, která je reálným obsahem těchto iluzorních teorií.

5. DVA TYPY BURŽOAZNÍHO AGRÁRNÍHO VÝVOJE

Budeme pokračovat. Poukázali jsme na to, že narodnické teorie, ačkoli jsou z hlediska boje za socialismus proti buržoazii nesmyslné a reakční, jsou v buržoazním boji proti feudalismu „rozumné“ (ve smyslu zvláštního historického úkolu) a pokrokové. Nyní vzniká otázka, máme-li chápat nevyhnutelnost odumírání nevolnických vztahů v ruském pozemkovém vlastnictví a v celém společenském zřízení Ruska, nevyhnutelnost buržoazně demokratického agrárního převratu tak, že se může uskutečnit pouze v určité jediné formě, nebo zda jsou možné různé formy.

Pro vytvoření správných názorů na naši revoluci a na sociálně demokratický agrární program má tato otázka stěžejní význam. A tuto otázku musíme řešit jedinečně na základě těch údajů o ekonomickém základu revoluce, které jsme uvedli výše.

Podstatou boje jsou feudální latifundie jakožto nejvýraznější ztělesnění pozůstatků feudalismu v Rusku a jejich nejpevnější opora. Rozvoj zbožního hospodářství a kapitalismu naprosto nevyhnutelně skončuje s těmito pozůstatky. V *tomto* směru má Rusko před sebou *pouze jednu* cestu buržoazního vývoje.

Ale tento vývoj může mít dvě formy. Pozůstatky feudalismu mohou zanikat i v procesu přeměny statkářských hospodářství a likvidace statkářských latifundií, tj. jak

v procesu reforem, tak v procesu revoluce. Buržoazní vývoj může probíhat i tehdy, zůstanou-li v popředí velkostatky, které budou postupně nabývat buržoazního charakteru a postupně nahrazovat feudální metody vykořisťování buržoazními, ale může probíhat i tehdy, budou-li v popředí drobná rolnická hospodářství, která revoluční cestou odstraňují ze společenského organismu „vřed“ feudálních latifundií a začnou se bez něho volně vyvíjet jako kapitalistické farmy.

Tyto dvě cesty objektivně možného buržoazního vývoje bychom mohli nazvat cestou pruského a cestou amerického typu. V prvním případě se feudální statkářské hospodářství pomalu přeměňuje v buržoazní, junkerské, které odsuzuje rolnictvo k desetiletí trvajícím procesu nejtrýznivějšího vyvlastňování a zotročování, během něhož se oddělí nevelká menšina „Grossbauerů“ („velkých sedláků“). V druhém případě statkářská hospodářství neexistují, nebo je rozbíjí revoluce, která konfiskuje a drobí feudální statky. V tomto případě má dominující postavení rolník, neboť se stává výlučnou hybnou silou zemědělství a vyvíjí se v kapitalistického farmáře. V prvním případě je hlavním obsahem vývoje přerůstání nevolnictví v závislost jiného typu a v kapitalistické vykořisťování na pozemcích feudálů — statkářů — junkerů. V druhém případě jde v zásadě o přeměnu patriarchálního rolníka v buržoazního farmáře.

V hospodářských dějinách Ruska se zcela jasně projevují oba tyto typy vývoje. Podívejte se na období zrušení nevolnictví. Statkáři bojovali s rolníky o způsob provedení reformy. Jedni i druzí (aniž si to uvědomovali) hájili podmínky buržoazního ekonomického vývoje, statkáři však takového vývoje, který v maximální míře zachovává statkářské hospodářství, statkářské důchody, statkářské (zotročující) metody vykořisťování. Rolníci bojovali za takový vývoj, který by při současné úrovni hospodaření zajistil největší možnou životní úroveň rolnictva, zrušil statkářské latifundie, všechny feudální a zotročující způsoby vyko-

řistování a rozšířil svobodnou rolnickou držbu půdy. V druhém případě by se kapitalismus a výrobní síly rozvíjely pochopitelně ve větším rozsahu a *rychleji* než prostřednictvím rolnické reformy uskutečňované podle představ statkářů.* Pouze zkarikovaní marxisté, jak se je snažili vypodobnit narodnici bojující proti marxismu, by mohli vidět záruku kapitalistického vývoje v tom, že rolníci byli v roce 1861 zbaveni půdy. Právě naopak, tato skutečnost by byla zárukou — a fakticky se stala zárukou — *zotročujícího*, tj. polofeudálního pachtu a hospodářství založeného na odpracovávání, tj. robotního hospodářství, které neobyčejně zpomalilo vývoj kapitalismu a rozvoj výrobních sil v ruském zemědělství. Boj mezi zájmy rolníků a statkářů nebyl bojem „lidové výroby“ nebo „principu práce“ proti buržoazii (jak si představovali a představují naši narodnici), ale bojem za americký typ buržoazního vývoje proti pruskému typu buržoazního vývoje.

A v těch oblastech Ruska, kde neexistovalo nevolnictví a kde se zemědělstvím zabýval výlučně nebo převážně svobodný rolník (například ve stepních krajích Závolsí, Novoruska a severního Kavkazu, které se osídlovaly po reformě), se výrobní síly a kapitalismus rozvíjely nesrovna-

* V časopise *Naučnoje obozrenije* (květen—červen 1900) jsem napsal^[126]: „...čím více půdy by byli rolníci při osvobození dostali a čím levněji by ji byli dostali, tím rychleji, v širším měřítku a svobodněji by se byl vyvíjel kapitalismus v Rusku, tím vyšší by byla životní úroveň obyvatelstva, tím rozsáhlejší by byl vnitřní trh, tím rychleji by se zaváděly do výroby stroje, zkrátka tím více by se ekonomický vývoj Ruska podobal ekonomickému vývoji Ameriky. Upozorním pouze na dvě okolnosti, které podle mého mínění potvrzují správnost tohoto druhého názoru: 1. pro nedostatek půdy a pro daňové zatížení se u nás ve velmi rozsáhlé oblasti vyvinula ve statkářském hospodářství soustava odpracovávání, tj. přímý přežitek nevolnictví, a nikoli kapitalismus; 2. právě v našich okrajových územích, kde nevolnictví buď vůbec nebylo známo, nebo kde bylo nejslabší, kde rolníci nejméně trpí nedostatkem půdy, odpracováním, daňovým zatížením, tam se kapitalismus v zemědělství nejvíce vyvinul.“ (Viz *Sebrané spisy* 3, Praha 1980, s. 645. *Red.*)

telně rychleji než ve středním Rusku zatíženém přežitky nevolnictví.*

Jestliže zemědělství ve středním Rusku a zemědělství v jeho okrajových územích, abych tak řekl, odpovídá teritoriálnímu čili geografickému rozdělení krajů, v nichž převládá agrární vývoj toho nebo onoho typu, jsou základní rysy toho či onoho vývoje jasně patrné také ve *všech* krajích, kde vedle sebe existují statkářská a rolnická hospodářství. Jednou ze základních chyb narodnické ekonomie bylo to, že za zdroj agrárního kapitalismu považovala výlučně statkářské hospodářství, zatímco rolnické hospodářství zkoumala z hlediska „lidové výroby“ a „principu práce“ (tak postupují ještě dnes trudovici, „lidoví socialisté“ a socialisté-revolucionáři). Víme, že to není správné. Statkářské hospodářství se vyvíjí kapitalisticky a postupně nahrazuje odpracovávání „svobodnou námezdní prací“, trojhonnou soustavu intenzívním obděláváním půdy a předpotopní rolnické náradí zdokonalenými nástroji používanými na velkostatech. Rolnické hospodářství *se rovněž vyvíjí kapitalisticky*, začíná se v něm diferencovat vesnická buržoazie a vesnický proletariát. Tato diferenciací rolnictva na antagonistické třídy kapitalistického zemědělství probíhá tím *rychleji*, čím lepší je postavení „občiny“⁸⁷ a čím vyšší je životní úroveň rolnictva vůbec. Dva proudy agrárního vývoje jsou tudíž patrné všude. Boj mezi zájmy rolníků a zájmy statkářů se vine jako červená nit celými poreformními dějinami Ruska a tvoří významný ekonomický základ naší revoluce, je bojem za ten či onen typ buržoazního agrárního vývoje.

Jen tehdy, když jasně pochopíme rozdíl mezi těmito typy

* O tom, jaký význam mají okrajová území Ruska jako kolonizační fond pro vývoj kapitalismu, jsem zevrubně pojednal ve Vývoji kapitalismu^[144] (Petrohrad 1899, s. 185, 444 a další). V roce 1908 vyšlo v Petrohradě 2. vydání^[145] (viz Sebrané spisy 3, Praha 1980, s. 266 až 267, 585—591 a další. *Red.*). O tom, jaký význam mají pro sociálně demokratický agrární program, budeme ještě mluvit dále.

a buržoazní charakter *obou* typů, můžeme správně vysvětlit agrární otázku v ruské revoluci a pochopit třídní význam různých agrárních programů navrhovaných různými stranami.* Opakují, podstatou boje jsou feudální latifundie. Jejich kapitalistický vývoj je zcela nesporný, ale může mít dvojí podobu: buď je rolníci farmáři odstraní, zlikvidují revoluční cestou, nebo se z nich postupně stanou junkerská hospodářství (přičemž se zotročený mužik přemění v zotročeného nádeníka).

6. DVĚ LINIE AGRÁRNÍCH PROGRAMŮ V REVOLUCI

Srovnáme-li teď ekonomický základ, jež jsme už vyložili, s agrárními programy, které různé třídy vytyčily v revoluci, okamžitě poznáme, že odpovídají dvěma liniím uvedených dvou typů agrárního vývoje.

* Jaký zmatek vládne dodnes v hlavách ruských sociálních demokratů v otázce dvou cest buržoazního agrárního vývoje v Rusku, vidíme na příkladu P. Maslova. V časopise *Obrazovaniye* (č. 3 z roku 1907) nastiňuje Maslov dvě cesty: 1. „rozdávající se kapitalismus“ a 2. „neúčelný boj proti ekonomickému vývoji“. „První cesta“ — představte si — „vede dělnickou třídu a s ní celou společnost k socialismu; druhá cesta vhná (!) dělnickou třídu do rukou (!) buržoazie, do boje mezi velkými a drobnými vlastníky, do boje, který dělnické třídě může přinést jen porážky“ (s. 92). „Druhá cesta“ je za prvé pouhá fráze, fantazie, a ne cesta; je to falešná ideologie, a ne skutečná možnost vývoje. Za druhé Maslov nepostřehl, že Stolypin a buržoazie vedou rolnictvo také kapitalistickou cestou, že se tedy fakticky nebojuje za kapitalismus, ale za typ kapitalistického vývoje. Za třetí je prostě holý nesmysl tvrdit, že v Rusku je možná nějaká cesta, která nebude „vhnět“ dělnickou třídu pod nadvládu buržoazie... Za čtvrté je stejný nesmysl tvrdit, že na některé „cestě“ nemusí probíhat boj mezi drobnými a velkými vlastníky. Za páté Maslov zastírá celoevropskými kategoriemi (drobní a velcí vlastníci) historickou zvláštnost Ruska, která má v této revoluci obrovský význam: boj mezi drobnými buržoazními a velkými feudálními vlastníky.

Podívejme se na Stolypinův program, který podporují pravcoví statkáři a okřabristé. Je to vyloženě statkářský program. Můžeme však říci, že v ekonomickém smyslu je to program reakční, tj. že vylučuje nebo se snaží vyloučit vývoj kapitalismu, nedopustit buržoazní agrární vývoj? V žádném případě. Naopak, Stolypinovy proslulé agrární zákony, vydané na základě článku 87^[327], mají čistě buržoazní ráz. Sledují bezesporu cestu kapitalistického vývoje, tlačí jej kupředu a usnadňují mu cestu, urychlují vyvlastnění rolnictva, rozpad občiny a vznik rolnické buržoazie. Z hlediska ekonomické vědy jsou tyto zákony nesporně pokrokové.

Znamená to, že sociální demokracie je má „podporovat“? Nikoli. Tak by mohl uvažovat jen vulgární marxismus, jehož sémě tak horlivě rozsévají Plechanov a menševici, kteří neustále opakují, lamentují, křičí a řeční: Musíme podporovat buržoazii v jejím boji proti starému řádu. Nikoli. V zájmu rozvoje výrobních sil (tohoto nejvyššího kritéria společenského pokroku) nesmíme podporovat buržoazní vývoj statkářského typu, ale buržoazní vývoj rolnického typu. První typ znamená maximální zachování závislosti a nevolnictví (přizpůsobeného buržoazní šablone), velmi pomalý rozvoj výrobních sil a zpomalený vývoj kapitalismu, znamená nesmírné útrapy a strádání, vykořisťování a utlačování širokých vrstev rolníků, a tedy i proletariátu. Druhý typ evoluce znamená velmi rychlý rozvoj výrobních sil a nejlepší (jaké jsou vůbec možné v podmínkách zbožní výroby) existenční podmínky pro rolnické masy. Taktika sociální demokracie v ruské buržoazní revoluci není založena na podpoře liberální buržoazie, jak předpokládají oportunisté, ale na podpoře bojujícího rolnictva.

Podívejme se na program liberální buržoazie, tj. kadetský program. Kadeti, věrní zásadě „jak račte“ (tj. co si ráčí přát páni statkáři), razili v I. dumě jeden program a v II. dumě druhý. Změnit program, to je pro ně stejně

snadná a nepatrná záležitost jako pro všechny bezzásadové buržoazní kariéristy v Evropě. V období I. dумы se zdá la být silná revoluce a liberální program z ní převzal kou-siček nacionalizace („celostátní půdní fond“). V období II. dумы se zdá být silná kontrarevoluce, a tak liberální program hodil přes palubu státní půdní fond, přiklonil se ke Stolypinově myšlence stabilního rolnického vlastnictví a rozhojnil a rozšířil výjimky ze všeobecné zásady nuceného zcizení statkářské půdy. Na tuto dvojí tvář liberálů poukazujeme zde jen mimochodem. V tomto případě je důležitější jiná věc: hlavní zásada, kterou mají *obě* „*tváře*“ liberálního agrárního programu *společnou*. Jejich hlavní společnou zásadou je za 1. výkup, za 2. zachování statkářského hospodářství a za 3. zachování statkářských privilegií při uskutečňování reformy.

Výkup je daň ukládaná společenskému vývoji, daň ve prospěch majitelů feudálních latifundií. Výkup je byrokraticky, policejně zabezpečená realizace nevolnických metod vykořisťování ve formě buržoazního „všeobecného ekvivalentu“. Dále. Zachování statkářských hospodářství je *v té nebo oné* míře patrné v obou kadetských programech, ať se to buržoazní politikáři jakkoli snaží před lidem zatajit. Třetí zásada, statkářská privilegia při uskutečňování reformy, se zcela jasně projevuje ve vztahu kadetů k volbám místních pozemkových výborů na základě všeobecného, přímého a rovného volebního práva s tajným hlasováním. Nemůžeme se zde šířit o podrobnostech*

* Viz Protokol I. dумы, 14. zasedání, 24. května 1906^[46], na němž se kadeti Kokoškin a Kotljarevskij společně s (tehdejší) okťabristou Gejdenem snažili těmi nejničernějšími sofizmaty vyvrátit myšlenku ustavení pozemkových výborů. V II. dumě: vytáčky kadeta Saveljeva (16. zasedání, 26. března 1907^[54]) a otevřený boj kadeta Tatarinova proti myšlence ustavení místních výborů (24. zasedání, 9. dubna 1907, stenografický záznam, s. 1783^[58]). V 82. čísle Reči z 25. května 1906 je pozoruhodný úvodník ^[186], který cituje Miljukov (Rok boje, č. 117, s. 457—459^[188]). Uvádím nejdůležitější pasáž tohoto maskovaného

týkajících se jiného místa našeho výkladu. Na tomto místě musíme určit pouze *linii* kadetského agrárního programu. A tady je nezbytně třeba poznamenat, že otázka složení místních pozemkových výborů má *stěžejní* význam. Jen nováčci v politice by se mohli dát obalamutit nic neříkajícím kadetským heslem „*nucené zcizení*“. Jde o to, kdo koho přinutí, zda statkáři rolníky (platit horentní sumy za podřadnou půdu), nebo rolníci statkáře. Kadetské řeči „o rovném zastoupení střetávajících se zájmů“ a o tom, že není žádoucí „jednostranné násilí“, odhalují nad slunce jasněji podstatu věci, a sice, že při kadetském nuceném zcizení by statkáři nutili rolníky!

Kadetský agrární program jde cestou stolypinovského, tj. statkářského buržoazního pokroku. To je fakt. A to někteří sociální demokraté nechápou a dopouštějí se základní chyby, protože stejně jako někteří menševici jsou ochotni považovat kadetskou agrární politiku za pokrokovější než politiku narodnickou.

Zástupci rolnictva, tj. trudovici, sociální narodníci a částečně i eseri, *přes* časté kolísání a váhání v obou dumách naprosto jasně hájí zájmy rolníků *proti* statkářům. Kolísají například v otázce výkupu, který trudovický program připouští, ale za prvé jej dosti často vykládají ve smyslu sociál-

okfabristy: „Soudíme, že vytváření těchto výborů na základě všeobecného volebního práva by znamenalo, že jsou ustavovány ne proto, aby pokojnou cestou vyřešily v místě svého působení otázku půdy, ale aby sloužily něčemu docela jinému. Celkové zaměření reformy je třeba ponechat státu... V místních komisích musí být zastoupeny, pokud možno rovnoměrně (sic!), střetávající se zájmy stran, které mohou být smířeny, aniž by byl přitom narušen státní význam chystané reformy a aniž by se reforma přeměnila v akt jednostranného násilí...“ (s. 459). V druhém svazku kadetské Agrární otázky^[3] uveřejňuje pan Kutler svůj návrh zákona, který by *zajistil* statkářům a státním úředníkům *převahu* nad rolníky ve *všech* pozemkových výborech a komisích, ústředních, guberniálních i újezdních (s. 640—641), a pan A. Čuprov — „liberál“! — zásadně hájí^[388] stejně podlý statkářský plán, jak napálit rolníky (s. 33).

ní péče o statkáře neschopné práce*; za druhé najdete v protokolech II. dумы celou řadu charakteristických *rolnických* projevů *odmítajících* výkup a propagujících heslo Všechna půda všemu lidu**. Pokud jde o místní pozemkové výbory, které jsou rozhodující pro otázku, kdo koho přinutí, rolničtí poslanci vytyčili a obhajovali myšlenku, aby byly voleny na základě všeobecného volebního práva.

Prozatím nemluvíme o tom, čím se odlišuje agrární program trudoviků a socialistů-revolucionářů od programu sociálních demokratů. Především musíme konstatovat nesporný fakt, že agrární programy *všech* stran a tříd, které v ruské revoluci vystoupily otevřeně, se zjevně dělí na *dva* základní typy odpovídající dvěma typům buržoazního agrárního vývoje. Dělicí čára mezi „pravivovými“ a „levicovými“ agrárními programy neprobíhá mezi oktábristy a kadety, jak se často naprosto mylně domnívají menševici (kteří se dávají obalamutit prázdnyými „konstitučně demokratickými“ frázemi a nahrazují třídní rozbor rozbohem názvů stran). Dělicí čára probíhá mezi kadety a trudoviky. Tuto čáru určují *zájmy dvou základních tříd* ruské společnosti bojujících o půdu: statkářů a rolníků. Kadeti jsou pro zachování statkářské držby půdy a obhajují kulturní, evropský, ale *statkářský* buržoazní vývoj zemědělství. Trudovici (a sociálně demokratičtí dělničtí poslanci), tj. zástupci rolnictva a zástupci proletariátu, obhajují *rolnický* buržoazní vývoj v zemědělství.

* Srovnej Sbornik Izvěstij krestjanskich děputatov i Trudovoj Rossii, Petrohrad 1906 — soubor *novinových* článků, které napsali trudovici z I. dумы, například článek Náhrada, a ne výkup^[23] (s. 44—49) a řadu dalších.

** Srovnej projev *pravivového* rolníka Petročenka v II. dumě (22. zasedání, 5. dubna 1907^[57]): Kutler prý navrhoval dobré podmínky... „On samozřejmě jako bohatý člověk si řekl hodně, ale my chudí rolníci tolik zaplatit nemůžeme“ (s. 1616). *Pravivový* rolník je *levější* než buržoazní politikář hrající si na liberála. Srovnej také projev *politicky neorganizovaného* rolníka Semjonova (12. dubna 1907^[59]), z něhož vane duch živelného revolučního boje rolníků, a četné jiné.

Musíme přesně rozlišovat mezi ideovou stránkou agrárních programů, mezi rozdílnými politickými detaily apod. a ekonomickým základem těchto programů. Dnes už není problém pochopit buržoazní charakter jak statkářských, *tak rolnických* agrárních požadavků a programů: marxisté to objasnili již před revolucí a revoluce to potvrdila. Dnes je obtížnější pochopit v celé šíři základ boje dvou tříd *v rámci* buržoazní společnosti a buržoazní evoluce. Tento boj jako zákonitý společenský jev nelze pochopit, pokud ho nebudeme zkoumat z hlediska objektivních tendencí ekonomického vývoje kapitalistického Ruska.

Teď, když jsme vysvětlili souvislost dvou typů agrárních programů v ruské revoluci se dvěma typy buržoazní agrární evoluce, musíme prozkoumat další, velmi důležitou stránku této otázky.

7. ROZLOHA PŮDY V RUSKU. OTÁZKA KOLONIZACE

Výše jsme se zmínili o tom, že při ekonomické analýze kapitalismu v Rusku musíme rozlišovat středoruské zemědělské oblasti s četnými pozůstatky nevolnictví a okrajová území, kde tyto pozůstatky neexistují, nebo se vyskytují jen v nepatrné míře a kde jsou patrné rysy svobodné rolnické kapitalistické evoluce.

Co máme považovat za okrajová území? Zřejmě neosídlené nebo jen řídce osídlené kraje, v nichž se všechna půda neobdělává. Abychom si učinili přesnou představu o těchto „okrajových územích“ a jejich hospodářském významu, musíme nyní přejít od evropského Ruska k celé Ruské říši.

V brožuře pánů Prokopoviče a Mertvaga Kolik je v Rusku půdy a jak ji využíváme^[280] (Moskva 1907) se pan Mertvago pokouší shrnout všechny knižní statistické údaje o množství půdy v *celém* Rusku a o hospodářském využití

Kusku				Obyvatelstvo podle sčítání z roku 1897	
Z toho užitková půda					
louky	lesy	celkem		celkem v tisí- cích	na 1 čtve- reční verstu
v miliónech děsjatin					
4	0,9	2,5	10,8	9 402,2	84,3
5	18,7	34,0	146,3	—	—
3	7,1	132,0	161,4	—	—
9	25,8	166,0	307,7	93 442,9	22,1
5	2,2	2,5	11,2	9 289,4	22,6
3	3,9	121,0	129,2	5 758,8	0,5
9	1,6	8,0	10,5	7 746,7	2,5
7	7,7	131,5	150,9	—	—
0	34,4	300,0	469,4	125 640,0	6,7

evidované půdy. Pro názornost uvádím porovnání pana Mertvaga v tabulce a připojuji údaje o obyvatelstvu podle sčítání z roku 1897. [Viz tabulku na s. 237. *Red.*]

Tato čísla názorně ukazují, jak obrovské množství půdy má Rusko a jak málo toho dosud víme o okrajových územích a jejich hospodářském významu. Bylo by samozřejmě velmi nesprávné předpokládat, že tyto pozemky mohou v současném stavu a v nynější době uspokojit potřeby ruského rolnictva. Podobné výpočty, o něž se velmi často pokoušejí reakční publicisté*, jsou vědecky naprosto bezcenné. V tomto směru má úplnou pravdu pan A. A. Kaufman, který si tropí posměch z pokusů hledat nevyužitou půdu vhodnou pro osídlení na základě údajů o množství čtverečních verst. Zřejmě má úplnou pravdu i tehdy, když poukazuje na to, jak málo půdy vhodné pro osídlení je dnes v okrajových územích Ruska a jak nesprávný je názor, že nedostatek půdy u ruského rolnictva lze odstranit přesídlováním.**

Tyto správné úvahy liberálního pana Kaufmana mají však nicméně jednu velmi podstatnou chybu. Pan Kaufman uvažuje takto: „Při dnešním výběru přesídlenců, při jejich současné životní a kulturní úrovni“ (uvedená publikace, s. 129) „půda určená k přesídlení rozhodně nestačí uspokojit potřeby ruského rolnictva. Z toho plyne,“ uzavírá autor svou obranu kadetského agrárního programu,

* A reakční poslanci. Oktábrista Těťevenkov uváděl v II. dumě čísla ze Ščerbinova průzkumu, podle něhož je ve Stepním kraji 65 miliónů děsjatin půdy a v Altajském kraji 39 miliónů děsjatin, a dokazoval tím, že v evropském Rusku není nucené zcizení nutné. Je to typický příklad buržoy, který se ve jménu společného „pokroku“ ve Stolypinově duchu přizpůsobuje feudálnímu statkáři (stenografický záznam z II. dумы, 39. zasedání, 16. května 1907, s. 658—661^[61]).

** Agrární otázka^[2], vydání Dolgorukova a Petrunkeviče, díl I, Kaufmanův článek Přesídlení a jeho úloha v agrárním programu^[81]. Viz rovněž knihu téhož autora Přesídlení a kolonizace, Petrohrad 1905^[82].

„že v evropském Rusku je nezbytné nucené zcizení půdy nacházející se v soukromém vlastnictví.“

To je běžná argumentace našich liberálních a liberálně narodnických ekonomů. Jejich úvahy jsou formulovány takovým způsobem, že z nich vyplývá následující závěr: kdyby bylo dostatečné množství půdy vhodné pro přesídlení, nebylo by třeba sahat ani na feudální latifundie! A páni kadeti a jim podobní politikové, posuzující všechno výhradně z hlediska loajálního úředníka, se snaží budít dojem, že stojí nad třídami, že jsou povzneseni nad třídní boj. Feudální latifundie je nutno zrušit, ale ne proto, že vykořisťují milióny místního obyvatelstva jako za nevolnictví, zotročují je a brzdí rozvoj výrobních sil, ale proto, že není možné okamžitě se zbavit miliónů rodin a poslat je někam na Sibiř nebo do Turkestánu. Důraz se neklade na feudální třídní charakter ruských latifundií, ale na možný třídní smír, na to, aby byl mužik uspokojen, ale aby se neublížilo statkáři, zkrátka na možnost proslulého „sociálního míru“.

Úvahu pana Kaufmana a jeho četných přívrženců z řad ruské inteligence musíme úplně převrátit, aby byla správná. *Protože* feudální latifundie utlačují ruského rolníka, *proto* je neuvěřitelně brzděno jak svobodné přesídlování obyvatelstva na území Ruska, tak racionální hospodářské využití velkého množství půdy v okrajových územích Ruska. *Protože* feudální latifundie utlačují ruské rolnictvo prostřednictvím odpracovávání a různých forem závislosti a zachovávají zastaralé metody a způsoby hospodaření na půdě, *proto* se jen velmi zvolna zvyšuje technický pokrok a duchovní rozvoj rolnictva, jeho tvůrčí činnost, vzdělanost a iniciativa, které jsou nezbytné k tomu, aby z půdního fondu Ruska mohlo být hospodářsky využito daleko více půdy, než je tomu dnes. Vždyť feudální latifundie a závislost rolníků vytvářejí v zemědělství také příslušnou politickou nadstavbu, nadvládu reakčního statkáře ve státě, bezprávnost obyvatelstva, rozšíření gurkovsko-lidvalovských metod ve státní správě⁸⁸ atd. aj. apod.

Všichni dobře vědí, že feudální latifundie ve středoruských zemědělských oblastech působí velmi zhoubně na celé společenské zřízení, na celý vývoj společnosti, na celé zemědělství a celkovou životní úroveň všeho rolnictva. Stačí odvolat se na bohatou ruskou ekonomickou literaturu, která dokázala, že ve středním Rusku převládá soustava odpracovávání, dlužnické závislosti, zotročujícího pachtu, „najímání v zimě“ a podobné středověké vymoženosti.*

Zrušením nevolnictví byly vytvořeny takové podmínky (jak jsem podrobně uvedl ve Vývoji kapitalismu), že obyvatelstvo se z tohoto hnízda mohykánů feudalismu *rozprchlo* na všechny strany. Ze středoruského zemědělského pásma prchalo obyvatelstvo jednak do průmyslových gubernií, jednak do sídelních měst a do jižních a východních okrajových území evropského Ruska, kde osidlovalo dosud neobydlená území. V brožuře, kterou jsem citoval, pan Mertvago poukazuje, a mimochodem velmi správně, že představy o půdě nevhodné pro zemědělství se mohou velmi rychle měnit:

„Tavridské stepi,“ píše, „budou pro své podnebí a nedostatek vody *vždycky* patřit k nejhudším krajům s nejhůře obdělávanou půdou. Tohle říkali v roce 1845 tak autoritativní znalci přírody jako akademici Baer a Gelmersen^[402]. Tehdy měla Tavridská gubernie jen polovinu dnešního obyvatelstva a produkovala 1,8 miliónu čtvrtí** různých obilovin... Minulo šedesát let a dvojnásobný počet obyvatelstva produkuje v roce 1903 17,6 miliónu čtvrtí, tj. téměř desetkrát více“ (s. 24).

To platí nejen pro Tavridskou gubernii, ale i pro řadu dalších gubernií v jižních a východních okrajových územích evropského Ruska. Stepní gubernie na jihu, jakož i gubernie v Závollží, které v 60. a 70. letech produkovaly méně obilí než středoruské černozemní gubernie, je v 80. letech

* Srovnej Vývoj kapitalismu, kap. III, přechod od robotního hospodářství ke kapitalistickému a rozšíření soustavy odpracovávání. (Viz Sebrané spisy 3, Praha 1980, s. 195–260. *Red.*)

** Čtvrt' — 209,91 l (u sypkých látek). *Čes. red.*

předhony (Vývoj kapitalismu, s. 186*). Počet obyvatelstva v celém evropském Rusku vzrostl od roku 1863 do roku 1897 o 53 %, z toho počet vesnického obyvatelstva o 48 % a městského o 97 %, zatímco v novoruských guberniích a v guberniích při dolním toku Volhy a na východě činí přírůstek za stejnou dobu 92 %, z toho na vesnické obyvatelstvo připadá 87 % a na městské 134 % (tamtéž, s. 446)**.

Pan Mertvago pokračuje: „Nepochybujeme, že nynější úřední hodnocení hospodářského významu našeho půdního fondu je stejně nesprávné jako Baerovo a Gelmersenovo hodnocení Tavriidské gubernie v roce 1845“ (tamtéž).

To je pravda. Pan Mertvago však nevidí *příčinu* Baerových omylů, omylů všech úředních hodnocení. Příčinu je třeba hledat v tom, že sice přihlížejí k současné úrovni techniky a agrikultury, ale nepočítají s tím, že jejich úroveň stoupá. Baer a Gelmersen nepředvídali změny v technické úrovni, které umožnilo *zrušení nevolnictví*. I dnes je zcela nesporné, že *hned po zrušení feudálních latifundií v evropském Rusku* bude nutně následovat obrovský vzestup výrobních sil, obrovský vzestup úrovně techniky a agrikultury.

Tuto stránku věci nesprávně opomíjejí četní znalci ruské agrární otázky. Obrovský kolonizační fond v Rusku může být široce využit jedině tehdy, jestliže se v evropském Rusku vytvoří skutečně svobodné rolnictvo, zcela osvobozené od útlaku působeného feudálními vztahy. Značnou část tohoto fondu nelze dnes dost dobře využít, ale ani ne tak pro *přírodní* podmínky těch nebo oněch okrajových území jako spíše pro *společenské* podmínky hospodaření ve vlastním Rusku, podmínky, které odsuzují techniku ke stagnaci a obyvatelstvo k bezprávnosti, útlaku, nevzdělanosti a bezmocnosti.

A na tuto nesmírně důležitou stránku věci pan Kaufman zapomíná, když prohlašuje: „Předem říkám, že nevím,

* Viz Sebrané spisy 3, Praha 1980, s. 266–268. *Red.*

** Tamtéž, s. 587. *Red.*

zdali je možné přesídlit jeden, tři nebo deset miliónů lidí“ (cit. publ., s. 128). Pan Kaufman poukazuje na to, že pojem nevhodná půda je relativní. „Slané půdy nejenže nejsou zcela bezperspektivní, ale budou-li obdělávány příslušnými technickými metodami, budou velmi úrodné“ (129). V Turkestánu, kde na 1 čtvereční verstě žije 3,6 obyvatele, „jsou obrovské neosídlené plochy“ (137). „Četné turkestánské ‚hladové pouště‘ tvoří výborná středoasijská spraš, která je při dostatečném zavlažování vysoce úrodná... Je dokonce zbytečné zabývat se otázkou, zda je tato půda vhodná pro zavlažování; stačí, když projdeme krajinu kterýmkoli směrem, všude narazíme na před staletími opuštěné osady a města, nezřídka obklopené desítkami čtverečních verst pozemků a zbrázděné sítí kdysi fungujících zavlažovacích kanálů a struh. A takových spraší, přeměněných v poušť, které jen čekají na umělé zavlažování, je určitě mnoho miliónů děsjatin“ (cit. publ., s. 137).

Tyto milióny děsjatin půdy jak v Turkestánu, tak v mnoha dalších končinách Ruska, „čekají“ nejen na zavlažování a různé druhy meliorací, ale „čekají“ také na osvobození ruského zemědělského obyvatelstva od pozůstatků feudalismu, od útlaku šlechtických latifundií, od černošotňovské diktatury ve státě.

Je zbytečné dohadovat se, jaké množství „nevhodné“ půdy v Rusku lze přeměnit ve vhodnou. Je však nutné jasně si uvědomit fakt, který dokazují celé hospodářské dějiny Ruska a který je významnou zvláštností ruského buržoazního převratu: Rusko má nesmírný kolonizační fond a ten bude možné snáze osídlit a obdělávat nejen s každým pokrokem zemědělské techniky vůbec, ale i s každým krokem učiněným na cestě osvobozování ruského rolnictva od feudálního útlaku.

Tato okolnost tvoří ekonomický základ amerického typu buržoazního vývoje ruského zemědělství. V západoevropských státech, které tak často naši marxisté neuváženě a šablonovitě porovnávají s námi, bylo v období buržoazně

demokratického převratu už celé území obsazeno. To nové, co přinášel každý pokrok zemědělské techniky, to byla možnost vkládat nové množství práce a kapitálu do půdy. V Rusku se buržoazně demokratický převrat uskutečňuje za takových podmínek, kdy každý pokrok zemědělské techniky a každý krok při rozvíjení skutečné svobody obyvatelstva umožňuje nejen vkládat další práci a kapitál do staré půdy, ale i využít „nesmírného“ množství dosud nevyužité půdy.

8. SHRNU T Í E K O N O M I C K Ý C H Z Á V Ě R Ů Z I. K A P I T O L Y

Shrňeme ekonomické závěry, z nichž budeme vycházet při revizi agrárního programu sociální demokracie.

Poznali jsme, že „podstatou“ agrárního boje v naší revoluci jsou feudální latifundie. Boj rolníků o půdu je především a ponejvíce bojem za zrušení těchto latifundií. Jejich zrušení a úplné předání této půdy rolníkům je nesporně v souladu s kapitalistickým vývojem ruského zemědělství. Půjde-li kapitalistický vývoj touto cestou, bude to znamenat velmi rychlý rozvoj výrobních sil, optimální pracovní podmínky pro masu obyvatelstva, nesmírně rychlý rozvoj kapitalismu a současně přeměnu svobodného rolníka ve farmáře. Je však možná i druhá cesta buržoazního vývoje v zemědělství: zachování statkářských hospodářství a latifundií a jejich pozvolná přeměna z hospodářství založených na feudálních vztazích a závislosti v hospodářství junkerská. Základem dvou typů agrárních programů, které předložily různé třídy v ruské revoluci, jsou právě tyto dva typy možné buržoazní evoluce. Přitom má Rusko jednu zvláštnost, a to obrovský kolonizační fond, který je jedním z ekonomických základů „americké“ evoluce. Tento fond však rozhodně není s to zbavit ruské rolnictvo v evropském Rusku feudálního útlaku, ale čím

svobodnější budou rolníci ve vlastním Rusku a čím intenzivněji se budou moci rozvíjet výrobní síly, tím bude tento fond rozsáhlejší a dostupnější.

Kapitola II

AGRÁRNÍ PROGRAMY SDDSR A JEJICH PROVĚŘENÍ PRVNÍ REVOLUCÍ

Teď prozkoumáme sociálně demokratický agrární program. O hlavních historických aspektech ve vývoji názorů ruských sociálních demokratů na agrární otázku jsem se zmínil v I. kapitole brožury Revize agrárního programu dělnické strany^[132]*. Poněkud důkladněji musíme vysvětlit, v čem byly nesprávné dřívější agrární programy ruské sociální demokracie, tj. programy z roku 1885 a 1903.

I. V ČEM BYLY NESPRÁVNÉ DŘÍVĚJŠÍ AGRÁRNÍ PROGRAMY RUSKÝCH SOCIÁLNÍCH DEMOKRATŮ?

V návrhu skupiny Osvobození práce^[249], uveřejněném v roce 1885, byl agrární program vyložen takto: „Radikální revize našich agrárních poměrů, tj. podmínek výkupu půdy a jejího přidělení rolnickým sdružením. Rolníkům, kteří si to budou přát, dát právo zříci se přidělu a vystoupit z obcíny, atp.“

To je všechno. Tento program je nesprávný ne proto, že by obsahoval nesprávné zásady nebo dílčí požadavky. Nikoli. Jeho zásady jsou správné a jediný dílčí požadavek, který program vytyčuje (právo zříci se přidělu), je tak ne-

* Viz Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 257–262. *Red.*

sporný, že svérázný Stolypinův zákon jej už vlastně splnil. Tento program je nesprávný v tom, že je abstraktní a nemá žádný konkrétní názor na věc. Není to vlastně program, ale ta nejjobecnější marxistická deklaráce. Bylo by samozřejmě nesmyslné, kdybychom tuto chybu vytykali sestavitelům programu, kteří jako první vykládali určité zásady dávno před vznikem dělnické strany. Musíme naopak zvlášť zdůraznit, že tento program již dvacet let před ruskou revolucí uznává nevyhnutelnost „radikální revize“ rolnické reformy.

Teoretickou bází dalšího rozpracování tohoto programu mělo být vysvětlení, jaké jsou ekonomické základy našeho agrárního programu, z čeho může a musí vycházet požadavek *radikální* revize na rozdíl od neradikální, reformátorské, a konečně konkrétně vymežit obsah této revize z hlediska proletariátu (které se samou svou podstatou liší od radikálního hlediska vůbec). Prakticky měl tento program přihlédnout ke *zkušenostem* z rolnického hnutí. Bez zkušeností z masového, ba co víc, celonárodního rolnického hnutí *nemohl* být program sociálně demokratické dělnické strany konkrétní, protože na základě pouhých teoretických argumentů je příliš těžké, ba nemožné řešit otázku, jak dalece se naše rolnictvo kapitalisticky diferencovalo a nakolik je připraveno k revolučně demokratickému převratu.

V roce 1903, kdy II. sjezd naší strany schválil první agrární program SDDSR, jsme ani my ze zkušenosti nevěděli, jaký je charakter, rozsah a hloubka rolnického hnutí. Rolnické bouře, které vzplály na jaře roku 1902 na jihu Ruska, zůstaly ojedinělým výbuchem. Je proto pochopitelné, že sociální demokraté formulovali agrární program velmi obezřetně: „vymýšlet“ agrární program pro buržoazní společnost, to vůbec není věc proletariátu, a nakolik je schopno se rozvinout hnutí rolnictva proti pozůstatkům feudalismu, hnutí, které by měl proletariát podpořit, to nebylo známo.

Program z roku 1903^[18] je pokusem konkrétně určit obsah a podmínky „revize“, o níž obecně mluvili sociální demokraté v roce 1885. V hlavním bodu programu o „odřezcích“ spočíval tento pokus v tom, že se například zvlášť rozlišovala půda sloužící k vykořisťování založenému na nevolnictví a dlužnické závislosti („pozemky odřezané rolníkům v roce 1861“) a půda kapitalisticky obhospodařovaná. Toto rozlišování bylo absolutně nesprávné, protože v praxi hnutí rolnických mas nemohlo směřovat proti jednotlivým kategoriím statkářské půdy, ale pouze proti statkářské držbě půdy vůbec. Program z roku 1903 *vytyčil* otázku, která v roce 1885 ještě nevyvstala, a to boj mezi zájmy rolníků a statkářů v době oné revize agrárních vztahů, kterou všichni sociální demokraté považovali za nevyhnutelnou. Ale program z roku 1903 neřeší tuto otázku správně, protože místo toho, aby postavil proti sobě důsledně rolnický a důsledně junkerský způsob uskutečnění buržoazního převratu, uměle konstruuje něco mezi nimi. Je pravda, že i zde je třeba přihlídnout k tomu, že tehdy neexistovalo otevřené masové hnutí, které by umožnilo řešit otázku na základě přesných údajů, a ne na základě frází nebo zbožných přání či maloburžoazních utopí, jak ji řešili eseři. Nikdo nemohl předem odpovědně říci, jaký vliv měl částečný přechod statkářů od soustavy odpracovávání k námezdní práci na diferenciaci rolnictva. Nikdo nemohl stanovit, jak početná vrstva zemědělských dělníků vznikla po reformě v roce 1861 a jak dalece se její zájmy liší od zájmů masy zbídačených rolníků.

V každém případě bylo zásadní chybou agrárního programu z roku 1903 to, že nedával přesnou představu, jaký může a musí být cíl agrárního boje v buržoazní revoluci v Rusku a jaké *typy* kapitalistického agrárního vývoje jsou objektivně možné, když v tomto boji zvítězí ty nebo ony společenské síly.

2. NYNĚJŠÍ AGRÁRNÍ PROGRAM SDDSR

Srovnáme-li nynější agrární program sociálně demokratické strany, schválený na stockholmském sjezdu^[1], s předchozím programem, zjistíme v jedné důležité otázce velký krok vpřed, totiž v tom, že sociálně demokratická strana se vyslovila pro konfiskaci statkářské půdy* a nesmlouvavě vykročila cestou *rolnické* agrární revoluce. Zcela jasně vyjadřují tuto myšlenku následující slova programu: „podporujíc revoluční vystoupení rolnictva až do konfiskace statkářské půdy...“. Jeden z referentů na stockholmském sjezdu, Plechanov, který spolu s Džonem tento program prosadil, ve sjezdové diskusi přímo řekl, že se musíme přestat bát „*rolnické agrární revoluce*“ (viz Plechanovův referát v Protokolu stockholmského sjezdu, Moskva 1907, s. 42^[283]).

Zdálo by se, že uznáním naší buržoazní revoluce v agrárních vztazích za „*rolnickou* agrární revoluci“ se skoncuje s vážnými neshodami mezi sociálními demokraty v otázce agrárního programu. Ve skutečnosti však vypukly rozepře o tom, zda mají sociální demokraté podporovat požadavek rozdělení statkářské půdy a její předání do vlastnictví rolníkům, nebo municipalizaci statkářské půdy, či nacionalizaci veškeré půdy. A proto musíme především vytyčit zásadu, na kterou sociální demokraté neobyčejně často zapomínají, že tyto otázky mohou být správně řešeny jedině z hlediska *rolnické* agrární revoluce v Rusku. To samozřejmě neznamená, že by sociální demokracie odmítla samostatně definovat zájmy proletariátu jako zvláštní třídy v této rolnické revoluci. Jde o to, aby měla jasnou představu o charakteru a významu právě rolnické agrární revoluce jako jedné z forem buržoazní revoluce vůbec. Nemůžeme

* V programu (bod 4) se mluví o pozemcích v *soukromém vlastnictví*. V rezoluci (2. část agrárního programu) přiložené k programu se mluví o konfiskaci *statkářské* půdy.

„vymyslet“ nějaký zvláštní „návrh“ reformy. Musíme analyzovat objektivní podmínky rolnického agrárního převratu v kapitalisticky se vyvíjejícím Rusku, na základě této objektivní analýzy oddělit nesprávnou ideologii těch či oněch tříd od reálného obsahu ekonomických přeměn a stanovit, co vyžadují na základě těchto reálných ekonomických přeměn zájmy rozvoje výrobních sil a zájmy třídního boje proletariátu.

V nynějším agrárním programu SDDSR se uznává (ve zvláštní formě) společenské vlastnictví konfiskované půdy (nacionalizace lesů, vod, půdního fondu vhodného k osídlení a municipalizace půdy v soukromém vlastnictví) přinejmenším pro případ „vítězného vývoje revoluce“. V případě „nepříznivých podmínek“ se uznává *rozdělení* statkářské půdy do vlastnictví rolníků. V každém případě se uznává vlastnické právo rolníků a drobných pozemkových vlastníků vůbec na jejich nynější půdu. Program tudíž uplatňuje *dvojí* úpravu pozemkových vztahů v obrozeném buržoazním Rusku: soukromé vlastnictví půdy a (alespoň v případě vítězného vývoje revoluce) společenské vlastnictví ve formě municipalizace a nacionalizace.

Čím vysvětlovali autoři toto dvojí řešení? Především a ponejvíce zájmy a požadavky rolnictva, obavou, aby se nerozešli s rolnictvem a nepostavili ho proti proletariátu a proti revoluci. *Takovým* zdůvodněním autoři i zastánci programu dokázali, že uznávají *rolnickou* agrární revoluci a jsou pro to, aby proletariát podporoval určité rolnické požadavky. Takto zdůvodňovali program jeho nejvlivnější zastánci se soudruhem Džonem v čele. Stačí nahlédnout do protokolu stockholmského sjezdu, abychom se o tom přesvědčili.

Soudruh Džon přímo a kategoricky použil tohoto zdůvodnění ve svém referátu^[176]. Řekl: „Kdyby se revoluce pokusila o nacionalizaci rolnické přidělové půdy nebo o nacionalizaci konfiskované statkářské půdy, jak to navrhuje soudruh Lenin, vedlo by to ke kontrarevolučnímu hnutí

nejen v okrajových územích, ale i v centru Ruska. U nás by nedošlo jen k Vendée⁸⁹, nýbrž k všeobecnému povstání rolnictva proti pokusu státu zabránit rolníkům, aby volně nakládali s *vlastní* (podtrženo Džonem) přídělovou půdou, proti pokusům tuto půdu nacionalizovat“ (Protokol stockholmského sjezdu, s. 40).

Zdá se, že je to jasné. Nacionalizace *vlastní* půdy rolníků by vedla k všeobecnému povstání rolnictva! Tady je důvod, proč byl původní návrh na municipalizaci, který předložil soudruh X a podle něhož měla být předána zemstvům *nejen* půda v soukromém vlastnictví, ale „podle možnosti“ i veškerá půda (citoval jsem jej v Revizi agrárního programu dělnické strany^{[132]*}), nahrazen Maslovovým návrhem na municipalizaci, který *vylučoval* rolnickou půdu. Jak potom nepočítat s takovou skutečností, že po roce 1903 rolnictvo nevyhnutelně povstane proti pokusům o úplnou nacionalizaci! Jak se nepostavit na stanovisko dalšího významného menševika Kostrova^[257], který ve Stockholmu prohlašoval:

„Jít s ní (s nacionalizací) mezi rolníky by znamenalo odradit si je od sebe. Rolnické hnutí půjde mimo nás nebo proti nám a my se octneme mimo revoluci. Nacionalizace oslabuje sociální demokracii, izoluje ji od rolnictva a oslabuje tím i revoluci“ (s. 88).

Nelze popřít, že tato argumentace je působivá. Pokoušet se v rolnické agrární revoluci proti vůli rolnictva nacionalizovat jeho *vlastní* půdu! Není divu, že stockholmský sjezd tuto myšlenku zamítl, jestliže Džonovi a Kostrovovi uvěřil.

Nebyla to však chyba, že jim uvěřil?

Protože otázka celoruské Vendée proti nacionalizaci je důležitá, nebude vadit, když se ohlédneme zpět do historie.

* Viz Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 260. *Red.*

3. JAK PRAXE PROVĚŘILA HLAVNÍ ARGUMENT MUNICIPALISTŮ

Uvedená Džonova a Kostrovova kategorická prohlášení byla pronesena v dubnu 1906, tj. těsně před svoláním I. dumy. Dokazoval jsem (viz moji brožuru o Revizi*), že rolnictvo je pro nacionalizaci. Proti tomu byly námitky, že usnesení Rolnického svazu⁹⁰ nejsou průkazná, že byla inspirována ideology eserovštiny, že masa rolnictva takové požadavky nikdy nepodpoří.

Mezitím I. a II. дума tuto otázku dokumentárně vyřešila. V I. a zejména v II. dumě vystoupili zástupci rolnictva ze všech konců Ruska. Snad jen publicisté z listu *Rossija*⁹¹ nebo *Novoje vremja* by mohli popřít, že na zasedání obou dum byly tlumočeny politické a hospodářské požadavky rolnických *mas*. Zdálo by se, že nyní, když rolničtí poslanci samostatně vystoupili před druhými stranami, musí být myšlenka nacionalizace rolnické půdy definitivně pohřbena. Zdálo by se, že pro Džonovy a Kostrovovy stoupence by byla maličkost přimět rolnické poslance k tomu, aby v dumě spustili pokřik, že nacionalizace je nepřípustná. Zdálo by se, že sociální demokracie vedená menševiky by měla skutečně „izolovat“ od revoluce přívržence nacionalizace, vyvolávající celoruskou kontra-revoluční Vendée.

Ve skutečnosti se stalo něco jiného. V I. dumě se starali o *vlastní* (podtrženo Džonem) půdu rolníků Stišinskij a Gurko. Krajně pravicové živly spolu se zástupci vlády hájili v obou dumách soukromé vlastnictví půdy a odmítali jakoukoli formu společenského vlastnictví půdy, jak municipalizaci, tak nacionalizaci a socializaci. Rolničtí poslanci ze všech končin Ruska se v obou dumách vyslovili pro *nacionalizaci*.

Soudruh Maslov psal v roce 1905: „Nacionalizaci půdy

* Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 253–285. *Red.*

nemůžeme v dnešní době považovat v Rusku za prostředek k vyřešení (?) agrární otázky především“ (všimněte si toho „především“) „proto, že je to beznadějná utopie. Nacionalizace půdy znamená předání *veškeré* půdy do rukou státu. Ale cožpak rolníci, zejména rolníci s vlastním hospodářstvím budou souhlasit s tím, aby komukoli dobrovolně předali svou půdu?“ (P. Maslov, Kritika agrárních programů^[172], Moskva 1905, s. 20).

Nacionalizace v roce 1905 je tedy „především“ beznadějná utopie, protože rolníci s ní nebudou souhlasit.

V březnu 1907 týž Maslov napsal^[175]: „Všechny národnické skupiny (trudovici, lidoví socialisté a socialisté-revolucionáři) jsou pro nacionalizaci půdy v té či oné formě“ (Obrazovanije, 1907, č. 3, s. 100).

Tady máte tu novou Vendée! Tady máte to celoruské rolnické povstání proti nacionalizaci!

P. Maslov se měl zamyslet nad tím, jak směšně vypadají lidé, kteří po zkušenostech ze dvou dum mluví a píší o rolnické Vendée proti nacionalizaci, měl hledat vysvětlení pro svou chybu, které se dopustil v roce 1905, ale on se místo toho tváří jako Ivan Zapomnětlivý*. Tváří se, že *zapomněl* i mnou citovaná slova, i projevy na stockholmském sjezdu! A nejen to. Se stejnou bezstarostností, s jakou v roce 1905 tvrdil, že *rolníci nebudou souhlasit*, teď tvrdí *úplný opak*. Poslechněte si:

„...Narodnici tlumočící zájmy a naděje drobných vlastníků“ (slyšte!) „se museli vyslovit pro nacionalizaci“ (Obrazovanije, tamtéž).

Tady máte malou ukázkou vědecké svědomitosti našich municipalizátorů! Když měli tuto složitou otázku řešit před politickými projevy volených zástupců rolnictva z celého Ruska, tvrdili *jménem* drobných vlastníků jedno, a *po*

* Ivan Zapomnětlivý (Ivan Něpomňaščij) byla v ruštině přezdívka tuláků předstírajících, že se na nic nepamatují, neznají své jméno ani svůj původ. *Čes. red.*

těchto projevech v obou dumách tvrdí jménem těchže „drobných vlastníků“ pravý opak.

Jako zvláštní kuriozitu je třeba zaznamenat, že tento sklon ruských rolníků k nacionalizaci nevysvětluje Maslov zvláštními podmínkami rolnické agrární revoluce, ale *všeobecnými vlastnostmi* drobného vlastníka v kapitalistické společnosti. Je to neuvěřitelné, ale je to fakt.

„Drobný vlastník,“ hlásá Maslov, „se nejvíce bojí konkurence a nadvlády velkého vlastníka, nadvlády kapitálu...“ Máte to popletené, pane Maslove! Stavět vedle sebe velkého (*feudálního*) vlastníka půdy a vlastníka kapitálu znamená opakovat maloburžoazní předsudky. Rolník je v současném historickém okamžiku představitelem svobodné kapitalistické evoluce v zemědělství, a proto tak energicky bojuje proti latifundiím.

„...Drobný vlastník není s to bojovat proti kapitálu hospodářsky, a proto vkládá své naděje ve vládní moc, která je povinna pomoci drobnému vlastníkovi proti velkému... Jestliže ruský rolník po staletí doufal, že ho ústřední vláda ochrání před statkáři a úředníky, jestliže se Napoleon ve Francii opřel o rolníky a zardousil republiku, dosáhl toho proto, že rolnictvo doufalo v podporu ústřední moci“ (Obrazovanije, s. 100).

Skvěle uvažuje Petr Maslov! Za prvé, jestliže ruský rolník v daném historickém okamžiku projevuje stejné vlastnosti jako francouzský rolník za Napoleona, co s tím má společného nacionalizace půdy? Francouzský rolník za Napoleona nikdy nebyl a nemohl být pro nacionalizaci. Máte to nějak popletené, pane Maslove!

Za druhé, co s tím má společného boj proti kapitálu? Jde přece o porovnání rolnického pozemkového vlastnictví s nacionalizací veškeré půdy včetně rolnické. Francouzský rolník za Napoleona se fanaticky držel drobného vlastnictví, protože v něm viděl ochrannou hráz proti kapitálu, kdežto ruský... Zase vám chybí souvislost mezi začátkem a koncem, velevážený pane!

Za třetí, když Maslov mluví o nadějích ve vládní moc,

líčí to tak, jako by rolníci nechápali škodlivost byrokracie, jako by nechápali význam samosprávy, kdežto on, pokrokový Petr Maslov, to dovede ocenit. To je až příliš zjednodušená kritika narodníků! Stačí nahlédnout do známého agrárního návrhu trudovíků^[273, 274] (návrh sto čtyř), předloženého v I. i v II. *dumě*⁹², abychom poznali, že Maslovova argumentace (nebo narážka?) je falešná. Fakta *naopak* říkají, že v trudovickém návrhu jsou zásady samosprávy a odpor proti byrokratickému řešení otázky půdy vyjádřeny *jasněji* než v programu sociální demokracie napsaném podle Maslova! Právě v našem programu se mluví pouze o „demokratických zásadách“ voleb do místních orgánů, zatímco v návrhu trudovíků (čl. 16) se mluví přesně a přímo o volbách do místní samosprávy na základě „všeobecného, rovného a přímého volebního práva s tajným hlasováním“. Ba co víc. V témže návrhu se mluví o místních pozemkových výborech, které jak známo podporovali sociální demokraté a které mají být voleny podle stejných zásad a mají (čl. 17—20) organizovat diskusi k agrární reformě a připravit tuto reformu. Byrokratický způsob uskutečňování agrární reformy obhajovali *kadeti*, a ne trudovíci, liberální buržoové, a ne rolníci. Proč potřeboval Maslov překrucovat tato všeobecně známá fakta?

Za čtvrté. Ve svém skvělém „objasnění“, proč drobní vlastníci „se museli vyslovit pro nacionalizaci“, Maslov zdůrazňuje naději mužíků, že je *ústřední* moc ochrání. A tím se liší municipalizace od nacionalizace; v prvním případě místní orgány moci, v druhém ústřední moc. To je Maslovova oblíbená idea, jejíž skutečný ekonomický a politický význam rozebereme podrobně níže. Zde jen poznamenejme, že Maslov *se vyhýbá* odpovědi na otázku, kterou mu kladou dějiny naší revoluce, a to na otázku, proč *se* rolníci *nebojí* nacionalizace *vlastní* půdy. V tom je podstata věci!

Ale to není ještě všechno. V tomto Maslovově pokusu objasnit třídní kořeny trudovické nacionalizace na rozdíl od municipalizace je zvlášť pikantní jedna okolnost. Maslov

zatajuje čtenáři, že narodníci řešili otázku přímého disponování půdou také ve prospěch místní samosprávy! Maslovovy úvahy, že mužik vkládá „naděje“ do *ústřední* moci, nejsou nic jiného než intelektuálské klepy o mužikovi. Přečtěte si článek 16 agrárního návrhu trudoviků, který předložili v obou dumách. Cituji:

„Správou celonárodního půdního fondu musí být pověřeny místní samosprávy, zvolené tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva, které v mezích stanovených zákonem jednájí samostatně.“

Srovnajte tento článek s příslušným požadavkem našeho programu: „SDDSR požaduje: ...4. konfiskovat soukromou půdu s výjimkou drobné pozemkové držby a dát ji k dispozici demokraticky zvoleným vyšším orgánům místní samosprávy (sdružujícím — článek 3 — městské a vesnické okruhy).

Jaký je tedy rozdíl mezi právy *ústřední* moci a právy *místní* moci? Čím se liší „správa“ od „dispozice“?

Proč musel Maslov, když mluvil o postoji trudoviků k nacionalizaci, zatajit čtenářům — a možná i sobě samému — obsah 16. článku? Proto, že tento článek *beze zbytku* rozbíjí jeho nesmyslnou „municipalizaci“.

Podívejte se na argumenty, jimiž Maslov hájil tuto *municipalizaci* na stockholmském sjezdu, přečtěte si protokol tohoto sjezdu — nescetněkrát se tam mluví o tom, že nelze utlačovat národnosti, utiskovat okrajová území, ignorovat rozdíly v místních zájmech atd. apod. Ještě před stockholmským sjezdem jsem Maslova upozorňoval (viz Revize, s. 18*) na to, že *všechny* podobné argumenty jsou „holé nedorozumění“, protože náš program uznává jak právo národů na sebeurčení, tak *širokou* *místní i oblastní* samosprávu. *Proto* není potřebné ani možné po *této* stránce vymýšlet nějaké nové „záruky“ proti přílišné centralizaci, byrokratické a reglementaci, nemělo by to totiž žádný obsah, nebo

* Viz Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 271. *Red.*

by se to mohlo vykládat v protiproletářském, federalistickém duchu.

Trudovici dokázali municipalistům, že jsem měl pravdu.

Maslov teď musí přiznat, že *všechny* skupiny tlumočící zájmy a názory rolnictva se vyslovily pro nacionalizaci v *takové formě*, že práva a pravomoc místní samosprávy jsou zaručeny stejně jako u Maslova. Zákon vymezující práva místní samosprávy musí vydat ústřední parlament. Maslov to sice neříká, ale nadarmo strká hlavu do písku, protože jinak si to ani nelze představit.

Slova „dát k *dispozici*“ celou věc nesmírně zamotávají. Není známo, kdo má být *vlastníkem** zkonfiskované statkářské půdy! A protože vlastník není znám, může jím být *pouze* stát. V čem má záležet „*disponování*“, jaké jsou jeho meze, formy a podmínky, to také může stanovit jen *ústřední* parlament. To je zcela samozřejmé, a v programu naší strany jsou kromě toho vyčleněny i „*lesy celostátního významu*“ a „*půda vhodná k osídlení*“. Je pochopitelné, že jen ústřední státní moc může *vyčlenit* z celkové zalesněné plochy lesy „*celostátního významu*“ a z celkové plochy půdy „*půdu vhodnou k osídlení*“.

Zkrátka a dobře Maslovův program, který se teď ve velmi znetvořené formě stal programem naší strany, je ve srovnání s programem trudoviků *úplně nesmyslný*. Není proto divu, že se Maslov musel v souvislosti s nacionalizací zmínit dokonce o napoleonovském rolníkovi, aby veřejnost nepostřehla, jak trapně vypadáme se svou popletenou „*municipalizací*“ před zástupci buržoazní demokracie!

Jediným rozdílem, zcela reálným a absolutním, je postoj k rolnické přidělové půdě. Tuto půdu Maslov vyčlenil jedině proto, že se bál „*Vendée*“. Ale dopadlo to tak, že

* Pozměňovací návrh[⁹], aby výraz „dát k *dispozici*“ byl nahrazen výrazem „dát do *vlastnictví*“, menševici na stockholmském sjezdu *zamítli* (Protokol, s. 152). Pouze v *rezoluci o taktice* je řečeno „do držby“ pro případ „*vítězného vývoje revoluce*“, ten však nebyl vůbec přesněji vymezen.

rolničtí poslanci vyslaní do I. i II. dumy se vysmáli obavám sociálních demokratů pokulhávajících za vývojem a vyslovili se pro nacionalizaci *vlastní* půdy!

Municipalisté teď musí jít *proti* trudovickým rolníkům a *dokazovat* jim, že nesmějí nacionalizovat vlastní půdu. Ironie dějin obrátila argumenty Maslova, Džona, Kostrova a spol. proti nim samým.

4. ROLNICKÝ AGRÁRNÍ PROGRAM

Pokusíme se vyjasnit otázku (proč se všechny politické skupiny tlumočící zájmy a naděje drobných vlastníků musely vyslovit pro nacionalizaci), s níž se tak bezmocně mořil P. Maslov.

Především posoudíme, nakolik agrární návrh sto čtyř, tj. trudoviků z I. a II. dumy, skutečně vyjadřuje požadavky rolnictva z celého Ruska. Svědčí o tom složení zástupců v obou dumách a charakter politického boje, který se rozvinul o agrární otázce v „parlamentní aréně“ mezi představiteli zájmů různých tříd. Myšlenka pozemkového vlastnictví vůbec a vlastnictví rolníků zejména rozhodně nepatřila v dumě k podružným otázkám, naopak, určité strany ji stále vyzdvihovaly do popředí. I vláda ústy pánů Stišinského, Gurka, všech ministrů a veškerého oficiálního tisku hájila tuto myšlenku a speciálně se obracela k rolnickým poslancům. Také pravicové politické strany, počínaje „proslulým“ Svjatopolkem-Mirským v II. dumě, neustále rolníky ujišťovaly o výhodnosti rolnického pozemkového vlastnictví. Skutečný poměr sil na tomto poli je doložen takovým množstvím fakt, že o jeho správnosti (z hlediska třídních zájmů) nelze pochybovat. Když liberálové považovali revoluční lid za sílu a koketovali s ním, přiklonila se v I. dumě kadetská strana, stržena všeobecným proudem, rovněž k nacionalizaci půdy. Jak je známo, figuruje v kadetském agrárním návrhu předlože-

ném I. dumě „státní půdní fond“, do něhož přechází všechna zcizená půda a z něhož je přidělována do dlouhodobého užívání. Kadeti samozřejmě nepředložili tento požadavek v I. dumě z nějaké zásady — mluvit o zásadovosti kadetské strany by bylo směšné —, tento požadavek předložili liberálové jako slabý ohlas požadavků rolnických mas. Rolničtí poslanci vytvořili již v I. dumě zvláštní politickou skupinu a agrární návrh „sto čtyř“ se stal hlavní a základní platformou rolnictva z celého Ruska, vystupujícího jako uvědomělá společenská síla. Projevy rolnických poslanců v I. a II. dumě a články „trudovických“ novin (Izvěstija krestjanskich děputatov⁹³ a Trudovaja Rossija⁹⁴) dokazovaly, že návrh sto čtyř věrně vyjadřuje zájmy a naděje rolníků. Proto jej musíme rozebrat poněkud podrobněji.

Mimo jiné je zajímavé všimnout si složení poslanců, kteří jej podepsali. V I. dumě to bylo 70 trudoviků, 17 nestraníků, 8 rolníků, kteří neuvedli žádnou politickou příslušnost, 5 kadetů*, 3 sociální demokraté** a 1 litevský autonomista. Ve II. dumě podepsalo návrh „sto čtyř“ 99 poslanců, po odečtení opakujících se jmen 91; z nich bylo 79 trudoviků, 4 lidoví socialisté, 2 socialisté-revolucionáři, 2 z kozácké skupiny, 2 nestraníci, 1 levější než kadeti (Petěron) a 1 kadet (rolník Odnokozov). Mezi podepsanými je většina rolníků (nejméně 54 z 91 v II. dumě a nejméně 52 ze 104 v I. dumě). Přitom je zajímavé, že rolničtí zástupci v obou dumách úplně vyvrátili *zvláštní* předpoklad P. Maslova, že rolníci s vlastním hospodářstvím (citováno výše***) nemohou souhlasit s nacionalizací. Např. v Podolské gubernii mají téměř všichni rolníci

* Rolníci G. Zubčenko, T. Volkov a M. Gerasimov, lékař S. Ložkin a duchovní Afanasjev.

** Antonov, dělník z Permské gubernie, Jeršov, dělník z Kazaňské gubernie, a V. Čurjukov, dělník z Moskevské gubernie.

*** Viz tento svazek, s. 251. *Red.*

vlastní hospodářství (v roce 1905 hospodařilo na vlastní půdě 457 134 rolníků, v občině jich bylo pouze 1630). Agrární návrh „sto čtyř“ podepsalo v I. dumě 13 poslanců této gubernie (převážně rolníci) a v II. dumě 10! Z jiných gubernií, v nichž půda patří rolníkům s vlastním hospodářstvím, se zmíníme o Vilenské, Kovenské, Kyjevské, Poltavské, Besarabské a Volyňské, jejichž poslanci se podepsali pod návrhem sto čtyř. Jen lidem s narodnickými předsudky se může zdát, že jsou podstatné rozdíly v názorech na nacionalizaci půdy mezi rolníky hospodařícími na vlastní půdě a rolníky, kteří hospodaří na půdě občinové. A nutno říci, že tyto předsudky byly notně otřeseny, hned jak rolníční poslanci z celého Ruska poprvé vystoupili s agrárním programem. Ve skutečnosti není požadavek nacionalizace půdy vůbec vyvoláván zvláštními formami pozemkové držby ani „občinovými zvyky a instinkty“ rolníků, ale všeobecnými podmínkami veškerého drobného pozemkového vlastnictví rolníků (i občinového i soukromovlastnického) utlačovaného feudálními latifundiemi.

Mezi poslanci I. a II. dумы, kteří podepsali návrh sto čtyř o nacionalizaci půdy, jsou zástupci všech krajů Ruska, nejen středoruských zemědělských oblastí a průmyslových, nečernozemních gubernií, nejen severních gubernií (Archangelské a Vologedské v II. dumě), východních a jižních okrajových území (gubernie a oblasti Astrachaňská, Besarabská, Donská, Jekatěrinoslavská, Kubáňská, Tavrská a Stavropolská), nýbrž také gubernií maloruských, jihozápadních, severozápadních, Polska (Suwalecká gubernie) a Sibiře (Tobolská gubernie). Utlačování drobného rolníka feudálním statkářským vlastnictvím půdy, které je nejcitelnější a nejbezprostřednější přímo ve středním zemědělském Rusku, je zřejmě citelné v celém Rusku a všude nutí drobné zemědělce k tomu, aby podporovali boj za nacionalizaci půdy.

Tento boj má zjevné rysy maloburžoazního individualismu. A zde je nutno zvláště zdůraznit fakt, který náš so-

cialistický tisk příliš často ignoruje, totiž že „socialismus“ socialistů-revolucionářů byl značně otřesen již tehdy, když rolníci poprvé vystoupili na veřejné celoruské politické aréně se samostatným agrárním programem. Pro eserský návrh na socializaci půdy (návrh „třiatřiceti“ v I. dumě^[269]⁹⁵⁾ se vyslovila *menšina* pokrokových rolnických poslanců. Převážná *většina* se postavila na stranu *sto čtyř*, za návrh *lidových socialistů*, jejichž program sami eseri označují za *individualistický*.

V eserském Sborníku článků (vydavatelství Naša mysl, Petrohrad 1907, č. 1) najdeme například článek pana P. Vichljajeva Lidová socialistická strana a agrární otázka^[14]. Autor kritizuje lidového socialistu Pešechonova a cituje jeho slova, že v „návrhu sto čtyř se obráží náš (lidových socialistů) názor na to, jakým způsobem lze převzít půdu“ (cit. sborník, s. 81). Socialisté-revolucionáři přímo říkají, že návrh sto čtyř „vede k popírání základního principu občinového užívání půdy“ — „*stejně*“ (sic!) jako Stolypinovy agrární zákony, jako zákon z 9. listopadu 1906 (tamtéž, s. 86; v dalším výkladu ukážeme, jak předsudky zabránily eserům zhodnotit skutečný ekonomický rozdíl mezi první a druhou cestou: Stolypinovou a trudovickou). Socialisté-revolucionáři vidí v Pešechonovových názorech na program „výraz zništěného individualismu“ (s. 89), „znečištění širokého ideového proudu individualistickým kalem“ (s. 91), „povzbuzení individualistických a egoistických tendencí v lidových masách“ (tamtéž, s. 93).

To všechno je pravda. Eseri však se jen marně snaží „silnými“ slovy zastříti fakt, že podstata věci rozhodně nespočívá v oportunismu pánů Pešechonovů a spol., ale v individualismu *drobného zemědělce*. Nejde o to, že Pešechonovové znečišťují ideový proud eserství, ale o to, že *většina pokrokových rolnických poslanců* odhalila skutečný ekonomický obsah narodnictví, skutečné úsilí drobných zemědělců. Agrární návrhy sto čtyř v I. a II. dumě nám ukázaly, že eserská politika zkrachovala, jakmile se dostala před ši-

roký, skutečně celoruský zastupitelský orgán rolnických mas.*

Trudovici vyslovující se pro nacionalizaci půdy vyjevují zároveň ve svém návrhu velmi jasně „egoistické a individualistické“ snahy drobných zemědělců. Přídělovou půdu a malé pozemky v soukromém vlastnictví ponechávají v rukou nynějších držitelů (článek 3 agrárního návrhu sto čtyř) a navrhují pouze, aby byla schválena zákonná opatření, která by zabezpečila jejich „postupný přechod k všelidovému vlastnictví“. Vyjádřeno řečí reálných ekonomických vztahů to znamená, že vycházíme ze zájmů skutečných *hospodářů*, skutečných, a ne formálních zemědělců, ale chceme, aby hospodařili zcela svobodně na znacionalizované** půdě. Článek 9 návrhu, v němž se praví, že

* Ze stenografických záznamů II. dumy^[60] vidíme, že socialista-revolucionář Mušenko předložil agrární návrh podepsaný 105 poslanci⁹⁰. Škoda že se mi jej nepodařilo opatřit. Z materiálů dum mám k dispozici jen trudovický návrh sto čtyř předložený i v II. dumě. To, že esei podali návrh sto pěti, když existovaly tyto dva (v I. a II. dumě) trudovické návrhy sto čtyř, v nejlepším případě pouze dokazuje, že někteří rolníci kolísají mezi lidovými socialisty a socialisty-revolucionáři, ale nevyvrací to, co jsem uvedl v textu.

** Jen tak mimochodem. A. Finn-Jenotajevskij pochybuje o tom, že Rolnický svaz a rolnictvo vůbec má vážné a cílevědomé nacionalizační snahy, a cituje tvrzení pana V. Gromana, že delegáti rolnických sjezdů „nepředpokládají, že za půdu se bude platit“, a nedovedou si představit, že diferenční renta musí připadnout celému kolektivu (A. Finn, Agrární otázka a sociální demokracie^[376], s. 69). Články 7 a 14 návrhu sto čtyř dokazují, že je to *nesprávný* názor. Trudovici v těchto člancích předpokládají, že za půdu se bude platit (daň z půdy stoupající podle velikosti přídělu), i to, že diferenční renta připadne státu („omezení práva na přírůstek hodnoty“ půdy, „protože nezávisí na držitelích, na jejich práci a *kapitálu*“ — toto NB! Trudovici nejsou proti kapitálu! — „ale na společenských podmínkách“). Je pravda, že v článku 7 se mluví o městských a jiných pozemcích: „než přejde tento majetek do vlastnictví všeho lidu“, musí být práva vlastníků půdy atd. omezena. Ale to je zřejmě přeřeknutí, protože z toho by plynulo, že trudovici berou rentu vlastníkům půdy, ale vracejí rentu pachtýřům celonárodní půdy!

„místní obyvatelstvo má přednost před přistěhovalci a zemědělské obyvatelstvo před nezemědělským“, znovu dokazuje, že pro trudoviky jsou zájmy drobných hospodářů na prvním místě. „Rovné právo na půdu“ — to je fráze; státní půjčky a podpora „osobám, které nemají dost prostředků, aby si opatřily všechno potřebné pro hospodářství“ (článek 15 agrárního návrhu sto čtyř) — to jsou zbožná přání, ve skutečnosti však nevyhnutelně a neodvratně získávají ti, kteří se již dnes *mohou stát* silnými hospodáři, změnit se ze zotročeného zemědělce v zemědělce svobodného a bohatého. Je samozřejmě v zájmu proletariátu podporovat taková opatření, která by co nejvíce přispívala k tomu, aby zemědělství v Rusku přešlo z rukou feudálních statkářů a zotročených, zaostalých zemědělců, zkušných bídou a přežilými pracovními metodami, do rukou farmářů. A návrh „sto čtyř“ není nic jiného než platforma boje za přeměnu majetné části zotročeného rolnictva ve svobodné farmáře.

5. STŘEDOVĚKÁ POZEMKOVÁ DRŽBA A BURŽOAZNÍ REVOLUCE

Teď vzniká otázka, zda v ekonomických podmínkách ruského agrárního buržoazně demokratického převratu existují takové materiální pohnutky, které nutí drobné vlastníky, aby požadovali nacionalizaci půdy, nebo zda je tento požadavek rovněž pouhou frází, pouze zbožným přáním prostého mužika, bláhovým snem patriarchálního zemědělce.

Abychom mohli odpovědět na tuto otázku, musíme si nejdříve konkrétněji představit podmínky každého buržoazně demokratického převratu v zemědělství a pak je srovnat s oněmi *dvěma typy* kapitalistické agrární evoluce, které jsou, jak jsme uvedli výše, možné v Rusku.

O podmínkách buržoazního převratu v zemědělství

z hlediska agrárních poměrů mluví velmi plasticky Marx v posledním dílu Teorií o nadhodnotě (Theorien über den Mehrwert, II. Band, 2. Teil, Stuttgart 1905^[464]).

Marx nejdříve rozebral Rodbertusovy názory a ukázal veškerou omezenost teorie tohoto pomořanského statkáře, poté podrobně vypočítal každý jednotlivý projev jeho tuposti (II, 1. Teil, S. 256—258^[463], erster Blödsinn — sechster Blödsinn des Herrn Rodbertus*) a pak přešel k Ricardově teorii renty (II, 2. Teil, § 3b, Historické podmínky Ricardovy teorie)⁹⁷.

„Oba,“ praví Marx o Ricardovi a Andersonovi, „však vycházejí z názoru, který se na kontinentě zdá velmi podivný, totiž 1. že neexistuje pozemkové vlastnictví jakožto překážka libovolného vkládání kapitálu do půdy; 2. že se přechází od lepší půdy k horší (u Ricarda je tento předpoklad absolutní, nepočítáme-li s přerušeními vyvolanými působením vědy a průmyslu; u Andersona je tento předpoklad relativní, neboť horší půdy se opět mění v lepší); 3. že je vždy k dispozici kapitál, dostatečné množství kapitálu, aby se ho použilo v zemědělství.

Pokud jde o bod 1 a 2, musí se lidem z kontinentu zdát velmi podivné, že v zemi, v níž se podle jejich představ zachovalo feudální pozemkové vlastnictví v nejustranulejší podobě, vycházejí ekonomové Anderson stejně jako Ricardo z představy, že neexistuje pozemkové vlastnictví. To se dá vysvětlit:

za prvé, zvláštností anglického ‚law of enclosures‘ (zákona o ohradách, tj. o ohrazování obecních pozemků), který nemá naprosto žádnou obdobu v kontinentálním rozdělování obecních pozemků;

za druhé, nikde na světě se kapitalistická výroba, už od dob Jindřicha VII., nevypořádala tak bezohledně s tradičními poměry v zemědělství, nikde si nevytvořila tak dokonalé

* — první nesprávný předpoklad — šestý nesprávný předpoklad pana Rodbertuse. *Red.*

(adekvátní = ideálně vyhovující) podmínky a nikde si tyto podmínky tak nepodřídila. Anglie je v tomto směru nejrevolučnější zemí na světě. Všechny historické zděděné poměry, pokud někde odporovaly nebo neodpovídaly podmínkám kapitalistické výroby v zemědělství, byly bezohledně smeteny: byla změněna nejen poloha vesnic, ale byly smeteny i samy tyto vesnice, byla smetena nejen obydlí zemědělského obyvatelstva, nýbrž i samo toto obyvatelstvo, nejen původní střediska hospodářství, nýbrž i samo toto hospodářství. U Němců například jsou ještě hospodářské poměry určeny tradičními vztahy vyplývajícími z obecní půdy (Feldmarken), polohou hospodářských středisek a určitými místy soustředění obyvatelstva. U Angličanů si kapitál postupně vytvářel historické podmínky v zemědělství už od konce 15. století. S technickým výrazem obvyklým ve Spojeném království „clearing of estates“ (doslovně = očišťování statků čili očišťování pozemků) se nesetkáváme v žádné kontinentální zemi. A co znamená toto „clearing of estates“? Znamená, že bez jakéhokoli ohledu na usedlé obyvatelstvo, které se vyžene, bez ohledu na existující vesnice, které se srovnají se zemí, bez ohledu na hospodářské budovy, které se strhnou, bez ohledu na daný způsob hospodaření, který se rázem změní — například orná půda v pastviny —, se nepřijmou výrobní podmínky tak, jak tradičně existovaly, ale historicky *se vytvářejí* tak, aby za daných okolností odpovídaly požadavku co nejvýhodnějšího vkládání kapitálu. Potud tedy *neexistuje pozemkové vlastnictví*; toto vlastnictví ponechává kapitál — pachtýře — svobodně hospodařit, protože mu jde výhradně o peněžní důchod. Libovolný pomořanský statkář, který má v hlavě jen zděděné (angestamten) obecní pozemky, hospodářská střediska a zemědělská kolegia atd., může proto s úžasem lomit rukama nad Ricardovým „nehistorickým“ názorem na vývoj poměrů v zemědělství. Tím však jen ukazuje, že naivně směšuje pomořanské a anglické poměry. Naproti tomu rozhodně nelze

řící, že Ricardo, který zde vychází z anglických poměrů, je stejně omezený jako pomořanský statkář, jenž uvažuje v rámci pomořanských poměrů. Vždyť anglické poměry jsou jediné, v nichž se adekvátně (ideálně dokonale) rozvinulo moderní pozemkové vlastnictví, tj. pozemkové vlastnictví *modifikované* kapitalistickou výrobou. Anglická teorie je zde — pro moderní, tj. pro kapitalistický způsob výroby — klasická. Naproti tomu pomořanská teorie posuzuje rozvinuté poměry z hlediska historicky nižší, ještě ne úplně vytvořené (neadekvátní) formy vztahů“ (Seiten 5—7)⁹⁸.

To je pozoruhodně důmyslná Marxova úvaha. Zamyslili se nad ní někdy naši „municipalisté“?

Již ve III. díle Kapitálu (2. Teil, S. 156)^[461] poukázal Marx na to, že forma pozemkového vlastnictví, kterou začínající kapitalistický výrobní způsob nalézá v historii, *neodpovídá* kapitalismu. Kapitalismus si *sám vytváří* vyhovující formy pozemkových vztahů ze starých forem — z feudálně statkářské, z rolnické občinové, klanové držby půdy atd.⁹⁹ V uvedené pasáži Marx konfrontuje *různé způsoby*, jimiž si kapitál vytváří vyhovující formy držby půdy. V Německu se středověké formy držby půdy přetvářely, abych tak řekl, reformátorsky, přizpůsobovaly se starým návykům, tradicím, feudálním statkům pozvolna se měnícím v junkerská hospodářství, postaru obdělávaným pozemkům rolníků peciválů* prožívajících obtížný přechod od práce na panském k čeledínovi a velkému sedlákovi. V Anglii probíhalo přetváření revolučně, násilně, ale násilí se používalo ve prospěch statkářů, používalo se proti masám rolníků, kteří klesali pod tíhou vysokých daní, byli vyháněni z vesnic a vysídlováni, vymírali nebo emigrovali. V Americe se násilně přetvářely otrokářské velostatky v jižních státech. Násilí se zde používalo proti feudálním statkářům. Jejich pozemky byly rozkouskovány,

* Srovnej Theorien über den Mehrwert, II. Band, 1. Teil, Seite 280: podmínkou kapitalistického způsobu výroby v zemědělství je „nahrazení rolníka pecivála podnikatelem“ (Geschäftsmann)¹⁰⁰.

velké feudální pozemkové vlastnictví se měnilo v drobné buržoazní.* A pokud jde o velké množství „volné“ americké půdy, na té vznikaly nové pozemkové vztahy pro nový způsob výroby (tj. pro kapitalismus) prostřednictvím „amerického nového dělení půdy“, hnutí 40. let proti rentě (Anti-Rent-Bewegung), zákonů o homesteadech¹⁰¹ atd. Když německý komunista Herman Kriege propagoval v roce 1846 rovné znovurozdělení půdy v Americe, Marx se vysmíval eserským předsudkům a maloburžoazní teorii tohoto kvazisocialismu, ale *kladně hodnotil* historický význam amerického hnutí *proti pozemkovému vlastnictví*** jakožto hnutí, které v Americe pokrokovým způsobem vyjadřuje zájmy rozvoje výrobních sil, zájmy kapitalismu.

6. PROČ SE DROBNÍ VLASTNÍCI V RUSKU NUTNĚ VYSLOVILI PRO NACIONALIZACI?

Podívejme se z tohoto hlediska na agrární evoluci v Rusku od druhé poloviny 19. století.

Co vlastně znamená naše „velká“ rolnická reforma, od-

* Viz Kautského Agrární otázku^[443] (s. 132n. německého orig. [česky in K. Kautsky, Agrární otázka, Praha 1959, s. 176n. *Čes. red.*]) o růstu malých farem na jihu Ameriky po zrušení otroctví.

** Vperjod, 1905, č. 15 (Ženeva, 7. (20.) dubna), článek Marx o americkém „novém dělení půdy“^[468] (Viz Sebrané spisy 10, Praha 1982, s. 73–79. *Red.*) (druhý díl Mehringových Sebraných spisů Marxe a Engelse). Marx psal v roce 1846: „Uznáváme plně, že americké národní hnutí za reformu má své historické oprávnění. Víme, že kdyby se cíle tohoto hnutí uskutečnily, posílilo by to sice v dané chvíli industrialismus moderní buržoazní společnosti, ale kdyby byly tyto cíle plodem proletářského hnutí, kdyby to byl útok na pozemkové vlastnictví vůbec a na jeho americkou podobu zvlášť, muselo by toto hnutí ve svých důsledcích později nutně směřovat dále, ke komunismu. Kriege, který se spolu s německými komunisty připojil v New Yorku k hnutí proti pozemkové rentě (Anti-Rent-Bewegung), opentluje tento hubený fakt svými obvyklými květnatými frázemi, ale vlastním obsahem hnutí se nikde nezabývá.“¹⁰²

řezávání půdy rolníkům, přesídlování rolníků na „suchopáry“, zavádění nového řádu do pozemkových vztahů pomocí vojenské síly, poprav a trestných výprav? Je to první hromadné násilí páchané na rolnictvu v zájmu rodícího se kapitalismu v zemědělství. Je to statkářská „očista půdy“ pro kapitalismus.

Co je to vlastně Stolypinův agrární zákon, vydaný podle článku 87, ono povzbuzování kulaků k rozkrádání občin, ono rozbíjení starých pozemkových vztahů ve prospěch hrstky zámožných vlastníků za cenu rychlého zbídačení mas? Je to druhý velký krok hromadného násilí páchaného na rolnictvu ve prospěch kapitalismu. Je to druhá *statkářská* „očista půdy“ pro kapitalismus.

A co znamená trudovická nacionalizace půdy v ruské revoluci?

To je *rolnická „očista pozemků“ pro kapitalismus.*

A to je také hlavní zdroj všech vážně míněných hloupostí našich municipalistů, kteří nechápou *hospodářský* základ buržoazního agrárního převratu v Rusku v jeho dvou možných formách — statkářsko-buržoazní a rolnicko-buržoazní. Buržoazní převrat v zemědělství *není možný* bez „očisty“ od středověkých pozemkových vztahů a poměrů částečně feudálních a částečně asiatských, protože kapitál si *musí* — nutí ho k tomu ekonomická nutnost — vytvořit *nové* pozemkové vztahy přizpůsobené novým podmínkám svobodného tržního zemědělství. Tato „očista“ od středověké veteše v agrárních vztazích vůbec, a zejména ve staré pozemkové držbě musí proběhnout především na statkářské půdě a rolnické přídělové půdě, protože oba druhy dnešní pozemkové držby jsou ve své nynější podobě přizpůsobeny k soustavě odpracovávání, k pozůstatkům práce na panském, k otročení, a ne k svobodnému, kapitalisticky se rozvíjejícímu hospodářství. Stolypinova „očista“ nesporně odpovídá cestě pokrokového kapitalistického vývoje Ruska, je však plně přizpůsobena zájmům statkářů; ať bohatí rolníci dobře zaplatí „rolnické“ (čti statkářské)

bance — my jim za to dovolíme rozkrádat občinu, násilně vyvlastňovat masy, scelovat své pozemky, vystěhovávat rolnickou chudinu, bortit od základu životní podmínky celých vesnic, neohlížet se na nic a stůj co stůj, bez ohledu na hospodářství a život libovolného počtu „starousedlíků“ s přidělem půdy, vytvářet z odřezaných pozemků nové lány jako základ nového, kapitalistického zemědělství. Tato cesta má nesporný hospodářský význam, *věrně* vyjadřuje *skutečný* průběh vývoje, takový, jaký musí být *za nadvlády* statkářů měnících se v junkery.

A jaká je druhá, rolnická cesta? Buď je ekonomicky neuskutečnitelná, a pak jsou všechny diskuse o konfiskaci statkářské půdy ve prospěch rolnictva, o rolnické agrární revoluci apod. pouhým šarlatánstvím nebo bláhovým sněním. Nebo je ekonomicky uskutečnitelná za podmínky, že jedna složka buržoazní společnosti zvítězí nad její druhou složkou, a pak si musíme přesně uvědomit a jasně ukázat lidu konkrétní podmínky tohoto vývoje, podmínky, v nichž mohou rolníci přetvářet staré pozemkové vlastnické vztahy v nové, kapitalistické.

Zde zcela přirozeně vzniká myšlenka: touto rolnickou cestou je právě *rozdělení* statkářské půdy do vlastnictví rolníků. Výborně. Ale aby toto rozdělení do vlastnictví skutečně odpovídalo novým, kapitalistickým podmínkám zemědělství, musí být uskutečněno novým, a ne starým způsobem. Základem rozdělení se nesmí stát stará přidělová půda, kterou před sto lety rozdělili mezi rolníky podle své blahovůle panští správcové nebo úředníci asiatské despotie, ale požadavky svobodného, tržního zemědělství. Má-li rozdělení vyhovět požadavkům kapitalismu, musí se půda rozdělit mezi *farmáře*, a ne mezi rolníky „pecivály“, z nichž většina hospodaří postaru, tradičním způsobem, podle patriarchálních, a ne podle kapitalistických podmínek. Rozdělení podle starých norem, podle rozsahu staré držby přidělové půdy, nemůže *očistit* starou pozemkovou držbu, ale *utvrdit ji na věčné časy*, nemůže uvolnit

cestu pro kapitalismus, ale *zatíží* tuto cestu množstvím „peciválů“, kteří nejsou s to a nemohou se přizpůsobit, nemohou se stát farmáři. Aby rozdělení bylo pokrokové, musí vycházet z *nového* rozvrstvení rolnictva, z roztrídění, které oddělí farmáře od neschopné veteše. A toto nové rozvrstvení, to je právě nacionalizace půdy, tj. úplné odstranění soukromého vlastnictví půdy, úplně svobodné hospodaření na půdě a svobodné vytváření farmářů ze starého rolnictva.

Představte si dnešní rolnické hospodářství a charakter přidělové, tj. staré rolnické držby půdy. „Rolníci spojení občinou v nevelké administrativně fiskální svazky a svazky dané pozemkovou držbou jsou roztržštěni nejružnějším dělením na skupiny a kategorie podle velikosti přidělové půdy, podle velikosti plateb atd. Vezměme třeba zemstevní statistický sborník Saratovské gubernie^[325]. Rolníci se v něm dělí na tyto skupiny: podarované rolníky, vlastníky, úplné vlastníky, státní, státní s občinovou držbou půdy, státní s držbou čtvrti půdy, státní z bývalých statkářských, údělné, pachtýře státní půdy, bezzemky, vlastníky z bývalých statkářských, rolníky na vykoupené usedlosti, vlastníky z bývalých údělných, kolonisty hospodařící na vlastní půdě, přesídlence, bývalé statkářské podarované, vlastníky z bývalých státních, propuštěné z nevolnictví, neodvádějící obrok, svobodné rolníky, dočasně zavázané, bývalé továrenské atd., a pak ještě na rolníky registrované, přistěhovalé aj.¹⁰³ Všechny tyto skupiny se různí historií agrárních vztahů, velikostí přidělů, plateb aj. aj. Uvnitř skupin je přitom podobných rozdílu ještě spousta; někdy jsou dokonce rolníci v jedné a téže vesnici rozdělení na dvě zcela rozdílné kategorie: „patřící dříve panu N. N.“ a „patřící dříve paní M. M.“. Ve středověku byla tato pestrost vesměs přirozená a nezbytná.“* Kdyby se při *novém* dělení

* Vývoj kapitalismu v Rusku, kap. V, IX: Několik poznámek o předkapitalistické ekonomice naší vesnice, s. 293. (Viz Sebrané spisy 3, Praha 1980, s. 397—398. *Red.*)

statkářské půdy přihlíželo k této feudální držbě půdy — ať už tak, aby měli všichni stejně, tj. rozdělení stejným dílem, nebo aby byly zachovány určité proporce mezi starým a novým, či jakkoli jinak — takové rozdělení by nejen nezaručilo, že rozdělené pozemky budou v souladu s potřebami kapitalistické agrikultury, ale naopak *by upevnilo* zjevný *nesoulad*. Takové rozdělení *by znesnadnilo* společenský vývoj, připoutalo by nové ke starému místo toho, aby nové *od* starého osvobodilo. Skutečným osvobozením je *pouze* nacionalizace půdy, která umožňuje, aby *vznikali* farmáři a *vytvářela se* farmářská hospodářství bez spojitosti s tím, co bylo, bez jakéhokoli vztahu k středověké, přídělové držbě půdy.

Kapitalistický vývoj na středověké přídělové rolnické půdě probíhal v poreformním Rusku tím způsobem, že všechno progresivní v hospodářství *se vymaňovalo* z určitého vlivu přídělu. Na jedné straně se vymaňovali proletáři, kteří propachtovávali příděly, opouštěli je a nechávali půdu ležet ladem. Na druhé straně se vymaňovali *hospodáři*, neboť kupovali a pachtovali půdu, budovali *nová* hospodářství z *různých kousků* staré, středověké držby půdy. Půda, na níž hospodaří dnešní ruský, poněkud majetnější rolník, tj. takový, který je skutečně schopen se stát při příznivém výsledku revoluce svobodným farmářem — tuto půdu tvoří částečně jeho vlastní příděl, částečně příděl zpachtovaný od souseda z obcí, část může tvořit půda pronajatá od státu na dlouhou dobu, od statkáře na jeden rok, půda koupená od banky atd. Kapitalismus vyžaduje, aby *všechny* tyto rozdíly mezi kategoriemi zmizely, aby se na půdě hospodařilo výhradně podle nových podmínek a požadavků trhu, požadavků agrikultury. Nacionalizace půdy plní tento požadavek rolnickou revoluční metodou, protože zbavuje lid okamžitě a beze zbytku *veškeré* prohnilé veteše, *všech* forem středověké držby půdy. Heslem radikálního rolníka je: Ani statkářská, ani *přídělová* držba půdy, pouze nová, svobodná držba půdy. A toto

heslo vyjadřuje co nejvěrněji, co nejdůsledněji a nejrozhodněji zájmy kapitalismu (kterého se radikální rolník při své naivitě bojí jak čert kříže), zájmy nejbouřlivějšího rozvoje produktivních sil půdy za zbožní výroby.

Na základě toho můžeme posoudit důvtip Petra Maslova, který vidí *veškerý* rozdíl mezi agrárním programem a trudovickým rolnickým programem v *upevnění* staré, středověké držby přidělové půdy! Rolnická přidělová půda, to je ghetto, v němž se rolnictvo dusí a z něhož se dere ven ke svobodné* půdě. A Petr Maslov navzdory rolnickému požadavku svobodné, tj. nacionalizované půdy, navěky utvrzuje toto ghetto, zakotvuje starý systém a podřizuje nejlepší půdu, zkonfiskovanou statkářům a předanou do společného užívání, podmínkám staré držby půdy a starého hospodářství. Rolník trudovik, který je *ve skutečnosti* tím nejrozhodnějším buržoazním revolucionářem, ale mluví jako maloměšťácký utopista, si představuje, že z „nového dělení půdy“ vzejde harmonie a bratrství**, a ne kapitalistické farmářství. Petr Maslov je ve skutečnosti reakcionář, který ze strachu před Vendée budoucí kontrarevoluce upevňuje nynější protirevoluční prvky staré držby půdy a zvětňuje rolnické ghetto, zatímco pronáší nepromyšlená a bezmyšlenkovitě nabiflovaná slovíčka o buržoazním pokroku. Skutečné podmínky skutečně svobodného buržoazního, a ne stolypinovsky buržoazního po-

* „Socialista-revolucionář“ pan Mušenko, který v II. dumě velmi uceleně vyložil názory své strany, přímo prohlásil: „*Razíme heslo osvobození půdy*“ (47. zasedání, 26. května 1907, s. 1174). Jen slepý může nevidět nejen *kapitalisticky* reálný charakter tohoto zdánlivě „socialistického“ hesla (to vidí i Petr Maslov), ale i hospodářskou pokrokovost *takovéto* agrární revoluce ve srovnání se stolypinsko-kadetskou (to Petr Maslov *nevidí*).

** Srovnej naivní vyjádření tohoto buržoazně revolučního názoru v projevu „lidového socialisty“ Volka-Karačevského o „rovnosti, bratrství a svobodě“ (II. дума, 16. zasedání, 26. března 1907, s. 1077 až 1080).

kroku ruského zemědělství Maslov a spol. absolutně nepochopili.

Rozdíl mezi vulgárním marxismem Petra Maslova a metodami zkoumání, které Marx fakticky používal, nejlépe vynikne na jeho vztahu k maloburžoazním narodnickým utopiím (včetně eserských). V roce 1846 Marx nemilosrdně odhalil^[459] maloburžoaznost amerického esera Hermanna Kriegeho, který navrhoval v Americe skutečně nové rozdělení půdy a nazýval to „komunismem“. Marxova dialektická a revoluční kritika *oddělovala* zdravé jádro, obsažené v „útoce na pozemkové vlastnictví“ a v „hnutí proti rentě“, od balastu maloburžoazní doktríny. Když však naši vulgární marxisté kritizují „rovné rozdělení půdy“, „socializaci půdy“, „rovné právo na půdu“, je to *pouze* odmítání doktríny, ale oni sami tím odhalují slepé doktrinářství, které za mrtvou doktrínou narodnické teorie nevidí skutečný život rolnické revoluce. Maslov a menševici ve svém slepém doktrinářství vyjádřeném v našem „municipalizátorském“ programu, který upevňuje nejzaostalejší středověké vlastnictví půdy, zašli tak daleko, že se jménem sociálně demokratické strany mohly v II. dumě pronášet skutečně hanebné řeči: ...„Máme-li (my sociální demokraté) v otázce způsobu zcizení půdy k těmto (narodnickým) frakcím daleko blíže než k frakci svobody lidu, pak v otázce forem užívání půdy jsme od nich dále“ (47. zasedání, 26. května 1907, stenografický záznam, s. 1230).

To je pravda. V rolnické agrární revoluci mají menševici dále k revoluční rolnické nacionalizaci než k liberálně statkářskému zachování vlastnictví přídělové (a ne pouze přídělové) půdy. Zachovat vlastnictví přídělové půdy znamená zachovat zdeptanost, zaostalost a závislost. Liberální statkář, který sní o výkupu, je přirozeně tělem i duší pro vlastnictví přídělové půdy* ... spolu se zachováním značné

* Jen tak mimochodem. Menševici (včetně soudruha Cereteliho,

části statkářského vlastnictví! A sociální demokrat zmate-
ný „municipalisty“ nechápe, že slova odezní, ale fakt zů-
stane. Slova o zásadě rovnosti, socializaci apod. dozní,
protože ve zbožní výrobě *nemůže* zásada rovnosti existovat.
Ale *fakt* zůstane, tj. zůstane ten největší, jaký je za kapi-
talismu možný, rozchod s feudální minulostí, se středově-
kou držbou přidělové půdy, s všemožnými zvyky a tradi-
cemi. Když říkají, že „z rovného rozdělení nic nevzejde“,
marxista to musí chápat tak, že toto „nic“ se vztahuje
výhradně k socialistickým úkolům, výhradně k tomu, že ka-
pitalismus se tím neodstraní. Ale z pokusů o takové roz-
dělení, dokonce i z myšlenky o takovém rozdělení, vzejde
velmi mnoho užitečného pro buržoazně demokratický pře-
vrat.

Takový převrat totiž může nastat buď tehdy, když bu-
dou mít statkáři převahu nad rolníky — a pak bude třeba
zachovat staré vlastnictví a stolypinovsky ho zreformovat
výhradně silou ruble. Nebo nastane tehdy, když rolníci
zvítězí nad statkáři — a to není v důsledku objektivních
podmínek kapitalistické ekonomiky možné bez odstranění
veškerého, jak statkářského, tak rolnického středověkého
vlastnictví půdy. Buď Stolypinova agrární reforma, nebo
rolnická revoluční nacionalizace. *Pouze* tato řešení jsou
ekonomicky uskutečnitelná. Všechno, co je mezi tím, od
menševické municipalizace až po kadetský výkup je ma-
loměšťácká omezenost, bezduché falšování doktríny a hlou-
pý výmysl.

z jehož projevu jsem citoval) se strašně mýlí, když si myslí, že kadeti
nějak důsledně hájí *svobodné* rolnické vlastnictví. To *není pravda*. Jmé-
nem kadetské strany se pan Kutler v II. dumě vyslovil pro vlastnictví
(na rozdíl od kadetského návrhu předloženého v I. dumě, který se
týkal státního půdního fondu), ale zároveň prohlásil: „*Strana hodlá
pouze (!) omezit jejich (rolníků) právo na zcizení a právo na zastavení*, tj. za-
mezit v budoucnu široký rozmach koupě a prodeje půdy“ (12. zasedání,
19. března 1907, stenografický záznam, s. 740^[52]). To je *ultrareakční*
program *byrokrata* převlečeného za liberála.

7. ROLNÍCI A NARODNÍCI O NACIONALIZACI PŘÍDĚLOVÉ PŮDY

Sami rolníci si dobře uvědomují, že předpokladem pro vytvoření svobodného rolnického hospodářství odpovídajícího novým kapitalistickým podmínkám je zrušení vlastnictví přídělové půdy. Pan Groman, který podrobně a přesně líčí diskuse na rolnických sjezdech*, uvádí tyto pozoruhodné názory jednoho rolníka:

„V diskusi o výkupu prohlásil jeden delegát, proti jehož projevu nebylo v podstatě námitek: „Říkalo se, že bez výkupu budou postiženi mnozí rolníci, kteří si koupili půdu za těžce vydělané peníze. Takových je málo, ani půdy mnoho nemají, a *stejně dostanou půdu při rozdělování.*“ A to je hlavní příčina, proč jsou ochotni zřít se vlastnického práva na přídělovou i koupenou půdu.“

A o něco dál (s. 20) to pan Groman opakuje jako všeobecný názor rolníků.

„*Stejně dostanou při rozdělování!*“ Není snad jasné, jaká *hospodářská* nutnost nadiktovala tento argument? Nové rozdělení veškeré půdy, jak statkářské, tak přídělové, nemůže zmenšit pozemkové vlastnictví devíti desetin (správněji devadesáti devíti setin) rolnictva; není se čeho bát. A nové rozdělení je nutné, protože umožní skutečným, řádným hospodářům, aby hospodařili na své půdě podle nových podmínek, podle požadavků kapitalismu („příkazů trhu“ pro jednotlivé výrobce) a aby se přestali podřizovat středověkým poměrům, které určily rozsah, polohu a rozdělení právě vlastnictví přídělové půdy.

Pan Pešechonov, praktický a střízlivý „lidový socialista“ (čti sociálkadet), který, jak jsme viděli, se dokázal přizpůsobit požadavkům většiny drobných hospodářů v celém Rusku, vyjadřuje toto stanovisko ještě určitěji.

* Materiály k rolnické otázce (Zpráva o zasedáních sjezdu delegátů Celoruského rolnického svazu ve dnech 6.—10. listopadu 1905. S úvodním článkem V. Gromana. Vydavatelství Novyj mir, Petrohrad 1905, s. 12[29]).

„Přídělová půda,“ píše, „tato z hlediska výroby velmi významná část území, patří určitému stavu, ba ještě hůře: jeho malým skupinám, jednotlivým usedlostem a osadám. To má za následek, že rolnictvo jako celek se nemůže volně rozmísťovat dokonce ani v rámci celkové rozlohy přídělové půdy... Je to nesprávné *rozmístění* obyvatelstva, které *neodpovídá požadavkům trhu* (toho si všimněte!)... Státní půdu je nutno uvolnit, *přídělová musí být vysvobozena z pout vlastnictví* a z půdy v soukromém vlastnictví musí být *odstraněny přehrady*. Ruskému lidu je třeba vrátit jeho půdu a on se na ní rozmístí tak, jak to vyžadují jeho hospodářské potřeby“ (A. V. Pešechonov, *Agrární problém v souvislosti s rolnickým hnutím*^[232], Petrohrad 1906, s. 83, 86 a 88–89. Podtrženo námi).

Není snad jasné, že ústy tohoto „lidového socialisty“ mluví farmář, který se chce postavit na vlastní nohy? Není snad jasné, že on skutečně potřebuje „vysvobodit přídělovou půdu z pout vlastnictví“, aby se mohl nově usídlit, vytvořit nové lány „odpovídající požadavkům trhu“, tj. požadavkům *kapitalistického zemědělství*? Vždyť pan Pešechonov, připomeňme ještě jednou, je natolik střízlivý, že odmítá jakoukoli socializaci, odmítá jakékoli přizpůsobení k občinovému právu — nadarmo ho socialisté-revolucionáři neobviňují, že je individualista! — *odmítá jakýkoli zákaz námezdní práce v rolnickém hospodářství*.

Má-li rolnictvo *takovéto* nacionalizační snahy, je podpora rolnického vlastnictví přídělové půdy zcela zjevně reakční. A. Finn, který uvádí ve své brožuře některé námi citované úvahy pana Pešechonova, kritizuje ho jako narodníka a dokazuje mu, že z rolnického hospodářství i v tomto hospodářství se bude nevyhnutelně vyvíjet kapitalismus (cit. brožura, s. 14n.). Je to neuspokojivá kritika, protože pan Finn pro všeobecnou otázku vývoje kapitalismu přehlédl konkrétní podmínky svobodnějšího vývoje kapitalistického hospodaření na *přídělové* půdě! A. Finn se omezil pouze na otázku kapitalismu *vůbec* a lehce zvítězil nad dávno poraženým narodnictvím. Jde však o něco daleko konkrétnějšího*: o statkářský a rolnický typ „od-

* „K čemu může koneckonců vést takové Pešechonovovo pracovní

straňování přehrad“ (výraz pana Pešechonova), „očistění“ půdy pro kapitalismus.

Pan Mušenko, oficiální mluvčí eserské strany v II. dumě, v závěrečném vystoupení k agrární otázce vyjádřil stejně přesně jako pan Pešechonov *kapitalistickou* podstatu nacionalizace půdy, kterou maloměšťáctí socialisté rádi nazývají „socializací“, zavedením „rovného práva na půdu“ apod.

„Správné rozmístění bude možné teprve tehdy,“ řekl pan Mušenko, „až bude všechna půda osvobozena, až padnou všechny přehrady vytvořené soukromým vlastnictvím půdy“ (47. zasedání, 26. května 1907, stenografický záznam, s. 1172). Právě tak! „Správné“ rozmístění, to je požadavek trhu, kapitalismu. „Správnému“ rozmístění „řádných“ hospodářů překáží jak statkářské pozemkové vlastnictví, tak držba *přídělové* půdy.

Musíme věnovat pozornost ještě jednomu aspektu projevů delegátů Rolnického svazu. Pan Groman píše v citované brožuře:

„Pověstná otázka ‚občiny‘, tohoto základního kamene starého i nového narodnictví, se vůbec neobjevila a mlčky se vyřešila záporně: rezoluce prvního i druhého sjezdu praví, že půda musí být v užívání osob a sdružení“ (s. 12).

Rolníci se tedy jasně a rozhodně vyslovili proti staré

hospodářství?“ ptá se A. Finn a velmi správně odpovídá: „Ke kapitalismu“ (citovaná brožura, s. 19). Od této nesporné pravdy, kterou narodníkovi bylo skutečně třeba vysvětlit, se mělo jít *dále*, měly se vysvětlit zvláštní formy, jimiž se požadavky kapitalismu projevují za rolnické agrární revoluce. Místo toho šel A. Finn *zpět*. „Je otázka,“ píše, „proč se máme vracet zpět, motat se po jakýchsi svébytných cestách, abychom se nakonec dostali na tutéž cestu, po které už kráčíme? Je to zbytečné úsilí, pane Pešechonove!“ (Tamtéž). Nikoli, není to zbytečné úsilí a nevede „nakonec“ ke kapitalismu, ale *vede co nejpříjemněji, nejsvobodněji a nejrychleji ke kapitalismu*. A. Finn neprozkoumal srovnatelné zvláštnosti jednak stolypinovské kapitalistické evoluce ruského zemědělství, jednak jeho rolnickorevoluční kapitalistické evoluce.

občině, za svobodná sdružení a pro užívání půdy jednotlivci. Je nesporné, že je to skutečně hlas všeho rolnictva, protože v návrhu Trudovické skupiny^[273] (sto čtyř) také *není o občině ani zmínky*. A obecina je přece sdružení pro držbu přídělové půdy!

Stolypin ruší tuto občinu násilně ve prospěch hrstky boháčů. Rolnictvo ji chce zrušit tak, že ji nahradí svobodnými *sdruženími* a že „jednotlivé osoby“ budou mít *znacionalizovanou* přídělovou půdu v užívání. Maslov a spol. však vystupují jménem buržoazního pokroku proti základnímu požadavku právě tohoto pokroku a hájí středověkou držbu půdy. Chraň nás, bože, před takovým „marxismem“!

8. GHYBA M. ŠANINA A DALŠÍCH STOUPENCŮ ROZDĚLENÍ PŮDY

M. Šanin, který ve své brožuře* přistupuje k této otázce poněkud jinak, proti své vůli podal ještě další důkaz o správnosti nacionalizace, kterou tak nenávidí. Na příkladu Irska dokázal analýzou podmínek buržoazního *reformátorství* v oblasti zemědělství pouze jedno: že zásady pozemkového vlastnictví jsou neslučitelné se společenským nebo státním vlastnictvím půdy (tuto neslučitelnost je však nutno dokázat i obecnou teoretickou analýzou, na kterou si Šanin ani nevzpomněl); kromě toho snad ještě dokázal, že každá reformátorská činnost státu v kapitalisticky se rozvíjejícím zemědělství nutně vyžaduje uznání vlastnictví. Ale všechny tyto Šaninovy důkazy míří úplně vedle: je ovšem jasné, že v podmínkách buržoazního reformátorství je myslitelné *pouze* soukromé vlastnictví půdy; je jasné, že jestliže převážná část půdního fondu Spojeného

* M. Šanin, *Municipalizace, nebo rozdělení půdy do vlastnictví?*^[387], Vilno 1907.

království zůstává v soukromém vlastnictví, neexistuje pro jeho další část jiné východisko než forma soukromého vlastnictví. Ale co to má společného s „rolnickou agrární revolucí“ v Rusku? Dejme tomu, že M. Šanin ukázal správnou cestu, je to však cesta pro stolypinovskou agrární reformu, a ne pro rolnickou agrární revoluci.* M. Šanin si vůbec neuvědomuje rozdíl mezi těmito dvěma cestami, a dokud si tento rozdíl neujasní, je směšné vůbec i jen mluvit o sociálně demokratickém agrárním programu v ruské revoluci. A když M. Šanin, samozřejmě podle svého nejlepšího svědomí, obhajuje konfiskaci proti výkupu, ztrácí se mu veškerá historická perspektiva. Zapomíná, že v buržoazní společnosti je konfiskace, tj. vyvlastnění bez náhrady, stejně jako nacionalizace půdy absolutně neslučitelná s *reformátorstvím*. Mluvit o konfiskaci a připouštět reformátorské, a ne revoluční řešení agrární otázky, to je jako posílat Stolypinovi petice, aby zrušil statkářské vlastnictví půdy.

Na druhé straně Šanin ve své brožuře neustále zdůrazňuje, že krize našeho zemědělství je důsledek jeho *nízké úrovně*, dokazuje, že je bezpodmínečně nutné přejít k vyšším formám hospodaření, zdokonalit technickou úroveň země-

* Ani Šaninův odkaz na příklad Irska, který dokazuje převahu soukromého vlastnictví nad pachtem (a ne nad nacionalizací veškeré půdy), není původní. „Liberální“ profesor pan A. I. Čuprov *se úplně stejně* odvolává na příklad Irska, aby dokázal přednosti rolnického *vlastnictví* půdy (Agrární otázka, díl II, s. 11^[386]). A jaká je pravá tvář tohoto „liberála“, a dokonce „konstitučního *demokrata*“, můžeme poznat ze 33. strany jeho článku. Pan Čuprov tu s neuvěřitelnou nestoudností, s nestoudností liberála, která je možná pouze v Rusku, navrhuje, aby ve *všech* komisích pro uspořádání pozemkových poměrů byli rolníci podřízeni *statkářské většině!!* Pět členů z řad rolníků, pět z řad statkářů a předsedu „jmenuje zemstevní shromáždění“, tj. *shromáždění statkářů*. *Pravicově orientovaný kníže* Druckij-Ljubeckij se v I. dumě odvolával na příklad Irska jako na důkaz toho, že soukromé vlastnictví půdy je nezbytné, i jako na argument proti kadetskému návrhu (zasedání 24. května 1906, stenografický záznam, s. 626).

dělství, tak neuvěřitelně nízkou v Rusku, atd. Šanin rozvedl tyto správné teze tak neuvěřitelně jednostranně a tak dokonale pomlčel o zrušení feudálních latifundií a změně pozemkových vlastnických vztahů jakožto podmínce tohoto technického převratu, že dospěl k naprosto falešné perspektivě. Vždyť Stolypinova agrární reforma spěje také k lepšímu obdělávání půdy a spěje k němu z hlediska statkářských zájmů zcela správně. Násilné rozdrobení obcíny zákony z 9. listopadu 1906^[370] apod., zřizování chutorů* a subvencování hospodářství oddělených od obcíny, to nejsou žádné halucinace, jak někdy tvrdí lehkomyšlní žvanilové demokratické žurnalistiky, to je skutečný ekonomický pokrok na základě zachování statkářské moci a statkářských zájmů. Pro nejširší vrstvy rolnictva a pro proletariát je to cesta nesmírně zdlouhavá a neuvěřitelně trýznivá, ale *když* nezvítězí rolnická agrární revoluce, je tato cesta pro kapitalistické Rusko jedině možná.

Podívejme se, jak chápe Šanin tuto otázku z hlediska *takovéto* revoluce. Nový způsob obdělávání půdy vyžaduje, aby se změnila *všechny* podmínky starodávného, strnulého, primitivního, zaostalého a žebráckého hospodaření rolníků na přídělové půdě. Je třeba definitivně skoncovat s trojhonnou soustavou, s primitivním pracovním nářadím, patriarchálním bezpeněžním hospodařením zemědělců, s konzervativním chovem dobytka i s naivní, naprostou neznalostí podmínek a požadavků trhu. A co teď? Je možné zrevolucionovat hospodářství a zachovat starou držbu půdy? Ale rozdělení půdy mezi dnešní vlastníky přídělové půdy znamená zpola** zachovat středověkou držbu půdy. Rozdělení by mohlo být progresivní, kdyby zakotvovalo *nové* hospodářství, *novou* agrikulturu a skoncovalo se sta-

* — rolnické hospodářství nespádající pozemkově ani danově pod obcínu; obvykle dvorec ležící mimo vesnici. *Čes. red.*

** Výchše jsem uvedl, že z 280 miliónů děsjatin zemědělského fondu evropského Ruska tvoří polovinu — 138,8 miliónu děsjatin — přídělová držba půdy. (Viz tento svazek, s. 209. *Red.*)

rým. Rozdělení však nemůže být impulsem k zavedení nové agrikultury, jestliže vychází ze staré držby přidělové půdy. Soudruh Borisov, zastánce rozdělení, řekl ve Stockholmu: „Náš agrární program je program pro období rozvíjející se revoluce, pro období, které smete starý řád a zorganizuje nové společenskopolitické zřízení. To je jeho základní myšlenka. Sociální demokracie si nesmí svazovat ruce usneseními, která by ji zavazovala podporovat jakoukoli formu hospodářství. V tomto boji nových společenských sil proti základům starého zřízení je nutné rozhodujícím úderem rozetnout spleť uzel“ (Protokol, s. 125). To všechno je úplně správné a je to skvěle vyjádřeno. A všechno to mluví pro nacionalizaci, protože jedině ona skutečně „smete“ veškerou starou středověkou držbu půdy, pouze ona skutečně rozetne spleť uzel, protože nabízí novým hospodářstvím zcela svobodný rozmach na nacionalizované půdě.

Je však otázka, jak poznáme, že zemědělství je už natolik nové, aby se *mu* mohlo přizpůsobit rozdělení půdy bez nebezpečí, že by se tím v novém hospodářství upevnilo to, co mu překáželo už dříve. Jediným kritériem může být pouze praxe. Žádná statistika na světě nemůže postihnout, nakoľik „se v dané zemi upevnila“ rolnická buržoazie, aby mohla přizpůsobit držbu půdy novému hospodaření na půdě. To mohou vystihnout *jedině* samotní hospodáři jako celek. A že to v současné době nelze vystihnout, to *dokázali* rolníci tím, že v naší revoluci předložili program nacionalizace půdy. Drobný rolník je vždy a na celém světě do té míry srostlý se svým hospodářstvím (je-li to skutečně *jeho* hospodářství, a ne — jak tomu často v Rusku bývá, ždíbec statkářského hospodářství, založeného na odpracovávání), že v určitém historickém období a po určitou dobu musí nevyhnutelně „fanaticky“ obhajovat pozemkové vlastnictví. Jestliže se *dnes* mezi ruským rolnictvem místo fanatismu vlastníků — fanatismu, který mu naočkovávají všechny vládnoucí třídy, všichni liberálně buržoazní poli-

tikové — rozšířil a pevně zakotvil požadavek nacionalizace půdy, bylo by dětinské nebo pedantské přičítat to vlivu publicistů z časopisu *Ruskoje bogatstvo*¹⁰⁴ nebo brožurek pana Černova. Lze to vysvětlit tím, že skutečné životní podmínky vnucují drobnému rolníkovi, malému vesnickému hospodáři ekonomický úkol — neupevňovat nový způsob hospodaření, který již vznikl rozdělením půdy do vlastnictví, ale *očisťovat* půdu pro vytvoření (z existujících prvků) nového způsobu hospodaření na „svobodné“, tj. znacionalizované půdě. Fanatismus vlastníka se může a musí v určitém čase projevit jako požadavek již *zrozeného* farmáře zabezpečit své hospodářství. Nacionalizace půdy se musela stát v ruské revoluci požadavkem rolnictva, a sice jako heslo farmářů, kteří *chtějí rozbít* středověkou skořápku. Proto když sociální demokraté *vyzývají* rolnické masy k rozdělení půdy, ty rolnické masy, které jsou naladěny k nacionalizaci a právě se dostávají do podmínek konečného „rozvrstvení“, z něhož vyjdou farmáři schopní zavést kapitalistický způsob hospodaření, je to nehorázná historická netaktičnost a neschopnost zvážit konkrétní historický okamžik.

Naši sociální demokraté-stoupenci rozdělení půdy, soudruzi Finn, Borisov a Šanin, jsou prosti teoretického dualismu, jemuž propadají „municipalisté“ i s jejich vulgární kritikou Marxovy teorie renty (o tom později), dopouštějí se však jiné chyby, chyby v historické perspektivě. Teoreticky zastávají sice obecně správné stanovisko (a tím se liší od „municipalistů“), ale opakují chyby našeho programu z roku 1903, týkajícího se „odřezků“. Této chyby jsme se dopustili proto, že jsme sice správně určili *směr* vývoje, ale nesprávně stanovili *stupeň* vývoje. Předpokládali jsme, že v Rusku se již plně vytvořily prvky kapitalistického zemědělství, že se vytvořily jak ve statkářském hospodářství (vyjímaje zotročující „odřezky“ — odtud požadavek navrácení odřezků), tak v rolnickém hospodářství, z něhož se zdánlivě vyčlenila silná rolnická buržoazie, a proto ne-

bylo schopné uskutečnit „rolnickou agrární revoluci“. Chybný program nevzešel ze „strachu“ před rolnickou agrární revolucí, ale z *přecenění stupně* kapitalistického vývoje v ruském zemědělství. V pozůstatcích feudalismu jsme tehdy viděli nepatrný detail a kapitalistické hospodářství na přidělové a statkářské půdě se nám zdálo jako zcela dozrálé a upevněné.

Revoluce tuto chybu odhalila. Potvrdila směr vývoje, který jsme určili. Celkový spád událostí a zejména obě dvě dумы tak skvěle potvrdily správnost marxistické analýzy tříd ruské společnosti, že nemarxistický socialismus byl definitivně podloměn. Ukázalo se však, že pozůstatky feudalismu na vesnici jsou daleko silnější, než jsme mysleli, že vyvolaly celonárodní hnutí rolnictva a přeměnily *toto* hnutí ve zkušební kámen celé buržoazní revoluce. Úlohu hegemonu v buržoazním osvobozeneckém hnutí, kterou revoluční sociální demokracie vždy přisuzovala proletariátu, bylo nutno vymezit přesněji jako úlohu vůdce vedoucího za sebou *rolnictvo*. A kam je vede? K buržoazní revoluci v její nejdůslednější a nejrozhodnější formě. Chybu jsme napravili tím, že místo dlíšího úkolu boje proti *pozůstatkům starého* v zemědělském zřízení jsme museli vytyčit úkol boje *proti celému starému zemědělskému zřízení*. Místo očisty statkářského hospodářství jsme vytyčili jeho *zničení*.

Ale tato korektura, kterou jsme udělali pod vlivem působivého sledu událostí, mnohé z nás nepřiměla dovést naše nové vymezení stupně kapitalistického vývoje v ruském zemědělství k logickému závěru. Jestliže historie potvrdila, že požadavek konfiskace všech statkářských pozemků byl správný — a tento požadavek nesporně správný byl — znamenalo to, že kapitalismus potřebuje k širokému rozmachu nové pozemkové vztahy, že zárodky kapitalismu ve statkářském hospodářství mohou a musí být obětovány širokému a svobodnému rozvoji kapitalismu na podkladě renovovaného malého hospodářství. Schwálit požadavek konfiskace statkářských pozemků znamená uznat, že za ka-

pitalismu je možné a nutné obnovovat malá zemědělská hospodářství.

Je to přípustné? Není to hazardérství podporovat za kapitalismu malá hospodářství? Není *obnovování* hospodaření v malém pouhým snem? Není to demagogické „chytání rolníků“, Bauernfang? Tak, přesně tak uvažovali mnozí soudruzi. Ale mýlili se. Jestliže historický úkol zní bojovat proti předkapitalistickému zřízení, je obnovování malého hospodářství možné i za kapitalismu. Tak obnovila malá hospodářství i Amerika, která revolučním způsobem rozbila otrokářské latifundie a vytvořila podmínky pro nejrychlejší a nejsvobodnější rozvoj kapitalismu. V ruské revoluci není boj o půdu ničím jiným než bojem za obnovenou cestu kapitalistického rozvoje. Důsledným heslem takové obnovy je nacionalizace půdy. Vyjmout z ní přídělovou půdu, to by bylo ekonomicky reakční (o politické reakčnosti vyjmutí této půdy budeme mluvit zvlášť). Vždyť stoupec rozdělení půdy *přeskakuje* historický úkol dané revoluce, předpokládá, že to, zač rolnictvo teprve ve své mase začalo bojovat, je už vyřešeno. Místo toho, aby urychlovali proces obnovy, místo toho, aby rolnictvu objasňovali podmínky důsledné obnovy, stříhají už látku na župan pro uspokojeného, z obnovy vzešlého farmáře.*

„Všechno má svůj čas.“ Sociální demokracie se nemůže

* Stoupec rozdělení půdy často citují Marxova slova: „Svobodné vlastnictví samostatně hospodařících rolníků je zřejmě nejnórmálnější formou pozemkového vlastnictví pro malovýrobu... Držba půdy je k plnému rozvoji tohoto způsobu hospodaření stejně nutná jako vlastnictví nástroje k svobodnému rozvoji řemeslné výroby“ (Das Kapital, III, 2, 341)¹⁰⁶. Z toho vyplývá pouze jedno, že k úplnému vítězství svobodného rolnického hospodářství bude možná nutné soukromé vlastnictví. Ale současné hospodaření v malém není svobodné. Státní držba půdy „je spíše nástrojem v rukou statkáře než rolníka, spíše nástrojem pro vymáhání práce pro statkáře než nástrojem svobodné práce pro rolníka“. Podmínkou vzniku hospodaření v malém je rozbití všech forem feudální držby půdy a svobodné rozmístění obyvatelstva.

zařikat, že nebude podporovat rozdělení. V jiném historickém období, na jiném stupni agrární evoluce může být rozdělení nevyhnutelné. Ale *úkoly* buržoazně demokratické revoluce v Rusku v roce 1907 vyjadřuje rozdělení úplně nesprávně.

Kapitola III

TEORETICKÉ ZÁKLADY NACIONALIZACE AMUNICIPALIZACE

V otázkách agrárního programu má téměř všechen demokratický tisk a zejména diskuse na stockholmském sjezdu velký nedostatek, neboť v nich převládají úvahy praktické nad teoretickými, politické nad ekonomickými.* Pro většinu z nás může být pochopitelně omluvou, že jsme agrární otázku v revoluci projednávali během intenzivní stranické práce: napřed po 9. lednu 1905, několik měsíců před vy-

* V mé brožuře Revize agrárního programu dělnické strany^[132], kterou jsem obhajoval ve Stockholmu, jsou zcela jednoznačné (pouze stručné, protože i celá brožura je stručná) odkazy na *teoretické* předpoklady marxistického agrárního programu. Uvedl jsem tam, že „zhola odmítat nacionalizaci“ by znamenalo „teoretické deformování marxismu“ (staré vydání s. 16, nové s. 41). Srovnej také mou Zprávu o stockholmském sjezdu^[111], staré vydání s. 27–28 (nové s. 63). „Avšak i z přísně vědeckého hlediska, z hlediska vývoje samotného kapitalismu, musíme bezpodmínečně konstatovat, pokud se nechceme dostat do rozporu s III. dílem Kapitálu, že nacionalizace půdy je v buržoazní společnosti možná, že napomáhá ekonomickému rozvoji, usnadňuje konkurenci a příliv kapitálu do zemědělství, snižuje ceny obilí atd.“ V téže zprávě na s. 59: „Pravé křídlo sociální demokracie v rozporu s vlastními sliby nedovádí buržoazně demokratický převrat v zemědělství až k ‚logickému‘ konci, neboť takovým ‚logickým‘ (a ekonomickým) koncem může být za kapitalismu jedině nacionalizace půdy jakožto odstranění absolutní renty.“ (Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 269; sv. 13, Praha 1983, s. 55 a 88. *Red.*)

puknutím povstání (jarní, „III. sjezd SDDSR“ bolševiků v Londýně roku 1905 a současně probíhající menševická konference v Ženevě), pak druhý den po prosincovém povstání¹⁰⁶ a krátce před zasedáním I. dумы ve Stockholmu. Tento nedostatek však musí být teď rozhodně napraven, a zejména je třeba teoreticky rozebrat otázku nacionalizace a municipalizace.

1. CO JE TO NACIONALIZACE PŮDY?

Výše jsme uvedli běžnou formulaci nyní všeobecně uznávané teze: „Všechny rolnické skupiny se vyslovují pro nacionalizaci půdy.“ Ve skutečnosti je však tato běžná formulace velmi nepřesná, a vezmeme-li v úvahu, že představitelé různých politických směrů mají o „nacionalizaci“ skutečně stejné představy, je v ní „všeobecně uznávaného“ velmi málo. Rolnictvo se dožaduje půdy spontánně, protože je utlačováno feudálními latifundiemi a nemá vůbec žádnou přesnou představu o ekonomické stránce přechodu půdy do rukou lidu. Rolník má pouze zcela vyvrážený, abych tak řekl protrpěný a dlouhými lety útlaku zesílený požadavek oživit, posílit, upevnit a rozšířit hospodaření v malém, aby mělo převahu, a dost. Rolník má na mysli pouze předání statkářských latifundií do svých rukou; svou mlhavou představu o jednotě všech rolníků jako celku v tomto boji vyjadřuje slovy, že půda má být majetkem lidu. Rolníka vede instinkt vlastníka, kterému překáží nekonečná roztříštěnost současných forem středověké držby půdy a nemožnost, zůstanou-li zachovány všechny ty rozmanité formy středověké držby půdy, organizovat obdělávání půdy v plném souladu s „vlastnickými“ požadavky. *Rolnické* pojetí nacionalizace půdy se omezuje na *negativní* představy — z ekonomického hlediska je nutné zrušit statkářskou držbu půdy a *zrušit také „pouta“ přidělové držby půdy*. Jaké formy držby půdy budou pak nutné

k oživení drobného hospodářství, které, abych tak řekl, pohltí statkářské latifundie, o tom rolník nepřemýšlí.

Také v narodnické ideologii, která vyjadřuje požadavky a naděje rolnictva, nesporně převládají negativní stránky v pojetí (nebo v nejasné myšlence) nacionalizace. Odstranit staré překážky, vyhnat statkáře, „rozdělit“ půdu, zpretrhat pouta přídělové držby půdy, upevnit drobné hospodářství, místo „nerovností“ (statkářské latifundie) nastolit „rovnost, bratrství, svobodu“ — takovými ideály je z devíti desetin vyčerpána narodnická ideologie. Rovné právo na půdu, rovné užívání půdy a socializace — to všechno jsou pouze různé formy pro vyjádření týchž myšlenek a všechny mají převážně negativní obsah, protože narodnik si nepředstavuje nové přeměny jako určitý systém společenskoekonomických vztahů. Nynější agrární převrat si narodnik představuje jako přechod od feudalismu, nerovnosti a útlaku vůbec k rovnosti a svobodě, a dost. Je to typická omezenost buržoazního revolucionáře, jenž nevidí kapitalistické rysy nové společnosti, kterou vytváří.

Marxismus na rozdíl od naivního narodnického názoru zkoumá vytvářející se nový řád. Při nejúplnější svobodě rolnického hospodářství, při nejúplnější rovnosti drobných hospodářů usazených na půdě patřící všemu lidu, nikomu nebo „bohu“ máme před sebou řád zbožní výroby. Drobné výrobce spojuje a podřizuje si trh. Ze směny výrobků se vytváří vláda peněz, a až se přemění v peníze zemědělské výrobky, začne se přeměňovat v peníze pracovní síla. Zbožní výroba se stane kapitalistickou výrobou. A tato teorie není dogma, ale prosté vylíčení, zobecnění toho, co probíhá i v ruském rolnickém hospodářství. Čím menší nouzi o půdu bude mít toto hospodářství, čím menší bude útlak statkáře a tlak středověkých vztahů a poměrů v pozemkové držbě, čím menší bude poroba a svévole, tím silněji se budou rozvíjet kapitalistické vztahy uvnitř samotného rolnického hospodářství. To je skutečnost, kterou zcela nesporně dosvědčuje celý poreformní vývoj Ruska.

Pojem nacionalizace půdy je tedy ve světle *ekonomické skutečnosti* kategorií zbožní a kapitalistické společnosti. Reálné v tomto pojmu není to, co si myslí rolníci nebo říkají narodníci, ale to, co vyplývá z ekonomických vztahů dané společnosti. Nacionalizace půdy v kapitalistických poměrech, to není nic jiného než předání renty státu. A co je renta v kapitalistické společnosti? Rozhodně to není důchod z půdy vůbec. Je to ta část nadhodnoty, která zůstane po odečtení průměrného zisku z kapitálu. To znamená, že renta předpokládá námezdní práci v zemědělství, přeměnu zemědělce ve farmáře, v podnikatele. Nacionalizace (v ryzí formě) předpokládá, že stát dostává rentu od zemědělských podnikatelů, kteří budou vyplácet mzdu námezdním dělníkům a sami dostanou průměrný zisk ze svého kapitálu — průměrný v poměru ke všem zemědělským i nezemědělským podnikům dané země nebo komplexu zemí.

Proto je teoretický pojem nacionalizace nerozlučně spjat s teorií renty, tj. právě kapitalistické renty jako zvláštní formy důchodu zvláštní třídy (pozemkových vlastníků) v kapitalistické společnosti.

Marxova teorie rozčnává dva druhy renty: diferenční a absolutní. Diferenční renta je výsledkem omezeného množství půdy, již se zmocnila kapitalistická hospodářství zcela nezávisle na tom, zda existuje pozemkové vlastnictví a jaká je forma držby půdy. Mezi jednotlivými zemědělskými hospodářstvími musí být nutně rozdíly, které vyplývají z nestejně úrodnosti půdy, z její různé vzdálenosti od trhu, z rozdílné produktivity dodatečných vkladů kapitálu do půdy. Stručně lze tyto rozdíly charakterizovat jako rozdíly mezi lepšími a horšími pozemky (nesmíme však zapomínat na různorodost příčin těch i oněch rozdílů). Dále. Výrobní cenu zemědělského produktu neurčují výrobní podmínky na pozemcích průměrné kvality, ale na pozemcích horší kvality, protože produkce z lepších pozemků nestačí sama krýt poptávku. Rozdíl mezi indivi-

duální výrobní cenou a nejvyšší výrobní cenou tvoří diferenční rentu. (Připomeňme si, že Marx nazývá výrobní cenou kapitál vynaložený na výrobu produktu plus průměrný zisk z kapitálu.)

V kapitalistickém zemědělství vzniká nevyhnutelně diferenční renta i v případě úplného zrušení soukromého vlastnictví půdy. Při existenci pozemkového vlastnictví dostane tuto rentu vlastník pozemku, protože konkurence mezi kapitály nutí farmáře (pachtýře), aby se spokojil s průměrným ziskem z kapitálu. Bude-li soukromé vlastnictví půdy zrušeno, dostane tuto rentu stát. Dokud existuje kapitalistický výrobní způsob, *není možné tuto rentu odstranit.*

Absolutní renta vzniká ze soukromého vlastnictví půdy. Tato renta obsahuje prvek monopolu, prvek monopolní ceny.* Soukromé vlastnictví půdy brzdí volnou konkurenci, brzdí vyrovnávání zisku a vznik průměrného zisku v zemědělských i nezemědělských podnicích. A protože v zemědělství je nižší úroveň techniky a složení kapitálu se vyznačuje větším podílem variabilního kapitálu ve srovnání s konstantním než v průmyslu, je také *individuální hodnota* zemědělského produktu vyšší než průměrná. Proto soukromé vlastnictví půdy, bránící svobodnému vyrovnávání zisku v zemědělských podnicích se ziskem v nezemědělských podnicích, umožňuje prodávat zemědělskou produkci nikoli podle nejvyšší výrobní ceny, ale podle ještě vyšší individuální hodnoty výrobků (protože výrobní cena je určována průměrným ziskem z kapitálu, ale absolutní renta nepřipouští, aby se vytvořil tento „průměr“, protože

* V druhé části II. dílu Teorii o nadhodnotě^[464] odhaluje Marx „podstatu různých teorií renty“: teorii monopolní ceny zemědělského produktu a teorii diferenční renty. Ukazuje, co je v obou teoriích správného, *do jaké míry* je prvek monopolu obsažen v absolutní rentě. Srovnej s. 125 o teorii Adama Smitha: „je naprosto správné“, že renta je monopolní cena, pokud soukromé vlastnictví půdy brzdí vyrovnávání zisku tím, že zajišťuje vyšší zisk než průměrný.¹⁰⁷

monopolně zajišťuje vyšší individuální hodnotu, než je průměrná).

Diferenční renta je tedy nevyhnutelně vlastní každému kapitalistickému zemědělství, zatímco absolutní renta nikoli. Absolutní renta je mu vlastní jen za soukromého pozemkového vlastnictví a při historicky* vzniklém zaostávání zemědělské výroby, zaostávání upevňovaném monopolem.

Kautsky staví proti sobě oba druhy renty, mezijiným právě pokud jde o jejich vztah k nacionalizaci půdy, v těchto tezích:

„Pokud je pozemková renta rentou diferenční, vzniká z konkurence. Pokud je rentou absolutní, vzniká z monopolu... V praxi se nsetkáváme s pozemkovou rentou rozdělenou na části; nepoznáme, která její část je diferenční renta a která absolutní. Kromě toho obvykle zahrnuje ještě úroky z kapitálu, který vynaložil vlastník půdy. Tam, kde je vlastník půdy zároveň zemědělcem, tvoří pozemková renta část zemědělského zisku.

Přesto je rozdíl mezi oběma druhy renty velmi důležitý.

Diferenční renta vzniká z kapitalistického způsobu výroby a nikoli ze soukromého pozemkového vlastnictví.

Tato renta by se zachovala i při nacionalizaci půdy, po které volají (v Německu) stoupenci pozemkové reformy zachovávající kapitalistický způsob zemědělské výroby. Jenže tato renta by nepřipadla soukromým osobám, nýbrž státu.

Absolutní renta vzniká ze soukromého pozemkového vlastnictví, z protikladu mezi zájmy vlastníků půdy a zájmy společnosti. *Nacionalizace půdy by poskytla možnost tuto rentu odstranit a o příslušnou částku snížit ceny zemědělských výrobků* (podtrženo námi).

Druhý rozdíl mezi diferenční a absolutní rentou záleží v tom, že diferenční renta jako součást neovlivňuje cenu zemědělských výrobků, kdežto absolutní renta ano. První vzniká z výrobní ceny, druhá z převýšení tržních cen nad cenami výrobními. Diferenční renta vzniká z přebytku, z mimořádného zisku pocházejícího z produktivnější prá-

* Srovnej Teorie o nadhodnotě, II. díl, 1. část^[463] (německý originál), s. 259: „V zemědělství ještě relativně převládá ruční práce a pro buržoazní způsob výroby je charakteristické, že rychleji rozvíjí průmysl než zemědělství. Je to ovšem *historický* rozdíl, který může zmizet.“ (Také s. 275 a II. díl, 2. část, s. 15.)¹⁰⁸

ce na lepší půdě nebo na lépe položeném pozemku. Absolutní renta neplyne z dodatečného důchodu z některých druhů zemědělské práce; je možná pouze jako *srážka* z existujícího množství hodnot ve prospěch vlastníka půdy, jako srážka z celkové nadhodnoty, tudíž buď jako snížení zisku, nebo jako srážka ze mzdy. Jestliže ceny obilí stoupají a současně se zvyšují mzdy, snižuje se zisk z kapitálu. Jestliže ceny obilí stoupají a mzdy se nezvyšují, jsou postihováni dělníci. Konečně se může stát — a stává se to dokonce všeobecným pravidlem — že ztráty způsobené absolutní rentou postihují najednou jak dělníky, tak kapitalisty.“*

Tak se otázka nacionalizace půdy v kapitalistické společnosti rozpadá na dvě podstatně se lišící části: na otázku diferenční a absolutní renty. Nacionalizace mění vlastníka diferenční renty a podrývá samu podstatu renty absolutní. Nacionalizace je tedy na jedné straně důležitá reforma v mezích kapitalismu (změna vlastníka jedné části nadhodnoty), na druhé straně zrušení monopolu omezujícího celkový vývoj kapitalismu vůbec.

Kdo nerozlišuje tyto dvě stránky, tj. nacionalizaci diferenční a absolutní renty, nemůže pochopit ekonomický význam nacionalizace v Rusku. A právě tady narazíme na P. Maslova, který teorii absolutní renty neuznává.

2. PETR MASLOV OPRAVUJE KONCEPTY KARLA MARXE¹⁰⁹

Již v roce 1901 jsem měl příležitost v zahraničním časopise *Zarja* poukazovat na to, že Maslov ve svých článcích^[171] uveřejněných v *Žizni* nesprávně chápe teorii renty.**

Jak jsem se už zmínil, soustředily se diskuse před stockholmským sjezdem i na něm především na politickou strán-

* Agrární otázka, německý originál, Seiten 79—80. [Srov. K. Kautsky, *Agrární otázka*, Praha 1959, s. 118—119. *Čes. red.*]

** Viz *Agrární otázka*, část I, Petrohrad 1908, článek *Agrární otázka* a „kritikové Marxe“^[104], poznámka na s. 178—179. (Viz *Sebrané spisy* 5, Praha 1981, s. 133—134. *Red.*)

ku otázky. Avšak po Stockholmu rozebral M. Olenov v článku O teoretických základech municipalizace půdy^[214] (Obrazovanije, 1907, č. 1) Maslovovu knihu o agrární otázce v Rusku a zdůraznil zejména nesprávnost Maslovovy *ekonomické teorie*, která odmítá absolutní rentu vůbec.

Maslov odpověděl Olenovovi článkem uveřejněným v 2. a 3. čísle časopisu Obrazovanije, v němž vytýkal svému oponentovi „nesvědomitost“, „troufalé útoky“, „drzost“ apod. Ve skutečnosti je v oblasti *marxistické teorie* nesvědomitým a omezeným diletantem právě Petr Maslov, protože je velmi těžko si představit větší ignorantství, než je Maslovova domyšlivá „kritika“ Marxe, při níž setrvává na svých starých chybách.

„Rozpor mezi teorií absolutní renty a celou teorií rozdělování, jak je vyložena v III. dílu,“^[400, 401] píše pan Maslov, „bije tak ostře do očí, že jej lze vysvětlit pouze tím, že III. díl vyšel až po Marxově smrti a byly sem zařazeny i autorovy koncepty“ (Agrární otázka, 3. vydání^[170], s. 108, poznámka).

To mohl napsat pouze člověk, který z Marxovy teorie renty vůbec nic nepochopil. Ale shovívavý povýšenecký postoj nedostižného Petra Maslova k autorovi oněch konceptů je skutečně neslýchaný! Je pod úroveň tohoto „marxisty“, aby považoval za nutné, když už chce poučovat jiné, *seznámit se* s Marxem, prostudovat alespoň Teorie o nadhodnotě, které vyšly v roce 1905, v nichž je teorie renty tak rozžvýkána, že se hodí, dá se říci, i pro Maslovy!

Zde jsou Maslovovy argumenty proti Marxovi:

„Absolutní renta prý vzniká v důsledku nízkého složení zemědělského kapitálu... Protože složení kapitálu neovlivňuje ani cenu výrobku, ani míru zisku a vůbec ani rozdělení nadhodnoty *mezi* podnikateli, nemůže vytvořit žádnou rentu. Jestliže je složení zemědělského kapitálu nižší než kapitálu průmyslového, pak diferenční renta plyne z nadhodnoty, vznikající právě v zemědělství, ale to nemá význam pro *vytváření* renty. Kdyby se tedy „složení“ kapitálu změnilo, vůbec by to neovlivnilo rentu. Výše renty není vůbec určována charakterem jejího původu, ale výlučně pouze výše uvedeným rozdílem produktivity práce v různých podmínkách“ (citovaný spis, s. 108–109. Podtrženo Maslovem).

Bylo by zajímavé zjistit, zda buržoazní „kritikové Marxe“ ho dokázali někdy tak snadno vyvracet? Vždyť náš nedostižný Maslov plete všechno dohromady, plete to už tehdy, když *vykládá* Marxe (ostatně, takové manýry má i pan Bulgakov a všichni buržoazní odpůrci marxismu, kteří jsou však poctivější než pan Maslov, protože se nevydávají za marxisty). Není pravda, že podle Marxe vzniká absolutní renta z nízkého složení zemědělského kapitálu. Absolutní renta vzniká na základě soukromého vlastnictví půdy. Toto soukromé vlastnictví vytváří zvláštní monopol, který nemá nic společného s kapitalistickým způsobem výroby, který může existovat jak na občinové, tak na znacionalizované půdě.* Nekapitalistický monopol soukromého pozemkového vlastnictví brání vyrovnávání zisku v těch výrobních odvětvích, která tento monopol chrání. Aby „složení kapitálu neovlivňovalo míru zisku“ (třeba dodat: složení individuálního kapitálu nebo kapitálu jednotlivého průmyslového odvětví; i tady to Maslov plete, když *vykládá* Marxe), aby se vytvořila *průměrná* míra zisku, je nezbytné *vyrovnávání* zisku ve všech jednotlivých podnicích a ve všech jednotlivých průmyslových odvětvích. Vyrovnávání se děje prostřednictvím volné konkurence, svobodného vkládání kapitálu do všech výrobních odvětví bez rozdílu. Může být taková svoboda tam, kde existuje nekapitalistický monopol? Nemůže. Monopol soukromého vlastnictví půdy *brání* svobodnému vkládání kapitálu, brání volné konkurenci, brání vyrovnávání nepoměrně vysokého (v důsledku nízkého složení zemědělského kapitálu) zemědělského zisku. Maslovova námitka je zcela nedomyšlená a její nedomyšlenost zvláště vyniká o dvě stránky dále, kde poukazuje... *na výrobu cihel* (s. 111), kde je také zastaralá technika, organické složení kapitálu

* Srovnej Teorie o nadhodnotě, díl II, část 1, s. 208, kde Marx vysvětluje, že majitel půdy je pro kapitalistickou výrobu zcela zbytečný, že cíle kapitalistické výroby bude „plně dosaženo“, bude-li půda patřit státu.¹¹⁰

je stejně jako v zemědělství nižší než průměrné a kde není renta!

Ve výrobě cihel, vážený „teoretiku“, renta ani nemůže být, protože absolutní renta nevzniká v důsledku nízkého složení zemědělského kapitálu, nýbrž v důsledku monopolu soukromého pozemkového vlastnictví, který brání konkurenci vyrovnávat zisk z kapitálu „nízkého složení“. Popírat absolutní rentu znamená popírat ekonomický význam soukromého vlastnictví půdy.

Druhý Maslovův argument proti Marxovi:

„Renta z ‚posledního‘ vkladu kapitálu, Rodbertusova renta a Marxova absolutní renta zmizí, protože pachtýř může vždycky udělat z ‚posledního‘ kapitálu ‚předposlední‘, když mu vynese něco navíc kromě obvyklého zisku“ (s. 112).

Petru Maslovovi vůbec nevádí, že „nesvědomitě“ plete všechno dohromady.

Za prvé, stavět vedle sebe Rodbertuse a Marxe v otázce renty, je skutečné ignorantství. Rodbertusova teorie je založena na předpokladu, že nesprávný výpočet pomořanského statkáře („nepočítat“ surovinu v zemědělství) platí i pro kapitalistického farmáře. V Rodbertusově teorii není ani špetka *historického pojetí*, ani špetka historické reality, protože bere zemědělství vůbec, mimo čas a prostor, zemědělství kterékoli země v kterémkoli období. Marx bere zvláštní historické období, v němž kapitalismus rozvíjel rychleji průmyslovou techniku než techniku zemědělskou. Marx bere *kapitalistické* zemědělství omezené *nekapitalistickým* soukromým vlastnictvím půdy.

Za druhé, odvolávat se na pachtýře, který „vždycky může“ udělat z posledního kapitálu předposlední, dokazuje, že nedostižný Petr Maslov nejenže nepochopil absolutní, *ale ani* Marxovu *diferenční rentu!* Je to neuvěřitelné, ale je to fakt. Pachtýř si „vždycky může“ během období, na které si pronajal půdu, přivlastnit a *vždycky si přivlastňuje každou* rentu, *když* „dělá z posledního kapitálu předposlední“, když — řečeno jednodušeji a (hned to uvidíme)

přesněji — vkládá nový kapitál do půdy. Dokud je v platnosti nájemní smlouva, přestane pro pachtýře existovat soukromé vlastnictví půdy: tím, že zaplatil nájem, „vykoupil“ se z onoho monopolu, který mu již nemůže překážet.* Vloží-li tedy pachtýř do svého pozemku nový kapitál, a ten mu vynese nový zisk *a novou rentu*, pak *nedostává* tuto rentu *majitel půdy, ale pachtýř*. Majitel půdy bude dostávat tuto novou rentu až po vypršení staré nájemní smlouvy, poté, až bude uzavřena nová nájemní smlouva. Jaký mechanismus převede pak novou rentu z kapsy farmáře do kapsy majitele půdy? Mechanismus volné konkurence, protože když pachtýř dostane nejen průměrný zisk, ale i mimořádný zisk (= rentu), přitahuje to kapitály k neobyčejně výnosnému podniku. Z toho poznáváme, za prvé, proč je pro pachtýře za jinak stejných podmínek výhodná dlouhodobá smlouva, kdežto pro majitele půdy smlouva krátkodobá. Za druhé z toho poznáme, proč například angličtí pozemkoví vlastníci po zrušení obilních zákonů v Anglii smluvně zavazovali pachtýře, aby do každého akru půdy investovali místo osmi nejméně dvanáct liber šterlinků (asi 110 rublů). Vlastníci pozemků počítali tedy s tím, že společensky nezbytná zemědělská technika se bude po zrušení obilních zákonů rozvíjet.

Teď vzniká otázka, jaký druh nové renty si pachtýř přisvojuje po dobu platnosti nájemní smlouvy? Zda pouze absolutní, nebo i diferenční? Jednu i druhou. Kdyby se byl Petr Maslov vynasnažil pochopit Marxe, než začal tak komicky „kritizovat koncepty“, poznal by, že diferenční rentu přinášejí nejen různé pozemky, ale i různé kapitálové investice *do jednoho a téhož pozemku.***

* Kdyby si byl Maslov alespoň trochu pozorněji přečetl „koncepty“ III. dílu, musel by postřehnout, jak často to Marx opakuje.

** Marx nazývá diferenční rentu vznikající z rozdílnosti různých pozemků diferenční rentou prvního typu, a tu, která vzniká na základě rozličné produktivity dodatečných investic do téže půdy, diferenční rentou druhého typu. V „konceptech“ III. dílu to Marx rozlišuje

Za třetí (omlouváme se čtenáři, že ho unavujeme tak dlouhým výčtem Maslovových chyb v každé jeho větě, ale co nám zbývá, když je to takový „plodný“ Konfusionsrat, „konfuzní rada“, jak říkají Němci), za třetí je Maslovova úvaha o posledním a předposledním vkladu kapitálu založena na proslulém „zákonu klesající úrodnosti půdy“. Stejně jako buržoazní ekonomové Maslov souhlasí s tímto zákonem (a nazývá tento hloupý výmysl, „aby mu dodal důležitosti“, dokonce faktem). Stejně jako buržoazní ekonomové spojuje Maslov tento zákon s teorií renty a s drzostí absolutního teoretického ignoranta prohlašuje: „kdyby nebylo faktem, že produktivita posledních vkladů kapitálu klesá, nebylo by ani pozemkové renty“ (114).

Pokud jde o kritiku tohoto banálního buržoazního „zákona klesající úrodnosti půdy“, doporučuji čtenáři přečíst si to, co jsem v roce 1901 odpověděl panu Bulgakovovi.* V této otázce není mezi panem Bulgakovem a Maslovem v podstatě žádný rozdíl.

Polemiku s Bulgakovem doplníme ještě o jeden citát z „konceptů“ III. dílu, který zvláště názorně odhaluje nedostižnost maslovovsko-bulgakovovské kritiky:

„Místo aby prozkoumali skutečné přírodně historické příčiny vyčerpávání půdy — tyto příčiny ostatně nikdo z ekonomů, kteří psali o diferenční rentě, v důsledku stavu zemědělské chemie v jejich době neznal — místo toho si vypomáhali někteří banální úvahou, že nelze vložit libovolné množství kapitálu do prostorově omezeného pozemku; tak např. Westminster Review namítala Richardu Jonesovi, že není možno celou Anglii nakrmit obděláváním Soho Square** ...“¹¹²

Tato námitka je jediným argumentem, který má Maslov

s úzkostlivou podrobností (oddíl šestý, kapitola 39—43), a člověk musí být takovým „kritikem Marxe“ jako páni Bulgakovové, aby to „nepostřehl.“¹¹¹

* Viz Sebrané spisy 5, Praha 1981, s. 113—125. *Red.*

** — londýnský park o malé rozloze.

a všichni ostatní stoupenci „zákona klesající úrodnosti půdy“: kdyby nebylo tohoto zákona, kdyby dodatečné vklady kapitálu byly stejně produktivní jako předcházející, nebylo by prý třeba rozšiřovat obdělávanou půdu, z docela malé plochy by prý se mohlo získat libovolné množství zemědělských výrobků zvýšenými vklady nového kapitálu do půdy, tj. bylo by možno „nakrmit celou Anglii z pouhého Soho Square“ nebo „zemědělství by pak na celé zeměkouli zabíralo jednu desjetinu* apod. Marx analyzuje tudíž *hlavní* argument ve prospěch „zákona“ klesající úrodnosti půdy.

„Považuje-li se to,“ pokračuje Marx, „za zvláštní nevýhodu zemědělství, přesně pravý opak je pravda. V zemědělství je možno produktivně vynakládat postupné kapitálové investice, protože půda sama působí jako výrobní nástroj, což u továrny, kde půda funguje jen jako základ, jako prostranství, jako teritoriální operační základna, není nebo je jen ve velmi úzkých mezích. Je sice možné na malém prostoru, srovnáme-li to s rozdrobeným řemeslem, soustředit velký výrobní závod, a velký průmysl to dělá. Ale při daném vývojovém stupni produktivní síly je vždy zapotřebí určitého prostoru, a stavění do výšky má také své určité praktické meze. Za těmito hranicemi vyžaduje rozšiřování výroby také rozšiřování rozlohy pozemku. Fixní kapitál vložený do strojů atd. se používáním nezlepšuje, nýbrž se naopak opotřebovává. Nové vynálezy mohou i zde přinést jednotlivá zlepšení, ale předpokládá-li se rozvoj produktivní síly jako daný, může se stroj jen zhoršovat. Při rychlém rozvoji produktivní síly se musí všechny staré stroje nahradit výhodnějšími; musí se tedy vyhodit. Naproti tomu půda, zachází-li se s ní správně, se neustále zlepšuje. Ta přednost půdy, že postupné kapitá-

* Viz výše: Agrární otázka a „kritikové Marxe“ o zákonu klesající úrodnosti půdy. Stejnou hloupost najdete u Maslova: Podnikatel bude postupně vkládat veškerý (!) svůj kapitál, např. na jednu desjetinu, přinesou-li mu nové vklady stejný zisk“ (107) atd.

lové investice mohou přinášet zisk, aniž přijdou nazmar dřívější investice, obsahuje zároveň možnost různé produktivní síly těchto postupných investic kapitálu“ (Das Kapital, III. Band, 2. Teil, Seite 314¹¹³).

Maslov raději opakuje nabílovanou báchorku buržoazní ekonomiky o zákonu klesající úrodnosti půdy, než aby se zamyslel nad Marxovou kritikou. A má ještě tu drzost, že v týchž otázkách, v nichž překrucuje Marxe, si dělá nárok na výklad marxismu!

Nakolik Maslov teorii renty ze svého čistě buržoazního hlediska mrzačí na „přírodní zákon“ klesající úrodnosti půdy, je vidět i z další tirády napsané kurzívou: „Kdyby postupné vklady kapitálu do téhož pozemku, vynakládané s cílem intenzifikovat hospodářství, byly stejně produktivní, pak by nové pozemky rázem přestaly konkurovat, protože cena přepravy zatěžuje, vedle výrobních výloh, ceny obilí“ (s. 107).

Zaoceánskou konkurenci můžeme tedy vysvětlit jen pomocí zákona klesající úrodnosti půdy. Úplně jako buržoazní ekonomové. Jestliže však Maslov nedokázal přechíst nebo nebyl schopen pochopit III. díl, měl by se seznámit alespoň s Kautského Agrární otázkou^[443] nebo s Parvusovou brožurou o zemědělské krizi^[222]. Snad by z populárního vysvětlení těchto marxistů pochopil, že kapitalismus *vyhání* rentu *do výše* tím, že zvyšuje počet průmyslového obyvatelstva. A cena půdy (= kapitalizovaná renta) *utvrzuje* renty vyhnané neúměrně do výše. To se týká i diferenční renty, takže opět vidíme, že Maslov z Marxe nic nepochopil, ani pokud jde o nejjednodušší druh renty.

Buržoazní ekonomie vysvětluje „konkurenci nových pozemků“ „zákonem klesající úrodnosti půdy“, protože buržoa, ať chce nebo nechce, ignoruje společenskohistorickou stránku věci. Socialistická ekonomie (tj. marxismus) vysvětluje zámořskou konkurenci tím, že pozemky, ze kterých se neplatí renta, podkopávají příliš vysoké ceny obilí utvrzené kapitalismem starých evropských zemí, který neuvěřitel-

ně vysoko vyhnal pozemkovou rentu. Buržoazní ekonom nechápe (nebo to tají před sebou i před druhými), že výše renty zajišťovaná soukromým vlastnictvím půdy *brzdí* pokrok v zemědělství, a svaluje vinu na „přírodní“ překážku, na „fakt“ klesající úrodnosti půdy.

3. JE NUTNÉ VYVRÁTIT MARXE, ABY BYLO VYVRÁCENO NARODNICTVÍ?

Petr Maslov si myslí, že ano. „Rozvíjí“ dále svou naivní „teorii“ a poučuje nás v časopise *Obrazovanije*:

„Kdyby nebylo ‚faktu‘, že produktivita postupně vynakládané práce do téhož pozemku klesá, mohla by se snad ještě uskutečnit idyla, kterou líčí socialisté-revolucionáři a sociálnarodníci: každý rolník obdělává přidělený ždíbec půdy a vkládá do něj tolik práce, kolik chce, a za každý ‚vklad‘ se mu půda ‚odměňuje‘ příslušným množstvím výrobků“ (č. 2, 1907, s. 123^[173]).

Kdyby tedy nebyl Petr Maslov vyvrátil Marxe, měli by snad pravdu narodníci! Až k takovým perličkám dospívá náš „teoretik“. A my jsme až dodnes prostě, marxisticky, mysleli, že idylu navěky trvajících malovýroby vůbec nevyvrací buržoazně stupidní „zákon klesající úrodnosti půdy“, ale existence zbožní výroby, nadvláda trhu, přednosti velké kapitalistické zemědělské velkovýroby před malovýrobou atd. Maslov to všechno předělal! Maslov objevil, že kdyby neexistoval buržoazní zákon, který Marx vyvrátil, měli by pravdu narodníci!

A nejen to. Měli by pravdu i revizionisté. Tady je další úvaha našeho samorostlého ekonoma.

„Jestliže se nemýlím, musel jsem (já, Petr Maslov) jako první (kampak my na něj!) zvláště příkře zdůraznit, jak rozdílný význam má způsob hospodaření a technický pokrok pro rozvoj hospodářství a zejména pro boj velkovýroby s malovýrobou. Jsou-li intenzifikace zemědělství, další vklady kapitálu a práce, stejně méně produktivní jak ve

velkém, tak v malém hospodářství, pak technický pokrok zvyšující produktivitu zemědělské práce přináší stejně jako v průmyslu obrovské a výjimečné výhody velkému hospodářství. Tyto výhody jsou téměř výhradně závislé na technických podmínkách...“ Máte to popletené, drahý: výhody velkovýroby mají z komerčního hlediska obrovský význam.

„...Naproti tomu se půda může obvykle dobře obdělávat ve velkém hospodářství jako v malém...“ Půda „se může“ dobře obdělávat.

Důmyslný Maslov zřejmě zná takové hospodářství, v němž se nemusí půda dobře obdělávat. „...Například je stejně možné jak v malém, tak ve velkém hospodářství nahradit trojhonnou soustavu vícehonnou, zvýšit množství hnojiva, hlouběji orat atd., a v obou to má stejný vliv na produktivitu práce. Ale například použití žacího stroje zvýší produktivitu práce pouze ve větších hospodářstvích, protože malá políčka obilí se snáze žnou nebo sečou koso...“

Ano, Maslovovi se nesporně jako „prvnímu“ podařilo vnést do tohoto problému nekonečný zmatek! Jen si představte: parní pluh (hlubší orba), to je „způsob hospodaření“, žací stroj, to je „technika“. Podle učení našeho nedostizného Maslova parní pluh *není* technika. To znamená, že žací stroj *není* další vklad práce a kapitálu. Umělá hnojiva, parní pluh, setí pícnin, to je — „intenzifikace“. Žací stroj a vůbec „převážná část zemědělských strojů“, to je — „technický pokrok“. Maslov si „musel“ vymyslet takovou hloupost proto, aby se nějak vypořádal se „zákonem klesající úrodnosti půdy“, který *je vyvrácen* technickým pokrokem. Bulgakov^[12] se vykrucoval tím, že říkal: technický pokrok je jev dočasný a stagnace je jev stálý. Maslov si pomáhá tím, že si vymýšlí nejkomičtější dělení technického pokroku v zemědělství na „intenzifikaci“ a „techniku“.

Co to je intenzifikace? Další vklady práce a kapitálu. Ve-

liký Maslov objevil, že žací stroj *není* vklad kapitálu. Řádkový secí stroj *není* vklad kapitálu! Je možné „nahradit trojhonnou soustavu vícehonnou“ *stejně* tak ve velkém, jako v malém hospodářství. To není pravda. Vícehonnou soustavu také nelze zavést bez dalších vkladů kapitálu a dá se jí využít *daleko více* ve velkém hospodářství. Viz o tom mezi jiným výše uvedené údaje o německém zemědělství (Agrární otázka a „kritikové Marxe“^{[103]*}). Také ruské údaje to dosvědčují. I nejprostší úvaha vám ukáže, že to jinak nejde, že nelze zavést vícehonnou soustavu *stejně* v malém i velkém hospodářství. Nemůže se „stejně použít“ ani zvýšeného množství hnojiv, protože velké hospodářství má za 1. více hovězího dobytka, který je v tomto směru nejdůležitější, za 2. lépe krmí dobytek a „nešetří“ tolik slámostou apod., za 3. má lepší podmínky pro ukládání hnoje a za 4. více používá umělých hnojiv. Maslov skutečně „nervědomitě“ překrucuje všeobecně známé údaje o současném zemědělství. Konečně *nemůže* být *stejně* uplatněna v malém i velkém hospodářství ani hlubší orba. Stačí, když ukážeme na dvě skutečnosti: za prvé ve velkém hospodářství se začíná hojněji používat parní pluh (srov. výše uvedené údaje o Německu**); a dnes pravděpodobně i elektrický pluh). Snad i Maslov pochopí, že takový pluh není „stejně“ použitelný ve velkém i malém hospodářství. Malé hospodářství začíná hojněji používat *krav* jako tažného skotu. Přemýšlejte přece trochu, velký Maslove, *může* to znamenat stejné uplatnění hlubší orby? Za druhé, i když bude velké i malé hospodářství používat stejný druh tažného dobytka, je v malém hospodářství dobytek *méně výkonný*, a proto nemůžeme mluvit o stejných podmínkách pro hlubokou orbu.

Zkrátka a dobře, těžko najdeme u Maslova větu plnou marné snahy o „teoretické“ myšlení, v níž bychom ne-

* Viz Sebrané spisy 5, Praha 1981, s. 187—189. Red.

** Viz tamtéž, s. 137—138. Red.

objevili nevyčerpatelnou spoustu nepředstavitelné mota-
nice a nejpodivuhodnějšího ignorantství. Ale Maslov bez
rozpaků uzavírá:

„Kdo si ujasnil rozdíl mezi uvedenými *dvěma* stránkami vývoje ze-
mědělství (lepší způsob hospodaření a zdokonalená technika), snadno
vyvrátí veškerou revizionistickou argumentaci, a u nás narodnickou“
(*Obrazovanije*, 1907, č. 2, s. 125).

Ano, ano. *Jedině* proto není Maslov narodnik a revizio-
nista, že se dokázal tak vysoko povznést nad Marxovy kon-
cepty, že si „ujasnil“ omšelé předsudky omšelé buržoazní
ekonomie. Stará písnička na novou notu! Marx proti Mar-
xovi — zajásali Bernstein a Struve. Revizionismus nelze
vyvrátit, dokud nebude vyvrácen Marx — hlásá Maslov.

Na závěr jedna charakteristická maličkost. Jestliže Marx
jako autor teorie absolutní renty nemá pravdu, jestliže
renta nemůže existovat bez „zákona klesající úrodnosti
půdy“ a jestliže by mohli mít pravdu narodnici a revi-
zionisté, kdyby tento zákon neexistoval, v Maslovově „teo-
rii“ by musely jeho „*korektury*“ marxismu zaujímat stě-
žejní místo. A ony je skutečně zauímají. Přesto je však
Maslov raději skrývá. Nedávno vyšel německý překlad jeho
knihy *Agrární otázka v Rusku*^[465]. Zajímalo mě, *v jaké for-
mě* předkládá Maslov evropským sociálním demokratům
své neuvěřitelné teoretické banálnosti. Ukázalo se, že
v žádné. Před Evropany *ukryl* Maslov „*celou*“ *svou teorii do
kapsy*. Vypustil všechno, co se týká popření absolutní renty,
zákon klesající úrodnosti půdy atd. Mimoděk jsem si při-
tom vzpomněl na pověst o jednom cizinci, který se poprvé
účastnil debaty antických filozofů a po celou dobu mlčel.
Jeden z filozofů tomuto neznámému řekl: Jsi-li moudrý,
chováš se hloupě. Jsi-li však hloupý, pak si počínáš moudře.

4. SOUVISÍ POPÍRÁNÍ ABSOLUTNÍ RENTY S PROGRAMEM MUNICIPALIZACE?

I když je Maslov zcela přesvědčen o důležitosti svých skvělých objevů v teoretické politické ekonomii, přece jen zřejmě poněkud pochybuje, zda taková souvislost existuje. Alespoň v citovaném článku (Obrazovanije, č. 2, s. 120) popírá souvislost municipalizace s „faktem“ klesající úrodnosti půdy. Vzniká cosi podivného: „zákon klesající úrodnosti půdy“ souvisí s popíráním absolutní renty, souvisí také s bojem proti narodnictví, ale nesouvisí prý s Maslovovým agrárním programem! Můžeme se však snadno přímo přesvědčit o nesprávnosti názoru, který odmítá souvislost mezi obecnou agrární teorií a Maslovovým ruským agrárním programem.

Popírat absolutní rentu znamená popírat ekonomický význam soukromého pozemkového vlastnictví za kapitalismu. Kdo uznává pouze existenci diferenční renty, nevyhnutelně dospěje k závěru, že podmínky kapitalistického hospodářství a kapitalistického vývoje se vůbec nezmění, ať bude půda vlastnictvím státu, nebo vlastnictvím soukromých osob. Z hlediska teorie odmítající absolutní rentu existuje v obou případech pouze sama diferenční renta. Je pochopitelné, že taková teorie *musí* vést k popření jakéhokoli významu nacionalizace jakožto opatření, které ovlivňuje urychlený vývoj kapitalismu, uvolňuje mu cestu atd. Takový názor na nacionalizaci vyplývá totiž z uznání dvou druhů renty, renty kapitalistické, tj. takové, kterou nelze za kapitalismu odstranit ani na znacionalizované půdě (diferenční renta), a renty *nekapitalistické*, související s monopolem, který kapitalismus nepotřebuje a který překáží jeho plnému rozvoji (absolutní renta).

Proto Maslov, vycházející ze své „teorie“, nevyhnutelně dospěl k závěru, že „je lhostejné, zda se nazývá (pozemková renta) absolutní, nebo diferenční“ (Obrazovanije, č. 3, s. 103), že jde *pouze* o to, komu renta připadne, zda

místním institucím, nebo ústřední moci. Ale takový názor vyplývá z neznalosti teorie. Zcela nezávisle na tom, komu připadne renta a jak ji ten či onen politicky využije, existuje další, nesrovnatelně důležitější otázka, jaké změny způsobí zrušení soukromého vlastnictví půdy ve všeobecných podmínkách kapitalistického hospodářství a kapitalistického vývoje.

Takovou čistě ekonomickou otázku Maslov ani nepoložil, neuvědomoval si ji a nemohl si ji uvědomit, jestliže odmítal absolutní rentu. Z toho plyne zřetelně jednostranné, mohl bych říci „politikářské“ zredukování otázky konfiskace statkářské půdy pouze na to, komu připadne renta. Z toho vyplývá zřetelný *dualismus* v programu, který počítá s „vítězným vývojem revoluce“ (výraz z rezoluce o taktice^[358]), která byla na stockholmském sjezdu připojena k Maslovovu programu). Předpokladem *vítězného* vývoje buržoazní revoluce jsou především základní *hospodářské* přeměny, které skutečně smetou veškeré pozůstatky feudalismu a středověkých monopolů. Naproti tomu v municipalizaci vidíme skutečný *agrární bimetalismus*: spojení toho nejstaršího, zcela zastaralého a přežitého středověkého předělového vlastnictví se zrušením soukromého vlastnictví půdy, tj. s nejpokrokovějším a teoreticky nejideálnějším uspořádáním pozemkových poměrů v kapitalistické společnosti. Tento agrární bimetalismus je z hlediska teorie absurdum, něco, co je z ryze ekonomického hlediska nemožné. Spojení soukromého pozemkového vlastnictví se společenským vlastnictvím je zde čistě mechanické a mohl je „vymyslet“ pouze člověk, který nevidí žádný rozdíl v samotném systému kapitalistického hospodářství se soukromým vlastnictvím půdy a bez soukromého vlastnictví. Takový „teoretik“ má pouze jediný problém, jak rozdělit rentu, „ať už se nazývá absolutní, či diferenční“.

Ve skutečnosti v kapitalistické zemi nelze ponechat polovinu půdy (138 miliónů dešjatin ze 280 miliónů dešjatin) v soukromém vlastnictví. Buď jedno, nebo druhé. Buď

soukromé vlastnictví půdy skutečně vyžaduje daný stupeň ekonomického vývoje, skutečně odpovídá stěžejním zájmům třídy kapitalistických hospodářů, a pak je soukromé pozemkové vlastnictví nezbytné všude a vždycky jako *základ* buržoazní společnosti, která vznikla podle tohoto typu.

Anebo není soukromé vlastnictví půdy na daném stupni kapitalistického vývoje nutné, nevyplývá nevyhnutelně ze zájmů třídy farmářů či těmto zájmům dokonce odporuje, a pak není možné zachovat toto vlastnictví v jeho zastaralé formě.

Je nesmyslné zachovávat monopol na *jedné* polovině obdělávané zemědělské půdy, vytvářet privilegia pro jednu kategorii drobných hospodářů, zachovávat na věčné časy ve svobodné kapitalistické společnosti „*hranice osídlení*“, které oddělují vlastníky společenské půdy od jejích nájemců, je to nesmysl nerozlučně spjatý s nesmyslnou ekonomickou teorií Maslova.

A nyní musíme prozkoumat *ekonomický* význam nacionalizace, který Maslov a jeho přívrženci odsunuli do pozadí.*

5. KRITIKA

SOUKROMÉHO VLASTNICTVÍ PŮDY Z HLEDISKA VÝVOJE KAPITALISMU

Nesprávné odmítání absolutní renty, této formy realizace soukromého vlastnictví půdy v kapitalistických důchodech, způsobilo jeden vážný nedostatek v sociálně demokratické literatuře a v celém stanovisku, které zaujímá sociální demokracie k agrární otázce v ruské revoluci. Naši sociální

* Mezi tyto přívržence se ve Stockholmu dostal i Plechanov. Ironie dějin dopustila, že tento zdánlivě přísný ochránce ortodoxnosti *nepostřehl, nebo nechtěl postřehnout*, že Maslov překrucuje Marxovu ekonomickou teorii.

demokraté se sami nepustili do kritiky soukromého vlastnictví půdy, nevycházeli při ní z ekonomické analýzy, analýzy konkrétního ekonomického vývoje, nýbrž následovali Maslova a přenechali tuto kritiku narodníkům. Výsledkem toho byla značná teoretická vulgarizace marxismu a překrucování jeho propagandistických úkolů v revoluci. V projevech v dumě i v propagandistické a agitační literatuře atd. se kritizovalo soukromé vlastnictví půdy *výhradně* z narodnického, tj. maloburžoazního, kvazisocialistického hlediska. Marxisté nedokázali z této maloburžoazní ideologie vyloupnout reálné jádro, protože nepochopili, že jejich úkolem je vnést do zkoumání této otázky historický prvek a hledisko drobného buržoy (abstraktní myšlenka rovného užívání půdy, spravedlnosti apod.) nahradit názorem proletariátu na skutečné kořeny boje proti soukromému vlastnictví půdy v rozvíjející se kapitalistické společnosti. Narodník se domnívá, že odmítat soukromé vlastnictví půdy znamená odmítat kapitalismus. To není správné. Odmítat soukromé vlastnictví půdy znamená vyjadřovat požadavek nejčistšího kapitalistického vývoje. A my musíme ve vědomí marxistů oživit Marxova „zapomenutá slova“^[313], jimiž kritizoval soukromé vlastnictví půdy z hlediska podmínek kapitalistického hospodářství.

Marx kritizoval nejen velké, ale i drobné vlastnictví půdy. Svobodné vlastnictví půdy drobných rolníků je v určitých historických podmínkách nezbytným průvodním jevem zemědělské malovýroby. A. Finn měl naprostou pravdu, když to na rozdíl od Maslova zdůrazňoval. Ale toto uznání historické nutnosti dokazované *zkušenostmi* nezabavuje marxistu povinnosti všestranně zhodnotit drobné vlastnictví půdy. Skutečná svoboda takového vlastnictví je nemyslitelná bez volné koupě a prodeje půdy. Soukromé vlastnictví půdy bezpodmínečně vyžaduje vynakládat kapitál na její koupi. Marx o tom napsal ve III. dílu Kapitálu: „Jeden ze specifických nedostatků malého zemědělství tam, kde je spojeno se svobodným vlastnictvím půdy, vyvě-

rá z toho, že obdávateľ vynakladá kapitál na kúpi pôdy“ (III, 2, 342). „Výdaj kapitálu na kúpi pôdy odníma tento kapitál hospodárení“ (ib., 341).¹¹⁴

„Výdaj peněžního kapitálu na kúpi pôdy není tedy vklad zemědělského kapitálu. Naopak. Znamená adekvátní zmenšení kapitálu, jímž mohou drobní rolníci disponovat ve své výrobní sféře. Zmenšuje adekvátně rozsah jejich výrobních prostředků a zužuje tudíž ekonomickou základnu reprodukce. Vydává drobného rolníka napospas lichvě, protože v této sféře jsou skutečné úvěrové vztahy vůbec vzácnější. Je brzdou hospodárení i tehdy, kdy se jedná o kúpi velkostatků. Ve skutečnosti odporuje kapitalistickému způsobu výroby, jemuž je celkem lhostejné zadlužení pozemkového vlastníka, ať statek zdědil nebo koupil“ (344—345).¹¹⁵

To znamená, že jak zadlužení pôdy, tak lichvářství jsou takřkajíc formy, jimiž kapitál *obchází* překážky, které soukromé pozemkové vlastníctví staví do cesty volnému pronikání kapitálu do zemědělství. Ve společnosti se zbožní výrobou nelze hospodárit bez kapitálu. To musí uzнат jak rolník, tak jeho ideolog, narodnik. Jde tedy o to, zda může být kapitál zcela volně vkládán do zemědělství přímo a bezprostředně, nebo prostřednictvím lichváře a úvěrové instituce. Rolník a narodnik, kteří si jednak neuvědomují naprostou moc kapitálu v soudobé společnosti a jednak se utápějí v iluzích a snech, aby neviděli nepřijemnou skutečnost, touží po finanční pomoci zvenčí. V článku 15 pozemkového návrhu sto čtyř se praví: „Osobám, které obdržely půdu z celonárodního fondu a nemají dostatek prostředků, aby si mohly poříditi všechno potřebné k hospodárení, musí stát poskytovat pomoc ve formě půjček a subvencí.“ Je jisté zcela nesporné, že kdyby vítězná rolnická revoluce reorganizovala ruské zemědělství, byla by taková finanční pomoc nezbytná. Kautsky to naprosto správně zdůrazňuje ve své práci *Agrární otázka v Rusku*[⁴⁴⁴]. Nám však jde nyní o společenskoekonomický význam všech

těchto „finančních půjček a subvencí“, který narodník nepostřehl. Stát může pouze zprostředkovat předávání peněz od kapitalistů, ale sám si může peníze opatřit jedině od kapitalistů. Z toho plyne, že i když bude pomoc státu zorganizována co možná nejlépe, vláda kapitálu vůbec nezmezí a zůstane stejný problém: v jakých formách lze vkládat kapitál do zemědělství.

A tato otázka nevyhnutelně směřuje k marxistické kritice soukromého vlastnictví půdy. Toto vlastnictví *brzdí* volné vkládání kapitálu do půdy. Buď bude existovat úplná svoboda těchto investic, a pak musí být odstraněno soukromé vlastnictví půdy, což znamená nacionalizaci půdy. Nebo zůstane soukromé pozemkové vlastnictví zachováno, a kapitál bude pronikat *nepřímými* formami: statkáři i rolníci půdu zadluží, lichváři rolníky zotročí a ti předají půdu pachtýřům, kteří mají kapitál.

Marx k tomu praví: „Zde, u hospodaření v malém, vystupuje cena půdy, forma a výsledek soukromého vlastnictví půdy, přímo jako hranice výroby. V zemědělství ve velkém a u velkého pozemkového vlastnictví založeného na kapitalistickém způsobu hospodaření vystupuje vlastnictví rovněž jako hranice, protože odrazuje pachtýře od produktivních vkladů kapitálu, z nichž koneckonců nemá prospěch on, nýbrž pozemkový vlastník“ (346—347, 2. Teil, III. Band, Das Kapital).¹¹⁶

Zrušením soukromého vlastnictví půdy se tedy v maximální míře odstraní — pokud je to v kapitalistické společnosti možné — všechny překážky, které brání svobodnému vkládání kapitálu do zemědělství a volnému přelévání kapitálu z jednoho odvětví výroby do druhého. Svobodný, rozsáhlý a rychlý rozvoj kapitalismu, úplná svoboda třídního boje, zbavení se všech zbytečných prostředníků, kteří způsobují, že zemědělství se podobá „vydřidušskému“ průmyslu — to je nacionalizace půdy za kapitalistické výroby.

6. NACIONALIZACE PŮDY A „PENĚŽNÍ“ RENTA

Zajímavý ekonomický argument proti nacionalizaci uvedl stoupenec rozdělení půdy A. Finn. Tvrdí, že jak při nacionalizaci, tak při municipalizaci připadne renta určitému společenskému kolektivu. Zůstává však otázka, o jakou rentu tu jde. O kapitalistickou ne, protože „rolníci obvykle ze své půdy rentu v kapitalistickém smyslu nezískávají“ (Agrární otázka a sociální demokracie^[376], s. 77, srov. s. 63), ale o *předkapitalistickou* peněžní rentu.

Peněžní rentu chápe Marx tak, že rolník vyplácí statkáři celý nadprodukt v penězích. Původní forma ekonomické závislosti rolníka na statkáři je za předkapitalistického výrobního způsobu renta v úkonech (Arbeitsrente), tj. robota, později renta vyplácená ve výrobcích neboli naturální renta a konečně peněžní renta. Tato renta, praví A. Finn, „je u nás nejrozšířenější i dnes“ (s. 63).

Feudální zotročující pacht je i u nás nepochybně velmi rozšířen a podle Marxovy teorie převážná část rolnických plateb za takového pachtu je peněžní renta. Jaká síla umožňuje ždímat z rolníků *takovou* rentu? Snad síla buržoazie a rozvíjejícího se kapitalismu? Rozhodně ne. Je to síla feudálních latifundií. A pokud tyto latifundie budou zrušeny — a to je východisko a základní podmínka rolnické agrární revoluce — není třeba mluvit o „peněžní rentě“ v předkapitalistickém smyslu. Finnova námitka má tedy pouze ten význam, že znovu zdůrazňuje, jak je nesmyslné při revolučním agrárním převratu *oddělovat* rolnickou přidělovou půdu od ostatní půdy: vždyť přidělové pozemky bývají často obklopeny statkářskými pozemky a z *nynějších* podmínek rozhraničení rolnických a statkářských pozemků vyplývá závislost rolníků, proto je požadavek zachování tohoto rozhraničení *reakční*. *Municipalizace ho však na rozdíl od rozdělení i od nacionalizace zachovává.*

Existence drobného pozemkového vlastnictví, nebo

správněji drobného hospodářství, vnáší samozřejmě určité změny do obecných tezí teorie o kapitalistické rentě, ale neruší ji. Marx například říká, že absolutní renta jako taková v drobném zemědělství, které pracuje hlavně, aby uspokojilo potřeby samotného zemědělce, obyčejně neexistuje (III, 2, 339 a 344)¹¹⁷. Čím dále se však rozvíjí zbožní hospodářství, tím lépe lze uplatňovat *všechny* teze ekonomické teorie i na rolnické hospodářství, jestliže se už jednou dostalo do kapitalistických podmínek. Nesmíme zapomínat, že žádná nacionalizace půdy, žádné rovné užívání půdy neodstraní jev, který se v Rusku plně prosadil, že zámožné rolnictvo už hospodaří kapitalisticky. Ve Vývoji kapitalismu jsem poukázal na to, že podle údajů z 80. a 90. let 19. století asi pětina rolnických usedlostí soustředila ve svých rukou *téměř polovinu* rolnické zemědělské výroby a mnohem více než polovinu *pachtu*, že hospodářství těchto rolníků je už teď více zbožní než naturální, a konečně, že *tito* rolníci nemohou existovat bez miliónové armády zemědělských dělníků a nádeníků.* V tomto rolnictvu jsou již předem dány prvky *kapitalistické* renty. Zájmy *tohoto* rolnictva vyjadřují páni Pešechonovové, kteří „střízlivě“ odmítají jak zákaz námezdní práce, tak „socializaci půdy“, střízlivě obhajují rolníkově hledisko prosazujícího se hospodářského individualismu. Jestliže v narodnických utopiích přísně od sebe oddělíme reálný ekonomický faktor od falešné ideologie, rázem poznáme, že zrušením feudálních latifundií — jak rozdělením, tak nacionalizací nebo municipalizací — nejvíce získá právě buržoazní rolnictvo. Státní „půjčky a subvence“ musí rovněž prospívat především jemu. „Rolnická agrární revoluce“ není nic jiného než podřízení veškeré držby půdy zájmům rozvoje a prosperity právě těchto farmářských hospodářství.

Peněžní renta je odumírající včerejšek, který odumřít

* Viz Sebrané spisy 3, Praha 1980, s. 140—143. *Red.*

musí. Kapitalistická renta je však rodící se zítřek, který se musí rozvíjet i tehdy, když Stolypin vyvlastní chudé rolníky („podle článku 87“), a i tehdy, když rolnictvo vyvlastní zámožné statkáře.

7. ZA JAKÝCH PODMÍNEK

SE MŮŽE USKUTEČNIT NACIONALIZACE ?

Mezi marxisty je dosti rozšířen názor, že nacionalizaci lze uskutečnit jen na velmi vysokém stupni vývoje kapitalismu, který již v plném rozsahu připravil podmínky pro „oddělení pozemkových vlastníků od zemědělství“ (prostřednictvím pachtu a hypoték). Tito marxisté předpokládají, že kapitalistická zemědělská velkovýroba musí vzniknout *ještě* předtím, než bude možné uskutečnit nacionalizaci půdy, která zruší rentu, ale nedotkne se hospodářského organismu.*

Je takový názor správný? Teoreticky jej nelze zdůvodnit; nelze jej podepřít přímým odvoláním se na Marxe a zkušenosti mluví spíše proti němu.

Teoreticky znamená nacionalizace „ideálně“ čistý vývoj kapitalismu v zemědělství. Něco jiného je otázka, zda v dějinách mohou často vzniknout takové podmínky a takový vzájemný poměr sil, které by připustily nacionalizaci v kapitalistické společnosti. Nacionalizace je však nejen důsledek, ale i podmínka rychlého rozvoje kapitalismu. Domnívat se, že nacionalizace je možná pouze za vysoce rozvinutého kapitalismu v zemědělství, znamená vlastně popírat, že nacionalizace je opatření *buržoazního* pokroku,

* Uvedu jednu z nejpřesnějších formulací tohoto názoru, jejímž autorem je stoupenec rozdělení půdy soudruh Borisov: „...Později jej (požadavek nacionalizace půdy) vytyčí dějiny, a to tehdy, až maloburžoazní hospodářství zdegeneruje, až si kapitalismus vybojuje v zemědělství pevné pozice a Rusko přestane být rolnickou zemí“ (Protokol stockholmského sjezdu^[283], s. 127).

protože všude, kde je vysoce rozvinutý zemědělský kapitalismus, dal na pořad dne (a až přijde doba, dá nevyhnutelně v dalších zemích) „socializaci zemědělské výroby“, tj. socialistický převrat. Opatření buržoazního pokroku jakožto buržoazní opatření není myslitelné při značném zostření třídního boje mezi proletariátem a buržoazií. Takové opatření je pravděpodobné spíše v „mladé“ buržoazní společnosti, která ještě nerozvinula své síly, v níž se ještě plně nevystupňovaly její rozpory a nevznikl dosud silný proletariát, který by bezprostředně usiloval o socialistický převrat. I Marx připouštěl a částečně přímo obhajoval nacionalizaci nejen za buržoazní revoluce v Německu roku 1848, ale i roku 1846 pro Ameriku, o níž již tehdy naprosto přesně tvrdil, že *teprve zahajuje* „průmyslový“ rozvoj. Zkušenosti z jednotlivých kapitalistických zemí nám neukazují nacionalizaci půdy v nějaké čisté formě. Něco podobného vidíme na Novém Zélandě, v mladé kapitalistické demokracii, kde nemůže být ani řeč o vysoce rozvinutém zemědělském kapitalismu. Něco podobného bylo i v Americe, když stát vydával zákon o homesteadech a rozdával pozemky drobným hospodářům za nominální rentu.

Ne. Přisuzovat nacionalizaci období vysoce rozvinutého kapitalismu znamená odmítat ji jako opatření buržoazního pokroku. A to je v přímém rozporu s ekonomickou teorií. Mně se zdá, že v následující úvaze, obsažené v Teoriích o nadhodnotě, Marx načrtl pro nacionalizaci *jiné* podmínky, než lidé obvykle předpokládají.

Marx nejdříve dokazuje, že pozemkový vlastník je pro kapitalistickou výrobu zcela zbytečná osoba, že cílů této výroby se „klidně dosáhne“ i tehdy, bude-li půda patřit státu, a potom pokračuje:

„Radikální buržoa dospívá proto teoreticky k popírání soukromého pozemkového vlastnictví... V praxi mu však chybí odvaha, protože útok na jednu formu vlastnictví — na formu soukromého vlastnictví pracovních podmínek — by byl velmi nebezpečný i pro druhou formu. Kromě toho

se buržoa sám teritorializoval“ (Theorien über den Mehrwert, II. Band, 1. Teil, S. 208).¹¹⁸

Marx zde neuvádí jako překážku nacionalizace nerozvinutost kapitalismu v zemědělství. Poukazuje na *dvě* jiné překážky, které daleko lépe mluví ve prospěch myšlenky o uskutečnitelnosti nacionalizace v období *buržoazní revoluce*.

První překážka: radikálnímu buržoovi *chybí odvaha* zaútočit na soukromé pozemkové vlastnictví, protože se obává socialistického útoku na veškeré soukromé vlastnictví, tj. bojí se socialistického převratu.

Druhá překážka: „buržoa se sám teritorializoval“. Marx tím zřejmě myslí, že v soukromém pozemkovém vlastnictví se již upevnil právě buržoazní způsob výroby, tj. že toto soukromé vlastnictví je už daleko více buržoazní než feudální. Když se buržoazie jako třída v širokém převládajícím měřítku *již* spojila s vlastnictvím půdy, *již* „sama sebe teritorializovala“, „usadila se na půdě“, úplně si podrobila pozemkovou držbu, pak *nemůže* existovat skutečné *společenské* hnutí buržoazie za nacionalizaci. Nemůže z toho prostého důvodu, že žádná třída nepůjde sama proti sobě.

Všeobecně řečeno, obě tyto překážky lze odstranit *jedně* v období rodícího se, a ne zanikajícího kapitalismu, v období *buržoazní* revoluce, a ne v předvečer socialistické revoluce. Myšlenka, že nacionalizace je uskutečnitelná pouze za vysoce rozvinutého kapitalismu, nemůže být považována za marxistickou. Je v rozporu jak se všeobecnými premisami Marxovy teorie, tak s jeho citovanými slovy. Tato myšlenka *zjednodušuje* otázku historicky konkrétních podmínek pro nacionalizaci jako opatření, které realizují určité síly a třídy, na schematickou a čistou abstrakci.

„Radikální buržoa“ *nemůže* mít v období značně rozvinutého kapitalismu *odvahu*. V tomto období je tento buržoa jako masa již nevyhnutelně kontrarevoluční. V tomto období je už nevyhnutelná téměř úplná „teritorializace“

buržoazie. A naopak, v období buržoazní revoluce nutí *objektivní* podmínky „radikálního buržoou“ k odvaze, protože při plnění historického úkolu dané doby se nemůže ještě jako třída bát *proletářské* revoluce. V období buržoazní revoluce se buržoazie *ještě neteritorializovala*: v tomto období je pozemková držba ještě příliš prosáklá feudalismem. A tady se může stát, že *většina* buržoazních zemědělců, farmářů, bude bojovat proti *základním* formám pozemkové držby, a proto může dosáhnout praktického uskutečnění *úplného* buržoazního „osvobození půdy“, tj. *nacionalizace*.

Po všech těchto stránkách má ruská buržoazní revoluce zvlášť příznivé podmínky. Uvažujeme-li čistě ekonomicky, musíme rozhodně uznat, že v pozemkové držbě v Rusku, jak statkářské, tak rolnické přidělové, je velké množství pozůstatků feudalismu. V takových podmínkách je mezi poměrně rozvinutým kapitalismem v průmyslu a strašlivou zaostalostí vesnice křiklavý rozpor, jenž v důsledku objektivních příčin podněcuje k maximálnímu prohloubení buržoazní revoluce, k vytvoření podmínek pro co nejrychlejší pokrok v zemědělství. A v našem zemědělství je právě nacionalizace půdy podmínkou nejrychlejšího kapitalistického pokroku. U nás v Rusku existuje takový „radikální buržoou“, který se ještě „neteritorializoval“, který se v dané chvíli nemůže bát proletářského „útoků“. Tímto radikálním buržoou je ruský rolník.

Z tohoto hlediska je zcela pochopitelné, že většina ruské liberální buržoazie má k nacionalizaci půdy odlišný postoj než většina ruského rolnictva. Liberální statkář, advokát, velký průmyslový podnikatel a obchodník — ti všichni se už dostatečně „teritorializovali“. Musí se obávat proletářského útoku. Musí dávat přednost stolypinovsko-kadetské cestě. Jen si představte, jaký potok zlata teď plyne do kapes statkářům, úředníkům, advokátům a obchodníkům z miliónových dotací, které rozdává „rolnická“ banka vystrašeným statkářům! Při kadetském „výkupu“ by tento zlatý potok tekł poněkud jiným směrem, možná že by ne-

byl tak vydatný, ale i tak by z něj plynuly stamilióny a tekly by do stejných kapes.

Při revolučním odstranění *všech* starých forem pozemkové držby nemusí kápnout jediná kopějka ani úředníkovi, ani advokátovi. A obchodníci — jako celek — nemohou dohlédnout tak daleko, aby dali přednost budoucímu rozšíření mužického vnitřního trhu před okamžitou možností urvat něco u pana statkáře. Pouze rolník, kterého chce staré Rusko přivést do hrobu, je schopen usilovat o úplně novou formu pozemkové držby.

8. JE NACIONALIZACE PŘECHODEM K ROZDĚLENÍ PŮDY?

Považujeme-li nacionalizaci za opatření, které je v období buržoazní revoluce nejspíše uskutečnitelné, musíme zcela nutně připustit, že nacionalizace může znamenat pouhý přechod k rozdělení půdy. Reálnou ekonomickou potřebou, která nutí masy rolnictva usilovat o nacionalizaci, je nezbytnost od základu změnit všechny staré vztahy v držbě půdy, „očistit“ veškerou půdu a novým způsobem ji přizpůsobit novému, farmářskému hospodářství. Je-li to tak, pak je jasné, že farmáři, kteří se přizpůsobili a změnili *veškerou* držbu půdy, mohou požadovat, aby toto *nové* uspořádání pozemkové držby *bylo utvrzeno*, tj. aby se pozemky propachtované od státu staly jejich vlastnictvím.

Ano, to je zcela nesporné. My nevyvozujeme nacionalizaci z abstraktních představ, ale konkrétně zvažujeme konkrétní zájmy konkrétního období. A bylo by pochopitelně směšné považovat masu drobných hospodářů za „idealisty“ a bylo by směšné si myslet, že se zastaví před rozdělením půdy, budou-li to vyžadovat jejich zájmy. Musíme tedy prozkoumat, 1. je-li rozdělení půdy v jejich zájmu, 2. za jakých podmínek a 3. jak se to musí odrazit v agrárním programu proletariátu.

Na první otázku jsme již odpověděli kladně. Na druhou nelze dnes s určitostí odpovědět. Po období revoluční nacionalizace může být rozdělení půdy vyvoláno snahou v maximálně možné míře upevnit nové pozemkové vztahy odpovídající požadavkům kapitalismu. Může být vyvoláno snahou *daných* pozemkových vlastníků zvýšit své důchody na úkor ostatní společnosti. A nakonec může být vyvoláno snahou „uklidnit“ (nebo jednodušeji řečeno přiškrtit) proletariát a poloproletářské vrstvy, pro něž bude nacionalizace půdy prvkem „povzbuzujícím chuť“ k socializaci veškeré společenské výroby. Všechny tyto tři možnosti mají jedinou ekonomickou základnu, protože z upevnění nové kapitalistické pozemkové držby nových farmářů zcela přirozeně vyplynou jak protiproletářské nálady, tak snaha vytvořit *pro sebe* nová privilegia v podobě vlastnického práva. To znamená, že otázka se redukuje právě na toto hospodářské upevnění. Proti tomu bude neustále působit rozvíjející se kapitalismus, který posiluje převahu zemědělské velkovýroby a požaduje, aby se drobné farmářské pozemky neustále a bez obtíží „konsolidovaly“ ve velké. Dočasně tomu bude bránit kolonizační fond Ruska: nové hospodářství se může upevnit jen na základě zdokonalené zemědělské techniky. A my jsme už objasnili, že každý pokrok zemědělské techniky „otevívá“ pro Rusko nové a nové prostory z jeho kolonizačního fondu.

Na závěr analýzy naší druhé otázky je třeba říci, že nelze naprosto přesně předpovědět, za jakých podmínek překoná požadavek rozdělení půdy, předkládaný novými farmáři, *všechny* protichůdně působící vlivy. Je nutno počítat s tím, že další kapitalistický vývoj takové podmínky po buržoazní revoluci nevyhnutelně vytvoří.

Zato na poslední otázku, jaký postoj zaujímá dělnická strana k eventuálnímu požadavku nových farmářů na rozdělení půdy, lze odpovědět zcela určitě. Proletariát může a musí podporovat radikální buržoazii, vede-li skutečně revoluční boj proti feudalismu. Nemá však podporovat bur-

žoazii, která se spokojuje s tím, čeho dosáhla. Je-li nesporné, že vítězná buržoazní revoluce v Rusku není možná bez nacionalizace půdy, je ještě nespornější, že po ní následující obrat k rozdělení není možný bez určité „restaurace“, bez toho, že by se rolnictvo (z hlediska předpokládaných vztahů přesněji řečeno farmáři) nepřiklonilo ke kontrarevoluci. Proletariát nejenže nebude všechny tyto snahy podporovat, ale naopak bude proti nim hájit revoluční tradici.

Rozhodně by bylo velmi nesprávné se domnívat, že budou-li noví farmáři žádat rozdělení půdy, zůstane nacionalizace přechodným jevem bez většího významu. Nacionalizace by měla v každém případě obrovský význam jak materiální, tak morální. Materiální v tom smyslu, že nic není s to tak beze zbytku odstranit pozůstatky středověku v Rusku, tak plně obrodit vesnici, prolezlou asiatskou zastoalostí, a tak urychlit pokrok v zemědělství, jako je nacionalizace. Každé jiné řešení agrární otázky v revoluci vytvoří méně příznivé výchozí podmínky pro další ekonomický rozvoj.

Morální význam nacionalizace v revolučním období tkví v tom, že proletariát pomáhá zasadit „jedné formě soukromého vlastnictví“ úder, který nevyhnutelně vyvolá ohlas na celém světě. Proletariát je pro nejdůslednější a nejrozhodnější buržoazní převrat, pro nejpříznivější podmínky kapitalistického vývoje, čímž velmi úspěšně čelí každé polovičatosti, slabošství, bezcharakternosti a pasivitě — vlastnostem, které se u buržoazie musí projevovat.

Kapitola IV

POLITICKÉ A TAKTICKÉ ÚVAHY V OTÁZKÁCH AGRÁRNÍHO PROGRAMU

Právě takovéto úvahy, jak jsme už ukázali, zaujímají neúměrně mnoho místa v naší stranické diskusi o agrárním

programu. Naším úkolem je tyto úvahy co možná nejsystematičtěji a nejstručněji analyzovat a upozornit při tom, jak různá politická opatření (i hlediska) souvisí s ekonomickými základy agrárního převratu.

1. „ZÁRUKA PROTI RESTAURACI“

Ve Zprávě o stockholmském sjezdu^[111] jsem tento argument rozebíral* na základě toho, co jsem si pamatoval z diskuse. Teď máme k dispozici přesné znění protokolu.

„Klíčem k mému stanovisku,“ zvolal Plechanov na stockholmském sjezdu, „je upozornění na možnost restaurace“ (115). Podívejme se na tento klíč blíže. Všimněme si, jak na něj Plechanov poprvé poukazyval ve svém prvním projevu:

„Lenin říká: ‚Zneškodníme nacionalizaci, ale k tomu, aby byla nacionalizace zneškodněna, musíme najít záruku proti restauraci, a taková záruka neexistuje a nemůže existovat. Vzpomeňte si na dějiny Francie; vzpomeňte si na dějiny Anglie; v obou těchto zemích následovala po širokém revolučním rozmachu restaurace. Totéž se může stát i u nás. Proto musí být náš program takový, aby v případě jeho uskutečnění škody, které může restaurace způsobit, mohly být redukovány na minimum. Náš program musí odstranit ekonomický základ carismu; nacionalizace půdy v revolučním období však tento základ neodstraňuje. Proto považuji požadavek nacionalizace za požadavek protirevoluční“ (44). Jaký je tento „ekonomický základ carismu“, o tom Plechanov v témže projevu říká: „U nás vznikla taková situace, že stát spoutal půdu i zemědělce, a z této spoutanosti se vyvinul ruský despotismus. Aby byl despotismus rozdrčen, musí být odstraněn jeho ekonomický základ. Proto jsem proti nacionalizaci nyní“ (44).

* Viz Sebrané spisy 13, Praha 1983, s. 39–49. *Red.*

Nejdříve si všimněte *logiky* této úvahy o *restauraci*. Za prvé: „záruka proti restauraci neexistuje a nemůže existovat“! Za druhé: „aby v případě jejího uskutečnění škody, které může restaurace způsobit, mohly být redukovány na minimum“. To znamená, že je třeba vymyslet záruku proti restauraci, i když taková záruka nemůže existovat! A na následující 45. stránce (téhož projevu) Plechanov takovou záruku nakonec vymýšlí: „V případě restaurace,“ říká přímo, „nepředá (municipalizace) půdu (slyšte!) do rukou politických představitelů starého režimu.“ A záruka proti restauraci je nalezena, ačkoli taková záruka „nemůže existovat“. Kouzelnický trik se skvěle vydařil a menševická literatura je u vytržení nad obratností tohoto kouzelníka.

Plechanov během řeči vtipkuje, žertuje, povykuje, klábosí, točí se a srší blesky jako ohňostrojový kotouč. Ale běda, jestliže si takový řečník svůj projev přesně zapíše a někdo jej potom logicky rozebere.

Co je to restaurace? Přejít státní moci do rukou politických představitelů starého režimu. Může existovat záruka proti takové restauraci? Ne, taková záruka nemůže existovat. *Proto takovou* záruku vymýšlíme: municipalizace, která „nepředá půdu“... Co však zabrání, ptáme se dále, municipalizaci v tom, aby „předala půdu“? Pouze zákon vydaný revolučním parlamentem a vyhlašující určité (bývalé statkářské apod.) pozemky za *vlastnictví* oblastních sněmů. A co je to zákon? Výraz vůle tříd, které zvítězily a mají ve svých rukou státní moc.

Chápete teď, že takový zákon „nepředá půdu“ „představitelům starého řádu“, když státní moc přejde do *jejích* rukou?

— A tuto nebetyčnou hloupost hlásali po Stockholmu sociální demokraté a přednášeli ji dokonce z tribuny dумы!*

* Projev Cereteliho 26. května 1907, stenografický záznam z II. dумы^[343], s. 1234.

K této pověstné „záruce proti restauraci“ je třeba v podstatě poznamenat toto. Protože nemůžeme mít záruky proti restauraci, znamená to, že když někdo nastolil tuto otázku v souvislosti s agrárním programem, *odváděl* pozornost posluchačů, *vnášel pochyby do jejich hlav* a zamotával diskusi. My nejsme s to podle svého přání vyvolat socialistický převrat na Západě — tuto jedinou absolutní záruku proti restauraci v Rusku. Avšak relativní a podmíněnou „zárukou“, tj. co největším *znesnadněním* restaurace, je co nejhlubší, nejdůslednější a nejrozhodnější uskutečnění revolučního převratu v Rusku. Čím dále dospěje revoluce, tím nesnadnější bude restaurace starého a tím více nového zůstane i v případě restaurace. Čím hlouběji zkyprí revoluce starou půdu, tím nesnadnější bude restaurace. V politické oblasti je demokratická republika daleko podstatnějším převratem než demokratická místní samospráva, protože předpokládá (a rozvíjí) větší revoluční energii, uvědomělost a organizovanost širokých mas lidu; zanechává tradice, které je mnohem obtížnější vymýtit. Proto si například dnešní sociální demokraté váží velkých plodů francouzské revoluce přes všechny restaurace, a tím se liší od kadetů (a prokadetských sociálních demokratů?), kteří dávají demokratickým zemstvům za monarchie přednost jako „záruce proti restauraci“.

V ekonomické oblasti jde při buržoazním agrárním převratu nejdále nacionalizace, protože boří *veškerou* středověkou držbu půdy. Rolník *nyní* hospodaří na kousku vlastní přidělové půdy, na kousku zpachtované přidělové půdy, na kousku zpachtované statkářské půdy atd. Nacionalizace umožňuje v největší míře odstranit *všechny* přehrady v pozemkové držbě a veškerou půdu „očistit“ pro *nové hospodářství* odpovídající požadavkům kapitalismu. Ani při takové očištění není samozřejmě záruka před návratem starého — slibovat lidu takovou „záruku proti restauraci“ by bylo šarlatánství. Ale takovou očistou staré *pozemkové držby* se nové *hospodářství* natolik upevní, že návrat ke staré po-

zemkové držbě bude nanejvýš obtížný, protože rozvoj kapitalismu *nezastaví* žádné síly. Municipalizace však návrat ke staré pozemkové držbě *usnadňuje*, protože municipalizace *navěky utvrzuje* „hranice osídlení“, mez oddělující středověkou držbu půdy od nové, municipalizované. Po nacionalizaci by musela restaurace rozbít milióny nových, kapitalistických (farmářských) hospodářství, aby obnovila starou pozemkovou držbu. Po municipalizaci nemusí restaurace rozbít žádná hospodářství, nemusí provádět žádnou novou parcelaci — stačí podepsat papír o *převodu* půdy „municipia“ X do vlastnictví urozených statkářů Y, Z atd., či odevzdat statkářům rentu z „municipalizované“ půdy.

Dále musíme od Plechanovovy logické chyby v otázce restaurace, od spletence politických pojmů přejít k ekonomické podstatě restaurace. „Protokol“ stockholmského sjezdu plně potvrdil to, co jsem řekl ve Zprávě, že Plechanov nepřipustně směšuje francouzskou restauraci na bázi kapitalismu s restaurací „našeho starého poloasiatského zřízení“ (Protokol stockholmského sjezdu, s. 116). Není proto potřeba dodat ještě něco k tomu, co jsem o této otázce řekl ve Zprávě. Zmíním se pouze o „odstranění ekonomického základu despotismu“. Uvedu nejdůležitější pasáž z Plechanovova projevu týkajícího se této otázky:

„Restaurace“ (ve Francii) „neobnovila pozůstatky feudalismu, to je pravda, ale to, co u nás odpovídá těmto pozůstatkům, je naše staré spoutání půdy a zemědělce státem, naše stará specifická nacionalizace půdy. O to lehčeji bude moci naše restaurace obnovit tuto (sic!) nacionalizaci, protože vy sami požadujete nacionalizaci půdy, protože ponecháváte nedotčeno toto dědictví našeho starého poloasiatského zřízení“ (116).

Tak tedy restaurace „bude moci snáze“ obnovit *tuto*, tj. poloasiatskou, nacionalizaci, protože Lenin (a rolnictvo) *ted* požadují nacionalizaci! Co to je? Historickomaterialistická analýza nebo čistě racionalistická „hra se slovy“?*

* Soudruh Šmidt ve Stockholmu. Protokol, s. 122.

Co usnadňuje obnovení poloasiatského zřízení, slovo „nacionalizace“, nebo určité *ekonomické změny*? Kdyby se nad tím Plechanov zamyslel, zjistil by, že municipalizace a rozdělení ruší *jeden* ze základů asiatsství, statkářskou středověkou držbu půdy, ale zachovává druhý: přidělovou středověkou držbu půdy. A proto z hlediska *podstaty, ekonomické podstaty* převratu (a ne z hlediska jeho označení tím nebo jiným termínem) právě nacionalizace odstraňuje *ekonomické* základy asiatsství *daleko radikálněji*. Plechanovův „kouzelnický trik“ spočívá v tom, že nazval středověkou, závislou *držbu půdy* zatíženou robotou a služebností „specifickou nacionalizací“ a přeskočil *dvě* formy *této* držby půdy: přidělovou a statkářskou. Touto slovní ekvilibristikou *překroutil* reálnou historickou otázku: jaké formy středověké držby půdy odstraňuje to nebo ono agrární opatření. Plechanovův ohňostroj je dost primitivní!

Celý tento takřka neuvěřitelný Plechanovův zmatek v otázce restaurace lze vysvětlit dvěma okolnostmi. Za prvé, když Plechanov mluví o „rolnické agrární revoluci“, vůbec si neujasní její zvláštnost jako *kapitalistického* vývoje. Směšuje narodnictví, učení o možnosti *nekapitalistického* vývoje, s marxistickým názorem na možnost *dvou* forem *kapitalistického* agrárního vývoje. U Plechanova stále probleskuje zmatený „strach z agrární revoluce“ (jak jsem mu to řekl již ve Stockholmu, s. 106—107)*, strach, zda se nemůže stát po ekonomické stránce reakční a zda nepovede místo k americkému farmářství ke středověké porobě. Ve skutečnosti je to ekonomicky nemožné. Důkazem toho je rolnická reforma a následující vývoj. V rolnické reformě je slupka feudalismu (jak statkářského feudalismu, tak „feudalismu státního“, o němž ve Stockholmu hned po Plechanovovi mluvil Martynov) velmi silná. Ekonomický vývoj však byl *silnější* a naplnil tuto feudální slupku *kapitalistickým* obsahem. Přes všechny překážky středověké držby

* Viz Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 381. *Red.*

půdy se rolnické i statkářské hospodářství rozvíjelo, i když neuvěřitelně pomalu, *buržoazní cestou*. Kdyby byl Plechanovův strach z návratu k asiatskému opodstatněný, byla by se musela pozemková držba státních rolníků (do 80. let) nebo bývalých státních (po 80. letech) projevit jako nejčistší typ „státního feudalismu“. Ve skutečnosti však byla svobodnější než statkářská, protože v druhé polovině 19. století bylo už feudální vykořisťování nemožné. Mezi státními rolníky, kteří měli „větší výměru půdy“* a už nebyli tak zotročováni, se rychleji rozvíjela rolnická buržoazie. V Rusku je teď možný buď pomalý a strastiplný buržoazní vývoj pruského, junkerského typu, nebo rychlý a svobodný vývoj amerického typu. Všechno ostatní jsou jen vidiny.

Druhou příčinou „zmatku kolem restaurace“ v hlavách některých soudruhů je nevyjasněná situace na jaře 1906. Rolnictvo jako celek se ještě definitivně neprojevalo. Rolnické hnutí i Rolnický svaz stále ještě nebylo možno pokládat za definitivní ukazatel skutečných snah převážné většiny rolnictva. Absolutistická byrokracie a Vitte ještě stále neztráceli naději, že „mužik nás vytrhne“^[329] (klasická fráze Vitteho orgánu *Russkoje gosudarstvo* na jaře 1906), tj. že rolnictvo půjde doprava. Proto zákon z 11. prosince 1905^[371] umožnil rolnictvu tak silné zastoupení. Mnozí sociální demokraté se tehdy ještě domnívali, že samoděržaví by mohlo provést nějaký hazard na základě rolnické myšlenky, že je „lepší všechna půda carovi, jen když nebude patřit statkářům“. Ale obě dumy, zákon z 3. června 1907^[331] a Stolypinův agrární zákon musely všem otevřít oči. Chtělo-li samoděržaví ještě něco zachránit, muselo vykročit cestou násilného rozbití občiny ve prospěch soukromého pozemkového vlastnictví, tj. založit kontrarevoluci nikoli na bláhových řečech rolníků o nacionalizaci (půda

* „Větší výměru půdy“ mají naši bývalí státní rolníci pochopitelně jen ve srovnání s bývalými statkářskými rolníky. Podle statistiky z roku 1905 mají jedni průměrně 12,5 děsjatiny půdy a druzí 6,7 děsjatiny.

patří „občině“ apod.), ale na *jedině* možném *ekonomickém* základě statkářské moci, na základě *kapitalistického* vývoje podle pruského vzoru.

Teď se situace zcela vyjasnila a zmatený strach z „asiatské“ restaurace na základě rolnického hnutí proti soukromému pozemkovému vlastnictví je třeba uložit ad acta.*

2. MÍSTNÍ SAMOSPRÁVA JAKO „ZÁŠTITA PROTI REAKCI“

„...Z orgánů veřejné samosprávy vlastníků půdy,“ pravil Plechanov ve Stockholmu^[283], „vytvoří (municipalizace) záštitu proti reakci. A bude to opravdu silná záštita. Podívejte se na naše kozáky“ (45)... Hned „se podíváme na naše kozáky“ a prozkoumáme, proč se na ně odvolává. Nejdříve však rozebereme všeobecné zásady tvrzení, že by se místní samospráva mohla stát záštitou proti reakci. Naši municipalisté to nesčetněkrát tvrdili a kromě Plechanovovy formulace stačí uvést jediný citát z Džonova diskusního příspěvku: „V čem je rozdíl mezi nacionalizací a municipalizací půdy, jestliže uznáváme, že obě jsou uskutečnitelné a stejně spjaté s demokratizací politického zřízení? Rozdíl je v tom, že municipalizace účinněji upevní vymoženosti revoluce, demokratické zřízení, a stane se základem jeho dalšího rozvoje, kdežto nacionalizace upevní pouze státní moc“ (112).

Menševici skutečně popírají možnost záruk proti restauraci a hned nato vytahují z rukávu před očima veřejnosti „záruky“ a „záštity“ jako kouzelníci polykající meče. Zamyslete se alespoň trochu, pánové, nad tím, jak se místní

* Nemluvím zde o tom, že zastrašování restaurací je politická zbraň buržoazie proti proletariátu, protože všechno, co se vztahuje k této otázce, je řečeno už ve Zprávě (viz Sebrané spisy 13, Praha 1983, s. 46–47. *Red.*).

samospráva může stát záštitou proti reakci nebo upevnit vymoženosti revoluce? Pouze jediná věc může být záštitou proti reakci a upevnit vymoženosti: uvědomělost a organizovanost proletariátu a rolnictva. A v kapitalistickém státě, který není centralizován na základě zvláště byrokracie, ale na základě neúprosných požadavků hospodářského rozvoje, musí tato organizovanost vyústit v semknutou, jednotnou sílu v celém státě. Bez centralizovaného rolnického hnutí, bez centralizovaného politického boje rolnictva v celém státě, bez rolnictva, které následuje centralizovaný proletariát, *nemůže být* dosaženo žádných významných „vymožeností revoluce“, které by bylo záhodno „upevňovat“, a nemůže být žádná „záštita proti reakci“.

Místní samospráva, která by byla skutečně alespoň trochu demokratická, *není možná* bez úplného svržení statkářské moci a bez odstranění statkářské držby půdy. Menševici to sice slovy uznávají, ale s překvapující lehkomyšlností odmítají vůbec přemýšlet o tom, co to znamená v praxi. V praxi to není realizovatelné, dokud revoluční třídy nedobudou politickou moc v celém státě, a dva roky revoluce by snad měly poučit i toho nejtvrdošijnějšího „člověka ve futrálu“, že těmito třídami může být v Rusku jen proletariát a rolnictvo. Aby „rolnická agrární revoluce“, o níž mluvíte, pánové, mohla zvítězit, musí se jako taková, jako rolnická revoluce, stát ústřední mocí v celém státě.

Demokratické samosprávy mohou být pouze *částčkami* této ústřední moci demokratického rolnictva a jenom *bojem* proti místní a územní roztržštěnosti rolnictva, propagováním, připravováním a organizováním celostátního, celoruského centralizovaného hnutí je možné skutečně sloužit „rolnické agrární revoluci“, a ne podporovat provinciální zkosnatělost a lokálpatriotické ohlupování rolnictva. Právě takovému ohlupování sloužíte vy, pane Plechanove a pane Džone, propagováním nesmyslné a ultrareakční myšlenky, že místní samospráva se může stát „záštitou proti reakci“ nebo „upevňovat vymoženosti revoluce“.

Právě zkušenosti dvou let ruské revoluce názorně ukázaly, že zejména místní a územní roztržičnost rolnického hnutí (hnutí vojáků je součástí rolnického hnutí) byla hlavní příčinou porážky.

Vytyčovat program „rolnické agrární revoluce“ a spojovat ji *pouze* s demokratizací místní samosprávy, a ne s demokratizací ústřední moci, povyšovat demokratizaci místní samosprávy na skutečnou „záštitu“ a „upevnění“, to není ve skutečnosti nic jiného než kadetské *paktování s reakcí*.^{*} Kadeti kladou důraz na místní „demokratickou“ samosprávu proto, že se nechtějí nebo bojí dotknout *důležitějších* otázek. Menševici netušili, jak moudře promluvili, když za současný úkol označili „rolnickou agrární revoluci“ a v politických úvahách o svém agrárním programu vychvalovali provinciální zkostnatělost.

Tady je, prosím, taková úvaha Džona :

„Soudruh Lenin se bojí, že reakce vezme místní samosprávě konfiskovanou půdu; snad to lze říci o půdě, která připadla státu, ale v žádném případě to nelze říci o municipalizované půdě. Dokonce ani absolutistická ruská vláda nemohla vzít půdu arménské samosprávě, protože to vyvolalo rozhodný odpor obyvatelstva“ (113).

Není to nádherné? Celé dějiny samoděržaví nejsou nic jiného než nepřetržité olupování jednotlivých míst, krajů a národů o půdu, ale naši mudrci uklidňují lid otupělý provinciální izolovaností: „dokonce ani samoděržaví“ ne-

^{*} Ve Zprávě jsem o tom mluvil podrobněji. (Viz Sebrané spisy 13, Praha 1983, s. 45–46. *Red.*) Zde uvedu ještě projev menševika Novosedského, který jsem na sjezdu neslyšel (viz Zpráva). Tento projev to skvěle potvrzuje. Novosedskij vystoupil proti pozměňovacímu návrhu, aby se místo „demokratický stát“ řeklo „demokratická republika“, a prohlásil: „...Budou-li existovat skutečně demokratické orgány místní samosprávy, může být nyní schválený program realizován i za onoho stupně demokratizace ústřední vlády, který nemůže být nazván nejvyšším stupněm její demokratizace. Dokonce ani za demokratizace, abych tak řekl relativní, nemůže být municipalizace na škodu, nýbrž ku prospěchu“ (138. Podtrženo námi). To je víc než jasné. Rolnická agrární revoluce bez svržení samoděržaví, to je ta nejreakčnější myšlenka menševiků.

vzalo půdu arménským *kostelům*, ačkoli s tím začalo, a ve skutečnosti mu v tom zabránila *jenom* celoruská revoluce... V centru samoděržaví, v provincii, jsou „arménské pozemky“, které „se nesmějí vzít“... Odkud se bere tolik maloměšťácké zabeđenosti v naší sociální demokracii?

A tady máte Plechanovovy kozáky.

„Podívejte se na naše kozáky. Počínají si jako vyslovení reakcionáři, ale zatím kdyby (absolutistickou) vládu napadlo vztáhnout ruku na jejich půdu, povstali by proti ní jako jeden muž. Dobrou stránkou municipalizace tedy je, že se hodí dokonce pro případ restaurace“ (45).

Zajisté „tedy“! Kdyby samoděržaví povstalo proti ochráncům samoděržaví, pak by ochránci samoděržaví povstali proti samoděržaví. Jak moudré! Ale kozácká pozemková držba se hodí nejen pro případ restaurace, ale i pro podporu toho, co mělo být svrženo ještě před svou restaurací. Na tuto zajímavou stránku municipalizace upozornil Šmidt, který oponoval Plechanovovi:

„Připomenu, že ještě před měsícem poskytl samoděržaví kozákům úlevy, nebojí se tedy municipalizace, protože kozácká půda je i teď spravována způsobem, který značně připomíná municipalizaci... a ta (municipalizace) sehraje kontrarevoluční úlohu“ (123–124).

Plechanova tento projev tak rozčilil, že řečníkovi skočil do řeči (při úplně druhořadé otázce, zda snad šlo o orenburské kozáky) a pokusil se narušit jednací řád a dostat slovo mimo pořadí, aby učinil prohlášení. Zde je text prohlášení, které později předložil písemně^[247]:

„Soudruh Šmidt nesprávně vyložil moji odvolávku na kozáctvo. Na orenburské kozáky jsem se vůbec neodvolával. Řekl jsem: Podívejte se na kozáctvo; počíná si maximálně reakčně, ale kdyby vládu napadlo vztáhnout ruku na jeho půdu, povstalo by proti ní jako jeden muž. A totéž, ve větší nebo menší míře, učiní v případě podobného pokusu všechny oblastní instituce, kterým by revoluce předala konfiskovanou statkářskou půdu. A takové jejich jednání by bylo jednou ze záruk proti reakci v případě restaurace“ (127).

To je jistě nejgeniálnější plán, jak svrhnout samoděržaví a přitom se ho nedotknout: odebrat mu jednotlivé oblasti,

a pak ať si zkusí dostat je zpátky. Je to skoro tak geniální jako vyvlastnění kapitalismu prostřednictvím spořitelců. Ale o to teď nejde. Jde o to, že oblastní municipalizace, která „má“ po vítězné revoluci sehrát zázračnou úlohu, hraje *teď* úlohu kontrarevoluční. A právě to Plechanov obešel!

Kozácká půda dnes představuje skutečnou municipalizaci. Velké oblasti patří jednotlivým kozáckým vojskům: Orenburskému, Donskému atd. Kozáci mají průměrně *po 52 děsjatinách na usedlost*, rolníci po 11. Kromě toho patří Orenburskému vojsku 1,5 miliónu děsjatin vojenské půdy, donskému vojsku 1,9 miliónu děsjatin atd. Na podkladě této „municipalizace“ se rozvíjejí čistě feudální vztahy. Tato skutečně existující municipalizace znamená stavovskou i oblastní uzavřenost rolníků roztržštěných podle velikosti pozemkové držby, platebních povinností, podmínek středověkého užívání půdy za službu atd. „Municipalizace“ nepodporuje všeobecné demokratické hnutí, ale tříští je, rozdrobuje do jednotlivých oblastí, a tím oslabuje to, co může zvítězit jen jako centralizovaná síla, přispívá k odcizení jedné oblasti od druhé.

A tak se v II. dumě setkáváme s *pravicovým kozákem* Karaulovem, který *obhajoval Stolypina* (Stolypin přece také připoustí ve své deklaraci nucené posunutí mezí), *nepranýřoval* nacionalizaci o nic hůř než Plechanov a *přímo se vyslovil pro municipalizaci podle oblastí* (18. zasedání, 29. března 1907, stenografický záznam, s. 1366^[55]).

Pravicový kozák Karaulov vystihl podstatu věci tisíckrát správněji než Maslov a Plechanov. Roztržštěnost oblastí je *zárukou před revolucí*. Nedokáže-li ruské rolnictvo (pomocí centralizovaného, a ne „oblastního“ proletářského hnutí) rozbít rámec své oblastní odcizenosti a zorganizovat celoruské hnutí, budou revoluci *vždy* rozbíjet představitelé jednotlivých, dobře zabezpečených oblastí, které bude centralizovaná síla staré moci podle potřeby posílat do boje.

Municipalizace je *reakční* heslo, které idealizuje středově-

kou izolovanost oblastí a otupuje v rolnictvu vědomí nutnosti centralizované agrární revoluce.

3. ÚSTŘEDNÍ MOC A UPEVNĚNÍ BURŽOAZNÍHO STÁTU

Právě ústřední státní moc budí největší odpor municipalistů. Než začneme analyzovat příslušné úvahy, musíme objasnit, co znamená nacionalizace po stránce politicko-právní (její ekonomický obsah jsme objasnili výše).

Nacionalizace je předání veškeré půdy do *vlastnictví* státu. Vlastnictví znamená právo na rentu a skutečnost, že státní moc stanoví pro celý stát *všeobecná* pravidla pro držbu a užívání půdy. K takovým všeobecným pravidlům patří za nacionalizace bezpodmínečně zákaz jakéhokoli zprostředkovávání, tj. zákaz přenechávat pozemky dalším nájemcům, zákaz přenechávat půdu tomu, kdo na ní sám nehospodář atd. Dále. Jestliže je stát, o němž se zde mluví, skutečně demokratický (ne v menševickém smyslu slova à la Novosedskij), pak státní vlastnictví půdy vůbec nevyklučuje, ale naopak *vyžaduje*, aby právo *disponovat* půdou bylo v rámci celostátních zákonů svěřeno místním a oblastním orgánům samosprávy. Jak jsem již uvedl v brožuře Revize atd.*, náš minimální program to *přímou vyžaduje*, když mluví o sebeurčení národů, o rozsáhlé oblastní samosprávě atd. Proto také podrobné předpisy přizpůsobené místním rozdílům, praktické předání půdy nebo rozdělení pozemků jednotlivcům, družstvům atd., to vše *nevýhnutelně* přechází do kompetence *místních* orgánů státní moci, tj. místních orgánů samosprávy.

I když se v této otázce vyskytla nedorozumění, vyplývala buď z nepochopení rozdílu mezi pojmy vlastnictví, držba, disponování, užívání, nebo z demagogického koketování

* Viz Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 271. *Red.*

s provincialismem a federalismem.* Základní rozdíl mezi municipalizací a nacionalizací není v rozdělení práv mezi centrem a provincií, a rozhodně ne v „byrokratismu“ centra — tak mohou myslet a mluvit jen úplní ignoranti —, ale v tom, že za municipalizace zůstává pro jednu kategorii pozemků zachováno soukromé vlastnictví půdy, kdežto za nacionalizace se úplně ruší. Základní rozdíl je „agrární bimetalismus“, který první program připouští a druhý odstraňuje.

Podíváte-li se na *nynější* program z hlediska případné *zvíle* ústřední moci apod. (tímto hlediskem se často pokoušejí argumentovat vulgární obhájci municipalizace), uvidíte, že *nynější* program je v tomto směru mimořádně zamotaný a nejasný. Stačí říci, že *nynější* program předává „do vlastnictví demokratického státu“ jak „půdní fond vhodný k osídlení“, tak „lesy a vodstvo celostátního významu“. Tyto pojmy jsou evidentně zcela nejasné a je tu spousta příležitostí pro vznik konfliktů. Tak například celkem nová práce pana Kaufmana v II. svazku kadetského sborníku *Agrární otázka* (K normám doplňkového přídělu)^[89], v níž je vypočítána půdní rezerva ve 44 guberniích určená pro dodatečné příděly rolníkům podle vyšších norem z roku 1861. „Fond mimopřídělové půdy“ se nejdříve vypočítává bez lesů, pak s lesy (nad 25 % zalesnění).

* Takové koketování vidíme u Maslova. V časopise *Obrazovaniye*, 1907, č. 3, s. 104 píše: „V některých oblastech by možná rolníci souhlasili s rozdělením svých pozemků, ale stačí, aby rolníci jedné velké oblasti (např. Polska) odmítli rozdělit své pozemky, a návrh nacionalizovat veškerou půdu se ukáže být nesmyslný.“ To je příklad vulgárního argumentu, který nemá vůbec žádný *smysl*, jsou to pouhá slova. „Nesouhlas“ oblasti se zvláštními podmínkami nemůže změnit celkový program a neudělá z něj nesmysl: jiná oblast „nemusí souhlasit“ ani s municipalizací. To není důležité. Důležité je to, že v jednotném kapitalistickém státě nemohou vedle sebe existovat soukromé vlastnictví půdy a rozsáhlá nacionalizace jako dva systémy. Jeden z nich musí zvítězit. A úkolem dělnické strany je bojovat za vyšší systém, který usnadňuje rychlý rozvoj výrobních sil a svobodný třídní boj.

Kdo určuje, které z těchto lesů mají „celostátní význam“? Samozřejmě že pouze ústřední státní moc, a tedy do jejích rukou předává menševický program obrovskou plochu půdy — 57 miliónů děšjatin ve 44 guberniích (podle Kaufmana). Kdo určuje, co je to „půdní fond vhodný k osídlení“? Samozřejmě že pouze ústřední buržoazní moc. Jedině ona rozhoduje například o tom, zda 1,5 miliónu děšjatin vojenské půdy orenburských kozáků nebo 2 milióny děšjatin půdy donských kozáků patří nebo nepatří do „půdního fondu vhodného k osídlení“ *celé země* (protože kozáci mají po 52,7 děšjatiny na usedlost). Je jasné, že otázka zní docela jinak, než jak ji klade Maslov, Plechanov a spol. Nejde o to, aby místní, oblastní samosprávy byly papírovým usnesením chráněny před zásahy centra, tomu nelze zabránit nejen listinou, ale ani děly, protože kapitalistický vývoj směřuje k centralizaci, soustřeďuje v rukou ústřední buržoazní moci takovou sílu, proti níž se „oblasti“ *nikdy nemohou* postavit. Jde o to, aby *jedna a táž třída* měla politickou moc jak v centru, tak i mimo ně, aby v obou případech byl důsledně uskutečněn naprosto stejný *stupeň* demokratismu, zajišťující *úplnou nadvládu* řekněme většiny obyvatelstva, tj. rolnictva. Jedině v tom je *skutečná záruka* před „přemrštěnými“ zásahy centra, před narušováním „zákonných“ práv oblastí; všechny ostatní záruky, které si menševici vymýšlejí, jsou holý nesmysl, papírový štít, jímž se provinční šosák chrání proti síle ústřední moci soustředěné kapitalismem. Právě takové šosácké hlouposti se dopouští Novosedskij stejně jako celý dnešní program, když *připouští* úplný demokratismus místních samospráv, „ne však nejvyšší“ stupeň demokratismu v centru. Za neúplného demokratismu centra *nebude* moc v centru zajištěna *ani* většině obyvatelstva, *ani* složkám převládajícím v orgánech místní samosprávy, a z toho vzniká nejen možnost, ale *nevýhnutelnost konfliktů*, z nichž působením zákonů ekonomického vývoje vyjde vítězně *nedemokratická* ústřední moc!

„Municipalizace“ jako nějaké „zabezpečení“ oblastí proti ústřední moci je z tohoto hlediska naprostá šosácká hloupost. Je-li to „boj“ proti centralizované buržoazní moci, pak je to jen takový „boj“, jaký vedou *antisemité* proti kapitalismu: stejné bombastické sliby, které mají nachytat nevzdělané a neuvědomělé masy, a *stejná ekonomická a politická nesplnitelnost* těchto slibů.

Vezměte si „nejběžnější“ argument municipalistů proti nacionalizaci: Nacionalizace upevní buržoazní stát (pamatujete velkolepou Džonovu frázi: „upevní *pouze* státní moc“), zvýší důchody protiproletářské buržoazní moci, *kdežto*... přesně tak: *kdežto* municipalizace poskytne důchody na krytí potřeb obyvatelstva, potřeb proletariátu. Takový argument neslouží sociální demokracii ke cti, protože je to *čistě antisemitská hloupost a antisemitská demagogie*. Abych se nedovolával nějakých „těch figurek“ popletených Plechanovem a Maslovem, uvedu „samotného“ Maslova.

„Sociální demokracie,“ — poučuje Maslov čtenáře časopisu *Obrazovanije* — „vždycky kalkuluje tak, aby se její plány a úkoly osvědčily i za nejhorsích okolností... Musíme předpokládat, že všechny sféry společenského života bude ovládat buržoazní zřízení se všemi svými zápornými stránkami. I samospráva bude buržoazní, stejně jako celé státní zřízení, a povede se v ní stejně zostřený třídní boj jako v západoevropských municipiích.

Jaký je tedy rozdíl mezi samosprávou a státní mocí? Proč se sociální demokracie snaží předat půdu místní samosprávě, a ne státu?

Abychom vymezili úkoly státu a místní samosprávy, srovnáme jejich rozpočty“ (*Obrazovanije*, 1907, č. 3, s. 102).

Následuje srovnání: v jedné z nejdemokratičtějších republik, ve Spojených státech amerických, se vydává na armádu a loďstvo 42 % rozpočtu. Totéž ve Francii, Anglii atd. „Statkářská zemstva“ v Rusku vydávají na zdravotnictví 27,5 %, na lidovou osvětu 17,4 % a na cesty a silnice 11,9 %.

„Ze srovnání rozpočtů nejdemokratičtějších států a nejméně demokratických místních samospráv vyplývá, že funkcí těch prvních je sloužit zájmům vládnoucích tříd, že státní prostředky se vynakládají na

nástroje útlaku, na nástroje pro potlačení demokracie; naproti tomu ta nejméně demokratická, nejhorší místní samospráva je nucena, byť i špatně, přece jen sloužit demokracii, uspokojovat místní potřeby“ (103).

„Sociální demokrat nesmí být tak naivní, aby se smířil s nacionalizací půdy například proto, že důchody z nacionalizované půdy se budou vynakládat na financování *republikánské* armády... Jen velice naivní čtenář uvěří Olenovovi, že Marxova teorie ‚dovoluje‘ vtělit do programu pouze požadavek nacionalizace půdy, tj. vynaložení pozemkové renty (bez ohledu na to, zda ji nazveme absolutní či diferenční?) na armádu a loďstvo, a že tatáž teorie nepřipouští municipalizaci půdy, tj. vynaložení renty na potřeby obyvatelstva“ (103).

Je to jasné, že ano? Nacionalizace — na armádu a loďstvo. Municipalizace — na potřeby obyvatelstva. Žid je kapitalista. Pryč s židy znamená pryč s kapitalisty!

Dobrák Maslov nechápe, že vysoké procento výdajů místních samospráv na kulturu jsou převážně výdaje druhořadé. Proč tomu tak je? Proto, že míru kompetence místních samospráv a jejich finanční pravomoc stanoví táž úřední státní moc a stanoví je tak, že na armádu apod. si bere tučné sousto a na „kulturu“ dává drobtý. Je nutné takové dělení v buržoazní společnosti? Ano, je, protože v buržoazní společnosti by buržoazie nemohla vládnout, kdyby plnými hrstmi nezajišťovala své panství jako panství třídy a na kulturní výdaje neponechávala pouze drobtý. A člověk musí být Maslovem, aby ho napadla geniální myšlenka: A co když prohlásím *nové tučné sousto* za vlastnictví zemstev, tím přece *obejdu* panství buržoazie! Jak jednoduchý úkol by měli proletáři, kdyby uvažovali jako Maslov: stačí požadovat, aby důchody plynoucí z železnic, pošt, telegrafů a z monopolu na prodej lihovin nebyly „nacionalizovány“, ale „municipalizovány“ — a tyto důchody nepůjdou na armádu a loďstvo, nýbrž na kulturní účely. Není vůbec třeba svrhnout ústřední moc nebo ji od základu přetvářet, je třeba celkem jednoduše dosáhnout „municipalizace“ všech velkých položek důchodu a všechno bude v pořádku. Ó, ti mudrci!

Municipální důchody v Evropě a v každé buržoazní zemi, to jsou takové důchody — nechť si to dobrák Maslov zapamatuje! — které je buržoazní ústřední moc ochotna obětovat na kulturní potřeby, protože *jsou to důchody druhořadé* a vybírat je v centru je nepohodlné, protože hlavní, stěžejní, základní potřeby buržoazie a buržoazního panství jsou již kryty *tučným soustem*. Proto rada, aby lid získal nové tučné sousto, stamilióny z municipalizované půdy, a zajistil jeho kulturní poslání tím, že je předá do vlastnictví zemstev, a ne ústřední moci, je rada šarlatánská. V buržoazním státě nemůže buržoazie dát na kulturní účely opravdu *nic než drobty*, protože tučná sousta potřebuje na zajištění svého panství jako třídy. Proč si ústřední moc bere pro sebe devět desetin daní z půdy, z obchodního podnikání apod., kdežto zemstvům dovolí brát jednu desetinu na základě zákona, který stanoví, že další zemstevní dávky nesmějí překročit určité nízké procento? Protože tučné sousto potřebuje na zabezpečení panství buržoazie jako třídy, a dokud zůstane buržoazií, nemůže na kulturu dát víc než drobty.*

* Z obsáhlého Kaufmannova díla (Kaufmann R., Kommunalfinanz, 2 Bände, Lpz. 1906, II Abt. 5. Band des Hand- und Lehrbuches der Staatswissenschaften, begr. von Frankenstein, fortges. von Heckel)[⁴⁴²] [R. Kaufmann, Obecní finance, 2 díly, Lipsko 1906, II. část 5. svazku příručky a učebnice státovědy, začal vydávat Frankenstein a pokračoval Heckel. *Red.*] je zřejmé, že rozdělení místních a ústředních státních výdajů je pro místní samosprávu *výhodnější* v Anglii než v Prusku a ve Francii. V Anglii vydávají místní samosprávy 3 miliardy marek, ústřední státní moc 3,6 miliardy; ve Francii je to 1,1 miliardy oproti 2,9; v Prusku 1,1 a 3,5. Prozkoumáme zvlášť výdaje na *kulturu*, např. na vzdělání v zemi s nejpříznivějšími (z hlediska municipalistů) podmínkami, tj. v Anglii. Zjistíme, že z místních výdajů šlo na vzdělání 16,5 miliónu liber šterlinků ze 151,6 miliónu (v letech 1902—1903), tj. něco více než $\frac{1}{10}$. Podle rozpočtu z roku 1908 (viz Almanach de Gotha)[⁴⁰⁰] vydala ústřední moc na vzdělání 16,9 miliónu liber šterlinků ze 198,6, tj. méně než $\frac{1}{10}$. Výdaje na armádu a loďstvo činily 59,2 miliónu liber šterlinků, a připočtete-li výdaje na státní dluhy, které činí 28,5 miliónu a 3,8 miliónu na soud a policii, 1,9 miliónu na zahra-

Evropští socialisté pokládají toto rozdělování tučného sousta a drobtů za úplnou samozřejmost, protože dobře vědí, že v buržoazní společnosti tomu jinak být nemůže. Pokládají toto rozdělování za samozřejmost a říkají: Na ústřední moci se nemůžeme podílet, protože je to nástroj útlaku; v municipiích můžeme, protože se z nich vydávají drobtý na kulturu. Co by však řekli tito socialisté člověku, který by poradil dělnické straně agitovat pro to, aby evropskému municipiu byly předány do vlastnictví skutečně velké důchody, celá renta z místních pozemků, veškerý zisk z místních pošt, místních železnic atd.? Takového člověka by považovali buď za šílence, nebo za „křesťanského socialistu“, který se mezi sociální demokraty dostal omylem.

Lidé, kteří při posuzování úkolů současné (tj. buržoazní) revoluce v Rusku říkají, že nesmíme upevňovat ústřední moc buržoazního státu, dokazují, že nejsou schopni uvažovat. Tak mohou a musí usuzovat Němci, protože mají co činit pouze s junkersko-buržoazním Německem; dokud nebude v Německu socialismus, žádné jiné Německo existovat nemůže. V našem současném revolučním boji mas však jde o to, bude-li Rusko junkersko-buržoazní (jak chce Stolypin a kadeti) nebo rolnicko-buržoazní (jak chtějí rolníci a dělníci). Není možné účastnit se takové revoluce a přitom nepodporovat jednu vrstvu buržoazie, jednu formu buržoazního vývoje proti druhé. Z objektivních ekonomických příčin naše současná revoluce nemá a nemůže mít jinou „volbu“ než mezi buržoazní centralizovanou republikou rolníků farmářů nebo buržoazní centralizovanou monarchií statkářů junkerů. Bylo by šosácky banální vyhnout se této těžké „volbě“ obrácením pozornosti mas na to, že by „nám stačila poněkud demokratičtější zemstva“.

niční záležitosti a 19,8 miliónu na berní správy, zjistíte, že buržoazie vydává na kulturu *drobtý* a na zabezpečení svého třídního panství *tučné sousto*.

4. ROZMACH POLITICKÉHO A ROZMACH AGRÁRNÍHO PŘEV RATU

Když jsme řekli těžká „volba“, neměli jsme pochopitelně na mysli subjektivní volbu (co by bylo žádoucnější), ale objektivní výsledek boje společenských sil řešících tuto historickou otázku. Ten, kdo říká, že můj agrární program spojující republiku s nacionalizací je optimistický, vůbec nepřemýšlel o tom, v čem vlastně spočívá „obtížnost“ výsledku příznivého pro rolníky. Uvedu Plechanovovu úvahu na toto téma:

„Lenin se vyhýbá obtížné otázce optimistickými předpoklady. Je to obvyklá metoda utopického myšlení; tak například anarchisté říkají: ‚Nepotřebujeme žádnou donucovací organizaci.‘ Když jim však namítneme, že nebudou-li existovat donucovací organizace, mohli by jednotliví členové společnosti, jestliže se jim zachce, této společnosti škodit, anarchisté odpovídají: ‚To není možné.‘ Já soudím, že je to vyhýbání se obtížnému problému optimistickými předpoklady. A to dělá Lenin. Případné následky svého navrhovaného opatření podmiňuje celou řadou optimistických ‚jestliže‘. Na důkaz uvedu Leninovu výtku Maslovovi. Na 23. straně své brožury tvrdí: ‚Maslovův návrh v podstatě mlčky vychází z předpokladu, že požadavky našeho minimálního politického programu nebyly v plné míře uskutečnĚny, svrchovanost lidu nebyla zajištěna, pravidelná armáda nebyla zrušena, volitelnost úředníků zavedena nebyla atd., čili jinými slovy, že naše demokratická revoluce zůstala právě tak nedokončená jako většina evropských demokratických revolucí, že je právě tak jako ony okleštěna, zdeformována a ‚zatlačena nazpátek‘. Maslovův návrh je speciálně přizpůsoben polovičatému, nedůslednému, neúplnému nebo okleštěnému a reakci ‚zneškodněnému‘ demokratickému převratu.‘* Pripusťme, že Leninova výtku Maslovovi je opodstatněná, ale uvedený citát dokazuje, že Leninův vlastní návrh je dobrý jen v případě, když se uskuteční všechna jeho ‚jestliže‘. A když všechna ta ‚jestliže‘ nebudou, bude realizace jeho návrhu** škodlivá. A takové návrhy my nepotřebujeme. Náš návrh musí být všestranně dobře připraven, musí být tedy připraven i na všechna nepříznivá ‚jestliže‘“ (Protokol stockholmského sjezdu, 44—45).

* Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 276. *Red.*

** Pak to ale nebude můj návrh! Jak nelogicky Plechanov uvažuje.

Tuto úvahu jsem citoval v nezkrácené podobě, protože jasně ukazuje Plechanovovu chybu. Vůbec nepochopil optimismus, kterého se polekal. „Optimismus“ neznamená předpokládat volitelnost úředníků lidem atd., *ale předpokládat vítězství rolnické agrární revoluce*. Skutečně „obtížné“ je, aby v zemi, která se přinejmenším od roku 1861 vyvíjí junkersko-buržoazní cestou, zvítězila *rolnická agrární revoluce*. Jakmile však tuto základní *ekonomickou* obtížnost připouštíte, je směšné vidět v obtížích politického demokraticismu div ne anarchismus. Je směšné zapomínat, že mezi rozmachem agrárních a politických přeměn musí být soulad, že *ekonomický* převrat předpokládá *odpovídající* politikou nadstavbu. Hlavní Plechanovovou chybou v dané otázce je to, že nepochopil, v čem je jádro „optimismu“ *našeho společného*, jak menševického, tak bolševického agrárního programu.

Jen si představte konkrétně, co znamená v současném Rusku „*rolnická agrární revoluce*“ s *konfiskací* statkářské půdy. Je nesporné, že kapitalismus si klesl půl století cestu *přes* statkářské hospodářství, které je nyní ve svém celku rozhodně na vyšší úrovni než rolnické, nejen pokud jde o výnosy (což lze zčásti vysvětlit lepší kvalitou statkářských pozemků), ale i pokud jde o širší použití zdokonaleného náradí a osevních postupů (setí pícnin).* Je nesporné, že statkářské hospodářství je tisíci nitkami spojeno nejen s byrokracií, ale i s buržoazií. Konfiskace podkopává spoustu zájmů velkoburžoazie, a jak správně poukázal Kautsky, rolnická revoluce vede také k úpadku státu, tj. k narušení zájmů nejen ruské, ale veškeré mezinárodní buržoazie. Je pochopitelné, že v takových podmínkách je vítězství rolnické revoluce, vítězství drobných buržoů nad statkáři i velkoburžoazií možné jen za zvlášť příznivé shody okolností, že je z hlediska šosáka nebo šosáckého historika možné jen za

* Srovnej přehled nových, souhrnných údajů o převaze statkářského hospodářství nad rolnickým, pokud jde o rozšíření setí pícnin, ve II. svazku Kaufmanovy Agrární otázky.

zcela neobyčejných „optimistických“ předpokladů, za obrovského rozmachu iniciativy rolníků, revoluční energie, uvědomělosti, organizovanosti a bohaté aktivity lidu. To je nesporné a Plechanovovy šosácké žertíky o těchto posledních slovech jsou jen laciné vyhýbání se vážné* otázce. A protože zbožní výroba rolnictvo nesjednocuje a necentralizuje, ale rozkládá je a rozděluje, je *rolnická* revoluce v buržoazní zemi uskutečnitelná pouze pod vedením proletariátu, což je okolnost, která tím více popuzuje nejmocnější buržoazii celého světa proti takovéto revoluci. Vyplyývá z toho snad, že marxisté musí od myšlenky na rolnickou agrární revoluci upustit úplně? Ne, k takovému názoru by mohli dojít pouze lidé, jejichž světový názor je liberální parodií marxismu. Z toho, co bylo řečeno, vyplývá pouze, že 1. marxista nesmí spojovat osud socialismu v Rusku s výsledkem buržoazně demokratického převratu; 2. marxista musí počítat s oběma možnostmi kapitalistického vývoje zemědělství v Rusku a jasně ukázat lidu podmínky a význam obou; 3. marxista musí rozhodně bojovat proti názoru, že v Rusku je možný radikální agrární převrat bez radikálního převratu politického.

1. Socialisté-revolucionáři stejně jako všichni alespoň trochu důslední narodníci nechápou buržoazní charakter rolnické revoluce a spojují s ní všechn svůj kvazisocialismus. Podle mínění narodníků by příznivý výsledek rolnické revoluce znamenal vítězství narodnického socialismu v Rusku. Ve skutečnosti by takový výsledek znamenal nejrychlejší a nejrozhodnější krach narodnického (rolnického) socialismu. Čím úplnější a rozhodnější by bylo vítězství

* „Aktivita lidu“, toť „narodovoljovství“, vysmíval se ve Stockholmu Plechanov. To je taková kritika, jako když někdo kritizuje Příhody pana Čičikova výsměchem nad jeho jménem. „Čičikov... Při... při... ách, to je směšné!“¹¹⁹ Pokládat zcela vážně za narodovoljovství myšlenku o tom, že jsou nezbytné „aktivita lidu“, nové formy boje, nové formy organizace rolnictva v ruské revoluci, může jen ten, komu se zdá narodovoljovstvím samotné připuštění myšlenky rolnické revoluce proti buržoazii a statkářům.

rolnické revoluce, tím rychleji by se rolnictvo změnilo ve svobodné buržoazní farmáře, kteří by narodnický „socialismus“ „poslali do výslužby“. A naopak, nepříznivý výsledek prodlouží na nějakou dobu agónii narodnického socialismu, umožní udržet při životě o něco déle iluzi, že kritika statkářsko-buržoazního typu kapitalismu je kritikou kapitalismu vůbec.

Sociální demokracie, strana proletariátu, žádným způsobem nespojuje osudy socialismu s tím nebo oním výsledkem buržoazní revoluce. Oba výsledky znamenají kapitalistický rozvoj a útlak proletariátu jak za monarchie statkářů se soukromým pozemkovým vlastnictvím, tak v republice farmářů, třeba i s nacionalizací půdy. Proto pouze zcela samostatná a čistě proletářská strana je s to obhájit věc socialismu „za jakéhokoli stavu demokratických agrárních reforem“*, jak jsem uvedl v závěru svého agrárního programu (tato část byla zařazena do rezoluce stockholmského sjezdu o taktice).

2. Buržoazní charakter *obou* výsledků agrárního převratu však rozhodně neznamená, že sociální demokraté mohou být lhostejní k tomu, zda se bojuje o ten nebo onen výsledek. Je v zájmu dělnické třídy, aby bezpodmínečně co nejenergičtěji podporovala rolnickou revoluci, a nejen to: aby se postavila do jejího čela. V boji za příznivý výsledek rolnické revoluce musíme masám nanejvýš přesně vysvětlovat, co znamená zachování statkářské cesty agrárního vývoje, jak nesčetné útrapy (nevyplývající z kapitalismu, ale z jeho nedostatečného rozvoje) přináší všem pracujícím masám. Jsme ovšem povinni objasňovat také maloburžoazní charakter rolnické revoluce a ukazovat, že „socialistické“ naděje do ní vkládané nejsou opodstatněné.

Jestliže nespojujeme osudy socialismu s tím či oním výsledkem buržoazního převratu, nesmí být tedy náš program stejný pro příznivý i „nepříznivý případ“. Jestliže

* Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 284. *Red.*

Plechanov řekl, že nepotřebujeme návrhy počítající s oběma výsledky (vypracované tedy na základě „jestliže“), řekl to, aniž o tom uvažoval. Vždyť právě z jeho hlediska, že nejhorší výsledek je pravděpodobný nebo že je nutné s ním počítat, musíme rozdělit program na dvě části, jak jsem to udělal já. Je třeba říci, že dělnická strana na dané cestě statkářsko-buržoazního vývoje hájí určitá opatření, ale současně pomáhá ze všech sil rolnictvu úplně odstranit statkářskou držbu půdy a vytvořit tím širší a svobodnější podmínky pro rozvoj. O této stránce problému jsem podrobně hovořil ve Zprávě (bod o pachtu, o nutnosti mít jej v programu „pro nepříznivou skutečnost“, o tom, že chybí u Maslova)*. Dodávám pouze, že právě teď, kdy bezprostřední podmínky pro činnost sociálních demokratů se nejméně podobají optimistickým předpokladům, bije Plechanovova chyba ještě více do očí. III. дума nás rozhodně nemůže přimět k tomu, abychom přestali bojovat za rolnickou agrární revoluci, ale nutí nás určitý čas pracovat v agrárních poměrech, které statkářům umožňují co nejbrutálnější vykořisťování. Právě Plechanov, který se zvláště stará o nepříznivou skutečnost, teď program pro tuto nepříznivou skutečnost nemá!

3. Jestliže jsme si stanovili úkol pomáhat rolnické revoluci, musíme si jasně uvědomit, jak obtížný je to úkol a jak je nezbytný *soulad* mezi politickými a agrárními přeměnami. Jinak by se spojení agrárního „optimismu“ (konfiskace plus municipalizace nebo rozdělení půdy) s politickým „pesimismem“ (Novosedskij: „relativní“ demokratizace v centru) stalo vědecky neudržitelné a prakticky reakční.

Menševici přímo proti své vůli připouštějí rolnickou revoluci, když nechtějí jasně a přesně ukázat lidu celou její podobu. Objevuje se u nich názor, který s neskonalou naivitou vyjádřil menševik Pticyň ve Stockholmu: „Skončí revoluční zmatky, buržoazní život se vrátí do obvyklých ko-

* Viz Sebrané spisy 13, Praha 1983, s. 52–53. *Red.*

lejí, a nedojde-li k dělnické revoluci na Západě, buržoazie se u nás nevyhnutelně dostane k moci. To soudruh Lenin nebude a nemůže popírat“ (Protokol, s. 91). Dopadlo to tak, že nepromyšlené abstraktní chápání buržoazního převratu zastínilo otázku jeho zvláštní varianty, jíž je rolnická revoluce. Všechno to jsou pouhé „zmatky“, skutečné jsou pouze „obvyklé koleje“. Je těžké názorněji vyjádřit šosácký názor a nepochopení toho, oč se vlastně bojuje v naší buržoazní revoluci.

Rolnictvo nemůže uskutečnit agrární převrat, dokud neodstraní starou moc, pravidelnou armádu a byrokracii, protože to všechno jsou nejspolehlivější opory statkářské pozemkové držby spjaté s ní tisícerými nitkami. Proto je představa o rolnickém převratu prostřednictvím demokratizace pouze místních orgánů bez úplného rozbití ústředních institucí vědecky neudržitelná. Prakticky je tato představa reakční proto, že nahrává maloburžoazní tuposti a maloburžoaznímu oportunistu, který si to „prostě“ představuje takto: půdu, tu potřebujeme, ale do politiky nám přece nic není! Půdu je třeba vzít všechnu, ale je-li třeba převzít veškerou moc, zda je možné ji převzít a jak ji převzít, o tom rolník nepřemýšlí (nebo nepřemýšlel, dokud ho rozehnání dvou dum nepoučilo). Proto je krajně reakční názor „rolnického kadeta“ pana Pešechonova, který již ve svém Agrárním problému napsal: „Daleko potřebnější je teď jasná odpověď na agrární otázku než například na otázku republiky“ (s. 114). A tento politicky slabomyslný názor (dědictví mistra reakce pana V. V.) se projevil jak známo v celém programu a veškeré taktice strany „lidových socialistů“. Enesové („lidoví socialisté“) nebojují proti nechápavosti rolníka, který neporozuměl spojitosti mezi agrárním a politickým radikalismem, a raději se jeho nechápavosti *přizpůsobují*. Zdá se jim to „praktičtější“, ale ve skutečnosti takové stanovisko odsuzuje rolnický agrární program k absolutnímu neúspěchu. Radikální politický převrat je obtížný, o tom není sporu, ale obtížný je i agrár-

ní; a agrární převrat nelze uskutečnit bez politického a socialisté to nesmějí rolníkům zatajovat, zakrývat to (nejasnými, polokadetskými frázemi o „demokratickém státě“ jako v našem agrárním programu), ale musí říci všechno až do konce, učít rolníky, že nebudou-li v politice důslední, nemohou vážně pomýšlet na konfiskaci statkářské půdy.

V tomto směru nejsou v programu důležitá „jestliže“. Důležité je poukázat na nezbytnost *souladu* mezi agrárními a politickými přeměnami. Stejnou myšlenku lze vyjádřit i jinak než slůvkem „jestliže“: „Strana vysvětluje, že v buržoazní společnosti je nejlepším způsobem pozemkové držby zrušení soukromého vlastnictví půdy, nacionalizace půdy, její přechod do vlastnictví státu a že takové opatření nemůže být uskutečněno ani přinést skutečný užitek bez úplné demokratizace, a to nejen místních institucí, ale celého státního zřízení až po nastolení republiky, rozpuštění pravidelné armády, volitelnost úřednictva lidem atd.“

Protože náš agrární program takové vysvětlení neobsahuje, vzbudili jsme v lidu *nesprávnou* představu, že konfiskaci statkářské půdy lze uskutečnit bez úplné demokratizace ústřední moci. Klesli jsme na úroveň oportunistické maloburžoazie, tj. „lidových socialistů“, protože v obou dumách se ukázalo, že jak jejich program (návrh sto čtyř), tak náš stanovily, že podmínkou agrárních přeměn je demokratizace *pouze místních* institucí. Takový názor je maloměšťácká omezenost, z níž by měly 3. červen 1907 a III. дума vyléčit mnohé lidi, především sociální demokraty.

5. JE MOŽNÁ ROLNICKÁ REVOLUCE BEZ DOBYTÍ MOCI ROLNICTVEM?

Agrární program ruské sociální demokracie je program proletariátu v rolnické revoluci, jež je namířena proti pozůstatkům nevolnictví, proti všemu středověkému v našem agrárním zřízení. Jak jsme viděli, teoreticky uznávají tuto tezi

i menševici (Plechanovův projev ve Stockholmu). Menševici však tuto tezi nedomysleli, nepostřehli, že je nerozlučně spjata s obecnými zásadami sociálně demokratické taktiky v ruské buržoazní revoluci. A tento nedostatek se nejvýrazněji projevil právě v Plechanovových pracích.

Každá rolnická revoluce namířená proti pozůstatkům středověku v celém kapitalisticky uspořádaném společenském hospodářství je buržoazní revoluce. Ale ne každá buržoazní revoluce je rolnická revoluce. Kdyby v zemi s výhradně kapitalisticky organizovaným zemědělstvím uskutečnili kapitalisticky hospodařící zemědělci za pomoci námezdních dělníků agrární revoluci, odstranili například soukromé vlastnictví půdy, byla by to revoluce buržoazní, a rozhodně ne rolnická. Kdyby v zemi, jejíž agrární zřízení již natolik srostlo s kapitalistickým hospodářstvím vůbec, že by nebylo možné odstranit ho bez svržení kapitalismu, proběhla revoluce, která by postavila k moci, řekněme, průmyslovou buržoazii místo absolutistické byrokracie, byla by to revoluce buržoazní, a rozhodně ne rolnická revoluce. Jinými slovy: buržoazní země může existovat bez rolnictva a buržoazní revoluce v takové zemi je možná bez rolnictva. V zemi s převážně rolnickým obyvatelstvem je možná buržoazní revoluce, ale i taková revoluce, která vůbec není rolnická, tj. taková, která nerevolucionizuje agrární vztahy týkající se speciálně rolnictva a nestaví rolnictvo do řad alespoň poněkud aktivnějších společenských sil tvořících revoluci. Obecný marxistický pojem „buržoazní revoluce“ obsahuje tudíž určité teze, které jsou závazné pro každou rolnickou revoluci v zemi rozvíjejícího se kapitalismu, ale tento obecný pojem ještě vůbec nic neříká o tom, má-li se (ve smyslu objektivní nutnosti) buržoazní revoluce dané země, aby dosáhla úplného vítězství, stát rolnickou revolucí, nebo ne.

Nesprávnost taktické linie Plechanova a menševiků, kteří ho následovali v prvním období ruské revoluce (tj. v letech 1905—1907), spočívá především v naprostém nepo-

chopení tohoto vzájemného vztahu mezi buržoazní revolucí vůbec a rolnickou buržoazní revolucí. Strašný povyk*, v menševické literatuře obvyklý, že bolševici prý nechápou buržoazní charakter probíhající revoluce, není nic jiného než zastírání tohoto nedostatku. Ve skutečnosti se ani jeden sociální demokrat té či oné frakce ani před revolucí, ani během ní nevzdal marxistických názorů na buržoazní charakter revoluce: pouze „zjednodušovatelé“, vulgarizátoři frakčních neshod mohli tvrdit opak. Avšak část marxistů, zejména pravé křídlo, se celou dobu omezovala na všeobecné, abstraktní, šablonovité chápání buržoazní revoluce, protože nepochopila *specifičnosti* dané buržoazní revoluce právě jako revoluce rolnické. Je zcela přirozené a nevyhnutelné, že toto křídlo sociální demokracie nemohlo pochopit zdroj kontrarevolučnosti naší buržoazie v ruské revoluci, nemohlo jasně určit, které třídy jsou s to v této revoluci plně zvítězit, a muselo nutně dospět k názoru, že v buržoazní revoluci musí proletariát podporovat buržoazii, v buržoazní revoluci musí být hlavním činitelem buržoazie, že revoluční rozmach poklesne, odvrátí-li se buržoazie od revoluce atd. atp.

Naproti tomu bolševici od samého počátku revoluce na jaře a v létě roku 1905, kdy se ještě vůbec nedalo mluvit o záměně bolševismu za bojkotismus, bojůvkářství apod., jak je to dnes běžné mezi ignoranty a nedouky, jasně poukázali na *zdroj* našich neshod v otázce taktiky, neboť vylčeni rolnickou revoluci jako jednu z forem buržoazní revoluce a definovali její vítězství jako „revolučně demokratickou diktaturu proletariátu a rolnictva“. Obrovským *ideologickým* úspěchem, jehož bolševismus dosáhl od té doby v mezinárodní sociální demokracii, byl Kautského článek o hybných silách ruské revoluce^[450] (ruský překlad zredi-

* V Plechanovových Nových dopisech o taktice a netaktičnosti^[242] (vydal Glagolev, Petrohrad) je to povyk přímo směšný. Je v nich spousta silných slov, nadávek a úšklebků na adresu bolševiků, ale žádná pořádná myšlenka.

goval a předmluvu k němu napsal N. Lenin: Hybné síly a perspektivy ruské revoluce, Moskva 1907, vydavatelství Novaja epocha). Je známo, že Kautsky se na počátku rozkolu mezi bolševiky a menševiky v roce 1903 postavil na stranu menševiků. Kautsky sledoval ruskou revoluci, nejednou o ní psal a v roce 1907, když mu Plechanov poslal svůj známý dotazník^[240], okamžitě pochopil jeho chybu. V tomto dotazníku se Plechanov ptal *pouze* na buržoazní charakter ruské revoluce, nevyčleňoval pojem rolnická buržoazní revoluce a nepřekročil rámec všeobecných pojmů „buržoazní demokracie“ a „buržoazní opoziční strany“. Kautsky v odpovědi Plechanovovi opravil jeho chybu a napsal, že buržoazie není hybnou silou ruské revoluce, že v *tomto* smyslu doba buržoazních revolucí minula, že „trvalé společné zájmy po celé období revolučního boje existují pouze mezi proletariátem a rolnictvem“ (cit. brožura^[84], s. 30–31), že „tyto (trvalé zájmy) se musí stát základem veškeré revoluční taktiky ruské sociální demokracie“ (tamtéž, s. 31). V tom jsou naprosto jasně vyjádřeny *základy* bolševické taktiky *na rozdíl* od menševické. Plechanov se proti tomu zlostně ohrazuje ve svých Nových dopisech atd. Jeho zlost však jen názorněji prozrazuje chabost argumentace. Krize, kterou prožíváme, „je přece jen buržoazní“, tvrdí Plechanov, když spílá bolševikům, že jsou „negramotní“ (s. 127). Toto spílání je jenom projevem bezmocného vzteku. Plechanov nepochopil rozdíl mezi rolnickou buržoazní revolucí a nerolnickou buržoazní revolucí. Říká, že Kautsky „přeceňuje rychlost vývoje našeho rolníka“ (s. 131), že „naše (Plechanovovy a Kautského) myšlenky se mohou lišit jen v odstínech“ (s. 131) atp., uchyluje se tak k nejubožejším, zbabělým vytáčkám, neboť každý alespoň trochu uvažující člověk vidí pravý opak. Problém není v „odstínech“, není v rychlosti vývoje, ani v „uchopení“ moci, jak vykřikuje Plechanov, ale v *základním* pohledu na *třídy* schopné být hybnou silou ruské revoluce. Ať chtějí či nechtějí, Plechanov a menševici *nevyhnu-*

telně sklouzávají k oportunistickému podporování buržoazie, protože nechápou kontrarevolučnost buržoazie v rolnické buržoazní revoluci. Bolševici od začátku definovali obecné a základní třídní podmínky vítězství této revoluce jako demokratickou diktaturu proletariátu a rolnictva. Kautsky ve svých Hybných silách došel v podstatě ke stejnému názoru a zopakoval jej v *druhém* vydání své Sociální revoluce, kde říká: „Ono (vítězství ruské sociální demokracie v blízké budoucnosti) může být pouze věcí svazku (einer Koalition) proletariátu a rolnictva“ (Die soziale Revolution, von K. Kautsky. Zweite Auflage, Berlin 1907, Seite 62^[448]). (Nedostatek místa nám nedovoluje zmínit se o dalším dodatku Kautského v druhém vydání, o jeho hodnocení poučení z prosince 1905, hodnocení, které se *zásadně* rozchází s menševismem.)

Vidíme tedy, že Plechanov úplně kapituloval v otázce *základů* veškeré sociálně demokratické taktiky vůbec v takové buržoazní revoluci, která může zvítězit jen jako rolnická revoluce. Moje slova ve Stockholmu (duben 1906)*, že Plechanov dovedl menševismus ad absurdum, když zamítl uchopení moci rolnictvem v rolnické revoluci, literatura vydaná později zcela potvrdila. A tato základní chyba v taktické linii se musela projevit v menševickém agrárním programu. Jak jsem již několikrát výše podotkl, municipalizace nevyjadřuje ani v ekonomice, ani v politice plně podmínky skutečného vítězství rolnické revoluce, skutečného vydobytí moci proletariátem a rolnictvem. V ekonomice je takové vítězství neslučitelné s upevněním staré přídělové držby půdy a v politice s pouhou demokratizací místní samosprávy bez úplné demokratizace ústřední moci.

* Viz Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 381. *Red.*

6. JE NACIONALIZACE PŮDY DOSTATEČNĚ PRUŽNÝM PROSTŘEDKEM?

Soudruh Džon řekl ve Stockholmu (Protokol^[256], s. 111), že „návrh na municipalizaci půdy je přijatelnější, protože je pružnější, přihlíží k různým hospodářským podmínkám a připouští, aby municipalizace byla uskutečněna v samotném procesu revoluce“. Na základní nedostatek municipalizace v tomto směru jsem již poukázal: upevňuje vlastnictví přídělové půdy. V tomto směru je daleko pružnější nacionalizace, protože umožňuje mnohem svobodněji zorganizovat nová hospodářství na půdě „zbažené přehrad“. Zde je třeba se ještě stručně zmínit o dalších, méně významných Džonových argumentech.

Džon říká: „Rozdělením půdy by se někde obnovily staré agrární vztahy. V některých oblastech by připadlo na každou usedlost 200 děsjatin, a tak bychom například na Urale vytvořili třídu nových statkářů.“ Vzor argumentu, který obviňuje vlastní systém! A takové argumenty rozhodovaly na menševickém sjezdu! Právě municipalizace, a výhradně ona, trpí neduhem, na který se zde poukazuje, protože jediné ona zajišťuje trvale půdu jednotlivým oblastem. Vinno není rozdělení půdy, jak si myslí Džon, který se tak dopouští směšné chyby v logice, ale provincialismus municipalistů. Podle programu menševiků by zmunicipalizovaná uralská půda stejně zůstala „v držbě“ Uralských. Vzniklo by tak *nové* reakční kozáctvo, reakční proto, že privilegovaní drobní zemědělci, kteří by měli desetkrát více půdy než všichni ostatní, by se nutně museli postavit proti rolnické revoluci, musili by hájit výsady soukromého vlastnictví půdy. Zbývá nám pouze předpokládat, že na základě téhož programu by mohl „demokratický stát“ prohlásit desítky miliónů děsjatin uralských lesů za „lesy celostátního významu“ nebo za „půdní fond vhodný k osídlení“ (kadet Kaufman to přece připouští u uralských lesů do 25 % zalesnění, což se týká 21 miliónů děsjatin ve Vjatecké, Ufské

a Permské gubernii!) a na základě toho je převzít do své „držby“. Municipalizace vyniká jedinež zmateností, a ne pružností.

Dále se podíváme na uskutečnění municipalizace v samotném procesu revoluce. V této otázce se útočí na mé „rolnické revoluční výbory“ jako na stavovskou instituci. My jsme přece pro společnost bez stavů — tvářili se liberálně menševici ve Stockholmu. Laciný liberalismus! Naši menševici však nepomysleli na to, že k zavedení nestavovské samosprávy je nutno nejprve zvítězit a zbavit moci privilegovaný stav, proti němuž je veden boj. Právě „v samotném procesu revoluce“, jak říká Džon, tj. v procesu boje za vyhnání statkářů, v procesu oněch „*revolučních vystoupení rolnictva*“, o nichž mluví i rezoluce menševiků o taktice, jsou možné pouze rolnické výbory. Zavedení nestavovské samosprávy zajišťuje náš politický program, taková samospráva se bude nevyhnutelně zavádět a musí se zavádět jako *správní* organizace po vítězství, kdy veškeré obyvatelstvo bude nuceno uznat nový režim. Nejsou-li slova našeho programu o „podporování revolučních vystoupení rolnictva včetně konfiskace statkářské půdy“ frází, je třeba pomýšlet na organizování mas *k těmto* „vystoupením“! Na to menševický program nemyslí. Je vypracován tak, aby mohl být snadno celý přeměněn v parlamentní návrh zákona vedle návrhů buržoazních stran, které nenávidí jakékoli „vystoupení“ (jako kadeti) nebo oportunisticky uhýbají před úkolem soustavně tato vystoupení a jejich organizování podporovat (jako lidoví socialisté). Takto vypracovaný program je však nedůstojný dělnické strany, která mluví o rolnické agrární revoluci a jejímž cílem není uspokojit velkoburžoazii a byrokracii (jako kadeti), ani maloburžoazii (jako lidoví socialisté), ale výhradně rozvíjet uvědomění a iniciativu širokých mas v průběhu jejich boje proti feudálnímu Rusku.

Připomeňme si alespoň v obecných rysech tu spoustu rolnických „*revolučních vystoupení*“, která proběhla v Rus-

ku na jaře 1905, na podzim 1905 a na jaře 1906. Slibujeme, že budeme taková vystoupení podporovat, nebo ne? Jestliže ne, pak by náš program nemluvil pravdu. Jestliže ano, pak je jasné, že k organizování *těchto* vystoupení *nedává* program žádné pokyny. Taková vystoupení lze organizovat pouze bezprostředně na místě boje, organizaci musí vytvářet pouze bezprostředně masu, které se boje účastní, to znamená, že to musí být bezpodmínečně organizace typu rolnických výborů. Bylo by přímo směšné čekat, že se při takových vystoupeních vytvoří velké oblastní samosprávy. Je ovšem žádoucí a nezbytné rozšířit vítězné místní výbory, jejich pravomoc a vliv na sousední obce, újezdy, gubernie, města, okruhy *a na celý stát*. Nelze nic namítat proti tomu, že program poukázal na nezbytnost takového rozšíření, ale pak je nutné neomezovat se na oblasti, ale jít dál až k ústřední moci. To za první. A za druhé je pak nutné mluvit ne o *samosprávách*, protože takový termín ukazuje na *závislost* správních organizací na *uspořádání* státu. „Samospráva“ působí podle předpisů vydávaných ústřední mocí a v rozsahu, který tato moc určuje. Avšak organizace bojujícího lidu, o nichž mluvíme, musí být absolutně nezávislé na všech institucích staré moci, musí bojovat za nové uspořádání státu, musí být nástrojem veškeré moci lidu (čili úplné moci lidu) a nástrojem k jejímu zajištění.

Zkrátka a dobře, menševický program je z hlediska „samotného procesu revoluce“ ve všech směrech nevyhovující, obráží se v něm zmatené menševické myšlenky o prozatímní moci atd.

7. MUNICIPALIZACE PŮDY A MUNICIPALNÍ SOCIALISMUS

Sblížení obou pojmů je dílem samotných menševiků, kteří ve Stockholmu prosadili svůj agrární program. Stačí jmenovat dva významné menševiky, Kostrova a Larina.

Kostrov ve Stockholmu řekl: „Někteří soudruzi jako by slyšeli o municipálním vlastnictví poprvé. Připomenu jim, že v západní Evropě je celý směr“ (! přesně tak!) „nazývaný ‚municipální socialismus‘ (Anglie), což znamená rozšíření vlastnictví městských a vesnických municipií, a proto jsou i naši soudruzi. Mnohá municipia vlastní nemovitý majetek, ale to není v rozporu s naším programem. Teď máme možnost získat (!) pro municipia zdarma (!! nemovitý majetek a musíme toho využít. Zkonfiskovaná půda musí být přece zmunicipalizována“ (s. 88).

Naivní názor na „možnost získat zdarma bohatství“ je zde vyjádřen skvěle. Řečník zapomněl jen na to, proč tento „směr“ municipálního socialismu právě jako zvláštní směr a převážně v Anglii, kterou si vzal za vzor, je směrem *krajního oportunismu*. Proč Engels, když v dopisech Sorge-mu^[394] charakterizoval tento krajně intelektuální oportunismus anglických fabiánů, zdůraznil maloměšťáctví jejich „municipalizačních“ snah?¹²⁰

A spolu s Kostrovem si notuje ve svém komentáři k menševickému programu Larin: „V některých krajích by snad mohla místní lidová samospráva vést tato velká hospodářství sama ve vlastní režii, jako mají například městské dумы koňské dráhy nebo jatky, a pak veškerý (!! zisk z nich bude k dispozici všemu (!) obyvatelstvu“* — a ne místní buržoazii, drahý Larine?

Maloměšťácké iluze maloměšťáckých hrdinů západoevropského municipálního socialismu se už projevují. Zapomnělo se jak na panství buržoazie, tak na to, že pouze v městech s velkým procentem *proletářského* obyvatelstva se daří uhájit pro pracující něco z drobtů municipální správy! Ale to jen tak mimochodem. Hlavní pokrytectví „municipálně socialistické“ myšlenky municipalizace půdy spočívá v následujícím.

Buržoazní inteligence na Západě, podobně jako angličtí

* Rolnická otázka a sociální demokracie, s. 66.

fabiáni, povyšuje municipální socialismus na zvláštní „směr“ právě proto, že sní o sociálním míru, o smíření tříd a chce odvést pozornost společnosti od stěžejních otázek celého ekonomického řádu a celého *uspořádání* státu k druhořadým otázkám místní *samosprávy*. Nejostřeji se třídní rozpory projevují ve stěžejních otázkách; jak jsme již poukázali, právě zde jsou dotčeny samotné základy panství buržoazie jako třídy. Proto právě zde je maloměšťácká, reakční utopie o částečném uskutečnění socialismu zvlášť beznadějná. Pozornost se přenáší na druhořadé problémy místního charakteru, ne na otázku panství buržoazie jako třídy, ani na otázku hlavních nástrojů tohoto panství, ale na otázku využití *drobtů*, které bohatá buržoazie ušetrňuje na „*potřeby obyvatelstva*“. Je pochopitelné, že mluví-li se odděleně o takových otázkách, jako je vynaložení nepatrných (ve srovnání s celkovou výší nadhodnoty a s celkovou sumou státních výdajů buržoazie) obnosů, které je *sama buržoazie ochotna* dát na zdravotnictví (Engels poukazoval v práci K bytové otázce^[383], že epidemie šířící se ve městech vzbuzují obavy samotné buržoazie¹²¹), na vzdělání lidu (buržoazie musí přece mít vyučené dělníky, schopné zvládnout vysokou úroveň techniky!) atd., pak je možné v souvislosti s *takovými druhořadými* otázkami žvanit o „sociálním míru“, o škodlivosti třídního boje apod. Co je to za třídní boj, když buržoazie sama vydává peníze na „*potřeby obyvatelstva*“, na zdravotnictví a školství? Nač sociální revoluce, když prostřednictvím místních *samospráv* lze ponenáhu a postupně rozšiřovat „*kolektivní vlastnictví*“, „*socializovat*“ výrobu: koňské dráhy a jatky, na něž tak vhodně poukazuje vážený J. Larin?

Maloměšťácký oportunistismus tohoto „směru“ spočívá v tom, že se zapomíná na *úzký rámeček* takzvaného „municipálního socialismu“ (ve skutečnosti municipálního kapitalismu, jak správně namítají angličtí sociální demokraté proti fabiánům). Zapomíná se na to, že dokud buržoazie vládne jako třída, nemůže dovolit, aby se někdo

dotkl, třeba jen z „municipálního“ hlediska, skutečných *základů* jejího panství, že pokud buržoazie dovoluje, trpí „municipální socialismus“, pak právě jen proto, že se nedotýká *základů* jejího panství, neohrožuje *důležité* zdroje jejího bohatství, vztahuje se pouze na onu místní, úzkou sféru výdajů, které buržoazie sama *ponechává* v kompetenci „obyvatelstva“. Stačí se jen zběžně seznámit s „municipálním socialismem“ na Západě a uvidíme, že každý pokus *socialistických* municipií jen nepatrně překročit rámec obvyklého, tj. drobného, nicotného hospodaření, které dělníkovi nepřináší žádné *podstatné* úlevy, každý pokus se jen zcela nepatrně dotknout *kapitálu*, vyvolává vždy a bezpodmínečně rozhodné veto ústřední moci buržoazního státu.

A právě tuto základní chybu, tento maloměšťácký oportunismus západoevropských fabiánů, posibilistů a bernsteinovců přejímají naši municipalisté.

„Municipální socialismus“ je socialismus v otázkách *místní správy*. To, co překračuje rámec *místních* zájmů, rámec funkcí státní *správy*, tj. všechno, co souvisí s hlavními zdroji důchodu vládnoucích tříd a základními prostředky zajišťujícími jejich panství, všechno, co se dotýká ne správy státu, ale jeho *uspořádání*, se *automaticky* vymyká sféře „municipálního socialismu“. A naši mudrci chtějí palčivou otázku půdy, která má celonárodní význam a zcela bezprostředně se dotýká životních zájmů vládnoucích tříd, obejít tím, že ji *zařazují* mezi „otázky místní správy“! Na Západě municipalizují koňské dráhy a jatky, proč bychom my nemohli municipalizovat dobrou polovinu veškeré půdy? — uvažuje ruský intelektuálek. Hodí se to jak pro případ restaurace, tak pro případ neúplné demokratizace ústřední moci!

Výsledkem je agrární socialismus v buržoazní revoluci a socialismus zcela maloburžoazního typu, který počítá s tím, že *zařazením* *palčivých* otázek mezi méně významné, týkající se pouze místní správy, se *otupí* třídní boj při jejich

řešení. Ve skutečnosti otázka hospodaření na polovině lepší půdy nemůže být ani otázkou místní, ani otázkou správy. Je to otázka celostátního významu, otázka uspořádání nejen statkářského, ale i buržoazního státu. A lákat lid na myšlenku, že se může před uskutečněním socialistického převratu rozvíjet v zemědělství „municipální socialismus“, to je ta nejnepřípustnější demagogie. Marxismus připouští zařadit do programu buržoazní revoluce nacionalizaci, protože nacionalizace je buržoazní opatření, protože absolutní renta brzdí vývoj kapitalismu a soukromé vlastnictví půdy je brzdou kapitalismu. Ale aby mohla být do programu buržoazní revoluce zařazena municipalizace velkostatků, musel by se marxismus předělat na fabiánský intelektuálský oportunistus.

Právě v této otázce je nejmarkantnější rozdíl mezi maloburžoazními a proletářskými metodami v buržoazní revoluci. Maloburžoazie, dokonce ta nejradikálnější, včetně naší strany socialistů-revolucionářů, předpovídá, že *po* buržoazní revoluci nenastane třídní boj, ale zavládne všeobecný blahobyt a klid. Proto si předem „staví hnízdečko“, vnáší plány maloburžoazního reformátorství do buržoazní revoluce, diskutuje o různých „normách“, o „regulování“ pozemkové držby, o upevnění principu práce a drobného hospodářství založeného na vlastní práci atd. Maloburžoazní metoda je metoda vytváření vztahů co největšího sociálního míru. Proletářská metoda je *výhradně* očišťování cesty od všeho středověkého, očišťování cesty pro *třídní boj*. Proletář může proto veškeré „normy“ pozemkové držby přenechat k posouzení drobným vlastníkům: proletáře zajímá pouze odstranění statkářských latifundií, pouze zrušení soukromého pozemkového vlastnictví jako *poslední* překážky třídního boje v zemědělství. V buržoazní revoluci nás nezajímá maloburžoazní reformátorství ani budoucí „hnízdečko“ uspokojených drobných vlastníků, ale podmínky boje proletariátu proti každému maloburžoaznímu uspokojení na buržoazním základě.

Právě tento protiproletářský duch vnáší do programu *buržoazní* agrární revoluce municipalizace, protože nerozšiřuje a nezostřuje třídní boj, jak si naprosto nesprávně myslí menševici, ale naopak jej *otupuje*. Otupuje jej i tím, že připouští demokratizaci místní samosprávy při neúplné demokratizaci ústřední moci. Otupuje jej i myšlenkou „municipálního socialismu“, protože ten je *myslitelný* v buržoazní společnosti pouze *mimo* hlavní cestu boje, pouze v drobných, místních, druhořadých otázkách, v nichž *do-konce* buržoazie může ustoupit, může se s nimi smířit, aniž by ztratila své panství jako třída.

Dělnická třída musí dát buržoazní společnosti ten nejčistší, nejdůslednější a nejradikálnější program buržoazního převratu včetně buržoazní nacionalizace půdy. Proletariát se v buržoazní revoluci s opovržením odvrací od maloburžoazního reformátorství: zajímá nás svoboda pro boj, a ne svoboda pro maloměšťácké štěstí.

Oportunistická inteligence v dělnické straně usiluje přirozeně o něco jiného. Místo rozsáhlého revolučního programu buržoazního převratu soustřeďuje pozornost na maloburžoazní utopii: uhájit místní demokratismus při existenci nedemokratického ústředí, zajistit pro drobné reformátorství koutek municipálního hospodářství chráněný před velkými „zmatky“, obejít ostří neobyčejně vyhroceného konfliktu o půdu podle receptu antisemitů, tj. zařadit důležitou otázku celonárodního významu do kategorie druhořadých místních problémů.

8. NĚKTERÉ PŘÍKLADY ZMATKŮ ZPŮSOBENÝCH MUNICIPALIZACÍ

Jakými nejasnostmi zamotal „municipalizační“ program hlavy sociálních demokratů, k jaké bezmocnosti odsoudil propagandisty a agitátory, o tom svědčí následující případy.

J. Larin je bezesporu jedním z předních a v literatuře známých menševiků. Jak je vidět z protokolu, ve Stockholmu se velmi aktivně účastnil prosazování programu. Jeho brožura Rolnická otázka a sociální demokracie, vydaná v sérii brožur vydavatelství Novyj mir, je téměř oficiálním komentářem k menševickému programu. Podívejme se, co tento komentátor píše. Závěrečné stránky jeho brožury jsou věnovány souhrnnému výkladu o agrárních přeměnách. Autor předpokládá trojí výsledek těchto přeměn: 1. dodatečné přiděly půdy do soukromého vlastnictví rolníků za náhradu — „nejnepříznivější výsledek pro dělnickou třídu, nižší vrstvy rolnictva a celý vývoj národního hospodářství“ (103). Druhý možný výsledek je nejlepší a třetí, i když nepravděpodobný, je „písemné potvrzení povinného rovného užívání půdy“. Právem bychom se mohli domnívat, že podle názoru přívržence municipalizačního programu musí být druhým výsledkem municipalizace. Nikoli. Poslouchejte:

„Může se stát, že všechna konfiskovaná *nebo dokonce všechna půda vůbec* bude prohlášena za *společné státní vlastnictví* a předána místní samosprávě, aby ji *bezplatně* (? ?) rozdala do užívání těm, kdo na ní skutečně hospodaří, aniž by ovšem bylo v celém Rusku zavedeno rovné užívání půdy a zakázána námezdní práce. Jak jsme viděli, takové řešení nejlépe zajistí jak prvořadé zájmy proletariátu, tak celkové zájmy socialistického hnutí i zvýšení produktivity práce, což je základní životní otázka v Rusku. Sociální demokraté musí proto obhajovat a prosazovat právě takovou agrární reformu (?). Ta se uskuteční tehdy, až při vyvrcholení revoluce budou uvědomělé prvky společenského vývoje silné“ (103. Podtrženo námi).

Myslí-li si J. Larin nebo další menševici, že je zde vložena program municipalizace, pak je to tragikomický omyl. Předání *veškeré* půdy do vlastnictví státu je *nacionalizace půdy*, a disponování touto půdou si ani nelze představit jinak než prostřednictvím místních samospráv, řídicích se zákonem platným pro celý stát. Takový program — samozřejmě ne „reforem“, ale revoluce — bezesbýtku schvalují s výjimkou bodu o „bezplatném“ rozdávání půdy

rolníkům, kteří na ní hospodaří dokonce s použitím námezdní práce. Slibovat takovou věc za buržoazní společnost by se hodilo spíše pro antisemitu než pro sociálního demokrata. Marxista nemůže pokládat takový výsledek v rámci kapitalistického vývoje za možný a nemá také důvod považovat za žádoucí předání renty farmářským podnikatelům. Ale s výjimkou tohoto bodu, v němž se autor nejpravděpodobněji přeřekl, zůstává nesporný fakt, že v populární menševické brožuře se za nejlepší výsledek v souvislosti s vrcholným vývojem revoluce považuje *nacionalizace půdy*.

Týž Larin píše o tom, co dělat se soukromou půdou:

„Pokud jde o soukromou půdu, obhospodařovanou velkými produktivními kapitalistickými hospodářstvími, nezamýšlejí ji sociální demokraté konfiskovat jen proto, aby ji rozdělili mezi drobné hospodáře. Zatímco průměrný výnos malého rolnického hospodářství na vlastní nebo zpachtované půdě nedosahuje ani 30 pudů* z děsjatiny, činí průměrný výnos kapitalistického hospodářství v Rusku přes 50 pudů“ (64).

Těmito slovy Larin v podstatě hází přes palubu myšlenku *rolnické* agrární revoluce, protože uvádí průměrné údaje o úrodnosti *veškeré* statkářské půdy. Nebudeme-li předpokládat co nejširší a nejrychlejší růst produktivity práce v drobném rolnickém hospodářství osvobozeném od feudalismu, pak nemá smysl „podporovat revoluční akce rolnictva včetně konfiskace statkářské půdy“. A dále Larin zapomíná, že na otázku, „proč chtějí sociální demokraté konfiskovat kapitalistická hospodářství“, odpovídají usnesení stockholmského sjezdu.

Právě soudruh Strumilin podal na stockholmském sjezdu pozměňovací návrh, aby po slovech hospodářský rozvoj (v rezoluci) následovalo: „Trvat proto na tom, aby se na konfiskovaných kapitalistických velkostatech hospodařilo i nadále kapitalisticky ve prospěch všeho lidu a za podmí-

* Pud — 16,38 kg. *Čes. red.*

nek, které nejlépe zajišťují potřeby zemědělského proletariátu“ (s. 157). Pozměňovací návrh byl zamítnut *všemi hlasy proti jednomu* (tamtéž).

Přesto se mezi masami agituje bez ohledu na usnesení sjezdu! Municipalizace ponechávající přídělovou půdu v soukromém vlastnictví je natolik zamotaná věc, že komentování programu se bezděčně rozchází s usnesením sjezdu.

K. Kautsky, kterého tak často a tak neoprávněně citovali ve prospěch toho či onoho programu (neoprávněně proto, že kategoricky odmítal vyslovit se jednoznačně k této otázce a omezil se na objasnění některých obecných pravd), týž Kautsky, kterého, což je kuriózní, citovali dokonce na obhajobu municipalizace, psal, jak se ukazuje, v dubnu 1906 M. Šaninovi^[85]:

„Municipalizací jsem zřejmě rozuměl něco jiného než Vy a možná i než Maslov. Chápal jsem ji takto: velkostatky budou zkonfiskovány a občiny (!) nebo větší organizace budou na jejich půdě i nadále hospodařit ve velkém, nebo se půda bude propachtovávat výrobním družstvům. Nevím, zda je to v Rusku možné, nevím také, budou-li s tím rolníci souhlasit. Neříkám také, že to musíme požadovat, myslím si jen, že *požadují-li* to jiní, mohli bychom s tím klidně souhlasit. Byl by to zajímavý pokus.“*

Tyto citáty snad dostatečně ukazují, jak lidé, kteří se stockholmským programem plně sympatizovali nebo sympatizují, jej svými výklady *potírají*. Příčinou toho je neho-

* M. Šanin, Municipalizace, nebo rozdělení půdy do vlastnictví? Vilno 1907, s. 4. M. Šanin právem pochybuje, zda je možné Kautského radit mezi stoupence municipalizace, a protestuje proti reklamě, kterou mu dělají menševici (v menševické Pravdě¹²² z roku 1906). V dopise Kautského, který uveřejnil Maslov, se výslovně říká: „Můžeme ponechat na rolnících, aby sami rozhodli, jaké *formy* má mít pozemkové vlastnictví odebrané velkým pozemkovým vlastníkům. Pokládám bych za chybu chtít jim v tomto směru cokoli vnucovat“ (s. 16, K otázce agrárního programu, Maslov a Kautsky, vyd. Novyj mir, Moskva 1906^[90]). Právě toto zcela určité prohlášení Kautského vylučuje municipalizaci, kterou menševici rolníkům *vnucují*.

různý zmatek v programu, který teoreticky souvisí s odmítáním Marxovy teorie renty a prakticky je přizpůsobený k nemožné „střední“ eventualitě demokratizace místní samosprávy za existence nedemokratické ústřední moci a který z ekonomického hlediska vnáší maloměšťácké pseudosocialistické reformátorství do programu buržoazní revoluce.

Kapitola V

TŘÍDY A STRANY V ROZPRAVÁCH O AGRÁRNÍ OTÁZCE V II. DUMĚ

Myslíme si, že nebude na škodu podívat se na agrární program dělnické strany v ruské buržoazní revoluci ještě z poněkud jiného hlediska. Rozbor ekonomických podmínek převratu a politických argumentů pro ten či onen program je třeba doplnit obrazem boje různých tříd a stran, jenž by podle možnosti ukázal všechny zájmy v bezprostřední konfrontaci. Jedině takový obraz může poskytnout představu o zkoumaném jevu (boj o půdu v ruské revoluci) *v jeho celistvosti*, neboť budou vyloučeny jednostranné a nahodilé dílčí výroky a zároveň budou teoretické závěry prověřovány praktickým instinktem zainteresovaných osob. Kterýkoli představitel strany i třídy se může jako jednotlivec mýlit, ale když vystupuje před veřejností, před veškerým obyvatelstvem, pak příslušné skupiny nebo třídy, které jsou na boji zainteresovány, jednotlivé chyby nevyhnutelně napravují. Třídy se nemýlí: celkem yzato určují své zájmy a své politické úkoly podle podmínek boje a podmínek společenského vývoje.

K vykreslení takového obrazu máme skvělý materiál ve stenografických záznamech obou dum. Vezmeme II.

dumu, protože obráží nesporně úplněji a dokonaleji boj tříd v ruské revoluci: volby do II. dумы nebojkotovala ani jedna vlivnější strana. Politické rozeskupení poslanců II. dумы je daleko vyhraněnější, frakce jsou semknutější a těsněji spjaté s příslušnými stranami. Zkušenosti z I. dумы poskytly všem stranám dost materiálu k tomu, aby promyšleněji určily svou linii. Pro všechno to je nutno dát přednost II. dumě. Na rozpravu v I. dumě se budeme odvolávat jen tehdy, bude-li třeba doplnit nebo objasnit prohlášení přednesená v II. dumě.

Aby obraz boje tříd a stran v rozpravách II. dумы byl úplný a přesný, musíme vzít každou významnější a svéráznější frakci v dumě zvlášť a charakterizovat ji na základě citátů z hlavních projevů o nejdůležitějších bodech agrární otázky. Druhořadé řečníky nemůžeme a ani nemusíme citovat všechny, všimneme si jen těch, kteří přinesli něco nového nebo nějak pozoruhodně osvětlili některou stránku věci.

Hlavní skupiny poslanců v dumě, které se jasně projevíly v rozpravách o agrární otázce, jsou tyto: 1. pravice a okťabristé — jak poznáme, v II. dumě nebyly mezi nimi podstatné rozdíly; 2. kadeti; 3. pravicoví a okťabrističtí rolníci, kteří byli, jak uvidíme, levěji orientovaní než kadeti; 4. rolníci nestraníci; 5. narodníci čili trudovická inteligence, která byla poněkud pravicovější; 6. trudovici z řad rolníků, pak 7. socialisté-revolucionáři; 8. „nacionálové“, představitelé neruských národů a národností a 9. sociální demokraté. O stanovisku vlády se zmíníme v souvislosti s tou skupinou v dumě, s níž se vláda v podstatě shoduje.

1. PRAVICE A OKŤABRISTÉ

Stanovisko pravice v agrární otázce vyjádřil nesporně nejlépe hrabě Bobrinskij v projevu dne 29. března 1907 (18. zasedání II. dумы^[342]). Hrabě se nejprve nedohodl s le-

vicově orientovaným knězem Tichvinským o Písmu a jeho příkázání být poslušen vrchnosti, pak připomenul „nejčistší a nejsvětější stránku ruských dějin“ (1289)* — osvobození rolníků (o tom se později zmíníme zvlášť), a „se zdviženým hledím“ se pustil do agrární otázky. „Před takovými 100—150 lety žili rolníci téměř v celé západní Evropě stejně uboze, byli zdeptáni a nevědomí jako dnes u nás. Byla tam stejná občina jako u nás v Rusku, s rozdělováním půdy podle počtu duší, tento typický přežitek feudálního zřízení“ (1293). Nyní, pokračoval řečník, žijí rolníci v západní Evropě v dostatku. Jakým zázrakem se stal z „ubohého, zdeptaného rolníka zámožný a užitečný občan, který si váží sebe i druhých“? „Na to je pouze jediná odpověď: tím zázrakem je rolnické individuální vlastnictví, vlastnictví, které ti leví zde tak nenávidí, vlastnictví, které my, pravice, budeme hájit všemi silami svého rozumu, celým svým upřímným přesvědčením, protože víme, že ve vlastnictví je síla a budoucnost Ruska“ (1294). „Od poloviny minulého století učinila agrochemie obdivuhodné... objevy v oblasti výživy rostlin a rolníci v zahraničí — drobní vlastníci stejně (??) jako velcí — dovedli využít těchto vědeckých objevů a s použitím umělých hnojiv značně zvýšili výnosy. Nyní, kdy na naší skvělé černozemi sklízíme 30—35 pudů obilí, a někdy nesklidíme ani to, co jsme zaseti, v zahraničí je rok co rok průměrná úroda 70—120 pudů, podle toho, jaká je tam země a klimatické podmínky. Tady máte řešení pozemkové otázky. To není sen ani fantazie. Je to poučný historický příklad. A ruský rolník nepůjde ve šlépějích Pugačova a Stěnky Razina s pokřikem „Saryň na kičku“**“ (Och, hrabě, nezaručujte se!),

* Číslice bez dalšího označení budou všude označovat stránky steno-
 grafického záznamu.

** Odpovídá našemu Marš na palubu! (saryň — banda, chátra; kička — příď na lodi). Tak podle legendárního podání volali piráti na posádku přepadené lodi na Volze, aby se shromáždila na přídi a nepřekážela loupění. *Čes. red.*

„ten půjde jediné správnou cestou, po které šly všechny civilizované národy, cestou svých západoevropských sousedů a koneckonců cestou našich polských bratří, cestou záporoduských rolníků, kteří si už uvědomili, jak zhoubná je občinová a jednotlivým usedlostem patřící rozptýlená držba, a místy již začali zavádět hospodaření na chutorech“ (1296). Hrabě Bobrinskij hovořil dále a zcela správně, že „tato cesta byla ukázána v roce 1861 při osvobození rolníků z nevolnické závislosti“. Radí nelitovat „desítek miliónů“ na to, aby byla „vytvořena zámožná třída rolníků, to je vlastníků“. Prohlašuje: „Tady máte, pánové, v obecných rysech náš agrární program. To není program předvolebních a agitačních slibů. To není program bořící existující sociální a právní normy“ (to je program násilného vyhlazování miliónů rolníků), „to není program nebezpečných fantazií, ale program zcela uskutečnitelný“ (to je ještě otázka) „a vyzkoušený“ (to je fakt). „A je dávno načase vzdát se snu o jakési ekonomické svébytnosti ruského lidu... Jak si ale vysvětlit, že takové zcela nereálné návrhy jako návrh Trudovické skupiny a návrh strany svobody lidu byly předloženy serióznímu zákonodárnému shromáždění? Vždyť ještě žádný parlament na světě neslyšel o tom, že by stát zabral veškerou půdu nebo že by se půda vzala Ivanovi a dala Petrovi... To, že se takové návrhy objevily, to je výsledek bezhlavosti“ (pěkně to vysvětlil!)... „Ruské rolnictvo, můžeš si tedy vybrat ze dvou cest: jedna je široká a napohled snadná — cesta násilného zabránění a nuceného zcizení půdy, na kterou tě odtud zvali. Je to cesta na první pohled vábná, mírně se svažující, ale končí stržící“ (pro statkáře?) „a zkázou jak rolnictva, tak celého státu. Druhá cesta je úzká a trnitá, vede do kopce, ale vede tě k výšinám pravdy, práva a trvalého blahobytu“ (1299).

Jak čtenář vidí, to je program vlády. Uskutečňuje ho právě Stolypin svým proslulým agrárním zákonem podle článku 87. Tentýž program zformuloval Puriškevič v

svých agrárních tezích (20. zasedání, 2. dubna 1907, s. 1532—1533)[⁵⁶]. Stejný program po částech obhajovali i okfabristé, počínaje Svjatopolkem-Mirským prvního dne rozprav o agrární otázce (19. března)[⁵²] a konče Kapustinem („rolníci potřebují mít půdu ve vlastnictví, a ne v užívání, jak se to navrhuje“ — 24. zasedání, 9. dubna 1907, s. 1805[⁵⁸]; Kapustin sklidil potlesk pravice „i části středu“).

V programu černosotňovců a okfabristů není ani zmínka na obhajobu předkapitalistických forem hospodářství, například vychvalování patriarchálnosti zemědělství apod. Obhajobu obcí, která měla ještě nedávno vřelé přívržence mezi vysokými úředníky a statkáři, definitivně vystřídala zuřivá nenávisť k občině. Černosotňovci jsou bezvýhradně pro kapitalistický vývoj, navrhují rozhodně program ekonomicky progresivní, evropský; to je nutno zvláště zdůraznit, protože u nás je velmi rozšířen vulgární a zjednodušený názor na charakter reakční politiky statkářů. Liberálové často líčí černosotňovce jako šašky a hlupáky, ale je třeba říci, že taková charakteristika se daleko lépe hodí na kadety. Naši reakcionáři se vyznačují neobyčejně jasným třídním uvědoměním. Velmi dobře vědí, co chtějí, kam jdou a s jakými silami mohou počítat. Nenajdeme u nich ani stopy po polovičatosti a nerozhodnosti (alespoň v II. dumě: v I. byli „zmateni“ — pánové Bobrinští!). Je na nich jasně vidět sepětí s naprosto vyhraněnou třídou, zvyklou rozkazovat, která *správně* zvážila podmínky, za nichž si může zachovat svou nadvládu *za kapitalismu*, a hájí bezohledně své zájmy — i za cenu urychleného vymírání, zdeptání a vystěhování miliónů rolníků. Černosotňovský program není reakční proto, že by upevňoval nějaké předkapitalistické vztahy nebo poměry (v tomto smyslu všechny strany v období II. dumy již v podstatě uznávají kapitalismus jako danou skutečnost), ale pro snahu rozvíjet kapitalismus *junkerského* typu, aby se upevnila moc a důchody statkářů, aby se samoděržaví postavilo na nový, pev-

nější základ. U těchto pánů se slova nerozcházejí s činy: naši reakcionáři jsou rovněž „lidé činu“, jak říkal Lassalle o německých reakcionářích na rozdíl od liberálů.

Jaký postoj zaujímají tito lidé k myšlence nacionalizace půdy? Například k částečné nacionalizaci s výkupem, kterou požadovali kadeti v I. dumě a podobně jako menševici ponechávali ve vlastnictví malé pozemky a z ostatní půdy vytvářeli státní půdní rezervu. Nepostřehli snad v myšlence nacionalizace možnost upevnit byrokracii, upevnit ústřední buržoazní moc proti proletariátu, obnovit „státní feudalismus“ a „čínský experiment“?

Naopak, každá zmínka o nacionalizaci půdy je přivádí k zběsilosti a bojují proti ní tak, jako by si vypůjčili své argumenty od Plechanova. Tady máte například pravického statkáře, šlechtice Vetčinina: „Já si myslím,“ prohlásil na 39. zasedání dne 16. května 1907^[61], „že otázka nuceného zcizení musí být z právního hlediska vyřešena záporně. Stoupenci tohoto názoru zapomínají, že porušování práv soukromých vlastníků je typické pro státy na nízkém stupni vývoje společnosti a státu. Stačí jen připomenout období moskevské Rusi, kdy se často odebírala půda soukromým vlastníkům ve prospěch cara a pak se rozdávala carovým oblíbencům a klášterům. Kam vedlo takové počínání vlády? Následky byly otřesné“ (619).

Podívejte se, k čemu se hodila plechanovovská „restaurace moskevské Rusi“! A takovou písničku nezpívá jenom Vetčinin. V I. dumě to byl statkář N. Lvov, který ve volbách patřil ke kadetům, potom se obrátil doprava a po rozeznání I. dumy jednal se Stolypinem o ministerské křeslo; toto individuum formulovalo otázku přesně tak. „V návrhu dvaadvaceti,“^[275] pravil o kadetském návrhu v I. dumě, „jsou zarážející rysy stále stejného byrokratického despotismu, který se snaží všechno vyrovnat“ (12. zasedání, 19 května 1906, s. 479—480^[44]). „*Zastával se*“ — zcela v Maslovově duchu — neruských národů a národností: „Jak je (rovné užívání půdy) můžeme zavést v celém

Rusku, i v Malorusku, i v Litvě, Polsku a Pobaltí?“ (479). A vyhrožoval: „V Petrohradě byste museli zřídit obrovský pozemkový úřad... v každém koutě držet celý štáb úředníků“ (480).

Tento pokřik o byrokratismu a zotročování v souvislosti s nacionalizací — pokřik našich municipalistů, kteří nevhodně okopírovali německý vzor — je vskutku hlavním motivem všech projevů příslušníků pravice. Tak oktábrista Šidlovskij, který je proti nucenému zcizení, obviňuje kadety, že propagují „připoutání k hroudě“ (12. zasedání II. dumy, 19. března 1907, s. 752^[54]). Tak Šulgin nařiká, že vlastnictví je nedotknutelné, že nucené zcizení je „hrob kultury a civilizace“ (16. zasedání, 26. března 1907, s. 1133). Šulgin se odvolává — jenom neříká, zda podle Plechanovova^[243] Dněvníku¹²³ — na Čínu 12. století, na neblahý výsledek čínského experimentu s nacionalizací (s. 1137). A Skirmunt v I. dumě prohlašuje: Vlastníkem bude stát! „Nové požehnání a eldorádo pro byrokracii“ (10. zasedání, 16. května 1906, s. 410^[42]). A oktábrista Tancov v II. dumě volá: „Mnohem oprávněnější by bylo namířit tyto výtky (týkající se nevolnictví) proti levici a proti středu. Co ve skutečnosti přinesou tyto návrhy rolníkům, když ne připoutání k jejich půdě; když ne totéž nevolnictví, pouze v jiné formě, v níž statkáře vystřídají lichváři a byrokraté (39. zasedání, 16. května 1907, s. 653).

Pokrytectví těchto nářků o byrokratismu samozřejmě bije do očí, protože právě rolníci volající po nacionalizaci razili skvělou myšlenku místních pozemkových výborů, zvolených na základě všeobecného, přímého a rovného volebního práva s tajným hlasováním. Ale černosotňovští statkáři se *musí* chytat všech možných argumentů proti nacionalizaci. Třídní instinkt jim napovídá, že nacionalizace v Rusku 20. století je nerozlučně spjata s rolnickou republikou. V jiných zemích, kde objektivní podmínky neumožňují rolnickou agrární revoluci, je tomu pochopi-

telně jinak; například v Německu, kde s nacionalizačními plány mohou sympatizovat Kanitzové, kde socialisté nechtějí ani slyšet o nacionalizaci a buržoazní hnutí za nacionalizaci se omezuje na intelektuálské sektářství. Chtěla-li *pravice* bojovat proti rolnické revoluci, musela před rolníky vystupovat v roli obhájců *rolnického vlastnictví* proti nacionalizaci. Jeden příklad jsme viděli u Bobrinského. A tu je druhý, Vetčininův: „Tato otázka (nacionalizace půdy) musí být samozřejmě vyřešena záporně, protože s ní nesympatizují dokonce ani rolníci: ti chtějí pracovat na půdě jako vlastníci, a ne jako pachtýři“ (39. zasedání, s. 621). *Jménem* rolníků *tak* mohli mluvit pouze statkáři a ministři. Vzhledem k tomu, že tento fakt je všeobecně znám, pokládám za zbytečné uvádět citáty z projevů pánů Gurků, Stolypinů a jim podobných hrdinů horujících pro vlastnictví.

Jedinou výjimkou z řad pravice je třecký kozák Karaulov, o kterém jsme již hovořili*. Karaulov souhlasil částečně i s kadetem Šingarjovem a říkal, že kozácká vojska jsou „obrovskou pozemkovou občinou“ (1363), že „spíše by mělo být zrušeno soukromé vlastnictví půdy“ než obecina, a obhajoval „rozsáhlou municipalizaci půdy, její předání do vlastnictví jednotlivým oblastem“ (1367). Současně si stěžoval na šikanování byrokracií, na to, že „nejsme hospodáři na svém majetku“ (1368). Proč sympatizují kozáci s municipalizací, o tom jsme již hovořili.

2. K A D E T I

Jako všechny strany i kadeti ukázali v II. dumě neobyčejně výstižně a dokonale svou skutečnou povahu. „Volili správně“, když zaujali pozici středu a kritizovali „z hlediska státu“ jak pravici, tak levici. Svoji kontrarevoluční

* Viz tento svazek, s. 326. *Red.*

podstatu odhalili zjevným obratem doprava. A jak se projevilo tento obrat v agrární otázce? Tak, že se definitivně zřekli posledních fragmentů myšlenky nacionalizace půdy, že bryskně odmítli plán na vytvoření „státní půdní rezervy“ a přiklonili se k návrhu na předání půdy do *vlastnictví* rolníků. Ano, v ruské revoluci vznikla právě taková situace, že obrat vpravo znamená přiklonit se k soukromému pozemkovému vlastnictví!

Oficiální řečník kadetské strany v agrární otázce, bývalý ministr Kutler, začal hned kritizovat levici (12. zasedání, 19. března 1907). Tento důstojný kolega Vitteho a Durnova vykřikoval: „Protože nikdo nenavrhuje zrušení vlastnictví vůbec, je třeba uznat pozemkové vlastnictví v celé šíři“ (737). Tento argument je v naprosté shodě s úvahami černosotňovců. Černosotňovec Krupenskij vykřikoval stejně jako kadet Kutler: „Když dělit, tak dělit všechno“ (784).

Kutler se jako skutečný byrokrat zvláště podrobně zabýval otázkou různých norem „přídělů“ rolníkům. Protože se tento liberální intelektuál a na liberála si hrající úředník neopírá o žádnou semknutou třídu, *obešel* otázku, *kolik vlastně* půdy mají statkáři a *kolik* je jí *možno* vzít. Raději mluví o „normách“, aby otázku *zatemnil* předstíráním její celostátní důležitosti a aby *zatajil*, že kadeti chtějí zachovat statkářské hospodářství. „Dokonce vláda,“ řekl pan Kutler, „se dala cestou rozšiřování rolnického užívání půdy“ (734), to znamená, že v takovémto byrokratickém návrhu není nic neuskutečnitelného! Když kadet klade důraz na praktičnost a uskutečnitelnost, zastírá samozřejmě fakt, že pro něho je kritériem možnost statkáře přemluvit, tj. jinými slovy přizpůsobit svůj návrh jejich zájmům, *vlíchnout se černosotňovcům* předstíráním snahy o vyšší formu smíření tříd. „Myslím, pánové,“ pravil Kutler, „že je možné si představit politické podmínky, za nichž by návrh zákona o nacionalizaci půdy mohl být schválen, ale nemohu si představit, že by se v nejbližší budoucnosti vytvo-

řily takové politické podmínky, za nichž by se tento zákon mohl doopravdy realizovat“ (733). Zkrátka: je možné si představit svržení moci černosotňovských statkářů, ale já si to nedovedu představit, a proto se této moci přizpůsobuji.

Kutler, který zastával názor, že se má dát přednost rolnickému pozemkovému vlastnictví před trudovickým návrhem jako takovým a zvláště před „rovným užíváním půdy“, argumentoval takto: „Budou-li k tomu (rovnému rozdělování půdy) jmenováni zvláštní úředníci, zavede se tím přece neuvěřitelný despotismus, bude to takové vměšování do života lidu, jaké jsme dosud vůbec nepoznali. Předpokládá se sice, že celá záležitost bude předána orgánům místní samosprávy, osobám, které si obyvatelstvo samo zvolí, ale cožpak lze počítat s tím, že obyvatelstvu bude zaručena v plné míře ochrana před zlovůli těchto osob, že tito lidé budou vždy jednat v souladu s jeho zájmy, že mu nikdy nezpůsobí těžkosti? Myslím, že zde přítomní rolníci vědí, že osoby, které si sami zvolili, volostní staršínové a starostové, jeden jako druhý utiskují obyvatelstvo stejně jako úředníci“ (740). Je možné si představit hnusnější pokrytectví? Kadeti sami navrhuji pozemkové komise, v nichž budou mít statkáři většinu (paritní zastoupení statkářů i rolníků za předsednictví úředníka nebo statkáře), a rolníkům předhazují nebezpečí despotismu a zvlí osob, které si sami zvolí! *Takové* námitky proti rovnému rozdělování půdy mohou vznášet jenom drzí političtí šarlatáni, protože nemají ani socialistické zásady (jako sociální demokraté, kteří sice dokazují, že rovné rozdělení půdy není možné, ale bezvýhradně podporují volené místní výbory), ani zásady samospasitelného soukromého vlastnictví statkářů (jako Bobrinští).

Na rozdíl od pravice i od levice není pro kadetský návrh charakteristické to, co říkají, ale to, co zamlčují: složení pozemkových výborů, které mají *přinutit* rolníky, aby přijali „druhé osvobození“, tj. za přemrštěnou cenu koupili

„písčiny“⁶⁶. Aby kadeti nějak zamaskovali tuto *podstatu* problému, uchylují se v II. dumě (stejně jako v I.) ke skutečně šejdířským metodám. Například pan Šingarjov. Tváří se jako pokrokový člověk, opakuje běžné liberální fráze proti pravici, nařká, jak se sluší, nad násilím a anarchií, za něž Francie „zaplatila stoletím těžkých otřesů“ (1355), ale podívejte se, jak uhýbá, když jde o pozemkové výbory.

„V otázce pozemkových výborů byl poslanec Jevreinov* proti nám,“ řekl Šingarjov. „Není mi známo (sic!!), z čeho vycházely jeho námitky; až dosud jsme o tom vůbec nemluvili (*to je lež!*); nevím, o jakém návrhu mluví, proč mluví o nedůvěře k lidu. Takový návrh nebyl ještě Státní dumě předložen a jeho námitky zřejmě vyplývají z nedorozumění. Plně souhlasím s levicovými poslanci, s Uspenským a Volkem-Karačevským, kteří mluvili o prozatímních předpisech, o nutnosti zřídit místní orgány pro uspořádání pozemkových vztahů v jednotlivých místech. Doufám, že takové orgány budou ustaveny, a strana svobody lidu pravděpodobně v nejbližších dnech předloží příslušný návrh zákona a my ho pak posoudíme“ (1356).

Tak co, není to šejdířství? Cožpak je možné, aby toto individuum nevědělo nic o diskusích o místních výborech v I. dumě ani o článku, který byl tehdy uveřejněn v *Reči*?

* Socialista-revolucionář Jevreinov řekl na témž zasedání (18. zasedání, 29. března 1907): „V těchto (pozemkových) výborech mají mít podle návrhu strany svobody lidu rovné zastoupení statkáři i rolníci, ale ve funkci prostředníků budou vystupovat úředníci, kteří však rozhodně nebudou na straně rolníků. Proč tedy strana svobody lidu, když se nazývá stranou ‚svobody lidu‘, nedůvěřuje výborům, zvoleným demokratickým, a ne byrokratickým způsobem? Pravděpodobně proto, že budou-li zvoleny takovýmto způsobem, získají v nich nesporně značnou většinu rolníci, tj. představitelé rolnických zájmů. Ptám se tedy, důvěřuje strana svobody lidu v takovém případě rolníkům? Pamatujeme si přece, jak vláda při pozemkové reformě v roce 1858 přenechala řešení této otázky místním výborům. Je pravda, že tyto výbory byly šlechtické, ale vláda není přece strana svobody lidu, vláda je představitelkou bohatců a majetných tříd vůbec. Opírá se o šlechtice a důvěřuje jim. Strana svobody lidu se však chce opírat o lid, ale nedůvěřuje mu“ (1326).

Cožpak mohl nepochopit zcela jasné Jevreinovo prohlášení?

Řeknete, že přece slíbil „v nejbližších dnech“ předložit návrh zákona. Za první slib, že bude vráceno to, co bylo získáno podvodem, neznamená likvidaci samotného podvodu. A za druhé, co se stalo „v nejbližších dnech“? Pan Šingarjov hovořil 29. března 1907. Dne 9. dubna 1907 vystoupil kadet Tatarinov a řekl: „Dále se, pánové, zmíním ještě o jedné otázce, která, jak se mi zdá (jen „zdá“!), „vyvolává velké spory, a to o otázce, o níž hovoří všechny strany orientované levěji než my: o místních pozemkových výborech. Všechny tyto strany požadují, aby byly na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva s tajným hlasováním ustanoveny místní pozemkové výbory, které budou řešit pozemkové otázky v jednotlivých místech. Již v minulém roce jsme byli zcela kategoricky proti výborům a stejně kategoricky jsme proti nim i dnes“ (1783).

A tak se stalo, že o *velmi důležité* otázce, o *reálných* podmínkách kadetského „nuceného zcizení“ mluví dva kadeti a každý jinak, tvrdí hned to a hned něco jiného pod údery levicových stran, které vynášejí na veřejnost to, co chtěli kadeti zatajit! Pan Šingarjov říká nejdříve „nevím“, pak „souhlasí s levicí“ a nakonec „v nejbližších dnech tu bude návrh zákona“. Pan Tatarinov říká: „byli jsme dříve i nyní kategoricky proti“. Připojuje ještě úvahy o tom, že nelze rozkouskovat dumu na tisíc dum, že agrární otázku nelze odkládat až do uskutečnění politických reforem, až do zavedení všeobecného atd. volebního práva. Ale to jsou přece zase vytáčky. Nejde vůbec o dobu uskutečnění toho nebo jiného opatření: o tom nemohla mít levice v II. dumě žádné pochyby. Jde o to, jaké jsou *skutečné plány* kadetů: kdo koho nutí k jejich „nucenému zcizení“, statkáři rolníky, nebo rolníci statkáře? Na to odpovídá pouze složení pozemkových výborů. Toto složení konkretizovali kadeti jak v Miljukovově úvodníku v Re-

či^[190], tak v Kutlerově návrhu i v Čuprovově článku (citován výše)*, avšak v *dumě kadeti o tomto složení pomlčeli* a na přímou Jevreinovu otázku neodpověděli.

Nelze dost rozhodně zdůrazňovat, že takové počínání představitelů strany v parlamentě znamená právě to, že *liberálové klamou lid*. Pokud jde o Bobrinské a Stolypiny, sotva někdo zůstane na pochybách. Pokud jde o kadety, je spousta takových, kteří nechtějí zkoumat, nebo nejsou s to pochopit skutečný význam politických hesel a frází.

Kadeti jsou tedy proti jakékoli formě kolektivního užívání půdy**, proti vyvlastnění bez náhrady, proti místním pozemkovým výborům s rolnickou většinou, proti revoluci vůbec a zejména proti rolnické agrární revoluci. Na jejich stanovisko lavírování mezi levicí a pravicí (vydat rolníky napospas statkářům) vrhá světlo jejich postoj k rolnické „reformě“ z roku 1861. Levice, jak poznáme dále, o ní stále mluví rozhořčeně a s odporem jako o oprátce, kterou statkáři hodili na krk rolníkům. Kadeti jsou stejně jako pravice nad touto reformou u vytržení.

Hrabě Bobrinskij řekl: „Kydalo se tu bláto na tu nejčistší a nejsvětější stránku ruských dějin... Fakt, že rolníci byli osvobozeni, obtož před každou výtkou... veliký a slavný den 19. února 1861“ (29. března, s. 1289 a 1299^[55]).

Kutler řekl: „Velká reforma z roku 1861... vláda se

* Viz tento svazek, s. 234. *Red.*

** Zvlášť pozoruhodná je v tomto směru diskuse v I. *dumě* o tom, komu předat agrární návrh třiatřiceti (o zrušení soukromého vlastnictví půdy). Kadeti (Petrunkevič, Muchanov, Šachovskoj, Frenkel, Ovčinnikov, Dolgorukov a Kokoškin) zuřivě protestovali proti postoupení *takového* návrhu komisi a Gejden je plně podporoval. Argumenty kadetů jsou nedůstojné liberála, který má alespoň trochu cti v těle; jsou to jakési policejní výmluvy lokajů reakční vlády. Petrunkevič například prohlásil, že bude-li návrh postoupen komisi, znamená to přiznat, že stanovisko *takového* návrhu je do určité míry „možné“. Pan Žilkin kadety zahanbil (23. zasedání, 8. června 1906^[50]) prohlášením, že on by postoupil komisi jak tento návrh, tak návrh krajní pravice. Avšak kadeti a pravice 140 hlasy proti 78 postoupení návrhu komisi zmařili!

ústý předsedy rady ministrů zřká ruských dějin, jejich nejlepších a nejsvětějších stránek“ (26. května, s. 1198 až 1199^[62]).

Takové zhodnocení skutečně provedeného nuceného zcizení vrhá na kadetský agrární program více světla než všechny návrhy a projevy, které kadeti napsali proto, aby utajili své myšlenky. Jestliže takoví lidé, kteří za nejsvětější stránku dějin pokládají fakt, že statkáři zbavili rolníky půdy, že rolníci platili trojnásobné výkupní poplatky za „písčiny“ a zakládací listiny byly uváděny v platnost vojenskými exekucemi, je jasné, že usilují o „druhé osvobození“, o druhé zotročení rolníků prostřednictvím výkupu. Bobrinskij i Kutler hodnotí reformu z roku 1861 naprosto shodně. Avšak z hodnocení Bobrinského přímo vyplývá, že správně pochopil zájmy statkářů, prohlubuje tedy třídní uvědomění širokých mas. Jestliže Bobrinští chválí, znamená to, že statkáři si namazali kapsu. Kutlerovo hodnocení je výrazem omezenosti úředníčka, který celý život ohýbal hřbet před statkáři, překypuje pokrytectvím a zatemňuje uvědomění mas.

V té souvislosti je třeba upozornit ještě na jednu stránku kadetské politiky v agrární otázce. Všechny levicové síly stojí na straně rolníků jakožto bojující síly, vysvětlují nutnost boje a poukazují na statkářský charakter vlády. Kadeti s pravici zastávají „státní hledisko“ a odmítají třídní boj.

Kutler prohlašuje, že není nutné „od základu přebudovávat pozemkové vztahy“ (732). Saveljev varuje, aby nebyla „dotčena spousta zájmů“: „Zásada úplného odmítnutí vlastnictví by sotva vyhovovala a při její aplikaci by mohly vzniknout neobyčejně veliké a vážné komplikace, zejména přihlédneme-li k tomu, že velkostatkáři s více než 50 děsjatinami mají v rukou velmi mnoho půdy, a sice 79 440 000 děsjatin“ (26. března 1907, s. 1088^[54]); když rolník poukazuje na latifundie, chce dokázat nutnost jejich zrušení; liberál na ně poukazuje proto, aby dokázal nut-

nost poklonkování). Šingarjov by pokládal za „největší neštěstí“, kdyby si lid sám vzal půdu (1355). Rodičev zpívá jako slavík: „Nerozdmýcháváme třídní nenávist, chtěli bychom zapomenout na to, co bylo“ (632, 16. května 1907). Stejně tak Kapustin: „Naším úkolem je rozsévat všude mír a spravedlnost, a ne zasévat a rozdmýchávat třídní nenávist“ (1810, 9. dubna). Krupenskij se rozčiluje nad projevem socialisty-revolucionáře Zimina, že je „pln nenávisti k majetným třídám“ (783, 19. března). Zkrátka a dobře, v odsouzení třídního boje jsou kadeti a pravice zajedno. Pravice však ví, co dělá. Pro třídu, proti níž je namířen boj, musí být hlásání třídního boje škodlivé a nebezpečné. Pravice věrně ochraňuje zájmy feudálních statkářů. A kadeti? Ti *vedou boj* — říkají, že vedou boj! — chtějí „donutit“ statkáře, kteří mají moc, a přitom odsuzují třídní boj! Postupovala snad takto skutečně bojující, a ne před statkáři poklonkující buržoazie třeba ve Francii? Nevyzývala snad lid k boji, nerozněcovala třídní nenávist a nevytvářela teorii třídního boje?

3. PRAVICOVĚ ORIENTO VAN Í ROLN ÍCI

Skutečně pravicově orientovaní rolníci se v II. dumě vyskytovali jen jako výjimky — snad jediný Remenčik (z Minské gubernie) nechtěl nic vědět o nějaké občině, o nějakých „fondech“ a byl tělem i duší pro vlastnictví (v I. dumě bylo mnoho polských a západoruských rolníků pro vlastnictví). Ale i ten Remenčik se vyslovoval pro zcizení „podle spravedlivého odhadu“ (648), tj. projevil se ve skutečnosti jako kadet. Ostatní „pravicové rolníky“ z II. dumy zařazujeme do zvláštní skupiny, protože jsou nesporně levější než kadeti. Vezměte Petročenka (Vitebská gubernie). Začal tím, že „bude do smrti chránit cara a vlast“ (1614). Pravice tleská. Ale začíná mluvit o „nedostatku půdy“ a říká: „Diskutujte si podle libosti, jinou zeměkouli nestvo-

říte. Nezbude tedy, než nám tu půdu dát. Některý z řečníků zde říkal, že naši rolníci jsou zaostalí a nevzdělaní, že je zbytečné a neúčelné jim dávat mnoho půdy, protože stejně nepřinese užitek. Je pravda, že nám půda dříve přinášela málo užitku, zejména těm, kteří ji neměli. A protože jsme nevzdělaní, nechceme nic jiného než půdu, abychom se v ní ryli jako hlupáci. Já osobně si myslím, že pro šlechtice se přirozeně nehodí zabývat se půdou. Mluvilo se zde o tom, že zákon nedovoluje dotknout se půdy v soukromém vlastnictví. Já samozřejmě souhlasím s tím, že zákony se musí dodržovat, ale aby byl odstraněn nedostatek půdy, je třeba vypracovat takový zákon, aby se to vše mohlo podle něj udělat. A aby se nikomu neublížilo, navrhoval poslanec Kutler dobré podmínky. On je člověk bohatý, a proto si samozřejmě řekl hodně, ale my jsme chudí rolníci a tolik zaplatit nemůžeme. Ale co se týče toho, jak máme žít, zda v občinách, na vlastním hospodářství nebo na chutorech, já osobně pokládám za nutné ponechat na vůli každému, ať žije tak, jak mu to vyhovuje“ (1616).

Mezi tímto pravicovým rolníkem a ruským liberálem leží celá propast. Rolník slovy říká, že je oddán staré moci, ale ve skutečnosti se domáhá půdy, bojuje proti statkářům a nesouhlasí s výší kadetských výkupních plateb. Liberál slovy bojuje za svobodu lidu, ale ve skutečnosti připravuje druhé zotročení rolníků statkáři a starou mocí. Liberál může jít pouze doprava, od I. dumy k II., od II. ke III. Rolník, který přestal věřit, že mu „dají“ půdu, půjde na opačnou stranu. My ovšem půjdeme společnou cestou spíš s „pravicovým“ rolníkem než s „liberálním“, „demokratickým“ kadetem...

Poslechněte si rolníka Szymaňského (z Minské gubernie): „Přišel jsem sem hájit víru, cara a vlast a žádat půdu... samozřejmě ne loupeží, ale pokojnou cestou, podle spravedlivého odhadu... Proto jménem všech rolníků navrhuji členům dumy, statkářům, aby vystoupili na tuto tribunu a prohlásili, že chtějí podle spravedlivého odhadu postou-

pit rolníkům půdu, a naši rolníci jim pak samozřejmě poděkují, a já si myslím, že i báťuška car jim poděkuje. Dále navrhuji Státní dumě, aby na půdu statkářů, kteří s tím nesouhlasí, uvalila progresivní daně, a soudím, že oni časem také povolí, protože poznají, že velké sousto se špatně polyká“ (1617).

Tento pravicový rolník chápe nucené zcizení a spravedlivý odhad úplně jinak než kadeti. Kadeti klamou nejen levicové rolníky, ale i *pravice*. Jaké stanovisko by zaujali pravicovní rolníci ke kadetským návrhům na složení pozemkových výborů (podle Kutlera nebo podle Čuprova, viz II. díl Agrární otázky), kdyby se s nimi seznámili, je vidět z následujícího návrhu rolníka Melnika (oktábrista z Minské gubernie). „Pokládám za nutné,“ řekl Melnik, „aby v komisi (zemědělské) bylo 60 % rolníků, kteří znají bídu (!) a situaci rolnického stavu, a ne takových, kteří se možná rolníky jen nazývají. Závisí na tom životní úroveň rolníků a chudých lidí vůbec, a není v tom nic politického. Je třeba zvolit takové lidi, kteří mohou tuto otázku řešit ve prospěch lidu prakticky, a ne politicky“ (1285). Až kontrarevoluce ukáže těmto pravicovým rolníkům politický význam „životní úrovně chudého lidu“, půjdou daleko doleva!

Abych ukázal, jak nekonečně daleko mají k sobě představitelé monarchistického rolnictva a monarchistické buržoazie, uvedu citáty z projevu „pokrokového“ kněze Tichvinského, který chvílemi mluvil jménem Rolnického svazu a Trudovické skupiny. Tichvinskij řekl: „Většina našeho rolnictva miluje cara. Já bych strašně rád měl kouzelný plášť a létající koberec, abych mohl doletět před trůn a říci, tlumočit carovi: Veličenstvo, tvým úhlavním nepřítelem, úhlavním nepřítelem lidu je nezodpovědná vláda... Pracující rolnictvo žádá pouze důsledné uskutečnění zásady ‚všechna půda všemu lidu...‘ (o otázce výkupu:)... Nebojte se, pánové z pravice, spolehněte se na náš lid a on vás nezklame. (Hlasy zprava: ‚Děkujeme! děkujeme!‘)

Teď přejdu ke slovům řečníka za stranu svobody lidu. Řekl, že program strany svobody lidu nemá daleko k programu rolnictva a Trudovické skupiny. Kdepak pánové, má k němu daleko. Slyšeli jsme od řečníka: „Dejme tomu, že náš návrh není tak spravedlivý, ale je praktičtější“. Pánové, spravedlivost je tu obětována praktickým úvahám!“ (789).

Svým politickým světovým názorem je tento poslanec na úrovni kadeta. Ale jaký rozdíl je mezi jeho vesnickou naivitou a „machry“ z řad advokátů, byrokracie a liberální žurnalistiky!

4. STRANICKY NEORGANIZOVANÍ ROLNÍCI

Stranicky neorganizovaní rolníci jsou zvláště zajímaví, protože vyjadřují názory nejméně uvědomělé a nejméně organizované vesnické většiny. Uvedeme proto pasáže z projevů všech těchto rolníků* už proto, že jich není mnoho: Sachno, Semjonov, Moroz a Afanasjev.

„Páni zástupci lidu,“ pravil Sachno (z Kyjevské gubernie), „pro rolnické poslance je těžké vystupovat na tuto tribunu a odporovat bohatým pánům statkářům. Rolníci dnes žijí velmi bídne, protože nemají půdu... Rolník pod statkářem trpí, strádá, protože statkář ho strašně utiskuje... Proč mohou mít statkáři tolik půdy a rolníkům zbývá jen království nebeské?... A tak, páni zástupci lidu, když mě sem rolníci posílali, přikazovali mi, abych hájil jejich potřeby, aby dostali půdu a svobodu, aby všechna státní, carská, údělná, statkářská a klášterní půda byla nuceně a bez náhrady zcizena... Vězte, páni zástupci lidu, že hladový člověk nemůže zůstat klidný, když vidí, že ačkoli on strádá, je moc na straně pánů statkářů. Nemůže jinak než chtít půdu, třeba

* Příslušnost poslanců II. dумы k té nebo oné frakci nebo straně jsme určili na základě oficiálního seznamu poslanců podle stran a skupin^[336], který vydala samotná Státní дума. Někteří poslanci přecházeli z jedné strany do druhé, ale tyto přestupy nelze registrovat podle zpráv z novin. Kromě toho by se při použití různých pramenů vnesl do věci jen zmatek.

i proti zákonu; bída ho k tomu dohání. Hladový člověk je připraven na všechno, protože ho nedostatek nutí na nic se neohlížet, když má hlad a tře bídu“ (1482—1486).

Stejně bezelstný a svou prostotou stejně působivý je projev bezpartijního rolníka Semjonova (poslanec za rolníky z Podolské gubernie):

„Trpká bída je údělem zejména těch rolníků, kteří se celý život protloukají bez půdy. Dvě stě let už čekají, že jim z nebe spadne majetek, a ono nic. Majetek mají páni velkostatkáři, kteří s našimi dědy a otci dostali tuto půdu, zatímco půda je boží, a ne statkářská... Velmi dobře chápu, že půda patří všemu pracujícímu lidu, který ji obdělává... Poslanec Puriškevič praví: ‚Revoluce, pomóc!‘ Co to znamená? Vždyť bude-li jim půda nuceně zcizena, budou oni dělat revoluci, a ne my, my všichni budeme bojovníky, dobrými lidmi... Máme snad 150 děsjatin půdy jako kněz? Jako kláštery? Jako kostely? Nač ty potřebují půdu? Ne, ne, pánové, dost jste toho už nahrabali a nastrokali do kapes, je načase žít, jak se patří. Země se v tom vyzná, pánové, já tomu všemu dobře rozumím, my jsme poctiví občané, politika nás nezajímá, jak pravil jeden z předcházejících řečníků... Oni (statkáři) si hezky žijí z naší krve, z našeho potu. My na to nezapomeneme, ale nebudeme jim tak ubližovat, i jim dáme půdu. Když to propočítáme, tak nám připadne na usedlost 16 děsjatin, a pánům velkostatkářům ještě zbude po 50 děsjatinách... Tisíce, milióny lidí strádají, zatímco panstvo si hoduje... A jak to vypadá s vojenskou službou, to víme: když někdo onemocní, řekne se: ‚má doma půdu‘. Ale kde má domov? Nikde. Pro něj je domov jenom to, že je zapsán tam, kde se narodil, že je tam zapsáno, jakého je vyznání, ale půdu nemá. Nakonec řeknu: lid mě požádal, aby církevní, klášterní, státní, úřední a nuceně zcizená statkářská půda byla předána do rukou pracujícího lidu, který ji bude obdělávat; aby byla předána místním orgánům; tam si s ní poradí. Říkám vám, že mě vyslal lid, abych požadoval půdu, volnost a úplnou občanskou svobodu; a budeme všichni žít, nebudeme ukazovat, to jsou páni a to rolníci, budeme všichni lidmi a každý bude pánem na svém“ (1930—1934).

Když člověk čte takovou řeč rolníka „nezabývajícího se politikou“, je mu zcela jasné, že uskutečnění nejen stoly-pinovského, ale i kadetského agrárního programu vyžaduje desítky let systematického páchání násilí na rolnických masách, soustavného vyvražďování, mučení, žalářování a vypovídání do vyhnanství všech myslících rolníků, kteří

se pokoušejí svobodně jednat. Stolypin si to uvědomuje a podle toho jedná. Kadeti si to díky své omezenosti, typické pro liberální úředníky a profesory, zčásti neuvědomují, zčásti to pokrytecky zatajují a „stydlivě zamlčují“, jako například vojenské exekuce v roce 1861 a v následujících letech. Jestliže toto systematické a před ničím se nezastávající násilí ztroskotá na jakékoli vnitřní nebo vnější překážce, pak poctiví rolníci neorganizovaní v žádné straně a „nezabývající se politikou“ vytvoří z Ruska rolnickou republiku.

Rolník Moroz v kratičkém projevu prostě prohlásil: „Půdu je třeba vzít kněžím a statkářům“ (1955), a pak se odvolal na evangelium (není to poprvé v dějinách, co buržoazní revolucionáři čerpají svá hesla z evangelia)... „Nepřineseš-li knězi chléb a půl žejdlíku vodky, tak ti ani dítě nepokřtí... A pak ještě mluví o svatém evangeliu a čtou: ‚Proste a bude vám dáno, tlučte a bude vám otevřeno.‘ My prosíme a prosíme, nedávají nám, i tlučeme — nedají; máme tedy dveře vylomit a brát? Pánové, nedopusťte, aby se vylamovaly dveře, dejte dobrovolně, pak bude volnost, svoboda, a bude dobře jak vám, tak i nám“ (1955).

A takto promluvil stranicky neorganizovaný rolník Afa-nasjev, který nehodnotí kozáckou „municipalizaci“ z hlediska kozáka, ale z hlediska „téměř přistěhovalce“. „Musím vám, pánové, především říci, že zastupuji rolníky z Donské oblasti. Je jich tam přes milión a jsem tu za ně jenom já sám; už z toho je vidět, že jsme tam téměř přistěhovalci... Jedno mě nesmírně udivuje: žijí snad Petrohrad vesnici? Nikoli, naopak. Kdysi jsem sloužil přes dvacet let v Petrohradě a již tehdy jsem viděl, že Petrohrad ne-živí vesnici, ale vesnice živí Petrohrad. A totéž pozoruji i dnes. Všechna ta překrásná architektura, všechny ty paláce a stavby, všechny ty překrásné, úchvatné domy, to všechno stavějí stejní rolníci, jací je stavěli před 25 lety... Puriškevič uvedl jako příklad kozáka, který má přes 20 děšjatin půdy a také hladoví... Proč neřekl, kde je ta pů-

da? Půda je, i v Rusku je, ale komu patří? Jestliže věděl, že je tam tolik půdy, a neřekl to, pak je to nespravedlivý člověk, a jestliže to nevěděl, neměl o tom vůbec mluvit. A jestliže to snad skutečně nevěděl, pak mi, pánové, prosím vás, dovolte, abych mu řekl, kde je ta půda a kolik jí je a komu patří. Když to spočítáme, ukáže se, že v oblasti Donského vojska připadá na soukromý chov koní 753 546 děsjatin. Ještě se zmíním o kalmyckém chovu koní a o takzvaných stanovištích kočovníků. Tam je dohromady 165 708 děsjatin. Pak mají v dočasném pachtu boháči 1 055 919 děsjatin. Všechna tato půda patří lidem, ale ne těm, které vyjmenovával Puriškevič, nýbrž kulakům, boháčům, kteří nás utlačují; dostanou dobytek — o polovinu nás oberou, musíme zaplatit rubl za děsjatinu a ještě jeden za dobytek, se kterým ořeme, a k tomu musíme živit vlastní děti a ještě ženy a děti kozáků. A proto časem i hladovíme.“ A řečník vypráví, že pachtýři dostávají po 2700 děsjatinách za dodání 8 koní „pro kavalérii“; rolníci by mohli dodat více. „Povím vám, jak jsem chtěl přesvědčit naši vládu, že se krutě mýlí, když to nedělá. Napsal jsem do redakce Selskij věstnik, aby to otiskli. Odpověděli mi, že to není naše věc poučovat vládu.“ Tak na „municipalizované“ půdě, předané do vlastnictví oblasti, vytváří „ústřední nedemokratická vláda“ de facto nové statkáře: municipalizace je, jak objevil Plechanov, zárukou proti restauraci...

„Vláda nám dala obrovské možnosti získat půdu prostřednictvím Rolnické banky; je to stejný chomout, jaký nám navlékla v roce 1861. Chce nás přesídlit daleko na Sibiř... nebylo by lepší udělat to jinak: vyvézt tam člověka, který má tisíce děsjatin, zůstane po něm půda a ta už pár lidí uživí (potlesk zleva; zprava hlasy: ‚Otřepané, otřepané‘)... Za japonské války jsem vedl své zmobilizované vojáky přes pozemky (statkářské), o nichž jsem zde mluvil. Na shromaždiště jsme museli jet přes dva dny. Vojáci se ptají: ‚Kam nás vedeš?‘ Říkám jim: ‚Proti Japonsku.‘ — ‚A co tam?‘ — ‚Bránit vlast.‘ Já jako voják jsem cítil, že je třeba bránit vlast. Vojáci mi říkají: ‚Jakápak je to vlast — pozemky Liseckých, Bezulovových, Podkopajlovových? Co je tu naše? Naše tu není nic.‘ Říkali to, co mi už třetí rok leží na srdci...

Z toho plyne, pánové, ...musím vám koneckonců říci, že mezi všemi právy, která v našem Rusku existují, musí mít všichni, počínaje knížaty přes šlechtice, kozáky, měšťany, a aniž se zmiňuji o rolníkovi, právo být ruskými občany a užívat půdu — všichni, kdo na ní pracují, svou práci ji vzdělávají, pečují o ni a milují ji. Pracuj v potu tváře a užívej ji. Nechceš-li však na ní žít, nechceš na ní pracovat, svou práci ji zvelebovat, pak nemáš ani právo ji užívat“ (1974) (26. zasedání, 12. IV. 1907).

„Aniž se zmiňuji o rolníkovi!“ Tento pozoruhodný výrok vytryskl z „hloubi srdce“ rolníka, který chce rozbít stavovský charakter pozemkové držby („všechna práva, která v našem Rusku existují“), chce odstranit samotný název nižšího stavu, stavu rolnického. „Nechť jsou všichni občany.“ Rovné právo pracujících na půdu — to není nic jiného než důsledné uplatnění hlediska *hospodáře* na půdu. *Žádné jiné důvody* pro držbu půdy (jako držba půdy „za službu“ u kozáků apod.), žádné jiné argumenty, žádné jiné vztahy kromě práva *hospodáře* na půdu, argumenty o „opatrování“ půdy a vztahu člověka „svou práci vzdělávajícího“ půdu. Právě tak se na věc musí dívat farmář, který chce svobodně hospodařit na svobodné půdě, který chce odstranit všechno vedlejší, co brzdí, všechno staré, *všechny dřívější formy pozemkové držby*. Cožpak by to nebylo hloupé uplatňování nepromyšlené doktríny, kdyby marxisté rozmlouvali takovému rolníkovi nacionalizaci a učili ho, že soukromé vlastnictví přídělové půdy je užitečné?

Rolník Merkulov (z Kurské gubernie) vyjádřil v I. dumě stejnou myšlenku o nacionalizaci rolnické přídělové půdy, jakou jsme uvedli výše na základě údajů o sjezdech Rolnického svazu. „Straší tím,“ řekl Merkulov, „že ani rolník se nerozloučí s tím ždíbcem půdy, kterou dnes vlastní. K tomu podotýkám: Kdo ji rolníkům bere? Vždyť dokonce při úplné nacionalizaci bude odebrána pouze ta půda, kterou hospodář neobdělává vlastními silami, ale pomocí námezdní práce“ (18. zasedání, 30. května 1906, s. 822[47]).

To říká rolník, který přiznává, že vlastní 60 děsjatin půdy; představa, že se odstraní nebo zakáže námezdní

práce v kapitalistické společnosti, je samozřejmě dětinství, ale my musíme vymycovat nesprávné myšlenky právě tam, kde začíná nesprávnost, počínaje „socializací“ a zákazem námezdní práce,* a nikoli nacionalizací.

Týž rolník Merkulov vystupoval proti kadetskému návrhu dvaadvaceti, který se s municipalizací shoduje v tom, že přidělová půda zůstává ve vlastnictví, statkářská bude dána do užívání. Je to — „jakýsi přechodný stupeň od jednoho systému k druhému“... „místo jedné formy držby půdy tu jsou dvě: soukromé vlastnictví a užívání na základě pachtu, tj. dvě nejen nezkoordinované, ale přímo protichůdné formy pozemkové držby“ (823).

5. NARODNICI Z ŘAD INTELIGENCE

V projevech narodnické inteligence, zejména lidových socialistů, tj. narodnických oportunistů, je třeba rozlišovat dva proudy: jednak upřímnou obhajobu zájmů rolnických mas — v tomto směru jsou jejich projevy z pochopitelných důvodů mnohem méně působivé než projevy rolníků „nezabývajících se politikou“; jednak něco, co zavání poněkud kadetskou ideologií, něco intelektuálsky maloměšťáckého, pokus o státní hledisko. Je u nich, samo sebou, *na rozdíl od rolníků*, patrna *doktrína*: nebojují ve jménu bezprostředně pocítovaných potřeb a útrap, ale ve jménu jistého učení, systému názorů, které zkomoleně vyjadřují obsah boje.

„Půdu pracujícím,“ hlásá pan Karavajev ve svém prvním projevu a charakterizuje Stolypinovy agrární zákony podle článku 87 jako „likvidaci občin“, jako „politický cíl“: „vytvoření zvláštní třídy vesnické buržoazie“.

* Tuto nesprávnou myšlenku *nemusíme* „vymycovat“, protože *ji už vymýtili* sami „střízliví“ trudovici se „střízlivými“ pány Pešechonov v čele.

„Víme, že tito rolníci jsou skutečně prvořadou oporou reakce a spolehlivou oporou byrokracie. Ale vláda se ve svých propočtech krutě zmýlila: zároveň tu vznikne rolnický proletariát. Nevím, co je lepší: zda rolnický proletariát, nebo dnešní rolnictvo trpící nedostatkem půdy, které by za jistých podmínek mohlo dostat půdy dostatečné množství“ (722).

Z toho číší reakční narodnictví v duchu pana V. V.: Pro koho „lepší“? Pro stát? Pro statkářský nebo buržoazní stát? A proč není „lepší“ proletariát? Protože rolnictvo trpící nedostatkem půdy „by mohlo dostat“, tj. mohlo by být snadněji uklidněno, snadněji převedeno do tábora pořádku než proletariát? Tak to *vychází* podle pana Karavajeva: jako by chtěl poradit Stolypinovi a spol. spolehlivější „záruku“ před sociální revolucí.

Kdyby měl pan Karavajev po věčné stránce pravdu, pak by marxisté nemohli podporovat konfiskaci statkářské půdy v Rusku. Ale pan Karavajev nemá pravdu, protože Stolypinova „cesta“ vytváří více chudásů než proletářů, a tím zpomaluje, ve srovnání s rolnickou revolucí, vývoj kapitalismu. Přece sám Karavajev říkal, a velmi správně, že Stolypinova politika obohacuje (ne nové, buržoazní živly, ne kapitalistické farmáře, ale) *nynější* statkáře, kteří hospodaří napůl feudálním způsobem. V roce 1895 se prodávala 1 děšjatina půdy prostřednictvím „Rolnické“ banky za 51 rublů, kdežto v roce 1906 za 126 rublů (Karavajev na 47. zasedání, 26. května 1907, s. 1189). A kolegové ze strany pana Karavajeva, pánové Volk-Karačevskij a Dělarov, objasnili význam těchto čísel ještě názorněji. Dělarov uvedl, že „do roku 1905, za víc než 20 let svého trvání, Rolnická banka skoupila pouze 7,5 miliónu děšjatin“, kdežto od 3. listopadu 1905 do 1. dubna 1907 to bylo už 3,8 miliónu děšjatin. V roce 1900 se prodávala 1 děšjatina za 80 rublů, v roce 1902 za 108 a v roce 1903, před rozvojem rolnického hnutí a před ruskou revolucí, stála 109 rublů. Nyní 126 rublů. „V době, kdy ruská revoluce způsobila celému Rusku značné ztráty, *vydělávali* ruští velko-

statkáři *obrovské sumy*. Získali tehdy přes 60 miliónů rublů z peněz lidu“ (1220 — počítáme-li „správnou“ cenu 109 rublů). Ale pan Volk-Karačevskij počítá daleko přesněji, neuznává žádnou cenu za „správnou“ a prostě konstatuje, že po 3. listopadu 1905 vláda vyplatila statkářům 52 milióny rublů za půdu, kterou koupili rolníci, a 242 milióny rublů na svůj vlastní účet, celkem „295 miliónů rublů z peněz lidu bylo vyplaceno šlechtickým statkářům“ (1080. Podtrženo všude námi). To je samozřejmě jen malý zlomek toho, co Rusko stojí junkersko-buržoazní agrární vývoj, malý zlomek *daně*, která se platí za rozvoj výrobních sil ve prospěch feudálů a byrokratů! Tuto daň statkářům za svobodný rozvoj Ruska zachovávají i kadeti (výkup). A naopak, buržoazní republika farmářů by byla nucena vynaložit podobné sumy na rozvoj výrobních sil v zemědělství za nového zřízení.*

Konečně musíme narodnické inteligenci rozhodně přičíst k dobru to, že na rozdíl od Bobrinských a Kutlerů chápe, že lid byl v roce 1861 oklamán, a proslulou reformu nenazývá velkou, ale „uskutečňovanou v zájmu statkářů“ (Karavajev, 1193). Skutečnost, řekl správně pan Karavajev o poreformním období, „předstihla nejchmurnější předpovědi“ těch, kteří v roce 1861 hájili zájmy rolnictva.

Pokud jde o rolnické *vlastnictví* půdy, zpochybnil pan Karavajev péči vlády o toto vlastnictví přímou otázkou rolníkům: „Páni rolničtí poslanci, jste zástupci lidu. Žijete

* Srovnej *Kautsky*, Agrární otázka v Rusku^[444], o nezbytném vynaložení obrovského kapitálu na rozvoj rolnické agrikultury. „Municipalisté“ zde mohou namítnout: buržoazní republika bude vydávat peníze na republikánskou armádu, kdežto demokratické zemstvo... tomu sebere peníze, moji milí páni municipalisté, nedemokratická ústřední moc! Ostatně za existence nedemokratické ústřední moci nemůže takové zemstvo ani vzniknout, je to jen zbožné přání maloměšťáků. Reálný je jen vzájemný vztah buržoazní republiky (která ve srovnání s jinými státy nejvíce vydává na rozvoj výrobních sil, jako například Severní Amerika) a buržoazní monarchie (platící desítky let *daň* junkerům, jako například Německo).

jako rolníci, uvažujete stejně jako oni. Když jste odjížděli, stěžovali si vaši voliči, že si nejsou jisti svým vlastnictvím půdy? Říkali vám, že je vaším hlavním úkolem v dumě, vaším prvním požadavkem: „Postarejte se o upevnění soukromého vlastnictví půdy, jinak nesplníte, čím jsme vás pověřili?“ Ne. Musíte říci, že tím vás nepověřili“ (1185).

Rolníci toto prohlášení nevyvrátili, naopak ho svými projevy potvrdili. A to samozřejmě ne proto, že ruský rolník je „příslušníkem občiny“, že je „proti vlastnictví“, ale proto, že ekonomické podmínky mu *teď* diktují, aby odstranil všechny staré formy pozemkové držby, aby mohl být vytvořen nový způsob hospodaření.

Jako minus musíme narodnické inteligenci přičíst jejich nabubřelé úvahy o „normách“ rolnické pozemkové držby. Karavajev prohlásil: „Každý bude, myslím, souhlasit, že ke správnému řešení otázky půdy jsou nezbytné tyto předpoklady: především norma půdy nezbytná pro existenci, norma spotřební, a norma pracovní vyjadřující celkové množství nezbytné práce. Je třeba přesně znát, jaké množství půdy mají rolníci, a z toho můžeme vypočítat, kolik půdy chybí. Dále je nutné vědět, kolik vlastně půdy lze dát?“ (1186).

S tímto názorem rozhodně nesouhlasíme. A *na základě prohlášení rolníků v dumě* tvrdíme, že se v tom projevuje prvek intelektuálního byrokratismu, *kteřý je rolníkům cizí*. Rolníci nemluví o „normách“. Normy, to je byrokratický výmysl, pozůstatek neblaze proslulé feudální reformy z roku 1861. Rolníci vedeni správným třídním instinktem kladou důraz na likvidaci statkářské držby půdy, a ne na „normy“. Nejde o to, kolik půdy je „třeba“. „Jinou zeměkouli nestvoříte“, jak se výstižně vyjádřil výše citovaný bezpartijní rolník. Jde o to, aby byly odstraněny feudální latifundie, které rolníky *utlačují*, a měly by být zrušeny i v tom případě, dosáhne-li se „norem“ i bez nich. Narodnická inteligence se začíná přiklánět k názoru, že dosáhne-li se „norem“, nebylo by snad ani třeba dotýkat se statkářů.

Rolníci smyšlejší jinak: „Rolníci, *svrhněte je*“ (statkáře), pravil rolník Pjanych (eser) v II. dumě (16. zasedání, 26. března 1907, s. 1101). Statkáře není nutno svrhnout proto, že nevycházejí „normy“, ale proto, že hospodářící rolník nechce tahat na hřbetě hlupáky a pijavice. Dvě úvahy, „dva velké rozdíly“.

Rolník nemluví sice o normách, ale s obdivuhodným citem pro praxi „trefil hřebík na hlavičku“. Problém je v tom, *kdo* bude normy určovat. V I. dumě to skvěle vyjádřil kněz Pojarkov, který řekl: „Předpokládá se, že bude stanovena norma půdy na osobu. *Kdo stanoví tuto normu?* Jestli samotní rolníci, ti se jistě neošidí, budou-li ale spolu s rolníky určovat normu i statkáři, pak je otázka, kdo nad kým zvítězí při vypracovávání normy“ (12. zasedání, 19. května 1906, s. 488).

To je přímý úder zasazený všemu tomu žvanění o normách.

U kadetů to není žvanění, ti přímo *vydávají* mužiky *napospas* statkářům. I dobromyslný vesnický kněz pan Pojarkov, který se zřejmě setkal v praxi na své vesnici s liberálním statkářem, instinktivně vycítil tu faleš.

„A pak se bojí,“ pravil též Pojarkov, „že bude mnoho úředníků! Rolníci sami rozdělí půdu!“ (488—489). V tom to právě všechno vězí. „Normy“ skutečně zavánějí byrokratismem. Rolníci se na to dívají jinak: rozdělíme půdu sami na místě. Odtud pramení myšlenka místních pozemkových výborů vyjadřující oprávněné zájmy rolnictva v revoluci a zákonitě vzbuzující nenávisť liberálních ničemů.* Při *takovém* plánu *nacionalizace* bude stát muset pouze určit, která půda může sloužit jako vhodná k *osídlení*, nebo si vyžádat právo zasáhnout ve speciálních případech („lesy

* Dělnické správní orgány ve městech, rolnické výbory na vesnicích (které se v určitém okamžiku změní v orgány zvolené na základě všeobecného atd. volebního práva), to je jediné možná forma organizace vítězné revoluce, tj. diktatury proletariátu a rolnictva. Není divu, že liberálové nenávidí tyto formy organizace tříd bojujících za svobodu!

a vodstvo celostátního významu“, jak se praví v našem dnešním programu), tj. *zůstává pouze to, co dokonce „municipalisté“ pokládají za nutné předat do správy „demokratického státu“* (bylo třeba říci republiky).

Porovnáme-li řeči o normách s ekonomickou realitou, okamžitě poznáme, že rolníci jsou lidé činu, kdežto rodniční intelektuálové jsou tluchubové. „Pracovní“ norma by mohla mít *závažný* význam při pokusu zakázat námezdní práci. Většina rolníků hodila tyto pokusy přes palubu a lidoví socialisté uznali, že jsou nereálné. Je-li tomu tak, otázka „norem“ padá a zůstává rozdělení mezi příslušný počet hospodářů. „Spotřební“ norma je norma bídy a v kapitalistické společnosti bude rolnictvo vždycky utíkat před takovou „normou“ do měst (o tom zvláště později). Znamená to, že ani v tomto případě nejde o „normu“, která se ještě k tomu mění při každé změně v agrikultuře a technice, ale o rozdělení půdy mezi faktickým počtem hospodářů, o „oddělení“ skutečných hospodářů, schopných „pečovat“ o půdu (jak prací, tak kapitálem), od špatných hospodářů, které v zemědělství nelze udržet a bylo by reakční se o to pokoušet.

Jako kuriozitu ukazující, kam až vedou pány narodniky jejich *teorie*, uvedeme, jak se pan Karavajev odvolával na *Dánsko*. Evropa, jak vidíte, „uvízla v soukromém vlastnictví“, kdežto naše občina „pomáhá řešit úkoly družstevnictví“. „Dánsko je v tomto směru vynikající příklad.“ Příkladem je to skutečně *vynikající* — proti narodnikům. V Dánsku vidíme zcela typické *buržoazní* rolnictvo, které koncentruje jak dojnice (viz Agrární otázka a „kritikové Marxe“, kapitola X*), tak půdu. 68,3 % dánských zemědělských hospodářství má méně než 1 hartkorn, tj. o něco méně než 9 děsjatin. Dohromady mají pouze 11,1 % veškeré půdy. Na druhé straně je 12,6 % hospodářství se 4 a více hartkorny (*36 a více děsjatin*); vlastní 62 % veškeré půdy

* Viz Sebrané spisy 5, Praha 1981, s. 109—276. Red.

(N. S., Agrární programy, vydavatelství Novyj mir, s. 7^[326]). Komentáře jsou zbytečné.

Pro zajímavost poznamenáváme, že v I. dumě se Dánskem oháněl liberál Gercenštejn a pravice mu namítala (v obou dumách): v Dánsku je rolnické *vlastnictví*. My potřebujeme nacionalizaci půdy, aby se stará hospodářství mohla svobodně přebudovávat „po dánsku“ na půdě „zbažené přehrad“, a jestliže o to sami rolníci požádají, nebude problém přeměnit pacht ve vlastnictví, protože veškerá buržoazie i byrokracie v *takovém případě* rolnictvo vždy podpoří. A kromě toho se při nacionalizaci bude kapitalismus rozvíjet („po dánsku“) *rychleji*, protože bude zrušeno soukromé vlastnictví půdy.

6. TRUDOVIČTÍ ROLNÍCI (NARODNICI)

Rolníci z řad trudoviků a eserů *se* v podstatě *neliší* od stranicky neorganizovaných rolníků. Srovnáte-li projevy jedněch i druhých, jasně vidíte tytéž potřeby, tytéž požadavky, týž světový názor. Stranicky organizovaní rolníci jsou jen uvědomělejší, jasněji se vyjadřují a uceleněji chápou spojitost různých stránek problému.

Skoro nejlepší projev měl trudovický rolník Kiseljov na 26. zasedání II. dумы (12. dubna 1907^[58]). V protikladu k „státnímu hledisku“ liberálního úředníka klade hlavní důraz přímo na to, že „veškerá vnitřní politika naší vlády, kterou *fakticky* řídí statkářští držitelé půdy, směřuje k tomu, aby půda zůstala v rukou nynějších držitelů“ (1943). Řečník poukazuje na to, že právě proto je lid držen v „nejhlubší nevědomosti“, a pozastavuje se u projevu okřabristy knížete Svjatopolka-Mirského. „Jistě jste nezapomněli na jeho strašlivá slova: ‚Zanechte všech myšlenek na zvětšení rozsahu rolnické pozemkové držby. Zachovejte a podporujte statkáře. Naše zaostalé a nevzdělané rolnické masy bez statkářů, to je stádo bez pastýře.‘

Soudruzi rolníci, je potřeba k tomu něco dodávat, abyste pochopili, jaké choutky jsou utajeny v srdcích těchto pánů, našich dobrodinců? Cožpak nevidíte, že stále ještě teskní a touží po nevolnictví? Ne, páni pastýři, už je toho dost... Přál bych si jen jediné: aby si celá zaostalá rolnická Rus, celá ruská země dobře zapamatovala tato slova urozeného Rurikovce, aby tato slova jako plamen hořela v srdci každého rolníka a jasněji než slunce osvětlovala propast, která zeje mezi námi a nezvanými dobrodinci. Už je toho dost, páni pastýři... Už je toho dost, my nepotřebujeme pastýře, ale vůdce, které si dovedeme najít i bez vás, a s nimi najdeme cestu ke světlu i k pravdě, najdeme cestu i k zaslíbené zemi“ (1947).

Trudovik bezvýhradně zastává názor revolučního buržoy, který se oddává iluzi, že mu nacionalizace půdy přinese „zslíbenou zemi“, který však za *tuto* revoluci obětavě bojuje a nenávidí pomyslením, že by její rozmach mohl být omezen: „Strana svobody lidu odmítá spravedlivé řešení agrární otázky... Páni zástupci lidu, může snad zákonodárné shromáždění, jakým je Státní дума, obětovat při své činnosti spravedlnost ve prospěch praktičnosti? Cožpak můžete vydávat zákony, o nichž předem víte, že jsou nespravedlivé?... To vám nestačí nespravedlivé zákony, jimiž nás obdařila naše byrokracie, chcete je snad ještě sami vydávat?... Dobře víte, že z praktických důvodů — uklidnit Rusko — byly vysílány trestné výpravy a v celém Rusku byl vyhlášen výjimečný stav; z praktických důvodů byly zavedeny vojenské polní soudy. Ale buďte tak laskavi a řekněte mi, kdo z nás je nadšen takovou praktičností? Cožpak jste ji všichni neproklínali? Jenom se neptejte, jako někteří, co je to spravedlnost“ (řečník zřejmě naráží na kadetského statkáře Tatarinova, který na 24. zasedání 9. dubna řekl: „Spravedlnost, pánové, je pojem dost relativní“, „spravedlnost je ideál, o nějž všichni usilujeme, ale tento ideál zůstane“ (pro kadeta) „pouze ideálem, a pro mne je otázkou, bude-li možné fakticky ho usku-

tečnit“ (1779). „Co je to spravedlnost? Člověk, to je spravedlnost. Když se člověk narodí, je spravedlivé, aby žil, a proto je spravedlivé, aby měl možnost vydobýt si práci kus chleba...“.

Tak vidíte: tento ideolog rolnictva zastává typický názor francouzského osvícence 18. století. Nechápe historickou ohraničenost, historicky určený obsah *své* spravedlnosti. Ale *chce* — a třída, kterou zastupuje, *může* ve jménu této abstraktní spravedlnosti *nadobro smést* všechny pozůstatky středověku. Právě tato historická *realita* je obsažena v takto formulované otázce: žádné „praktické“ dohody na úkor spravedlnosti. Rozuměj: žádné ústupky středověku, statkářům a staré moci. To je řeč člena Konventu. Ale pro liberála Tatarinova „ideál“ buržoazní svobody „zůstane pouze ideálem“, za nějž doopravdy nebojuje, neobětuje vše pro jeho uskutečnění, ale pakuje se se statkářem. Kiseljovové mohou vést lid do vítězné buržoazní revoluce, Tatarinové pouze ke zradě.

„Strana svobody lidu navrhuje, aby z praktických důvodů nebylo poskytováno žádné právo na půdu. Bojí se, že takové právo přiláká na vesnici spoustu lidí z měst a na každého pak připadne jen malý kousek půdy. Chtěl bych se především zeptat, co je to právo na půdu? Právo na půdu, to je právo na práci, právo na chléb, je to právo na život, je to nezadatelné právo každého člověka. Jak tedy můžeme někoho zbavit tohoto práva? Strana svobody lidu říká, že kdyby bylo dáno takové právo všem občanům a rozdělila se mezi ně půda, dostal by každý jen malý kousek. Ale vždyť právo a jeho praktické uplatnění naprosto není jedno a totéž. Každý z vás zde přítomných má právo žít v nějaké Čuchlomeč, a přesto žije zde, a naopak ti, kdo žijí v Čuchlomeč, mají stejné právo žít v Petrohradě, a přesto trčí ve své díře. Proto není žádný důvod obávat se, že poskytnutí práva na půdu všem, kdo na ní chtějí pracovat, přitáhne z měst spousty lidí. Na vesnici půjdou z měst jen ti, kteří s ní dodnes nepřetrhali pouta, na vesnici půjdou jen ti, kdo nedávno odešli do města... Lidé, kteří mají ve městě trvalý a zajištěný výdělek, ti na vesnici nepůjdou... Myslím, že jen úplné a definitivní zrušení soukromého vlastnictví půdy... atd... pouze takové řešení můžeme uznat za uspokojivé“ (1950).

Tato typická trudovická tiráda nám vnucuje zajímavou

otázku: Je rozdíl mezi *takovými* řečmi o právu na práci a řečmi francouzských maloburžoazních demokratů z roku 1848 o právu na práci? Jedno i druhé je nesporně deklamace buržoazního demokrata *nejasně* vyjadřující skutečný historický obsah boje. Avšak deklamace trudovíka *nejasně* vyjadřuje skutečné *úkoly buržoazní* revoluce, která je podle objektivních podmínek možná (tj. možná je rolnická agrární revoluce v Rusku 20. století), kdežto deklamace francouzského Kleinbürgera z roku 1848 *nejasně* vyjadřuje úkoly *socialistické* revoluce, která ve Francii v polovině minulého století možná nebyla. Jinými slovy: právo na práci francouzského dělníka z poloviny 19. století vyjadřovalo přání obnovit *veškerou* malovýrobu na zásadách družstevnictví, socialismu apod., a to nebylo *ekonomicky* možné. Právo na práci ruského rolníka z 20. století vyjadřuje přání obnovit *zemědělskou* malovýrobu na *znacionalizované* půdě, a to je *ekonomicky* zcela možné. V „právu na práci“ ruského rolníka z 20. století je kromě pseudosocialistické teorie reálný buržoazní obsah. V právu na práci francouzského maloburžoy a dělníka z poloviny 19. století není *nic* kromě pseudosocialistické teorie. A tento rozdíl mnozí naši marxisté přehlížejí.

A trudovík sám ukazuje *reálný* obsah své teorie: *ne všichni* budou chtít půdu, i když všichni „mají rovné právo“. Je jasné, že půdu budou chtít, nebo se na ní usadí *pouze* *hospodáři*. Zrušením soukromého vlastnictví půdy budou odstraněny všechny překážky bránící *hospodářům* usídlvat se na půdě.

Není divu, že Kiseljov, prodchnutý bezmeznou vírou v rolnickou revoluci a přáním jí sloužit, s opovržením mluví o kadetech, o jejich přání vyvlastnit část půdy, a ne všechnu půdu, přinutit rolníky platit za půdu, — předat záležitost „jakýmsi pozemkovým institucím“ — zkrátka mluví o „chudince oškubané stranou svobody lidu“ (1950 až 1951). Není rovněž divu, že Struve a jemu podobní *museli* začít nenávidět trudovíky zejména po II. dumě: dokud

ruský rolník zůstane trudovikem, nemohou se zdařit plány kadetů. A až ruský rolník přestane být trudovikem, definitivně zmizí rozdíl mezi kadetem a okřabristou!

Krátce si všimneme jiných řečníků. Například rolník Něčitajlo: „Lidé, kteří se nacucali krve rolníků a vysáli je do morku kostí, nazývají rolníky hlupáky“ (779). Golovin mu skáče do řeči: Statkář smí urážet rolníka, ale mužik... statkáře? „Půda patří lidu, a oni nám říkají, kupte si ji. Copak jsme přistěhovalci, přišli jsme z Anglie, z Francie či odjinud? Jsme lidé zdejší, z jakého důvodu máme kupovat svou vlastní půdu? Už desetkrát jsme za ni zaplatili svou krví, potem i penězi“ (780).

A rolník Kirnosov (ze Saratovské gubernie): „Teď všichni nemluvíme o ničem jiném než o půdě; zase nám říkají: posvátná, nedotknutelná. Myslím si, že nemůže být nedotknutelná; *když si to lid přeje, nic nemůže být nedotknutelné**. (Hlas zprava: „Oho!“) Správně: oho! (Potlesk zleva.) Páni šlechtici, myslíte si, že nevíme, jak jste o nás hráli v karty, jak jste nás vyměňovali za psy? Víme. To všechno bylo vaše posvátné, nedotknutelné vlastnictví... Ukradli nám půdu... Rolníci, kteří mě poslali, to řekli tak: Půda je naše, nepřišli jsme ji sem kupovat, ale vzít“ (1144)**.

A rolník Vasjutin (z Charkovské gubernie): „V osobě zástupce pana předsedy rady ministrů nespátřujeme mi-

* Vyjádření revoluční myšlenky úplné moci lidu, charakteristické pro prostého rolníka. V naší revoluci není kromě rolnictva žádná jiná buržoazie, která by mohla uskutečnit tento požadavek proletářského programu.

** Trudovický rolník Nazarenko (z Charkovské gubernie) v I. dumě říkal: „Budete-li uvažovat o tom, jak se rolníci dívají na půdu, řeknu vám, že tak, jak děti potřebují k životu matčín prs, tak my, rolníci, potřebujeme půdu. O půdě uvažujeme jen z tohoto hlediska. Vy pravděpodobně víte, že tomu není tak dávno, co páni nutili naše matky, aby svým mlékem krmily štěňata. A totéž se děje i dnes. Rozdíl je jen v tom, že dnešní panská štěňata nevysávají matku, která nás porodila a krmila, ale tu, která nás živí — matku zem“ (495).

nistra celé země, ale ministra 130 000 statkářů. 90 miliónů rolníků pro něj nic neznamená... Vy (obrací se k pravici) jste vykořisťovatelé, pronajímáte za drahé peníze své pozemky a stahujete z rolníka kůži... Vězte, že neuspokojí-li vláda potřeby lidu, ani lid se nebude ptát na váš souhlas a půdu si vezme... Jsem Ukrajinec“ (vypráví, jak Kateřina darovala Potěmkinovi hájek — 27 000 děsjatin a 2000 rolníků)... „Dříve prodávali děsjatinu půdy za 25—50 rublů, a dnes se platí 15—30 rublů pouze za pronájem 1 děsjatiny a za louku 35—50 rublů. To je stahování kůže. (Hlas zprava: „Co, stahování kůže?“ Smích.) To nic, nerozčilujte se, uklidněte se (potlesk zleva); já to nazývám stahováním kůže z rolníků“ (643, 39. zasedání, 16. května).

Trudovičtí rolníci a rolnická inteligence mají společný rys — živé vzpomínky na nevolnictví. Spojuje je všechny silná nenávisť vůči statkářům a statkářskému státu. Ve všech plane revoluční zápal. Jedni vůbec neuvažují o budoucnosti, o zřízení, které sami vytvářejí, a jenom živelně napínají síly, aby „je svrhli“. Druzí zase líčí toto zřízení utopicky, ale všichni nenávidí kompromis se starým Ruskem, všichni bojují za to, aby z prokletého středověku nezůstal kámen na kameni.

Srovnáváte-li projevy revolučních rolníků v II. dumě s projevy revolučních dělníků, mimovolně bije do očí následující rozdíl. Rolníci mají nesrovnatelně více bezprostřední revolučnosti, zápalu pro okamžité rozbití statkářské moci a okamžité vytváření nového zřízení. Rolník hoří touhou vrhnout se ihned na nepřítele a rdousit ho. Dělník chápe revolučnost abstraktněji, vztahuje ji k vzdálenějším cílům. Tento rozdíl je zcela pochopitelný a zákonitý. Rolník uskutečňuje teď okamžitě *svou* — buržoazní — revoluci, nepozoruje protiklady uvnitř této revoluce, nepřipouští si takové protiklady. Sociálně demokratický dělník je vidí, klade si celosvětové socialistické cíle, *nemůže* spojit osud dělnického hnutí s výsledkem buržoazní revoluce.

Nesmí se však z toho vyvozovat, že dělník musí v buržoazní revoluci podporovat liberála. Z toho je třeba vyvodit, že dělník, aniž splyne s *jakoukoli* jinou třídou, musí s *veškerou energií* pomoci rolníkovi dovést tuto buržoazní revoluci do konce.

7. SOCIALISTÉ - REVOLUCIONÁŘI

Projevy eserských intelektuálů (o rolnících jsme už hovořili v souvislosti s trudoviky) jsou plny stejně nesmiřitelné kritiky kadetů a boje proti statkářům. Nebudeme opakovat to, co již bylo řečeno, ale zaznamenáme *nový* rys této skupiny poslanců. Na rozdíl od lidových socialistů, kteří jsou ochotni místo socialistického ideálu líčit jako ideál... Dánsko, i na rozdíl od rolníků, kterým je cizí jakékoli učení a kteří vyjadřují bezprostřední city utlačovaného člověka, právě tak bezprostředně idealizujícího osvobození od dané formy vykořisťování, vnášejí eseri do svých projevů doktrínu *svého* „socialismu“. Tak Uspenskij a Sagateljan („dašnakcuthjun“ — mají velmi blízko k eserům, „mladí“ se dokonce hlásí k této straně) nastolují otázku *občiny*. Sagateljan dost naivně poznamenává: „S lítostí musíme konstatovat, že rozvíjejíce širokou teorii nacionalizace půdy, nijak zvlášt' nezdůrazňují živou, nedotčenou instituci, která je jediným základem pro cestu vpřed... Před všemi těmito hrůzami (hrůzy Evropy, zkáza drobného hospodářství atd.) chrání občina“ (1122).

„Lítost“ váženého rytíře občiny pochopíme, přihlédneme-li k tomu, že mluvil jako *dvacátý šestý* řečník k agrární otázce.

Před ním mluvilo nejméně čtrnáct příslušníků levice, trudoviků apod., a ti všichni „nijak zvlášt' nezdůrazňovali živou nedotčenou instituci“! Člověk má být čím „rozlístostněn“, když vidí tutěž lhostejnost rolníků v dumě vůči občině, jakou projevíly i sjezdy Rolnického svazu. Sagatel-

jan a Uspenskij se ujali obcí jako praví sektáři v rolnické revoluci, která nechce nic vědět o *starých* pozemkových sdruženích. „Cítím, že obcí hrozí určité nebezpečí“, rmoutí se Sagateljan (1123). „Právě teď je třeba stůj co stůj chránit obcí“ (1124). „Tato forma“ (tj. obcí) „se může rozvinout ve světové hnutí schopné ukázat řešení všech ekonomických problémů“ (1126). Všechny tyto úvahy o obcích rozváděl pan Sagateljan zřejmě „pln smutku a nevhodně“. A jeho kolega Uspenskij kritizoval Stolypinovy zákony proti obcích a vyslovil přání, „aby mobilizace pozemkového vlastnictví byla omezena na minimum, na nejnižší míru“ (1115).

Toto přání narodníka je nesporně reakční. Kuriózní je ale to, že strana socialistů-revolucionářů, jejímž jménem bylo toto přání v dumě předneseno, obhajuje zrušení soukromého pozemkového vlastnictví a přitom si neuvědomuje, že se takto vytváří *největší* mobilizace půdy, nejsvobodnější a nejsnadnější přechod půdy od hospodáře k hospodáři, nejsvobodnější a nejsnadnější pronikání kapitálu do zemědělství! Směšování soukromého pozemkového vlastnictví s panstvím kapitálu v zemědělství je charakteristická chyba buržoazních nacionalizátorů půdy (včetně George a mnoha dalších). Ve snaze „omezit mobilizaci“ se eseri shodují s kadety, jejichž představitel Kutler ve svém referátu přímo prohlásil: „Strana svobody lidu zamýšlí omezit pouze jejich (rolníků) právo na zcizení a právo na zastavení, tj. zabránit v budoucnu rozšíření koupě a prodeje půdy“ (12. zasedání, 19. března 1907, s. 740).

Kadeti spojují reakční přání s takovým řešením agrární otázky (nadvláda statkářů a byrokracie), které umožňuje nesmyslné úřední zákazy a byrokratické průtahy přispívající k zotročení rolníků. Eseri spojují reakční přání s takovými opatřeními, která vylučují možnost byrokratického šikanování (místní pozemkové výbory na základě všeobecného atd. volebního práva). U kadetů je reakční veškerá jejich (byrokraticko-statkářská) politika v buržoazní re-

voluci. U eserů je reakční maloburžoazní „socialismus“, mylně vnucovaný důsledné buržoazní revoluci.

Pokud jde o ekonomické teorie eserů, stojí za povšimnutí úvahy jejich představitelů v dumě o vlivu agrárních reforem na rozvoj průmyslu. Velmi plasticky se v nich projevuje naivní hledisko buržoazních revolucionářů, jen lehce zahalené slupkou narodnické doktríny. Tak například eser Kabakov (z Permské gubernie), na Urale známý jako organizátor Rolnického svazu, „prezident alapajevské republiky“¹²⁴, zvaný „Pugačov“*. Čistě rolnicky zdůvodňuje právo rolníků na půdu, kromě jiného tím, že rolníci nikdy neodmítali bránit Rusko před nepřitelem (1953). Volá: „Proč přidělovou půdu? Přímou prohlašujeme, že půda musí být obecným majetkem všeho pracujícího rolnictva, a rolníci se o ni sami dokáží podělit přímo v místech bez jakéhokoli vměšování nějakých byrokratů, o nichž dávno víme, že rolnictvu nepřinesli žádný užitek“ (1954). „U nás na Urale zastavily práci celé závody, protože není odbyt na plechy, a přitom v Rusku jsou všechny domky pokryty slámou. Už dávno se měly všechny rolnické domy pokrýt plechem... Trhy jsou, ale nikdo nekupuje. Kdo tvoří u nás kupující masu? Stamiliónové pracující rolnictvo — to je také základ kupující masy“ (1952).

Ano, tím jsou věrně vyjádřeny podmínky skutečně kapitalistické výroby na Urale místo odvěké polofeudální stagnace „posesívní“ výroby. Ani stolypinovská, ani kadetská agrární politika nemůže podstatně zlepšit podmínky *mas*, bez toho však se nemůže na Urale rozvinout skutečně „svobodný“ průmysl. Pouze rolnická revoluce by mohla rychle přeměnit dřevěné Rusko v Rusko železné. Eferský rolník chápe podmínky rozvoje kapitalismu správněji a hlouběji než přísežní sluhové kapitálu.

Jiný eser, rolník Chvorostuchin (ze Saratovské guber-

* Viz Seznam členů II. státní dumy, soukromě vydal neznámý autor, Petrohrad 1907[¹⁹⁰⁶].

nie), pravil: „Ano, pánové, predstaviteľé strany svobody lidu toho skutečně dost napovídali, obviňovali Trudovic-kou skupinu, že chce předat půdu tomu, kdo na ní chce pracovat. Prý pak mnozí odejdou z měst a bude ještě hůř. Já si ale myslím, pánové, že z měst odejdou jen ti, kteří nemají co dělat, ale ti, kteří pracují, jsou na práci zvyklí, a budou práci mít, z města nepůjdou. Opravdu, proč dávat půdu lidem, kteří ji nechtějí obdělávat?...“ (774). Což není jasné, že tento „eser“ vůbec nepožaduje vše-obecné rovné užívání půdy, ale vytvoření rovnoprávného a svobodného farmářství na svobodné půdě? „...Rozhodně je třeba uvolnit hospodářskou svobodu všemu lidu, zejména lidu, který tolik let strádal a hladověl“ (777).

Nemyslete si, že tato *správná* formulace *skutečného* obsahu eserovštiny („uvolnit hospodářskou svobodu“) je *pouze* výsledkem neobratnosti rolníků ve vyjadřování. Ne pouze toho. Vůdce eserů, intelektuál Mušenko, který pronesl jménem eserské strany závěrečné slovo k agrární otázce, má daleko naivnější názory na ekonomiku než rolníci Kabakov a Chvorostuchin.

Mušenko prohlásil: „Říkáme, že správné přesídlení, správné rozmístění obyvatelstva je možné jen tehdy, až bude půda zbavena přehrad, až budou odstraněny všechny překážky, které na ní vytvořila zásada soukromého pozemkového vlastnictví. Dále. Ministr mluvil o přírůstku obyvatelstva v našem státě... Podle něho je jen pro tento přírůstek obyvatel (1,6 miliónu) třeba asi 3,5 miliónu děsjatin půdy. Zavedete-li tedy rovné užívání půdy, říká, kde vezmete půdu pro takový přírůstek obyvatelstva? Ale já se ptám: Kde, v kterém státě (sic!) pohlcuje zemědělství veškerý přírůstek obyvatelstva? *Vždyt zákon regulující rozdělení obyvatelstva podle stavů a povolání působí právě opačně*“ (podtrženo námi). „Jestliže stát, jestliže země nedegeneruje, ale průmyslově se rozvíjí, znamená to, že se na základech zemědělství, uspokojujícího elementární potřeby potravin a surovin, zvedají nová a nová ekonomická patra. Roste spotřeba, objevují se nové výrobky, nová výrobní odvětví, zpracovatelský průmysl přitahuje stále větší a větší množství dělnických rukou. Městské obyvatelstvo roste rychleji než zemědělské a pohlcuje větší část přírůstku obyvatelstva. A někdy se stává, pánové, že počet zemědělského obyvatelstva klesá nejen relativně, ale dokonce i absolutně. Probíhá-li u nás tento (!) proces pozvolna, je to proto, že

není na čem stavět tato nová ekonomická patra. Rolnické hospodářství, tento základ je příliš rozvíklán; trh pro průmysl je příliš úzký. Dejte půdu do užívání lidu a na tomto základě vytvořte zdravé, početné a silou kypící zemědělské obyvatelstvo a pak uvidíte, jaká poptávka bude po průmyslových výrobcích a jaké množství dělnických rukou budou potřebovat továrny a závody ve městech“ (1173).

Není to nádhera, takový „socialista-revolucionář“, který program rozvoje kapitalismu nazývá programem socializace půdy? Ani netuší, že zákon rychlejšího růstu městského obyvatelstva je výhradně zákonem *kapitalistického* výrobního způsobu. Ani ho nenapadne, že tento „zákon“ nepůsobí a ani by nemohl působit jinak než prostřednictvím diferenciací rolnictva na buržoazii a proletariát, prostřednictvím „třídění“ mezi zemědělci, tj. že „skuteční hospodáři“ vytlačí „žebráky“. Ekonomický soulad, který tento eser kreslí na základě kapitalistického zákona, je dojemně naivní. Ale to není soulad vulgárního buržoazního ekonoma, který chce zamaskovat boj práce proti kapitálu. Je to soulad neuvědomělého buržoazního revolucionáře, který chce načisto vymýtit pozůstatky samoděržaví, feudalismu a středověku.

Vítězná buržoazní revoluce, o níž sní náš nynější agrární program, nemůže probíhat jinak než s pomocí *takových* buržoazních revolucionářů. A uvědomělí dělníci *je* musí v zájmu společenského vývoje *podpořit*, aniž by se dali jen na chvíli obalamutit dětinským žvatláním narodnických „ekonomů“.

8. „NACIONÁLOVÉ“

Ze zástupců neruských národností se v dumě vyjádřili k agrární otázce Poláci, Bělorusové, Lotyšši a Estonci, Litevci, Tataři, Arméni, Baškirové, Kirgizové a Ukrajinci. Poslyšte, jak vykládali své stanovisko.

Narodovec¹²⁵ Dmowski, který vystupoval v II. dumě „jménem Poláků — zástupců Království polského a s ním

sousedící západní části státu“, pravil (742): „Ačkoli naše agrární vztahy jsou již přechodem k západoevropským vztahům, agrární otázka u nás přece jen existuje a nedostatek půdy je morovou ranou našeho života. Jedním z prvních bodů našeho sociálního programu je rozšíření plochy rolnické pozemkové držby“ (743).

„Jestliže u nás v Království polském došlo k velkým nepokojům mezi zemědělským obyvatelstvem, k násilnému zabírání statkářské půdy, dělo se tak jen ve východní části, a to ve Włodawském újezdu, kde rolníkům říkali, že jako pravoslavným jim bude přidělena statkářská půda. Tyto nepokoje proběhly jen mezi pravoslavným obyvatelstvem“ (745).

„...Zde (v Království polském) může být pozemková reforma stejně jako všechny další sociální reformy... uskutečněna jen v souladu s životními potřebami, pouze na shromáždění zástupců kraje — pouze autonomním Sejmem“ (747).

Tento projev polského narodovce vyvolal zběsilé útoky pravicově orientovaných běloruských rolníků (Gavrilčik z Minské gubernie, Szymański, Grudziński) proti polským statkářům a biskup Jevlogij to pochopitelně využil a pronesl jezuitsky a policejně zabarvený projev v duchu ruské politiky z roku 1863 o utiskování ruských rolníků polskými statkáři (26. zasedání, 12. dubna).

„Jak je to prostě vymyšleno!“ odpovídal narodovec Grabski (32. zasedání, 3. května). „Rolníci dostanou půdu; ruští statkáři zůstanou na svých pozemcích; rolníci budou jako za starých zlatých časů podporovat starý režim a Poláci budou náležitě potrestáni za to, že začali mluvit o polském Sejmu“ (62). A když řečník důrazně odhalil veškerou nestoudnou demagogii ruské vlády, žádal, „aby řešení agrární reformy u nás bylo postoupeno polskému Sejmu“ (75).

Dodejme k tomu, že uvedení rolníci požadovali dodatečný přiděl půdy *do vlastnictví* (například s. 1811). Polští rolníci a rolníci ze západních oblastí se i v I. dumě při požadování půdy vyslovovali pro vlastnictví. Jsem rolník z Lublinské gubernie a mám málo půdy, říkal Nakonieczny

1. června 1906. V Polsku je také nezbytné nucené zcizení. Lépe je mít 1 děšatinu navždy než 5 na neurčitou dobu (881—882). Totéž říkal i Poniatowski (z Volyňské gubernie) jménem Západního kraje (19. května, s. 501) i Trasun z Vitebské gubernie (418, 16. května 1906^[42]). Girnius (ze Suwalecké gubernie) se zde vyslovil proti jednomu půdnímu fondu pro celou říši a byl pro místní půdní fondy (1. června 1906, s. 879^[46]). Hrabě Tyszkiewicz prohlásil, že vytvoření celonárodního fondu je „nepraktické a nebezpečné“ (874). Stejně se vyslovil Stecki (24. května 1906, s. 613—614^[46]): za individuální vlastnictví proti pachtu).

Za Pobaltský kraj hovořil v II. dumě Juraszewski (z Kuronské gubernie), který požadoval zrušení feudálních výsad velkostatkářů (16. května 1907, s. 670) a zcizení statkářské půdy nad určitou normu. „I když musíme uznat, že dnešní zemědělství v Pobaltském kraji se rozvíjelo na základě tam praktikované zásady soukromého vlastnictví nebo dědičného pachtu, dojdeme rozhodně k závěru, že pro další uspořádání zemědělských vztahů je třeba okamžitě zavést v tomto kraji samosprávu založenou na demokratických zásadách, která by mohla tuto otázku správně vyřešit“ (672).

Zástupce Estlandské gubernie*, progresista Jurine, předložil za svou gubernii samostatný návrh (47. zasedání, 26. května 1907, s. 1210). Vyslovil se pro „kompromis“ (1213) — pro „dědičný neboli věčný pacht“ (1214). „Ten, kdo užívá půdu, kdo ji nejlépe využívá, ten ji bude mít ve svých rukou“ (tamtéž). Jurine požadoval v tomto smyslu nucené zcizení, ale odmítal konfiskaci půdy (1215). Čakste (z Kuronské gubernie) v I. dumě požadoval, aby rolníci dostali nejen statkářskou, ale i církevní (farní) půdu (4. zasedání, 4. května 1906, s. 195). Tenison (z Livonské gubernie) byl ochoten hlasovat pro adresu, tj. pro nucené zcizení, protože usuzoval, že „všichni stoupenci individualiza-

* — severní část Estonska. *Čes. red.*

ce půdy“ (tamtéž, s. 209) to mohou učinit. Kreuzberg (z Kuronské gubernie) žádal jménem kuronského rolnictva „vyvlastnění latifundií“ a přidělení půdy „do vlastnictví“ bezzemkům a těm, kteří jí mají málo (12. zasedání, 19. května 1906, s. 500). Rütli (z Livonské gubernie) požadoval nucené zcizení atd. a pravil: „Pokud jde o převedení půdy do státního fondu, naši rolníci dobře vědí, že to znamená návrat k nevolnictví. Musíme proto obhajovat malá rolnická hospodářství, produktivitu práce, a chránit je před nástrahami kapitalismu. Jestliže dáme půdu do státního fondu, vytvoříme tak velmi silný kapitalismus“ (497, téhož dne). Ozolin (z Livonské gubernie) se jménem lotyšských rolníků vyslovil pro nucené zcizení a pro vlastnictví; byl rozhodně proti celostátnímu půdnímu fondu, připouštěl pouze místní oblastní fondy (13. zasedání, 23. května 1906, s. 564^[45]).

Leonas, „představitel Suwalecké gubernie, a jmenovitě litevské národnosti“ (39. zasedání, 16. května 1907, s. 654), se vyslovil pro plán kadetské strany, jejímž je členem. Další Litevec, Bulat, autonomista z téže gubernie, se připojil k trudovikům, ale požadoval, aby řešení otázky výkupu apod. bylo odloženo až do projednání věci místními pozemkovými výbory (s. 651, tamtéž). Povilius (z Kovenské gubernie) jménem „dumské skupiny sociálních demokratů Litvy“ (tamtéž, s. 681, příloha) předložil přesně zformulovaný agrární program této skupiny, shodný s naším programem SDDSR, *s tím rozdílem*, že „místní půdní fond *na území Litvy*“ přechází do kompetence „orgánu autonomní samosprávy Litvy“ (tamtéž, bod 2).

Jménem muslimské skupiny hovořil v II. dumě Chan Chojskij (z Jelizavetpolské gubernie): „My, muslimové, tvoříme více než 20 miliónů z veškerého obyvatelstva ruského státu a stejně pozorně sledujeme všechny peripetie agrární otázky a stejně netrpělivě očekáváme její uspokojivé řešení“ (20. zasedání, 2. dubna 1907, s. 1499). Řečník souhlasil jménem muslimské skupiny s Kutlerem a vyslovil se

pro nucené zcizení na základě spravedlivého odhadu (1502). „Ale co se má udělat se zcizenou půdou? Muslimská skupina o tom soudí, že zcizená půda nemá být součástí celostátního půdního fondu, ale oblastního půdního fondu v hranicích jednotlivých oblastí“ (1503). „Představitel krymských Tatarů“ poslanec Medijev (z Tavridské gubernie) se ve vášnivém revolučním projevu vyslovil pro „půdu a svobodu“. „Čím déle se diskutuje, tím jasněji se nám rýsuje požadavek lidu, že půdu má užívat ten, kdo na ní pracuje“ (24. zasedání, 9. dubna 1907, s. 1789). Řečník poukázal na to, „jak se v našich okrajových územích vytvořilo posvátné vlastnictví půdy“ (1792), jak rozkrádali baškirskou půdu, jak ministři a úřadující státní radové, náčelníci četnických stanic dostávali po 2000—6000 děsjačinách. Cituje příkaz svých „tatarských bratří“, kteří si stěžují na rozkrádání vakufních pozemků¹²⁶. Čte odpověď turkestánského generálního gubernátora jednomu Tatarovi z 15. prosince 1906^[216], v níž se píše, že na státní půdu se mohou přestěhovat jen osoby křesťanského vyznání. „Nezavánějí tyto dokumenty něčím shnilým, arakčejevovštinou minulého století?“ (1794).

Za kavkazské rolníky — kromě našich příslušníků sociálně demokratické strany, o nichž se bude mluvit dále — promluvil již uvedený Sagateljan (z Erivanské gubernie), zastávající stanovisko eserů. Jiný představitel strany „dašnakcuthjun“, Ter-Avetikjanc (z Jelizavetpolské gubernie) hovořil ve stejném duchu: „Půda má na základě občinnového vlastnictví patřit pracujícím, tj. pracujícímu lidu a nikomu jinému“ (39. zasedání, 16. května 1907, s. 644). „Jménem všeho kavkazského rolnictva prohlašuji... v rozhodujícím okamžiku půjde všechno kavkazské rolnictvo ruku v ruce se svým starším bratrem — ruským rolnictvem — a dobude si půdu a svobodu“ (646). Eldarchanov „jménem svých voličů — obyvatel Těrecké oblasti — žádá, aby bylo zastaveno rozkrádání přírodního bohatství, dokud nebude vyřešena agrární otázka“ (32. zasedání, 3. května

1907, s. 78^[60]), avšak půdu rozkrádá vláda, zabírá nejlepší část náhorní oblasti, loupí půdu kumyckého lidu a dělá si nároky na nerostné bohatství (to bylo asi před stockholmskou přednáškou Plechanova a Džona o tom, že municipalizovaná půda je pro nedemokratickou státní moc nedotknutelná).

Poslanec Chasanov (z Ufské gubernie) jménem Baškirů připomíná, že vláda uloupila 2 milióny děsjatin půdy, a žádá, aby tato půda „byla vrácena“ (39. zasedání, 16. května 1907, s. 641). Totéž požadoval ufský poslanec I. dumy Syrtlanov (20. zasedání, 2. června 1906, s. 923^[49]). Jménem kirgizsko-kajsackého lidu hovořil v II. dumě poslanec Karatajev (z Uralské oblasti): „My, Kirgizové-Kajsakové... máme naprosté pochopení a sympatie pro naše bratry rolníky hladovějící po půdě, jsme ochotni se uskrovnit“ (39. zasedání, s. 673), ale „nadbytečné půdy je velmi málo“ a „přesídlování je dnes vázáno na vystěhování kirgizsko-kajsackého lidu“... Kirgizové jsou vyháněni nejen z půdy, ale i ze svých příbytků“ (675). „Kirgizové-Kajsakové vždy sympatizují se všemi opozičními frakcemi“ (675).

Jménem ukrajinské frakce mluvil v II. dumě dne 29. března 1907 kozák Sajko z Poltavské gubernie. Citoval kozáckou píseň: „Oj, carevno Kateřino, cos to udělala? Step širokou, kraj veselý, pánům jsi rozdala. Oj, carevno Kateřino, smiluj se nad námi, vrať nám půdu, kraj veselý se stinnými háji“ a připojil se k trudovikům s žádostí, aby v článku 2 návrhu sto čtyř byla změněna slova „celonárodní půdní fond“ na „oblastní nacionální (sic!) půdní fond, který se musí stát základem socialistického zřízení“. „Ukrajinská frakce pokládá soukromé vlastnictví půdy za největší nespravedlnost na světě“ (1318).

Poltavský poslanec Čiževskij v I. dumě prohlásil: „Já jako horlivý stoupenec myšlenky autonomie a zejména jako horlivý zastánce autonomie Ukrajiny bych si velmi přál, aby agrární otázku řešil můj národ, aby agrární otázku

řešily jednotlivé autonomní jednotky v takovém autonomním uspořádání našeho státu, které je pro mne ideálem“ (14. zasedání, 24. května 1906, s. 618). Současně však tento ukrajinský autonomista bezvýhradně uznává nutnost státního půdního fondu a zároveň vysvětluje otázku, kterou zamotali naši „municipalisté“. „Musíme pevně a nezvratně stanovit zásady,“ pravil Čiževskij, „že státním půdním fondem mohou disponovat výhradně místní samosprávné zemské nebo autonomní orgány, jakmile se utvoří. Jakýpak ovšem může mít smysl název „státní půdní fond“,ⁱ budou-li jím ve všech jednotlivých případech disponovat místní samosprávy? Myslím si, že obrovský. Především... částí státního fondu musí disponovat ústřední vláda... náš celostátní kolonizační fond... Dále, za druhé, význam zřízení státního fondu a smysl jeho názvu vyplývá z toho, že i když místní orgány budou moci a budou volně disponovat tímto fondem v okruhu své působnosti, přece jen to bude v určitých mezích“ (620). Tento maloburžoazní autonomista chápe význam státní moci ve společnosti centralizované hospodářským vývojem daleko lépe než naši sociální demokraté menševici.

Abych nezapomněl. Mluvíme-li o Čiževském, nesmíme pominout jeho kritiku „norem“. „Pracovní norma, to je prázdné slovo,“ říká přímo, když poukazuje na rozmanité podmínky v zemědělství, a z téhož důvodu odmítá „spotřební normu“. „Myslím, že rolníkům je třeba přidělovat půdu ne podle nějakých norem, ale podle toho, jakou máme rezervu... Rolníkům je třeba dát všechno, co je v daném kraji možné dát“, například v Poltavské gubernii „zचित půdu všem statkářům a nechat jim v průměru maximálně po 50 děsjatinách“ (621). Je to tak divné, že kadeti žvaní o normách, aby skryli své plány skutečného rozsahu zcizení? To si Čiževskij při kritice kadetů neuvědomil.*

* Velmi názorně uvádí Čiževskij také nám už známou poučku neuvědomělých buržoazních trudoviků: růst průmyslu, *menší* zájem

Z našeho přehledu projevů „nacionálů“ k agrární otázce v dumě plyne jasný závěr. Tyto projevy plně potvrdily to, co jsem řekl proti Maslovovi v brožuře Revize atd. na s. 18 (první vydání) k otázce vztahu mezi municipalizací a právy národností, totiž že je to otázka *politická*, o níž *vyčerpávají* způsobem pojednává *politická* část našeho programu a kterou jen maloměšťácký provincialismus připletl k agrárnímu programu.*

Menševici ve Stockholmu se s komickým úsilím snažili „očistit municipalizaci od nacionalizace“ (slova menševika Novosedského v Protokolu stockholmského sjezdu, s. 146). Novosedskij řekl: „Některá historická území, jako například Polsko a Litva, se kryjí s národními územími, a předat jim půdu by znamenalo vytvořit základ pro úspěšné rozvíjení nacionalistických a federalistických tendencí, což opět v podstatě přemění municipalizaci v nacionalizaci po částech.“ Proto také Novosedskij s Danem prosazovali a prosadili pozměňovací návrh: slova „velkých samosprávných *oblastních* organizací“ v Maslovově návrhu nahradit slovy „velkých orgánů *místní* samosprávy sjednocujících městské i vesnické okruhy“.

Duchaplné „očišťování municipalizace od nacionalizace“, že ano? Nahradit jedno slovo druhým — cožpak není jasné, že se tak samovolně promíchají „historická území“?

Ne, pánové, žádnou záměnou slov nevymažete z municipalizace pro ni typickou „nacionalistickou a federalistickou“ hloupost. II. дума ukázala, že „municipalizátorská“

o získání půdy při důsledné rolnické revoluci. „Naši rolníci, kteří nás zvolili, kteří nás sem poslali, si například vypočítali: ‚Kdybychom byli o něco bohatší a kdyby mohla každá naše rodina utratit ročně pět šest rublů za cukr, přibylo by v každém újezdu, kde se může pěstovat cukrovka, k dosavadním cukrovarům několik dalších.‘ Je zcela přirozené, že kdyby vznikly tyto závody, intenzifikace hospodářství by vyžadovala velké množství rukou! Zvýšila by se produkce cukrovarů“ atd. (622). To je právě program „amerického“ farmářství a „amerického“ vývoje kapitalismu v Rusku.

* Viz Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 271. *Red.*

idea *ve skutečnosti jen posloužila* nacionalistickým tendencím jednotlivých skupin buržoazie. *Jen tyto skupiny*, nepočítáme-li pravicového kozáka Karaulova, „si vzaly“ pod ochranu různé „krajské“ a „oblastní“ fondy. Přitom *agrární* obsah provincializace (protože Maslov ve skutečnosti „předává“ půdu provinciím, a ne „municipiím“, takže slovo provincializace je přesnější) *nacionálové hodili přes palubu*: nic předem neřešit, *všechno* přenechat autonomním sněmům nebo oblastním apod. samosprávám, jak otázku výkupu, tak otázku vlastnictví atd. Moje slova se beze zbytku potvrdila: „Zákon o zemstevizaci zakavkazské půdy bude muset tak jako tak vydat petrohradské ústavodárné shromáždění, protože Maslov přece nemíní poskytnout kterémukoli okrajovému území svobodu ponechat statkářské vlastnictví půdy nedotčeno“ (Revize, s. 18).*

A tak události potvrdily, že je banální bránit municipalizaci úvahami o souhlasu nebo nesouhlasu národností. Ukázalo se, že municipalizace našeho programu je v rozporu s jasně vysloveným názorem různých národností.

Události potvrdily, že municipalizace ve skutečnosti nepomáhá vést masové rolnické hnutí v celostátním měřítku, ale spíše ho tříští na provinciální a nacionální prameny. Z Maslovovy *myšlenky* oblastních fondů *se užil pouze* nacionálně autonomistický „partikularismus“.

„Nacionálové“ se *naši* agrární otázkou příliš nezabývají. Mnohé neruské národy a národnosti nemají samostatné rolnické hnutí, které by jako u nás bylo v centru revoluce. Proto je zcela přirozené, že „nacionálové“ se ve svých programech často *ruskou* agrární otázkou příliš nezabývají. Prý to není jejich věc, oni mají dost svých trampot. Z hlediska nacionalistické buržoazie a maloburžoazie je takový postoj nevyhnutelný.

Pro proletariát je však nepřipustný, a náš program právě do tohoto nepřipustného buržoazního nacionalismu *ve sku-*

* Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 271. *Red.*

tečnosti zabředá. Jako se „nacionálové“ v nejlepším případě pouze přimykají k celoruskému hnutí bez snahy jeho síly zesáternásobit sjednocením a koncentrováním hnutí, tak zase menševici vytvářejí program, který se k rolnické revoluci *přimyká*, místo aby předložili program, který by revoluci řídil, sjednocoval a vedl vpřed. Municipalizace není heslo rolnické revoluce, ale vymyšlený plán maloburžoazního reformismu podstrčený zvenčí, když revoluce stagnuje.

Sociálně demokratický proletariát nemůže měnit svůj program podle toho, zda s ním „souhlasí“ jednotlivé národy a národnosti. Naším úkolem je sjednocovat a koncentrovat hnutí, propagovat nejlepší cestu, co nejlepší uspořádání pozemkových vztahů v rámci buržoazní společnosti, bojovat proti síle tradic, předsudků a zkostnatělého provincialismu. „Nesouhlas“ drobných rolníků se socializací půdy nemůže změnit náš program socialistické revoluce. Může nás přimět jen k tomu, abychom raději působili *příkladem*. Stejně je tomu s nacionalizací půdy v buržoazní revoluci. Žádný „nesouhlas“ jedné nebo několika národností nás nemůže přimět k tomu, abychom změnili učení, že v zájmu všeho lidu je nejúplnější osvobození od středověké držby půdy a zrušení soukromého pozemkového vlastnictví. „Nesouhlas“ více vrstev pracujících toho nebo onoho národa či národnosti nás může přimět k tomu, abychom raději působili *příkladem* než jakkoli jinak. Nacionalizace kolonizačního fondu, nacionalizace lesů, nacionalizace veškeré půdy v centrálním Rusku nemůže poněkud delší dobu existovat vedle soukromého pozemkového vlastnictví v některé části státu (jestliže příčinou sjednocení tohoto státu je skutečně základní proud ekonomického vývoje). Jeden nebo druhý systém musí zvítězit. To rozhodne praxe. Naším úkolem je vysvětlovat lidem, jaké podmínky jsou nejpříznivější pro proletariát i pracující masy kapitalisticky se vyvíjející země.

9. SOCIÁLNÍ DEMOKRATÉ

Z osmi sociálně demokratických projevů přednesených v II. dumě^[342] k agrární otázce se jen dva neomezily na pouhou zmínku o municipalizaci, ale přímo ji *obhajovaly*. Byl to projev Ozola a druhý projev Cereteliho. Ostatní projevy téměř výlučně útočily na statkářskou držbu půdy vůbec a vysvětlovaly politickou stránku agrární otázky. Neobyčejně charakteristický je v tomto směru bezelstný projev pravicově orientovaného rolníka Petročenka (22. zasedání, 5. dubna 1907^[57]), líčící celkový dojem, který na vesnického poslance udělala vystoupení řečníků různých stran. „Nechci unavovat vaši pozornost vypočítáváním toho, co zde bylo řečeno; dovolte mi, abych to shrnul prostými slovy. Poslanec Svjatopolk-Mirskij pronesl sáhodlouhou řeč. Tato řeč nás zřejmě na něco připravovala. Mám-li to říci krátce, vypadá to tak, že půdu, která mi patří nebo kterou mám v držbě, mi nemáte právo vzít a já ji nedám. K tomu dodal poslanec Kutler: ‚Ta doba už minula, je třeba půdu odevzdat, odevzdejte ji tedy a dostanete peníze.‘ Poslanec Dmowski říká: ‚S půdou si dělejte, co chcete, ale autonomie je bezpodmínečně nutná.‘ Zároveň říká poslanec Karavajev: ‚Potřebné je to i ono, ale dejme půdu na jednu hromadu a potom budeme dělit.‘ Cereteli říká: ‚Ne, pánové, dělit nelze, protože dosud máme starou vládu, a ta to nedovolí. Raději se vynasnažíme uchopit moc, a potom se podělíme, jak budeme chtít““ (s. 1615).

Rolník tedy postřehl, že jediným rozdílem mezi projevem sociálního demokrata a trudovíka je vyjasnění nutnosti boje o moc ve státě, „uchopení moci“. Ostatní rozdíly nepostřehl, zdály se mu nepodstatné! První Cereteliho projev skutečně odhaluje, že „naše byrokratické panstvo je i pozemkovým panstvem“ (725). Řečník poukázal na to, že „po několik století rozdávala státní moc do soukromého vlastnictví půdu patřící celému státu, půdu tvořící maje-

tek všeho lidu“ (724). Prohlášení, které učinil na závěr svého projevu jménem sociálně demokratické frakce a v němž zopakoval náš agrární program, nebylo zdůvodněno a nečelilo programům jiných „levicových“ stran. Rozhodně to nekonstatujeme proto, abychom někoho obviňovali, ale naopak, první Cereteliho projev, stručný a jasný, zaměřený na vysvětlení třídního charakteru statkářské vlády, hodnotíme jako neobyčejně zdařilý; konstatujeme to proto, abychom objasnili, proč pravicově orientovanému rolníkovi (a pravděpodobně všem rolníkům) unikly specifické sociálně demokratické rysy našeho programu.

Druhý sociálně demokratický projev k agrární otázce přednesl na následujícím „agrárním zasedání“ dumy (16. zasedání, 26. března 1907^[54]) dělník Fomičev (z Tavridské gubernie), který často říkal „my rolníci“. Fomičev zaniceně odpovídal Svjatopolku-Mírskému, jehož proslulá slova — rolníci bez statkářů jsou jako „stádo bez pastýře“ — zagitovala rolnické poslance lépe než několik projevů „levicových“ poslanců. „Poslanec Kutler v obšírném vystoupení rozvíjel myšlenku o nuceném zcizení, ale s výkupem. My, zástupci rolnictva, nemůžeme schvalovat výkup, protože výkup, to je nový chomout na rolníkovu šiji“ (1113). Na závěr Fomičev požadoval „předání veškeré půdy do rukou pracujících za podmínek navržených poslancem Ceretelim“ (1114).

Po něm promluvil také dělník Izmajlov, který byl zvolen za rolnickou kurii Novgorodské gubernie (18. zasedání, 29. března 1907). Odpovídal svému krajanovi rolníku Bogatovovi, který jménem novgorodských mužiků souhlasil s výkupem. Izmajlov rozhořčeně výkup odmítl. Vyprávěl o podmínkách „osvobození“ novgorodských rolníků, kteří dostali z 10 miliónů děsjatin orné půdy 2 milióny děsjatin a ze 6 miliónů děsjatin lesů 1 milión děsjatin. Vylíčil strašnou bídu rolníků, která je dohání až k tomu, že nejen „desítky let spalují v kamnech ohrady kolem domů“, ale „odřezávají rohy vlastních chalup“, „z velkých staroby-

lých chalup dělají malé jenom proto, aby při přestavbě nějak ušetřili otýpku dříví na topení“ (1344). V takových podmínkách žijí naši rolníci a panstvo z pravice přitom zatoužilo po kultuře. Podívejme se, mužik prý zničil kulturu. Touží snad hladový a mrznoucí mužik po kultuře? A oni by mu místo půdy chtěli nabídnout kulturu. Ale já jim ani v tom nevěřím, myslím si, že by také byli ochotni prodat své pozemky, ale budou smlouvat, aby mužik zaplatil za půdu víc. A proto budou souhlasit. Já si myslím — a zejména rolníci to musí vědět — že tu nejde o půdu, pánové. Snad se nezmýlím, když řeknu, že za půdou se skrývá něco jiného, nějaká jiná síla, kterou se šlechtičtí statkáři bojí předat lidu, bojí se ji ztratit spolu s půdou, a to je, pánové, moc. Půdu předají, chtějí ji předat, ale tak, abychom jako dříve zůstali jejich otroky. Jestliže se zadlužíme, stejně se nevyrveme z moci feudálních statkářů“ (1345). Těžko si můžeme představit, že by někdo názorněji a výstižněji odhalil podstatu kadetských plánů než tento dělník!

Sociální demokrat Serov na 20. zasedání dne 2. dubna 1907 kritizoval převážně názory kadetů jako „představitelů kapitálu“ (1492), „představitelů kapitalistické pozemkové držby“. Řečník podrobně na základě čísel ukázal, co znamenal výkup v roce 1861, a zavrhl „pružnou zásadu“ spravedlivého odhadu. Serov odpověděl na Kutlerův argument, že bez konfiskace kapitálu nelze konfiskovat půdu, z marxistického hlediska naprosto správně. „My vůbec neargumentujeme, že půda nepatří nikomu, že to není výtvar lidských rukou“ (1497). „Když si proletariát, který zde zastupuje sociálně demokratická strana, uvědomil své poslání, odmítá stejně každé vykořisťování, jak feudální, tak buržoazní. Pro něj, pro proletariát, neexistuje otázka, které z těchto dvou druhů vykořisťování je spravedlivější; pro něj se otázka vždy redukuje na to, zda historické podmínky dozrály pro osvobození od vykořisťování“ (1499). „Podle výpočtů statistiků přejde při konfiskaci půdy do rukou lidu téměř 500 miliónů rublů bezpracného důchodu

statkářů. Tohoto důchodu rolnictvo pochopitelně využije k zvelebení svého hospodářství, k rozšíření výroby a ke zvýšení svých potřeb“ (1498).

Na 22. zasedání dumy (5. dubna 1907) promluvili k agrární otázce Anikin a Alexinskij. Anikin zdůrazňoval spjatost „vysoké byrokracie s velkou pozemkovou držbou“ a dokazoval, že boj za svobodu je nemyslitelný bez boje o půdu. Alexinskij v obšírném vystoupení vysvětlil feudální charakter hospodářství založeného na odpracovávání, které v Rusku převládá. Řečník tak vyložil základ marxistických názorů na boj rolnictva proti statkářské držbě půdy, dále poukázal na dvojí úlohu občiny („přežitek starých časů“ a „nástroj působení na statkářská sídla“), na význam zákonů z 9. a 15. listopadu 1906 (ke statkáři připojit kulaka jako „pilíř“). Na číslech dokázal, že příčinou „nedostatku půdy u rolníků je nadbytek půdy u šlechticů“, a vysvětlil, že kadetské „nucené“ zcizení je „znásilňování lidu ve prospěch statkářů“ (1635). Alexinskij se přímo odvolal na „kadetský orgán *Reč*“ (1639), který přiznal, že kadeti si přejí pozemkové výbory složené ze statkářů. I kadet Tatarinov, který mluvil na přespršním zasedání po Alexinském, se tím, jak jsme již viděli, octl v úzkých.

Ozolův projev na 39. zasedání (16. května 1907) je příkladem toho, k jaké pro marxisty nepřístojné argumentaci svedl část našich sociálních demokratů Maslov svou proslulou „kritikou“ Marxovy teorie renty a z toho vyplývajícím překroucením pojmu nacionalizace půdy. Ozol oponoval eserům takto: Jejich „návrh^[273] není podle mého názoru perspektivní, protože ruší soukromé vlastnictví výrobních prostředků, v daném případě půdy, zatímco soukromé vlastnictví továrních objektů, a nejen továrních objektů, ale dokonce domů a budov, zůstává. Na 2. stránce návrhu čteme, že všechny budovy postavené na půdě a využívané kapitalistickým způsobem zůstávají soukromým vlastnictvím; pak může každý soukromý vlastník říci: Zaplaťte laskavě všechny výlohy za znacionalizovanou půdu,

za dláždění ulic apod., a já budu dostávat z těchto domů nájem. To není nacionalizace, to je prostě snaha umožnit kapitalistům získat důchod snadno v nejrozvinutější kapitalistické formě“ (667).

To je čistá maslovovština! Za prvé se tu opakuje banální argument pravice a kadetů, že prý nelze zrušit feudální vykořisťování a nedotknout se přitom buržoazního. Za druhé se tu projevuje úžasná neznalost ekonomie: „nájemné“ z městských domů apod. *obsahuje* lví podíl *pozemkové renty*. Za třetí náš „marxista“ jdoucí v Maslovových šlépějích zcela zapomíná na absolutní rentu (nebo ji odmítá?). Za čtvrté z toho vyplývá, že *marxista* prohlašuje za nežádoucí „nejrozvinutější kapitalistickou formu“, kterou obhajuje eser! Perly Maslovovy municipalizace...

Cereteli v obšírném závěrečném projevu (47. zasedání, 26. května 1907) obhajoval municipalizaci, pochopitelně promyšleněji než Ozol, ale právě Cereteliho pečlivá, uvážení a jasná obhajoba zvláště názorně odhalila veškerou faleš hlavních argumentů municipalistů.

Kritika pravice, kterou přednesl Cereteli na začátku projevu, byla politicky naprosto správná. Skvělá byla jeho poznámka o liberalistických šarlatánech, kteří straší lid takovými otřesy, jako byla francouzská revoluce. „On (Šingarjov) zapomněl, že právě po konfiskaci a v důsledku konfiskace statkářské půdy se Francie obrodila k novému plnému životu“ (1228). Naprosto správné bylo i hlavní Cereteliho heslo: „úplné zrušení statkářské držby půdy a úplná likvidace statkářského byrokratického režimu“ (1224). Ale když přecházel ke kadetům, začalo se už projevovat chybné menševické stanovisko. „Zásada nuceného zcizení půdy,“ řekl Cereteli, „je objektivně zásada osvobozenického hnutí, ale ne všichni, kteří tuto zásadu zastávají, si uvědomují nebo chtějí uznat všechny závěry, ke kterým tato zásada zavazuje“ (1225). To je základní menševický názor, že „rozvodí“ stěžejních politických skupin v naší revoluci probíhá vpravo od kadetů, a ne vlevo, jak si

myslíme my. A že je to názor chybný, vidíme zvlášť jasně ze zřetelné formulace Cereteliho, protože po zkušenostech z roku 1861 je zcela nesporné, že při nuceném zcizení mohou převažovat statkářské zájmy, může být zachována jejich *moc* a upevněno nové zotročení. Ještě nesprávnější je Cereteliho prohlášení: „Pokud jde o formy užívání půdy, máme my (sociální demokraté) k nim (narodníkům) dále“ (1230) než ke kadetům. Vzápětí po těchto slovech začal řečník kritizovat pracovní a spotřební „normy“. V tom měl tisíckrát pravdu, ale *právě v otázce norem* nejsou kadeti *o nic lepší* než trudovici, protože jich mnohem více zneužívají. A nejen to. Kadeti se párají s hloupými „normami“ proto, že jsou byrokraté a mají tendenci *zradit* mužika. Mezi mužiky zanesla „normy“ zvenčí narodnická inteligence a už dříve, na příkladu poslanců I. dumy Čiževského a Pojarkova, jsme viděli, jak vesničtí praktikové výstižně kritizují všechny „normy“. Kdyby *to* sociální demokraté rolnickým poslancům vysvětlili, kdyby podali k trudovickému návrhu pozměňovací návrh odmítající normy, kdyby teoreticky vysvětlili význam nacionalizace, která nemá nic společného s „normami“, pak by sociální demokraté ukázali, že oni jsou vůdci rolnické revoluce, a nikoli liberálové. Menševický postoj naproti tomu znamená podříditi proletariát liberálnímu vlivu. V II. dumě bylo zvlášť trapné říkat, že my sociální demokraté stojíme dále od narodníků, protože kadeti se vyslovili *pro* omezení prodeje půdy a jejího zatěžování hypotékami!

Dále Cereteli kritizoval nacionalizaci a uvedl tři argumenty: 1. „armáda úřednictva“, 2. „obrovská nespravedlnost vůči malým národům a národnostem“, 3. „v případě restaurace“ „bychom dali zbraň do rukou nepříteli lidu“ (1232). To je svědomitý výklad názorů těch lidí, kteří prosadili náš stranický program, a Cereteli jako straník byl povinen tyto názory vyložit. Jak jsou tyto názory neopodstatněné, jak povrchní je tato výhradně politická kritika, jsme ukázali už dříve.

Na obhajobu municipalizace uvedl Cereteli šest argumentů: 1. při municipalizaci „bude zajištěno skutečné použití těchto prostředků (tj. renty) na potřeby lidu (!“ (sic! s. 1233) — optimistické tvrzení; 2. „Municipia se budou snažit zlepšit postavení nezaměstnaných“, jako například v demokratické a decentralizované Americe (?); 3. „Municipia mohou ovládnout tato (velká) hospodářství a zorganizovat vzorová hospodářství“ a 4. „v době agrární krize... se bude zdarma pronajímat půda bezzemkům, nemajetným rolníkům“ (sic! s. 1234). To už je demagogie horší než eserská, to je program maloburžoazního socialismu v buržoazní revoluci. 5. „Opora demokratismu“ — jako je kozácká samospráva; 6. „zcizení přidělové půdy... může vyvolat strašné kontrarevoluční hnutí“ — pravděpodobně proti vůli všech rolníků, kteří se vyslovili pro nacionalizaci.

Toto je výsledek projevů sociálních demokratů v II. dumě: Vedoucí úloha v otázce výkupu, v otázce spjatosti statkářské pozemkové držby s mocí současného státu a vlastní agrární program, který sklouzává na stanovisko kadetů, svědčí o nepochopení ekonomických a politických podmínek rolnické revoluce.

Toto je výsledek celé diskuse k agrární otázce v II. dumě: pravcoví statkáři ukázali, že naprosto jasně chápou své třídní zájmy a že si zcela zřetelně uvědomují jak ekonomické, tak politické podmínky pro zachování své nadvlády jako třídy v buržoazním Rusku. Liberálové se k nim v podstatě připojovali a snažili se nejhnusnějšími a zcela pokryteckými metodami vydat mužika do rukou statkáře. Narodnická inteligence vnášela do rolnických programů příchuť byrokratismu a maloměšťáckého moralizování. Rolníci velmi bouřlivě a bezprostředně vyjádřili živelnou revolučnost svého boje proti všem pozůstatkům středověku a proti všem formám středověké držby půdy, aniž si zcela jasně uvědomili politické podmínky tohoto boje, a naivně si idealizovali „zaslíbenou zemi“ buržoazní svobody. Bur-

žoazní nacionálové se víceméně nesměle připojovali k rolnickému boji, protože jsou značně v zajetí úzkoprsých názorů a předsudků, vyplývajících z izolovanosti malých národů a národností. Sociální demokraté energicky hájili věc rolnické revoluce, objasňovali třídní charakter současné státní moci, ale nebyli s to důsledně vést rolnickou revoluci, protože agrární program strany nebyl správný.

Z Á V Ě R

Agrární otázka je základem buržoazní revoluce v Rusku a podmiňuje národní zvláštnosti této revoluce.

Podstatou této otázky je boj rolnictva za odstranění statkářské pozemkové držby a pozůstatků feudalismu v zemědělství, a tedy i v sociálních a politických institucích Ruska.

Na 75 miliónech děsjatin půdy v evropském Rusku je deset a půl miliónu rolnických usedlostí. Celkem na 70 miliónech děsjatin hospodaří 30 000 převážně urozených, ale částečně i neurozených landlordů, z nichž každý má přes 500 děsjatin půdy. To je v podstatě pozadí. Takové jsou základní podmínky převahy feudálních statkářů v ruském zemědělství, a tedy v celém ruském státě i v celém životě Ruska. Feudálové jsou majiteli latifundií v ekonomickém smyslu slova: základ jejich pozemkové držby byl vytvořen dějinami nevolnictví, dějinami odvěkého loupení pozemků urozenou šlechtou. Základem jejich dnešního hospodaření je soustava odpracovávání, tj. přímý přežitek roboty, hospodaření s pomocí inventáře rolníků, prostřednictvím nejrozmanitějších forem závislosti drobných zemědělců, jako je např. najímání v zimě, roční pacht, pacht za polovinu sklizně, pacht za odpracovávání, otrocká závislost za dluhy, za odřezanou půdu, za lesy, za louky, za napajedla a tak dále a tak dále donekonečna. Kapitalistický vývoj v Rusku pokročil za poslední půlstoletí již natolik, že je *absolutně* nemožné nadále zachovávat v zemědělství feudál-

ní vztahy, že jejich odstranění nabylo formy násilné krize, celonárodní revoluce. V buržoazní zemi lze však feudální vztahy odstranit dvěma způsoby.

Feudální vztahy lze odstranit pozvolným přerůstáním feudálně statkářských hospodářství v junkersko-buržoazní, přeměnou masy rolníků na podruhy a čeledíny, násilným udržováním většiny obyvatelstva na žebrácké životní úrovni, přičemž se vyčlení nevelká hrstka Grossbauerů, buržoazních velkých sedláků, které nevyhnutelně plodí kapitalismus v rolnickém prostředí. Právě touto cestou se dali černosotňovští statkáři se svým ministrem Stolypinem. Pochopili, že bez násilného rozbití zpuchřelých středověkých forem pozemkové držby *nelze* uvolnit cestu pro rozvoj Ruska. A směle se pustili do tohoto rozbíjení *ve prospěch statkářů*. Hodili přes palubu sympatie k polo-feudální občině, které ještě donedávna byly rozšířeny mezi byrokracií a statkáři. Obešli všechny „ústavní“ zákony, aby občinu násilím rozbili. Dali kulakům *carte blanche** k okrádání rolnictva, k rozbíjení staré pozemkové držby, k ožebračování tisíců hospodářství; vydali středověkou vesnici „všanc a v plen“ vlastníkovu ruble. Chtějí-li si zachovat svou nadvládu jako třída, *nemohou* si počínat jinak, protože pochopili, že se musí kapitalistickému vývoji přizpůsobit, a ne proti němu bojovat. A aby zachovali svou nadvládu, nezbyvá jim nic jiného než se spojit s „neurozenými“, s Razuvajevem a Kolupajevem *proti* rolnické mase. Nemají jinou volbu, musí mezi těmito Kolupajevy razit heslo: *Enrichissez-vous!* Obohacujte se! Umožníme vám vydělat na každém rublu stovku, jen nám pomozte zachovat základ naší moci v nových podmínkách. K uskutečnění takové cesty vývoje je nezbytné nepřetržité, soustavné a nespoutané *násilí* vůči rolnictvu a proletariátu. A statkářská kontrarevoluce nelze toto násilí na celé frontě organizovat.

* —prázdný formulář s razítkem úřadu nebo podpisem zmocněné osoby. V přeneseném smyslu — úplná volnost v jednání. *Red.*

Na rozdíl od první, pruské cesty jsme druhou cestu vývoje nazvali americkou cestou vývoje kapitalismu. I ona vyžaduje násilné rozbití staré pozemkové držby, vždyť o možnosti bezbolestného, nerevolučního východiska z neuvěřitelně vyhocené krize v Rusku mohou snít jen omezení maloměštáci ruského liberalismu.

Ale toto nezbytné a nevyhnutelné rozbití je možné v zájmu rolnictva, a ne v zájmu statkářské smečky. Základem rozvoje kapitalismu se může stát masa svobodných farmářů bez jakéhokoli statkářského hospodářství, které je *jako celek* ekonomicky reakční, kdežto prvky farmářství *vytvořil* mezi rolnictvem předcházející hospodářský vývoj země. Na této cestě se *musí* vývoj kapitalismu uskutečňovat v daleko větší míře, mnohem svobodněji a rychleji, a to v důsledku značného rozvoje vnitřního trhu, zvyšování životní úrovně, růstu energie, iniciativy a kulturní úrovně *veškerého* obyvatelstva. Hospodářskou základnou pro obrovský rozvoj zemědělství a pro prohlubování a rozšiřování výroby se stane i rozsáhlý kolonizační fond Ruska, jehož využití velmi ztěžuje feudální útlak rolnictva ve vlastním Rusku a feudálně byrokratický postoj k agrární politice.

Taková cesta vývoje se nespokojí jen s odstraněním statkářské držby půdy, protože nadvláda statkářů vtiskla během staletí svou pečeť *veškeré* držbě půdy v zemi, jak rolnické přidělové půdě, tak držbě půdy přesídlenců na poměrně svobodných okrajových územích. Celá přesídlovací politika samoděržaví je skrz naskrz prostoupena asiatskými záahami zkostnatělého úřednictva, které brání přesídlencům, aby se svobodně zařídili po svém, vnáší strašný zmatek do nových pozemkových vztahů a otravuje jedem feudálního byrokratismu středního Ruska i jeho okrajová území.* Středověká je v Rusku nejen statkářská, ale i rolnická pří-

* Pan A. Kaufman ve své knize Přesídlení a kolonizace (Petrohrad 1905)^[92] podává přehled dějin přesídlovací politiky. Autor jako pravý „liberál“ je nadměru shovívavý k byrokracii feudálních statkářů.

dělová držba půdy. Je v ní neuvěřitelný chaos. Třístí rolníky na tisíce malých sdružení, středověkých skupin a stavovských kategorií. Zračí se v ní staletá historie bezohledného zasahování ústřední moci i místních úřadů do rolnických pozemkových vztahů. Jako do ghetta zahání rolníky do menších středověkých fiskálních sdružení s daňovými povinnostmi, do sdružení pro držbu přidělové půdy, tj. do občin. A ekonomický vývoj Ruska *fakticky* vymaňuje rolnictvo z těchto středověkých vztahů jednak tím, že nutí rolníky pronajímat svou přidělovou půdu nebo se jí zřici, a jednak tím, že z *kousíčků* nejrozmanitější pozemkové držby, z vlastní přidělové, pronajaté přidělové, z koupené vlastní, z pronajaté statkářské, z pronajaté státní atd. půdy vytváří hospodářství budoucích svobodných farmářů (nebo budoucích Grossbauerů junkerského Ruska).

Aby v Rusku vzniklo *skutečně* svobodné farmářské hospodářství, je nutné „zbavit přehrad“ *všechnu* půdu, jak statkářskou, tak přidělovou. Je nutné rozbít *veškerou* středověkou držbu půdy, postavit naroveň *všechnu* půdu pro svobodné hospodáře na svobodné půdě. Je nutné co nejvíce usnadnit výměnu pozemků, přesídlování, scelování pozemků a vytváření nových svobodných sdružení místo zpuchřelé obcí zatížené různými poplatky. Je nutné „vyčistit“ *veškerou* půdu od *veškeré* středověké veteše.

Výrazem této ekonomické nutnosti je nacionalizace půdy, zrušení soukromého pozemkového vlastnictví, předání *veškeré* půdy do vlastnictví státu, což znamená úplně odstranit feudální poměry na vesnici. Právě tato ekonomická nutnost také učinila z rolnických *mas* v Rusku přívržence nacionalizace půdy. Většina drobných zemědělských vlastníků se vyslovila pro nacionalizaci jak na sjezdech Rolnického svazu v roce 1905, tak v I. dumě v roce 1906 i v II. dumě v roce 1907, tj. v průběhu celého prvního období revoluce. Vyslovili se tak ne proto, že by v nich „občina“ vypěstovala zvláštní „zárodky“, zvláštní neburžoazní „principy práce“. Naopak, vyslovili se tak proto, že

život je donutil *osvobodit* se od středověké občiny a od středověké přidělové pozemkové držby. Vyslovili se tak ne proto, že by chtěli nebo mohli budovat socialistické zemědělství, ale proto, že chtěli a chtějí, mohli a mohou budovat skutečně buržoazní, tj. drobná rolnická hospodářství maximálně oprostěná od *všech* feudálních tradic.

Svérázný postoj bojujících tříd v ruské revoluci k otázce soukromého pozemkového vlastnictví nevznikl tedy náhodně nebo pod vlivem těch či jiných doktrín (jak soudí krátkozrací lidé). Tuto svéráznost lze bezezbytku vysvětlit podmínkami vývoje kapitalismu v Rusku a požadavky kapitalismu v dané etapě tohoto vývoje. Všichni černosotňovští statkáři, veškerá kontrarevoluční buržoazie (i okřabristé včetně *kadetů*) se vyslovili pro soukromé pozemkové vlastnictví. Veškeré rolnictvo a všechen proletariát jsou proti soukromému pozemkovému vlastnictví. Má-li být vytvořeno cestou reforem junkersko-buržoazní Rusko, je nutné předpokládat, že budou zachovány základy staré pozemkové držby a že převážná část obyvatelstva se bude muset pomalu a strastiplně přizpůsobovat kapitalismu. Ekonomickým základem pro skutečné odstranění starého řádu revoluční cestou musí být nezbytné odstranění všech starých forem pozemkové držby spolu se všemi starými politickými institucemi v Rusku. Zkušenosti z prvního období ruské revoluce nezvratně dokázaly, že má-li revoluce zvítězit, musí to být jedině rolnická agrární revoluce a jako taková nemůže bezezbytku splnit své historické poslání bez nacionalizace půdy.

Sociální demokracie jako strana mezinárodního proletariátu, jako strana, která si klade socialistické cíle celosvětového dosahu, se nemůže samozřejmě ztotožňovat se žádným obdobím buržoazní revoluce, nemůže spojovat svůj osud s tím či oním výsledkem té nebo oné buržoazní revoluce. Ať je výsledek revoluce jakýkoli, musíme zůstat samostatnou, čistě proletářskou stranou, která důsledně vede pracující masy k jejich velikému socialistickému cíli.

Nemůžeme se proto zaručit, že jakékoli vymoženosti buržoazní revoluce budou trvalé, protože imanentní vlastností buržoazní revoluce jako takové je nestálost a vnitřní rozporuplnost *všech* jejích výsledků. „Vymyšlení“ „záruk proti restauraci“ může být jen projevem neschopnosti uvažovat. Máme jediný úkol: sjednocovat proletariát pro socialistickou revoluci, co nejrozhodněji podporovat každý boj proti starému řádu a v rozvíjející se buržoazní společnosti hájit co nejlepší možné podmínky pro proletariát. A z toho nezbytně vyplývá, že naším sociálně demokratickým programem v ruské buržoazní revoluci může být *pouze* nacionalizace půdy. Musíme ji stejně jako každou jinou *součást* našeho programu spojovat s určitými formami a určitým stupněm politických přeměn, protože rozmach politického i agrárního převratu musí být nutně stejnorodý. Jako každou jinou část našeho programu musíme nacionalizaci půdy přísně očistit od maloburžoazních iluzí, od intelektuálního a byrokratického žvanění o „normách“, od reakčního řečnění o upevnění občiny nebo rovném užívání půdy. V zájmu proletariátu není třeba vymýšlet zvláštní heslo, zvláštní „plán“ nebo „systém“ pro ten či onen buržoazní převrat, ale je nutné pouze *důsledně* vyjádřit jeho objektivní podmínky a tyto objektivní, ekonomicky nepřekonatelné podmínky zbavit iluzí a utopií. Nacionalizace půdy je nejen jediný způsob likvidace středověkých vztahů v zemědělství, ale i nejlepší myslitelný způsob uspořádání pozemkových vztahů za kapitalismu.

Ruské sociální demokraty dočasně odvedly od tohoto správného agrárního programu tři okolnosti. Za prvé to byl Petr Maslov, iniciátor „municipalizace“ v Rusku, který „opravil“ Marxovu teorii, odmítl teorii absolutní renty, oživil napolo zpuchřelé buržoazní učení o zákonu klesající úrodnosti půdy a o jeho spojitosti s teorií renty apod. Popírat absolutní rentu znamená popírat jakýkoli ekonomický význam soukromého pozemkového vlastnictví za kapitalismu, což nevyhnutelně vedlo k překrucování mar-

xistických názorů na nacionalizaci. Za druhé: dokud ruští sociální demokraté nezažili *počátek* rolnické revoluce, museli obezřetně posuzovat její možnosti, protože tato revoluce potřebuje ke svému vítězství skutečně řadu zvlášť příznivých podmínek a zvlášť příznivý rozmach revolučního uvědomění, energie a iniciativy mas. Ruští marxisté, kteří neměli *zkušenosti* a pokládali za nemožné vymýšlet *buržoazní* hnutí, nemohli přirozeně *před revolucí* vytyčit správný agrární program. Dopustili se však přitom té chyby, že i *po* vypuknutí revoluce *neaplikovali* Marxovu teorii na specifické podmínky Ruska (naše teorie není dogma, učili vždy Marx a Engels, ale *návod k jednání*)¹²⁷, a místo toho nekriticky opakovali závěry z aplikace Marxovy teorie na neruské podmínky, na *jiné* období. Například němečtí sociální demokraté se zcela přirozeně zřekli všech starých Marxových programů požadujících nacionalizaci půdy, protože z Německa se stala definitivně junkersko-buržoazní země, všechna hnutí v rámci buržoazního zřízení se v něm nenávratně přežila. Není tam a ani tam nemůže být žádné lidové hnutí ve prospěch nacionalizace. Protože tam převládly junkerské a buržoazní živly, *přeměnily se* nacionalizační plány *ve skutečnosti* v pouhou hračku nebo dokonce v nástroj junkerů k okrádání mas. Němci mají pravdu, že nechtějí ani mluvit o nacionalizaci, ale přenášet tento závěr na Rusko (jak to v podstatě dělají ti naši menševici, kteří nevidí, jak souvisí municipalizace s Maslovovým korigováním Marxovy teorie), znamená neumět přemýšlet o úkolech konkrétních sociálně demokratických stran ve specifických obdobích jejich historického vývoje.

Za třetí se na municipalizačním programu zjevně projevila celá chybná taktika linie menševiků v ruské buržoazní revoluci: nepochopení toho, že jen „svazek proletariátu a rolnictva“* může zajistit její vítězství, nepochopení

* Tak se vyjádřil Kautsky v *druhém* vydání své brožury Sociální revoluce.

vedoucí úlohy proletariátu v buržoazní revoluci, snaha ponechat jej stranou, přimět jej, aby se přizpůsobil polovičatému výsledku revoluce, přeměnit jej z vůdce na pomocníka (a ve skutečnosti v nádeníka a sluhu) liberální buržoazie. „Nepřepínej, přizpůsobuj se, pomalu vpřed, lide dělný“ — tato slova Narcise Tuporylova¹²⁸ proti „ekonomistům“ (= prvním oportunistům v SDDSR) plně vyjadřují *ducha* našeho nynějšího agrárního programu.

Boj proti „přepjatosti“ maloburžoazního socialismu nesmí rozmach revoluce a jejích úkolů určených proletariátem potlačovat, ale naopak jej musí podporovat. Nesmíme podporovat „partikularismus“, byť byl sebestilnější mezi zaostalými vrstvami maloburžoazie nebo privilegovaného rolnictva (kozáci), ani výlučnost různých národů a národností, nic takového, musíme vysvětlovat rolnictvu, jaký význam má jednota pro vítězství, razit heslo, které by hnutí rozšiřovalo, a ne zužovalo, které by ukazovalo, že za *neúplnost* buržoazní revoluce je odpovědna zaostalost buržoazie, a ne nerozváženost proletariátu. Nesmíme „přizpůsobovat“ svůj program „místnímu“ demokratismu, nesmíme vymýšlet nesmyslný „municipální socialismus“, který nelze bez demokratické ústřední moci na vesnici uskutečnit, nesmíme vnášet maloburžoazní socialistické reformátorství do buržoazní revoluce, ale soustřeďovat pozornost mas na skutečné podmínky jejího vítězství jako buržoazní revoluce, na to, že k jejímu vítězství nestačí pouhý místní demokratismus, že je nezbytný „centrální“ demokratismus, tj. demokratismus ústřední státní moci, a to nejen demokratismus vůbec, ale nutně jeho nejúplnější a nejvyšší formy, protože bez nich je rolnická agrární revoluce v Rusku ve vědeckém slova smyslu *utopíí*.

A ať si nikdo nemyslí, že právě daný historický okamžik, kdy černosotňovští zarytí zpátečníci řvou a vyjí v III. dumě, kdy řádění kontrarevoluce dostoupilo nec plus ultra*,

* — do krajnosti. *Red.*

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is extremely faint and illegible due to the quality of the scan and the nature of the bleed-through. It appears to be several lines of text, possibly a list or a series of entries, but no specific words or numbers can be discerned.

kdy reakce vykonává svou barbarskou politickou pomstu nad revolucionáři vůbec, a zejména nad sociálně demokratickými poslanci II. dумы, ať si nikdo nemyslí, že tento okamžik „není příhodný“ pro „rozsáhlé“ agrární programy. Taková myšlenka by odpovídala onomu renegátství, malomyslnosti, rozkladu a dekadenci, jež se zmocnilo širokých vrstev maloburžoazní inteligence, která je v Rusku v řadách sociálně demokratické strany nebo se k ní přiklání. Bude jen ku prospěchu proletariátu, bude-li tato chamraď co nejdůkladněji vymetena z dělnické strany. Ne, čím více reakce řádí, tím více v podstatě brzdí nevyhnutelný ekonomický vývoj, tím úspěšněji připravuje širší rozmach demokratického hnutí. Musíme využívat i období dočasného klidu v masovém hnutí, abychom kriticky prozkoumali zkušenosti z velké revoluce, prověřili je, očistili od nánosů a předali masám jako vodítko pro nastávající boj.

Listopad — prosinec 1907

D O S L O V¹²⁹

Tato práce byla napsána koncem roku 1907. V roce 1908 byla v Petrohradě vytištěna, ale carská cenzura ji zabavila a zničila. Zachoval se jediný výtisk, u kterého chybí závěr (od 269. strany tohoto vydání), a proto byl připsán nyní.

V dnešní době nastolila revoluce agrární otázku v Rusku mnohem obsáhleji, hlouběji a vyhraněněji než v letech 1905—1907. Doufám, že seznámení s historií našeho strannického programu v první revoluci pomůže čtenáři lépe pochopit úkoly nynější revoluce.

Především musíme zdůraznit následující. Válka způsobila válčícím zemím opravdu neslýchané útrapy a zároveň velice uspíšila vývoj kapitalismu, neboť přeměnila monopolistický kapitalismus ve státně monopolistický, takže ani proletariát, ani revoluční maloburžoazní demokracie *se nemohou* omezit na rámec kapitalismu.

Praxe už rámec kapitalismu překročila, protože dnes dala na pořad dne regulování výroby a distribuce v celostátním měřítku, všeobecnou pracovní povinnost, nucenou syndikalizaci (sdružování ve svazy) atd.

Za takové situace musíme nutně jinak pohlížet i na nacionalizaci půdy obsaženou v agrárním programu. Nacionalizace půdy je totiž nejen „posledním slovem“ buržoazní revoluce, ale i *krokem k socialismu*. Bez takových kroků nelze bojovat proti válečným útrapám.

Proletariát, který vede chudé rolnictvo, je nucen na jedné straně přesunovat těžiště činnosti ze sovětů rolnických zástupců na sověty zástupců zemědělských dělníků a na druhé straně požadovat, aby byl znárodněn inventář velko-

statků a aby z nich byla vytvořena vzorová hospodářství pod kontrolou sovětů zástupců zemědělských dělníků.

Nemohu se zde pochopitelně zabývat těmito velmi důležitými otázkami a jsem nucen čtenáře, které i tyto otázky zajímají, odkázat na dostupnou bolševickou literaturu a na mé brožury Dopisy o taktice^[133]* a Úkoly proletariátu v naší revoluci (Návrh platformy proletářské strany)^{[114]**}.

28. září 1917

Autor

* Viz Spisy 24, Praha 1956, s. 32—35. *Red.*

** Tamtéž, s. 47—83. *Red.*

Šovinisté se činí. Horečně jsou rozšiřovány pověsti o tom, že Japonci zbrojí, že soustředili v Mandžusku 600 praporů a chtějí přepadnout Rusko. I Turecko prý horlivě zbrojí, aby mohlo letos na jaře vypovědět Rusku válku. Na Kavkaze se prý připravuje povstání s cílem odtrhnout Kavkaz od Ruska (chybí už jen, aby se spustil pokřik o plánech Poláků!). Štvaní proti Finsku je stupňováno pověstmi o jeho zbrojení. Vede se zuřivá kampaň proti Rakousku kvůli stavbě železnice v Bosně. Množí se útoky ruského tisku proti Německu, které prý štve Turecko proti Rusku. Kampaň vede nejen ruský, ale i francouzský tisk, o němž nedávno jeden sociální demokrat v dumě vhodně poznamenal, že ho podplácí ruská vláda.

Seriózní buržoazní tisk na Západě odmítá uznat, že celá tato kampaň je výplodem fantazie žurnalistů nebo že je to spekulace senzacechtivých lidí. Ne, zřejmě „vládnoucí kruhy“ — rozuměj černosotňovská carská vláda nebo tajná dvorní kamarila typu smutně proslulé „hvězdné komory“ — rází zcela přesné heslo, provádějí jakousi systematickou „linii“, zahajují jakýsi „nový kurs“. Skutečnost, že do dumské komise pro obranu státu nemají přístup kromě jejích členů žádní poslanci dumy, a to nejen zástupci revolučních stran, ale i kadetů, dává zahraniční tisk do přímé souvislosti s touto šovinistickou kampaní; říká se dokonce, že ruská vláda ještě hodlá svůj cynický výsměch „konstitucionalismu“ korunovat tím, že si vyžádá povolení úvěrů na vojenské pohraniční posily jen od černosotňovsko-okřabristické komise, a ne od celé dumy.

Uvedeme některé citáty z evropských, vůbec ne socialistických listů, které nemůže nikdo podezřívat, že se dívají na ruskou revoluci optimisticky:

„Bismarck jednou poznamenal, že německá vítězství nad Francií (v roce 1870) podnítila ctižádost ruských vojenských kruhů a ty také vztáhly ruku po válečných vavřínech. Z důvodů politických, náboženských i historických se Turecko zdálo být nevhodnějším objektem pro tento cíl (válka s Tureckem v letech 1877—1878). Stejného názoru jsou zřejmě i dnes určité kruhy v Rusku, které zapoměly na poučení z války s Japonskem a nechápou, co země skutečně potřebuje. Protože už není třeba osvobozovat žádné „bratry“ na Balkáně, musí se vymyslet něco jiného, co zapůsobí na ruské veřejné mínění. A nutno říci, že dnes jsou to prostředky daleko nejpapravnější než dříve: chtějí Rusko vyličit jako zemi obklíčenou uvnitř i vně nepřáteli.“

„Vládnoucí kruhy Ruska se pokoušejí upevnit své postavení starými prostředky, zejména tím, že násilně potlačují osvobozené hnutí uvnitř země a odvádějí pozornost lidu od žalostné vnitřní situace rozdmýcháváním nacionalismu a vyvoláváním diplomatických konfliktů, jejichž důsledky nelze předvídat.“

Co znamená tato nová šovinistická linie v politice kontra-revolučního samoděržaví? Po Cušimě a Mukdenu se mohou do takové politiky pouštět jen lidé, kteří definitivně ztrácejí půdu pod nohama. Výsledky dvou let reakce *ne-přinesly* černosotňovskému samoděržaví přes všechno úsilí žádnou poněkud spolehlivější vnitřní oporu, nevytvořily žádné nové třídní prvky, které by mohly *ekonomicky* ozdravit samoděržaví. A *bez toho* nejsou žádná zvěrstva a žádné kontrarevoluční běsnění s to udržet současné politické zřízení Ruska.

Jak Stolypin, tak černosotňovští statkáři i okťabristé chápou, že bez vytvoření nových třídních opor se neudrží u moci. Proto jejich politika směřuje k úplnému zbídačení rolníků a násilnému rozbití obcí, aby byla *stůj co stůj* očištěna cesta pro kapitalismus v zemědělství. Ruští liberálové, ti nejučenější, nejvzdělanější a „nejhumánnější“, jako profesori z listu *Russkije vědomosti*, jsou v tomto smě-

ru daleko omezenější než Stolypinové. „Nebude na tom nic divného,“ píše se v úvodníku tohoto listu z 1. února, „jestliže při rozhodování, co se má například stát s prozatímními listopadovými předpisy, podpoří včerejší slavjanofilští zastánci obcíny pokus vlády rozbít občinu tím, že půda bude předána do individuálního vlastnictví jednotlivých hospodářů s vlastním domem... Lze se dokonce domnívat, že společné obranné cíle konzervativní většiny v dumě a vlády vnuknou oběma ještě daleko agresivnější opatření, než jsou proslulá nařízení z roku 1906... Rýsuje se nám udivující obraz: konzervativní vláda připravuje za podpory zástupců konzervativních stran radikální reformu pozemkových vztahů, které nejméně podléhají radikálním zvrátům, přičemž se pro tak radikální opatření rozhoduje na základě abstraktních úvah o přednosti jedné formy držby půdy před druhou.“

Probuďte se, pane profesore, setřeste archívni prach starého narodnictví a pohleďte, co vykonaly dva roky revoluce. Stolypin nad vámi zvítězil nejen fyzickou silou, ale i tím, že správně pochopil zcela praktickou nutnost ekonomického vývoje: násilné rozbití staré pozemkové držby. Veliká „přeměna“, kterou revoluce definitivně uskutečnila, spočívá v tom, že černosotňovské samoděržaví se dříve *mohlo* opírat o středověké formy pozemkové držby, ale teď je *nuceno*, cele a nenávratně nuceno horečným tempem je rozbít. Protože pochopilo, že *bez rozbítí* starých pozemkových poměrů *není východiska* z onoho rozporu, který nejdůležitěji objasňuje ruskou revoluci: nejzaostalejší pozemková držba a nejprimitivnější vesnice — nejvyspělejší průmyslový a finanční kapitalismus!

To znamená, že jste pro Stolypinovy pozemkové zákony, zeptají se nás užaslí narodníci. — Kdepak, buďte klidní! Jsme bezvýhradně proti *všem* formám staré pozemkové držby v Rusku, jak statkářské, tak rolnické přidělové. Jsme bezvýhradně pro násilné rozbití tohoto starého ztrouchnivělého systému, který zahnívá a otravuje vše

nové, jsme pro buržoazní *nacionalizaci* půdy jako pro jediné důsledné heslo buržoazní revoluce, jako pro jediné praktické opatření, které obrací celé ostří historicky nezbytné změny systému proti statkářům a napomáhá tomu, aby se z rolnické masy oddělili svobodní hospodáři.

Zvláštnost ruské buržoazní revoluce spočívá v tom, že revoluční politiku v základní otázce revoluce, v otázce agrární, uskutečňují jak černosotňovci, tak rolníci s dělníky. Liberální advokáti a profesori však obhajují to nejméně životaschopné, nejabsurdnější a nejutopičtější: smíření dvou protikladných, navzájem se vylučujících způsobů *rozbití* toho, co se přežilo, smíření, které by mělo zajistit, aby k rozbití vůbec nedošlo. Buď zvítězí rolnické povstání a stará pozemková držba bude úplně smetena ve prospěch rolnictva obrozeného revolucí, tj. konfiskace statkářské půdy a republika. Nebo stolyпинovské rozbití, které rovněž obnovuje a přizpůsobuje starou pozemkovou držbu kapitalistickým vztahům, jenže úplně v zájmu statkářů, za cenu bezmezného ožebračení rolnických mas, které násilně vyžene z vesnic, vysídlí, nechá zemřít hladem a veškerý výkvět rolnické mládeže umučí ve věznicích, pošle do vyhnanství a postřelí. Není to snadné, má-li takovou politiku uskutečnit menšina proti většině, ale ekonomicky není taková politika vyloučena. Musíme lidu pomoci, aby to dobře pochopil. Vždyť pokus dostat se korektní reformou, klidně a bez násilí z onoho nekonečně zamotaného klubka středověkých rozporů, které vytvořily staleté ruské dějiny, je nejomezenější sen zkosnatělých „lidí ve futrálu“^[383]. Ekonomická nutnost rozhodně vyvolává a určitě uskuteční „nejpronikavější převrat“ v pozemkových vztazích v Rusku. Je pouze historickou otázkou, zda jej uskuteční statkáři vedení carem a Stolypinem, nebo rolníci vedení proletariátem.

„Sjednocení opozice“ — to je aktuální otázka ruského po-

litického tisku. Policejní stolyпинovský list Rossija jása: „Sjednocení? To tedy znamená, že i kadeti budou revolucionáři; hrr na kadety!“ Kadetská Reč, skrznaskrz prochnutá úřednickou horlivostí dokázat, že kadeti mohou být stejně umírnění jako okťabristé, se naoko durdí, je „morálně“ rozhořčena nesvědomitými pokusy obvinít ji z revolučnosti a prohlašuje: My samozřejmě vítáme sjednocení opozice, ale toto sjednocení musí být hnutím „zleva doprava“ (úvodník z 2. února^[320]). „Máme zkušenosti s politickými chybami a zklamáním. Když se opozice sjednocuje, sjednocuje se pochopitelně na základě minimálního programu nejmírnější strany, která k ní patří.“

To je zcela jasný program: Naše podmínka je hegemonie buržoazního liberalismu, říkají kadeti, právě tak jak odpověděl v roce 1871 Falloux Thiersovi, který ho žádal o podporu: Moje podmínka je monarchie.

Stoličnaja počta¹³⁰ si uvědomila, že říkat takové věci otevřeně je trapné a hanebné, a proto „nesouhlasí“ s Rečí a odbývá vše mlhavými narážkami na „předříjnové nálady“ (proklatá cenzura brání jasně vyjádřit politický program!) a ve skutečnosti vyzývá k vyjednávání. Reč prý chce vést, revolucionáři chtějí vést (nové sjednocení), a co já, nepatří mi snad litkup za poctivé dohazovačství?

„Sjednocení!“ Vřele sympatizujeme s tímto heslem, zvláště když se v něm naráží — i když pouze naráží! — na „předříjnové nálady“. Jenže dějiny se neopakují, velevážení páni politikáři. A poučení, které nám přinesla „historie tří let“, nevymaže z vědomí různých tříd žádná moc. Toto poučení je neobyčejně prospěšné jak pro svůj pozitivní obsah (formy, charakter, podmínky vítězství *masového* boje dělníků a rolníků v roce 1905), tak pro negativní obsah (krach obou dum, tj. krach konstitučních iluzí a kadetské hegemonie).

Kdo chce systematicky prostudovat, promyslet, osvojit si a šířit mezi lidem *toto* poučení — prosím, jsme plně pro „sjednocení“, pro sjednocení k neúprosnému boji proti

zrádcům revoluce. Nelíbí se vám to? Pak se tedy naše cesty rozešly.

Staré „předříjnové“ heslo („ústavodárné shromáždění“) je dobré a my (Ať se M-d-m ze sborníku Naše ideje nehněvá!¹³¹) je nezavrhneme. Je však nedostačující. Je to heslo příliš formální. Nepočítá s palčivými otázkami, které přináší život. Doplníme toto heslo velkým poučením ze tří velkých let. Náš „minimální program“, „program našeho sjednocení“ je prostý a jasný: 1. konfiskace veškeré statkářské půdy; 2. republika. K tomu potřebujeme *takové* ústavodárné shromáždění, abychom toho dosáhli.

Dějiny dvou dum, kadetských dum, víc než názorně prokázaly, že skutečný boj společenských sil, onen boj, který si lidé vždy neuvědomovali, který se vždy navenek neprojevil, ale vždy rozhodujícím způsobem ovlivňoval všechny důležité politické výsledky a na prach rozmetal všechny kejkle naivních i šejdířsky prohnaných tlučhubů „konstitucionalismu“, tento boj se točil výhradně kolem dvou „objektů“, na něž jsme poukázali. Že jsou to nevyhnutelně právě tato hesla, to nám neukázala abstraktní teorie, ale reálné zkušenosti z boje našeho lidu v reálných podmínkách ruského statkářského samoděržaví. Kdo je schopen si je osvojit, tomu navrhuje „odděleně jít“, ale „společně bít“, bít nepřítelů pustošícího Rusko a ubíjejícího tisíce nejlepších ruských lidí.

„S takovým sjednocovacím programem zůstanete sami.“ To není pravda.

Přečtěte si projevy bezpartijních rolníků v prvních dvou dumách a pochopíte, že náš sjednocovací program jen formuluje jejich přání, jejich potřeby a základní nezbytné závěry z těchto potřeb. Proti lidem, kteří tyto potřeby nechápou — počínaje kadetem a konče Pešechonovem (ten také hlásal „sjednocení“ v Moskvě, jak nám odtud píše) — proti těm budeme bojovat v zájmu „sjednocení“.

Bude to úporná válka. Dokázali jsme bojovat dlouhé roky před revolucí. Nadarmo nás nenazývali skálopevní-

mi. Sociální demokraté vybudovali proletářskou stranu, která při neúspěchu prvního vojenského náporu neklesá na duchu, neztrácí hlavu a nedá se strhnout k hazardérství. Tato strana kráčí k socialismu a nespojuje svůj osud s výsledkem toho či onoho období buržoazní revoluce. Právě proto také nemá slabé stránky buržoazních revolucí. A tato proletářská strana kráčí k vítězství.

Proletarij, č. 21
26. (13.) února 1908

Podle listu Proletarij

PROHLÁŠENÍ REDAKCE LISTU PROLETARIJ

V předmluvě^[490] nám neznámého překladatele Bogdanova článku o Ernstu Machovi^[407], uveřejněném v 20. čísle časopise *Neue Zeit*, jsme se dočetli: „V ruské sociální demokracii se bohužel projevuje silná tendence učinit z rozdílného postoje k Machovi otázku frakčního dělení ve straně. Velmi vážné neshody v otázkách taktiky mezi bolševiky a menševiky se prohlubují vlivem sporu, který podle našeho soudu s těmito neshodami vůbec nesouvisí, a sice, zda je marxismus v souladu, pokud jde o teoretické poznání, s učením Spinozovým a Holbachovým, nebo Machovým a Avenariovým.“

Redakce Proletarije jako ideová představitelka bolševického směru považuje proto za nutné k tomu prohlásit: Tento filozofický spor není ve skutečnosti sporem frakčním a podle názoru redakce by jím také být neměl; každý pokus vydávat tyto neshody za frakční je zásadně chybný. V obou frakcích jsou stoupenci obou filozofických směrů.

Proletarij, č. 21
26. (13.) února 1908

Podle listu Proletarij

NOVÁ AGRÁRNÍ POLITIKA

Ve středu 13. února přijal Mikuláš II. 307 poslanců III. dумы. Blahosklonné rozhovory cara s černosotňovci Bobrinským a Čelyševem patří ke komické stránce nového miliskování samoděržaví s bandou jeho spojenců. Daleko závažnější je Mikulášovo prohlášení, že дума má brzo schválit nové pozemkové zákony a že při tom musí být vyloučena jakákoli myšlenka o nuceném zcizení, protože on, Mikuláš II., nikdy takový zákon neschválí. „Na rolníky,“ sděluje dopisovatel listu Frankfurter Zeitung, „zapůsobila carova řeč velmi tísnivě.“

„Agrární prohlášení“ samotného cara má bezesporu nesmírný agitační význam, a můžeme proto být talentovanému agitátorovi jen vděční. Ale kromě agitačního významu je tento výhrůžný výpad proti nucenému zcizení i jinak nesmírně závažný, protože znamená, že statkářská monarchie se definitivně rozhodla nastoupit v agrární politice *novou cestu*.

Proslulá nařízení z 9. listopadu 1906^[370], vydaná mimo dumu podle článku 87, i pozdější^[369] zahájila éru této nové agrární politiky carské vlády. Stolypin ji v II. dumě potvrdil, pravíkoví a okřabrističtí poslanci ji schválili a kadeti (vystrašení pověstmi o rozeznání dумы, které posbírali v kuloárech kamarily) ji odmítli veřejně odsoudit. Nyní, v III. dumě, pozemková komise nedávno schválila základní ustanovení zákona z 9. listopadu a šla ještě dále, protože uznala jako soukromé vlastnictví rolníků jejich pozemky v těch občinách, které v posledních 24 letech neprováděly nové dělení půdy. Představitel feudálního statkářského Ruska při audienci dne 13. února tuto poli-

tiku halasně schválil a výhrůžně připomněl — zřejmě aby si to bezpartijní rolníci zapamatovali — že nikdy neschválí žádný zákon o nuceném zcizení ve prospěch rolnictva.

Definitivní přechod vlády cara, statkářů a velkoburžoazie (oktabristů) k nové agrární politice má velký historický význam. Osud buržoazní revoluce v Rusku — a nejen nynější revoluce, ale i dalších možných demokratických revolucí — závisí *především* na úspěchu nebo neúspěchu této politiky.

V čem je podstata tohoto obratu? V tom, že až dosud byli nejhorlivějšími zastánci nedotknutelnosti staré, středověké držby přidělové půdy rolníků a jejich „odvěké“ obcí panující třídy reakčního Ruska. Feudální statkáři jako vládnoucí třída v předreformním Rusku a politicky vedoucí třída během celého 19. století v podstatě svou politikou *ochraňovali* starý občinový systém rolnické pozemkové držby.

Vývoj kapitalismu tyto poměry počátkem 20. století definitivně podkopal. Stará stavovská obecina, připoutanost rolníků k půdě a strnulost polonevolnické vesnice se dostaly do nejostřejšího rozporu s novými hospodářskými podmínkami. Dialektika dějin způsobila, že rolnictvo, které je v jiných zemích za jen poněkud uspořádanějších (z hlediska požadavků kapitalismu) poměrů v zemědělství oporou režimu, vystoupilo v Rusku během revoluce s těmi nejpodvratnějšími požadavky včetně konfiskace statkářské půdy a nacionalizace půdy (trudovici v I. a II. dumě).

Tyto radikální požadavky, podbarvené dokonce idejemi maloburžoazního socialismu, rozhodně nevyvolal „socialismus“ mužika, ale ekonomická nutnost rozetnout zamořtaný uzel feudální pozemkové držby, uvolnit cestu svobodnému farmáři (zemědělskému podnikateli) na půdě zbažené všech středověkých přehrad.*

* Názory zde vyslovené souvisí s kritikou našeho stranického programu. V 21. čísle Proletarije byla tato kritika označena jako soukromý názor; v dalších číslech bude tato otázka rozebrána podrobně.¹³²

Kapitalismus už definitivně podkopal všechny základy starého agrárního zřízení Ruska. Nemůže se dále vyvíjet, nezničí-li staré zřízení, a on je neodvratně a nevyhnutelně zničí; není na světě síly, která by mu v tom mohla zabránit. Ale toto zřízení může být zničeno statkářským nebo rolnickým způsobem, aby se uvolnila cesta statkářskému nebo rolnickému kapitalismu. Statkářský způsob zničení starého zřízení znamená násilně rozvrátit občinu a urychleně zbídačit a vyhladit masy zchudlých drobných hospodářů ve prospěch hrstky kulaků. Rolnický způsob znamená konfiskaci statkářské půdy a předání veškeré půdy do rukou svobodných farmářů z řad rolníků (heslo pánů národních „rovné právo na půdu“ ve skutečnosti znamená právo *hospodářů* na půdu při současném odstranění všech středověkých přehrad).

A hle, kontrarevoluční vláda tuto situaci pochopila. Stolypin správně pochopil podstatu: bez odstranění staré pozemkové držby nelze zajistit hospodářský rozvoj Ruska. Stolypin a statkáři se směle pustili revoluční cestou, zcela bezohledně ničí staré zřízení a vydávají rolnické masy úplně napospas statkářům a kulakům.

Páni liberálové a maloburžoazní demokraté, od polo-oktábristických „meonů“¹³³ přes Russkije vědomosti^[90] až po pana Pešechonova z časopisu Russkoje bogatstvo^[234], tropí teď strašný povyk, že vláda rozvrací občinu, a *obviňují* ji z revolucionismu! Ještě nikdy se tak ostře neprojevila obojakost buržoazního liberalismu v ruské revoluci. Ne, pánové, budete-li fňukat nad rozvracením odvěkých základů, nic tím nespravíte. Tři roky revoluce sežehly smířlivé a kompromisnické iluze. Otázka je položena jasně. Buď smělá výzva k rolnické revoluci směřující až k republice a všestranná ideová a organizační příprava *takové* revoluce ve svazku s proletariátem. Nebo prázdné fňukání, politická a ideová bezmocnost vůči náporu na občinu, který vedou společně Stolypin, statkáři a oktábristé.

• A teď volte, vy, kteří máte ještě v těle kapku občanské

odvahy a sympatií s rolnickou masou! Proletariát už zvolil a sociálně demokratická dělnická strana bude daleko rozhodněji než kdykoli jindy vysvětlovat, propagovat a přesvědčovat masy, že *jediný* možný prostředek, který zmaří stolypinovskou metodu „obnovy“ Ruska, je povstání rolníků spolu s proletariátem.

Neřekneme, že stolypinovská metoda není realizovatelná — v menším rozsahu byla nejednou v Evropě vyzkoušena — ale vysvětlíme lidu, že ji lze uskutečnit jen bezmezným násilím menšiny nad většinou trvajícím celá desetiletí a hromadným vyhlazováním pokrokového rolnictva. Nebudeme soustřeďovat svou pozornost na záplatování revolučních stolypinovských návrhů, nebudeme se pokoušet je zlepšovat, zeslabovat jejich účinnost apod. Odpovíme zesílenou agitací mezi lidem, zejména v těch vrstvách proletariátu, které mají spojení s rolnictvem. Rolničtí poslanci — třebaže prošli dokonce řadou policejních sít, třebaže je vybírali dokonce statkáři a v dumě je postrašili zarytí zpátečníci — zcela nedávno odhalili své skutečné záměry. Jak víme z tisku, vyslovila se skupina bezpartijních a část *pravicových* rolníků pro nucené zcizení půdy a pro místní pozemkové instituce volené *veškerým obyvatelstvem!* Nadarmo neprohlásil jeden kadet v pozemkové komisi, že pravicový rolník je levější než kadeti. Ano, v agrární otázce jsou „pravicoví“ rolníci ve všech třech dumách levější než kadeti, a tím dokazují, že monarchismus mužiků je odumírající naivita — na rozdíl od monarchismu liberálních čachrářů, jež jsou monarchisty na základě třídní spekulace.

Car feudálů halasně oznámil bezpartijním rolníkům, že nepřipustí nucené zcizení. Ať mu dělnická třída odpoví prohlášením, že vyzve milióny „bezpartijních“ rolníků k masovému boji za svržení carismu a za konfiskaci statkářské půdy.

V minulém čísle listu Proletarij jsme otiskli rezoluci ústředního výboru naší strany o odborech^[297]¹³⁵. Naš věk¹³⁶ upozornil^[333] čtenáře na tuto rezoluci a dodal, že ÚV ji schválil jednomyslně, protože vzhledem k ústupkům, které v ní byly učiněny ve srovnání s původním bolševickým návrhem, pro ni hlasovali i menševici. Jestliže je tato zpráva pravdivá (neboť Naš věk byl obvykle neobyčejně dobře informován o všem, co se týká menševismu), nezbyvá nám než z celého srdce uvítat velký krok ke sjednocení sociálně demokratické práce na tak důležitém úseku, jako jsou odbory. Ústupky, o nichž Naš věk psal, jsou zcela nepatrné a vůbec nic nemění na hlavních zásadách bolševického návrhu^[294] (mimořádně, otisknutého v 17. čísle Proletarije z 20. října 1907 s obšírným zdůvodňujícím článkem Odbory a sociálně demokratická strana^[285])¹³⁷.

Celá naše strana tedy nyní uznala, že práce v odborech nesmí být vedena v duchu jejich neutrality, ale v duchu co nejužšího sblížení se sociálně demokratickou stranou. Uznala i to, že stranickosti odborů se musí dosahovat výhradně prací sociálních demokratů v odborech, že sociální demokraté musí vytvářet v odborech stmelené buňky a tam, kde nejsou možné legální odborové organizace, musí zakládat ilegální.

Na toto sblížení obou frakcí naší strany, pokud jde o charakter práce v odborech, měl rozhodně velký vliv Stuttgart. Jak poznamenal Kautsky v projevu k lipským dělníkům^[445], rezoluce stuttgartského kongresu skončila se zásadním uznáváním neutrality odborů. Nesmírně hlu-

boké třídní rozpory, jejich vyhrocení v poslední době ve všech zemích, mnohaleté zkušenosti z Německa, kde politika neutrality posílila oportunismus v odborech a přitom nijak nezabránila vzniku zvláštních křesťanských a liberálních odborových organizací, rozšíření zvláštní oblasti proletářského boje, která vyžaduje společné a koordinované akce jak odborů, tak politické strany (masová stávka a ozbrojené povstání v ruské revoluci jako předobraz pravděpodobných forem proletářské revoluce na Západě) — to všechno definitivně připravilo teorii neutrality o půdu pod nohama.

O neutralitu odborů se teď v proletářských stranách asi zvlášť velké spory nepovedou. Jiná věc jsou neproletářské, kvazisocialistické strany jako naši socialisté-revolucionáři, kteří jsou ve skutečnosti krajně levým křídlem revolučně buržoazní strany inteligence a pokrokových rolníků.

Je nanejvýš charakteristické, že *myšlenku* neutrality začali u nás po Stuttgartu obhajovat pouze socialisté-revolucionáři a Plechanov, ale velmi neúspěšně.

V posledním čísle ústředního orgánu strany socialistů-revolucionářů *Znamja truda* (č. 8 z prosince 1907) jsou dva články^[286, 300] věnované odborovému hnutí. Eseři se v nich především snaží vysmát prohlášení^[218] sociálně demokratického listu *Vperjod*¹³⁸, že stuttgartská rezoluce vyřešila otázku vztahu strany k odborům právě tak, jak už to nastínila i londýnská rezoluce, tj. v duchu bolševismu. Na to odpovídáme, že sami eseři v témže čísle listu *Znamja truda* uvedli *fakta* nezvratně dokazující správnost takového hodnocení.

„V této době,“ píše *Znamja truda* o podzimu 1905 — a to je charakteristická skutečnost — „došlo také k prvnímu přímému setkání tří ruských socialistických frakcí: sociálních demokratů menševiků, sociálních demokratů bolševiků a eserů, na němž konfrontovali své názory na odborové hnutí. Moskevské byro, jemuž bylo uloženo jmenovat ze svého středu i ústřední byro pro svolání sjezdu (odbo-

rů), uspořádalo v divadle Olympia velké shromáždění odborově organizovaných dělníků.* Menševici vystoupili s klasicky marxistickým, přísně ortodoxním vymezením cílů strany a odborů. Úkolem sociálně demokratické strany je nastolit socialistický řád a odstranit kapitalistické vztahy; úkolem odborů je zlepšit pracovní podmínky v rámci kapitalistického zřízení, aby bylo v zájmu práce dosaženo výhodných podmínek pro prodej dělnických rukou; z toho se vyvozovala nestrannost odborů a jejich úkol podchytit „všechny dělníky příslušné profese“.**

Bolševici dokazovali, že v dnešní době nelze přísně oddělovat politiku od povolání, a z toho vyvozovali, že „mezi sociálně demokratickou stranou a odbory, které má strana vést, musí být pevná jednota“. Ešeři nakonec požadovali přísnou nestrannost odborů, aby se zabránilo rozkolu proletariátu, avšak odmítli jakékoli omezování úkolů a činnosti odborů na nějakou úzkou oblast a formulovali tento úkol jako boj proti kapitálu v celém jeho rozsahu, tedy jako boj hospodářský i politický.“

Tak líčí *fakta* samo Znamja truda^[300]! A jenom slepý nebo člověk absolutně neschopný myslet může popírat, že právě to ze tří hledisek, které mluví o pevné jednotě mezi sociálně demokratickou stranou a odbory, „schválila stuttgartská rezoluce, která doporučuje úzké sepětí mezi stranou a odbory“***

Ešeři chtěli tuto nad slunce jasnější otázku zamotat,

* Shromáždění se zúčastnilo asi půldruhého tisíce lidí. Zprávu o tom viz Bjulleteň Muzeja sodějstvija trudu, č. 2, 26. listopadu 1905 (citát z listu Znamja truda).

** Musíme ovšem říci, že páni menševici chápali tuto „nestrannost“ dost svérázně. Tak například jejich referent ilustroval své teze takto: „Otázku stranickosti správně vyřešil moskevský odborový svaz typografů, který soudruhům doporučuje, aby do sociálně demokratické strany vstupovali jako jednotlivci.“ (Poznámka listu Znamja truda.)

*** V listopadu 1905 nesdělovali menševici ortodoxní, nýbrž *vulgární* názory na neutralitu, ať si to páni ešeři zapamatují!

a proto úplně komicky zaměnili samostatnost odborů v hospodářském boji za jejich nestrannost. Píší: „Stuttgartský kongres se jasně postavil i za samostatnost (nestrannost) odborů, tj. zamítl hledisko jak bolševiků, tak menševiků.“ Vyvodili to z těchto slov stuttgartské rezoluce: „Každá z těchto dvou organizací (strana i odbory) má své vlastní, jejich povaze odpovídající pole působnosti, na němž musí rozvíjet činnost zcela samostatně. Vedle toho však existuje stále se rozšiřující úsek“ atd., jak je citováno výše. Našli se však takoví šprýmaři, kteří tento požadavek „samostatnosti“ odborů na „jejich povaze odpovídajícím poli působnosti“ *zaměnili* za otázku nestrannosti odborů nebo jejich úzkého sblížení se stranou v oblasti politiky a úkolů socialistické revoluce!

Naši eseri tak úplně zastřeli hlavní zásadní otázku hodnocení teorie „neutrality“, která ve skutečnosti upevňuje vliv buržoazie na proletariát. Místo o této zásadní otázce hovoří raději pouze o konkrétních poměrech v Rusku, kde existuje několik socialistických stran, a přitom *falešně* vykládají to, co se dělo ve Stuttgartu. „Nelze se zde odvolávat na nejasnost stuttgartské rezoluce,“ píše Znamja truda, protože všechny nejasnosti a jakékoli pochyby rozptýlil pan Plechanov, když na mezinárodním kongresu vystoupil jako oficiální zástupce strany, a my dosud nemáme příslušné prohlášení ústředního sociálně demokratického výboru, že „takový projev soudruha Plechanova dezorganizuje řady jednotné strany...“

Páni eseri! Máte samozřejmě právo vysmívat se tomu, že náš ÚV vyzval Plechanova k pořádku. Máte právo si myslet, že si lze vážít řekněme například strany, která oficiálně *neodsuzuje* kadetomilství pana Geršuniho. Ale proč říkat vyloženou nepravdu? Plechanov *nezastupoval* na stuttgartském kongresu sociálně demokratickou stranu, byl pouze jedním z jejích 33 delegátů. A netlumočil názory sociálně demokratické strany, ale názory nynější menševické opozice vůči sociálně demokratické straně a jejím

londýnským usnesením. Ešeři to musí vědět, a tedy *vědomě* neříkají pravdu.

„V komisi, která zkoumala vzájemné vztahy mezi odbory a politickou stranou, řekl (Plechánov) doslova toto: ‚V Rusku je 11 revolučních organizací; s kterou z nich mají tedy odbory navázat spojení?... Bylo by škodlivé vnášet do odborových svazů v Rusku politické spory.‘ Nato *všichni* členové komise *jednomyslně* prohlásili, že takovým způsobem nelze rezoluci kongresu chápat, že ‚oni rozhodně neukládají odborům a jejich členům povinnost být členy sociálně demokratické strany‘, to znamená, že požadují, jak je také uvedeno v rezoluci, jejich ‚úplnou samostatnost.‘“ (Kurzíva listu *Znamja truda*.)

Tak to není, pánové z listu *Znamja truda*! V komisi se jeden *belgický* soudruh zeptal, zda je možné uložit členům odborů, aby vstupovali do sociálně demokratické strany, a *všichni* mu odpověděli, že nikoliv. A na druhé straně Plechánov předložil k rezoluci pozměňovací návrh: „příčemž se nesmí pouštět ze zřetele jednota odborové organizace“; tento návrh byl schválen, ale ne jednomyslně (soudruh Voinov, který tlumočil názory SDDSR, hlasoval pro pozměňovací návrh, což bylo podle našeho názoru správné). Tak to tedy bylo doopravdy.

Sociální demokraté nesmějí nikdy pouštět ze zřetele jednotu odborové organizace. To je zcela správné. Ale to platí i pro esery a my je vyzýváme, aby na tuto „jednotu odborové organizace“ nezapomněli, až odbory vyhlásí své úzké spojení se sociální demokracií! Nikoho nikdy ani nenapadlo „ukládat jako povinnost“ členům odborů, aby vstupovali do sociálně demokratické strany, to vnukl eserům strach. Ale že by stuttgartský kongres zakazoval odborům proklamovat úzké spojení se sociálně demokratickou stranou nebo *takové* spojení doopravdy v praxi uskutečňovat, to jsou báhorky.

„Ruší sociální demokraté,“ píše *Znamja truda*, „vedou tu nejdůslednější a nejenergičtější kampaň za získání odborů a za jejich podřízení svému stranickému vedení. Bolševici to dělají přímo a veřejně... menševici spíše

oklikou...“ Správně, páni eseři! Ve jménu autority dělnické internacionály máte právo od nás požadovat, abychom tuto kampaň vedli taktně a důsledně, „majíce stále na zřeteli jednotu odborové organizace“. Docela ochotně to uznáváme, ale žádáme, abyste to uznali i vy, kampaně se však nezřekneme!

Ale vždyť Plechanov prohlásil, že je škodlivé vnášet do odborů politické spory... Ano, Plechanov tuto hloupost řekl a páni eseři se jí přirozeně museli chytit, jako se vždy chytají všeho, co je nejméně hodno následování. Vodítkem však nemají být Plechanovova slova, ale rezoluce kongresu, kterou *nelze* aplikovat bez „vnášení politických sporů“. Tady máte malý příklad. V rezoluci kongresu se říká, že odbory se nesmějí řídit „teorií souladu mezi zájmy práce a zájmy kapitálu“. My, sociální demokraté, tvrdíme, že agrární program, který v buržoazní společnosti požaduje rovné rozdělení půdy, je vybudován na teorii souladu mezi zájmy práce a zájmy kapitálu.* Budeme vždy proti tomu, aby se pro takový spor (nebo dokonce pro spor s dělníky monarchisty) rozbíjela jednotná stávka apod., ale vždy budeme „vnášet tento spor“ mezi dělníky vůbec a zejména do *všech* dělnických odborových organizací.

Stejně nevhodně se Plechanov odvolává na 11 stran. Za prvé různé socialistické strany nejsou pouze v Rusku. Za druhé v Rusku jsou pouze dvě socialistické strany, které si poněkud vážněji konkurují, sociální demokraté a socialisté-revolucionáři, protože házet je s národními stranami do jednoho pytle je nesmysl. Za třetí je otázka sjednocení skutečně socialistických stran otázkou zcela specifickou; když ji sem Plechanov vnáší, věc jen komplikuje. Musíme vždy a všude obhajovat sblížení odborů se socialistickou stranou dělnické třídy, ale která strana v té či oné zemi, v tom či onom národě je skutečně socialistická a je skutečně

* Teď si to uvědomili dokonce někteří eseři a učinili tak rozhodný krok k marxismu. Viz velmi zajímavou novou knihu pánů Firsova a Jakobije[⁸¹], o níž si brzo pohovoříme se čtenáři listu Proletarij.¹³⁹

stranou dělnické třídy, to je specifická otázka, kterou nevyřeší rezoluce mezinárodních kongresů, ale průběh boje mezi stranami toho nebo onoho národa.

Do jaké míry jsou úvahy soudruha Plechanova o této otázce nesprávné, ukazuje zvláště názorně jeho článek^[244] v 12. čísle časopisu *Sovremennyj mir*¹⁴⁰ z roku 1907. Na straně 55 cituje Plechanov slova Lunačarského, že neutralitu odborů obhajují němečtí revizionisté. Plechanov na to odpovídá: „Revizionisté říkají, že odbory musí být neutrální, ale myslí tím, že odborů je třeba využít pro boj s ortodoxním marxismem.“ A Plechanov z toho vyvozuje: „Odstranění neutrality odborů tady nic nepomůže. Postavíme-li odbory dokonce do těsné formální závislosti na straně, ale ve straně zvítězí revizionistická ‚ideologie‘, bude odstranění neutrality odborů jen novým vítězstvím ‚kritiků Marxe‘.“

Tato úvaha je vzornou ukázkou Plechanovovy obvyklé metody, jak se vyhnout otázce a zastřít podstatu sporu. Jestliže ve straně skutečně zvítězí ideologie revizionistů, pak už to nebude socialistická strana dělnické třídy. Nejde vůbec o to, jak taková strana vzniká, za jakých bojů a roztržek. Jde o to, že v každé kapitalistické zemi existuje socialistická strana i odbory, a my musíme stanovit základní vztahy mezi nimi. Třídní zájmy buržoazie nevyhnutelně vyvolávají snahu omezit práci odborů na drobnou a úzce vymezenou činnost v rámci existujícího zřízení, znemožnit jim jakékoli spojení se socialismem, a teorie neutrality je ideovým pláštěm těchto buržoazních snah. V kapitalistické společnosti si revizionisté uvnitř sociálně demokratických stran nějakým způsobem vždy proklestí cestu.

V počátcích politického a odborového dělnického hnutí v Evropě bylo přirozeně možné hájit neutralitu odborů jako prostředek k rozšíření původní základny proletářského boje, který byl tehdy ještě poměrně málo rozvinut a buržoazie ještě odbory systematicky neovlivňovala. Hájit neutralitu odborů dnes je z hlediska mezinárodní sociální demokracie zcela neúnosné. Je to jen k smíchu, když čteme

Plechanovovo ujišťování, že „Marx by i dnes byl pro neutralitu odborů v Německu“, zejména když se takový argument opírá o jednostranný výklad jediného „citátu“ z Marxe a ignoruje celý souhrn Marxových projevů a celý duch jeho učení.

„Jsem pro takovou neutralitu, jak ji chápe Bebel, a ne jak ji chápou revizionisté,“ píše Plechanov. Takto mluvit znamená zaklínat se Bebelem, a přesto klesat do bahna. Bebel byl bezesporu tak velká autorita v mezinárodním proletářském hnutí, tak zkušený praktický vůdce, socialista s tak jemným citem pro potřeby revolučního boje, že v devadesáti devíti případech ze sta sám vybědl z bahna, učinil-li chybný krok, a pomáhal z něho i těm, kteří jej chtěli následovat. Bebel se mýlil jak tehdy ve Vratislavi (roku 1895), když spolu s Vollmarem hájil agrární program revizionistů, tak i tehdy, když trval (v Essenu) na zásadním rozlišování obranné a útočné války, mýlil se i tehdy, když byl ochoten „neutralitu odborů“ povýšit na zásadu. Rádi věříme, že zabředne-li Plechanov do bahna pouze společně s Bebelem, nestane se mu to často a ne nadlouho. Přesto si však myslíme, že není třeba brát si příklad z Bebela tehdy, když se mýlí.

Někteří říkají, a Plechanov to zvláště zdůrazňuje, že neutralita je nezbytná pro sjednocení všech dělníků, kteří si začínají uvědomovat nezbytnost zlepšení svého hmotného postavení. Avšak ti, kdo to říkají, zapomněli, že dnešní stupeň vývoje třídních rozporů nevyhnutelně a neodvratně vnáší „politické neshody“ dokonce i do otázky, jakým způsobem dosáhnout tohoto zlepšení v současné společnosti. Teorie o neutralitě odborů na rozdíl od teorie o nezbytnosti úzkého spojení odborů s revoluční sociální demokracií vede nevyhnutelně k tomu, že se dává přednost takovým prostředkům vedoucím ke zlepšení, které otupují třídní boj proletariátu. Názorným příkladem (který mimochodem souvisí s hodnocením jedné z nejzajímavějších epizod moderního dělnického hnutí) je *tenýž* sešit měsíč-

níku Sovremennyj mir, v němž Plechanov obhajuje neutralitu. Spolu s Plechanovem zde vystupuje pan E. P., vychvalující známého vůdce anglických železničářů Richarda Bella, který ukončil konflikt dělníků s řediteli společností kompromisem. Bell je nazýván „duší celého železničářského dělnického hnutí“. Pan E. P. píše: „Je zcela nepochybné, že díky své klidné, promyšlené a důsledné taktice získal si Bell absolutní důvěru asociace železničních zaměstnanců, jejíž členové jsou ochotni bez váhání jej všude následovat.“ (Sovremennyj mir, č. 12, s. 75^[235].) Takové stanovisko není náhodné, ale je svou podstatou úzce spojeno s neutralismem, který staví do popředí sjednocení dělníků k zlepšení jejich postavení, a ne sjednocení pro boj, který by mohl přispět k osvobození proletariátu.

Toto stanovisko neodpovídá názorům anglických socialistů, kteří by se jistě velmi podivili, kdyby se dozvěděli, co zcela bez námitek píše nadšení stoupenci Bella v témž časopise, do něhož přispívají i význační menševici, jako je Plechanov, Iordanskij a spol.

Anglický sociálně demokratický list *Justice*¹⁴¹ z 16. listopadu píše v úvodníku^[493] o Bellově kompromisu s železničními společnostmi: „Plně souhlasíme s tím, že téměř všechny tradeuniony odsoudily tuto tzv. mírovou dohodu“... „která absolutně vyvrací vlastní smysl existence tradeunionů“... „Tato absurdní dohoda... nemůže dělníky zavazovat a ti učiní dobře, když ji odmítnou.“ A v následujícím čísle z 23. listopadu píše Burnett o této dohodě v článku nazvaném Opět prodání!^[410]: „Před třemi nedělemi byl Spojený svaz železničních zaměstnanců jedním z nejmohutnějších odborových svazů v Anglii; teď klesl na úroveň podpůrného spolku.“ „K této změně nedošlo proto, že železničáři bojovali a byli poraženi, ale proto, že je jejich vůdcové buď záměrně, nebo z omezenosti prodali kapitalistům ještě předtím, než zahájili boj.“ A redakce listu dodává, že podobný dopis dostala od „námezdního dělníka železniční společnosti Midland“.

Není to náhodou „nadsázka“ „příliš revolučních“ sociálních demokratů? Není. *The Labour Leader*¹⁴², orgán umírněné Nezávislé labouristické strany (ILP), která se nechce socialistickou ani nazývat, otiskl 15. listopadu dopis odborově organizovaného železničáře^[482], který v odpověď na pochvaly rozšiřované veškerým kapitalistickým tiskem (od radikálního *Reynolds' Newspaper*¹⁴³ až po konzervativní *Times*¹⁴⁴) na adresu Bella napsal, že dohoda, kterou uzavřel, je „to nejhnusnější, co se kdy v historii tradeunionů stalo“, a nazývá Richarda Bella „maršálem Bazainem tradunionistického hnutí“. Další železničář požaduje, aby za tuto ostudnou dohodu, která „odsoudila dělníky k sedmiletým nuceným pracím“, byl „Bell pohánán k odpovědnosti“. I redakce umírněného orgánu v úvodníku téhož čísla^[471] nazývá dohodu „Sedanem britského tradeunionistického hnutí“. „Nikdy nebyla tak vhodná příležitost ukázat v národním měřítku sílu organizované práce“; mezi dělníky panovalo „nevídané nadšení“ a touha po boji. Článek končí jízlivým srovnáním dělnické bídy a vítězství „pana Lloyd Georgea (ministr, který sehrál úlohu lokaje kapitalistů) a pana Bella, pořádajících bankety“.

Jen fabiáni, nejextrémnější oportunisté, čistě intelektuálská organizace, tuto dohodu *schválili*. Nad tím se červenal studem dokonce časopis *The New Age*¹⁴⁵, sympatizující s fabiány, který byl nucen přiznat, že buržoazní konzervativní *Times* sice otiskly doslovný text příslušného prohlášení ústředního výboru fabiánů, ale kromě těchto pánů se „ani jedna socialistická organizace, ani jeden tradeunion, ani jeden význačný dělnický vůdce“ (s. 101, číslo ze 7. prosince^[488]) nevyslovili pro dohodu.

Tady máte vzornou ukázkou toho, jak uplatnil neutralitu Plechanovův spolupracovník pan E. P. Nešlo o „politické rozpory“, ale o zlepšení postavení dělníků v dané společnosti. Pro „zlepšení“ za cenu vzdání se boje a bezpodmínečné kapitulace před kapitálem se vyslovila veškerá brit-

ská buržoazie, fabiáni a pan E. P., pro kolektivní boj dělníků všichni socialisté a odborově organizovaní dělníci. Bude Plechanov nyní dále hlásat „neutralitu“ místo úzkého sblížení odborů se socialistickou stranou?

Proletarij, č. 22
(3. března) 19. února 1908

Podle listu Proletarij

CO SE PŘIHO D I L O P O R T U G A L S K É M U K R Á L I

Buržoazní tisk, dokonce ten nejliberálnější a „nejdemokratičtější“, se nemůže při posuzování vraždy portugalského dobrodruha obejít bez černosotňovské morálky.

Tak například zvláštní dopisovatel *Frankfurter Zeitung*¹⁴⁶, jednoho z nejlepších buržoazně demokratických listů v Evropě, začíná své vyprávění položertovným líčením, jak se hned po obdržení senzační zprávy vrhlo do Lisabonu — zrovna jako na kořist — hejno dopisovatelů. Cestoval jsem, píše tento pán, v jednom spacím kupé se známým londýnským žurnalistou, který se začal vychloubat svými zkušenostmi. Byl prý už jednou při stejné příležitosti v Bělehradě, takže se může považovat za „zvláštního dopisovatele pro vraždy panovníků“.

...Ano, to, co se přihodilo portugalskému králi, je skutečně „pracovním úrazem“ králů.

Není pak divu, že se najdou profesionální dopisovatelé, kteří popisují „nehody“ jejich veličenstev při výkonu povolání...

I když u takových dopisovatelů značně převažuje prvek laciné a vulgární senzace, pravda si přece jen někde prorazí cestu. „Jeden obchodník žijící v nejrůšnější obchodní čtvrti“ vyprávěl dopisovateli *Frankfurter Zeitung* toto: „Ihned jakmile jsem se o tom dověděl, vyvěsil jsem smuteční prapor. Brzy však ke mně začali chodit zákazníci a známí a ptali se mě, jestli jsem se zbláznil nebo chci zpřetrhat naše přátelské vztahy. Ptal jsem se jich, zda opravdu nikdo

z nich nepocituje lítost. Vy mi nebudete věřit, milý pane, co všechno mi na to odpověděli! A tak jsem smuteční prapor sundal.“

Liberální dopisovatel doprovází toto vyprávění úvahou:

„Portugalský lid, od přírody tak dobromyslný a laskavý, prošel zřejmě špatnou školou, než se naučil tak bezmezně, dokonce až za hrob nenávidět. A je-li pravda — a pravda to nesporně je, a kdybych o ní pomlčel, falšoval bych historickou pravdu —, že nejen podobné tiché demonstrace vynášejí svůj soud nad korunovanou obětí, ale že i na každém kroku můžete slyšet, a k tomu od „lidí milujících pořádek“, nadávky na adresu zavražděného, pak je zcela přirozená snaha prozkoumat onu vzácnou shodu okolností, z níž se zrodila tak dalece nenormální psychologie lidu. Protože lid, který nepřiznává smrti dokonce staré posvátné právo vykoupit všechny světské hříchy, takový lid musí být buď zdemoralizovaný, nebo žít v podmínkách, které vzbuzují nezměrný cit nenávisti, jež mu brání vidět věci jasně a spravedlivě.“

Ó páni liberální pokrytci! Proč neprohlásíte za morální zrůdy ty francouzské učence a spisovatele, kteří dodnes nenávidí a zběsile hanobí nejen vůdce Komuny z roku 1871, ale dokonce vůdce z roku 1793? Nejen bojovníky proletářské revoluce, ale dokonce bojovníky buržoazní revoluce? Protože pro „demokratické“ lokaje *dnešní* buržoazie je „normální“ a „morální“, když lid „dobromyslně“ snáší jakékoli nepřístojnosti, ohavnosti a zvěrstva korunovaných dobrodruhů.

Jinak, pokračuje dopisovatel (tj. jinak než za mimořádných podmínek), „by nebylo možné pochopit, že už dnes jeden monarchistický list mluví s málem větším zármutkem o nevinných obětech z lidu než o králi, a už teď naprosto jasně vidíme, jak začínají vznikat legendy, které obestrou vrahy aureolou slávy. Zatímco téměř při všech atentátech se politické strany rychle snaží distancovat od vrahů, jsou portugalští republikáni přímo hrdí na to, že z jejich řad vyšli „mučedníci a hrdinové 1. února“...

Buržoazní demokrat jde ve své horlivosti tak daleko, že je ochoten vyhlásit za „revoluční legendu“ úctu portugal-

ských občanů k lidem, kteří obětovali svůj život, aby odstranili krále cynicky se vysmívajícího ústavě!

Dopisovatel jiného buržoazního listu, milánského *Corriere della Sera*, vypráví o řádění portugalské cenzury po zavraždění krále^[417-419]. Telegramy jsou zadržovány. Ministři a králové nevynikají „dobrodušností“, kterou tak rádi vidí počestní buržoové u lidových mas! Když boj, tak boj, právem uvažují Portugalští dobrodruhové, kteří zaujali místo zavražděného krále. Obtíže s předáváním zpráv jsou stejné jako ve válce. Zprávy se musí posílat oklikou, nejdříve poštou do Paříže (případně na nějakou soukromou adresu) a teprve odtud je posílat do Milána. „Dokonce ani v Rusku,“ píše dopisovatel 7. února, „v nejbouřlivějších revolučních obdobích cenzura nikdy tak neřádila jako nyní v Portugalsku.“

„Některé republikánské noviny,“ oznamuje tento dopisovatel 9. února podle nového kalendáře, „píší dnes (v den králova pohřbu) tak, že se to v telegramu rozhodně neodvažují opakovat.“ Ve zprávě z 8. února, která došla na místo určení později než předcházející, je citována poznámka listu *Pays* o smutečním ceremoniálu:

„Nesou tělesné pozůstatky dvou monarchů — nepotřebné trosky rozpadající se monarchie, která se udržovala zradou a privilegii a která svými zločiny poskvřila dvě století našich dějin.“

„Je to ovšem republikánský list,“ dodává dopisovatel, „ale není to snad dost výmluvné, objeví-li se článek s takovými slovy v den králova pohřbu?“

My pouze dodáváme, že můžeme litovat jen jednoho: že se republikánské hnutí v Portugalsku nevypořádalo dost rozhodně a otevřeně se všemi dobrodruhy. Litujeme, že na atentátu na portugalského krále je ještě jasně patrný prvek spikleneckého, tj. bezmocného teroru, který ve své podstatě nedosahuje cíle, zatímco je slabě vyvinut onen opravdový teror, teror všelidový, skutečně obrozující zemi, jímž se proslavila Velká francouzská revoluce. Je možné, že se republikánské hnutí v Portugalsku pozvedne na ještě

vyšší úroveň. Socialistický proletariát bude vždy sympatizovat s republikánci proti monarchii. Dosud se však v Portugalsku podařilo zavražděním dvou monarchů monarchii pouze *postrašit*, ale nepodařilo se ji *zničit*.

Ve všech evropských parlamentech vyjádřili socialisté, jak kdo uměl a jak kdo mohl, své sympatie s portugalským lidem a portugalskými republikány a svoje opovržení k vládnoucím třídám, jejichž představitelé odsoudili zavraždění dobrodruha a vyjádřili soustrast jeho nástupcům. Jedni socialisté vyslovili v parlamentech přímo své mínění, jiní při projevech sympatií k „postiženému“ monarchii opustili zasedací sňh. Vandervelde v belgickém parlamentě zvolil „střední“ — nejhorší — cestu, protože ze sebe vypotil frázi, že ctí „všechny mrtvé“, tedy jak krále, tak jeho vrahy. Doufáme, že Vandervelde zůstane mezi socialisty celého světa osamocen.

Republikánská tradice je u evropských socialistů značně oslabena. Je to pochopitelné a částečně to lze ospravedlnit, a to potud, pokud pro blízkost *socialistické* revoluce ztrácí boj za *buržoazní* republiku praktický význam. Nezřídka však oslabení republikánské propagandy neznamena intenzívní úsilí o úplné vítězství proletariátu, ale nedostatečné uvědomění si revolučních úkolů proletariátu vůbec. Ne nadarmo Engels roku 1891 při kritice návrhu erfurtského programu^[425] velmi energicky dokazoval německým dělníkům, jaký význam má boj za republiku a že i v Německu se tento boj může dostat na pořad dne¹⁴⁷.

U nás v Rusku má boj za republiku bezprostřední praktický význam. Jen nejubožejší maloburžoazní oportunisté, jako lidoví socialisté nebo „sociální demokrat“ Mališevskij^[158] (viz o něm Proletarij, č. 7), mohli dospět po zkušenostech z ruské revoluce k závěru, že boj za republiku ustupuje v Rusku do pozadí. Naopak, právě zkušenosti z naší revoluce dokázaly, že v Rusku je boj za odstranění monarchie nerozlučně spjat s bojem o půdu pro rolníky a za svobodu všeho lidu. Právě zkušenosti z naší kontrare-

voluce dokázaly, že boj za svobodu, který se nedotýká monarchie, není boj, ale maloměšťácká zbabělost a slabošství, nebo přímé klamání lidu kariéristy buržoazního parlamentarismu.

Proletarij, č. 22
(3. března) 19. února 1908

Podle listu Proletarij

K R O Z P R A V Á M
O R O Z Š Í Ř E N Í
R O Z P O Č T O V Ý C H P R Á V
D U M Y¹⁴⁸

Na třech zasedáních, dne 12., 15. a 17. ledna, se ve Státní dumě projednávalo rozšíření jejích rozpočtových práv. Návrh na rozšíření předložila kadetská strana a podepsalo jej 40 poslanců. Vyjádřili se k němu zástupci všech stran. Za vládu přednesl dva dlouhé projevy ministr financí. Promluvil i zástupce sociálně demokratické dělnické strany. A diskuse skončila *jednomyslným* (píše *Stoličnaja počta*^[291] z 18. ledna) schválením návrhu *oktábristů*: předat návrh zákona o rozšíření rozpočtových práv Státní dumy komisi a „*nedotýkat se rozsahu této změny*“, tj. změny ustanovení z 8. března, která zvlášť omezují rozpočtová práva Státní dumy.

Jak mohla vzniknout tak trapná situace? Jak mohla III. дума, дума černosotňovských zarytých zpátečníků, *jednomyslně* schválit návrh oktábristů, který byl v podstatě v souladu s přáním vlády a byl předložen *po* prvním projevu ministra financí, v němž nastínil právě takové východisko. Návrh kadetů je v podstatě nepřijatelný; pokud však jde o dílčí otázky, proč zákon nezměnit? To prohlásil ministr černosotňovců. V souladu s tímto prohlášením oktábristé svůj návrh upravili a zdůraznili, že *se nedotýkají rozsahu změn zákona*.

Že se oktábristé shodli s černosotňovským ministrem, na tom není nic divného. Že kadeti vzali zpět svou formulaci (v níž nebylo samozřejmě ani slovo o tom, že *se nedo-*

týkají rozsahu změn, které sami navrhli!), to také nepřekvapí nikoho, kdo zná povahu kadetské strany. Ale že by se mohli sociální demokraté podílet na takové *jednomyslnosti*, to je nepravděpodobné a máme chuť pochybovat, že *Stoličnaja počta* říkála pravdu a že sociální demokraté pro rezoluci oktábristů hlasovali.

Ostatně tu jde o daleko důležitější otázku než o to, zda sociální demokraté hlasovali pro oktábristy nebo ne, totiž o *chybu*, jíž se nesporně dopustil sociálně demokratický poslanec Pokrovskij II. A právě na tuto chybu a na skutečný politický význam rozprav ve dnech 12., 15. a 17. ledna chceme čtenáře upozornit.

Státní дума v Rusku nemá rozpočtová práva, protože „*podle zákona*“ zamítnutí rozpočtu nepozastavuje jeho realizaci. Tento zákon, který vydala kontrarevoluční vláda po porážce prosincového povstání (20. února 1906, proslulé „základní zákony“), je *výsměchem* černosotňovců, cara a statkářů lidovému zastupitelskému orgánu. A „ustanovení“ z 8. března 1906^[259] tento výsměch ještě silněji *zdůrazňují*, neboť pro *projednávání* rozpočtu v dumě zavádějí spoustu malicherných omezení, a dokonce stanoví (v čl. 9), že „při projednávání návrhu rozpočtu nesmějí být škrtnuty *nebo měněny* takové výdaje a příjmy, které byly do rozpočtu pojaty na základě platných zákonů, daných personálních stavů a předpisů, jakož i příkazů nejvyšší moci“. Cožpak to není výsměch? Nelze *změnit* nic, co odpovídá buď zákonům, nebo statutům, či předpisům, nebo prostě nejvyšším *příkazům!!* Není pak směšné mluvit o rozpočtových právech Státní dumy v Rusku?

Vzniká otázka, jaké vlastně *byly* za takové situace úkoly buržoazní demokracie, která skutečně bojuje za svobodu? Jaké úkoly má dělnická strana? V *tomto* článku mluvíme pouze o úkolech parlamentního boje a úkolech zástupců příslušné strany v parlamentě.

Je jasné, že v dumě bylo *třeba* hovořit o jejích rozpočtových právech, *aby se* jak ruskému lidu, tak Evropě *v plném*

světlem ukázal černosotňovský výsměch carismu a celá bezprávnost dumy. Bezprostřední praktický cíl takového postupu (když už nemluvíme o základním úkolu každého demokrata ukazovat lidu pravdu a zvyšovat jeho uvědomění) byl určen ještě otázkou půjčky. Černosotňovská carská vláda se nemohla udržet ani po prosinci 1905 a ani teď se neudrží, nevypomůže-li jí světový kapitál mezinárodní buržoazie půjčkami. A buržoazie z celého světa poskytuje miliardové půjčky vyloženému bankrotáři, carovi, nejen proto, že ji jako každého lichváře lákají vysoké zisky, ale i proto, že buržoazie má zájem na vítězství starého režimu nad revolucí v Rusku, neboť v čele této revoluce jde proletariát.

Tedy *jedině* odhalení celé pravdy mohlo být cílem nadhozené otázky a diskuse v dumě. Cílem *demokrata* v této době a za daných podmínek *nemohlo* být praktické reformátorství, protože za prvé je jasné, že za existujících základních zákonů o rozpočtových právech dumy jsou reformy zcela vyloučeny, a za druhé by bylo nesmyslné navrhnout rozšíření práv *takové dumy*, jako je дума černosotňovských ultrareakcionářů a moskevských kupců. Ruští kadeti (které mohli považovat za demokraty jenom ignorantní nebo hlupáci) tento úkol samozřejmě nepochopili. *Hned* když vystoupili s touto otázkou, *postavili ji* na falešný základ *dílčí* reformy. My ovšem netvrdíme, že by demokraté nebo sociální demokraté nemohli nebo nebyli nuceni někdy navrhnout právě *dílčí* reformu. Bylo by to však nesmyslné v *takové dumě*, jako je III. дума, v *takové situaci*, jaká je dnes, a v *takové otázce*, jako jsou rozpočtová práva až směšně znetvořená *nedotknutelnými* základními zákony. Jsme ochotni dokonce připustit, že kadeti mohli přijít s *dílčí* reformou, ale demokraté neměli tuto otázku vykládat *tak*, jak to udělali kadeti.

Kadeti zdůrazňovali takzvanou *věcnou stránku* otázky, *neuspokojivost* ustanovení z 8. března, to, že nevyhovují dokonce ani vládě, poukazovali na to, jak se v idiotských

kancelářích Bulygina, Vitteho a celé této kliky psaly různé idiotské zákony proti dumě. Nejplastičtěji vynikne *duch* kadetské formulace otázky z těchto slov pana Šingarjova: „Návrh, který jsme předložili, neobsahuje žádné úklady (na omezení panovníkových prerogativ), neobsahuje žádné postranní myšlenky (!!). Snaží se pouze *usnadnit práci dumy*, zachovat její důstojnost, abychom my mohli vykonat dílo, *ke kterému jsme byli povoláni*“ (podtrženo námi; s. 1263 oficiálních stenografických záznamů, zasedání z 15. ledna 1908^[64]).

Takové individuum místo aby lid uvědomovalo, *zatemňuje* jeho vědomí, protože říká vyloženou lež a nesmysl. A tento svůj nevyhnutelný závěr nemůžeme v žádném případě změnit, ani kdyby pan Šingarjov se svou kadetskou partou politikářů upřímně věřil v „užitečnost“ své „diplomacie“. Demokrat musí odhalovat lidu *propast* mezi právy parlamentu a prerogativy panovníka, neotupovat vědomí lidu a nezakreslovat *politický boj* tím, že jej redukuje na *byrokratické opravování* zákonů. *Takovým* jednáním kadeti *ve skutečnosti* dokazují, že jsou konkurenty carových a okřábristických byrokratů, a nikoli bojovníky za svobodu, třeba jen za svobodu pouhé velkoburžoazie. *Tak* mluví pouze liberálně se tvářící byrokрати bez jakýchkoli morálních zásad, a ne představitelé *parlamentní opozice*.

S radostí musíme konstatovat, že z projevu představitele sociální demokracie Pokrovského II. jasně vane *jiný* duch, otázka je *zásadně* jinak položena. Sociální demokrat řekl přímo a jasně, že považuje zastoupení lidu v III. dumě za *falzifikaci* (citujeme podle listu *Stoličnaja počta* z 18. ledna, protože ještě nemáme k dispozici stenografický záznam tohoto zasedání). Pokrovskij nezdůrazňoval maličkosti, historii vzniku zákona v kancelářích, ale zbídačení a utlačování lidových mas, miliónů a desetimiliónů. Správně prohlásil, že o „rozpočtových právech Státní dumy nelze mluvit bez ironie“, že požadujeme nejen právo od základu přepracovat celý rozpočet (největší spor v dumě vznikl

mezi vysoce postaveným byrokratem Kokovcovem a nízko postavenými byrokraty Šingarjovem a Adžemovem o tom, zda je „přepřacování“ přípustné a jaké jsou jeho *meze*), ale i „přebudovat celý finanční systém“, „neodhlasovat vládě rozpočet“. Svůj projev zakončil neméně správným a pro člena dělnické strany nutným požadavkem „úplné moci lidu“. Ve všech těchto směrech obhajoval Pokrovskij svědomitě a správně sociálně demokratické stanovisko.

Dopustil se však přitom trapné chyby, a soudě podle zpráv tisku, dopustila se jí *celá* sociálně demokratická frakce, jestliže dala svému řečníkovi takovou směrnicí. Pokrovskij prohlásil: „*Podporujeme návrh čtyřiceti, který se přiklání k rozšíření rozpočtových práv lidového zastupitelského orgánu.*“

K čemu bylo dobré toto prohlášení o podpoře návrhu, který je zjevně bezzásadový, zjevně neúplný a podepsaný zjevně bezzásadovými lidmi, neschopnými projevit alespoň špetku rozhodnosti, návrhu, který nemá zjevně žádnou praktickou cenu? To nebyla podpora bojující buržoazie (formulace, kterou mnozí rádi ospravedlňují svoji politickou bezzásadovost), ale podpora *koltsavosti* liberálně okřabristické buržoazie. A že je to pravda, to vzápětí dokázala *fakta*. Sami kadeti to dokázali tím, že před hlasováním *vzali zpět* svůj návrh a *připojili se* k návrhu okřabristů: „Předat komisi a *nedotýkat se rozsahu změn zákona*“ (!). Ne stokrát, ale tisíckrát už podvedli kadeti ty, kdo je „podpořili“. Ne stokrát, ale tisíckrát už *fakta* odhalila celou ubohost, celou nepřipustnost taktiky podporování liberálních, kadetských návrhů sledujících *linii* atd.*

Kdyby se byli kadeti nepřipojili k okřabristům, ale předložili k *hlasování* prohlášení, které by jasně a přesně vyjádři-

* „Bezhlavá“ Stoličnaja počta ústy jakéhosi pana Saturina prohlašuje: „Opozice zcela rozumně (!) hlasovala pro ni“ (pro rezoluci okřabristů). „Díky tomu byl pozměňovací návrh“ (tj. rezoluce neurčující předem rozsah změn) „také jednohlasně schválen“ (18. ledna, s. 4, Ze zasedací síně^[322]). Ať žije jednomyslnost ruských bezhlavých liberálů s okřabristy a ministry krajně reakčního cara!

lo, že дума je ve finančních otázkách bezmocná, že zastoupení lidu je falzifikace, že samoděržaví rozvrací zemi, že finanční krach je nevyhnutelný a že za takových podmínek zástupci demokracie odmítají převzít záruky za půjčky, byl by to čestný postup buržoazních demokratů, byl by to akt boje, a ne akt tupohlavých lokajů. Takové jednání bychom museli podpořit, ale nesměli bychom zapomenout zvlášť a samostatně zdůraznit svoje sociálně demokratické cíle. A takový čin by prospěl výchově lidu a odhalil by samoděržaví.

Duma by takové prohlášení zamítla, černosotňovci by ztropili kolem takového návrhu děsivý skandál, byla by to však historická zásluha demokracie a pravděpodobně i období nového boje za svobodu. Takto se kadeti zase jen *zkompromitovali*. Soudruzi sociální demokraté v dumě! Chraňte čest socialistické dělnické strany a nekompromitujte se podporou takového liberalismu!

Jistý nezkrotný pravičák se v dumě odchytil od taktiky okřabristů — zastírat rozpory a lákat kadety ke kompromisům. Černosotňovec Kovalenko se 12. ledna ve Státní dumě přímo vyslovil i proti postoupení kadetského návrhu komisi (s. 1192 sten. záznamu^[63]). Ale hlasoval tento hrdina zřejmě s okřabristy: mluvil odvážně, ale skutek utek. Ve svém projevu *znamenitě* vylíčil *skutečnou* situaci, a aby dokázal nezbytnost zvláštních plných mocí, uvedl tento příklad: „Vezměme, dejme tomu, povstání v Moskvě, vyslání trestných oddílů. Měla snad vláda tehdy čas na to, aby zachovala obvyklý postup...“ (s. 1193). Je škoda, že sociální demokraté *nevyužívají* takových jiskřiček pravdy u černosotňovců. Bylo mu třeba říci: Máte pravdu, kolego poslanče. Tady nešlo o obvyklý postup. Zanechme tedy přetvářky a přiznejme, že nejsme svědky „obvyklého postupu“, ale *občanské války*; že vláda nevládne, ale bojuje, že Rusko je v situaci stěží zadržovaného povstání.

To bude pravda a pravdu je užitečné připomínat lidu
častěji!¹⁴⁹

Social-demokrat, č. 1
únor 1908
Podepsán N. Lenin

Podle listu Social-demokrat

POSTSKRIPTUM K ČLÁNKU
K ROZPRAVÁM
O ROZŠÍŘENÍ
ROZPOČTOVÝCH PRÁV
DUMY

Nyní přistoupila дума k projednávání samotného rozpočtu. Hned první den rozprav se vyznamenal blok reakcionářů s pseudoopozičními zrádci svobody lidu. Stejný obrázek podává legální tisk: Novoje vremja vítá sjednocení *všech*, kromě „levicových fanatiků“, čti sociálních demokratů a trudoviků... Naša gazeta¹⁵⁰ se nad bezhlavou společností zalyká nadšením. „Činorodý“ den, který nás „smiřuje“ se skutečností, že „rozpočet nebyl projednáván podle jednotlivých položek“...^[219].

„Opozice“ je ve vleku vyložené reakce. V této situaci připadá právě poslancům dělnické třídy a demokracie odpovědná a čestná úloha skutečných zástupců okrádaného lidu. Naneštěstí jsou první vystoupení našich soudruhů v dumě k rozpočtu velmi neúspěšná a krajně chybná. V nejbližším čísle Proletarije podrobně rozebereme tyto chyby a ukážeme, jak mají podle našeho názoru postupovat sociální demokraté v rozpravách a při hlasování o rozpočtu.¹⁵¹

Proletarij, č. 27
(8. dubna) 26. března 1908

Podle listu Proletarij

Po státním převratu, kterým skončila revoluce roku 1848, upadla Francie na osmnáct let pod jařmo napoleonského režimu. Tento režim nejen přivedl Francii k hospodářskému rozvratu, ale ponížil i celý národ. Proletariát, který povstal proti starému režimu, převzal dva úkoly — celonárodní a třídní: osvobodit Francii od vpádu Německa a socialisticky osvobodit dělníky od kapitalismu. Spojení těchto dvou úkolů, to je nanejvýš specifický rys Komuny.

Buržoazie tehdy vytvořila „vládu národní obrany“ a proletariát měl pod jejím vedením bojovat za nezávislost celého národa. Ve skutečnosti to byla vláda „národní zra-
dy“, která viděla své poslání v boji proti pařížskému proletariátu. Proletariát zaslepený vlasteneckými iluzemi to však nepostřehl. Myšlenka vlastenectví se zrodila již za Velké revoluce v 18. století; opanovala mysl socialistů Komuny a například Blanqui, nesporný revolucionář a nadšený stoupenec socialismu, nenašel pro svůj list příhodnější název než buržoazní frázi „*Vlast v nebezpečí!*“.

Spojení rozporných úkolů, vlastenectví a socialismu, bylo osudovou chybou francouzských socialistů. Již v září 1870 v Manifestu internacionály varoval Marx francouzský proletariát před falešnou nacionální ideou¹⁵³: od Velké revoluce došlo k obrovským změnám, třídní rozpory se zostřily, a jestliže tehdy boj proti celoevropské reakci sjednocoval celý revoluční národ, dnes už proletariát nemůže spojovat své zájmy se zájmy jiných, jemu nepřátelských tříd; nechť odpovědnost za ponížení národa nese buržoa-

zie — věc proletariátu je bojovat za socialistické osvobození práce ze jha buržoazie.

A opravdu, skutečná podstata buržoazního „vlastenectví“ vyšla velmi záhy najevo. Po uzavření hanebného míru s Prusy přikročila versailleská vláda k svému bezprostřednímu úkolu — násilím se chtěla zmocnit zbraní pařížského proletariátu, jichž se tak děsila. Dělníci odpověděli vyhlášením Komuny a občanskou válkou.

Přestože socialistický proletariát byl rozdělen na mnoho sekt, byla Komuna skvělým příkladem toho, jak jednomyslně dovede proletariát uskutečňovat demokratické úkoly, které buržoazie dokázala pouze hlásat. Když proletariát uchopil moc, uskutečnil v praxi, jednoduše, bez jakéhokoli zvláštního složitého zákonodárství, demokratické společnosti zřízení, zrušil byrokracii a zavedl volby úředníků lidem.

Plody skvělého vítězství však zmařily dvě chyby. Proletariát se zastavil na poloviční cestě: místo toho, aby „vyvlastnil vyvlastňovatele“, dal se strhnout ideálem nastolení nejvyšší spravedlnosti v zemi, sjednocené celonárodním úkolem; nezabral například takové instituce, jako je banka, mezi socialisty stále ještě převládaly proudhonistické teorie o „spravedlivé směně“ apod. Druhou chybou byla přílišná velkomyslnost proletariátu: nepřátele bylo třeba vyhladit, ale on se snažil na ně morálně působit, podcenil význam čistě vojenských operací v občanské válce, a místo aby rozhodným útokem na Versailles dovršil své vítězství v Paříži, váhal a poskytl versailleské vládě čas shromáždit temné síly a připravit se ke krvavému májovému týdnu.

Přes všechny chyby je však Komuna velkolepým vzorem velkolepého proletářského hnutí 19. století. Marx vysoce hodnotil historický význam Komuny^[165]: Kdyby si pařížský proletariát nechal vzít bez boje zbraně a předal je při záludném přepadu versailleské bandě, přinesla by zhoubná demoralizace, vnesená takovým slaboštvím do proletářského hnutí, nesrovnatelně těžší ztráty, než byly ty,

kteřé utrpěla dělnická třída v boji na obranu svých zbraňí.¹⁵⁴ Ať jsou oběti Komuny sebevětší, jsou vykoupeny jejím významem pro boj všeho proletariátu: Komuna vyburcovala v Evropě socialistické hnutí, ukázala sílu občanské války, rozptýlila vlastenecké iluze a zničila naivní víru v celonárodní snahy buržoazie. Komuna naučila evropský proletariát konkrétně formulovat úkoly socialistické revoluce.

Proletariát na toto poučení nezapomene. Dělnická třída z něj bude čerpat, jako z něj čerpala již za prosincového povstání v Rusku.

Období, které předcházelo ruské revoluci a připravilo ji, v lecčems připomíná období napoleonského jha ve Francii. I v Rusku přivedla absolutistická klika zemi k strašnému hospodářskému úpadku a národnímu ponížení. Revoluce se však nemohla rozvinout dotud, dokud společenský vývoj nevytvořil podmínky pro masové hnutí a dokud se izolované útoky proti vládě v předrevolučním období přes veškeré hrdinství rozbíjely o netečnost lidových mas. Teprve sociální demokracie svou houževnatou a plánovitou prací vychovala masy k vyšším formám boje, k masovým akcím a ozbrojené občanské válce.

Sociální demokracie dokázala zbavit mladý proletariát „celonárodních“ a „vlasteneckých“ bludů, a když se jejím bezprostředním zásahem podařilo vynutit na carovi Manifest ze 17. října^[159], začal se proletariát energicky připravovat na další nevyhnutelnou etapu revoluce — ozbrojené povstání. Oproštěn od „celonárodních“ iluzí, soustřeďoval proletariát síly své třídy ve svých masových organizacích — v sovětech dělnických a vojenských zástupců apod. A přestože cíle a úkoly ruské revoluce byly jiné než za francouzské revoluce roku 1871, byl ruský proletariát nucen sáhnout ke stejnému způsobu boje, který se zrodil v Pařížské komuně, k občanské válce. Protože měl na paměti poučení z Komuny, věděl, že proletariát nesmí podceňovat pokojné metody boje, neboť slouží jeho každoden-

ním, bezprostředním zájmům a jsou nezbytné v obdobích přípravy revoluce; nikdy však nesmí zapomenout, že za určitých podmínek třídní boj vyúsťuje v ozbrojený boj a občanskou válku; bývají chvíle, kdy je v zájmu proletariátu nemilosrdně vyhladit nepřátele v otevřených ozbrojených srážkách. Poprvé to ukázal francouzský proletariát za Komuny a skvěle to potvrdil ruský proletariát v prosincovém povstání.

I když byla obě tato grandiózní povstání dělnické třídy potlačena, dojde k novému povstání, v němž nepřátelé proletariátu nebudou silní a z něhož socialistický proletariát vyjde jako naprostý vítěz.

Zagraničnaja gazeta, č. 2
23. března 1908

Podle listu
Zagraničnaja gazeta

V L A S T E N E C K É P R O S L O V Y N A O B J E D N Á V K U P O L I C I E

„Velký parlamentní den“ v dumě, 27. únor, hodnotí naše buržoazní strany s dojemnou jednomyslností. Všichni jsou spokojeni, všichni se radují a jsou dojati, od černosotňovců a listu Novoje vremja až po kadety a list Stoličnaja počta, který ještě „před svým skolem“ stačil napsat (ve vydání z 28. února^[70]):

„Celkový dojem (ze zasedání dумы 27. února) je velice dobrý...“
„Poprvé v životě ruské společnosti a státu vláda otevřeně seznamuje zemi se svými názory na otázky zahraniční politiky...“

Také my jsme ochotni přiznat, že velký parlamentní den, když už ne „poprvé“, tak alespoň obzvlášť názorně odhalil úplnou jednotu černosotňovců, vlády, liberálů a „demokratů“ typu Stoličnaja počta, jednotu v základních otázkách „veřejného a politického života“. A proto si myslíme, že je naprosto nutné pozorně prostudovat stanovisko, jež tohoto dne a k tomuto dni zaujaly všechny strany.

Vůdcem vládní okřabristické strany je pan Gučkov. Obrací se „s prosbou k vládním představitelům“, aby vyložili skutečnou situaci na Dálném východě. Z výše dumské tribuny vysvětluje, jak je důležité šetřit, například velvyslanci v Tokiu by místo 60 000 rublů ročně stačilo 50 000. Žerty stranou, my reformujeme! Říká se, že „v tisku se objevily“ zneklidňující zprávy o politice na Dálném východě, o hrozící válce s Japonskem. Ale o tom, že ruskému tisku byl nasazen náhubek, vůdce kapitalistů samozřejmě nemluví: proč také? V programu se může mluvit o svobodě tisku. Pro „evropskou“ stranu je to nutné. Ale bylo by směšné čekat, že pan Gučkov stejně jako pan

Miljukov budou doopravdy *bojovat* proti umlčování tisku a že budou bezohledně odhalovat notoricky známou korupčnost vlivných ruských tiskových orgánů. Zato však řekl pan Gučkov pravdu o tom, jak souvisí vnitřní politika se zahraniční, tj. vyžvanil skutečné pozadí komedie, která se odehrála v dumě 27. února.

„Skutečnost,“ prohlásil, „že jdeme rychle vstříc uklidnění a usmíření, musí ukázat našim nepřátelům, že pokus (Ruska) obhájit své zájmy bude tentokrát nepochybně úspěšný.“ Černosotňovci a okřabristé tleskají. Aby ne! Vždyť jim bylo od samého počátku úplně jasné, že *jádrem* projednávané otázky a celého slavnostního vystoupení vlády v osobě pana Izvolského je vyhlášení kontrarevoluční politiky našich katů Muravjovů za akt usmiřování a uklidňování. Evropě a celému světu je třeba ukázat, že proti „vnějšmu nepříteli“ stojí „jednotné Rusko“ usmiřující a uklidňující hrstku nespokojenců (celkem takových sto miliónů rolníků a dělníků!), aby byl zajištěn úspěch „pokusů uhájit své zájmy“.

Ano, pan Gučkov dokázal říci to, co *on* potřeboval, co potřebovali sjednocení statkáři a kapitalisté.

„Levicový“ okřabrista profesor Kapustin, naděje kadetů a idol přívrženců smíření společnosti se státní mocí, vylepšuje hned ve šlépějích Gučkova odporně nasládlým liberálním pokrytectvím jeho politiku. „Dej bože, aby ji (dumu) chválili, že šetříme peníze lidu.“ Padesát tisíc ročně velvyslanci — není to snad úspora celých deseti tisíc? Není to snad „skvělý příklad“, který budou dávat naši nejvyšší hodnostáři uvědomující si vážnou a svízelnou chvíli, již prožívá Rusko...“ „Čekají nás pronikavé reformy v nejrůznějších oblastech života země a to vyžaduje značné prostředky.“

... Kam se hrabe Jidášek Golovlev* na tohoto parlament-

* Postava hamižného farizeje z románu Saltykova-Ščedrina Golovlevské panstvo. *Čes. red.*

ního mluvčího! Profesor nadšeně mluví z tribuny dumy o skvělém příkladu nejvyšších hodnostářů... Ale proč to vytýkat oktábristovi, když ani liberálové a buržoazní demokraté nemají k tomuto patolízalství daleko.

Přejděme k projevu pana ministra zahraničních věcí Izvolského. Ten samozřejmě jen potřeboval právě takový opěrný bod, který mu elegantně naservíroval Kapustin. Také ministr se široce rozhovořil o tom, že je nutné snížit výdaje nebo zrevidovat personální stavy, aby se pomohlo velvyslancům, kteří „nemají vlastní prostředky“. Izvolskij zdůrazňuje, že mluví se svolením Mikuláše II., a opěvuje „sílou, rozum a vlastenectví ruského lidu“, který „vynaloží všechny své síly, jak materiální, tak duchovní, na upevnění současných ruských držav v Asii a k jejich všestrannému rozvoji“.

Ministr řekl to, co mu poručila kamarila. Teď má slovo vůdce opozice pan Miljukov. A ten hned na začátku prohlašuje: „Strana svobody lidu, zastoupená zde svou frakcí, s velkým uspokojením vyslechla slova ministra zahraničních věcí a pokládá za svou povinnost přivítat jeho první projev před zástupci země, v němž objasnil ruskou zahraniční politiku. Je nesporné, že v tomto okamžiku... se musí ruská vláda... při realizaci svých záměrů opírat o ruské veřejné mínění.“

To je opravdu zcela nesporné! Při realizaci svých záměrů je kontrarevoluční vláda nucena opřít se o to, co by mohlo být v zahraničí považováno (nebo vydáváno) za ruské veřejné mínění. Potřebuje to nutně zejména pro získání půjčky, bez níž může celá stolypinovská politika carismu, počítající s dlouhými roky soustavného a hromadného násilí vůči lidu, úplně zkrachovat.

Pan Miljukov se dostal až k jádru slavnostního vystoupení pánů Izvolského, Gučkova a spol. Toto vystoupení si objednala černosotňovská klika Mikuláše II. Tyto vlastenecké proslovy byly předem podrobně promyšleny. Dumské loutky rozehrávaly komedii podle partesu absolutistic-

ké kamarily: bez podpory západoevropské buržoazie se Mikuláš II. neudrží. *Veškerá* buržoazie celého Ruska, jak pravcová, tak *levicová*, musí slavnostně vyslovit svou důvěru vládě, její „mírové politice“, důvěru v její pevnost a její usmiřovací a uklidňovací záměry a schopnosti. Byl to jakýsi bíancko podpis na směnku. Proto pustili na scénu pana Izvolského, který je u kadetů nejvíce „oblíben“, objednali všechny ty nestoudně pokrytecké řeči o šetření peněz lidu, o reformách, o „veřejném“ vystoupení vlády s „objasněním“ zahraniční politiky, ačkoli je všem úplně jasné, že nic objasňovat nechtěli a také neobjasnili.

A liberální opozice poslušně sehrála úlohu loutky v rukou černosotňovsko-policejní monarchie! Kdyby byla buržoazní menšina v dumě odhodlaně vyslovila pravdu, mělo by to nesporně velký význam a vláda by nedostala (nebo s obtížemi) miliardovou půjčku na nové trestné výpravy, šibenice, věznice a zesílenou ochranu. Ale kadeti místo toho „padli k nohám“ zbožňovanému monarchovi a snažili se mu zavděčit. Pan Miljukov si šplhl tím, že dokazoval své vlastenectví. Hrál si na znalce zahraniční politiky, protože někde v kuloárech sehnal informace, že Izvolskij je liberál. Pan Miljukov uvědoměle podepisoval směnku tím, že slavnostně „pozdravil“ carského ministra jménem celé kadetské strany, přitom dobře věděl, že následujícího dne všechny evropské listy jako na povel prohlásí: Duma jednohlasně (s výjimkou sociálních demokratů) vyslovila vládě důvěru a schválila její zahraniční politiku...

Ruský liberalismus prošel za tři roky takovým vývojem, na který by Německu nestačilo třicet let a Francii dokonce ani sto let: vývojem od stoupence svobody k slabošskému a podlému přísluhovači absolutismu. Kadeti mohli mnohokrát v ruské revoluci použít specifických zbraní, jakých používá v boji buržoazie — možnosti útočit na měšec, znesnadňovat příliv peněz a mařit „rafinované“ způsoby získávání nových půjček. Ale pokaždé, jak na jaře roku

1906, tak na jaře roku 1908, sami vydali své zbraně do rukou nepřátel, líbali ruku pogromistům a přísahali jim věrnost.

Pan Struve se včas postaral o to, aby tuto praxi pevně teoreticky podložil. V časopise *Russkaja mysl*¹⁵⁵, který by se vlastně měl nazývat *Černosotěnnaja mysl*, už hlásá ideu „Velikého Ruska“, ideu buržoazního nacionalismu, pranýřuje „nepřátelský postoj inteligence ke státu“ a tisíc a jedenkrát napadá „ruský revolucionismus“, „marxismus“, „odpadlictví“, „třídní boj“ a „banální radikalismus“.

My můžeme mít z takového ideového vývoje ruského liberalismu jen radost, protože ve skutečnosti *se projevil již* během ruské revoluce právě tak, jak ho nyní chce systematicky, uceleně, promyšleně, „filozoficky“ utvářet pan Struve. Vypracování důsledné kontrarevoluční *ideologie* se může stát klíčem, existuje-li již vyhraněná a v nejdůležitějších obdobích života země kontrarevolučně vystupující třída. Ideologie odpovídající třídnímu postavení a třídní politice buržoazie pomůže všem zbavit se posledního zbytku víry v „demokratismus“ kadetů. A zbavit se těchto zbytků je užitečné. Musíme se jich zbavit proto, abychom mohli jít vpřed ve skutečně masovém boji za demokratizaci Ruska. Pan Struve si přeje otevřeně kontrarevoluční liberalismus. My si jej přejeme také, protože „otevřenost“ liberalismu nejlépe otevře oči jak demokratickému rolnictvu, tak socialistickému proletariátu.

Máme-li se vrátit k zasedání dumy z 27. února, musíme říci, že čestně a hrdě jako demokrat promluvil jedině *sociální demokrat*. Poslanec Čcheidze vystoupil na tribunu a prohlásil, že sociálně demokratická frakce bude hlasovat *proti* návrhu zákona^[277], a začal toto hlasování odůvodňovat. Avšak po jeho prvních slovech: „Naše diplomacie na Západě byla vždy oporou reakce a zájmů...“, předseda dělnického poslance umlčel. „Předpisy dovolují zdůvodňovat hlasování,“ koktali kadeti. „Kromě důvodů je dů-

ležitá i forma,“ odpověděl bandita, který se nazývá před-
sedou III. dумы.

Ze svého hlediska měl pravdu: Co je mu do předpisů, je-li tu v sázce svorné uskutečnění vlasteneckých proslovů na objednávku policie?

Dělnický poslanec zůstal osamocen. Tím větší je jeho zásluha. Proletariát musí ukázat a ukáže, že dovede uhájit odkazy demokratické revoluce — přes všechnu proradnost liberalismu a kolísavost maloburžoazie.

Proletarij, č. 25
(25.) 12. března 1908

Podle listu Proletarij

JAK LIBERÁLOVĚ KLAMOU LID

Na posledním, londýnském sjezdu Sociálně demokratické dělnické strany Ruska byla projednávána otázka vztahu k buržoazním stranám a schválena příslušná rezoluce. Zvláště ostře se na sjezdu diskutovalo o té pasáži rezoluce^[210], v níž se praví, že liberálové *klamou* lid*. Sociálním demokratům z pravého křídla naší strany se tato pasáž zdála být absolutně nesprávná. Označili dokonce za nemarxistické prohlašovat v rezoluci, že liberálové „klamou“ lid, tj. vysvětlovat, že určité vrstvy obyvatelstva se nepřipojily k určité (v našem případě kadetské) straně proto, že je váží společné třídní zájmy, ale proto, že nesouhlasí s „nemorálními“ politickými metodami té nebo oné skupiny poslanců, advokátů, žurnalistů apod.

Ve skutečnosti se za těmito lfbivými, do lfbivého, zdánlivě marxistického hávu zahalenými argumenty skrývala politika, která oslabuje třídní samostatnost proletariátu a podřizuje ho (v praxi) liberální buržoazii. Tito pánové totiž ve skutečnosti vůbec nehájí zájmy demokratické maloburžoazie, která jde za kadety, ale *zrazují* je svou politikou koketování a paktování s vládou, s oktábristy a s „historickou mocí“ carského absolutismu.

Neobyčejně zajímavý materiál k objasnění této otázky na podkladě nových fakt — jedné z hlavních otázek sociálně demokratické taktiky ve všech kapitalistických zemích — poskytuje současný boj za všeobecné volební právo do pruského Landtagu (sněmu). Německá sociální demokra-

* Viz Sebrané spisy 15, Praha 1983, s. 399—400. *Red.*

cie vztyčila prapor tohoto boje. Berlínský proletariát a po něm i proletariát všech velkých německých měst vyšel do ulic, zorganizoval mohutné demonstrace, jichž se zúčastnily desetitisíce lidí, a zahájil tak široké masové hnutí, které už nyní, na samém počátku, dohnalo konstituční mocenské orgány k násilnostem, k použití vojenské síly, ke krvavým zákrokům proti bezbranným masám. Tlak budí protitlak! Vůdcové revolučního proletariátu hrdě a směle reagovali na toto násilí. Ale vyvstal problém, jaký postoj zaujmout vůči demokratické (i liberální) buržoazii v boji za volební právo. A diskuse mezi německými revolučními sociálními demokraty a oportunisty (revizionisty, jak je nazývají v Německu) na toto téma se obdivuhodně podobají našim sporům o to, jak liberálové klamou lid.

Ústřední orgán Sociálně demokratické dělnické strany Německa *Vorwärts* otiskl úvodník^[492], jehož obsah i hlavní myšlenku jasně vyjadřuje jeho název: Boj za volební právo je třídní boj! Jak se dalo čekat, oportunisté přijali tento článek jako výzvu, přestože vykládal v kladném smyslu jen všeobecně známé sociálně demokratické zásady. Rukavice byla zdvižena. Soudruh Südekum, známý pracovník v oblasti municipálního socialismu, zahájil energické tažení proti této „sektářské taktice“, proti „izolování proletariátu“, proti „podporování černosotňovců (reakcionářů — říkají šetrněji Němci) sociálními demokraty“. I německý oportunista totiž vidí podporu černosotňovců v tom, když je zanášen třídní boj do společné věci proletariátu a liberálů! „Zavedení všeobecného volebního práva v Prusku místo dosavadního tříkuriového není záležitostí pouze jedné třídy,“ napsal Südekum^[487]. A tvrdil, že je to věc „městského obyvatelstva proti agrárářům, demokracie proti byrokracii, rolnictva proti statkářům, západního Pruska proti východnímu“ (tj. průmyslově a vůbec kapitalisticky vyspělé části země proti části hospodářsky zaostalé). „Teď jde o to, aby se v tomto bodě sjednotili všichni příznivci reformy, i kdyby je cokoli jiného rozdělovalo.“

Čtenář vidí, že to všechno jsou staré známé argumenty, že i háv je tu přísně, ortodoxně „marxistický“, včetně poukazování na hospodářské postavení a zájmy určitých složek buržoazní demokracie („městská demokracie“, rolnictvo atd.). A není snad ani třeba dodávat, že německý liberálně buržoazní tisk zpívá stále, už po desetiletí, stejnou písničku a obviňuje sociální demokracii ze sektářství, z podpory černosotňovců a z neschopnosti izolovat reakci.

Jakými *argumenty* vyvraceli němečtí revoluční sociální demokraté tyto úvahy? Uvedeme ty nejdůležitější argumenty, aby čtenáři — posuzující německé záležitosti „zpozvdálí“, „bez hněvu a zaujatosti“ — mohli poznat, co zde převažuje, zda poukazování na zvláštní podmínky místa a času, nebo na všeobecné marxistické zásady.

Ano, naši svobodomyšlní „požadují“ ve svých programech všeobecné volební právo, psal *Vorwärts*. Ano, a nyní o tom zvláště horlivě začali říkat nabubřelé fráze. *Bojují* však za reformu? Či nevidíme naopak, že skutečně lidové hnutí, pouliční demonstrace, agitace mezi širokými masami a pobouřený lid v nich budí špatně utajený strach a odpor, v nejlepších a vzácných případech lhostejnost?

Musíme rozlišovat programy buržoazních stran a projevy liberálních kariéristů v parlamentech a na banketech od jejich skutečné účasti v opravdovém boji lidu. Ve svých programech všichni ti nejrůznější buržoazní politikáři ve všech parlamentních zemích pro demokracii vždy horovali a současně ji zrazovali.

Ano, „*mezi řadovými členy* liberální strany (svobodomyšlných) i v ústředí jsou *nesporně* lidé, kteří mají zájem o všeobecné a rovné volební právo“, psal *Vorwärts*. Jenže buržoazní strany nevedou ani tito lidé, ani drobní řemeslníci, ani poloproletáři a polozbídačení rolníci. Ti všichni jsou ve vleku liberální buržoazie, která se je snaží odvrátit od boje, uzavírá za jejich zády kompromisy s reakcí, rozkládá jejich třídní uvědomění a ve skutečnosti nehájí jejich zájmy.

Aby tito lidé byli získáni pro boj za všeobecné volební právo, je třeba v nich probouzet třídní uvědomění a odtrhnout je od kolísavých buržoazních stran. „V liberální (svobodomyšlné) straně tvoří lidé mající zájem o všeobecné volební právo bezmocnou menšinu, kterou vždycky krmí sliby a vždy znovu a znovu *klamou*. Politická energie těchto lidí je zcela paralyzována. A je-li možné svobodomyšlné nebo ústředí skutečně přinutit k demokratickým ústupkům pohružkou, že ztratí hlasy těchto voličů, pak jediným prostředkem, který může zatlačit kolísající buržoazii vlevo, je právě třídní boj oslabující buržoazní strany.“

Vždyť politická fakta dávno dokázala, že svobodomyšlní více nenávidí sociální demokracii než reakci. „Musíme proto nejen nemilosrdně a ostře tepat všechny hříchy všech buržoazních stran, ale také vysvětlovat, že každá jejich zrada v otázce volebního práva je nezbytným důsledkem třídního charakteru těchto stran.“

Dříve nebo později totiž vyvstane otázka, zda jsou naši kadeti schopni „bojovat“ za demokratické požadavky obsažené v jejich programu, nebo zda je uvádějí jen proto, aby maloburžoazii a rolníky, kteří jsou ve vleku liberálů, zaprodávali okřabristům. Tato otázka zase znovu vyvstane před ruskými sociálními demokraty, jak tomu bylo již nejednou během revoluce. A proto by leckomu z naší strany neuškodilo zamyslet se nad argumenty listu *Vorwärts*.

P. S. Tento článek byl již v tisku, když jsme si v 52. čísle *Reči* (z 1. března) přečetli článek berlínského dopisovatele tohoto listu pana K. D. Krize německého liberalismu^[94]. Autor píše o polemice listu *Vorwärts* se Südekumem tónem a způsoby obvyklými u našich liberálních falzifikátorů. Ani ho nenapadlo vyložit argumenty jedné i druhé strany a uvést přesné citáty. Prostě říká: „Oficiální *Vorwärts* okamžitě vylévá na kacíře škopky špíny a v úvodníku, krajně nechutným svým drzým a vyzývacím tónem, mu vytýká, že je ignorant a že nepřipustným způsobem zapomíná

dogmata strany.“ Ať čtenář sám posoudí, bude-li samotnému Südekumovi takováto kadetská obhajoba jeho názorů „příjemná“. Ale takový už je osud revizionistů kterékoli země: sklízet za své úsilí od buržoazie zvýšenou podporu a procítěné „uznání“. Na důkaz správnosti našeho stanoviska by bylo možné stěží vymyslet něco, co by bylo „příjemnější“ než blok Südekumů s pány Struvy.

Proletarij, č. 25
(25.) 12. března 1908

Podle listu Proletarij

JAK MEZINÁRODNÍ LIBERALISMUS HODNOTÍ MARXE

Jeden Turgeněvův hrdina^[368] předělal tímto způsobem verše velkého německého básníka:

Wer den Feind will versteh'n,
Muss im Feindes Lande geh'n

to znamená: „Kdo chce poznat nepřítel, musí jet do jeho země“¹⁵⁶, musí se bezprostředně seznámit s jeho obyčejí, mravy, způsobem myšlení a jednání.

Také marxistům nemůže škodit, jestliže se podívají, jak uctily 25. výročí Marxovy smrti vlivné politické orgány v různých zemích, zejména liberální a „demokratické“ buržoazní listy, které svou možností ovlivňovat masy čtenářů spojují s právem mluvit jménem oficiální, státní, tituly ověřené profesorské vědy.

Začneme naši přehlídku deníkem *Russkije vědomosti*. Je to nejmírnější (a nejnudnější), nejučenější (a skutečnému životu nejuvzdálenější) profesorský list. V jeho krátkém článku k 25. výročí úmrtí Karla Marxe^[83] (č. 51 z 1. března) převládá suchopárny, prkenný tón — „objektivnost“, jak se to nazývá v jazyce „řádných“ a „mimořádných“ profesorů... Autor článku se snaží omezit na více či méně důležitá fakta. A jako nestranný historik je ochoten dát Marxovi, co mu patří — přinejmenším pokud jde o minulost, která je už za námi a o níž lze mluvit jako o mrtvé. *Russkije vědomosti* uznávají Marxe i jako „výjimečnou osobnost“, i jako „velikána vědy“, i jako „vynikajícího vůdce proletariátu“ a organizátora mas. Ale to vše patří minulosti; dnes, píše list, „jsou skutečně nezbytné nové cesty“,

tj. nové cesty dělnického hnutí a socialismu, které se nepodobají „starému marxismu“. Jaké jsou vlastně tyto nové cesty, o tom list přímo nemluví, to je pro profesory příliš ožehavé téma a příliš „choulostivý“ námět pro mistry v umění „takticky mlčet“. Jsou tu však zjevné narážky: „Mnohé z jeho (Marxových) konstrukcí rozbila vědecká analýza a nesmlouvavá kritika událostí. Mezi vědci nejsou téměř žádní následovníci, kteří by byli věrni celému jeho systému; Marxův intelektuální plod — německá sociální demokracie — se dosti značně odchytila od revoluční cesty, kterou nastínili zakladatelé německého socialismu.“ Vidíte, že autor zamlčel jen docela málo: své přání revisionisticky *korigovat* Marxe.

Další vlivný list, *Reč*, orgán politické strany, která hraje první housle v koncertu ruského liberalismu, hodnotí Marxe daleko aktuálněji. Tendence je pochopitelně stejná jako u listu *Russkije vědomosti*, ale tam to byla forma předmluvy k jedné objemné knize, zde to jsou politická hesla bezprostředně udávající tón celé řadě projevů pronesených z parlamentní tribuny a hodnotících všechny každodenní události a všechny současné otázky. Článek Karel Marx a Rusko^[74] (č. 53 z 2. března) napsal známý přeběhlík pan Izgojev, vzor ruských intelektuálů, kteří si ve věku 25 až 30 let „hrají na marxisty“, ve věku 35—40 let na liberály a potom se přidají k černosotňovcům.

Pan Izgojev přeběhl od sociálních demokratů k liberálům (jak prohlásil on sám a jak to o něm prohlásil velký mistr renegátství pan Struve) právě tehdy, když po prvních ohromujících úspěších revoluce nastávalo těžké období dlouhého a úporného boje s upevňující se kontrarevolucí. A pan Izgojev je v tomto směru neobyčejně typický. Skvěle vysvětluje a dokazuje, *kdo má prospěch* z profesorské škrobenosti při hodnocení Marxe a *pro koho* pracuje tato tituly ověčená „věda“. „Tento politikařící taktik,“ hřímá Izgojev o Marxovi, „značně překážel velkému vědci a donutil ho k nemálo chybám.“ Hlavní chyba je pochopitelně ta,

že kromě správného, rozumného a „většinou“ (většinou šosáků?) uznávaného „*evolučního* marxismu“ spatřil světlo světa zhoubný, nevědecký, fantastický a „narodnickou medovinou zfalšovaný“ revoluční marxismus. Našeho liberála zvlášť pobuřuje úloha *tohoto* marxismu v ruské revoluci. Jen si pomyslete: zašli tak daleko, že pro uskutečnění právě této „buržoazní revoluce“ dospěli až k diktatuře proletariátu, ba co víc, až k „diktatuře proletariátu a rolnictva znějící v ústech marxistů naprosto fantasticky“. „Není divu, že revoluční marxismus v té podobě, jakou si osvojili v Rusku bolševici různého zabarvení, zkrachoval.“ „Bude nutno pomýšlet na schválení obyčejné „buržoazní“ (ironizující uvozovky pana Izgojeva) ústavy.“

Tady máte stoprocentně ideově vyspělého a politicky zralého okřabristu, který je hluboce přesvědčen, že nezkachovala kadetská taktika kompromisů, zpronevěř a zrady, ale revoluční marxismus a revoluční taktika!

Půjdeme dále. Od ruského tisku přejdeme k německému, který pracuje v ovzduší svobody, tváří v tvář legální socialistické straně, jež vyjadřuje své názory v desítkách deníků. *Frankfurter Zeitung*, jeden z nejbohatších, nejrozšířenějších a „nejdemokratičtějších“ buržoazních listů v Německu, věnuje 25. výročí Marxova úmrtí obsažný úvodník (č. 76 ze 16. března podle nového kalendáře. *Abendblatt**). Němečtí „demokraté“ okamžitě chytili věc za pravý konec. Říkají: „Je zcela pochopitelné, že sociálně demokratický tisk oslavoval v tento den svého učitele v četných člancích. Ale dokonce i jeden vlivný nacionálně liberální list uznal Marxe za velkého člověka, i když s obvyklými výhradami. Zajisté, byl velký, ale byl to velký rozvrátitel.“

List představující výkvět oné odrůdy ideového černošotňovství, jíž se říká evropský liberalismus, vysvětluje, že vůbec nepodezřívá Marxe z osobní nečestnosti. Ale jeho

* Večerní vydání. *Red.*

teorie způsobily nesmírné škody. Marx vnesl do oblasti společenských jevů pojem nutnosti a zákonitosti, popíral význam morálky a relativní, podmíněný charakter našich poznatků, a tím vytvořil nevědeckou utopii a skutečnou „církve“ svých sektářských následovníků. A jeho hlavní škodlivá idea je *třídní* boj. To je zdroj všeho zla! Marx vzal vážně starý výrok o *two nations*, o dvou národech uvnitř každého civilizovaného národa, o národu „vykořisťovatelů“ a národu „vykořisťovaných“ (tyto nevědecké výrazy dává list do zdrcujících ironických uvozovek). Marx zapomněl naprosto jasnou, všem normálním lidem pochopitelnou pravdu, že v životě společnosti „není cílem boj, ale dohoda“. Marx „roztrhl národ na části, protože vtlučil svým lidem do hlavy, že nemají s ostatními lidmi nic společného, že jsou to nepřátelé na život a na smrt“.

„Co může být pro sociální demokracii přirozenější,“ ptá se list, „než snaha sblížit se s mnohými příslušníky buržoazie, s nimiž má řadu shodných praktických požadavků? K tomu však nikdy nedošlo právě díky marxistické teorii. Sociální demokracie se sama odsoudila k izolaci. Nějakou dobu bylo možné doufat, že v tomto směru nastává zásadní změna. Bylo to tehdy, když revizionisté zahájili svou kampaň. Ale to byl omyl, a rozdíl mezi revizionisty a námi je mimo jiné v tom, že my jsme tento omyl pochopili, kdežto oni ne. Revizionisté si mysleli a ještě dodnes myslí, že je možné se nějakým způsobem držet Marxe, a přesto se stát jinou stranou. Marná naděje. Marxe je nutno buď bez výhrad přijmout, nebo naprosto zavrhnout, ale napolo to nejde...“

Správně, páni liberálové! Někdy se vám podaří náhodou říci pravdu!

„...Dokud sociální demokracie ctí Marxe, dotud neupustí od myšlenky třídního boje a od všech ostatních věcí, které tak ztěžují spolupřítí s ní... Vědecký svět je zajedno v tom, že se neprokázala správnost ani jedné politickoekonomické teorie marxismu...“

Tak, tak. Skvěle jste vyjádřili, pánové, podstatu buržoazní vědy, buržoazního liberalismu a celé jeho politiky. Pochopili jste, že Marxe nelze polykat po částech. Pánové Izgojevové a ruští liberálové to ještě nepochopili. Brzo to pochopí i oni.

A na závěr ještě připomeneme konzervativní orgán buržoazní republiky *Journal des Débats*¹⁵⁷. V čísle z 15. března píše list u příležitosti výročí, že socialisté, tito „divocí rovnostáři“, hlásají kult svých velkých lidí a že hlavním zlem učení Marxe, který „nenáviděl buržoazii“, je teorie boje tříd. „Nemluvil k dělnickým třídám o dočasných konfliktech provázených příměřím, ale o svaté válce, válce vyhlazovací, vyvlastňovací, o válce za zaslíbenou zemi kolektivismu... přššerná utopie...“

Pěkně píší buržoazní listy, když se něco doopravdy dotkne jejich nejoblavějšího místa. A člověku je hned veseleji, když vidí, jak se vytváří a upevňuje ideová jednota liberálních nepřátel proletariátu na celém světě, protože tato jednota je jednou ze záruk, že se sjednotí milióny mezinárodního proletariátu, který si rozhodně svou zaslíbenou zemi vybojuje.

Proletarij, č. 25
(25.) 12. března 1908

Podle listu Proletarij

PŘÍPRAVNÉ
MATERIÁLY

M A T E R I Á L Y

K III. KONFERENCI SDDSR

(II. CELORUSKÉ)

21. – 23. ČERVENCE (3. – 5. SRPNA) 1907

I

K O N C E P T P R O J E V U

P R O T I B O J K O T U

1. Souhlasím s výchozími body Maximova¹⁵⁸.
2. Neshody *dále*: a po II. dumě?

„revoluce skončila“, masy pochopí¹⁵⁹

3. Revoluční tradice a vztah marxistů k nim.
(Národní revoluční válka.)
4. Rozmach a konstituční iluze. Pokračování v revoluční cestě a
nový obrat k revoluci.
Opakování revolučních tradic.
Chybná taktika.
5. Starý bojkot neexistuje. Nový, ne aktivní, nemá nic společného s revoluční sociální demokracií (Liebknecht a pruský Landtag).

Maximov: „ústředí pro organizování revolučních sil...“

6. Masové stávkové hnutí v centrální průmyslové oblasti a vztah k němu. Přeměna v politické etc.
7. Bojkot je škodlivý, protože zastírá skutečnost: přeměna odborového hnutí v politické a revoluční. Jen tehdy lze mluvit o bojkotu.

zapomněl jsem 5 bis: Jaké jsou důvody pro účast?? Srovnej stockholmskou a londýnskou rezoluci¹⁶⁰.

P Ů V O D N Í K O N C E P T
N Á V R H U R E Z O L U C E
O Ú Č A S T I V E V O L B Á C H
D O I I I . S T Á T N Í D U M Y *

*Considérants**:*

1. Podmínky úspěšného bojkotu a správnosti tohoto hesla:

- α) rozsáhlý, všeobecný a rychlý revoluční rozmach
- β) ideový úkol boje proti konstitučním iluzím, když stará moc svolá 1. zastupitelské shromáždění v revoluci.

2. Povinnost chránit revoluční tradice současně vyžaduje analyzovat podmínky pro jejich aplikaci, a ne prostě opakovat revoluční hesla, která měla význam ve specifických podmínkách.

3. Proto není důvod, dokud nenastane nový rozmach, hlásat bojkot III. dумы v důsledku pokračujícího nástupu reakce***.

4. Stávka textiláků a jiné prvky rozmachu nevyžadují heslo bojkotu (= průvodní heslo ozbrojeného povstání), ale politický a revoluční rozmach. Jinak je heslo bojkotu *škodlivé*, protože zastírá skutečnost.

Závěry:

A. Agitovat pro účast ve volbách i v III. dumě a zároveň

* Viz tento svazek, s. 73—74. *Red.*

** — motivy, důvody. *Red.*

*** Druhý a třetí bod je v rukopise přeškrtnut. *Red.*

beze zbytku obhajovat hesla revoluční sociální demokracie ve volební kampani i v samotné dumě.

B. Vysvětlovat masám souvislost 3. VI. 1907 s XII. 1905 a se zradou buržoazie, dokazovat, že hospodářský boj nestačí, že je nutno jej přeměnit v politický a revoluční nápor, který musí vyústit v ozbrojené povstání, neboť jen na jeho základě může mít heslo bojkotu závažný význam.

O S N O V A N Á V R H U
C E L K O V Ě R E Z O L U C E
O Ů Č A S T I V E V O L B Á C H
D O I I I . S T Á T N Í D U M Y

- I** 1. Úkoly revoluce nejsou vyřešeny, síly nejsou podlomeny
 2. pod pláštíkem klidu se shromažďují síly
 3. bojkotismus je revoluční smýšlení a správné hodnocení kontrarevolučního charakteru III. dumy
 — rozvíjení hospodářského a politického boje proletariátu a masových akcí.
- II** (1) Bojkot by byl správný jen za všeobecného rozmachu nebo v boji proti konstitučním iluzím (jak tomu bylo za I. a II. dumy)
 (2) od II. dumy nedošlo k podstatným změnám...
 (3) poučení z 2. období ruské revoluce
 — (a) zúčastnit se
 (b) bojovat proti reakci i proti liberálům.

PRVNÍ A DRUHÝ BOD
 ZDŮVODNĚNÍ
 DRUHÉ ČÁSTI
 REZOLUCE O ÚČASTI
 VE VOLBÁCH
 DO III. STÁTNÍ DUMY

Ale na druhé straně soudíme, (a) že taktika bojkotu by byla správná jen za rozsáhlého, všeobecného a rychlého revolučního rozmachu provázeného přímým náporem na starou moc, nebo jako prostředek boje proti rozšířeným konstitučním iluzím (jak tomu bylo při bojkotu Bulyginovy a Vitteho dumy);

(b) — soudíme rovněž, že od té doby, kdy se revoluční sociální demokracie účastnila voleb do II. dumy, se podmínky nijak podstatně nezměnily, protože nový volební zákon slibuje pouze, že dumu, která hovořila jako kadeti a jednala jako okřabristé, nahradí dumou vyloženě okřabristickou.

O S N O V A P R O J E V U O S J E Z D U O D B O R Ů

1. „Zásadní rozpor“, „nesmiřitelný rozpor“ mezi stockholmskou a londýnskou rezolucí¹⁶¹.
2. *Zdařilými projevy* získávat „uznání“, „mechanicky“...
3. *Podpora* (londýnská rezoluce). *Text londýnské rezoluce*.

„vývěsní“

4. Šablonovitá rezoluce Viktorova¹⁶²

„zneškodnit“, nebo tajně odmítnout?

5. „Neutralita“ a prostoupení sociálně demokratickým duchem v Rusku.

6. „Co dělat“, těm, co nejsou sociálními demokraty, nelze *zakazovat*.

7. Socialisté-revolucionáři *trumfuji*, ohánějíce se nestranností.
8. Honba za popularitou...
9. Úkoly strany a ÚV na odborovém *sjezdu*: *ideová* propaganda v duchu londýnské rezoluce.

Napsáno v červenci 1907
Poprvé otištěno v roce 1933
v publikaci Leninskij sbornik XXV

Podle rukopisu

SEZNAM
DOSUD NENALEZENÝCH
LENINOVÝCH PRACÍ

POZNÁMKY

REJSTŘÍKY

ŽIVOTOPISNÁ DATA

SEZNAM DOSUD NENALEZENÝCH LENINOVÝCH PRACÍ

(Červen 1907 — březen 1908)

1907

REFERÁT NA PETROHRADSKÉ MĚSTSKÉ KONFERENCI 8. (21.) ČERVENCE O VZTAHU SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ DĚLNICKÉ STRANY K III. DUMĚ

Petrohradská městská konference SDDSR se konala ve finském městě Terioky 8. a 14. (21. a 27.) července 1907. Teze Leninova referátu byly po konferenci vydány jako leták (viz tento svazek, s. 68—69). Protokol konference s Leninovým referátem nebyl nalezen.

REFERÁT O ÚČASTI VE VOLBÁCH DO III. STÁTNÍ DUMY A PROJEV O CELORUSKÉM ODBOROVÉM SJEZDU NA III. KONFERENCI SDDSR (II. CELORUSKÉ)

III. konference SDDSR (II. celoruská) se konala ve dnech 21.—23. července (3.—5. srpna) 1907 ve finském městě Kotka. Doklad o tom, že V. I. Lenin přednesl na konferenci referát o účasti ve volbách do III. státní dumy a o celoruském odborovém sjezdu, obsahují akta policejního departmentu, uložená v Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. Potvrzují to rovněž návrhy rezolucí, které Lenin předložil konferenci, jakož i dokumenty uveřejněné v Přípravných materiálech (viz tento svazek, s. 483, 488). Protokol konference nebyl nalezen.

PROJEV NA ZASEDÁNÍ
MEZINÁRODNÍHO SOCIALISTICKÉHO
BYRA 5. (18.) SRPNA 1907
O ROZDĚLENÍ HLASŮ V RUSKÉ DELEGACI
MEZI SOCIÁLNÍMI DEMOKRATY,
ESERY A ZÁSTUPCI ODBORŮ

Lenin se zmiňuje o tomto projevu v článku Jak „socialisté-revolucionáři“ píší dějiny (viz tento svazek, s. 144—146).

POZMĚŇOVACÍ NÁVRHY
K BEBELOVĚ REZOLUCI MILITARISMUS
A MEZINÁRODNÍ KONFLIKTY

O původním znění pozměňovacích návrhů k Bebelovu návrhu rezoluce Militarismus a mezinárodní konflikty, napsaném 6. nebo 7. (19. nebo 20.) srpna 1907 a předloženém na zasedání komise pro vypracování rezoluce se Lenin zmiňuje v poznámkách k textu této rezoluce, uveřejněných ve sborníku Hlas života (viz tento svazek, s. 95) a v poznámce k článku otištěném ve sborníku Proti proudu (viz Spisy 36, Praha 1958, s. 458).

DOPIS TAJEMNÍKOVI
MEZINÁRODNÍHO SOCIALISTICKÉHO
BYRA C. HUYSMANSOVI

Stručná zpráva o tomto dopise, napsaném 22. září (5. října) 1907, je v knize došlé a odeslané korespondence MSB, jejíž některé stránky jsou ve fotokopiích uloženy v Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS.

Lenin v dopise sděloval, že se bude konat soud nad sociálně demokratickou frakcí v II. státní dumě.

DOPIS G. A. ALEXINSKÉMU
S PROSBOU O ZASLÁNÍ
KOMPLETNÍHO ROČNÍKU JISKRY
A JEDNOTLIVÝCH ČÍSEL LISTŮ VPERJOD
A PROLETARIJ Z ROKU 1905

V. I. Lenin noviny nutně potřeboval pro připravované vydání III.

dílu spisů Za 12 let. O dopise se zmiňuje N. K. Krupská v dopise zasláném 5. (18.) října 1907 do Berlína A. I. Jelizarovové po I. P. Ladyžnikovovi: „Pokud jsi neposlala Jiskru ze Stockholmu, snaž se ji sehnat v Berlíně a okamžitě poslat. Podaří-li se Ti to, sděl Petrovi*, že jsi nám to už poslala..., protože Škurka** ho též o to žádá“, a v dopise G. A. Alexinskému z 9. (22.) října 1907: „Dostali jste několik dopisů od Petrova, které jsem Vám poslal?“ (Ústřední stranický archiv Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS.)

REFERÁTY NA KONFERENCI
PETROHRADSKÉ ORGANIZACE SDDSR
27. ŘÍJNA (9. LISTOPADU) 1907
O III. STÁTNÍ DUMĚ
A O SPOLUPRÁCI SOCIÁLNÍCH
DEMOKRATŮ S BURŽOAZNÍM
TISKEM

Stručná noticka o těchto referátech je otištěna ve zprávě o konferenci v 20. čísle listu Proletarij z 19. listopadu 1907 (viz tento svazek, s. 149—151 a 154). Protokol konference nebyl nalezen.

REFERÁT O TAKTICE
SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ FRAKCE
VE III. STÁTNÍ DUMĚ
NA IV. KONFERENCI SDDSR
(III. CELORUSKÉ)

IV. konference SDDSR (III. celoruská) se konala ve dnech 5.—12. (18.—25.) listopadu 1907 v Helsingforsu [Helsinkách]. Stručná noticka o Leninově referátu byla otištěna ve zprávě o konferenci, v 20. čísle listu Proletarij z 19. listopadu 1907 (viz tento svazek, s. 183—185). Protokol konference nebyl nalezen.

* G. A. Alexinskému. *Red.*

** V. I. Lenin. *Red.*

DOPIS L. B. KAMENĚVOVI

Dopis byl napsán před 1. (14.) lednem 1908 a obsahoval prosbu o zaslání materiálů (oficiální vydání stenografických záznamů, prohlášení, interpelací a návrhů zákonů předložených dumě), které Lenin nutně potřeboval k napsání hesla Agrární otázka v Rusku ke konci 19. století pro Encyklopedický slovník vydavatelství Granat. Lenin se o tom zmiňuje v dopise M. I. Uljanovové z 1. (14.) ledna 1908 (viz Spisy 37, Praha 1959, s. 394).

1908

DOPIS M. I. ULJANOVOVÉ

Dopis byl napsán 7. nebo 8. (20. nebo 21.) ledna 1908. Je o něm zmínka v Leninově dopise M. A. Uljanovové z 9. (22.) ledna: „Máše jsem psal včera nebo předevečírem a dal jsem jí další pokyny o knihách“ (Spisy 37, Praha 1959, s. 350).

DOPIS HARRYMU QUELCHOVI

Dopis byl napsán mezi 7. a 29. lednem (20. lednem a 11. únorem). Lenin se o něm zmiňuje v dopise F. A. Rothsteinovi z 16. (29.) ledna: „Protože jsem neznal Vaši adresu, psal jsem Quelchovi a prosil jsem ho, aby mi opatřil nějakou literaturu“ (Spisy 34, Praha 1959, s. 360).

DVA DOPISY TAJEMNÍKOVI MEZINÁRODNÍHO SOCIALISTICKÉHO BYRA C. HUYSMANSOVI

Stručný záznam o těchto dopisech, napsaných 16. (29.) ledna 1908, je v knize došlé a odeslané korespondence MSB. Fotokopie některých stránek této knihy jsou uloženy v Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS.

V prvním dopise se Lenin C. Huysmanse ptal, zda MSB dostalo zprávu ÚV SDDSR VII. (stuttgartského) kongresu, která měla být zařazena do 3. svazku zpráv členských organizací II. internacionály.

V druhém dopise se Lenin dotazoval na revelskou organizaci eston-

ských sociálních demokratů a na členy organizace M. Jurissona a Ž. G. Seppina a sděloval, že má v úmyslu napsat kvůli tomu do Ruska.

DO P I S Y Ú V S D D S R A R E V E L S K É M U V Ý B O R U S D D S R

Dopisy byly napsány po 16. (29.) lednu 1908. Lenin se o nich zmiňuje v dopise neznámému západoevropskému sociálnímu demokrati, který prostřednictvím tajemníka mezinárodního socialistického byra Huysmanse žádal o informace o estonských sociálních demokratech M. Jurissonovi a Ž. G. Seppinovi. Lenin píše: „Napíší do Ruska a požádám ústřední výbor naší strany... (pro jistotu i revelský výbor)“ (Ústřední stranický archiv Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

D O P I S Ú V S D D S R

Dopis byl napsán po 16. (29.) lednu 1908 a je v něm zmínka o zaplacení částky vypůjčené od Angličana D. Felse v době konání V. (londýnského) sjezdu SDDSR. Lenin o něm píše v dopise F. A. Rothsteinovi ze 16. (29). ledna: „Před dvěma a půl až třemi měsíci jsem dostal ve Finsku Váš dopis s upomínkou o dluh a tento dopis jsem odevzdal ÚV... Píšu obratem zase znovu do Ruska, že je zapotřebí dluh zaplatit“ (Spisy 34, Praha 1959, s. 359).

D O P I S T A J E M N Í K O V I M E Z I N Á R O D N Í H O S O C I A L I S T I C K É H O B Y R A C. H U Y S M A N S O V I

Stručný záznam o tomto dopise je v knize došlé a odeslané korespondence MSB, jejíž některé stránky jsou ve fotokopiích uloženy v Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. V dopise z 20. ledna (2. února) 1908 se Lenin C. Huysmanse ptá, jakou částku má sociálně demokratická podsekce ruské sekce II. internacionály MSB zaplatit za rok 1908.

DOPIS O NOVÉM VYDÁNÍ KNIHY
S. A B. WEBBOVÝCH
TEORIE A PRAXE
ANGLICKÉHO TRADEUNIONISMU

O tomto dopise, v němž Lenin sděluje podmínky prvního vydání knihy Webbových a rovněž podmínky eventuální reedice, se Lenin zmiňuje v dopise M. I. Uljanovové z 25. ledna (7. února) 1908 „Ohledně Webba jsem mladému spisovateli napsal a poslal jsem mi jakési zplnomocnění“ (Spisy 37, Praha 1959, s. 352).

DOPIS A. V. LUNAČARSKÉMU

Dopis byl napsán 30. ledna (12. února) 1908. Lenin se o něm zmiňuje v dopise A. V. Lunačarskému z 31. ledna (13. února): „Včera jsem Vám poslal lístek ohledně Brinkmana“ (Spisy 34, Praha 1959 s. 367).

DOPISY PŘÍBUZNÝM

Dopis M. A. Uljanovové byl napsán po 4. (17.) únoru 1908. Lenin se o něm zmiňuje v dopise M. I. Uljanovové ze 4. (17.) února: „Ohledně peněz píšu mamince“ (Spisy 37, Praha 1959, s. 357).

V dopise příbuzným napsaném před 12. (25.) únorem 1908 žádá o zaslání rukopisu článku proti machistům, který chtěl vydat pod názvem Poznámky řadového marxisty o filozofii. Lenin se o něm zmiňuje v dopise A. M. Gorkému z 12. (25.) února 1908: „Psal jsem v těch to dnech do Pitěru a prosil, aby mi ty sešity vyhledali a poslali“ (Spisy 13, Praha 1956, s. 452).

DOPIS C. HUYSMANSOVI

Stručná zpráva o tomto dopise napsaném 17. února (1. března) 1908 je vknize došlé a odeslané korespondence MSB, jejíž některé stránky jsou ve fotokopiích uloženy v Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS.

Dopis Lenin napsal, protože potřeboval zjistit datum zasedání MSB. Lenin se o něm zmiňuje v dopise A. M. Gorkému z první poloviny března: „Ptal jsem se tajemníka, kdy mám vlastně jet (neboť mám je do Itálie). *Odpověď stále nepřichází.* A Brusel vynechat nesmíme“ (vi: Spisy 36, Praha 1959, s. 141).

SEZNAM PUBLIKACÍ
A DOKUMENTŮ,
NA JEJICHŽ REDIGOVÁNÍ
SE V. I. LENIN PODÍLEL

LIST VPERJOD

- č. 12 — 13 — 29. srpna 1907
- č. 14 — 10. září 1907
- č. 15 — 24. září 1907
- č. 16 — 8. října 1907
- č. 17 — říjen 1907
- č. 18 — listopad 1907

LIST PROLETARIJ

- č. 17 — 20. října 1907
- č. 18 — 29. října 1907
- č. 19 — 5. listopadu 1907
- č. 20 — 19. listopadu 1907
- č. 21 — 26. (13.) února 1908
- č. 22 — (3. března) 19. února 1908
- č. 23 — (11. března) 27. února 1908
- č. 24 — (18.) 5. března 1908
- č. 25 — 25. (12.) března 1908

SBORNÍKY

- Hlas života, sborník první, Petrohrad 1907
- Blýskání na časy, sešit I, Petrohrad 1907
- Na aktuální téma, Petrohrad, nakladatelství Nov, 1907
- Kalendář pro každého na rok 1908, Petrohrad, vydavatelství Zerno
- Současný život, Petrohrad 1908

Protože po V. (londýnském) sjezdu SDDSR bylo pozastaveno vydávání tiskového orgánu bolševiků listu Proletarij a vydávání ústředního stranického orgánu listu Social-demokrat brzdili menševici a zástupci národních organizací, kteří je v ÚV SDDSR podporovali, roz-

hodlo bolševické ústředí, že bude vydávat sborníky. Bolševikům zůstal totiž pouze ve velkém nákladu vydávaný dělnický list Vperjod, který vycházel ve Vyborgu. Vydávání sborníků poněkud nahrazovalo vedoucí periodický orgán.

Po marných pokusech obnovit vydávání listu Social-demokrat začali bolševici znovu vydávat list Proletarij (17. číslo vyšlo 20. října téměř po půlroční přestávce) a pokračovali ve vydávání sborníků. Lenin píše 25. ledna (7. února) 1908 A. M. Gorkému: „Teď ale — jak působit, jakou vlastně „dělat literaturu“? Sborníky, *nebo* Proletarij? Nejsnadnější by bylo samozřejmě odpovědět: ne *nebo*, ale *a* — byla by to nejsprávnější odpověď, jenže málo praktická. Legální sborníky musíme samozřejmě vydávat; soudruzi v Pitěru na nich v potu tváře pracují, já jsem se taky lopotil, když jsem po návratu z Londýna seděl v Kvákale. Je třeba udělat *všechno* možné pro podporu těchto sborníků, aby mohly dále vycházet“ (Spisy 34, Praha 1959, s. 363—364).

Kromě tohoto Leninova svědectví o jeho práci na sbornících se zachovaly dopisy N. K. Krupské, které potvrzují, že do konce října 1907 mohlo bolševické ústředí vydávat jedině sborníky. Krupská psala ufským, bakuským a charkovským sociálním demokratům o těžkostech spojených s vydáváním ústředního orgánu a o tom, že když bolševické ústředí nemá možnost vydávat periodika, rozhodlo se vydávat alespoň sborníky, protože „nevydávat nic bylo nemyslitelné“. N. K. Krupská také sdělovala, že sborníky Na aktuální téma a Hlas života „nebyly nijak zvlášť zdařilé“, a psala o plánech redakce na jejich vydávání: „Byla učiněna opatření, aby napříště byly materiály pozorněji vybírány a pečlivě zpracovány“ (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

Tehdy vznikl také problém s pravidelným rozšiřováním sborníků v zahraničí. V dopise berlínské skupině SDDSR z 5. (18.) října 1907 Krupská píše: „Je nezbytné organizovat také v zahraničí prodej bolševických sborníků, které, jak doufáme, budou vycházet pravidelně. Někdo se toho musí ujmout a zorganizovat to“ (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

Když byl připravován Kalendář pro každého na rok 1908, projednal jeho vydavatel M. S. Kedrov s Leninem jeho obsah i seznam spolupracovníků. Sborníky Hlas života a Blýskání na časy redigoval Lenin sám a napsal k nim také poznámky. Téměř do všech sborníků (kromě sborníku Blýskání na časy a Na aktuální téma) dodal Lenin své články: do Hlasu života články Památce hraběte Gejdenu (Čemu učí lid naši „demokraté“ neorganizovaní v žádné straně?) a Poznámky publicisty; do sborníku Současný život XII. kapitolu knihy Agrární otázka a „kritikové Marxe“, která vyšla pod názvem Ideální země z hlediska odpůrců marxismu v agrární otázce. V Kalendáři pro každého na

rok 1908 byl otištěn Leninův článek Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu.

REZOLUCE NA PROTEST PROTI REPRESÁLIÍM RUMUNSKÉ VLÁDY

V Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS je uložen text návrhu rezoluce, kterou rumunská delegace předložila na plenárním zasedání stuttgartského kongresu 24. srpna 1907 v německém, anglickém a francouzském jazyce. Protože překlad nebyl identický, opravil Lenin tu část německého textu, kde se říkalo, že „režim útlaku a vykořisťování je (masy — *Red.*) žene na zhoubnou cestu povstání“. V anglickém a francouzském textu bylo použito výrazu „na cestu povstání odsouzeného k nezdaru“. Lenin podtrhl slova „den unheilvollen Weg“ („zhoubnou cestu“), na okraj připsal vykřičníky a otazníky a napsal vlastní překlad: „auf den Weg einer leider misslingenen...“ („na cestu bohužel nezdařeného...“ — *Red.*). Stenografický záznam vydaný v němčině a ruštině opraven nebyl a ve francouzském záznamu byla slova „odsouzeného k nezdaru“ vynechána.

RUSKÝ PŘEKLAD REZOLUCÍ VII. (STUTTGARTSKÉHO) KONGRESU II. INTERNACIONÁLY

Rezoluce stuttgartského kongresu byly otištěny v 17. čísle Proletarije z 20. října 1907 zároveň s článkem Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu. V článku Lenin píše: „Stuttgartské rezoluce v plném znění otiskujeme níže“ (tento svazek, s. 88). Lenin jako redaktor Proletarije a účastník stuttgartského kongresu nemohl jinak než zredigovat překlad rezolucí, o nichž napsal, že „se musí stát vodítkem pro každého propagandistu a agitátora“ (tento svazek, s. 94). V červenci 1908 uvedl Lenin v článku Bojovný militarismus a antimilitaristická taktika sociální demokracie (viz Spisy 15, Praha 1958, s. 195—196) část rezoluce o militarismu a mezinárodních konfliktech ve vlastním překladu.

**RUSKÝ PŘEKLAD ČLÁNKU
CLARY ZETKINOVÉ
MEZINÁRODNÍ SOCIALISTICKÝ
KONGRES VE STUTTGARTU**

Lenin vysoce hodnotil článek Clary Zetkinové Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu a nejednou se na něj odvolával ve svých článcích o kongresu pod názvem Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu a v předmluvě k brožuře A. V. Lunačarského (Voinova) o vztahu strany k odborům (viz tento svazek, s. 91, 99—100 a 198). Tento článek otištěný v 18. čísle časopisu Die Gleichheit z 2. září 1907 byl velmi rychle přeložen a zařazen do bolševického sborníku Blýskání na časy i s pěti obšírnými Leninovými poznámkami, které článek C. Zetkinové upřesňovaly a vysvětlovaly (viz tento svazek, s. 108 až 110).

**RUSKÝ PŘEKLAD ZPRÁVY
RAKOUSKÉ SOCIÁLNĚ
DEMOKRATICKÉ STRANY
STUTTGARTSKÉMU KONGRESU**

Ruský překlad zprávy s Leninovými redakčními úpravami je uložen v Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. Překlad byl otištěn roku 1933 v publikaci Leninskij sbornik XXV, s. 268—280.

**RUSKÝ PŘEKLAD ZPRÁVY
ITALSKÉ SOCIALISTICKÉ STRANY
STUTTGARTSKÉMU KONGRESU**

Ruský překlad zprávy s Leninovými redakčními úpravami je uložen v Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. Překlad byl otištěn roku 1933 v publikaci Leninskij sbornik XXV, s. 280—294.

SEZNAM PRACÍ,
JEJICHŽ AUTOREM
JE PRAVDĚPODOBŇ
V. I. LENIN

VZTAH MEZI ODBORY
A POLITICKOU STRANOU

Článek Vztah mezi odbory a politickou stranou vyšel ve 14. čísle listu Vperjod 10. září 1907 s cílem popularizovat mezi odborově organizovanými dělníky usnesení stuttgartského kongresu a londýnského sjezdu SDDSR, která vytyčila zásadu stranickosti odborů. Lenin vysoce hodnotil tato usnesení a napsal, že mají „zvlášť velký význam pro nás Rusy“ (tento svazek, s. 91 a 101). Proti článku zaútočil eserský časopis Znamja truda. Na tyto útoky odpověděl Lenin v Proletariji článkem Neutralita odborů a napsal: „V posledním čísle ústředního orgánu strany socialistů-revolucionářů Znamja truda (č. 8 z prosince 1907) jsou dva články věnované odborovému hnutí. Ešeři se v nich především snaží vysmát prohlášení sociálně demokratického listu Vperjod, že stuttgartská rezoluce vyřešila otázku vztahu strany k odborům právě tak, jak to nastínila i londýnská rezoluce, tj. v duchu bolševismu“ (tento svazek, s. 437).

Na základě toho lze předpokládat, že článek napsal V. I. Lenin.

TELEGRAM K. LIEBKNECHTOVI

Redakce listu Vperjod, jejímž členem byl Lenin, zaslala K. Liebknechtovi pozdravný telegram u příležitosti jeho odsouzení německým říšským soudem k jednomu a půl roku vězení v pevnosti za vydání knihy Militarismus a antimilitarismus. O telegramu se píše v článku Velezrada, uveřejněném v 17. čísle listu Vperjod z října 1907.

VELEZRADA

Článek Velezrada, uveřejněný v 17. čísle listu Vperjod v říjnu 1907, svým antimilitaristickým zaměřením úzce souvisí s článkem Antimili-

taristická propaganda a svazy socialistické dělnické mládeže, na něž se autor článku Velezrada odvolává.

V článku se objasňuje úloha představitele německé levice, sociálního demokrata Karla Liebknechta (v té době tajemníka Mezinárodního byra svazů mládeže) v boji proti militarismu. K. Liebknecht, kterého říšský soud stíhal za knihu Militarismus a antimilitarismus, využil soudního přelíčení k antimilitaristické propagandě. Článek odhaluje metody, jichž používá buržoazní justice při pronásledování bojovníků proti militarismu a imperialistickým válkám.

Pro Lenina charakteristický odkaz na dříve otištěný článek o antimilitaristické propagandě a svazech dělnické mládeže, který nacházíme v článku Velezrada, slovní obraty a stylové prostředky příznačné pro Leninův styl a stejné výrazy, jakých bylo použito v noticce v 18. čísle Proletarije z 29. října 1907 o soudu nad K. Liebknechtem, opravňují k předpokladu, že tento článek napsal Lenin.

CLARA ZETKINOVÁ O BOJI NĚMECKÉHO PROLETARIÁTU ZA VOLEBNÍ PRÁVO

Článek Clara Zetkinová o boji německého proletariátu za volební právo, otištěný v 21. čísle Proletarije 13. (26.) února 1908, je doslovný překlad projevu Clary Zetkinové k francouzským dělníkům 17. února 1908. Hlavní obsah jejího projevu je formulován v úvodním odstavci: „Zetkinová velice energicky odsoudila slaboštví německých liberálů a buržoazních demokratů v boji za všeobecné volební právo v Prusku.“

Poslední odstavec obsahuje závěr: „A tomu učí německé dělníky revoluční sociální demokraté, kteří se opírají o zkušenosti z ruské revoluce, již se dnes tak hanebně zříkají opovržením hodní liberálové a demokraté naší legální publicistiky!“ O tom, že by článek mohl napsat Lenin, svědčí jeho zájem o činnost německých levicových sociálních demokratů, s nimiž se velmi sblížil v roce 1907 na stuttgartském kongresu II. internacionály, kde společně bojovali proti oportunistům a revizionistům. List Proletarij soustavně sledoval všechny kroky levice, opravoval její chyby, jichž se někdy dopouštěla pro špatnou informovanost o ruských záležitostech, apod. S Clarou Zetkinovou se Lenin seznámil na stuttgartském kongresu; vysoce hodnotil její referát na kongresu a stejně tak její článek o kongresu uveřejněný v Die Gleichheit; článek Lenin přeložil, opatřil poznámkami a zařadil do bolševického sborníku Blýskání na časy. Lenin nejednou s uspokojením zdůrazňoval, že názory německé levice jsou shodné s názory bolševiků. V uvedeném článku se zdůrazňuje jednotný postoj ke kontrarevoluční-

mu liberalismu. Závěr článku je velmi charakteristický pro Lenina: autor poukazuje na to, že Eduard Bernstein v orgánu mezinárodního oportunistu v časopisu Sozialistische Monatshefte jako odpověď na referát Zetkinové „už spustil... znovu svou písničku o tom, že je nutné zaujmout taktický postoj k liberálům“, a píše: „Je štěstím pro dělnické hnutí na celém světě, že proletářské masy v Německu nevedou Bernsteinové, ale lidé jako Zetkinová.“ Podle všech těchto znaků lze předpokládat, že článek napsal Lenin.

POZNÁMKY

- ¹ Článek *Proti bojkotu* byl otištěn koncem července 1907 v brožuře O bojkotu III. dумы, kterou vydala ilegální sociálně demokratická tiskárna v Petrohradě. Na obálce brožury bylo uvedeno vymyšlené místo vydání: Moskva 1907, Gorizontovova tiskárna, Tverská 40. V září 1907 byla brožura zkonfiskována. — 25
- ² Jde o IV. sjezd delegátů Celoruského svazu učitelů, který se konal ve dnech 19.—24. června (2.—7. července) 1907 ve Finsku. Zúčastnilo se ho 50 delegátů za eserskou stranu, 23 za sociální demokracii a 18 nestraníků. Zastupovali asi 2000 organizovaných učitelů v Rusku. Na pořadu jednání bylo schválení stanov svazu, volby do III. dумы, vztah k ostatním odborovým svazům, vztah k současnému zemstevnímu hnutí, svépomoc aj. Sjezd probíhal v ovzduší vystupňovaného ideového boje mezi sociálními demokraty a esery.
Lenin nazval celoruský sjezd učitelů „odborově politickým“, protože podle 1. článku stanov sjezd nejen prosazoval zlepšení hmotného postavení učitelů, ale bojoval také za svobodnou školu, takže byl odborovou organizací učitelů a zároveň politickou ligou boje za svobodnou školu. — 27
- ³ *Socialisté-revolucionáři* (eseři) — maloburžoazní strana v Rusku. Vznikla na přelomu let 1901 a 1902 sloučením různých narodnických skupin a kroužků (Svaz socialistů-revolucionářů, Jižní strana socialistů-revolucionářů aj.). Jejím oficiálním orgánem se stal list *Revoljucionnaja Rossija* (1900—1905), časopis *Věstnik ruskovoj revoljucii* (1901—1905) a list *Znamja truda* (1907—1914). Eseři ignorovali třídní rozdíly mezi proletariátem a drobnými vlastníky, zastírali třídní diferenciaci a rozpory uvnitř rolnictva a popírali vedoucí úlohu proletariátu v revoluci. Názory eserů byly eklektickou směsicí narodnických a revizionistických idejí. Podle Leninových slov se eseři pokoušeli „trhliny v narodnické ideologii vyspravit záplatami módní oportunistické ‚kritiky‘ marxismu“ (Sebrané spisy 11, Praha 1982, s. 308). Taktika individuálního teroru, kte-

rou eserů propagovali jako hlavní metodu boje proti samoděržaví, značně poškozovala revoluční hnutí a ztěžovala organizování mas k revolučnímu boji.

Agrární program eserů požadoval odstranění soukromého vlastnictví půdy a její předání občinám podle „principu práce“ a rovného užívání půdy a předpokládal rozvoj družstevnictví. V tomto programu, který eserů vydávali za program „socializace půdy“, nebylo nic socialistického. Lenin při analýze tohoto programu poukazyval na to, že zachování zbožní výroby a soukromého hospodaření na společné půdě neodstraňuje nadvládu kapitálu, nezabývá pracující rolníky vykořisťování a bídy; za kapitalismu nemohou zachránit drobné rolníky ani družstva, neboť slouží k obohacování vesnické buržoazie. Zároveň konstatoval, že požadavek rovného užívání půdy není sice požadavkem socialistickým, historicky však měl progresivní, revolučně demokratický charakter, neboť byl namířen proti statkářskému vlastnictví půdy.

Bolševická strana odhalovala pokusy eserů vydávat se za socialisty, houževnatě s nimi bojovala o vliv na rolnictvo a poukazyvala na škodlivost jejich taktiky individuálního teroru pro dělnické hnutí.

Třídní nesourodost rolnictva byla příčinou politické a ideové nepevnosti a organizační nejednotnosti eserské strany, příčinou jejího neustálého kolísání mezi liberální buržoazií a proletariátem. Už za první revoluce v Rusku se od eserské strany odštěpilo pravé křídlo a vytvořilo legální Lidovou socialistickou stranu práce (enesové), která měla názorově blízko ke kadetům; levé křídlo vytvořilo poloanarchistický svaz maximalistů. Za stolypinské reakce prožívala eserská strana hlubokou ideovou a organizační krizi. Za první světové války se dostala většina eserů na pozice sociálšovinismu.

Po únorové revoluci 1917 byli eserů spolu s menševiky a kadety hlavní oporou buržoazně statkářské prozatímní vlády. Předáci strany (Kerenskij, Avksentjev a Černov) se stali členy vlády. Eferská strana odmítla podpořit rolníky požadující likvidaci statkářského pozemkového vlastnictví a prosazovala jeho zachování; eserští ministři v prozatímní vládě vysílali trestné výpravy proti rolníkům kteří zabírali statkářskou půdu.

Koncem listopadu 1917 vytvořilo levé křídlo eserů samostatnou stranu levých eserů. Ve snaze udržet si vliv na rolnictvo uznali leví eserů oficiálně sovětskou moc a uzavřeli s bolševiky dohodu. Brzy však začali proti sovětské moci bojovat.

V letech zahraniční vojenské intervence a občanské války vyvíjeli eserů podvrtnou činnost, aktivně podporovali interventy a bě-

logvardějce, účastnili se kontrarevolučních spiknutí a organizovali útoky na představitele sovětského státu a komunistické strany. Po skončení občanské války pokračovali v nepřátelské činnosti proti sovětskému státu doma i v táboře bělogvardějské emigrace. — 27

- 4 *Státní převrat z 3. (16.) června 1907* — kontrarevoluční převrat, po němž vláda rozehnala II. státní dumu, zatkla členy sociálně demokratické frakce v dumě a změnila volební zákon o volbách do dumy. Na základě provokačního obvinění tajné policie, že sociálně demokratická frakce v dumě má spojení s vojenskou organizací a připravuje ozbrojené povstání, Stolypin 1. června 1907 požádal, aby frakci byla zakázána účast na zasedáních dumy a její členové byli podrobeni předběžnému vyšetřování. Šestnáct členů frakce mělo být okamžitě zatčeno. Duma vytvořila komisi, která měla vznesené obvinění přešetřit. Vláda však na výsledky jednání komise nečekala a v noci na 3. (16.) června členy sociálně demokratické frakce zatkla. Současně vydal car manifest o rozpuštění II. dumy a o změně volebního systému tak, že se podstatně rozšiřovalo zastoupení statkářů a obchodní a průmyslové buržoazie v dumě a výrazně snižovalo i beztak nepatrné zastoupení rolníků a dělníků. Bylo to hrubé porušení Manifestu ze 17. října 1905 a základního zákona z roku 1906, podle nichž nemohla vláda vydávat zákony bez jejich předběžného schválení Státní dumou. Podle nového výnosu volilo jednoho volitele v statkářské kurii 230 voličů, v městské kurii první třídy 1000 voličů, v městské kurii druhé třídy 15 000 voličů, v rolnické kurii 60 000 voličů a v dělnické kurii 125 000 voličů. Statkáři a buržoazie mohli volit 65 procent všech volitelů, rolníci 22 procent (předtím 42 procent), dělníci 2 procenta (předtím 4 procenta). Zákon zbavoval volebního práva původní obyvatelstvo v asijské části Ruska, turkotatarské národy v Astrachaňské a Stavropolské gubernii a o polovinu snižoval zastoupení obyvatel Polska a Kavkazu. V celém Rusku byly zbaveny volebního práva osoby, které neovládaly ruský jazyk. III. дума, zvolená podle tohoto zákona, se sešla 1. (14.) listopadu 1907; svým složením byla černosotňovsko-okřabristická.

Státním převratem z 3. června začalo období stolypinské reakce. — 27

- 5 *Bulyginova дума* — poradní „zastupitelský orgán“, který se měl podle slibu carské vlády sejít v roce 1905. Dne 6. (19.) srpna byl uveřejněn carův manifest, zákon o svolání Státní dumy a nařízení o volbách do tohoto orgánu. Návrh zákona na svolání dumy sestavil na carův příkaz ministr vnitra A. G. Bulygin. Právo volit poslance

dumy dostali jen statkáři, kapitalisté a malý počet vlastníků zemědělských usedlostí. Ze 412 poslaneckých mandátů stanovených zákonem měli dostat rolníci pouze 51 mandátů. Většina obyvatelstva, tj. dělníci, chudí rolníci, bezzemci a demokraticky smýšlející inteligence, toto volební právo neměla. Z voleb byly vyloučeny ženy, vojáci v aktivní službě, studenti, osoby mladší 25 let a příslušníci četných národů a národností utlačovaných v carském Rusku. Státní дума neměla právo schvalovat zákony, mohla pouze jako carův poradní orgán některé otázky projednávat. Lenin napsal, že Bulyginova дума je „nestoudným paskvilem ‚lidového zastupitelského orgánu““ (Sebrané spisy 11, Praha 1982, s. 206).

Bolševici vyzývali dělníky a rolníky k aktivnímu bojkotu Bulyginovy dumy. Jejich agitační kampaň byla vedena pod heslem: ozbrojené povstání, revoluční armáda a prozatímní revoluční vláda. Menševici připouštěli účast ve volbách do dumy a vyzývali ke spolupráci s liberální buržoazií.

Kampaň za bojkot Bulyginovy dumy využili bolševici k mobilizaci všech revolučních sil, k pořádání masových politických stávek a k přípravě ozbrojeného povstání. Volby do Bulyginovy dumy se nakonec nekonaly a vládě se nepodařilo ji svolat. Narůstající revoluční rozmach a celoruská říjnová politická stávka v roce 1905 ji smetly.

O Bulyginově dumě viz Leninovy články Kupčení s ústavou, Bojkot Bulyginovy dumy a povstání, „Jednota cara s lidem a lidu s carem“, Ve vleku monarchistické buržoazie, nebo v čele revolučního proletariátu a rolnictva? (Sebrané spisy 10, Praha 1982, s. 86–90; Sebrané spisy 11, Praha 1982, s. 189–197, 203–211 a 219–231). — 28

6 Jde o bojkot I. státní dumy (tzv. dumy Vitteho), svolané 27. dubna (10. května) 1906 podle nařízení, které vypracoval předseda rady ministrů S. J. Vitte.

Celoruská říjnová stávka v roce 1905 donutila cara vydat 17. října Manifest. Oznamovalo se v něm svolání Státní dumy jakožto zákonodárného orgánu na rozdíl od Bulyginovy dumy, která byla jen orgánem poradním a byla smetena revolucí. Carská vláda počítala s tím, že svolání nové dumy rozvrátí a oslabí revoluční hnutí a další vývoj země se bude ubírat pokojnou cestou konstituční monarchie. Neskrblila sice konstitučními sliby, ale zároveň hledala takové formy organizace Státní dumy, které by zajistily, že složení dumy bude pro vládu příznivé. Tento cíl měl splnit zákon o volbách do dumy z 11. (24.) prosince 1905 a zákon z 20. února (5. března) 1906.

Volby do I. státní dumy se konaly v únoru až březnu 1906. Bolševici volby bojkotovali. Bojkot značně snížil autoritu Státní dumy a oslabil důvěru části obyvatelstva vůči ní, ale volby neohrozil. Hlavní příčinou neúspěšného bojkotu byla skutečnost, že nedošlo k masovému revolučnímu vzestupu, který by mohl zmařit svolání dumy. K neúspěchu přispěly také rozbíječské akce menševiků a silné konstituční iluze rolnictva. Když se дума přece jen sešla, začal Lenin prosazovat požadavek, aby se jí využilo k revoluční agitaci a propagandě, která by ukázala, že дума je pouhým paskvilem zastupitelského orgánu lidu.

Do I. státní dumy bylo zvoleno 478 poslanců, z toho 179 kadetů, 63 autonomistů (sem patřili členové Polského kola a příslušníci ukrajinské, estonské, lotyšské, litevské a dalších skupin buržoazních nacionalistů), 16 okťabristů, 105 poslanců nezastupujících žádnou stranu, 97 trudoviků a 18 sociálních demokratů. Kadeti tak měli v dumě více než třetinové zastoupení.

Duma se na svých zasedáních zabývala mimo jiné otázkou nedotknutelnosti osoby, zrušení trestu smrti, otázkou svobody svědomí a shromažďování, rovnoprávnosti občanů aj. Avšak návrhy zákonů k těmto otázkám, které předkládali většinou kadeti, byly v podstatě „návrhy drakonických zákonů jak *proti* svobodě slova, tak *proti* svobodě shromažďování a proti jiným dobrým věcem“ (V. I. Lenin, Sebrané spisy 13, Praha 1983, s. 306). Ústředním bodem jednání ve Státní dumě byla agrární otázka. Dumě byly předloženy dva hlavní návrhy agrárního programu: kadetský návrh zákona, který podepsalo 42 poslanců, a trudovický návrh zákona, takzvaný návrh sto čtyř (viz poznámku 92). Na rozdíl od trudoviků se kadeti snažili zachovat statkářské vlastnictví půdy a připouštěli jedině vyvlastnění za výkupní poplatky „podle spravedlivého odhadu“ té statkářské půdy, která byla obdělávána převážně rolnickým inventářem nebo byla propachtována.

Přes všechnu svou slabost a polovičitost svých usnesení nesplnila I. státní дума naděje vlády, a proto ji carská vláda 8. (21.) července 1906 rozpustila. — 31

⁷ Viz K. Marx - B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 553. — 33

⁸ *Stockholmský sjezd* — IV. (sjednocovací) sjezd SDDSR, který se konal ve Stockholmu ve dnech 10.—25. dubna (23. dubna—8. května) 1906. Před sjezdem, v druhé polovině února, vypracoval Lenin taktickou platformu bolševiků — návrh rezoluce sjezdu ke všem stěžejním otázkám revoluce. Bolševické rezoluce vyzývaly pracující k přípravě nového revolučního náporu proti samoděržaví. Menše-

vici vypracovali pro sjezd vlastní taktickou platformu, v níž se v podstatě zříkali revolučního boje. Obě platformy se staly podkladem pro diskusi, zejména o vztahu ke Státní dumě, ale také pro volby delegátů sjezdu. Diskuse k oběma platformám a volby delegátů na sjezd trvaly téměř dva měsíce. Nakonec se však většina stranických organizací vyslovila pro platformu bolševiků.

Na sjezdu bylo přítomno 112 delegátů s rozhodujícím hlasem, kteří zastupovali 57 místních organizací SDDSR, a 22 delegátů s hlasem poradním. Svě zástupce tu měly i národní organizace: po třech Sociální demokracie Polska a Litvy, Bund a Lotyšská sociálně demokratická dělnická strana a po jednom Ukrajinská sociálně demokratická dělnická strana a Finská dělnická strana. Kromě toho byl na sjezdu přítomen zástupce Bulharské sociálně demokratické dělnické strany. Celkem se sjezdu zúčastnilo 156 osob včetně hostů.

Mezi bolševickými delegáty byli V. I. Lenin, M. V. Frunze, J. M. Jaroslavskij, M. I. Kalinin, N. K. Krupská, A. V. Lunačarskij, F. A. Sergejev (Arťom), I. I. Skvorcov-Stěpanov, J. V. Stalin, S. H. Šahumjan, K. J. Vorošilov a V. V. Vorovskij.

Na sjezdu měli většinu menševici, protože četné stranické organizace bolševiků, které vedly ozbrojené akce mas, byly rozehnány a nemohly vyslat na sjezd své delegáty. Středoruská oblast, Ural, Sibiř a Severní kraj jako opory bolševiků byly na sjezdu zastoupeny malým počtem delegátů. Naproti tomu menševici, kteří měli nejpočetnější organizace v neprůmyslových oblastech země, kde nedošlo k masovým revolučním akcím, mohli vyslat delegátů více.

Sjezd měl na pořadu tyto otázky: 1. revize agrárního programu; 2. současná situace a třídní úkoly proletariátu; 3. taktika vyplývající z výsledků voleb do Státní dumy a taktika vůči dumě samé; 4. ozbrojené povstání; 5. partyzánské akce; 6. prozatímní revoluční vláda a revoluční samospráva; 7. vztah k sovětům dělnických zástupců; 8. odbory; 9. vztah k rolnickému hnutí; 10. vztah k různým demokratickým stranám a organizacím, které nejsou sociálně demokratické; 11. stanovisko k požadavku samostatného ústavodárného shromáždění pro Polsko v souvislosti s národnostní otázkou ve stranickém programu; 12. organizace strany; 13. sloučení s národními sociálně demokratickými organizacemi (se Sociální demokracií Království polského a Litvy, Lotyšskou sociálně demokratickou dělnickou stranou a Bundem); 14. zprávy o činnosti; 15. volby. Tento pořad jednání však nebyl zcela vyčerpán. Sjezd projednal tyto otázky: 1. revize agrárního programu; 2. zhodnocení současné situace a třídní úkoly proletariátu; 3. vztah ke Státní dumě; 4. ozbrojené povstání; 5. partyzánské akce; 6. sloučení s národními sociálně demokratickými stranami a 7. stanovy strany.

Kolem všech bodů sjezdového jednání se rozpoutal prudký boj mezi menševiky a bolševiky. Lenin přednesl referáty a diskusní příspěvky o agrární otázce, o současné situaci a třídních úkolech proletariátu, o vztahu ke Státní dumě, o ozbrojeném povstání i o jiných otázkách; byl rovněž členem komise pro vypracování návrhu stanov SDDSR.

Bolševický návrh agrárního programu zdůvodnil Lenin již před sjezdem ve své práci Revize agrárního programu dělnické strany, která byla delegátům sjezdu rozdána. Podstatou Leninova agrárního programu byl požadavek konfiskace veškeré statkářské půdy a nacionalizace veškeré půdy, tj. zrušení soukromého vlastnictví půdy a předání veškeré půdy do vlastnictví státu. Cílem tohoto agrárního programu bylo získat rolnictvo jako spojence proletariátu pro revoluci, pro boj za úplné vítězství buržoazně demokratické revoluce a za vytvoření podmínek pro přechod k revoluci socialistické.

Menševici hájili program municipalizace půdy, znamenající přechod statkářské půdy do rukou místních samosprávních orgánů (municipalit), od nichž by si pak rolníci půdu pronajímali. Program municipalizace byl politicky škodlivý, protože místo výzvy k revolučním akcím zaséval škodlivé iluze, že je možné agrární otázku vyřešit pokojnou cestou při zachování reakční ústřední vlády. Lenin proto menševický program municipalizace ostře kritizoval, poukazyval na jeho nesprávnost a škodlivost pro revoluční hnutí. Po úporném boji schválil sjezd většinou hlasů menševický agrární program municipalizace půdy s řadou upřesňujících formulací přijatých na nátlak bolševiků. Sjezd schválil rovněž menševické rezoluce o Státní dumě a ozbrojeném povstání. V otázce vztahu k buržoazním stranám se omezil na to, že potvrdil rezoluci mezinárodního amsterdamského kongresu. Bez projednání schválil kompromisnickou rezoluci o odborech a rezoluci o vztahu k rolnickému hnutí.

Sjezd schválil Leninovu formulaci prvního článku stanov, čímž anuloval oportunistickou formulaci Martovovu; poprvé tak byla ve stanovách zakotvena bolševická formulace o demokratickém centralismu.

Sjezd rovněž schválil usnesení o sloučení se Sociální demokracií Království polského a Litvy a s Lotyšskou sociálně demokratickou dělnickou stranou, jež se staly součástí SDDSR jakožto územní organizace působící mezi proletariátem všech národů a národností na daném území. Schválil také návrh podmínek pro sloučení s Bundem, ale ve zvláštní rezoluci se rozhodně vyslovil proti organizaci proletariátu podle národnostní příslušnosti. Z podnětu Ukrajinské sociálně demokratické dělnické strany se na sjezdu jed-

nalo o jejím sloučení s SDDSR, avšak vzhledem k maloburžoaznímu, nacionalistickému charakteru USDDS se v této otázce nedospělo k dohodě.

Do ústředního výboru byli na sjezdu zvoleni 3 bolševici a 7 menševiků. Redakci ústředního orgánu strany, listu Social-demokrat, tvořili pouze menševici.

Sjezd vešel do dějin strany jako „sjednocovací“ sjezd, avšak došlo na něm pouze k formálnímu sjednocení SDDSR. Ve skutečnosti prosazovali menševici i bolševici na nejdůležitější otázky revoluce vlastní názory a vlastní platformu a de facto tvořili dvě strany. Boj na sjezdu odhalil stranickým masám zásadní názorové rozdíly mezi bolševiky a menševiky. Sjezdové materiály umožňovaly členům strany i uvědomělým dělníkům orientovat se v ideovém boji, jasněji a hlouběji pochopit revoluční linii bolševiků.

Ohled po sjezdu napsal Lenin jménem bolševických delegátů provolání ke straně a Zprávu o sjednocovacím sjezdu SDDSR (Dopis petrohradským dělníkům) (viz Sebrané spisy 13, Praha 1983, s. 25–93), v nichž principiálně zhodnotil usnesení IV. sjezdu a demaskoval oportunismus menševiků. — 37

• *II. státní дума* byla svolána 20. února (5. března) 1907. Její složení bylo levější než složení I. dumy, i když nerovné a nepřímé volby probíhaly v atmosféře vojenských polních soudů a represálií. Byl to důsledek výraznější diferenciaci stran, růstu třídního uvědomění mas a také účasti bolševiků ve volbách.

Složení dumy svědčilo o zesílení vlivu krajních stran: jednak sociálních demokratů a narodnických skupin a jednak pravice, a to na úkor kadetů. Rozdělení členů II. státní dumy podle politických skupin vypadalo takto: 54 příslušníků pravice, tj. monarchistů a okťabristů, 99 kadetů a s nimi sympatizujících, 76 zástupců stran neruských národů a národností, 50 nestraníků, 17 za kozáckou skupinu, 16 lidových socialistů, 37 eserů, 104 trudovici a 65 sociálních demokratů. Vzhledem k ústupu revoluce měla II. дума menší politický význam, přestože byla svým složením levěji orientovaná.

Pravicové strany ve II. dumě ve všech směrech bezvýhradně podporovaly politiku carské vlády. Rovněž kadeti, jejichž kontra-revolučnost se v době II. dumy definitivně potvrdila, byli pro dohodu se samoděržavím.

V sociálně demokratické frakci II. dumy měli převahu menševici. V činnosti frakce se projevila oportunistická taktika menševiků, kteří byli zastánci bloků s kadety a podporovali v lidu konstituční iluze. Lenin kritizoval chyby sociálně demokratické frakce v dumě, poukazoval na nesoulad názorů mezi většinou sociální demokra-

cie v Rusku a jejími zástupci v dumě. Bolševici využívali dumy k demaskování carismu a zárcovské úlohy kontrarevoluční buržoazie, hlásali a propagovali revoluční program strany, snažili se vymanit rolnictvo z vlivu liberálů a vytvořit v dumě revoluční blok zástupců dělnické třídy a rolnictva. Linie bolševiků byla novou, revoluční marxistickou linií činnosti zástupců proletariátu v parlamentních institucích. Menševici však uplatňovali v dumě oportunistickou taktiku podpory kadetů.

Hlavní otázkou projednávanou ve II. dumě byla stejně jako v I. dumě agrární otázka. Dále projednávala дума na svých zasedáních rozpočet, pomoc hladovějícím a otázku amnestie.

Když bylo zřejmé, že se revoluci nedostává sil, rozhodla se carská vláda dumu rozehnat. 3. červnem 1907, kdy byla II. státní дума rozpuštěna, začalo období reakce (viz poznámku 4). — 39

- ¹⁰ *Kadeti* — členové Konstitučně demokratické strany, hlavní strany ruské liberálně monarchistické buržoazie. Tato strana vznikla v říjnu 1905; tvořili ji představitelé buržoazie, činitelé zemstev z řad statkářů a příslušníci buržoazní inteligence. Význačnými činiteli kadetů byli P. N. Miljukov, S. A. Muromcev, V. A. Maklakov, A. I. Šingarjov, P. B. Struve, F. I. Rodičev a další. Aby oklamali široké vrstvy pracujících, říkali si kadeti neprávem „strana svobody lidu“, avšak ve skutečnosti jejich požadavky končily u konstituční monarchie. Za svůj hlavní úkol považovali boj proti revolučnímu hnutí a šlo jim o to, aby se podíleli na moci společně s carem a feudálními statkáři. Za první světové války aktivně podporovali expanzivní zahraniční politiku carské vlády. V únorové buržoazně demokratické revoluci se pokoušeli zachránit monarchii. V buržoazní prozatímní vládě, kde měli vedoucí postavení, prosazovali protilidovou kontrarevoluční politiku vyhovující zájmům amerických, anglických a francouzských imperialistů. Po Říjnové revoluci se stali nesmiřitelnými nepřáteli sovětské moci a zúčastnili se všech ozbrojených kontrarevolučních akcí a intervenčních tažení. Po porážce interventů a bělogvardějců pokračovali ve své kontrarevoluční činnosti v emigraci. — 39
- ¹¹ *Tovarišč* — buržoazní deník; vycházel od 15. (28.) března 1906 do 30. prosince 1907 (12. ledna 1908) v Petrohradě. Formálně nebyl tento list orgánem žádné strany, ale fakticky byl mluvčím levicových kadetů. Úzce s ním spolupracovali S. N. Prokopovič a J. D. Kuskovová. Přispívali do něj také menševici. — 40
- ¹² *Leták ÚV* — Dopis stranickým organizacím č. 1 [280], napsaný v sou-

vislosti se státním převratem z 3. června. Psalo se v něm: „Proletariát a revoluční sociální demokracie, která vyjadřuje jeho zájmy, nemohou nechat bez odpovědi, bez protestu tento násilný čin vlády. Sociální demokracie bude nadále pokračovat v revoluční činnosti.“ ÚV SDDSR nevyzýval stranické organizace k nějaké bezprostřední akci, ale „k podpoře a rozvíjení spontánně vznikajících masových akcí a k převzetí iniciativy v těch případech, kdy lze důvodně počítat s aktivní a energickou podporou širokých mas“. — 44

¹³ Viz dopis K. Marxe L. Kugelmannovi z 3. března 1869 (K. Marx - B. Engels, Spisy 32, Praha 1970, s. 672—674). — 47

¹⁴ Lenin má na mysli Marxovu práci Druhá adresa generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce^[162] — viz K. Marx - B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 304—312. — 49

¹⁵ *Oktabristé* — členové strany Svaz 17. října, jež vznikla v Rusku po uveřejnění carova Manifestu ze 17. (30.) října 1905. Byla to kontrarevoluční strana, která hájila zájmy velkoburžoazie a kapitalisticky hospodařících statkářů. V jejím čele stáli známý moskevský průmyslník a majitel domu A. I. Gučkov a velkostatkář M. V. Rodzjanko. Oktabristé podporovali vnitřní i zahraniční politiku carské vlády. — 51

¹⁶ *Proletarij* — ilegální bolševický týdeník, ústřední orgán SDDSR. Vznikl na základě usnesení III. sjezdu strany. Z rozhodnutí plenárního zasedání ústředního výboru strany 27. dubna (10. května) 1905 byl redaktorem Proletarije jmenován V. I. Lenin.

Proletarij vycházel v Ženevě od 14. (27.) května do 12. (25.) listopadu 1905. Vyšlo celkem 26 čísel. Pokračoval v linii staré leninské Jiskry a v tradicích bolševického listu Vperjod.

Lenin napsal pro tento týdeník asi 90 článků a notickek. Tyto články určovaly politický profil listu, jeho ideový obsah a bolševickou orientaci. Lenin vykonal jako šéfredaktor listu obrovský kus práce. Díky jeho redakční činnosti byly uveřejňované materiály vysoce zásadové, stranické, v nichž byly přesně a jasně formulovány závažné teoretické problémy a vysvětlovány otázky revolučního hnutí.

Stálými spolupracovníky redakce byli V. V. Vorovskij, A. V. Lunačarskij a M. S. Olminskij. Významně se na práci redakce podíleli N. K. Krupská, V. M. Veličkinová a V. A. Karpinskij. Proletarij udržoval úzké spojení s dělnickým hnutím v Rusku, uveřejňoval články a poznámky dělníků, kteří se přímo účastnili

revolučního hnutí. Shromažďování příspěvků z místních organizací a jejich přepravu do Ženevy organizovali V. D. Bonč-Brujevič, S. I. Gusev a A. I. Uljanovová-Jelizarovová. Písemný styk s místními organizacemi a čtenáři udržovaly N. K. Krupská a L. A. Fotijevová.

Proletarij pohotově reagoval na všechny významné události v ruském i mezinárodním dělnickém hnutí a vedl nekompromisní boj proti menševikům a jiným oportunistickým a revizionistickým žvlům.

Proletarij energicky propagoval usnesení III. sjezdu strany a významně se zasloužil o organizační a ideové semknutí bolševiků. Byl to jediný orgán sociální demokracie Ruska, který důsledně obhajoval revoluční marxismus a řešil všechny stěžejní otázky rozvíjející se revoluce v Rusku.

Proletarij měl velký vliv na místní sociálně demokratické organizace. Některé Leninovy články uveřejněné v něm byly přetiskovány v místním bolševickém tisku a vydávaly se jako letáky.

Brzy po Leninově odjezdu do Ruska začátkem listopadu 1905 přestal Proletarij vycházet. Poslední dvě čísla (25. a 26.) vyšla za redakce V. V. Vorovského, ale i do nich napsal Lenin několik článků, které byly uveřejněny až po jeho odjezdu ze Ženevy. — 52

- ¹⁷ *Proletarij* — ilegální bolševický list, který vycházel za Leninovy redakce od 21. srpna (3. září) 1906 do 28. listopadu (11. prosince) 1909. Vyšlo celkem 50 čísel. Na redakční práci se aktivně podíleli I. F. Dubrovinskij, A. V. Lunačarskij, M. F. Vladimírskij a V. V. Vorovskij, technickou stránku vydávání listu zajišťovali A. G. Šlichter, J. S. Šlichterová aj. Prvních 20 čísel bylo připraveno k tisku a vysázeno ve Vyborgu, tisklo se v Petrohradě, ale z konspirativních důvodů se v listu uvádělo, že list vychází v Moskvě. Později se však podmínky pro vydávání ilegálních novin v Rusku natolik zhoršily, že redakce listu byla z rozhodnutí petrohradského a moskevského výboru SDDSR přemístěna do zahraničí, takže čísla 21—40 vyšla v Ženevě a čísla 41—50 v Paříži.

Proletarij byl fakticky ústředním orgánem bolševiků. Všechny hlavní práce v redakci vykonával Lenin. V listu vyšlo přes 100 Leninových článků a poznámek k nejzávažnějším otázkám revolučního boje dělnické třídy. Rozsáhle se v něm komentovaly taktické a všeobecné politické otázky, uveřejňovaly se zprávy o činnosti ÚV SDDSR, usnesení konferencí a plenárních zasedání ÚV, dopisy ÚV o nejrůznějších problémech stranické práce a řada dalších dokumentů. List udržoval úzký styk se stranickými organizacemi v jednotlivých krajích.

V letech stolypinské reakce sehrál Proletarij významnou úlohu v úsilí o zachování a upevnění bolševických organizací, při potírání likvidátorů, otzovistů, ultimatistů a bohostrůjců. Na plenárním zasedání ÚV SDDSR v lednu 1910 se však menševikům podporovaným smířlivci podařilo pod záminkou boje proti frakcionářství prosadit usnesení, jímž bylo vydávání listu zastaveno. — 52

¹⁸ Článek *Památce hraběte Gejdena* byl otištěn v bolševickém sborníku *Hlas života* (Petrohrad 1907) s touto redakční poznámkou: „Tento článek, napsaný už v červnu bezprostředně poté, kdy se v Tovařišči objevily chvalozpěvy na zemřelého, nebyl otištěn z důvodů ‚nezávisejících‘ na autorovi. Když jej nyní redakce zařazuje do tohoto sborníku, předpokládá, že i přes časový odstup neztrácí článek nic na aktuálnosti.“

Formulace důvody „nezávisející“ na autorovi znamenala, že jde o překážky kladené policií a cenzurou. Kromě toho v té době byly bolševické sborníky jedinou publikací, kde bylo možné uveřejnit Leninův článek. Článek není podepsán, ale v obsahu sborníku je autor označen písmeny N. L. — 60

¹⁹ *Russkije vědomosti* — list, který tlumočil názory umírněné liberální inteligence. Vycházel v Moskvě od roku 1863. V 80. a 90. letech do něj přispívali demokratičtí spisovatelé (V. G. Korolenko, M. J. Saltykov-Ščedrin, G. I. Uspenskij aj.); byly v něm uveřejňovány práce liberálních narodníků. V roce 1905 byl orgánem pravého křídla kadetské strany. Lenin konstatoval, že *Russkije vědomosti* svérázně spojovaly „pravicové kadetství s příchutí narodnictví“ (Spisy 19, Praha 1959, s. 127). V roce 1918 byly *Russkije vědomosti* zároveň s jinými kontrarevolučními listy zastaveny. — 60

²⁰ „*Pokojná obnova*“ — politika Strany pokojné obnovy, konstitučně monarchistická organizace velkoburžoazie a statkářů, jež se definitivně ustavila roku 1906 po rozpuštění I. státní dumy. Strana sdružovala levicové okťabristy a pravicové kadety. V čele strany stáli P. A. Gejden, N. N. Lvov, P. P. Rjabušinskij, M. A. Stachovič, D. N. Šipov, J. N. a G. N. Trubečtí aj. Svým programem měla tato strana blízko k okťabristům; hájila zájmy obchodní a průmyslové buržoazie a kapitalisticky hospodařících statkářů. Ve III. státní dumě se Strana pokojné obnovy spojila se Stranou demokratických reforem ve frakci progresistů. — 65

²¹ Jde o statkáře Pěnočkina z Turgeněvovy povídky *Starosta*. — 66

²² Lenin cituje Goethovo dílo *Zahme Xenien* [Krotké Xenie]. — 67

²³ *Petrohradská městská konference SDDSR* se konala ve finském městě Terioky 8. a 14. (21. a 27.) července 1907. Zprávy o jednání konference nebyly nalezeny. Na prvním zasedání bylo přítomno 61 delegátů s rozhodujícím hlasem a 21 s hlasem poradním.

Nejdůležitější otázkou projednávanou na konferenci byla účast ve volbách do III. dумы a boj proti snahám bojkotovat III. dumu, které v petrohradské organizaci SDDSR převládly.

Referát o postoji k volbám do III. dумы přednesl Lenin. Konference schválila jeho návrh nebojkotovat III. dumu, který Lenin obhajoval ve svých příspěvcích a v referátě přednesených na této konferenci. — 68

²⁴ *III. konference SDDSR (II. celoruská)* se konala ve finském městě Kotka ve dnech 21.—23. července (3.—5. srpna) 1907. Zúčastnilo se jí 26 delegátů, z toho 9 bolševiků, 5 menševiků, 5 polských sociálních demokratů, 5 bundovců a 2 lotyšští sociální demokraté. Mezi delegáty byli V. I. Lenin, F. E. Dzeržinskij, A. V. Lunačarskij, Rosa Luxemburová aj. Kromě delegátů byli na konferenci přítomni členové a kandidáti ústředního výboru strany zvolení na V. (londýnském) sjezdu. Svolání mimořádné konference (dva měsíce po V. sjezdu strany) si vynutila změněná politická situace po kontrarevolučním převratu z 3. června a volbách do III. dумы. Na programu konference byla účast ve volbách do III. dумы, volební dohody s jinými stranami, volební platforma a celoruský sjezd odborů. K prvnímu bodu byly předneseny tři referáty: za bolševiky mluvil Lenin (proti bojkotu) a A. Bogdanov (pro bojkot) a za menševiky a Bund F. Dan. Konference přijala většinou hlasů za základ rezoluce Leninův návrh obsahující výzvu, aby se strana zúčastnila volební kampaně a bojovala jak proti pravicovým stranám, tak proti kadetům (viz KSSS v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 148—152). Stoupenci bojkotu mezi bolševiky hlasovali po zamítnutí jejich rezoluce pro rezoluci Leninovu.

Pokud jde o volební dohody s jinými stranami, konference se usnesla, že sociální demokraté nebudou v prvním stadiu voleb uzavírat žádné dohody s ostatními stranami. Při opětovném hlasování se připouštěly dohody se všemi stranami levějšími než kadeti. V druhém a dalším stadiu voleb se směly uzavírat dohody se všemi revolučními a opozičními stranami pro boj s pravíci. Avšak v dělnické kurii neměli sociální demokraté uzavírat dohody s jinými stranami s výjimkou národních sociálně demokratických stran,

kteře nebyly součástí SDDSR, a rovněž Polské socialistické strany.

Pokud jde o volební platformu, konference navrhla ústřednímu výboru, aby ji vypracoval na základě rezoluce o účasti ve volbách do III. státní dумы.

Jednání o celoruském sjezdu odborů se ve skutečnosti omezilo na jednání o vztahu mezi dělnickou třídou a odbory, protože menševici se pokusili revidovat usnesení V. (londýnského) sjezdu o stranickosti odborů. Na konferenci byly předneseny dva referáty, z nichž jeden hájil zásadu stranickosti odborů a druhý jejich neutralitu. Na základě referátů byly vypracovány 4 návrhy rezoluce (bolševický, menševický a dva kompromisnické). Konference rozhodla, aby všechny předložené návrhy rezoluce k této otázce byly postoupeny jako materiál ústřednímu výboru SDDSR. Základem bolševického návrhu byl návrh Leninův (viz KSSS v rezolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 153—154).

Protokol z konference a Leninův referát nebyly nalezeny. Z Leninových dokumentů se zachoval koncept projevu a původní návrh rezoluce proti bojkotu voleb do III. státní dумы atd. Byly uveřejněny v roce 1933 v publikaci *Leninskij sbornik XXV.* (Viz též tento svazek, oddíl Přípravné materiály.) Usnesení III. konference SDDSR byla vydána jako leták ÚV SDDSR pod názvem *Zpráva o konferenci strany z 21., 22. a 23. července 1907.*

III. konference SDDSR (II. celoruská) stanovila základy taktiky strany v nové historické situaci, v období stolypinské reakce. — 71

²⁵ *Zákon z 11. (24.) prosince 1905* — volební zákon pro volby do I. státní dумы, který carská vláda vydala jako určitý ústupek dělníkům v době, kdy vrcholilo moskevské ozbrojené povstání. Na rozdíl od ustanovení o „poradní“ Bulyginově dumě (z 6. srpna 1905) měla být podle tohoto zákona vytvořena „zákonodárná“ дума. K dosavadním volebním kuriím — statkářské, městské (buržoazie) a rolnické — přibyla podle zákona i kurie dělnická a při zachování celkového počtu volitelů za městskou kurii se zároveň rozšiřovalo složení městských voličů. Volby nebyly všeobecné, neboť více než 2 milióny mužů pracujících v drobných podnicích, dále bezzemci, příslušníci kočovných národů, osoby ve vojenské službě, mládež do 25 let a také ženy neměli volební právo. Volby nebyly rovné. Celý volební systém měl třídní charakter, o čemž svědčily tyto ukazatele: jeden volitel připadal na 2000 voličů statkářské kurie, na 7000 voličů městské kurie, na 30 000 voličů rolnické kurie a na 90 000 voličů kurie dělnické, tj. jeden hlas statkáře byl roven 3 hlasům představitelů městské buržoazie, 15 hlasům

rolníků a 45 hlasům dělníků. Volitelé za dělnickou kurii tvořili pouze 4 % volitelů do Státní dumy. V dělnické kurii mohli volit dělníci z podniků, které zaměstnávaly nejméně 50 dělníků, přičemž podniky s počtem od 50 do 1000 dělníků vysílaly jednoho zmocněnce a velké podniky jednoho zmocněnce na každých tisíc osob. Volby nebyly přímé, nýbrž několikastupňové. Pro dělníky byl stanoven třístupňový, pro rolníky čtyřstupňový volební systém. Fakticky nebyly volby ani tajné.

Zákon z 11. (24.) prosince zajišťoval v dumě drtivou převahu statkářům a kapitalistům. Lenin jej považoval za „nejhrubší paskvil lidového zastupitelského orgánu“ (Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 220). — 73

- ²⁶ *Nestraničtí progresisté* — politické seskupení ruské liberálně monarchistické buržoazie, která se při volbách do státních dum a v dumách pokoušela sjednotit pod heslem „nestraničtosti“ příslušníky různých buržoazních a velkostatkářských stran a skupin.

Ve III. státní dumě vytvořili progresisté frakci ze zástupců stran pokojné obnovy a demokratických reforem. V obavách z nového výbuchu revoluce kritizovali „radikálnost“ carské vlády, která svou neústupností vytvářela podle jejich názoru živnou půdu pro činnost levicových revolučních sil. Při volbách do IV. státní dumy v roce 1912 se spojili s kadety a pomáhali jim svou zdánlivou nestraničtostí získávat hlasy buržoazních voličů, stoupenců zákona z 3. června.

V listopadu 1912 vytvořili progresisté samostatnou politickou stranu s tímto programem: umírněná ústava založená na censu, drobné reformy, jmenování vládního kabinetu odpovědného dumě, potlačení revolučního hnutí.

Za první světové války strana progresistů zvýšila svou aktivitu, požadovala změny ve vojenském velení, mobilizaci průmyslu pro potřeby fronty a „vládní kabinet odpovědný dumě“ se zástupci ruské buržoazie. Po únorové buržoazně demokratické revoluci vstoupili někteří vůdcové této strany do prozatímní vlády. Po Říjnové revoluci bojovala strana progresistů proti sovětské moci. — 75

- ²⁷ *Obrazovanije* — legální literární a společenskopolitický měsíčník. Vycházel v Petrohradě v letech 1892—1909. V letech 1902—1908 uveřejňoval články sociálních demokratů. Ve 2. čísle z roku 1906 byla uveřejněna V.—IX. kapitola Leninovy práce *Agrární otázka a „kritikové Marxe“* (Sebrané spisy 5, Praha 1981, s. 167—231). —

- ²⁸ *Bureninovým listem* nazýval Lenin černosotňovsko-monarchistický list *Novoje vremja*. Burenin, spolupracovník tohoto listu, nevybíravým způsobem útočil proti představitelům všech pokrokových směrů společenského myšlení.

Novoje vremja — deník, vycházel v Petrohradě v letech 1868—1917. Patřil různým vydavatelům a několikrát změnil svou politickou orientaci. Zpočátku byl umírněně liberální, od roku 1876, kdy se jeho vydavatelem stal A. S. Suvorin, se změnil v orgán reakčních šlechtických a byrokratických kruhů. Od roku 1905 byl orgánem černosotňovců. Po únorové buržoazně demokratické revoluci podporoval kontrarevoluční politiku prozatímní vlády a štvál proti bolševikům. 26. října (8. listopadu) 1917 byl vojenským revolučním výborem při petrohradském sovětu zastaven. Lenin označoval *Novoje vremja* za vzor prodejných novin. — 80

- ²⁹ *Trudovici* (*Trudovická skupina*) — skupina maloburžoazních demokratů ve Státní dumě, jež se skládala z rolníků a příslušníků narodnický smýšlející inteligence. Trudovickou frakci vytvořili v dubnu 1906 rolničtí poslanci v I. státní dumě.

Trudovici žádali zrušení všech stavovských a národnostních omezení, demokratizaci zemstevní a městské samosprávy a všeobecné volební právo pro volby do Státní dumy. Agrární program trudoviků vycházel z narodnických zásad rovného užívání půdy, požadoval vytvoření celonárodního půdního fondu ze státní, úřední, carské, klášterní a církevní půdy a rovněž ze statkářské půdy, pokud výměra jednotlivých usedlostí přesahovala stanovenou pracovní normu; za vyvlastněnou statkářskou půdu měla být vyplácela určitá náhrada. V. I. Lenin konstatoval, že typický trudovik je rolník, kterému „nejsou cizí snahy o kompromis s monarchií, snahy spokojit se *svým* kouskem půdy v rámci buržoazního zřízení, ale nyní věnuje své hlavní síly boji proti statkářům o půdu, boji proti feudálnímu státu za demokracii“ (Sebrané spisy 14, Praha 1983, s. 45—46).

V dumě trudovici kolísali mezi kadety a sociálními demokraty. Vyplývalo to z jejich třídní povahy drobných vlastníků. Ale protože trudovici byli představiteli širokých vrstev rolnictva, uplatňovali bolševici v dumě vůči nim taktiku dlíčích dohod v zájmu společného boje proti kadetům a carskému absolutismu. V roce 1917 se Trudovická skupina sloučila s Lidovou socialistickou stranou práce a aktivně podporovala prozatímní buržoazní vládu. Po Říjnové revoluci přešli trudovici do tábora kontrarevoluční buržoazie. — 82

- ³⁰ *Reč* — deník, ústřední orgán kadetské strany. Vycházel v Petrohradě od 23. února (8. března) 1906. Jeho faktickými redaktory byli P. N. Miljukov a I. V. Gessen, jejich nejbližšími spolupracovníky M. M. Vinaver, P. D. Dolgorukov a P. B. Struve. Vydávání listu zastavil 26. října (8. listopadu) 1917 vojenský revoluční výbor petrohradského sovětu. Do srpna 1918 vycházela *Reč* pod názvy *Naša reč*, *Svobodnaja reč*, *Věk*, *Novaja reč* a *Naš věk*. — 82
- ³¹ *Rada spojené šlechty* — kontrarevoluční organizace feudálních statkářů, která se ustavila v květnu 1906 na prvním sjezdu zástupců guberniálních šlechtických společností. Existovala do října 1917. Jejím hlavním úkolem bylo obhajovat samoděržaví, velkostatkářské vlastnictví půdy a šlechtické výsady. V čele organizace stál hrabě A. A. Bobrinskij, kníže N. F. Kasatkin-Rostovskij, hrabě D. A. Olšufjev, V. M. Puriškevič aj. Lenin nazýval Radu spojené šlechty „radou spojených feudálů“. Z této organizace se ve skutečnosti stal polovládní orgán, který vládu nutil vydávat zákony a nařízení obhajující zájmy statkářů. V období III. státní dumy zasedala řada členů Rady spojené šlechty ve Státní radě a v ústředních černošotňovských organizacích. — 83
- ³² *Lidoví socialisté* (enesové) — členové maloburžoazní Lidové socialistické strany práce, která se v roce 1906 odštěpila od pravého křídla strany socialistů-revolucionářů (eserů). Enesové byli pro částečnou nacionalizaci statkářské půdy, která by měla být podle takzvané pracovní normy a za výkupní poplatky rozdělena mezi rolníky, a pro vytvoření bloku s kadety. Lenin je proto nazýval „sociálkadety“, „maloburžoazními oportunisty“ a „eserskými menševiky“, kolísajícími mezi kadety a esery, a zdůrazňoval, že se tato strana „velice málo liší od kadetů, neboť vyškrtává z programu republiku i požadavek veškeré půdy“ (Sebrané spisy 14, Praha 1983, s. 44). V čele strany stáli N. F. Anněnskij, V. A. Mjakotin, A. V. Pešechonov aj. Po únorové buržoazně demokratické revoluci se strana lidových socialistů spojila s trudoviky a aktivně podporovala buržoazní prozatímní vládu, do níž vyslala své zástupce. Po Říjnové revoluci se enesové účastnili kontrarevolučních spiknutí a ozbrojených akcí proti sovětské moci. V době zahraniční vojenské intervence a občanské války se strana rozpadla. — 87
- ³³ *Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu* (VII. kongres II. internacionály) se konal ve dnech 18.–24. srpna 1907. Na kongresu bylo přítomno 886 delegátů zastupujících socialistické strany a odbory. Zastoupení delegátů z jednotlivých zemí bylo následující-

cí: z Anglie 123, z Francie 78, z Itálie 13, z Maďarska 25, z Polska 23, z Rakouska 75, z českých zemí 41, z USA 20 atd. Obzvláště početná byla německá delegace — měla 289 členů. Z velké části ji tvořili odboroví funkcionáři, což se výrazně projevilo na stanovisku Sociálně demokratické strany Německa při projednávání a schvalování kongresových rezolucí.

V ruské delegaci bylo 37 sociálních demokratů, 21 eserů a 7 zástupců odborů. Z 20 rozhodujících hlasů ruské delegace dostali 10 hlasů sociální demokraté (4,5 bolševici, 2,5 menševici a po jednom hlasu bundovci, lotyšští a arménští sociální demokraté), 7 hlasů získali eseri a 3 hlasy zástupci odborů. Členy bolševické delegace byli V. I. Lenin, A. A. Bogdanov, M. Cchakaja, I. P. Goldenberg (Meškovskij), B. A. Knunjanc, M. M. Litvinov, A. V. Lunačarskij, N. A. Semaško aj.

Kongres projednával tyto otázky: 1. Militarismus a mezinárodní konflikty, 2. Vztah mezi politickými stranami a odbory, 3. Kolo-niální otázka, 4. Přistěhovalectví a vystěhovalectví dělníků a 5. Vo-lební právo žen.

Lenin svolal několik porad bolševických delegátů kongresu, na nichž byl stanoven postup bolševiků v sociálně demokratické sekci, v ruské delegaci a na kongresu. Zúčastnil se zasedání sociálně de-mokratické sekce, v níž vystupoval proti oportunistické linii men-ševiků, a zasedání ruské delegace, kde hájil stanovisko SDDSR proti eserům.

Během kongresu vykonal Lenin velmi mnoho pro sjednocení levicových sil v mezinárodní sociální demokracii a rozhodně vystu-poval proti oportunistům a revizionistům. Porady s představiteli levice (C. Zetkinovou, R. Luxemburgovou, L. Tyszkem, G. Le-debourem aj.) byly prvním krokem ke sjednocení revolučních marxistů v mezinárodním socialistickém hnutí v období imperialis-mu.

Hlavní práce kongresu se soustřeďovala v komisích, kde se vy-pracovávaly návrhy rezolucí pro plenární zasedání. Lenin pracoval v komisi pro otázky militarismu a mezinárodních konfliktů. Při projednávání Bebelova návrhu rezoluce Lenin svými pozměňova-cími návrhy, které podporovali představitelé polské sociální demo-kracie, dosáhl toho, že návrh byl podstatně změněn v duchu re-volučního marxismu. Nejdůležitější úprava, která zásadně změnila návrh rezoluce, byla tato: „Jestliže válka přece jen vypukne, musí se (dělnická třída v jednotlivých zemích a její představitelé v par-lamentech — *Red.*) ... všemi prostředky snažit využít hospodář-ské a politické krize způsobené válkou k probuzení lidových mas a urychlit pád třídní nadvlády kapitalistů“ (Proletarij, č. 17 z 20.

října 1907, s. 6). Tuto tezi potvrdil kodaňský kongres v roce 1910 a v roce 1912 byla pojata do rezoluce basilejského kongresu.

Schválení rezoluce Militarismus a mezinárodní konflikty bylo velkým vítězstvím revolučního křídla nad oportunistickým v mezinárodním dělnickém hnutí.

Na kongresu se rozvinul ostrý boj také kolem koloniální otázky. Oportunistická většina komise v čele s holandským „socialistou“ van Kolem předložila přes protesty menšiny návrh rezoluce, v němž se říkalo, že kongres nemusí zásadně odsuzovat každou koloniální politiku, která může za socialismu sehrát civilizační úlohu. Van Kol, který označil koloniální politiku Holandska za vzor, prohlásil na kongresu, že i v budoucnu musí socialisté jít k „divokým národům“ nejen se stroji a jinými kulturními vymoženostmi, ale i se zbraněmi. Oportunistický návrh rezoluce podpořila většina německé delegace. Zmařit přijetí rezoluce komise a schválit takové pozměňovací návrhy, které fakticky změnily její obsah, se podařilo jen díky úsilí ruských, polských a nepatrné části německých, francouzských a anglických socialistů a rovněž úsilím všech socialistů z malých zemí, které neměly kolonie. Rezoluce o koloniální otázce schválená na kongresu přímo a bezvýhradně odsoudila veškerou koloniální politiku.

V komisi pracující na rezoluci o přistěhovalectví a vystěhovalectví dělníků vystoupili oportunisté na obranu úzce kastovních zájmů dělnické aristokracie v USA a v Austrálii s požadavkem, aby do těchto zemí bylo zakázáno přistěhovalectví čínských a japonských proletářů, protože prý nejsou schopni se organizovat. Zastánci tohoto požadavku na plenárním zasedání otevřeně nevystoupili, proto k této otázce schválil kongres rezoluci odpovídající požadavkům revoluční sociální demokracie, požadavkům výchovy dělníků všech zemí v duchu internacionalismu.

Lenin považoval za velmi významné, že kongres schválil rezoluci o vztahu mezi odbory a politickou stranou dělnické třídy. V kongresové komisi podporoval Leninovu myšlenku o stranicosti odborů A. V. Lunačarskij. Přes nesouhlas pravého křídla schválil kongres rezoluci potvrzující zásadu stranicosti odborů.

Lenin poukazoval na význam rezolucí schválených ve Stuttgartu a nabádal bolševiky, aby je všude propagovali a nezapomínali přitom vysvětlovat, jak probíhal boj mezi revolučním a oportunistickým směrem na kongresu. — 88

³⁴ V 17. čísle listu Proletarij, v němž byl otištěn tento článek, byly zveřejněny také rezoluce mezinárodního socialistického kongresu ve Stuttgartu. — 88

³⁵ Viz K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1953, s. 627–628. — 90

³⁶ *Fabiánská společnost* — anglická reformistická organizace založená roku 1884. Byla pojmenována podle římského vojevůdce z 3. století před n. l. Quinta Fabia Maxima Verrucosa zvaného Cunctator [Váhavec], protože volil ve válce s Hannibalem vyčkávací taktiku a vyhýbal se rozhodujícím bojům. Členy Fabiánské společnosti byli převážně představitelé buržoazní inteligence — vědci, spisovatelé a politikové (jako například S. a B. Webbovi, G. B. Shaw, R. MacDonald aj.); popírali nutnost třídního boje proletariátu a socialistické revoluce a tvrdili, že přechod od kapitalismu k socialismu je možný pouze pomocí drobných reforem a postupných přeměn společnosti. Fabiánská společnost, odmítající marxismus, se stala jedním z center, odkud se šířily oportunistické a sociálšovinistické názory v anglickém dělnickém hnutí. V. I. Lenin charakterizoval fabianismus jako „směr krajního oportunismu“ (tento svazek, s. 348). V roce 1900 vstoupila Fabiánská společnost do labouristické strany. „Fabiánský socialismus“ je jedním ze zdrojů labouristické ideologie. — 90

³⁷ *Die Gleichheit* — sociálně demokratický čtrnáctideník, zpočátku orgán dělnického hnutí žen v Německu, později mezinárodního ženského hnutí. Vycházel ve Stuttgartu v letech 1890–1925; od roku 1892 do roku 1917 jej redigovala C. Zetkinová. — 91

³⁸ Článek *Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu* napsal Lenin na návrh vydavatelství Zerno, které se pokusilo využít publikace Kalendář pro každého na rok 1908^[82] jako legální možnosti ke zveřejnění ilegálního materiálu. Vydavatelství poslalo Leninovi podrobný návrh kalendáře a seznam spolupracovníků. Byli to N. N. Baturin, M. S. Olminskij a N. A. Rožkov. Kalendář pro každého vysvětloval ekonomickou a politickou situaci v Rusku, činnost II. státní dумы, zahraniční politiku, činnost odborů, stávkové hnutí, postavení rolnictva, uveřejnil kroniku revolučního boje v Rusku v 19. a na počátku 20. století. Kalendář vyšel v nákladu 60 000 výtisků a byl rozšiřován v továrnách, závodech, v armádě a v námořnictvu (s výjimkou několika desítek výtisků, které zkonfiskovala policie). — 96

³⁹ Srov. K. Marx-B. Engels, *Spisy* 36, Praha 1973, s. 561. — 99

⁴⁰ *Vorwärts* — deník, ústřední orgán Sociálně demokratické strany Německa. Na základě usnesení sjezdu strany v Halle vycházel od

roku 1891 v Berlíně jako pokračování listu Berliner Volksblatt (vycházejícího od roku 1884 pod názvem Vorwärts. Berliner Volksblatt). Engels bojoval v tomto listu proti nejružnějším projevům oportunistů. Od druhé poloviny devadesátých let, po Engelsově smrti, se listu zmocnilo pravé křídlo strany a redakce soustavně uveřejňovala články oportunistů. Vorwärts vysvětloval tendenčně boj proti oportunismu a revizionismu v SDDSR, podporoval ekonomisty a později, po rozštěpení strany, menševiky. V období reakce uveřejňoval pomlouvačné články Trockého, aniž umožnil Leninovi a jiným bolševikům tyto pomluvy vyvracet a objektivně zhodnotit situaci ve straně. Za první světové války Vorwärts zastával sociálšovinistické stanovisko; po Říjnové revoluci se stal jedním z center protisovětské propagandy. Jeho vydávání bylo zastaveno v roce 1933. — 101

⁴¹ *Polští sociální demokraté* — členové Sociální demokracie Království polského a Litvy (SDKPaL), revoluční strany polské dělnické třídy, která se ustavila v roce 1893 nejprve jako Sociální demokracie Království polského. Od srpna 1900, po sjezdu sociálně demokratických organizací Království polského a Litvy, na němž se polští sociální demokraté sloučili s částí litevských sociálních demokratů, se nazývala Sociální demokracie Království polského a Litvy (SDKPaL). Zásluhou strany bylo, že polské dělnické hnutí orientovala na spojenectví s ruským dělnickým hnutím a na potírání nacionalismu.

Za revoluce 1905—1907 prosazovala SDKPaL hesla blízká k heslům bolševické strany a zaujímala nekompromisní postoj vůči liberální buržoazii. Zároveň se SDKPaL dopouštěla řady chyb, nepochopila Leninovu teorii socialistické revoluce, nechápala vedoucí úlohu strany v demokratické revoluci, podceňovala úlohu rolnictva jako spojence dělnické třídy a význam národně osvobozenického hnutí. Lenin kritizoval mylné názory SDKPaL, zároveň však poukazoval na její zásluhy o polské revoluční hnutí. Konstatoval, že polští sociální demokraté „založili poprvé v Polsku čistě proletářskou stranu a vyhlásili nanejvýš důležitou zásadu co nejužšího svazku polského a ruského dělníka v jejich třídním boji“ (Spisy 20, Praha 1959, s. 441). Na IV. (sjednocovacím) sjezdu SDDSR byla SDKPaL jako územní organizace přijata do SDDSR.

SDKPaL uvítala Říjnovou revoluci a rozvinula boj za vítězství proletářské revoluce v Polsku. V prosinci 1918 se na sjednocovacím sjezdu SDKPaL a PSS-levice sloučily a vytvořily Komunistickou dělnickou stranu Polska.

Polská socialistická strana (PSS) (Polska Partia Socjalistyczna) — reformistická nacionalistická strana, založená v roce 1892. Vystupovala pod heslem boje za nezávislost Polska a pod vedením Piłsudského a jeho stoupenců prováděla separatistickou a nacionalistickou propagandu mezi polskými dělníky, které se snažila odvrátit od společného boje s ruskými dělníky proti samodržaví a kapitalismu.

Po celou dobu trvání PSS vznikaly v jejích řadách pod tlakem prostých dělníků levicové skupiny. Některé z nich se později přimkly k revolučnímu křídlu polského dělnického hnutí.

V roce 1906 se PSS rozštěpila na PSS-levici a na šovinistickou pravici, takzvanou PSS-revoluční frakci.

Pod vlivem SDDSR(b) a Sociální demokracie Království polského a Litvy postupně přecházela PSS-levice na důsledně revoluční pozice. Za první světové války se většina členů PSS-levice hlásila k internacionalismu a v prosinci 1918 se sloučila se SDKPaL. Sloučené strany vytvořily Komunistickou dělnickou stranu Polska (od roku 1925 se nazývala Komunistická strana Polska).

Za první světové války pravicová část PSS pokračovala ve své nacionálně šovinistické politice. Na území Haliče zformovala polské legie, které potom bojovaly na straně rakousko-německého imperialismu. Po vzniku polského buržoazního státu se pravicová PSS spojila v roce 1919 s organizacemi PSS na polském území, jež bylo předtím obsazeno Německem a Rakouskem, a přijala opět název *Polská socialistická strana*. Získala rozhodující vliv ve vládě a zasadila se o to, aby moc přešla do rukou polské buržoazie. Soustavně prováděla protikomunistickou propagandu a podporovala agresivní politiku namířenou proti Sovětskému Rusku, politiku anexe a utlačování západní Ukrajiny a západního Běloruska. Jednotlivé skupiny PSS, které s touto politikou nesouhlasily, vstupovaly do Komunistické strany Polska.

Po fašistickém převratu Piłsudského v květnu 1926 se PSS formálně ocitla v parlamentní opozici. Ve skutečnosti však nikdy aktivně proti fašistickému režimu nebojovala a dál pokračovala ve své protikomunistické a protisovětské propagandě. Levicové síly PSS spolupracovaly v těch letech s polskými komunisty a v četných kampaních podporovaly taktiku jednotné fronty.

Za druhé světové války se PSS znovu rozštěpila. Její pravicová, šovinistická část přijala název *Wolność, Równość, Niepodległość* (Svoboda, Rovnost, Nezávislost) a vstoupila do reakční polské emigrantské „vlády“ v Londýně. Druhá, levicová část PSS, která přijala název *Dělnická strana polských socialistů*, se pod vlivem *Polské dělnické strany* založené v roce 1942 zapojila do národní

fronty boje proti hitlerovským okupantům, bojovala za osvobození Polska od fašistické poroby a usilovala o navázání přátelských styků s SSSR.

Po osvobození východní části Polska od německých okupantů a po vytvoření Polského výboru národního osvobození přijala Dělnická strana polských socialistů v roce 1944 opět název Polská socialistická strana a spolu s Polskou dělnickou stranou se podílela na budování lidově demokratického Polska. V prosinci 1948 se obě strany spojily a vytvořily Polskou sjednocenou dělnickou stranu (PSDS). — 102

- ⁴² *Lotyšští sociální demokraté* — členové Lotyšské sociálně demokratické dělnické strany, založené v červnu 1904 na svém I. sjezdu. Na II. sjezdu v červnu 1905 byl schválen program strany. V letech 1905 až 1907 stála LSDDS v čele revolučních akcí dělníků a připravovala masy na ozbrojené povstání.

Na IV. (sjednocovacím) sjezdu v roce 1906 se jako územní organizace začlenila do SDDSR. Po sjezdu přijala název Sociální demokracie Lotyšského kraje. — 102

- ⁴³ *Arménští sociální demokraté* — členové Arménské sociálně demokratické dělnické organizace („specifická“), ustavené arménskými nacionálfederalisty brzy po II. sjezdu SDDSR. Tito zastánci specifčnosti podmínek každého národa podobně jako bundovci požadovali federativní uspořádání strany, tj. rozdělení proletariátu podle národností, a prohlásili se za jediné mluvčí arménského proletariátu. Svůj nacionalismus hájili tím, že prý „každý národ má své specifické podmínky“. V souvislosti s připravovanou konferencí sociálně demokratických organizací v Rusku v září 1905 Lenin v dopise ústřednímu výboru napsal:

„Zvláště varuji před Arménskou sociálně demokratickou federací. Jestliže jste dali souhlas k tomu, aby se zúčastnila konference, udělali jste osudnou chybu, kterou musíte stůj co stůj napravit. Je to pár ženevských dezorganizátorů, kteří zde vydávají samé stupidity a nemají přitom jakékoli vážné styky s Kavkazem. Není to nic víc než protekční spratek bundovců speciálně vymyšlený k tomu, aby živil kavkazský bundismus... Všichni kavkazští soudruzi jsou proti této smečce dezorganizujících publicistů...“ (Spisy 34, Praha 1959, s. 321.)

Dašnakuthjuni (dašnaci) — členové kontrarevoluční, buržoazně nacionalistické strany Dašnakuthjun; jejím ústředním orgánem byl Drošak. Dašnakuthjun vznikl na počátku devadesátých let

19. století. Bojoval proti revolučnímu hnutí dělníků a rolníků, rozněcoval národnostní nesváry a nepřátelství mezi národy a uskutečňoval politiku národní izolace Arménie.

Za revoluce 1905—1907 reprezentovali dašnací zájmy arménské buržoazie, prováděli politiku národní izolace, odváděli masy arménskému lidu od celoruského revolučního hnutí, a tím značně poškodili dělnické hnutí v Arménii i v celém Zakavkazsku.

Po únorové buržoazně demokratické revoluci v roce 1917 podpořovali dašnací politiku prozatímní vlády.

Po Říjnové revoluci vystoupili dašnací v kontrarevolučním bloku s menševiky, esery a musavatisty proti bolševikům. V letech 1918 až 1920 stáli v čele arménské buržoazně nacionalistické kontrarevoluční vlády; veškerou svou činností přispívali k tomu, aby se z Arménie stala kolonie zahraničních imperialistů a opora britsko-francouzských interventů a ruských bělogvardějců v boji proti sovětské moci. Arménští pracující pod vedením bolševické strany a za podpory Rudé armády v listopadu 1920 dašnací vládu svrhli. Po vítězství sovětské moci byl Dašnacuthjun v Zakavkazsku potřen a zlikvidován. — 102

¹⁴ *Sociálně demokratická federace* (Social-Democratic Federation) byla založena v Anglii roku 1884. Kromě reformistů (Hyndman aj.) a anarchistů k ní patřila skupina revolučních sociálních demokratů, stoupců marxismu (H. Quelch, T. Mann, E. Aveling, Eleanor Avelingová-Marxová aj.), kteří tvořili levé křídlo anglického socialistického hnutí. Engels kritizoval Sociálně demokratickou federaci za dogmatismus a sektářství, za její odtrženost od masového dělnického hnutí v Anglii a ignorování jeho zvláštností. V roce 1907 byla Sociálně demokratická federace přejmenována na Sociálně demokratickou stranu. Ta v roce 1911 společně s levicově orientovanými členy Nezávislé labouristické strany založila Britskou socialistickou stranu. V roce 1920 většina členů této strany sehrála významnou úlohu při založení Komunistické strany Velké Británie. — 102

¹⁵ *Nezávislá labouristická strana* (Independent Labour Party) — anglická reformistická organizace. Založili ji vůdcové „nových tradeunionů“ v roce 1893, v době zesíleného stávkového boje a hnutí anglické dělnické třídy za nezávislost na buržoazních stranách. Vstoupili do ní členové „nových tradeunionů“ a mnoho starých tradeunionistů, příslušníci inteligence a maloburžoazie ovlivnění fabiány. V čele strany stál Keir Hardie. Ve svém programu si strana vytyčila boj za kolektivní vlastnictví všech výrobních prostředků, rozdělování

a směnu zboží, za zavedení osmihodinového pracovního dne, zákaz dětské práce, za zavedení sociálního pojištění a podpory v nezaměstnanosti.

Od samého počátku zaujímala tato strana buržoazně reformistické stanovisko. Hlavní důraz kladla na parlamentní formu boje a parlamentní dohody s liberální stranou. Lenin o Nezávislé labouristické straně napsal, že „ve skutečnosti je to oportunistická strana, která byla vždycky závislá na buržoazii“, že „je ‚nezávislá‘ jen na socialismu, kdežto na liberalismu je velmi závislá“ (Spisy 29, Praha 1955, s. 488; Spisy 18, Praha 1957, s. 360). — 102

- ¹⁶ Na stuttgartském kongresu se Lenin osobně seznámil s C. Zetkinovou, která společně s ostatními levicovými německými sociálními demokraty obhajovala taktiku revolučního marxismu a vystupovala proti oportunistům a revizionistům.

Překlad článku C. Zetkinové Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu Lenin zredigoval a opatřil poznámkami, v nichž vysvětlil podstatu boje proti oportunistickým delegátům kongresu.

Článek C. Zetkinové byl otištěn v bolševickém sborníku Blýskání na časy. Sborníky, které vycházely na přelomu let 1907 a 1908, byly jedinými publikacemi, v nichž mohly být uveřejněny Leninovy práce, protože ústřední orgán list Social-demokrat nemohl vycházet vinou menševiků, kteří za podpory příslušníků polské sociální demokracie a bundovců z ÚV SDDSR brzdili vytvoření redakce tohoto listu. Vydávání bolševického listu Proletarij, přerušené londýnským sjezdem, bylo obnoveno teprve v říjnu 1907, po nezdárných pokusech organizovat vydávání listu Social-demokrat. — 108

- ⁴⁷ V roce 1907 zahájilo vydavatelství Zerno, které vedl M. S. Kedrov, vydávání trojsvazkových sebraných spisů V. I. Lenina se společným názvem *Za 12 let*. V ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS je uložen originál smlouvy o tomto vydání. Z plánovaných tří svazků se podařilo vydat pouze první svazek a první část druhého. V prvním svazku byly práce Ekonomický obsah narodnictví a jeho kritika v knize pana Struveho, Úkoly ruských sociálních demokratů, Pronásledovatelé zemstva a Hannibalové liberalismu, Co dělat?, Krok vpřed, dva kroky vzad, Zemstevní kampaň a plán Jiskry a Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci. První svazek vyšel v listopadu 1907 (na obálce se uváděl rok 1908) a byl brzy zkonfiskován, avšak značnou část nákladu se podařilo zachránit a ilegálně šířit.

Druhý svazek měl obsahovat práce o agrární otázce. Vzhledem k cenzuře bylo rozhodnuto upustit od názvu *Za 12 let* a vydat

druhý svazek ve dvou dílech: v prvním díle uveřejnit legální práce, otištěné v roce 1899 ve sborníku *Ekonomičeskije ečudy i staťji*, a v druhém ilegální práce. Lenin zařadil do druhého svazku právě dokončenou práci *Agrární program sociální demokracie* v první ruské revoluci 1905—1907. Počátkem roku 1908 však vyšel pouze první díl druhého svazku s názvem *Agrární otázka* a obsahoval práce K charakteristice ekonomického romantismu, *Soupis domácí výroby v Permské gubernii za rok 1894/1895* a všeobecné otázky „domáckého“ průmyslu a *Agrární otázka* a „kritikové Marxe“ (kapitoly I—XI). Druhý díl druhého svazku, pro který byl vysázen *Agrární program sociální demokracie* v první ruské revoluci 1905—1907, zkonfiskovala policie v tiskárně a zničila jej.

Do třetího svazku měly být zařazeny programové a polemické články, které vyšly v bolševických orgánech (*Jiskra*, *Vperjod*, *Proletarij*, *Novaja žizň* aj.). Avšak stupňující se represe a pronásledování revoluční literatury cenzurou vydání třetího svazku znemožnily. — 113

⁴⁸ *Novoje slovo* — měsíčník pro vědu, literaturu a politiku. Od roku 1894 jej vydávali v Petrohradě liberální narodníci, na jaře 1897 přešel do rukou legálních marxistů (P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovskij aj.). V době sibiřského vyhnanství uveřejnil V. I. Lenin v časopise *Novoje slovo* práci K charakteristice ekonomického romantismu. Sismondí a naši domácí sismondovci a noticku Na okraj jednoho novinového článku (Sebrané spisy 2, Praha 1980, s. 129 až 263, 420—426). V časopise publikovali G. V. Plechanov, V. I. Zasljučová, L. Martov, A. M. Gorkij aj. V prosinci 1897 carská vláda časopis zastavila. — 115

⁴⁹ *Zarja* — marxistický časopis pro vědu a politiku; v letech 1901 až 1902 jej vydávala legálně ve Stuttgartu redakce *Jiskry*. Celkem vyšla čtyři čísla (tři sešity): 1. číslo v dubnu 1901 (fakticky 23. března podle nového kalendáře), dvojčíslo 2/3 v prosinci 1901 a 4. číslo v srpnu 1902. Úkoly časopisu byly formulovány v Návrhu prohlášení redakce listu *Jiskra* a časopisu *Zarja*, který napsal Lenin v Rusku (viz Sebrané spisy 4, Praha 1980, s. 327—337). Když v roce 1902 vznikly v redakci rozpory a konflikty, navrhl Plechanov, aby *Zarja* byla od *Jiskry* oddělena s tím, že sám se ujme redigování časopisu. Návrh však nebyl přijat, a tak zůstala redakce obou orgánů po celou dobu společná.

Zarja kritizovala mezinárodní i ruský revizionismus a hájila teoretické základy marxismu. Byly v ní uveřejněny Leninovy práce *Příležitostné články*, *Pronásledovatelé zemstva* a *Hannibalové libe-*

ralismu, Páni „kritikové“ v agrární otázce (první čtyři kapitoly knihy Agrární otázka a „kritikové Marxe“) a rovněž Plechanovovy práce Kritika našich kritiků. Část první. Pan Struve v úloze kritika Marxovy teorie společenského vývoje, Cant proti Kantovi aneb Duchovní závěš pana Bernsteina aj. — 116

⁶⁰ *Jiskra* (stará) — první celoruský ilegální marxistický list, který v roce 1900 založil V. I. Lenin. List měl rozhodující význam pro vytvoření revoluční marxistické strany dělnické třídy v Rusku.

První číslo leninské *Jiskry* vyšlo v prosinci 1900 v Lipsku, další čísla vycházela v Mnichově, od července 1902 v Londýně a od jara 1903 v Ženevě. Při vydávání *Jiskry* (organizování tajné tiskárny, opatření liter azbuky apod.) značně pomáhali němečtí sociální demokraté C. Zetkinová, A. Braun a jiní, dále polský revolucionář J. Marchlewski, který tehdy žil v Mnichově, a jeden z vedoucích činitelů britské Sociálně demokratické federace Harry Quelch.

Členy redakce *Jiskry* byli V. I. Lenin, G. V. Plechanov, L. Martov, P. B. Axelrod, A. N. Potresov a V. I. Zasuličová. Tajemnicí redakce byla zpočátku I. G. Smidovičová-Lemanová a od jara 1901 N. K. Krupská, která také vedla veškerou korespondenci *Jiskry* se sociálně demokratickými organizacemi v Rusku.

Středem pozornosti *Jiskry* byly otázky revolučního boje proletariátu a všech pracujících v Rusku proti carskému absolutismu. Velkou pozornost věnovala také nejdůležitějším událostem mezinárodního života, hlavně v mezinárodním dělnickém hnutí. Lenin byl fakticky hlavním redaktorem *Jiskry*, stál v jejím čele, psal články o všech základních otázkách výstavby strany a třídního boje ruského proletariátu.

Jiskra se stala centrem, kolem něhož se sjednocovaly všechny síly strany a kde se soustřeďovaly a vychovávaly stranické kádry. V mnoha ruských městech (v Petrohradě, Moskvě, Samaře i jinde) vznikly skupiny a výbory SDDSR pracující v duchu leninské *Jiskry*. V lednu 1902 byla na sjezdu jiskrovců v Samaře založena ruská organizace *Jiskry*. Jiskrovské organizace vznikaly a pracovaly pod přímým vedením Leninových žáků a spolubojovníků I. V. Babuškina, N. E. Baumana, S. I. Guseva, M. I. Kalinina, P. A. Krasikova, G. M. Kržižanského, F. V. Lengnika, P. N. Lepešinského, I. I. Radčenka aj.

Z Leninova podnětu a za jeho přímé účasti vypracovala redakce *Jiskry* návrh programu strany (byl uveřejněn 1. června 1902 ve 21. čísle *Jiskry*) a připravila II. sjezd SDDSR, který se konal 17. (30.) července—10. (23.) srpna 1903. Ještě před svoláním sjezdu se většina místních sociálně demokratických organizací v Rusku

připojila k Jiskře, schválila její taktiku, program a organizační plán a uznala ji za svůj řídicí orgán. Ve zvláštním usnesení sjezd zdůraznil mimořádnou úlohu Jiskry v boji o stranu a prohlásil ji za ústřední orgán SDDSR.

Brzy po II. sjezdu strany se za Plechanovovy podpory zmocnili Jiskry menševici. Od 52. čísla přestala být Jiskra bojovým revolučně marxistickým orgánem. — 116

¹⁴ Jde o *bersteinismus* — protimarxistický směr v německé a mezinárodní sociální demokracii, který vznikl koncem 19. století v Německu a byl nazván podle nejvýraznějšího představitele pravicově oportunistických tendencí v Sociálně demokratické straně Německa Eduarda Bernsteina.

V letech 1896—1898 uveřejnil Bernstein v teoretickém orgánu německé sociální demokracie *Die Neue Zeit* sérii článků pod společným názvem *Problémy socialismu*. Pokoušel se v nich pod rouškou „svobody kritiky“ zrevidovat filozofické, ekonomické a politické základy revolučního marxismu a nahradit je buržoazními teoriemi o smíření třídních rozporů a o spolupráci tříd. Útočil na Marxovo učení o zbídačování dělnické třídy, o prohlubování třídních rozporů, o krizích, o nevyhnutelném krachu kapitalismu a o socialistické revoluci a diktatuře proletariátu. Hlásal program sociálreformismu, vyjádřený heslem *Hnutí je vším, konečný cíl ničím*.

V roce 1899 vyšly Bernsteinovy články knižně pod názvem *Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie*.

Na sjezdech Sociálně demokratické strany Německa — stuttgartském (říjen 1898), hannoverském (říjen 1899) a lübeckém (září 1901) — byl bersteinismus odsouzen, avšak strana se vlivem smířliveckého stanoviska většiny svých předáků od Bernsteina nedistancovala. Bernsteinovci nadále otevřeně propagovali revizionistické názory v časopise *Sozialistische Monatshefte* i ve stranických organizacích.

Bersteinismus podporovaly i oportunistické skupiny v ostatních stranách II. internacionály. V Rusku jej obhajovali legální marxisté a ekonomisté. Carská cenzura propustila trojí vydání Bernsteinovy knihy přeložené do ruštiny a náčelník moskevské ochranky Zubatov ji zařadil do seznamu doporučené četby pro dělníky.

Jedině ruští revoluční marxisté, bolševická strana s Leninem v čele, vedli důsledný a rozhodný boj proti bersteinismu a jeho stoupencům. Lenin proti nim vystoupil už v roce 1899 v *Protestu ruských sociálních demokratů* a v článku *Náš program*. Podrobné kritice podrobil bersteinismus v knize *Co dělat?* a v pracích *Mar-*

xismus a revizionismus a Neshody v evropském dělnickém hnutí (viz Sebrané spisy 4, Praha 1980, s. 173—188, 194—198; Sebrané spisy 6, Praha 1981, s. 17—203; Spisy 15, Praha 1958, s. 24—36; Spisy 16, Praha 1958, s. 356—363) aj. — 117

⁵² *Bezzaglavovci* — polokadetská a polomenševická skupina ruské buržoazní inteligence (S. N. Prokopovič, J. D. Kuskovová, V. J. Bogučarskij, V. V. Portugalov, V. V. Chižňakov aj.); vznikla v období začínajícího ústupu revoluce v letech 1905—1907. Skupina byla nazvána podle politického týdeníku *Bez zaglavija*, který vycházel v Petrohradě v lednu—květnu 1906 za Prokopovičovy redakce. Později se bezzaglavovci sdružili kolem levicového kadetského listu *Tovarišč*. Bezzaglavovci formálně nepatřili k žádné straně; byli přívrženci buržoazního liberalismu a oportunistu a podporovali revizionisty v ruské i mezinárodní sociální demokracii. — 118

⁵³ *V 3. svazku této publikace* — tj. v třetím svazku sborníku *Za 12 let*. Vydání tohoto svazku znemožnil zásah policie. — 119

⁵⁴ *Novaja žizň* — první legální bolševický deník. Vycházel od 27. října (9. listopadu) do 3. (16.) prosince 1905 v Petrohradě. Oficiálně byl jeho šéfredaktorem básník N. M. Minskij, vydávala jej M. F. Andrejevová. Po Leninově příjezdu z emigrace do Petrohradu počátkem listopadu 1905 začala *Novaja žizň* vycházet pod jeho přímým vedením. Složení redakce a spolupracovníků se změnilo. List se stal fakticky ústředním orgánem SDDSR. Jeho nejbližšími spolupracovníky byli V. D. Bonč-Brujevič, A. V. Lunačarskij, M. S. Olminskij, V. V. Vorovskij aj. Aktivně s ním spolupracoval a také jej vydatně hmotně podporoval A. M. Gorkij. K zahraničním spolupracovníkům patřila Rosa Luxemburgová, Karl Liebknecht, Marcel Cachin, Paul Lafargue aj.

V listu *Novaja žizň* vyšlo 14 Leninových článků. Deník sehrál významnou úlohu v politické výchově a organizování mas a v jejich mobilizaci k ozbrojenému povstání. *Novaja žizň* byla úzce spjata se stranickými organizacemi a s revolučními dělníky a byla mezi nimi velmi populární. Redakce dostávala z různých končin země dopisy, jejichž autory byli dělníci, rolníci, úředníci, vojáci i studenti. V redakci se konala tajná stranická setkání, schůze a porady. Denní náklad novin dosahoval 80 000 výtisků.

Novaja žizň byla mnohokrát perzekvována a po vyjití 27. čísla ji carská vláda dne 2. prosince zastavila. Poslední, 28. číslo vyšlo ilegálně. — 122

⁶⁵ Jde o Leninovu poznámku k článku V. V. Vorovského Plody demagogie, otištěnou v 11. čísle listu Vperjod z 10. (23.) března 1905 (viz Sebrané spisy 9, Praha 1982, s. 354).

Vperjod — ilegální bolševický týdeník; vycházel v Ženevě od 22. prosince 1904 (4. ledna 1905) do 5. (18.) května 1905. Vyšlo 18 čísel v nákladu 7000—10 000 výtisků. Šéfredaktorem listu byl Lenin, který také navrhl jeho název. Členy redakce byli A. V. Lunáčarskij, M. S. Olminskij a V. V. Vorovskij. Veškerou korespondenci listu s místními výbory v Rusku a s dopisovateli vyřizovala N. K. Krupská.

Vperjod vycházel v době urputného vnitrostranického boje, kdy se po II. sjezdu menševičtí vůdcové podvodem zmocnili ústředních institucí strany (ústředního tiskového orgánu, rady strany a ústředního výboru) a začali rozbíjet místní stranické organizace. Bolševici v čele s Leninem nekompromisně bojovali proti rozbíječské činnosti menševiků a začali vyzývat místní stranické organizace, aby usilovaly o svolání III. sjezdu strany jako jediného východiska z krize ve straně. Lenin o zaměření listu Vperjod napsal: „Linie listu Vperjod je *linií staré Jiskry*. Ve jménu staré Jiskry Vperjod energicky bojuje proti nové Jiskře“ (Sebrané spisy 9, Praha 1982, s. 234). Lenin nepsal pro Vperjod jen zásadní články, ale také mnoho různých noticek a upravoval příspěvky dopisovatelů. Některé články napsal ve spolupráci s dalšími členy redakce (Vorovským, Olminským aj.). Četl rovněž korektury každého čísla. Snad jedině 18. číslo neprošlo Leninovou redakcí, neboť v té době přesídlil z Londýna do Ženevy. V listu Vperjod vyšlo přes 60 jeho článků a noticek. Lenin v nich stanovil taktickou linii bolševiků v ozbrojeném povstání, v otázkách prozatímní revoluční vlády a revolučně demokratické diktatury proletariátu a rolnictva, v problematice vztahu sociální demokracie k rolnickému hnutí, k liberální buržoazii a k rusko-japonské válce. Některá čísla listu Vperjod, jako například čísla 4 a 5 věnovaná událostem z 9. (22.) ledna 1905 a začátku revoluce v Rusku, připravil Lenin téměř celá sám.

Vperjod si velmi brzy získal sympatie místních stranických výborů, které jej uznaly za svůj orgán. Sjednocoval místní stranické výbory na základě Leninových principů a sehrál tak významnou úlohu v přípravě III. sjezdu strany, jehož usnesení vycházela z koncepcí, které Lenin zformuloval a zdůvodnil v tomto listu. Jeho taktická linie se stala taktickou linií III. sjezdu. Vperjod udržoval stále spojení se stranickými organizacemi v Rusku. Místní orgány bolševického tisku často přetiskovaly Leninovy články z listu Vperjod a vydávaly je jako letáky nebo brožury.

III. sjezd strany ocenil v samostatné rezoluci významnou úlohu tohoto listu v boji proti menševismu, za obnovení pevně organizované strany, při koncipování a objasňování otázek taktiky revolučního hnutí, v úsilí o svolání sjezdu a vyslovil redakci listu Vperjod poděkování. III. sjezd rozhodl, aby místo listu Vperjod začal vycházet jakožto ústřední orgán strany list Proletarij. — 124

⁵⁶ Lenin má na mysli taktiku částečného bojkotu, kterou prosazovali menševici při volbách do I. státní dумы (Vitteho). Menševici nesusouhlasili s bolševickou taktikou rozhodného bojkotu voleb a prosazovali, aby se sociální demokracie zúčastnila voleb ve všech stadiích kromě posledního, tj. určení kandidátů na poslance dумы. — 128

⁵⁷ Heslo vytvořit „výkonný výbor levice“, tj. z levicových skupin v dumě, razili bolševici, aby zajistili samostatnou třídní orientaci dělnických poslanců v dumě, řízení činnosti rolnických poslanců a jejich izolaci od vlivu kadetů. Menševici vytyčili proti tomuto heslu své heslo „celonárodní opozice“, podle něhož měli dělničtí a rolničtí poslanci podporovat kadety, které menševici počítali k levicovým stranám stejně jako sociální demokraty, esery a trudoviky.

Po rozeznání I. dумы v červenci 1906 se „výkonný výbor levice“ opravdu utvořil kolem sociálně demokratické frakce v dumě. Z jeho podnětu vyšel manifest Armádě a loďstvu, podepsaný výborem sociálně demokratické frakce v dumě a výborem Trudovické skupiny a manifesty Všemu rolnictvu Ruska a Všemu lidu, podepsané také některými levicově orientovanými stranami a svazy. Manifesty vyzývaly lid k revolučnímu boji proti vládě a razily heslo svolání ústavodárného shromáždění. — 128

⁵⁸ *Vysvětlení senátu* — výklad zákona z 11. (24.) prosince 1905 o volbách do Státní dумы, vydaný senátem před volbami do II. dумы. Těmito vysvětleními senát zbavoval volebního práva další určité skupiny dělníků, rolníků a příslušníků neruských národů a národností. — 137

⁵⁹ V průběhu volební kampaně do I. státní dумы otiskl vládní list Russkoje gosudarstvo v 39. čísle z 18. (31.) března 1906 článek „Prostáček“ v dumě s podpisem Segno. Autor uklidňoval vládnoucí kruhy, obávající se, že do dумы bude zvoleno mnoho rolnických poslanců, kteří budou požadovat rozdělení statkářské půdy. „Nebojte se, že tito lidé v hrubých halenách, kteří znají jen půdu, nebudou mít dost vědomostí, dost vzdělání. Pomůže jim jejich zdravý rozum a důvtip, který v parlamentě vydá za akademický titul,

k jeho získání není jak známo zdravý rozum vůbec nutný.“ — 139

⁶⁰ Viz K. Marx, Pruská kontrarevoluce a pruští soudci (K. Marx-B. Engels, Spisy 6, Praha 1959, s. 164—170). — 140

⁶¹ *Znamja truda* — ústřední orgán eserské strany. Vycházel v Paříži od července 1907 do dubna 1914. — 144

⁶² *Francouzští radikální socialisté a radikálové* — členové francouzské buržoazní radikální a radikálně socialistické strany. Formálně se ustavila roku 1901, ve skutečnosti však existuje již od 80. let 19. stol. Před první světovou válkou vyjadřovala především zájmy drobné a střední buržoazie, v období mezi dvěma světovými válkami v ní zesílil vliv velkoburžoazie. Vedoucí činitelé této strany stáli nejednou v čele francouzské vlády. — 146

⁶³ *Konference petrohradské organizace SDDSR* se konala 27. října (9. listopadu) 1901 v Teriokách. Bylo přítomno 57 delegátů s rozhodujícím a 11 delegátů s poradním hlasem. Konference projednávala tyto otázky:

1. Zpráva PV SDDSR o předvolební kampani do III. dумы;
2. Referát o činnosti ÚV SDDSR;
3. Celoruská konference;
4. Soud nad sociálně demokratickou frakcí v II. dumě;
5. Nezaměstnanost;
6. Nové volby městské konference a jiné organizační otázky.

V referátu petrohradského výboru se uvádělo, že policie se dopouštěla hrubého násilí na dělnických voličích při volbách do III. dумы, zabránila sociální demokracii vést jakoukoli předvolební agitaci atd. V referátu se upozorňovalo na existenci zcela samostatné, před stranou utajené, menševické organizace v Petrohradě. Ústřednímu výboru byla vytýkána nedostatečná akceschopnost. Vzhledem k dezorganizační činnosti menševiků nebyl ÚV schopen přijmout rozhodnutí k mnohým velmi důležitým otázkám (vydávání ústředního orgánu, potvrzení rezoluce o odborech aj.). Konference požádala zástupce petrohradské organizace, aby se na blížící celoruské konferenci pokusili „vyvést ÚV ze slepé uličky, do níž se dostal, a pozvednout jeho činnost na náležitou úroveň“ (Proletarij, č. 20 z 19. listopadu 1907).

Lenin přednesl na konferenci referáty o přípravě celoruské konference, a to o taktice sociálně demokratické frakce v II. státní dumě a o spolupráci sociálních demokratů s buržoazním tiskem. K taktice sociálně demokratické frakce v dumě se vyslovila konference většinou 37 hlasů (12 proti) pro rezoluci navrženou Leninem. Proti rezoluci hlasovali menševici, kteří navrhovali, aby v III. dumě

byli podporováni „levicoví“ oktábristé a aby se při volbách předsednictva dumy hlasovalo pro „levicového“ oktábristu. Konference schválila návrh bolševiků, podle něhož spolupráce sociální demokracie s buržoazním tiskem nebyla přípustná. Při projednávání otázky soudu nad sociálně demokratickou frakcí v II. dumě oznámil Lenin konferenci, že o soudu informoval mezinárodní socialistické byro, které prostřednictvím Svazu mezinárodních parlamentních zástupců podá interpelaci v anglickém, německém a belgickém parlamentu, čímž upozorní na tuto otázku mezinárodní dělnickou třídu. Konference schválila usnesení, aby dělníci a dělnice z Petrohradu a z Petrohradské gubernie v den zahájení soudu nad frakcí stávkovali.

Konference zvolila dva bolševiky za delegáty celoruské konference SDDSR. — 147

- ⁶⁴ *Drážďanský Parteitag — sjezd německé sociální demokracie*, který se konal ve dnech 13.—20. září 1903. Hlavní pozornost byla na sjezdu věnována taktice strany a boji proti revizionismu. Byly kritizovány revizionistické názory E. Bernsteina, P. Göhreho, E. Davida, W. Heineho a některých jiných německých sociálních demokratů. V sjezdové rezoluci schválené zdrcující většinou hlasů (288 proti 11) se pravilo: „Sjezd strany co nejrozhodněji odsuzuje revizionistické snahy změnit naši starou osvědčenou taktiku, jež vychází z třídního boje a s níž jsme dosáhli četných vítězství, v tom smyslu, aby se místo dobytí politické moci svržením našich nepřátel prosazovala politika ústupků vůči současnému zřízení“ (Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Socialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Dresden vom 13. bis 20. September 1903, Berlin 1903, S. 418). Schválení této rezoluce mělo určitý pozitivní význam, avšak v boji proti revizionismu neprojevil sjezd náležitou důslednost: revizionisté nebyli ze Sociálně demokratické strany Německa vyloučeni a po sjezdu dál propagovali své oportunistické názory. Sjezd schválil oportunistické usnesení o přípustnosti spolupráce sociálních demokratů s buržoazním tiskem. — 154

- ⁶⁵ *Třetí дума* (oficiální název Státní дума třetího volebního období) fungovala od 1. (14.) listopadu 1907 do 9. (22.) června 1912 (celkem se sešla pětkrát). Tato дума, zvolená na základě volebního zákona z 3. června, byla svou třídní podstatou a zastoupením stran černosotňovsko-oktábristická a jako taková byla poslušným nástrojem carské vlády při provádění kontrarevoluční politiky násilí a potlačování revolučních sil v Rusku.

Ve III. dumě bylo celkem 442 poslanců, tj. o 78 méně než

v I. a II. dumě. Reakční charakter této dumy byl dán už jejím složením: více než polovina poslanců (229) pocházela z řad šlechty, 46 z řad duchovenstva, 42 z obchodních kruhů, 15 poslanců zastupovalo kozáky, 94 rolnictvo a 12 maloburžoazii. Většinu poslanců tvořili statkáři (242) a činitelé zemstev (133), dále to bylo 79 rolníků, 49 duchovních, 37 advokátů, 36 obchodníků a průmyslníků, 47 úředníků, 42 lékařů a učitelů, 16 řemeslníků a dělníků atd.

Zpočátku bylo v dumě zastoupeno 11 politických stran a skupin. Z toho bylo 147 poslanců pravice (krajní pravice, nacionalisté a umírnění příslušníci pravice), 154 okřabristů, 7 poslanců za polskou, litevskou a běloruskou národní skupinu, 11 za Polské kolo, 28 za skupinu progresistů, 8 za skupinu muslimů, 54 za kadety, 14 za Trudovickou skupinu a 19 za sociální demokraty.

Ani jedna strana neměla v dumě absolutní většinu, což bylo cílem carské vlády, která prováděla bonapartistickou politiku lavírování mezi statkáři a buržoazií. Ve III. dumě se utvořily dvě kontrarevoluční většiny: černosotňovsko-okřabristická a okřabristicko-kadetská. První většina umožňovala Stolypinovi realizovat reakční agrární politiku, tvrdou politiku vůči dělnické třídě a vyloženě velmocenskou vůči národnostním menšinám. Druhá většina měla vzbuzovat zdání, že v Rusku je parlamentní zřízení.

III. дума bezvýhradně podporovala reakční režim z 3. června v celé své zahraniční i vnitřní politice, ochotně uvolňovala prostředky na policii, četnictvo, obvodní náčelníky, souly, věznice, Svatý synod. Schválila návrh zákona o povinné vojenské službě, jímž se rušily různé výjimky při odvodech a podstatně se zvyšoval početní stav armády.

Reakčnost III. dumy se obzvlášť projevila v dělnickém zákonodárství. Reakční většina v dumě udržovala po tři léta v tajnosti několik návrhů zákonů o dělnickém pojištění. Schválila je teprve v roce 1911 pod tlakem nového vzestupu revolučního hnutí. Byly však natolik okleštěné, že podmínky pojištění v porovnání se zákonem z roku 1903 se ještě zhoršily: pojištění se týkalo pouze 2,5 miliónu dělníků z celkového počtu 13 miliónů námezdně pracujících. V roce 1910 schválila дума návrh zákona o dovolené na zotavenou obchodních zaměstnanců, jímž se přímo zhoršily pracovní podmínky ve srovnání s dřívějšími prozatímními předpisy z roku 1906; tehdy vláda potřebovala získat tyto zaměstnance jako voliče, a proto si je chtěla naklonit určitými výhodami. Pracovní komise dumy zamítla 5. (18.) března 1912 návrh zákona o svobodě stávek a vůbec nepřipustila, aby byl v dumě projednán.

Reakční většina III. dumy podporovala rusifikační politiku carské vlády a rozněcovala národnostní nesváry.

V zahraniční politice III. дума souhlasila s aktivním vměšováním do záležitostí balkánských států, podporovala reakční panslavistické tendence a usilovala o zvýšení válečných úvěrů.

Plně podporovala Stolypinovy agrární zákony a v roce 1910 schválila zákon, jehož základem byl výnos z 9. (22.) listopadu 1906. Zamítla všechny návrhy rolnických poslanců na přidělení půdy bezzemkům a rolníkům s malou výměrou.

Sociálně demokratická frakce v III. státní dumě měla velmi obtížné pracovní podmínky, byla početně slabá a zpočátku se také dopouštěla řady chyb. Přesto však vykonala zásluhou svých bolševických poslanců velmi mnoho pro odhalení protilidové politiky III. dumy a pro politickou výchovu ruského proletariátu a rolnictva.

Lenin charakterizoval III. státní dumu, zastoupení stran v dumě a její činnost ve svých pracích Třetí дума, Třetí státní дума a sociální demokracie aj. (viz tento svazek, s. 155—164 a 189—195).
— 155

- 46 SDDSR se zúčastnila voleb do III. státní dumy z rozhodnutí III. konference (II. celoruské), která se konala ve dnech 21.—23. července (3.—5. srpna) 1907. Volební zákon značně omezil už okleštěná volební práva dělníků tím, že snížil počet volitelů z 237 na 112 a ponechal volební práva dělníkům pouze v 44 guberniích z 53. Tyto okolnosti a policejní represe způsobily, že do III. dumy bylo zvoleno pouze 19 sociálně demokratických poslanců (oproti 65 v II. dumě).

Volby do III. dumy ukázaly na rostoucí úlohu bolševiků v dělnickém hnutí v Rusku. Ze 6 poslanců zvolených za dělnickou kurii v 6 guberniích byli čtyři bolševici a dva menševici (jeden z nich byl později odhalen jako provokatér). Celkem bylo v III. dumě 5 bolševických poslanců a dva sympatizující s bolševiky. Menševičtí poslanci zpravidla nepocházeli z dělnické kurie, ale z městské, rolnické a dokonce i statkářské. Tím se vysvětluje, proč menševiků bylo v dumě mnohem více. Avšak během času se síly bolševiků a menševiků téměř vyrovnaly. Z menševické části frakce odešly nahodilé živly: jeden do muslimské skupiny, čtyři do frakce nestraníků. Při pátém zasedání dumy tvořilo sociálně demokratickou frakci 13 poslanců — 4 bolševici, 2 sympatizující a 7 menševiků (někteří z nich souhlasili s bolševiky, že je nutné zachovat ilegální dělnickou stranu).

Sociálně demokratická frakce byla vytvořena na základě rozhodnutí IV. konference SDDSR. Program akcí a taktiku boje pro ni vypracoval Lenin. Na počátku své činnosti se frakce, přesněji její

menševická většina, dopustila závažných chyb. Usilovala především o nezávislost svých akcí na ÚV SDDSR a zaujala nesprávné stanovisko při schvalování „nejpokornější adresy“ carovi. Menševičtí členové frakce se v rozporu s usneseními londýnského sjezdu SDDSR zúčastnili jménem sociálně demokratické frakce společně s kadety a Polským kolem porad opozice. Ústřední výbor strany tyto akce menševiků odsoudil, ti však ve své reformistické taktice pokračovali. Při projednávání vládního prohlášení 16. (29.) listopadu 1907 nepředložila sociálně demokratická frakce návrh ústředního výboru strany, nýbrž svůj vlastní s mnohem menšími požadavky.

Činnost sociálně demokratické frakce se výrazně zlepšila po V. konferenci SDDSR (v prosinci 1908), která schválila řadu usnesení organizačního rázu, jimiž se zvýšila odpovědnost dělnických delegátů vůči straně.

Frakce vypracovala vlastní návrhy zákonů a předložila je dumě k posouzení, poslanci aktivněji působili i mimo dumu atd. Dělničtí poslanci v III. dumě, kteří spojovali akce v dumě s rozsáhlou ilegální činností mimo dumu, vykonali za bolševického vedení přes všechny překážky velkou agitační, organizační a politicko-výchovnou práci mezi dělnickými a rolnickými masami v Rusku. — 155

⁶⁷ *Russkoje znamja* — černosotňovský list, orgán Svazu ruského národa. Vycházel v Petrohradě od listopadu 1905 do roku 1917. — 158

⁶⁸ *Golos Moskvy* — deník, orgán okřabristické strany. Vycházel od prosince 1906 do června 1915. — 158

⁶⁹ Srov. KSSS v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 138. — 162

⁷⁰ Lenin měl na mysli rezoluci O vztahu k neproletářským stranám^[296] (viz KSSS v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 141). — 164

⁷¹ Leninova poznámka *O Plechanovi* v článku byla otištěna jako doslov redakce Proletarije k článku I. P. Goldenberga (Meškovského) Také polemika. G. V. Plechanov vydal po V. sjezdu strany brožuru *My a oni*, která obsahovala jeho projevy na sjezdu a rozsáhlou předmluvu autora. Goldenbergův článek obsahoval odpověď na Plechanovovy útoky proti bolševické taktice v první ruské revoluci, zejména proti nesmiřitelnosti bolševiků vůči liberální buržoazii.

Při obhajobě menševické taktiky spojenectví a bloků s liberální

buržoazií v období předvolební kampaně do III. dумы Plechanov hrubě porušil stranickou kázeň, protože uveřejnil v levicově orientovaném kadetském listu *Tovarišč* řadu článků, v nichž nejen ostře kritizoval bolševické usnesení III. konference SDDSR (II. celoruské) o účasti ve volbách do III. dумы, ale vyzýval stranu, aby usnesení ignorovala. Tento Plechanovův čin členy strany pobouřil a ústřední výbor jej odsoudil. Petrohradský výbor pak přijal rezoluci, kterou schválil usnesení ÚV.

Lenin napsal tuto poznámku v souvislosti s Plechanovovým článkem *To je dobré, jen co je pravda* [*Tovarišč*, č. 402 z 20. října (2. listopadu) 1907], který byl odpovědí na rezoluci petrohradského výboru strany. — 165

⁷² Mehringův článek *Německý liberalismus a ruská дума* (F. Mehring, *Deutscher Liberalismus und russische Duma. Die Neue Zeit, 1906—1907, Band I, N 23*) Lenin přeložil a použil v práci Franz Mehring o II. dumě^[149], otištěné v II. sborníku *Otázky taktiky, Petrohrad 1907* (Sebrané spisy 15, Praha 1983, s. 279—286). — 167

⁷³ Viz K. Marx - B. Engels, *Manifest Komunistické strany, Spisy 4*, Praha 1958, s. 461—462. — 172

⁷⁴ *Čtvrtá konference SDDSR (Třetí celoruská)* se konala v Helsingforsu [Helsinkách] ve dnech 5.—12. (18.—25.) listopadu 1907. Zúčastnilo se jí 27 delegátů: 10 bolševiků, 4 menševici, 5 polských sociálních demokratů, 5 bundovců a 3 lotyšští sociální demokraté.

Na konferenci byly projednávány tyto otázky: taktika sociálně demokratické frakce ve Státní dumě, frakční centrum, posílení spojení ústředního výboru s místními organizacemi a přispívání sociálních demokratů do buržoazního tisku. Konference se usnesla, že zastoupení sociální demokracie v dumě se bude nazývat sociálně demokratická frakce. Referát o taktice sociálně demokratické frakce v III. dumě přednesl Lenin. Menševici a bundovci oponovali jeho hodnocení úkolů strany a režimu po 3. červnu a prosazovali podporu kadetů a levicových okťabristů v dumě. Konference většinou hlasů schválila bolševickou rezoluci předloženou jménem petrohradské městské konference SDDSR a bolševickou rezoluci o nepřipustnosti spolupráce sociálních demokratů s buržoazním tiskem. Tato rezoluce byla zaměřena proti menševickým publicistům, zejména proti Plechanovovi, který kritizoval usnesení III. konference SDDSR (II. celoruské) v levicovém kadetském listu *Tovarišč*.

Protože menševické centrum tajně, za zády ÚV SDDSR navázalo styky s místními výbory, konference navrhla, jak posílit spojení

ÚV SDDSR s místními stranickými organizacemi, schválila závažná usnesení navržená Leninem a vyzbrojila tak stranu marxistickou taktikou pro boj za získání mas v období reakce.

Protokol konference nebyl nalezen. O jednání konference a jejích usneseních podrobně informoval bolševický list Proletarij v 20. čísle z 19. listopadu 1907. — 181

⁷⁵ Lenin má na mysli agrární zákony, které připravil Stolypin a vydala carská vláda v listopadu 1906. Dne 9. (22.) listopadu 1906 byl vydán tzv. Dodatek k některým ustanovením dosavadního zákona o rolnickém vlastnictví půdy a jejím užívání, který se po schválení Státní dumou a Státní radou začal nazývat zákonem ze 14. června 1910, a nařízení z 15. (28.) listopadu 1906 nazvané Poskytování hypoték Rolnickou pozemkovou bankou na přidělovou půdu. Podle těchto zákonů měli rolníci právo převzít přidělovou půdu do osobního vlastnictví, odejít z obcí a hospodařit samostatně na odřezané půdě nebo chutorech. Těmto rolníkům mohla Rolnická banka poskytnout půjčku na získání půdy. Stolypinova agrární politika urychlila kapitalistický vývoj v zemědělství nejhorší „pruskou“ cestou, zachovala moc, vlastnictví a privilegia feudálních statkářů, podpořila násilné vyvlastňování rolnických mas, urychlila rozvoj rolnické buržoazie, která dostala možnost levně skupovat přidělovou půdu chudých rolníků.

Lenin nazval Stolypinovy agrární zákony z roku 1906 (a zákon vydaný 14. (27.) června 1910) druhým krokem — po reformě z roku 1861 — na cestě k přeměně feudálního absolutismu v buržoazní monarchii. „Odklad, který starému zřízení a starému feudálnímu zemědělství umožnil Stolypin,“ napsal Lenin, „záleží v tom, že byl otevřen ještě jeden, a to *poslední* ventil, který bylo možno otevřít bez vyvlastnění veškeré statkářské půdy“ (Spisy 18, Praha 1957, s. 247). Přestože vláda horlivě propagovala vystupování rolníků z obcí, v evropském Rusku za 9 let (od roku 1907 do roku 1915) vystoupilo z obcí pouze asi dvaapůl miliónu rolnických usedlostí. Právo vystoupit z obcí využívala především rolnická buržoazie, která tak mohla upevnit své hospodářství. Z obcí vystupovala i část chudých rolníků, kteří chtěli prodat svou přidělovou půdu a navždy odejít z vesnice. Zbídačená drobná rolnická hospodářství zůstávala i nadále zaostalá.

Stolypinova agrární politika neodstranila hlavní rozpor mezi veškerým rolnictvem a statkáři, nýbrž vedla k dalšímu ožebračování rolnických mas, k zостřování třídních rozporů mezi kulaky a vesnickou chudinou. — 184

⁷⁶ Členové sociálně demokratické frakce v II. státní dumě byli zatčeni v noci na 3. června 1907 na základě vykonstruovaného obvinění z politického spiknutí. Bolševici mobilizovali dělnickou třídu k obhajobě sociálně demokratických poslanců. Petrohradská konference SDDSR, která se konala dne 27. října (9. listopadu) 1907, vyslechla zprávy z továren a závodů, projednala opatření k boji dělníků proti tomuto soudnímu procesu, schválila prohlášení adresované Všem dělníkům a dělnicím, všem svazům, nestraničným závodním výborům, všem dělnickým organizacím a skupinám, všem příručím a řemeslníkům v Petrohradě a v Petrohradské gubernii, které vyzývalo k jednodenní demonstrativní stávce v den zahájení soudního přelíčení.

Soud proti sociálně demokratické frakci v II. státní dumě byl zahájen 22. listopadu (5. prosince) 1907. Toho dne na protest proti zvůli carské vlády stávkovali dělníci v Moskvě, Baku, Saratově a dalších místech. V Petrohradě stávkovalo 100 000 dělníků a studenti několika vysokých škol. Sociálně demokratická frakce v III. dumě vyslovila při zahájení zasedání protest, v němž odhalovala protilidovou politiku samoděržaví, a opustila zasedací síň.

Soud proti sociálně demokratickým poslancům II. dumy skončil 1. (14.) prosince 1907. Z 37 zatčených a souzených poslanců bylo 17 odsouzeno ke ztrátě stavovských práv, k nuceným pracím na čtyři až pět let a po jejich skončení k vystěhování na Sibiř. Deset poslanců bylo odsouzeno ke ztrátě všech stavovských práv a majetku a vystěhováno do vzdálených sibiřských gubernií, deset bylo zproštěno obžaloby. O tomto zločinu carské vlády viz Leninův článek O sociálně demokratické frakci v II. dumě. Objasnění celého případu. Článek byl zároveň zprávou mezinárodnímu socialistickému byru (Spisy 17, Praha 1958, s. 316—321). — 188

⁷⁷ *Předmluvu k Voinovově (A. V. Lunačarského) brožurě o vztahu strany k odborům* napsal Lenin v listopadu 1907. Po obdržení poslední části rukopisu této brožury napsal mezi 2. a 11. (15. a 24.) listopadem 1907 Lunačarskému dopis, v němž upozorňoval, že některých formulací mohou zneužít eseři, menševici, syndikalisté atd. — 196

⁷⁸ Jde o mannheimský sjezd Sociálně demokratické strany Německa, který se konal ve dnech 23.—29. září 1906. Projednával otázku masové politické stávky, kterou německá sociální demokracie prohlásila pod bezprostředním vlivem revolučního hnutí v Rusku na jenském sjezdu v roce 1905 za nejdůležitější prostředek politického boje. Mannheimský sjezd schválil rezoluci, podle níž mohla strana

vyhlásit masovou politickou stávkou jen se souhlasem generální komise odborů, jejíž oportunističtí vůdcové kategoricky vystupovali proti masové politické stávce. Považovali ji za anarchismus a roku 1905 prosadili na sjezdu v Kolíně nad Rýnem rezoluci v tomto duchu. Mannheimský sjezd neodsoudil oportunistické stanovisko odborářských vůdců přímo, ale doporučoval všem členům strany, aby se stali členy odborů, a členům odborových svazů, aby se stali členy sociálně demokratické strany, „aby se odborové hnutí naplnilo duchem sociální demokracie“. — 197

⁷⁹ *Die Neue Zeit* — teoretický časopis Sociálně demokratické strany Německa. Vycházel ve Stuttgartu v letech 1883—1923. Do října 1917 ho redigoval K. Kautsky, později H. Cunow. V *Die Neue Zeit* byly poprvé uveřejněny některé Marxovy a Engelsovy práce. Engels neustále pomáhal redakci časopisu svými radami a často ji kritizoval, že ustupuje z marxistických pozic. S časopisem *Die Neue Zeit* spolupracovali významní představitelé německého i mezinárodního dělnického hnutí z konce 19. a začátku 20. století — A. Bebel, P. Lafargue, W. Liebknecht, R. Luxemburová, F. Mehring, G. V. Plechanov, C. Zetkinová aj. Od druhé poloviny 90. let začal časopis soustavně otiskovat práce revizionistů včetně série Bernsteinových článků *Problémy socialismu*, jimiž revizionisté zahájili tažení proti marxismu. Za první světové války zaujímal časopis centristické stanovisko a de facto podporoval sociálšovinisty. — 197

⁸⁰ *Osvobožděnjje* — čtrnáctideník; vycházel mimo Rusko od 18. června (1. července) 1902 do 5. (18.) října 1905 za redakce P. B. Struveho. Byl orgánem ruské liberální buržoazie a prosazoval umírněný monarchistický liberalismus. V roce 1903 se kolem časopisu zformoval a v lednu 1904 formálně ustavil Svaz osvobození; existoval do října 1905. Osvobožděnovci spolu s konstitucionalisty v zemstvech vytvořili jádro Konstitučně demokratické strany, jež byla založena v říjnu 1905. — 201

⁸¹ *Práci Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905 až 1907* psal V. I. Lenin v listopadu a prosinci roku 1907. Koncem listopadu 1907 oznamuje M. S. Kedrovovi v souvislosti s vydáním druhé části II. dílu sborníku *Za 12 let*: „...mám v úmyslu napsat na závěr II. dílu obsáhlou práci o rozdělení půdy v Rusku (podle nových statistických údajů z roku 1905) a o municipalizaci (se zřetelem ke IV. dílu *Kapitálu* neboli *Theorien über den Mehrwert*; vyšly také v roce 1905). Myslím, že by tato věc čtenáře velmi zajíma-

la a že by byla velmi aktuální. Všechn materiál pro tuto práci mám již skoro shromážděn a zčásti již zpracován. Na dokončení potřebuji několik týdnů; doufám, že během několika týdnů se mi podaří tuto práci napsat“ (Spisy 36, Praha 1958, s. 137). V dopise G. A. Alexinskému, napsaném mezi 7. lednem a 2. únorem 1908, se zmiňuje o obsahu práce již daleko konkrétněji: „Napsal jsem obsáhlou práci o agrárním programu, v níž jsem mimo jiné podrobně rozebral rozpravy v II. dumě“ (tamtéž, s. 139). V únoru 1908 byla práce odeslána do nakladatelství. Svědčí o tom dopis ze 4. (17.) února zasláný M. I. Uljanovové do Petrohradu, v němž Lenin píše: „Dostali jste rukopis druhé části mého druhého dílu (odesláno odtud oklikou 5. II. 08 podle nového kalendáře)?“ (Spisy 37, Praha 1959, s. 356—357. *Red.*)

Rukopis došel a byl zařazen do druhého dílu sborníku Za 12 let. Ale ještě v tiskárně policie práci zabavila a zničila. Zůstal jediný výtisk s chybějícími několika posledními stranami. Částečně byla práce uveřejněna v 33. čísle listu Proletarij z 23. července (5. srpna) 1908, v němž vyšel 2. a 3. oddíl III. kapitoly pod názvem Jak Petr Maslov opravuje koncepty Karla Marxe.

V období boje bolševické strany za vítězství socialistické revoluce v Rusku roku 1917 přikládal Lenin vydání této své práce velký význam. V dopise V. A. Karpinskému, zasláném 12. (25.) dubna 1917 z Petrohradu do Ženevy, píše: „Pozdrzte, prosím vás, přepisování rukopisu, protože jsem tu našel 1 výtisk už vysázený... Chybí mu konec Závěru, přesně od slov ‚veškeré rolnictvo a všechn proletariát... a pozvolna...‘ (viz tento svazek, s. 415. *Red.*). Budu vám velmi vděčný, dáte-li přepsat zbytek závěru od těchto slov ve 4—5 kopiích a zašlete je: 1. mně osobně; 2. Pravdě, Mojka 32; 3. do Stockholmu na adresu, kterou jsem vám dal. Snad tímto způsobem dostanu alespoň jednu kopii“ (Zapiski Insti-tuta Lenina, II. díl, 1927, s. 19).

Pro vydání knihy v roce 1917 Lenin dopsal závěr takto: „soustavné, trýznivé znásilňování rolnických mas. Revoluční cesta k vytvoření rolnického buržoazního Ruska nezbytně předpokládá odstranění veškeré staré držby půdy, zrušení soukromého pozemkového vlastnictví.“

V rukopise má práce název Agrární otázka v první ruské revoluci (K revizi agrárního programu ruské sociální demokracie). V roce 1917 vyšla práce pod názvem V. Iljin (N. Lenin), Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907 (Petrohrad, vydavatelství Žizň i znanije). — 205

⁸² *Přídělová půda* — půda ponechaná rolníkům k užívání po zrušení

nevolnictví v Rusku roku 1861; půdu vlastnily obcíny a rolníkům byla přidělována pravidelně se opakujícím znovurozdělováním.
— 208

⁸³ *Feudální, seniorátní latifundie* — rozsáhlé pozemky v soukromém vlastnictví — charakteristický rys pozemkové držby v carském Rusku. K feudálním latifundiím Lenin počítá velkostatky založené na zotročující práci rolníků závislých na statkářích a deptaných pozůstatky feudalismu (např. soustava odpracovávání, pacht za polovinu úrody apod.). Lenin upozorňoval na to, že feudální latifundie jsou hlavní a základní příčinou hospodářské zaostalosti veškerého národního hospodářství Ruska, příčinou stagnace. „Žádné úvěry, žádné meliorace, žádná ‚pomoc‘ rolníkovi, žádná ‚podpůrná‘ opatření tak oblíbená u byrokratů a liberálů nebudou mít žádné podstatné výsledky, dokud potrvá útisk feudálních latifundií, tradic a soustav hospodaření“ — poukazoval Lenin (Spisy 15, Praha 1958, s. 86. *Red.*). — 210

⁸⁴ *Údělná půda* — půda, která byla vyčleněna spolu s rolníky, jež ji obdělávali, výnosem cara Pavla I. (Nařízení o carské rodině) z roku 1797 ze státní půdy a dána do vlastnictví členům panovnického rodu. Důchody plynoucí z vykořisťování rolníků kryly potřeby carské rodiny (velkoknížat, jejich manželek, dcer atd.). Tyto položky nebyly součástí státního rozpočtu a stát je nekontroloval. — 210

⁸⁵ „*Všeobecné znovurozdělení půdy*“ — heslo vyjadřující úsilí rolnictva o rozdělení veškeré půdy a odstranění statkářského vlastnictví půdy. Lenin v článku Agrární program ruské sociální demokracie poukazoval na to, že vedle reakční utopie zachovat navždy zemědělskou malovýrobu má tento požadavek i revoluční aspekt, projevuje se v něm totiž „přání odstranit pomocí rolnického povstání všechny pozůstatky nevolnictví“ (Sebrané spisy 6, Praha 1981, s. 347. *Red.*).

Později, na II. sjezdu SDDSR, Lenin prohlásil: Říkají nám, „že prý se rolnictvo s naším programem nespokojí, že půjde dále; jenže my se toho nebojíme, právě proto máme náš socialistický program, a proto se nebojíme ani nového rozdělení půdy...“ (Sebrané spisy 7, Praha 1981, s. 302. *Red.*). — 218

⁸⁶ Lenin má na mysli „rolnickou reformu“ z roku 1861, kterou carská vláda zrušila nevolnictví v Rusku ve prospěch statkářů. Rolník mohl získat se souhlasem statkáře jen zákonem stanovený příděl půdy, a to výkupem. Podle přibližných výpočtů patřilo po reformě

statkářům 71,5 miliónu děsjatin půdy a rolníkům 33,7 miliónu děsjatin. Díky reformě si statkáři odřezali více než $\frac{1}{6}$, někdy dokonce $\frac{2}{6}$ rolnické půdy. Statkářům zůstala nejlepší část rolnických přidělů („odřezaná půda“, lesy, louky, napajedla, pastviny aj.), bez nichž rolníci nemohli samostatně hospodařit.

Protože si rolníci museli vykupovat svou přidělovou půdu, byli zjevně olupováni statkáři i carskou vládou. Svůj dluh mohli carské vládě zaplatit do 49 let, byl jim však připočítán úrok ve výši 6 %. Nedoplatky výkupních částek rok od roku vzrůstaly. Jen bývalí statkářští rolníci odvedli carské vládě ve výkupních platbách 1,9 miliardy rublů, ačkoli tržní cena získané půdy nepřevyšovala 544 miliónů rublů. Rolníci museli fakticky za svou půdu zaplatit stamilióny rublů, což vedlo k ruinování rolnických hospodářství a k hromadnému zbídačení rolnictva.

Lenin nazval „rolnickou reformu“ z roku 1861 prvním hromadným násilím spáchaným na rolnících v zájmu rodícího se kapitalismu v zemědělství, statkářskou „očistou půdy“ pro kapitalismus. O reformě z roku 1861 viz Leninovy práce Padesáté výročí zrušení nevolnictví, K výročí „Rolnická reforma“ a proletářsko-rolnická revoluce (Spisy 17, Praha 1957, s. 48–81, 100–108, 109–118). — 222

⁸⁷ *Občina* (pozemková) v Rusku byla forma společného užívání půdy rolníky. Pro občinu bylo typické povinné dodržování osevňovacího postupu a společné užívání lesů a pastvin. Nejdůležitějšími znaky ruské pozemkové občiny bylo vzájemné ručení (povinná kolektivní odpovědnost rolníků za včasné a úplné vyrovnaní peněžních plateb a splnění všech povinností vůči státu a statkářům) a pravidelné znovurozdělování půdy; rolníci přitom neměli právo vzdát se půdy a nesměli občinovou půdu kupovat ani prodávat. Po reformě v roce 1861 se občina zachovala jako jeden z hlavních přežitků nevolnictví a sloužila carské vládě a statkářům k stupňování útlačku a v daňové politice především k vymáhání výkupních plateb, daní a jiných povinností od rolníků. — 230

⁸⁸ *Gurkovsko-lidvallovskými metodami ve státní správě* nazývá Lenin defraudaci státních peněz, spekulace a rozkrádání, které se běžně objevovaly u vysokých carských úředníků a podnikatelů. Náměstek ministra vnitra Gurko uzavřel v roce 1906 dohodu se švédským dobrodruhem Lidvallem na dodání 10 miliónů pudů žita pro hladovějící gubernie v jižním Rusku. Lidvall dostal zálohu 800 000 rublů, z nichž asi 600 000 si zčásti nechal a zčásti rozdál jako úplatky různým oficiálním osobám včetně Gurka. V příslušném

termínu (prosinec 1906) byl místo dohodnutých 10 miliónů pudů dodán necelý 1 milión pudů. Gurkovova a Lidvallova podvodná machinace značně zhoršila zásobování v hladovějících guberniích a připravila stát o značnou sumu peněz. Veřejné mínění přimělo carskou vládu k tomu, že v říjnu 1907 postavila Gurka před soud. Přes Stolypinovu přímluvu byl Gurko z funkce sesazen. — 239

- ⁸⁹ *Vendée* — západofrancouzský departement, v němž za Velké francouzské revoluce propuklo kontrarevoluční povstání zaostalého rolnického obyvatelstva proti republice. Povstání vedlo katolické duchovenstvo, šlechta a rojalističtí emigranti a podporovala je Anglie.

Vendée je synonymem pro reakční vzpoury a ohniska kontrarevoluce. — 249

- ⁹⁰ *Celoruský rolnický svaz* — revolučně demokratická organizace, která vznikla z podnětu rolníků Moskevské gubernie. Ve dnech 31. července—1. srpna (13.—14. srpna) 1905 byl do Moskvy svolán ustavující sjezd; 6.—10. (19.—23.) listopadu 1905 se konal druhý sjezd Rolnického svazu. Na těchto sjezdech byl vypracován program a taktika svazu. Rolnický svaz žádal politickou svobodu a okamžité svolání ústavodárného shromáždění; řídil se taktikou bojkotu I. státní dumy. Agrární program svazu obsahoval požadavek zrušení soukromého vlastnictví půdy a odevzdání klášterní, církevní, údělné, carské a státní půdy rolníkům bez výkupu. Politicky byl svaz pod vlivem eserů a liberálů, projevoval maloburžoazní polovičitost, kolísavost a nerozhodnost. Požadoval sice likvidaci statkářského vlastnictví půdy, avšak souhlasil s částečným odškodněním statkářů. Podle Leninových slov to byla „organizace, která přirozeně přejímala i mnoho rolnických předsudků, podléhala maloburžoazním iluzím rolníků (jako jim podléhají i naši socialisté-revolucionáři), ale byla to nesporně „s půdou srostlá“, reálná organizace mas, ve svém základu jednoznačně revoluční, schopná používat skutečně revoluční metody boje“ (Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 349). Od samého počátku své činnosti byl Celoruský rolnický svaz policejně pronásledován. Koncem roku 1906 ztratil svůj význam a začátkem roku 1907 zanikl. — 250

- ⁹¹ *Rossija* — reakční, černosotňovský deník; vycházel v Petrohradě od listopadu 1905 do dubna 1914. Od roku 1906 byl orgánem ministerstva vnitra. Byl subvencován z tajného (tzv. reptilního) fondu vlády, jímž měl právo disponovat ministr vnitra. Lenin označil tento deník za „prodejný policejní plátek“. — 250

⁹³ *Návrh agrárního zákona* podepsaný 104 členy Státní dumy předložili 23. května (5. června) 1906 na 13. zasedání dumy trudovici. Podle něj mělo agrární zákonodárství „usilovat o nastolení takového pořádku, při němž by veškeré nerostné i vodní bohatství patřilo všemu lidu a potřebnou zemědělskou půdu by dostával do užívání pouze ten, kdo ji bude obdělávat vlastní prací“ (Gosudarstvennaja дума v Rossii v dokumentach i materialach, Moskva 1957, s. 172). Trudovici proto požadovali vytvoření „celonárodního půdního fondu“ z veškeré státní, údělné, carské, klášterní a církevní půdy. Ve prospěch tohoto fondu měla být vyvlastněna i veškerá statkářská a ostatní soukromá půda, pokud výměra jednotlivých usedlostí přesahovala pracovní normu stanovenou pro danou oblast. Za vyvlastněnou soukromou půdu měla být vyplácena určitá náhrada. Přídělová půda a menší soukromé pozemky měly být na určitou dobu ponechány dosavadním majitelům. Zároveň však návrh zákona předpokládal, že i tato půda později postupně přejde do společného vlastnictví lidu. Agrární reformu měly provádět místní výbory zvolené na základě všeobecného, přímého a rovného volebního práva s tajným hlasováním. — 253

⁹³ *Izvěstija krestjanskich děputatov* — deník, orgán Trudovické skupiny v I. státní dumě; vycházel v Petrohradě od 17. do 31. května (od 30. května do 13. června) 1906 za redakce člena Státní dumy S. I. Bondarjeva; vyšlo celkem 11 čísel. Na vydávání se podíleli trudovičtí poslanci P. F. Celousov, I. J. Solomko, I. V. Žilkin aj. Po vyjití 11. čísla bylo vydávání listu zastaveno. — 257

⁹⁴ *Trudovaja Rossija* — list Trudovické skupiny v I. státní dumě; vycházel v Petrohradě v červnu 1906. — 257

⁹⁵ „*Návrh třiatřiceti*“ — Návrh základního pozemkového zákona, který vypracovali na zvláštní poradě poslanci Trudovické skupiny, podepsalo 33 poslanců (hlavně trudoviků) I. státní dumy. Byl vypracován za bezprostřední účasti eserů a vyjadřoval jejich názory na agrární otázku. Jeho základním požadavkem bylo okamžité a úplné zrušení soukromého vlastnictví půdy. Kromě toho návrh proklamoval rovné právo všech občanů na užívání půdy a zásadu občinového užívání půdy s rovnými příděly půdy podle spotřební a pracovní normy. Na rozdíl od „návrhu sto čtyř“ rozhodněji prosazoval okamžité zrušení soukromého vlastnictví půdy a konfiskaci statkářské půdy bez výkupu.

„Návrh třiatřiceti“ byl předložen I. dumě k projednání 6. (19.) června 1906. Narazil však na silný odpor kadetů a byl zamítnut většinou 140 hlasů proti 78. — 259

- ⁹⁶ *Agrární návrh sto pěti* předložil jménem frakce socialistů-revolucionářů na 32. zasedání II. státní dumy dne 3. (16.) května 1907 eser I. N. Mušenko. Návrh sto pěti v podstatě opakuje návrh třiatřiceti předložený I. dumě; v 1. článku návrhu se praví: „Veškeré pozemkové vlastnictví na území ruského státu se od nynějška navždy ruší.“ Návrh byl otištěn ve zvláštním vydání materiálů vydávaných po dobu zasedání Státní dumy 2. volebního období (Materialy, napečatannyje vo vremja sessii Gosudarstvennoj dumy 2-ogo sozyva, Petrohrad 1907, s. 486). — 260
- ⁹⁷ Rozbor Rodbertusových názorů viz K. Marx, *Teorie o nadhodnotě* (IV. díl Kapitálu), část II, Praha 1964, s. 101–104. Analýzu Ricardovy teorie renty viz tamtéž, s. 244–248. — 262
- ⁹⁸ K. Marx, *Teorie o nadhodnotě* (IV. díl Kapitálu), část II, Praha 1964, s. 244–246. — 264
- ⁹⁹ Viz K. Marx, *Kapitál III-2*, Praha 1956, s. 164. — 264
- ¹⁰⁰ K. Marx, *Teorie o nadhodnotě* (IV. díl Kapitálu), část II, Praha 1964, s. 112. — 264
- ¹⁰¹ *Zákony USA o homesteadech* spadají do poloviny 19. století. Podle zákona z roku 1862 měl každý občan USA právo získat od státu bezplatně nebo za velmi nízký poplatek homestead — pozemek do 160 akrů (64 hektarů). Nejpozději za pět let přecházel pozemek do vlastnictví držitele. Lenin v práci *Nové údaje o zákonech vývoje kapitalismu v zemědělství* poukazuje na buržoazní charakter zákonodárství o homesteadech a píše: „...americká republika uskutečnila kapitalistickým způsobem ‚narodnickou‘ myšlenku přidělit volnou půdu každému, kdo o ni požádá“ (Spisy 22, Praha 1959, s. 17). — 265
- ¹⁰² K. Marx-B. Engels, *Oběžník proti Kriegemu* (srov. Spisy 4, Praha 1958, s. 25). — 265
- ¹⁰³ Rolníci v Rusku se jako třída feudální společnosti dělili na tři velké skupiny: 1. rolníci soukromých vlastníků půdy (statkářů), 2. rolníci státní a 3. rolníci údělní (patřili carské rodině). Každá z těchto skupin se zase dělila na několik kategorií a podskupin, které se od sebe lišily svým původem, formou držby půdy a jejím užíváním, právním postavením, pozemkovými vztahy atd. Rolnická reforma z roku 1861, kterou provedla carská vláda ve prospěch feudálních

statkářů, zachovala pestrou škálu rolnických kategorií, které se v podstatě udržely až do roku 1917. Oficiální (vládní) a zemstevní statistika uváděla následující kategorie a skupiny rolnictva:

Podarovaní rolníci — část bývalých statkářských rolníků převážně v jižních a jihovýchodních černozemních guberniích, kteří při reformě roku 1861 dostali od statkáře darem podle „dohody“ (tj. bez výkupu) mizivý příděl půdy. Tento příděl tvořil pouhou čtvrtinu tzv. nejvyššího neboli „nařízeného“, tj. zákonem stanoveného přídělu v dané oblasti. Ostatní části dřívějších rolnických přídělů se zmocnil statkář, který pak své „podarované“ rolníky, násilně zbažené půdy, udržoval v zotročující ekonomické závislosti i po zrušení nevolnictví. „Darovanému“ přídělu se mezi lidem říkalo „čtvrtinový“, „sirotčí“, „kočičí“ nebo „gagarinovský“ (podle knížete P. P. Gagarina, který předložil návrh zákona o „darovaných“ přídělech).

Mnoho podarovaných rolníků pocházelo z takových na půdu chudých černozemních gubernií, jako Voroněžská, Charkovská, Poltavská a Tambovská, kde byla tržní cena půdy, již se zmocnili statkáři, vysoká. Darované příděly dostalo mnoho rolníků v jihovýchodních a jižních černozemních guberniích — v Orenburské, Ufské, Saratovské, Jekatěrinoslavské a Samarské, v nichž bylo pachtovné mnohem nižší než obrok odváděný statkáři, který byl stanoven výnosem z 19. února 1861. Když se začátkem 20. století zvýšil počet obyvatelstva a půda musela být znovu rozdělena, podarovaní rolníci téměř úplně přišli o své příděly a tvořili hlavní masu rolnictva s nejmenší výměrou půdy.

Dočasně zavázaní rolníci — bývalí statkářští rolníci, kteří museli i po zrušení nevolnictví v roce 1861 plnit za užívání přídělové půdy určité povinnosti vůči statkářům (obrok nebo robotu). „Stav dočasné zavázanosti“ trval do té doby, dokud se souhlasem statkáře nezískali za výkupní poplatky svou přídělovou půdu do vlastnictví. Statkáři byli přinuceni souhlasit s výkupem půdy až výnosem z roku 1881, jímž se od 1. ledna 1883 rušily „dočasné závazky“ rolníků vůči statkářům.

Vlastníci — bývalí statkářští rolníci, kteří získali na základě Nařízení o rolnících za výkupní poplatky svou přídělovou půdu a přestali být dočasně zavázáni.

Úplní vlastníci — bývalí statkářští rolníci, kteří vykoupili svou přídělovou půdu před stanovenou lhůtou a získali ji tak do soukro-

mého vlastnictví. Tvořili poměrně nepočetnou, ale nejzámožnější vrstvu na vesnici.

Státní rolníci — kategorie rolníků, kteří obdělávali státní půdu a kromě daně z hlavy odváděli feudální obrok státu nebo pachtýřům státních statků. Mimoto plnili četné povinnosti (udržování cest, ubytování vojáků, poskytování příprěží apod.). Kategorie státních rolníků byla velmi pestrá. Formy užívání a držby půdy těchto rolníků byly velmi různorodé a zachovaly se i po rolnické reformě.

Státní rolníci s občinovým přidělem — neměli právo na soukromé vlastnictví půdy; obhospodařovali ornou a jinou půdu na základě občinové držby půdy.

Státní rolníci s držbou čtvrti půdy — kategorie bývalých státních rolníků, potomků osob, jež zastávaly nižší funkce ve státní službě (dětí bojarů, kozáků, střelců, dragounů, vojáků atd.); střežily jižní a jihovýchodní hranice Moskevského státu. Za tuto službu jim car přiděloval půdu o výměře několika čtvrtí. Protože hospodařili na jedné usedlosti (rusky odin dvor), říkalo se jim „odnodvorcy“. Kromě této držby u nich vznikla rovněž občinová držba půdy.

Jako osobně svobodní rolníci dlouhou dobu tvořili mezivrstvu mezi šlechtou a rolníky a měli právo opatřovat si nevolníky. Za Petra I. se z nich stali státní rolníci a jejich půda přešla do vlastnictví státu. Ve skutečnosti však nakládali s půdou jako se svým vlastnictvím. V tom se lišili od státních rolníků s občinovou držbou, kteří neměli právo půdu kupovat, prodávat ani předávat dědicům.

Státní rolníci ze statkářských — kategorie státních rolníků, které stát získal od soukromých vlastníků nebo kteří byli státu darováni atd. Jako státní rolníci měli menší práva. K jejich zrovnoprávnění došlo v roce 1859, některé rozdily ovšem přetrvávaly.

Údělní rolníci — kategorie rolníků, kteří obdělávali údělnou půdu. Kromě daně z hlavy odváděli feudální obrok, plnili různé povinnosti a museli odevzdávat naturální dávky panovnickému dvoru. Při vytváření údělných statků v roce 1797 byli tito rolníci, kteří statky osidlovali, kvalifikováni jako mezivrstva mezi státními a statkářskými rolníky. Údělní rolníci byli postupně vysvobozováni z nevolnictví od roku 1858, ale definitivně byli osvobozeni až v roce 1863. Dostali přiděl půdy do vlastnictví s podmínkou, že do 49 let zaplatí výkupní poplatky. Údělní rolníci dostali o něco víc půdy než rolníci patřící statkářům, ale méně než státní rolníci.

Svobodní rolníci — kategorie rolníků osvobozených z nevolnické závislosti zákonem z 20. února 1803, který dovoloval, aby statkáři propouštěli rolníky na svobodu a dávali jim půdu za podmínek stanovených statkářem.

Připsaní rolníci — kategorie státních rolníků, kteří byli přiděleni ke státním i soukromým manufakturám na pomocné práce (štípání dříví, dobývání uhlí, rudy, jejich dovoz atd.). Velké množství rolníků bylo připsáno počátkem 18. století na Urale, v Oloněcké a dalších guberniích. Počátkem 19. století se připsaní rolníci začali postupně osvobozovat od robotní povinnosti v závodech a úplně osvobození byli na základě rolnické reformy z roku 1861. — 268

- ¹⁰⁴ *Russkoje bogatstvo* — měsíčník; vycházel v Petrohradě od roku 1876 do poloviny roku 1918. Počátkem 90. let přešel do rukou liberálních narodníků v čele s N. K. Michajlovským. Kolem časopisu se seskupovali publicisté, kteří byli později významnými členy strany eserů nebo lidových socialistů a trudovických skupin ve Státní dumě. V roce 1906 se stal orgánem Lidové socialistické strany práce (enesů). — 280
- ¹⁰⁵ Viz K. Marx, Kapitál III-2, Praha 1956, s. 354. — 282
- ¹⁰⁶ Lenin má na mysli projednávání agrární otázky na I. konferenci SDDSR, která se konala ve dnech 12.—17. (25.—30.) prosince 1905 ve finském městě Tammerforsu [Tampere]. Referát o agrární otázce přednesl Lenin. Konference rozpracovala usnesení III. sjezdu strany a rozhodla, aby do programu byl zařazen bod o podpoře revolučních rolnických opatření včetně konfiskace veškeré státní, statkářské a církevní půdy. Konference věnovala zvláštní pozornost otázce vesnického proletariátu a konstatovala, že je třeba jej samostatně organizovat a vysvětlovat mu, že jeho zájmy a zájmy vesnické buržoazie jsou nesmiřitelné. — 284
- ¹⁰⁷ Viz K. Marx, Teorie o nadhodnotě (IV. díl Kapitálu), část II, Praha 1964, s. 360. — 287
- ¹⁰⁸ K. Marx, Teorie o nadhodnotě (IV. díl Kapitálu), část II, Praha 1964, s. 93—94, 107 a 252. — 288
- ¹⁰⁹ Oddíl Petr Maslov opravuje koncepty Karla Marxe byl spolu s následujícím oddílem *Je nutné k vyvrácení narodnictví vyvracet Marxe?* otištěn v 33. čísle listu Proletarij z 23. července (5. srpna) 1908 a opatřen

Poznámkou redakce (viz Spisy 15, Praha 1958, s. 192—193). — 289

- ¹¹⁰ Viz K. Marx, *Teorie o nadhodnotě* (IV. díl *Kapitálu*), část II, Praha 1964, s. 40. — 291
- ¹¹¹ Viz K. Marx, *Kapitál III-2*, Praha 1956, s. 196—285. — 294
- ¹¹² Viz tamtéž, s. 328. — 294
- ¹¹³ Viz tamtéž, s. 328—329. — 294
- ¹¹⁴ Viz tamtéž, s. 355. — 296
- ¹¹⁵ Viz tamtéž, s. 358. — 305
- ¹¹⁶ Viz tamtéž, s. 360. — 306
- ¹¹⁷ Viz tamtéž, s. 353 a 358. — 308
- ¹¹⁸ Srov. K. Marx, *Teorie o nadhodnotě* (IV. díl *Kapitálu*), část II, Praha 1964, s. 40. — 311
- ¹¹⁹ Slova uvedená v uvozovkách („Čičikov... atd.) jsou parafrází jednoho místa z práce N. G. Černyševského *Nástin gogolovského období ruské literatury*: „...Vtipná recenze Mrtvých duší by mohla být napsána takto: po opsání názvu knihy *Dobrodružství Čičikova aneb Mrtvé duše* začít přímo takhle: „Nachlazení Čchý! čchý! kova — nemysli si čtenáři, že jsem kýchl“... atd. atd. Před dvaceti lety se našli čtenáři, kterým se tohle zdálo vtipné““ (N. G. Černyševskij, *Vybrané filozofické spisy*, sv. 1, Praha 1953, s. 306). — 336
- ¹²⁰ Viz K. Marx-B. Engels, *Spisy* 39, Praha 1975, s. 20—23. — 348
- ¹²¹ Viz K. Marx-B. Engels, *Spisy* 18, Praha 1966, s. 265. — 349
- ¹²² *Pravda* — menševický měsíčník věnovaný otázkám umění, literatury a společenského života; vycházel v Moskvě v letech 1904—1906. — 355
- ¹²³ *Dněvník* — Dněvník social-demokrata — neperiodický orgán, který vydával s velkými přestávkami od března 1905 do dubna 1912 v Ženevě G. V. Plechanov. Vyšlo celkem 16 čísel. V roce 1916

začal Dněvník znovu vycházet v Petrohradě, ale vyšlo jen jedno číslo.

V prvních osmi číslech (1905—1906) Plechanov propagoval krajně pravicové menševické názory, obhajoval blok sociální demokracie s liberální buržoazií, odmítal spojení proletariátu s rolnictvem a odsuzoval prosincové ozbrojené povstání.

V letech 1909—1912 v 9.—16. čísle Dněvníku vystupoval Plechanov proti menševikům-likvidátorům, kteří se zasazovali o likvidaci ilegálních stranických organizací. V zásadních otázkách taktiky však nadále setrval na menševických stanoviscích. V 1. čísle Dněvníku z roku 1916 se výrazně projeví Plechanovy nesprávné názory. — 362

¹²⁴ „Alapajevskou republikou“ nazvali carští úředníci alapajevskou volost ve verchoturském újezdu Permské gubernie. Rolníku G. I. Kabakovovi, poslanci II. dумы za esery, o němž se Lenin zmiňuje, se v roce 1905 podařilo v alapajevské volosti zorganizovat Rolnický svaz, který měl téměř 30 000 členů. — 392

¹²⁵ *Narodovec* — člen strany narodovců (národní demokracie, endeků), hlavní reakční, nacionalistické strany polských statkářů a buržoazie, úzce spjaté s katolickou církví. Strana narodovců vznikla roku 1897, jejími vůdci byli P. Dmowski, Z. Walicki, W. Grabski aj. Narodovci prosazovali heslo „třídní harmonie“ a „národních zájmů“, snažili se podřídit svému vlivu lidové masy a využít je pro svou reakční politiku. Propagovali bojovný nacionalismus a šovinismus jako prostředek boje proti socialistickému a demokratickému hnutí polského lidu a pokoušeli se ho izolovat od ruského revolučního hnutí. V revolučních letech 1905—1907 usilovali o dohodu s carismem na bázi autonomie Království polského, začali otevřeně podporovat carismus a bojovat proti revoluci „všemi prostředky, včetně udavačství a vražd“ (Sebrané spisy 15, Praha 1983, s. 62). V. (londýnský) sjezd SDDSR zdůraznil ve zvláštní rezoluci O národní demokracii nutnost „vytrvalého a nemilosrdného odhalování kontrarevoluční, černosotňovské tváře a činnosti národních demokratů jako spojenců carismu v boji proti revoluci“ (KSSS v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 144). Za první světové války podporovali narodovci bezvýhradně Dohodu a doufali, že po vítězství carského Ruska budou sjednocena polská území okupovaná Rakouskem a Německem a že Polsko se stane autonomní součástí Ruské říše. Pád carského režimu přiměl narodovce k profrancouzské orientaci. Přestože byli zarytými odpůrci Říjnové revoluce a sovětského

státu, vzhledem k tradičním protiněmeckým pozicím nepodporovali vždy důsledně protisovětskou zahraniční politiku Piłsudského kliky, jež vládla v Polsku od roku 1926. — 394

- ¹²⁶ *Vakufní pozemky* — pozemky v oblastech s muslimským obyvatelstvem, u nichž se nesměl měnit majitel. Příjmy z těchto pozemků disponovalo převážně muslimské duchovenstvo. Sovětská vláda včlenila vakufní pozemky do státního půdního fondu. — 398
- ¹²⁷ V. I. Lenin má na mysli Engelsův dopis F. A. Sorgemu z 29. listopadu 1886, v němž kritizuje ty německé sociální demokraty, kteří nepochopili revoluční marxistickou teorii, „přistupují k ní doktrinářsky a dogmaticky jako k něčemu, co je třeba se naučit nazpaměť, zato to pak ale beze všeho dalšího vystačí jednou provždy. Je to pro ně krédo, a ne návod k jednání“ (K. Marx - B. Engels, Spisy 36, Praha 1973, s. 671). — 417
- ¹²⁸ Jde o satirickou Hymnu moderního ruského socialisty^[168], otištěnou v 1. čísle časopisu *Zarja* (duben 1901) s podpisem Narciss Tuporylov. Báseň tepala ekonomisty a jejich přizpůsobování se živelnému hnutí. Autorem Hymny moderního ruského socialisty byl L. Martov. — 418
- ¹²⁹ *Doslov* napsal Lenin v roce 1917 pro vydání knihy *Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907*. — 422
- ¹³⁰ *Stoličnaja počta* — deník; vycházel v Petrohradě od října 1906 do února 1908. Zpočátku byl orgánem levicových kadetů, od února 1907 se stal tribunou Trudovické skupiny. Carská vláda list zakázala. — 428
- ¹³¹ V. I. Lenin má zřejmě na mysli článek *Politické črty* otištěný ve sborníku *Naše tribuna I*, Vilno 1907^[181]. Význačný bundovec V. M-d-m (Medem) v něm rozváděl myšlenku, že po porážce revoluce v letech 1905—1907 se má sociální demokracie v Rusku zříci takových revolučních hesel, jako je heslo ústavodárného shromáždění. — 429
- ¹³² Lenin se odvolává na svůj článek *Politické noticky*, otištěný v 21. čísle listu *Proletarij* z 13. (26.) února 1908 (viz tento svazek, s. 424—430). Podrobněji objasnil Lenin otázku stranického programu v článku *Jak Petr Maslov opravuje koncepty Karla Marxe* (*Proletarij*, č. 33 z 23. července (5. srpna) 1908), který tvoří druhou

a třetí podkapitolu III. kapitoly Agrárního programu sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907 (viz tento svazek, s. 289—300). — 433

¹³³ „Meoni“ — zkrácený název členů Strany pokojné obnovy (viz poznámku 20). — 434

¹³⁴ Leninův článek *Neutralita odborů* vyšel v Proletariji a také v nepatrně zkráceném znění ve sborníku O dobových proudech (Petrohrad 1908, vydavatelství Tvorčestvo) s podpisem Vl. Iljin. — 436

¹³⁵ Rezoluce ÚV SDDSR o odborech byla otištěna v 21. čísle listu Proletarij 13. (26.) února 1908.

Členům strany doporučovala, aby v rámci odborových organizací vytvářeli stranické skupiny a pracovali v nich pod vedením místních stranických orgánů. ÚV doporučoval, aby tam, kde policejní pronásledování nedovoluje vytvářet nebo obnovovat rozpuštěné odborové organizace, byly vytvářeny ilegální odborové buňky a organizace. V legálních organizacích, jako např. ve svěpomocných spolcích, spolcích abstinentů apod., měly vznikat „stmelené skupiny sociální demokracie pro stranickou práci v co nejširších vrstvách proletariátu“. Aby menševici nemohli vykládat tuto část rezoluce oportunisticky, poukazovala rezoluce na to, že „organizovaná činnost proletariátu nemůže být omezena na rámec těchto spolků“ a legální existence odborů „nesmí snižovat bojové úkoly odborové organizace proletariátu“ (Proletarij, č. 21 z 13. (26.) února 1908, s. 4). — 436

¹³⁶ *Naš věk* — list, který vydával orgán levicových kadetů Tovarišč; vycházel v letech 1905—1908 v Petrohradě. — 436

¹³⁷ V bolševickém návrhu rezoluce o odborových svazech, uveřejněném v 17. čísle listu Proletarij z 20. října 1907, se praví: „Vzhledem k celkové současné situaci zesílená činnost sociální demokracie v odborovém hnutí musí odpovídat duchu londýnské a stuttgartské rezoluce, tj. rozhodně nesmí zásadně uznávat neutralitu nebo nestranickost odborů, ale naopak, musí houževnatě usilovat o co nejužší a trvalé sblížení odborů se sociálně demokratickou stranou. Odbory se mohou stát stranické, povede-li v nich sociální demokracie propagandistickou a organizátorskou práci, ale za stranické mohou být prohlášeny teprve tehdy, až se převážná většina jejich členů pevně přimkne k sociální demokracii.“

V rezoluci ÚV SDDSR o odborech je místo poslední věty

(„Odbory se mohou stát...“) řečeno toto: „Odbory se mohou stát sociálně demokratickými výhradně na základě propagandistické a organizátorské činnosti sociální demokracie uvnitř odborů, přičemž nesmí být narušena jednota hospodářského boje proletariátu“ (Proletarij, č. 21 z 13. (26.) února 1908). V dopise ÚV místním organizacím o sociálně demokratické práci v odborech, uveřejněném v 23. čísle Proletarije z 27. února (11. března) 1908, který vysvětloval rezoluci o odborech, ÚV potvrdil zásadu stranickosti odborů a vytyčil úkol „provádět veškerou agitaci sociální demokracie v duchu londýnské a stuttgartské rezoluce“. ÚV nastínil a doporučil také řadu opatření k pevnějšímu sepětí stranických organizací s odborovými: 1. sociální demokraté ve vedení odborů musí předběžně projednávat na zvláštních schůzích důležité odborové a stranické otázky; důležité problémy odborové práce musí být projednávány na stranických schůzích atd. — 436

¹³⁸ *Vperjod* — bolševický dělnický list; řídil jej Lenin a vydávala ilegálně ve Vyborgu redakce listu Proletarij v době od 10. (23.) září 1906 do 19. ledna (1. února) 1908. Vyšlo 20 čísel. Od druhého čísla vycházel jako orgán místních výborů SDDSR. *Vperjod* propagoval program SDDSR, vysvětloval taktiku bolševiků a poukazoval na oportunistickou taktiku menševiků a eserů. Odhaloval protidemokratický charakter kadetů a jiných buržoazních stran a třídní, protilidový charakter samoděržaví, podrobně objasňoval dělnickou otázku (stávky, boj proti vylukám, otázky odborů atd.), pohotově reagoval na nejdůležitější události ruského i mezinárodního dělnického a socialistického hnutí. Značnou pozornost věnoval agrární otázce, boji rolníků o půdu a hnutí v armádě. Obsáhle psal o rozehnutí prvních dvou dum, o volbách do II. a zejména do III. dumy, poukazoval na třídní složení dum, na to, že nejsou schopny řešit základní otázky revoluce, vysvětloval bolševickou taktiku vůči dumám.

Důležité místo v listu zaujímaly otázky stranického života: vysvětlovala se v něm usnesení V. (londýnského) sjezdu SDDSR a usnesení celoruských, městských a okresních konferencí SDDSR. *Vperjod* měl úzké spojení s dělnickými čtenáři. Uveřejnil řadu Leninových článků. — 437

¹³⁹ Kniha D. Firsova (D. Rozenbljuma) a M. Jakobije (M. Gendelmana) K revizi agrárního programu a jeho zdůvodnění vyšla ve vydavatelství Era (Moskva 1908). Kniha byla zkonfiskována. Lenina slibovaná analýza této knihy v Proletariji nevyšla. — 441

- ¹⁴⁰ *Sovremennyj mir* — literární měsíčník, vědeckopolitický časopis; vycházel v Petrohradě od října 1906 do roku 1918. Velmi úzce s ním spolupracovali menševici včetně G. V. Plechanova. Po uzavření bloku s plechanovovci a na počátku roku 1914 s ním spolupracovali i bolševici.
V březnu 1914 byl v časopise uveřejněn Leninův článek Ještě jedno potření socialismu (viz Spisy 20, Praha 1959, s. 189–212). Za první světové války byl časopis orgánem sociálšovinistů. — 442
- ¹⁴¹ *Justice* — deník, vycházel v Londýně od ledna 1884 do počátku roku 1925. Byl orgánem Sociálně demokratické federace a v roce 1911 se stal orgánem Britské socialistické strany. Od února 1925 do prosince 1933 vycházel pod názvem Social-Democrat. — 444
- ¹⁴² *The Labour Leader* — týdeník, orgán Nezávislé labouristické strany. Vychází od roku 1891, od roku 1946 pod názvem Socialist Leader. — 445
- ¹⁴³ *Reynolds' Newspaper* — Reynolds' Weekly Newspaper — anglický list radikálního zaměření. Vycházel v Londýně v letech 1850 až 1924; počátkem 50. let 19. století podporoval chartisty. Od roku 1924 vychází pod názvem Reynolds' illustrated. — 445
- ¹⁴⁴ *The Times* — deník, založený roku 1785 v Londýně; jeden z významných konzervativních listů britské buržoazie. — 445
- ¹⁴⁵ *The New Age* — demokratická revue věnovaná politice, náboženství a literatuře. Vycházela v Londýně v letech 1894–1938. — 445
- ¹⁴⁶ *Frankfurter Zeitung* — deník, orgán německých velkoburziánů. Vycházel ve Frankfurtu nad Mohanem v letech 1856–1943. Znovu začal vycházet v roce 1949 pod názvem Frankfurter Allgemeine Zeitung a stal se orgánem západoněmeckých monopolistů. — 447
- ¹⁴⁷ Viz B. Engels, Ke kritice návrhu sociálně demokratického programu z roku 1891 (K. Marx-B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 267–282). — 450
- ¹⁴⁸ Leninův článek *K rozpravám o rozšíření rozpočtových práv dumy* vyšel poprvé v únoru 1908 v 1. čísle listu Social-demokrat. Dne 26. března (8. dubna) byl přetištěn v 27. čísle listu Proletarij s Leninovým postskriptem (viz tento svazek, s. 459).
Social-demokrat — ilegální list, ústřední orgán SDDSR, vycházel

od února 1908 do ledna 1917. První číslo připravili bolševici. Car-ská policie je zkonfiskovala již částečně vytištěné v soukromé tiskár-ně ve Vilně [Vilnius]. Brzy byl učiněn druhý pokus vydat list v Petrohradě, ale velká část nákladu se opět dostala do rukou čet-nictva. List se proto začal vydávat v zahraničí: čísla 2—32 (únor 1909—prosinec 1913) v Paříži a čísla 33—58 (listopad 1914—leden 1917) v Ženevě. Celkem vyšlo 58 čísel, z toho 5 s přílohou.

Podle usnesení ÚV SDDSR zvoleného na V. (londýnském) sjezdu se redakce Social-demokratu skládala ze zástupců bolševiků, menševiků a polských sociálních demokratů. List fakticky řídil V. I. Lenin. Jeho články a noticky zaujímaly v listu stěžejní místo. Celkem jich v něm bylo otištěno více než osmdesát.

Přímo v redakci Social-demokratu bojoval Lenin proti menševikům-likvidátorům za důslednou bolševickou linii. Část redakce (Kameněv a Zinovjev) se k likvidátorům chovala smířlivecky, po-koušela se zmařit uskutečňování Leninovy linie. Menševická část redakce (Martov a Dan) sabotovala práci v redakci ústředního orgánu a současně otevřeně obhajovala likvidátorství v listu Golos Social-demokrata. Leninův nesmířitelný boj proti likvidá-torům způsobil odchod Martova a Dana z redakce v červnu 1911. Od prosince 1911 redigoval Social-demokrata V. I. Lenin.

V těžkých letech reakce a v období nového rozmachu revoluční-ho hnutí měl Social-demokrat velký význam; bolševici v něm bo-jovali proti likvidátorům, trockistům a oțzovistům za zachování ilegální marxistické strany a za upevnění její jednoty a spojení s masami.

Za první světové války byl Social-demokrat ústředním orgánem bolševické strany, sehrál nesmírně důležitou úlohu při propagaci bolševických hesel v otázkách války, míru a revoluce, ukazoval mezinárodnímu proletariátu cestu boje proti imperialistické válce, tj. její přeměnu ve válku občanskou. V listě byl uveřejněn Leninův článek O hesle Spojených států evropských, v němž poprvé formu-loval závěr o možnosti vítězství socialismu nejdříve v několika ka-pitalistických zemích nebo dokonce pouze v jedné. Social-demo-krat byl rozšiřován v Rusku a nejdůležitější články byly přetisko-vány v místních bolševických novinách, což přispívalo k politické-mu uvědomování a internacionalistické výchově ruského proleta-riátu a k přípravě mas na revoluci.

V. I. Lenin vysoce hodnotil zásluhy Social-demokratu v první světové válce a později napsal, že bez studia článků v něm uveřej-něných „se neobejde žádný uvědomělý dělník, který chce *pochopit* vývoj idejí mezinárodní socialistické revoluce a jejího prvního ví-tězství 25. října 1917“ (Spisy 27, Praha 1962, s. 216). — 452

- 149 Redakce Proletarije přetiskla článek z ústředního listu strany Social-demokrat s touto poznámkou: „Redakce ústředního orgánu, v němž původně tento článek vyšel, pokládá za nutné poznamenat, že autorem kritizovaná činnost frakce týkající se rozšíření rozpočtových práv dumy byla schválena dumskou komisí ústředního výboru.“

Nesoulad mezi V. I. Leninem, který představoval většinu strany, a dumskou komisí ÚV, jež řídila sociálně demokratickou frakci, lze vysvětlit tím, že v komisi měli převahu menševici. Když Lenin v roce 1912 hodnotil práci frakce v III. dumě, napsal, že „s prvními kroky činnosti sociálně demokratické frakce v III. dumě byla většina strany naprosto nespokojena a rozhodně je odmítala. Ve frakci měli značnou převahu menševici, kteří se v roce 1907 stavěli proti usnesením strany“ (tj. proti usnesením V. sjezdu a IV. konference SDDSR. *Red.*), „a v této ‚opozici‘ pokračovala, čili ji převzala sociálně demokratická frakce III. dumy“ (Spisy 36, Praha 1958, s. 195). Protože bolševici kritizovali chybné kroky sociálně demokratické frakce a rovněž dělníci tlumočili svou nespokojenost poslancům, kteří k nim zajížděli, činnost frakce se zlepšovala a vliv bolševických poslanců ve frakci sílil. — 458

- 150 *Naša gazeta* — list polokadetského zaměření. Vycházel v Petrohradě v letech 1904—1908. — 459

- 151 Dopis ÚV SDDSR místním organizacím^[237] o práci sociálně demokratických poslanců v dumě byl otištěn 16. dubna 1908 v 29. čísle listu Proletarij.

Ústřední výbor důkladně rozebral práci sociálně demokratické frakce v III. dumě a prohlásil, že její činnost je v souladu s příslušnými usneseními V. sjezdu strany a IV. konference SDDSR (Třetí celoruské). ÚV poukázal na některé úspěchy v práci frakce a podrobně rozebral její chyby. Napsal: „Záměr některých, mimochodem ne mnohých organizací odvolat frakci z III. dumy pokládá ústřední výbor za řešení zcela nevhodné, nemístné a pro stranu a zájmy proletariátu škodlivé. Sociálně demokratická strana nezná a neuznává absolutní účinnost *jednoho jediného* prostředku politického boje; v zájmu proletariátu je povinna využívat *všech* cest a *všech* prostředků. III. дума je jedním z těchto prostředků“ (Proletarij, č. 29 z 16. (29.) dubna 1908, s. 4). — 459

- 152 Článek *Poučení z Komuny*, uveřejněný v 2. čísle listu Zagraničnaja gazeta z 23. března 1908, je vlastně Leninova přednáška. Redakce listu podala k článku toto vysvětlení: „Dne 18. března se konal

v Ženevě mezinárodní mítink u příležitosti tří proletářských výročí: 25. výročí úmrtí K. Marxe, 60. výročí březnové revoluce roku 1848 a výročí Pařížské komuny. Za SDDSR vystoupil na mítinku soudruh Lenin, který mluvil o významu Komuny.“

Zagraničnaja gazeta — list skupiny ruských emigrantů v Ženevě; vycházel v březnu—dubnu 1908. — 460

¹⁵³ Viz K. Marx, Druhá adresa generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce (K. Marx-B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 304—312). — 460

¹⁵⁴ Marxovo hodnocení historické úlohy Pařížské komuny jako počátku nové společnosti viz práci Občanská válka ve Francii (K. Marx-B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 349—402) a dopisy Kugelmannovi z 12. a 17. dubna 1871 (K. Marx-B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 246—247 a 251—252). — 462

¹⁵⁵ *Ruskaja mysl* — liberálně narodnický měsíčník, vycházející v Moskvě od roku 1880. V 90. letech občas otiskoval články marxistů. Do literární rubriky přispívali pokrokoví spisovatelé A. P. Čechov, A. M. Gorkij, V. G. Korolenko, D. N. Mamin-Sibirjak, G. I. Uspenskij aj.

Po revoluci roku 1905 se časopis stal orgánem pravého křídla strany kadetů a redigoval jej P. B. Struve. V polovině roku 1918 byl časopis zastaven. — 468

¹⁵⁶ V. I. Lenin uvádí parafrázi dvojverší z Goethova díla *Westöstlicher Divan* [Západovýchodní divan] v podání Paklina, postavy z Turgeněvova románu *Nov: Wer den Dichter will versteh'n, Muss in Dichter's Lande geh'n* (Kdo chce básníka pochopit, musí v jeho zemi žít). — 475

¹⁵⁷ *Journal des Débats* — zkrácený název francouzského buržoazního deníku *Journal des Débats politiques et littéraires*, který vycházel v Paříži v letech 1789—1944. — 479

¹⁵⁸ Jde o body referátu A. Bogdanova (Maximova) o bojkotu III. dumy^[211]. Lenin je zapsal takto:

„*První Maximovovy teze:*

1. Základní „úkoly revoluce nerozřešeny“ (příčiny existují).

Projevy revolučního hnutí nezanikly.

2. Vývoj ekonomické a politické organizace — akce proletariátu a růst uvědomělosti — síly se shromažďují etc.

3. Hnutí za bojkot je projevem revolučních nálad a správného hodnocení dumy“ (Leninskij sbornik XXV, s. 7). — 483

- ¹⁵⁹ Text v rámečku obsahuje první důvod pro bojkot voleb do III. dumy v návrhu Bogdanovovy (Maximovovy) rezoluce, v níž se praví: „Výzva k účasti ve volbách by byla pochopena masami — i přes její velmi revoluční zdůvodnění — jen jako přiznání, že nynější revoluce je u konce a že nezbývá než přejít k dlouholeté všední práci“ (KSSS v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 151). — 483
- ¹⁶⁰ Jde o srovnání dvou rezolucí o Státní dumě a o úkolech sociálních demokratů v ní: menševické rezoluce schválené na IV. (stockholmském) sjezdu strany a bolševické rezoluce z V. (londýnského) sjezdu (viz KSSS v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 108—110 a 142 až 143). Obě rezoluce porovnal a charakterizoval Lenin v článku Proti bojkotu (viz tento svazek, s. 51—52). — 483
- ¹⁶¹ Jde o rezoluce IV. (stockholmského) a V. (londýnského) sjezdu strany O odborech. Na stockholmském sjezdu SDDSR prosadili menševici rezoluci uznávající neutralitu a nestrannost odborů. Sjezd uznává, pravilo se v této rezoluci, že „strana musí podporovat snahu dělníků vytvářet odborové organizace a všemožně napomáhat zakládání nestranných odborů“ (KSSS v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 112). Rezoluce londýnského sjezdu ideu nestrannosti zavrhl: „Sjezd schvaluje rezoluce sjednocovacího sjezdu o práci v odborech a připomíná stranickým organizacím a sociálním demokratům, kteří pracují v odborech, jeden ze základních úkolů sociálně demokratické práce v nich: působit k tomu, aby odbory uznaly ideové vedení sociálně demokratické strany a navázaly s ní organizační spojení, a nutnost splnit tento úkol tam, kde to podmínky dovolí“ (KSSS v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 145). — 488
- ¹⁶² O jakém návrhu rezoluce se zde mluví, nebylo zjištěno. — 488

SEZNAM LITERATURY,
KTEROU V. I. LENIN CITUJE
NEBO O NÍŽ SE ZMIŇUJE*

[¹] *Аграрная программа, (принятая на IV (Объединительном) съезде РСДРП).* — В листовке: Постановления и резолюции Объединительн. съезда Российской социал-демократической рабочей партии. [Спб.], тип. Центрального Комитета, [1906], стр. 1. (РСДРП). — 120, 207, 243, 247—249, 253, 254, 256, 271, 301, 302, 328, 329, 340, 344, 345—347, 348, 353, 355, 383, 394, 397, 401, 403, 405, 409, 411, 418, 434

[²] *Аграрный вопрос.* [Т. I]. Сборник статей Герценштейна, Долгорукова, Дена, Иверонова, Кауфмана, Мануилова, Петрункевича, Фортунатова, Чупрова. Изд. 2-е. М., «Беседа», 1906. XXXIV, 278 стр. (Изд. Долгорукова и Петрункевича). — 236—238, 239, 241

[³] *Аграрный вопрос.* Т. II. Сборник статей Брейера, Бруна, Воробьева, Герценштейна, Дена, Кауфмана, Кутлера, Левитского, Мануилова, Петрункевича, Хауке, Чупрова, Якушкина. М., «Беседа», 1907. XIII, 648 стр. (Изд. Долгорукова и Петрункевича). — 209, 219, 234, 277, 328, 335, 345, 367, 372

Аграрный проект кадетов в I Государственной думе —

* Česká redakce přetiskuje tento seznam literatury z 5. ruského vydání v nezměněné podobě.

V textové části jsou bibliografické prameny přeloženy a opatřeny číslem v hranaté závorce, které odkazuje na originální název díla a jeho bibliografické údaje v tomto seznamu.

Knihy, noviny a časopisy s Leninovými poznámkami jsou označeny hvězdičkou. Tyto výtisky jsou uloženy v Archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. *Čes. red.*

см. Проект основных положений по земельному вопросу, внесенный 42 членами Государственной думы.

Аграрный проект кадетов во II Государственной думе — см. Проект главных оснований закона о земельном обеспечении земледельческого населения, внесенный во II Государственную думу кадетами.

Аграрный проект 105-ти, внесенный во II Государственную думу — см. Проект основных положений земельного закона, внесенный во II Государственную думу от имени группы социалистов-революционеров.

Аграрный проект 104-х в I Государственной думе — см. Проект основных положений земельного закона, внесенный 104 членами Государственной думы.

Аграрный проект 104-х во II Государственной думе — см. Проект основных положений земельной реформы, внесенный во II Государственную думу от имени Трудовой группы и Крестьянского союза.

Аграрный проект 33-х в I Государственной думе — см. Проект основного земельного закона, внесенный 33 членами Государственной думы.

Аграрный проект трудовиков в I Государственной думе — см. Проект основных положений земельного закона, внесенный 104 членами Государственной думы.

Аграрный проект эсеров во II Государственной думе — см. Проект основных положений земельного закона, внесенный от имени группы социалистов-революционеров во II Государственную думу.

[4] Аксельрод, П. Б. *К вопросу об источнике и значении наших организационных разногласий*. (Из переписки с Каутским). — «Искра», [Женева], 1904, № 68, 25 июня, стр. 2—3. — 126

[5] — *К вопросу об источнике и значении наших организа-*

ционных разногласий. (Из переписки с Каутским). (25 июня 1904 г., № 68). — В кн.: «Искра» за два года. Сборник статей из «Искры». Спб., Салтыков, 1906, стр. 147—154. — 126

[⁶] — *Народная дума и рабочий съезд*. Изд. «Искры». Женева, тип. партии, 1905. 15 стр. (РСДРП). — 30

[⁷] — *Предисловие (к книге В. И. Ленина «Задачи русских социал-демократов»)*. — В кн.: [Ленин, В. И.] *Задачи русских социал-демократов*. С предисл. П. Аксельрода. Изд. РСДРП. Женева, тип. «Союза русских социал-демократов», 1898, стр. 1—5. — 116

[⁸] * — *Предисловие П. Б. Аксельрода к первому изданию (книги В. И. Ленина «Задачи русских социал-демократов»)*. — В кн.: [Ленин, В. И.] *За 12 лет. Собрание статей*. Т. 1. Два направления в русском марксизме и русской социал-демократии. Спб., тип. Безобразова, [1907], стр. 132—134. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. На тит. л. год изд.: 1908. — 116

[⁹] [*Алексинский, Г. А.*] *Алексеев (Поправка к проекту аграрной программы РСДРП, внесенная на 12-ом заседании IV (Объединительного) съезда РСДРП)*. — В кн.: *Протоколы Объединительного съезда РСДРП, состоявшегося в Стокгольме в 1906 г.* М., тип. Иванова, 1907, стр. 152. — 255

[¹⁰] [*Богданов, А. А.*] *Проект резолюции об участии в выборах в Государственную думу, внесенный на Третью конференцию РСДРП («Вторую общероссийскую»)*. 21—23 июля (3—5 августа) 1907 г.]. — В листовке: *Извещение о партийной конференции 21, 22 и 23 июля 1907 года*. Изд. ЦК РСДРП. Б. м., [1907], стр. 2—3. (РСДРП). — 483

[¹¹] [*Брукер, Л.*] *Отношения между политическими партиями и профессиональными союзами*. Отрывки из доклада на Международном социалистическом конгрессе в Штутгарте]. — «Радуга», 1907, № 3, ноябрь, стр. 60—65, в ст. [А. В. Луначарского] *Воинова «Новые пути»*. — 91

- [12] *Булгаков, С. Н. Капитализм и земледелие. Т. 1—2.* Спб., Тиханов, 1900. 2 т. — 298
- [13] *Вебб С. и Б. История рабочего движения в Англии.* Пер. с англ. Г. А. Паперна. Спб., Павленков, 1899. 363 стр. Перед загл. авт.: С. и Б. Уэбб. — 47
- [14] *Вихляев, П. Народно-социалистическая партия и аграрный вопрос.* — В кн.: Сборник статей. № 1. Спб., «Наша Мысль», 1907, стр. 75—93. — 176, 259, 274
- [15] *Вопросы тактики.* Сборник II. Спб., «Новая Дума», 1907. 79 стр. — 167
- 87 статья основных государственных законов — см. Свод законов Российской империи. Т. 1. Ч. I. Свод основных государственных законов. Изд. 1906 г.
- [16] «*Вперед*», Женева, 1905, № 1, 4 января (22 декабря 1904), стр. 2—3. — 127
- 1905, № 11, 23 (10) марта, стр. 2. — 124
- 1905, № 15, 20 (7) апреля, стр. 1—2. — 265
- [17] «*Вперед*», [Выборг], 1907, № 14, 10 сентября, стр. 2—4. На газ. место изд.: М. — 437
- [18] * *Второй очередной съезд Росс. соц.-дем. рабочей партии.* Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Женева, тип. партии, [1904]. 397, II стр. (РСДРП). — 120, 124, 126, 244, 245—246, 280, 281, 327, 328, 346, 401
- [19] [*Гершуни, Г. А.*] *Речь Г. А. Гершуни, произнесенная на экстренном съезде партии социалистов-революционеров.* Б. м., 1907. 15 стр. — 177—178
- [20] *Гёте, Иоганн Вольфганг. Западно-восточный диван.* — 475
- [21] — *Кроткие Ксении.* — 67
- [22] *Главнейшие резолюции, [принятые на Третьем съезде*

Российской соц.-дем. рабочей партии). — В кн.: Третий очередной съезд Росс. соц.-дем. рабочей партни. Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Женева, тип. партни, 1905, стр. XVI—XXVII. (РСДРП). — 53, 128

[23] *Глебов, А. В. Вознаграждение, а не выкуп!..* — В кн.: Сборник «Известный Крестьянских Депутатов» и «Трудовой Россни». М., 1906, стр. 44—49. — 235

[24] *Гоголь, Н. В. Мертвые души.* — 199, 336

[25] — *Ревизор.* — 144, 145

[26] «*Голос Москвы*», 1907, № 239, 16 октября, стр. 2—3. — 158

[27] *Горн, В. О завтрашнем дне.* — «Товарищ», Спб., 1907, № 348, 18 (31) августа, стр. 1. — 76, 77—81, 82

[28] *Грибоедов, А. С. Горе от ума.* — 48, 173

[29] [*Громан, В.*] *Всероссийский крестьянский союз.* — В кн.: Материалы к крестьянскому вопросу. Отчет о заседаниях делегатского съезда Всероссийского крестьянского союза 6—10 ноября 1905 г. С вступительной статьей В. Громана. [Спб.], «Новый Мир», 1905, стр. 1—32. — 260, 273, 275

[30] [*Декларация правительства, оглашенная П. А. Столыпиным на заседании Государственной думы 6 (19) марта 1907 г.*]. — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1907 год. Сессия вторая. Т. I. Заседания 1—30 (с 20 февраля по 30 апреля). Спб., гос. тип., 1907, стлб. 106—120. (Государственная дума. 2-ой созыв). — 326

[31] «*Дневник Социал-Демократа*», [Женева], 1905, № 3, ноябрь, стр. 1—23. — 30

— 1905, № 4, декабрь, стр. 1—12. — 30

[32] «*Дневник Социал-Демократа*», [Женева], 1906, № 5, март, стр. 1—20. — 362

[33] *Добавление к протоколам первого съезда партии социалистов-революционеров*. Изд. ЦК п. с.-р. Б. м., тип. ЦК п. с.-р., 1906. 40 стр. (Партия социалистов-революционеров). — 174

[34] *Долгоруков, П. Памяти гр. П. А. Гейдена*. — «Русские Ведомости», М., 1907, № 136, 16 июня, стр. 2. — 60, 63

Е. К. — см. Кускова, Е. Д.

[35] *Женское избирательное право*. [Резолюция, принятая на Международном социалистическом конгрессе в Штутгарте]. — «Пролетарий», [Выборг], 1907, № 17, 20 октября, стр. 5. Под общ. загл.: Резолюции Штутгартского съезда. На газ. место изд.: М. — 90, 103

[36] «Жизнь», Спб., 1901, № 3, стр. 162—186; № 4, стр. 63—100. — 289

[37] *Жилкин, И. В. Странички жизни*. — «Товарищ», Спб., 1907, № 351, 22 августа (4 сентября), стр. 1—2. — 84

[38] — *Странички жизни*. — «Товарищ», Спб., 1907, № 407, 26 октября (8 ноября), стр. 4. — 169

Законопроект о десятичасовом рабочем дне, внесенный во II Государственную думу кадетами — см. Проект основных положений закона о нормальном отдыхе торговых служащих.

[39] «Зарницы». Вып. I. Спб., тип. Безобразова, 1907. 128 стр. — 199

[40] «Заря», Stuttgart. — 116

— 1901, № 1, апрель, стр. 152—153. — 418

— 1901, № 2—3, декабрь, стр. 60—100, 258—302. — 116, 289, 294, 295, 298, 300

[41] *Заседание четвертое [Государственной думы]*. 4 мая

1906 г. — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1906 год. Сессия первая. Т. I. Заседания 1—18 (с 27 апреля по 30 мая). Спб., гос. тип., 1906, стр. 162—237. (Государственная дума). — 396

[42] *Заседание десятое [Государственной думы]*. 16 мая 1906 г. — Там же, стр. 389—419. — 362, 396

[43] *Заседание одиннадцатое [Государственной думы]*. 18 мая 1906 г. — Там же, стр. 421—472. — 383

[44] *Заседание двенадцатое [Государственной думы]*. 19 мая 1906 г. — Там же, стр. 473—530. — 361, 382, 388, 396, 397, 409

[45] *Заседание тринадцатое [Государственной думы]*. 23 мая 1906 г. — Там же, стр. 531—585. — 397

[46] *Заседание четырнадцатое [Государственной думы]*. 24 мая 1906 г. — Там же, стр. 587—638. — 224, 233, 277, 396, 400, 409

[47] *Заседание восемнадцатое [Государственной думы]*. 30 мая 1906 г. — Там же, стр. 809—866. — 377

[48] *Заседание девятнадцатое [Государственной думы]*. 1 июня 1906 г. — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1906 год. Сессия первая. Т. II. Заседания 19—38 (с 1 июня по 4 июля). Спб., гос. тип., 1906, стр. 867—919. (Государственная дума). — 396

[49] *Заседание двадцатое [Государственной думы]*. 2 июня 1906 г. — Там же, стр. 921—976. — 399

[50] *Заседание двадцать третье [Государственной думы]*. 8 июня 1906 г. — Там же, стр. 1097—1156. — 368

[51] *Заседание двадцать шестое [Государственной думы]*. 13 июня 1906 г. — Там же, стр. 1275—1339. — 40

[52] * *Заседание двенадцатое [Государственной думы вто-*

рого созыва). 19 марта 1907 г. — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1907 год. Сессия вторая. Т. I. Заседания 1—30 (с 20 февраля по 30 апреля). Спб., гос. тип., 1907, стлб. 689—792. Государственная дума. 2-ой созыв). — 272, 360, 361, 364—366, 370, 373, 378—379, 385, 388, 391, 393, 395, 398, 405, 406

- [53] * *Заседание четырнадцатое [Государственной думы второго созыва]*. 22 марта 1907 г. — Там же, стлб. 893—984. — 224
- [54] * *Заседание шестнадцатое [Государственной думы второго созыва]*. 26 марта 1907 г. — Там же, стлб. 1053—1154. — 233, 270, 362, 369, 379, 382, 388, 390—391, 405
- [55] * *Заседание восемнадцатое [Государственной думы второго созыва]*. 29 марта 1907 г. — Там же, стлб. 1273—1374. — 326, 357—360, 362, 363, 366, 367, 368, 370, 372, 400, 405
- [56] * *Заседание двадцатое [Государственной думы второго созыва]*. 2 апреля 1907 г. — Там же, стлб. 1473—1538. — 360, 373, 397, 406
- [57] * *Заседание двадцать второе [Государственной думы второго созыва]*. 5 апреля 1907 г. — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1907 год. Сессия вторая. Т. I. Заседания 1—30 (с 20 февраля по 30 апреля). Спб., гос. тип., 1907, стлб. 1597—1662. (Государственная дума. 2-ой созыв). — 235, 370, 372, 404, 407
- [58] * *Заседание двадцать четвертое [Государственной думы второго созыва]*. 9 апреля 1907 г. — Там же, стлб. 1753—1840. — 233, 360, 367, 370, 385, 386, 396, 398, 407
- [59] * *Заседание двадцать шестое [Государственной думы второго созыва]*. 12 апреля 1907 г. — Там же, стлб. 1921—2008. — 235, 373—377, 384, 386, 387, 392, 395

- [60] * *Заседание тридцать второе [Государственной думы второго созыва]*. 3 мая 1907 г. — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1907 год. Сессия вторая. Т. II. Заседания 31—53 (с 1 мая по 2 июня). Спб., гос. тип., 1907, стлб. 61—130. (Государственная дума. 2-ой созыв). — 260, 395, 398—399
- [61] * *Заседание тридцать девятое [Государственной думы второго созыва]*. 16 мая 1907 г. — Там же, стлб. 617—682. — 238, 361, 362, 370, 371, 388, 396, 397, 398, 404, 407
- [62] * *Заседание сорок седьмое [Государственной думы второго созыва]*. 26 мая 1907 г. — Там же, стлб. 1165—1246. — 216, 220, 270, 271, 272, 275, 317, 369, 379, 380, 381, 383, 393, 396, 404, 408—411
- [63] *Заседание девятнадцатое [Государственной думы третьего созыва]*. 12 января 1908 г. — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1907—1908 гг. Сессия первая. Ч. I. Заседания 1—30 (с 1 ноября 1907 г. по 19 февраля 1908 г.). Спб., гос. тип., 1908, стлб. 1141—1198. (Государственная дума. 3-ий созыв). — 452, 453, 457
- [64] *Заседание двадцатое [Государственной думы третьего созыва]*. 15 января 1908 г. — Там же, стлб. 1199—1278. — 452, 453, 455
- [65] *Заседание тридцать второе [Государственной думы третьего созыва]*. 27 февраля 1908 г. — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1908 г. Сессия первая. Ч. II. Заседания 31—60 (с 21 февраля по 6 мая 1908 г.). Спб., гос. тип., 1908, стлб. 93—144. (Государственная дума. 3-ий созыв). — 464—468
- [66] *Земельный проект умеренно-правых крестьянских депутатов*. — «С.-Петербургские Ведомости», 1908, № 24, 29 января (11 февраля), стр. 2. — 435
- [67] *Земельный проект умеренно-правых крестьянских депутатов*. — «Столичная Почта», Спб., 1908, № 224, 30 января (12 февраля), стр. 5. — 435

- [68] *«Знамя Труда»*, [Париж]. — 180
 — 1907, № 2, 12 июля, стр. 1—4. — 197
 — 1907, № 5, 12 сентября, стр. 2—4. — 145, 196
 — 1907, № 6, 30 сентября, стр. 1—3. — 173
 — 1907, № 8, декабрь, стр. 6—10. — 437
- [69] *Зомбарт, В. Социализм и социальное движение*. Пер. с немецкого. Спб., Суворин, 1906. IV, 404 стр. — 47
- [70] *Из зала заседаний*. — «Столичная Почта», Спб., 1908, № 249, 28 февраля (12 марта), стр. 4. Подпись: Вас. Г. — 464
- Избирательный закон 11 декабря 1905 г.* — см. Указ правительствующему Сенату об изменениях и дополнениях в Положении о выборах в Государственную думу. 11 (24) декабря 1905 г.
- Избирательный закон 3 июня 1907 г.* — см. Положение о выборах в Государственную думу. 3 (16) июня 1907 г.
- [71] *«Известия Крестьянских Депутатов»*, Спб. — 257
- [72] *Извещение о втором (экстренном) съезде партии соц.-рев.* — «Партийные Известия», [Спб.], 1907, № 6, 8 марта, стр. 1—3. — 178
- [73] *Извещение о партийной конференции 21, 22 и 23 июля 1907 года*. [Листовка]. Изд. ЦК РСДРП. Б. м., [1907]. 4 стр. (РСДРП). — 483
- [74] *Изгоев, А. С. Карл Маркс и Россия*. — «Речь», Спб., 1908, № 53, 2 (15) марта, стр. 2. — 476
- [75] *Иммиграция и эмиграция*. [Резолюция, принятая на Международном социалистическом конгрессе в Штутгарте]. — «Пролетарий», [Выборг], 1907, № 17, 20 октября, стр. 5. Под общ. загл.: Резолюции Штутгартского съезда. На газ. место изд.: М. — 92, 103

- [76] *Интернационал*. — 195
- [77] «Искра» (старая, ленинская), [Лейпциг — Мюнхен — Лондон — Женева]. — 116, 119, 120, 121, 123, 124, 126
- [Мюнхен], 1902, № 21, 1 июня, стр. 1—2. — 124
- 1903, № 51, 22 октября. — 121
- [78] «Искра» (новая, меньшевистская), [Женева]. — 121
- 1904, № 68, 25 июня, стр. 2—3. — 126
- 1904, № 70, 25 июля, стр. 2—5; № 71, 1 августа, стр. 2—4. — 124, 125
- 1904, № 72, 25 августа, стр. 10. — 121
- 1905, № 110, 10 сентября, стр. 1—2. — 40
- 1905, № 111, 24 сентября, стр. 2—4. — 119, 123
- 1905, № 112, 8 октября. Приложение к № 112 «Искры», стр. 1. — 119, 123
- [79] «Искра» за два года. Сборник статей из «Искры». Спб., Салтыков, 1906. VIII, 688, 244 стр. — 125, 126
- [80] К вопросу об аграрной программе. 1) П. Маслов. Землепользование или землевладение? 2) К. Каутский. Письмо об аграрной программе. [Спб.], «Новый Мир», [1905]. 16 стр. — 355
- [81] К пересмотру аграрной программы и ее обоснования. Фирсов, Д. Социализация земли и право на землю. Якобий, М. Движущие силы сельского хозяйства. (К марксистскому обоснованию социализации земли). М., [тип. Поплавского], 1908. 324 стр. — 441
- [82] * Календарь для всех на 1908 год. Б. м., [1907]. 206 стлб. — 198
- [83] Карл Маркс. — «Русские Ведомости», М., 1908, № 51, 1 марта, стр. 4—5. Подпись: Л. Н. — 475

- [84] Каутский, К. *Движущие силы и перспективы русской революции*. Пер. с немецкого. («Neue Zeit», №№ 9 и 10, 25. Jg., Bd. I). Под ред. и с предисл. Н. Ленина. М., «Новая Эпоха», 1907. 32 стр. — 342—343
- [85] — [Письмо М. Шанину. Апрель 1906 г.]. — В кн.: Шанин, М. Муниципализация или раздел в собственность? Характер нашего аграрного кризиса. Вильно, «Трибуна», 1907, стр. 4. — 355
- [86] — [Письмо Каутского об аграрной программе]. — «Правда», М., 1906, кн. IV, февраль, стр. 157—160. — 355
- [87] — Письмо Каутского об аграрной программе. — В кн.: К вопросу об аграрной программе. 1) П. Маслов. Землепользование или землевладение? 2) К. Каутский. Письмо об аграрной программе. [Спб.], «Новый Мир», [1905], стр. 14—16. — 355
- [88] Кауфман, А. А. *К вопросу о культурно-хозяйственном значении частного землевладения*. — В кн.: Аграрный вопрос. Т. II. Сборник статей Брейера, Бруна, Воробьева, Герценштейна, Дена, Кауфмана, Кутлера, Левитского, Мануилова, Петрункевича, Хауке, Чупрова, Якушкина. М., «Беседа», 1907, стр. 442—628. (Изд. Долгорукова и Петрункевича). — 335
- [89] — *К вопросу о нормах дополнительного наделения*. — Там же, стр. 261—304. — 209, 220, 328, 346
- [90] — *Одумайтесь...* — «Русские Ведомости», М., 1908, № 32, 8 февраля, стр. 2. — 434
- [91] — *Переселение и его роль в аграрной программе*. — В кн.: Аграрный вопрос. [Т. II]. Сборник статей Герценштейна, Долгорукова, Дена, Иверонова, Кауфмана, Мануилова, Петрункевича, Фортунатова, Чупрова. Изд. 2-ое. М., «Беседа», 1906, стр. 126—159. (Изд. Долгорукова и Петрункевича). — 238, 239, 242
- [92] — *Переселение и колонизация*. Спб., 1905. IX, 349, 81 стр. (Б-ка «Общественной пользы»). — 238, 413

- [93] *Колониальная политика*. [Резолюция, принятая на Международном социалистическом конгрессе в Штутгарте]. — «Пролетарий», [Выборг], 1907, № 17, 20 октября, стр. 4—5. Под общ. загл.: Резолюции Штутгартского съезда. На газ. место изд.: М. — 100
- [94] *Кризис немецкого либерализма*. — «Речь», Спб., 1908, № 52, 1 (14) марта, стр. 2—3. Подпись: К. Д. — 473
- [95] *Крылов, И. А. Орел и Куры*. — 200
- [96] *Кускова, Е. Д. Партийная светобоязнь*. — «Товарищ», Спб., 1907, № 374, 18 сентября (1 октября), стр. 3. Подпись: Е. К. — 173
- [97] *Кутлер, Н. Н. Проект закона о мерах к расширению и улучшению крестьянского землевладения*. — В кн.: Аграрный вопрос. Т. II. Сборник статей Брейера, Бруна, Воробьева, Герценштейна, Дена, Кауфмана, Кутлера, Левитского, Мануилова, Петрункевича, Хауке, Чупрова, Якушкина. М., «Беседа», 1907, стр. 629—648. (Изд. Долгорукова и Петрункевича). — 233, 368, 372
- [98] [*Credo*]. — В кн.: [Ленин, В. И.] Протест российских социал-демократов. С послесл. от ред. «Рабочего Дела». Изд. Союза русских социал-демократов. Женева, тип. «Союза», 1899, стр. 1—6. (РСДРП. Оттиск из № 4—5 «Рабочего Дела»). — 129
- [99] *Лабриола, А. Реформизм и синдикализм*. С предисл. автора к русск. изд. Пер. с итальянского Г. Кирдецова, под ред. и с послесл. А. Луначарского. Спб., [«Шиповник»], 1907. 267 стр. — 441
- [100] *Ларин, Ю. Крестьянский вопрос и социал-демократия*. [Спб.], «Новый Мир», 1906. 111 стр. — 348, 353—355
- [101] [Ленин, В. И.] *Аграрная программа социал-демократии в первой русской революции 1905—1907 гг.* Пг., «Жизнь и Знание», 1917. VIII, 271 стр. (Б-ка обществоведения. Кн. 39-ая). Перед загл. авт.: В. Ильин (Н. Ленин). — 422

- [102] — *Аграрный вопрос*. Ч. I. Спб., 1908. 264 стр. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. — 289, 383
- [103] — *Аграрный вопрос и «критики Маркса»*. — «Заря», Stuttgart, 1901, № 2—3, декабрь стр. 258—302. Загл.: Гг. критики в аграрном вопросе. Подпись: Н. Ленин. — 289, 294, 295, 299, 300
- [104] — *Аграрный вопрос и «критики Маркса»*. — В кн.: [Ленин, В. И.] *Аграрный вопрос*. Ч. I. Спб., 1908, стр. 164—263. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. — 289, 383
- [105] — *Бойкот булыгинской Думы и восстание*. — «Пролетарий», Женева, 1905, № 12, 16 (3) августа, стр. 1. — 52
- [106] — *Гонители земства и Аннибалы либерализма*. — «Заря», Stuttgart, 1901, № 2—3, декабрь, стр. 60—100. Подпись: Т. П. — 116
- [107] — *Гонители земства и Аннибалы либерализма*. — В кн.: [Ленин, В. И.] *За 12 лет. Собрание статей*. Т. 1. Два направления в русском марксизме и русской социал-демократии. Спб., тип. Безобразова, [1907], стр. 151—184. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. На тит. л. год изд.: 1908. — 116
- [108] — *Две тактики социал-демократии в демократической революции*. Изд. ЦК РСДРП. Женева, тип. партии, 1905. VIII, 108 стр. (РСДРП). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — 128
- [109] — *Две тактики социал-демократии в демократической революции*. [Спб.], изд. ЦК РСДРП, [1905]. IV, 129 стр. (РСДРП). — 201
- [110] * — *Две тактики социал-демократии в демократической революции*. — В кн.: [Ленин, В. И.] *За 12 лет. Собрание статей*. Т. 1. Два направления в русском марксизме и русской социал-демократии. Спб., тип. Безобразова, [1907], стр. 387—469. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. На тит. л. год изд.: 1908. — 128

- [111] * — *Доклад об Объединительном съезде РСДРП.* (Письмо к петербургским рабочим). М.—Спб., [тип. «Дело»], 1906. 111 стр.—283, 316, 319—322, 323, 338
- [112] — *Дополнительные замечания на комиссионный проект программы.* [Начало апреля 1902 г.]. Рукопись¹. — 124
- [113] * — *За 12 лет.* Собрание статей. Т. 1. Два направления в русском марксизме и русской социал-демократии. Спб., тип. Безобразова, [1907]. XII, 471 стр. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. На тит. л. год изд.: 1908. — 113, 114, 116, 118, 122, 125, 127
- [114] * — *Задачи пролетариата в нашей революции.* (Проект платформы пролетарской партии). Пб., «Прибой», сентябрь 1917. 38 стр. (РСДРП). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — 423
- [115] — *Задачи русских социал-демократов.* С предисл. П. Аксельрода. Изд. РСДРП. Женева, тип. «Союза русских социал-демократов», 1898. 32 стр. — 116
- [116] — *Задачи русских социал-демократов.* Изд. 2-е. С предисл. автора и П. Б. Аксельрода. Изд. Загран. лиги русск. революционной социал-демократии. Женева, тип. Лиги, 1902. XI, 24 стр. (РСДРП). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — 116
- [117] — *Задачи русских социал-демократов.* 3-е изд. Изд. ЦК РСДРП. Женева, тип. партии, 1905. [1], 37 стр. (РСДРП). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — 116
- [118] * — *Задачи русских социал-демократов.* — В кн.: [Ленин, В. И.] *За 12 лет.* Собрание статей. Т. 1. Два направления в русском марксизме и русской социал-демократии. Спб., тип. Безобразова, [1907], стр. 127—149. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. На тит. л. год изд.: 1908. — 116

¹ Poprvé uveřejněno v publikaci Leninskij sborník II, 1924, s. 131 až 133.

- [119] [*Ленин, В. И.*] *Заключительное слово по аграрному вопросу [на IV (Объединительном) съезде РСДРП].* — В кн.: *Протоколы Объединительного съезда РСДРП, состоявшегося в Стокгольме в 1906 г.* М., тип. Иванова, 1907, стр. 103—110. — 320—321, 343—344
- [120] — *Замечания на [второй] проект программы [Плеханова].* [Март, до 14 (27) 1902 г.]. Рукопись¹. — 124
- [121] — *Замечания на комиссионный проект программы.* [28 марта (10 апреля) 1902 г.]. Рукопись¹. — 124
- [122] * — *Земская кампания и план «Искры».* Изд-во социал-демок. партийной литературы В. Бонч-Бруевича и Н. Ленина. Женева, кооп. тип., 1904. 26 стр. (Только для членов партии. РСДРП). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — 127
- *К истории партийной программы.* — см. Ленин, В. И. Примечание к статье В. В. Воровского «Плоды демагогии».
- [123] — *Как Петр Маслов исправляет черновые наброски Карла Маркса.* — «Пролетарий», Женева, 1908, № 33, (5 авг.) 23 июля, стр. 3—6. — 433
- [124] — *Маркс об американском «черном переделе».* — «Вперед», Женева, 1905, № 15, 20 (7) апреля, стр. 1—2. — 265
- [125] * — *Международный социалистический конгресс в Штутгарте.* — В кн.: *Календарь для всех на 1908 год.* Б. м., [1907], стлб. 169—178. Подпись: Н. Л — ъ. — 198
- [126] — *Некритическая критика.* (По поводу статьи г-на П. Скворцова «Товарный фетишизм» в № 12 «Научного Обозрения», за 1899 год). — «Научное Обозрение», Спб., 1900, № 5, стр. 945—954; № 6, стр. 1061—1067. Подпись: В. Ильин. — 229
- [127] — *О бойкоте.* — «Пролетарий», [Выборг], 1906, № 1, 21 августа, стр. 2—3. На газ. место изд.: М. — 52

¹ Poprvé uveřejněno v publikaci *Leninskij sbornik II*, 1924, s. 65 až 87, 118—130, 88—90.

- [128] — *О реорганизации партии.* — «Новая Жизнь», Спб., 1905, № 9, 10 ноября, стр. 2—3; № 13, 15 ноября, стр. 2; № 14, 16 ноября, стр. 2. Подпись: Н. Ленин. — 122
- [129] — *О хороших демонстрациях пролетариев и плохих рассуждениях некоторых интеллигентов.* — «Вперед», Женева, 1905, № 1, 4 января (22 декабря 1904), стр. 2—3. — 127
- [130] — *Отзыв о втором проекте программы Плеханова.* [Март, до 14 (27), 1902 г.]. Рукопись¹. — 124
- [131] — *Отражение марксизма в буржуазной литературе.* [Реферат. Осень 1894 г.]². — 115
- [132] — *Пересмотр аграрной программы рабочей партии.* № 1. Спб., «Наша Мысль», 1906. 31 стр. — 244, 249, 254, 283, 327, 334, 335, 337—338, 401, 402
- [133] * — *Письма о тактике.* Письмо 1-е. Пг., «Прибой», 1917. 20 стр. (РСДРП). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — 423
- [134] — *Победа кадетов и задачи рабочей партии.* Спб., [«Наша Мысль», 1906]. 79 стр. Перед загл. авт.: Н. Ленин. — 128
- [135] — *Политические заметки.* — «Пролетарий», [Женева], 1908, № 21, 26 (13) февраля, стр. 2. — 28, 47
- [136] — *Предисловие к русскому переводу [книги К. Каутского «Движущие силы и перспективы русской революции»].* — В кн.: Каутский, К. Движущие силы и перспективы русской революции. Пер. с нем. («Neue Zeit», №№ 9 и 10, 25 Jg., Bd. I). Под ред. и с предисл. Н. Ленина. М., «Новая Эпоха», 1907, стр. 1—7. — 342
- [137] — *Предисловие к III изданию [книги «Задачи русских социал-демократов»].* — В кн.: [Ленин, В. И.] Зада-

¹ Poprvé uveřejněno v publikaci Leninskij sbornik II, 1924, s. 88—90.

² Referát se nedochoval.

чи русских социал-демократов. 3-е изд. Изд. ЦК РСДРП. Женева, тип. партии, 1905, стр. [1]. (РСДРП). — 116

- [138] — *Предисловие к III изданию [книги «Задачи русских социал-демократов»]*. — В кн.: [Ленин, В. И.] За 12 лет. Собрание статей. Т. 1. Два направления в русском марксизме и русской социал-демократии. Спб., тип. Безобразова, [1907], стр. 128. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. На тит. л. год изд.: 1908. — 116
- [139] — *Предисловие ко второму изданию [книги «Задачи русских социал-демократов»]*. — В кн.: [Ленин, В. И.] Задачи русских социал-демократов. Изд. 2-е. С предисл. автора и П. Б. Аксельрода. Изд. Загран. лиги русск. революционной социал-демократии. Женева, тип. Лиги, 1902, стр. VI—XI. (РСДРП). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — 116
- [140] — *Предисловие ко второму изданию [книги «Задачи русских социал-демократов»]*. — В кн.: [Ленин, В. И.] За 12 лет. Собрание статей. Т. 1. Два направления в русском марксизме и русской социал-демократии. Спб., тип. Безобразова, [1907], стр. 128—131. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. На тит. л. год изд.: 1908. — 116
- [141] — *[Примечание к статье В. В. Воровского «Плоды демагогии»]*. — «Вперед», Женева, 1905, № 11, 23 (10) марта, стр. 2. — 124
- [142] — *Проект программы Российской социал-демократической рабочей партии*. [Между 25 января (7 февраля) и 18 февраля (3 марта) 1902 г.]. Рукопись¹. — 124
- [143] — *Против бойкота*. (Из заметок с.-д. публициста). — В кн.: О бойкоте третьей Думы. [Спб.], 1907, стр. 1—24. Подпись: Н. Ленин. На обл. место изд.: М., тип. Горизонтова. — 201

¹ Poprvé uveřejněno v publikaci Leninskij sbornik II, 1924, s. 43 až 50.

- [144] — *Развитие капитализма в России*. Процесс образования внутреннего рынка для крупной промышленности. Спб., Водовозова, 1899. IX, IV, 480 стр.; 2 л. диагр.; VIII стр. табл. Перед загл. авт.: Владимир Ильин. — 116, 230, 240, 241, 268, 308
- [145] * — *Развитие капитализма в России*. Процесс образования внутреннего рынка для крупной промышленности. Изд. 2-е, доп. Спб., «Паллада», 1908. VIII, VIII, 489 стр. Перед загл. авт.: Владимир Ильин. — 230
- [146] — *Резолюция [о III Государственной думе конференции с.-петербургской организации РСДРП. 27 октября (9 ноября) 1907 г.]*. — «Пролетарий», [Выборг], 1907, № 19, 5 ноября, стр. 7. На газ. место изд.: М. Загл.: Резолюция конференции Спб. организации РСДРП. — 151
- [147] — *[Речь по вопросу о программе партии 22 июля (4 августа) 1903 г. на II съезде РСДРП]*. — В кн.: Второй очередной съезд Росс. соц.-дем. рабочей партии. Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Женева, тип. партии, [1904], стр. 130—132. (РСДРП). — 124
- [148] — «*Услышишь суд глупца...*». (Из заметок с.-д. публициста). Спб., «Новая Дума», 1907. 24 стр. — 177
- [149] — *Фр. Меринг о второй Думе*. — В кн.: Вопросы тактики. Сборник II, Спб., «Новая Дума», 1907, стр. 65—72. Подпись: К. Т. — 167
- [150] — *Что делать?* Наболевшие вопросы нашего движения. Stuttgart, Dietz, 1902. VII, 144 стр. После загл. авт.: Н. Ленин. — 117, 119, 121, 123, 124, 125, 129
- [151] * — *Что делать?* Наболевшие вопросы нашего движения. — В кн.: [Ленин, В. И.] За 12 лет. Собрание статей. Т. 1. Два направления в русском марксизме и русской социал-демократии. Спб., тип. Безобразова, [1907], стр. 185—300. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. На тит. л. год изд.: 1908. — 117, 122

- [152] — *Шаг вперед, два шага назад*. (Кризис в нашей партии). Женева, тип. партии, 1904. VIII, 172 стр. (РСДРП). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — 121, 123, 124, 125, 126, 129
- [153] * — *Шаг вперед, два шага назад*. (Кризис в нашей партии). — В кн.: [Ленин, В. И.] За 12 лет. Собрание статей. Т. 1. Два направления в русском марксизме и русской социал-демократии. Спб., тип. Безобразова, [1907], стр. 301—369. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. На тит. л. год изд.: 1908. — 121, 125
- [154] — *Экономическое содержание народничества и критика его в книге г. Струве*. (По поводу книги П. Струве: Критические заметки к вопросу об экономическом развитии России. Спб. 1894 г.). — В кн.: Материалы к характеристике нашего хозяйственного развития. Сборник статей. Спб., тип. Сойкина, 1895, стр. 1—144. Подпись: К. Тулин. — 114, 115, 116
- [155] — *Экономическое содержание народничества и критика его в книге г. Струве*. (Отражение марксизма в буржуазной литературе). По поводу книги г. Струве: Критические заметки к вопросу об экономическом развитии России. Спб. 1894 г. — В кн.: [Ленин, В. И.] За 12 лет. Собрание статей. Т. 1. Два направления в русском марксизме и русской социал-демократии. Спб., тип. Безобразова, [1907], стр. 1—125. Перед загл. авт.: Вл. Ильин. На тит. л. год изд.: 1908. — 114, 115
- [156] * *Лондонский съезд Российской соц.-демокр. раб. партии (состоявшийся в 1917 г.)*. Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Paris, 1909. 486 стр. (РСДРП). — 51, 75, 91, 101, 108, 152, 161, 162, 164, 186, 197, 198, 437, 440, 470, 483, 488
- [157] *Луначарский, А. В. Послесловие (к книге А. Лабриолы «Реформизм и синдикализм»)*. — В кн.: Лабриола, А. Реформизм и синдикализм. С предисл. автора к русск. изд. Пер. с итальянского г. Кирдецова, под ред. и с послесл. А. Луначарского. Спб., [«Шиповник»], 1907, стр. 246—267. — 442

- [158] *Малишевский, Н. Г.* Роль социал-демократии в русском освободительном движении. — В кн.: Первый сборник. Спб., Карчагин, 1906, стр. 272—298. (Освободительная б-ка). — 450
- [159] *Манифест.* 17 (30) октября 1905 г. — «Правительственный Вестник», Спб., 1905, № 222, 18 (31) октября, стр. 1. — 39, 462
- [160] *Манифест [об учреждении Государственной думы.* 6 (19) августа 1905 г.]. — «Правительственный Вестник», Спб., 1905, № 169, 6 (19) августа, стр. 1. — 29, 36
- [161] *Маркс, К. и Энгельс, Ф.* Манифест Коммунистической партии. Декабрь 1847 г. — январь 1848 г. — 172
- [162] *Маркс, К.* Второе воззвание Генерального Совета Международного Товарищества Рабочих о франко-прусской войне. 9 сентября 1870 г. — 49, 460
- [163] — *Капитал.* Критика политической экономии. Т. 1. 1867. — 90
- [164] — *Письмо Л. Кугельману.* 3 марта 1869 г. — 47
- [165] — *Письмо Л. Кугельману.* 17 апреля 1871 г. — 461
- [166] — *Предисловие ко второму изданию [работы «Восемнадцатое брюмера Луи Бонапарта»].* 23 июня 1869 г. — 90
- [167] — *Прусская контрреволюция и прусское судебное словие.* Около 23 декабря 1848 г. — 140
- [168] [*Мартов, Л.*] Гимн новейшего русского социалиста. — «Заря», Stuttgart, 1901, № 1, апрель, стр. 152—153. Подпись: Нарцисс Тупорылов. — 418
- [169] — *Можно ли уклониться?* (Письмо в редакцию). — «Товарищ», Спб., 1907, № 301, 24 июня (7 июля), стр. 1—2. — 40, 56

- [170] *Маслов, П. П. Аграрный вопрос в России. (Условия развития крестьянского хозяйства в России). 3-е изд. Спб., тип. «Общественная польза», 1906. XIII, 462 стр. — 290—297, 301*
- [171] — *К аграрному вопросу. (Критика критиков). — «Жизнь», Спб., 1901, № 3, стр. 162—186; № 4, стр. 63—100. — 289*
- [172] — *Критика аграрных программ и проект программы. М., «Колокол», 1905. 43 стр. (Первая б-ка. № 31). — 251, 252, 254, 257*
- [173] — *О принципиальных и теоретических основах аграрной программы. — «Образование», Спб., 1907, № 2а, стр. 117—126; № 3, стр. 89—104. — 231, 251—253, 254, 255, 290, 297, 298—301, 302, 303, 328, 330, 331*
- [174] — *Об аграрной программе. — В кн.: [Маслов, П. П.] Икс. Об аграрной программе. [Ленин, В. И.] Ленин, Н. Ответ на критику нашего проекта программы. Изд. Лиги русск. рев. с.-д. Женева, тип. Лиги, 1903, стр. 1—25. (РСДРП). Подпись: Икс. — 249*
- [175] — *Об аграрной программе. [Ленин, В. И.] Ленин, Н. Ответ на критику нашего проекта программы. Изд. Лиги руск. рев. с.-д. Женева, тип. Лиги, 1903. 42 стр. (РСДРП). — 249*
- [176] — *[Проект аграрной программы]. — «Партийные Известия», [Спб.], 1906, № 2, 20 марта, стр. 12. Под общ. загл.: Проекты аграрной программы к предстоящему съезду. — 248, 255, 270, 324, 338, 402*
- [177] * *Материалы к крестьянскому вопросу. Отчет о заседаниях делегатского съезда Всероссийского крестьянского союза 6—10 ноября 1905 г. С вступительной статьей В. Громана. [Спб.], «Новый Мир», 1905. 114 стр. — 260, 273, 275*
- [178] *Материалы к характеристике нашего хозяйственного развития. Сборник статей. Спб., тип. Сойкина, 1895. 232, 259, III стр. — 114, 115, 116*

- [179] *Материалы по составлению наказа Государственной думы.* Спб., гос. тип., 1907. 78 стр. (Государственная дума). — 469
- [180] *[Материалы, поступившие в Общее собрание Государственной думы 2-го созыва].* Б. м., [1907]. 7, 23 стр.; 1040 л. — 192, 232, 233, 253, 254, 255, 256—257, 258—261, 276, 305, 340, 398—400, 407
- [181] *[Медел, В.] Политические наброски.* — В кн.: Наша трибуна. Непериодический сборник. Кн. 1-ая. Вильно, «Трибуна», 1907, стр. 82—89. Подпись: В. М — д — м. — 429
- [182] *Международный социалистический конгресс в Штутгарте.* — «Знамя Труда», [Париж], 1907, № 5, 12 сентября, стр. 2—4. — 144—145, 196
- [183] * *Мертваго, А. П. Сколько во всей России земли и как мы ею пользуемся?* — В кн.: Прокопович, С. Н. и Мертваго, А. П. Сколько в России земли и как мы ею пользуемся. М., тип. Сытина, 1907, стр. 19—28. (Б-ка хозяина. Под ред. А. П. Мертваго). — 236—238, 240—241
- [184] *[Миклашевский, М. П.] Последняя Дума.* (Впечатления и размышления). — «Образование», Спб., 1907, стр. 48—72. Подпись: М. Неведомский. — 76—77, 82
- [185] *Милитаризм и международные конфликты.* [Резолюция, принятая на Международном социалистическом конгрессе в Штутгарте]. — «Пролетарий», [Выборг], 1907, № 17, 20 октября, стр. 5—6. Под общ. загл.: Резолюции Штутгартского съезда. На газ. место изд.: М. — 93, 94, 95, 105, 131
- [186] *Миллюков, П. Н. Год борьбы.* Публицистическая хроника. 1905—1906. Спб., 1907. XVII, 550 стр. (Б-ка «Общественной пользы»). — 233
- [187] — *Доклад съезду о тактике партии народной свободы в третьей Государственной думе.* — «Речь», Спб., 1907, № 255, 28 октября (10 ноября), стр. 3. — 168, 170

- [188] — *Задачи местных аграрных комитетов в понимании с.-д. и к.-д.* [«Речь», 1906, № 82, 25 мая (7 июня)]. — В кн.: Милуков, П. Н. Год борьбы. Публицистическая хроника. 1905—1906. Спб., 1907, стр. 457—460. (Б-ка «Общественной пользы»). — 233
- [189] — *С.-Петербург, 21 мая.* [Передовая]. — «Речь», Спб., 1906, № 79, 21 мая (3 июня), стр. 1—2. — 77
- [190] — *С.-Петербург, 25 мая.* [Передовая]. — «Речь», Спб., 1906, № 82, 25 мая (7 июня), стр. 1. — 233, 366, 367
- [191] — *«У нас нет врагов слева».* — «Речь», Спб., 1907, № 224, 22 сентября (5 октября), стр. 2. — 135
- [192] *Москва, 1 февраля.* [Передовая]. — «Русские Ведомости», М., 1908, № 27, 1 февраля, стр. 1—2. — 426
- [193] *Москва, 16 октября.* Новая Дума. — «Голос Москвы», 1907, № 239, 16 октября, стр. 2—3. — 158
- Н. С. — см. Свавицкий, Н. А.
- [194] *Наказ Государственной думы.* — В кн.: Материалы по составлению наказа Государственной думы. Спб., гос. тип. 1907, стр. 7—45, 48—57. (Государственная дума). — 468
- [195] *[Наказ крымских татар депутату II Государственной думы.* Отрывок, зачитанный на двадцать четвертом заседании II Государственной думы]. — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1907 год. Сессия вторая. Т. I. Заседания 1—30 (с 20 февраля по 30 апреля). Спб., гос. тип., 1907, стлб. 1792—1793. (Государственная дума. 2-ой созыв). — 398
- [196] *«Народно-Социалистическое Обозрение».* Вып. 1. Спб., 1906, стр. 1—14. — 234
- [197] *«Народный Вестник».* Спб., 1906, № 20, 31 мая (13 июня), стр. 1. — 224

Нарцисс Тупорылов — см. Мартов, Л.

- [198] «*Научное Обозрение*», Спб., 1900, № 5, стр. 945—954; № 6, стр. 1061—1067. — 229
- [199] «*Наш Век*», Спб. — 436
— 1908, № 967, 9 (22) января, стр. 5. — 436
- [200] «*Наша Газета*», Спб., 1908, № 3, 19 марта (1 апреля), стр. 3. — 459
- [201] * *Наша позиция в профессиональном движении.* — «*Знамя Труда*», [Париж], 1907, № 2, 12 июля, стр. 1—4. — 196
- [202] *Наша трибуна.* Непериодический сборник. Кн. 1-ая. Вильно, «*Трибуна*», 1907. 89 стр. — 429
Неведомский, М. — см. Миклашевский, М. П.
- [203] «*Новая Жизнь*», Спб., 1905, № 9, 10 ноября, стр. 2—3; № 13, 15 ноября, стр. 2; № 14, 16 ноября, стр. 2. — 122
- [204] «*Новое Время*», Спб. — 80, 250, 464
- [205] «*Новое Слово*», Спб., 1897, № 6, март, стр. 1—20; № 7, апрель, стр. 83—96, 34—62; № 8, май, стр. 154—167. — 115
- [206] *Нужна ли республика пролетариату?* — «*Пролетарий*», [Выборг], 1906, № 7, 10 ноября, стр. 3—5. На газ. место изд.: М. — 450
- [207] *О бойкоте третьей Думы.* [Спб.], 1907. 32 стр. На обл. место изд.: М., тип. Горизонтова. — 201
- [208] *О профессиональных союзах.* [Резолюция, принятая на IV (Объединительном) съезде РСДРП]. — В кн.: *Протоколы Объединительного съезда РСДРП, состоявшегося в Стокгольме в 1906 г.* М., тип. Иванова, 1907, стр. 418—419. — 91, 101, 198, 488
- [209] [О тактике кадетов в III Государственной думе. Про-

ект резолюции, внесенный левыми кадетами на V съезде партии кадетов]. — «Товарищ», Спб., 1907, № 410, 30 октября (12 ноября), стр. 4, в отд.: Из жизни партий. — 169

[²¹⁰] *Об отношении к буржуазным партиям.* Проект резолюции большевиков, внесенный на V (Лондонском) съезде РСДРП]. — В кн.: Лондонский съезд Российской соц.-демокр. раб. партии (состоявшийся в 1907 г.). Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Paris, 1909, стр. 466—467. (РСДРП). — 470

[²¹¹] *Об отношении к Государственной думе.* [Резолюция, принятая на IV (Объединительном) съезде РСДРП]. — В кн.: Протоколы Объединительного съезда РСДРП, состоявшегося в Стокгольме в 1906 г. М., тип. Иванова, 1907, стр. 414—416. — 51, 483

[²¹²] *«Образование»*, Спб., 1907, № 1, стр. 193—230. — 290

— 1907, № 2а, стр. 117—126; № 3, стр. 89—104. — 230, 250—252, 253, 254, 255, 290, 297, 298—301, 302, 327, 330

— 1907, № 7, стр. 48—72. — 76, 82

[²¹³] *«Объединение» оппозиции.* — «Столичная Почта», Спб., 1908, № 228, 3 (16) февраля, стр. 1. — 428

[²¹⁴] *Оленов, М. О теоретических основах муниципализации земли.* — «Образование», Спб., 1907, № 1, стр. 193—230. — 290

[²¹⁵] *«Освобождение»*, Париж, 1905, № 71, 31 (18) мая, стр. 337—343. — 201

Основные государственные законы — см. Свод законов Российской империи. Т. 1. Ч. I. Свод основных государственных законов. Изд. 1906 г.

[²¹⁶] *[Ответ канцелярии туркестанского генерал-губернатора на просьбу татарина Бектимирова об отводе ему надела из казенной земли. 15 декабря 1906 г.]*. —

В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1907 г. Сессия вторая. Т. I. Заседания 1—30 (с 20 февраля по 30 апреля). Спб., гос. тип., 1907, стлб. 1794. (Государственная дума. 2-ой созыв). — 398

[217] *Отношение между профессиональными союзами и политической партией.* — «Вперед», [Выборг], 1907, № 14, 10 сентября, стр. 2—4. На газ. место изд.: М. — 437

[218] *Отношение между социалистической партией и профессиональными союзами.* [Резолюция, принятая на Международном социалистическом конгрессе в Штутгарте]. — «Пролетарий», [Выборг], 1907, № 17, 20 октября, стр. 5. Под общ. загл.: Резолюции Штутгартского съезда. На газ. место изд.: М. — 90, 91, 101, 102, 197, 437, 439, 441

[219] *[Отчет о заседании Государственной думы 18 (31) марта 1908 г.]*. — «Наша Газета», Спб., 1908, № 3, 19 марта (1 апреля), стр. 3. Под общ. загл.: Государственная дума. Подпись: Г. — 459

[220] *Памяти гр. Гейдена.* — «Товарищ», Спб., 1907, № 299, 22 июня (5 июля), в отд.: Провинция. — 67

[221] *Парвус. В чем мы расходимся?* Ответ Ленину на его статью в «Пролетарии». Изд. «Искры». Женева, тип. партии, 1905. 28 стр. (РСДРП). — 40

[222] — *Мировой рынок и сельскохозяйственный кризис.* [Der Weltmarkt und die Agrarkrisis]. Экономические очерки. Пер. с нем. Л. Я. Спб., Попова, 1898. 143, II стр. (Образовательная б-ка. Серия 2-ая (1898). № 2). — 296

[223] — *После войны.* — «Искра», [Женева], 1905, № 111, 24 сентября, стр. 2—4; № 112, 8 октября. Приложение к № 112 «Искры», стр. 1. — 119, 123

[224] — *Социал-демократия и Государственная дума.* — «Искра», [Женева], 1905, № 110, 10 сентября, стр. 1—2. — 40

- [²²⁵] *Парламентская программа союза 17 октября.* — «Речь», Спб., 1907, № 255, 28 октября (10 ноября), стр. 4. — 167
- [²²⁶] «*Партийные Известия*», [Спб.], 1906, № 2, 20 марта, стр. 12. — 248—249, 255, 270, 324, 338, 401
- [²²⁷] «*Партийные Известия*», [Спб.], 1907, № 6, 8 марта, стр. 1—3. — 178
- [²²⁸] * *Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г.* Вып. 1—2. Сост. Центр. стат. ком. на основании местных подсчетных ведомостей. Изд. Центр. стат. ком. м-ва внутр. дел. Спб., 1897. 2 т. На русском и французском яз.
- [²²⁹] * — Вып. 1. Население империи по переписи 28-го января 1897 г. по уездам. 29 стр. — 208
- Вып. 2. Население городов по переписи 28-го января 1897 г. 42 стр. — 208
- [²³⁰] *Первая общерусская конференция партийных работников.* Отдельное приложение к № 100 «Искры». Женева, тип. партии, 1905. 31 стр. (РСДРП). — 52, 128
- [²³¹] *Первый сборник.* Спб., Карчагин, 1906. 322 стр. (Освободительная б-ка). — 450

Переяславский, Ю. — см. Хрусталева-Носарь, Г. С.

- [²³²] *Пешехонов, А. В. Аграрная проблема в связи с крестьянским движением.* Изд. ред. журнала «Русское Богатство». Спб., тип. Клобукова, 1906. 136 стр. — 274, 339
- [²³³] *Пешехонов, А. В. На очередные темы.* Наша платформа (ее очертания и размеры) — «Русское Богатство», Спб., 1906, № 8, стр. 178—206. — 259
- [²³⁴] — *На очередные темы.* Революция наоборот. — «Русское Богатство», Спб., 1908, № 1, стр. 131—169; № 2, стр. 126—175. — 434

- [235] *[Пименова, Э. К.] Обзор иностранной жизни и политики.* — «Современный Мир», Спб., 1907, № 12, стр. 73—85. Подпись: Э. П. — 444, 445
- [236] *Письма И. Ф. Беккера, И. Дицгена, Ф. Энгельса, К. Маркса и др. к Ф. А. Зорге и др.* Пер. с нем. Политикуса. С письмами и биогр. Ф. А. Зорге Евг. Дицгена. С предисл. Н. Ленина. С портр. Ф. А. Зорге. Спб., Дауге, 1907. XXVI, 485, II стр. — 99, 348, 417
- [237] *Письмо к местным организациям.* — «Пролетарий», [Женева], 1908, № 29, (29) 16 апреля, стр. 3—4, в отд.: Из партии. — 459
- [238] *Письмо к партийным организациям.* [Письмо 1-е]. [Листовка]. Б. м., [ноябрь 1904]. 4 стр. (Только для членов партин). — 127
- [239] *Письмо к партийным организациям № 1.* [Листовка]. Б. м., [1907]. 1 стр. (РСДРП). Подпись: Центральный Комитет РСДРП. — 44
- [240] *Плеханов, Г. В. [Вопросы к нерусским социал-демократам о характере русской революции и о тактике, которой должны держаться русские социал-демократы].* — В кн.: Каутский, К. Движущие силы и перспективы русской революции. Пер. с немецкого. («Neue Zeit», №№ 9 и 10, 25. Jg., Bd. I). Под ред. и с предисл. Н. Ленина. М., «Новая Эпоха», 1907, стр. 29. — 343
- [241] — *Еще о нашем положении.* (Письмо к товарищу X). — «Дневник Социал-Демократа», [Женева], 1905, № 4, декабрь, стр. 1—12. — 30
- [242] — *Заметки публициста.* Новые письма о тактике и бестактности. Спб., Глаголев, [1907]. 152 стр. — 342, 343
- [243] — *К аграрному вопросу в России.* — «Дневник Социал-Демократа», [Женева], 1905, № 5, март, стр. 1—20. — 362

- [²⁴⁴] — *Критика теории и практики синдикализма.* — «Современный Мир», Спб., 1907, № 12, стр. 29—58. — 442, 443, 444
- [²⁴⁵] — *Мы и они.* Спб., 1907. 64 стр. — 197, 198
- [²⁴⁶] — *Наше положение.* — «Дневник Социал-Демократа», [Женева], 1905, № 3, ноябрь, стр. 1—23. — 30
- [²⁴⁷] — [Письменное заявление, внесенное на 10-ом заседании IV (Объединительного) съезда РСДРП]. — В кн.: Протоколы Объединительного съезда РСДРП, состоявшегося в Стокгольме в 1906 г. М., тип. Иванова, 1907, стр. 127. — 325
- [²⁴⁸] — *Предисловие [к книге «Мы и они»].* — В кн.: Плеханов, Г. В. Мы и они. Спб., 1907, стр. 3—22. — 197, 199
- [²⁴⁹] — *Проект программы русских социал-демократов.* 1885—1887 гг. — 244
- [²⁵⁰] — *Рабочий класс и социал-демократическая интеллигенция.* «Искра», [Женева], 1904, № 70, 25 июля, стр. 2—5; № 71, 1 августа, стр. 2—4. — 124, 125
- [²⁵¹] — *Что хорошо — то хорошо.* — «Товарищ», Спб., 1907, № 402, 20 октября (2 ноября), стр. 1—2. — 150, 165
- [²⁵²] — *Vadetesit для редакции «Рабочего Дела».* Сборник материалов, изданный группой «Освобождение труда». С предисл. Г. Плеханова. Женева, тип. группы старых народовольцев, 1900. LI, 67 стр. — 202
- [²⁵³] *Положение о выборах в Государственную думу.* [6 (19) августа 1905 г.]. — «Правительственный Вестник», Спб., 1905, № 169, 6 (19) августа, стр. 2—4. — 29, 35, 139
- [²⁵⁴] *Положение о выборах в Государственную думу.* [3 (16) июня 1907 г.]. — «Собрание узаконений и распоряжений правительства, издаваемое при правительствующем Сенате», Спб., 1907, отд. I, № 94, 3 июня,

ст. 845, стр. 1303—1380. — 27, 68, 73, 149, 150, 155, 168, 189, 321, 487

[255] «Полярная Звезда», Спб., 1905, № 3, 30 декабря, стр. 223—228. — 47

— 1906, № 10, 18 февраля, стр. 733—737. — 139

[256] *Постановления и резолюции Объединительн. съезда Российской социал-демократической рабочей партии.* [Листовка]. [Спб.], тип. Центрального Комитета, [1906]. 4 стр. (РСДРП). — 207, 242, 247, 252, 254, 255, 271, 300, 302, 328, 329, 337, 340, 344, 345—346, 348, 353, 354, 382, 394, 397, 401, 402, 405, 409, 410, 418, 434

[257] *Постановления съездов Крестьянского союза (Учредительного 31 июля—1 августа и 6—10 ноября 1905 г.).* Изд. Северного Обл. Бюро содействия Крестьянскому союзу (в С.-Петербурге). Спб., тип. Клубукова, 1905. 16 стр. (Всероссийский крестьянский союз). — 249, 414

[258] «Правда», М., 1906, кн. IV, февраль, стр. 157—160. — 355

[259] *Правила о порядке рассмотрения государственной росписи доходов и расходов, а равно о производстве из казны расходов, росписью не предусмотренных.* — «Собрание узаконений и распоряжений правительства, издаваемое при правительствующем Сенате», Спб., 1906, № 51, 10 марта, ст. 335, стр. 735—737. — 452, 453, 455, 456

[260] «Правительственный Вестник», Спб., 1905, № 121, 8 (21) июня, стр. 1. — 138

— 1905, № 169, 6 (19) августа, стр. 1—4. — 29, 35, 139

— 1905, № 222, 18 (31) октября, стр. 1. — 39, 462

— 1905, № 268, 13 (26) декабря, стр. 1. — 68, 73, 138, 145, 150, 189, 321

- 1906, № 252, 12 (25) ноября, стр. 1. — 176, 184, 232, 259, 266, 278, 308, 359, 379, 407, 432
- 1906, № 256, 18 ноября (1 декабря), стр. 1. — 184, 232, 259, 266, 308, 359, 378, 407, 432
- [261] *Приложения к стенографическим отчетам Государственной думы. Третий созыв. Сессия I. 1907—1908 гг. Т. I. (№№ 1—350). Спб., гос. тип., 1908. 35 стр., 2024 стлб. — 452, 455*
- [262] *Программа конституционно-демократической партии, выработанная учредительным съездом партии 12—18 октября 1905 г. [Листовка]. Б. м., [1905]. 1 стр. — 192, 473*
- [263] *Программа Российской соц.-дем. рабочей партии, принятая на Втором съезде партии. — В кн.: Второй очередной съезд Росс. соц.-дем. рабочей партии. Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Женева, тип. партии, [1904], стр. 1—6. (РСДРП). — 120, 244, 246, 280, 281, 327, 328, 346, 401*
- [264] *Программа трудовой (народно-социалистической) партии. (Подлежит утверждению учредительного съезда партии). — «Народно-Социалистическое Обозрение». Вып. 1. Спб., 1906, стр. 1—14. — 234*
- [265] *[Проект аграрной реформы в Литве, внесенный во II Государственную думу от имени думской группы социал-демократов Литвы]. — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1907 год. Сессия вторая. Т. II. Заседания 31—53 (с 1 мая по 2 июня). Спб., гос. тип., 1907, стлб. 681—682. Приложение к стенографическому отчету 39 заседания. (Государственная дума. 2-ой созыв). — 397*
- [266] *Проект главных оснований закона о земельном обеспечении земледельческого населения, [внесенный во II Государственную думу кадетами]. — В кн.: [Материалы, поступившие в Общее собрание Государственной думы 2-го созыва]. Б. м., [1907], л. 293—295. — 233, 234*

- [267] *Проект закона о преобразовании императорской российской миссии в Токио в посольство.* — В кн.: Проекты законов, принятые Государственной думой. Третий созыв. Сессия I. 1907—1908 гг. Спб., гос. тип., 1908, стр. 42—43. — 468
- [268] *Проект изменения правил о порядке рассмотрения государственной росписи, [внесенный 40 членами III Государственной думы].* — В кн.: Приложения к стенографическим отчетам Государственной думы. Третий созыв. Сессия I. 1907—1908 гг. Т. I. (№№ 1—350). Спб., гос. тип., 1908, стлб. 31—36. — 452, 456
- [269] *Проект основного земельного закона, [внесенный 33 членами Государственной думы].* — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1906 год. Сессия первая. Т. II. Заседания 19—38 (с 1 июня по 4 июля). Спб., гос. тип., 1906, стр. 1153—1156. (Государственная дума). — 176, 259, 368, 369
- [270] *Проект основных положений аграрной реформы, [внесенный во II Государственную думу от имени социал-демократической фракции].* — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1907 год. Сессия вторая. Т. I. Заседания 1—30 (с 20 февраля по 30 апреля). Спб., гос. тип., 1907, стлб. 728—730. (Государственная дума. 2-ой созыв). — 405
- [271] *Проект [основных положений закона о нормальном отдыхе торговых служащих, внесенный во II Государственную думу кадетами].* — В кн.: [Материалы, поступившие в Общее собрание Государственной думы 2-го созыва]. Б. м., [1907], л. 347—348. — 192
- [272] *Проект основных положений земельного закона, [внесенный во II Государственную думу от имени группы социалистов-революционеров].* — Там же, л. 486—491. — 260, 407
- [273] *Проект основных положений [земельного закона, внесенный 104 членами Государственной думы].* — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной ду-

мы]. 1906 год. Сессия первая. Т. I. Заседания 1—18 (с 27 апреля по 30 мая). Спб., гос. тип., 1906, стр. 560—562. (Государственная дума). — 176, 253, 255, 256, 257, 258—261, 276, 305, 340, 399

[274] *Проект основных положений [земельной реформы, внесенный во II Государственную думу от имени Трудовой группы и Крестьянского союза].* — В кн.: [Материалы, поступившие в Общее собрание Государственной думы 2-го созыва]. Б. м., [1907], л. 17—19, 37. — 253, 254, 255, 256—257, 258—261, 275, 305, 340, 399

[275] *[Проект основных положений по аграрному вопросу, внесенный 42 членами Государственной думы].* — В кн.: Стенографические отчеты [Государственной думы]. 1906 год. Сессия первая. Т. I. Заседания 1—18 (с 27 апреля по 30 мая). Спб., гос. тип., 1906, стр. 248—251. — 233, 234, 256—257, 277, 361, 378

Проект программы группы «Освобождение труда». 1885 г. — см. Плеханов, Г. В. Проект программы русских социал-демократов. 1885—1887 гг.

[276] *Проект программы Российской социал-демократической рабочей партии.* (Выработанный редакцией «Искры» и «Зари»). — «Искра», [Мюнхен], 1902, № 21, 1 июня, стр. 1—2. — 124

[277] *Проекты законов, принятые Государственной думой.* Третий созыв. Сессия I. 1907—1908 гг. Спб., гос. тип., 1908. VIII, 546 стр. — 468

[278] *Прокопович, С. Н. Размеры земельной нужды.* — «Товарищ», Спб., 1907, № 214, 13 (26) марта, стр. 3. — 221

[279] — *Статистика землевладения 1905 г.* — «Товарищ», Спб., 1907, № 238, 10 (23) апреля, стр. 3. — 221

[280] * *Прокопович, С. Н. и Мертваго, А. П. Сколько в России земли и как мы ею пользуемся.* М., тип. Сытина. 1907. 28 стр., (Б-ка хозяина. Под ред. А. П. Мертваго). — 236, 238, 240

[²⁸¹] *«Пролетарий»*, Женева, 1905, № 12, 16 (3) августа, стр. 1. — 52

[²⁸²] *«Пролетарий»*, [Выборг — Женева — Париж]. — 431

[Выборг], 1906, № 1, 21 августа, стр. 2—3. На газ. место изд.: М. — 52

— 1906, № 7, 10 ноября, стр. 3—5. На газ. место изд.: М. — 450

— 1907, № 17, 20 октября, стр. 3—6. На газ. место изд.: М. — 88—94, 95, 101, 102, 103, 105, 131, 198, 436, 437, 438, 441

— 1907, № 19, 5 ноября, стр. 7. На газ. место изд.: М. — 151

— [Женева], 1908, № 21, 26 (13) февраля, стр. 2, 4. — 433, 436

— 1908, № 29, (29) 16 апреля, стр. 3—4. — 459

— 1908, № 33, (5 авг.) 23 июля, стр. 3—6. — 434

[²⁸³] *Протоколы Объединительного съезда РСДРП, состоявшегося в Стокгольме в 1906 г.* М., тип. Иванова, 1907. VI, 420 стр. — 37, 51, 91, 101, 120, 198, 247, 249, 251, 255, 256, 279, 283, 289, 309, 316, 317, 319—320, 322, 324—325, 326, 330, 334, 337—339, 341, 344, 345, 348, 353, 354, 377, 399, 401, 483, 488

[²⁸⁴] *Протоколы первого съезда партии социалистов-революционеров.* Изд. ЦК п. с.-р. Б. м., тип. партии социалистов-революционеров, 1906. 368 стр. (Партия социалистов-революционеров). — 174, 175

[²⁸⁵] *Профессиональные союзы и социал-демократическая партия.* — *«Пролетарий»*, [Выборг], 1907, № 17, 20 октября, стр. 3—4. На газ. место изд.: М. — 436

[²⁸⁶] *Профессиональный съезд и центральное бюро.* — *«Знамя Труда»*, [Париж], 1907, № 8, декабрь, стр. 6—9. — 437—438, 440

- [287] *«Революционная Россия», [Куоккала — Томск — Женева]. — 174*
- [288] *[Резолюции, принятые на V (Лондонском) съезде РСДРП]. — В кн.: Лондонский съезд Российской соц.-демокр. рабочей партии. Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Paris, 1909, стр. 453—458. (РСДРП). — 440*
- [289] *Резолюции, принятые [первой общерусской] конференцией [партийных работников]. — В кн.: Первая общерусская конференция партийных работников. Отдельное приложение к № 100 «Искры». Женева, тип. партии, 1905, стр. 15—30. (РСДРП). — 53, 127—128*
- [290] *Резолюции Штутгартского съезда. — «Пролетарий», [Выборг], 1907, № 17, 20 октября, стр. 4—6. На газ. место изд.: М. — 88, 94*
- [291] *[Резолюция, внесенная кадетами при обсуждении проекта 40 членов III Государственной думы о расширении бюджетных прав Думы]. — «Столичная Почта», Спб., 1908, № 214, 18 (31) января, стр. 5. Под общ. загл.: Государственная дума. — 452, 456*
- [292] *[Резолюция, внесенная октябристами при обсуждении проекта 40 членов III Государственной думы о расширении бюджетных прав Думы]. — «Столичная Почта», Спб., 1908, № 214, 18 (31) января, стр. 5. Под общ. загл.: Государственная дума. — 452, 455—456*
- [293] *Резолюция о Гос. думе, [принятая на V (Лондонском) съезде РСДРП]. — В кн.: Лондонский съезд Российской соц.-демокр. рабочей партии (состоявшийся в 1907 г.). Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Paris, 1909, стр. 455—456. (РСДРП). — 51, 152, 161, 162, 186, 483*
- [294] *Резолюция о профессиональных союзах, [принятая группой большевиков]. — «Пролетарий», [Выборг], 1907, № 17, 20 октября, стр. 6, в отд.: Хроника. На газ. место изд.: М. — 436*

[295] *Резолюция о профессиональных союзах, (принятая на V (Лондонском) съезде РСДРП).* — В кн.: Лондонский съезд Российской соц.-демокр. рабочей партии (состоявшийся в 1907 г.). Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Paris, 1909, стр. 458. (РСДРП). — 75, 91, 101, 109, 197, 199, 437, 488

[296] *Резолюция об отношении к непролетарским партиям, (принятая на V (Лондонском) съезде РСДРП).* — Там же, стр. 454—455. — 152, 164, 186, 470

Резолюция против министерализма, принятая на Международном социалистическом конгрессе в Амстердаме — см. Internationale Regeln der sozialistischen Taktik.

[297] *Резолюция (ЦК РСДРП) о профессиональных союзах.* — «Пролетарий», [Женева], 1908, № 21, 26 (13) февраля, стр. 4. — 436

[298] «Речь», Спб. — 82, 173, 174, 407, 428, 476

— 1906, № 79, 21 мая (3 июня), стр. 1—2. — 77

— 1906, № 82, 25 мая (7 июня), стр. 1. — 233, 366, 367—368

— 1907, № 224, 22 сентября (5 октября), стр. 2. — 135

— 1907, № 255, 28 октября (10 ноября), стр. 3—4. — 168, 170

— 1908, № 28, 2 (15) февраля, стр. 2. — 428

— 1908, № 52, 1 (14) марта, стр. 2—3. — 473

— 1908, № 53, 2 (15) марта, стр. 2. — 476

[299] *Речь (Николая II) к членам Государственной думы.* [13 (26) февраля 1908 г.]. — «Россия», Спб., 1908, № 628, 14 (27) февраля, стр. 1. — 432, 433, 435

[300] *Российская социал-демократия и профессиональные союзы.* — «Знамя Труда», [Париж], 1907, № 8, декабрь, стр. 9—10. — 437, 438—440

- [301] *«Россия»*, Спб. — 250
— 1908, № 670, 31 января (13 февраля), стр. 1. — 428
— 1908, № 682, 14 (27) февраля, стр. 1. — 432, 433, 435
- [302] *Рубакин, Н. А. Наша правящая бюрократия в цифрах.* (Из «Этюдов о чистой публике»). — «Сын Отечества», Спб., 1905, № 54, 20 апреля (3 мая), стр. 2—3. — 224
- [303] — *Треповская партия в цифрах.* — «Народный Вестник», Спб., 1906, № 20, 31 мая (13 июня), стр. 1. — 224
- [304] *«Русская Мысль»*, М., 1908, кн. I, стр. 143—157. — 468
- [305] *Русская печать.* — «Товарищ», Спб., 1907, № 296, 19 июня (2 июля), стр. 2. — 60—67
- [306] *«Русские Ведомости»*, М. — 425, 434
— 1907, № 136, 16 июня, стр. 2. — 60, 63—64
— 1908, № 27, 1 февраля, стр. 1—2. — 426
— 1908, № 32, 8 февраля, стр. 2. — 434
— 1908, № 51, 1 марта, стр. 4—5. — 475
- [307] *«Русское Богатство»*, Спб. — 280, 434
— 1906, № 8, стр. 178—206. — 259
— 1908, № 1, стр. 131—169; № 2, стр. 126—175. — 434
- [308] *«Русское Государство»*, Спб., 1906, № 39, 18 (31) марта, стр. 4. — 139, 321
- [309] *«Русское Знамя»*, Спб., 1907, № 226. — 158
- [310] *Салтыков-Щедрин, М. Е. В среде умеренности и аккуратности.* — 49, 232
- [311] — *Господа Головлевы.* — 465

- [³¹²] — *Дневник провинциала в Петербурге.* — 54
- [³¹³] — *Забывтые слова.* — 304
- [³¹⁴] — *Круглый год.* — 113
- [³¹⁵] — *Похороны.* — 113
- [³¹⁶] — *Признаки времени.* — 156, 157
- [³¹⁷] — *Современная идиллия.* — 49
- [³¹⁸] — *Убежище Монрепо.* — 213, 411, 412
- [³¹⁹] *С.-Петербург, 18-го октября.* Выборы окончены. — «Русское Знамя», Спб., 1907, № 226. — 158
- [³²⁰] *С.-Петербург, 31 января.* [Передовая]. — «Россия», Спб., 1908, № 670, 31 января (13 февраля), стр. 1. — 428
- *С.-Петербург. 2 февраля.* [Передовая]. — «Речь». Спб., 1908, № 28, 2 (15) февраля, стр. 2. — 428
- [³²¹] «*С.-Петербургские Ведомости*», 1908, № 24, 29 января (11 февраля), стр. 2. — 435
- [³²²] *Сатурин, Д. Из залы заседаний.* — «Столичная Почта», Спб., 1908, № 214, 18 (31) января, стр. 4. — 452, 453, 456
- [³²³] *Сборник «Известий Крестьянских Депутатов» и «Трудовой России».* М., 1906. 269, III стр. — 235
- [³²⁴] *Сборник статей.* № 1. Спб., «Наша Мысль», 1907, стр. 47—74, 75—93. — 176, 196, 259, 274
- [³²⁵] * *Сборник статистических сведений по Саратовской губернии.* Т. XI. Камышинский уезд. Саратов, изд. Саратовского губ. земства, 1891. 979 стр. — 268
- [³²⁶] * [*Сваицкий, Н. А.*] *Аграрные программы.* Сборник аграрных программ социалистических партий в За-

падной Европе и России. Сост. Н. С. С предисл. П. Маслова. [М.], «Новый Мир», [1906]. 62 стр. — 384

- [327] *Свод законов Российской империи*. Т. 1. Ч. I. Свод основных государственных законов. Изд. 1906 г. Спб., гос. тип., б. г. 78 стр. — 168, 184, 232, 266, 309, 359, 378, 432, 453, 454
- [328] *Сервантес, Мигель. Дон Кихот*. — 162
- [329] «*Серенький*» — в *Думе*. — «Русское Государство», Спб., 1906, № 39, 18 (31) марта, стр. 4. Подпись: Segno. — 139, 321
- [330] «*Собрание узаконений и распоряжений правительства, издаваемое при правительствующем Сенате*», Спб., 1906, № 51, 10 марта, стр. 735—737. — 452, 453, 455, 456
- [331] — 1907, отд. I, № 94, 3 июня, стр. 1303—1380. — 27, 68, 73, 149, 150, 155, 168, 189, 321, 487
- [332] «*Современный Мир*», Спб., 1907, № 12, стр. 29—58, 73—85. — 442, 443, 444, 445
- [333] [*Сообщение о резолюции ЦК РСДРП о профессиональных союзах*]. — «Наш Век», Спб., 1908, № 967, 9 (22) января, стр. 5, в отд.: Из жизни партий. — 436
- [334] [*Сообщение об издании брошюры Н. Троцкого «Наши политические задачи»*]. — «Искра», [Женева], 1904, № 72, 25 августа, стр. 10, в отд.: Из партии. — 121
- [335] *Социал-демократия и рабочий съезд*. — «Знамя Труда», [Париж], 1907, № 6, 30 сентября, стр. 1—3. — 173

Список членов II Государственной думы — см. Члены 2-ой Государственной думы.

- [336] *Список членов [III] Государственной думы по пар-*

тиям. — В кн.: Указатель к стенографическим отчетам [Государственной думы]. Второй созыв. 1907 год. Заседания 1—53 (20 февраля—2 июня 1907 г.). Спб., гос. тип., 1907, стр. 27—33. (Государственная дума). — 373

[337] *Статистика землевладения 1905 г.* Свод данных по 50-ти губерниям Европейской России. Спб., тип. Минкова, 1907. 199 стр.; L стр. табл. (Центральный стат. ком. м-ва внутр. дел). — 208—213, 215, 221

[338] *Статистика Российской империи. XX.* Военно-конская перепись 1888 года. Под ред. А. Сырнева. Спб., изд. Центрального стат. ком. м-ва внутр. дел, 1891. VI, XXIII, 207 стр. На русском и французском яз. — 212

[339] *Статистика Российской империи. XXXI.* Военно-конская перепись 1891 года. Под ред. А. Сырнева. Спб., изд. Центрального стат. ком. м-ва внутр. дел, 1894. IV, XXIX, 149 стр. На русском и французском яз. — 212

[340] *Стенографические отчеты [Государственной думы].* 1906 год. Сессия первая. Т. I. Заседания 1—18 (с 27 апреля по 30 мая). Спб., гос. тип., 1906. XXII, 866 стр. (Государственная дума). — 176, 223—224, 232, 233, 252—253, 254, 255, 256—257, 258—261, 275, 277, 305, 340, 356, 361, 362, 377, 382, 383, 388, 396, 400—401, 409, 414, 429

[341] * *Стенографические отчеты [Государственной думы].* 1906 год. Сессия первая. Т. II. Заседания 19—38 (с 1 июня по 4 июля). Спб., гос. тип., 1906. Стр. 867—2013. (Государственная дума). — 40, 176, 259, 356, 367, 368, 396, 398, 414, 429

[342] * *Стенографические отчеты [Государственной думы].* 1907 год. Сессия вторая. Т. I. Заседания 1—30 (с 20 февраля по 30 апреля). Спб., гос. тип., 1907. VIII стр., 2344 стлб. (Государственная дума. 2-ой созыв). — 224, 233, 235, 270, 272, 326, 356, 357—360, 362, 363—368, 369, 370, 371—372, 373—377, 379, 381, 384—385, 386, 387, 388, 390, 392, 393, 395, 396, 398, 399—400, 404—408, 414, 429

- [³⁴³] *Стенографические отчеты [Государственной думы].* 1907 год. Сессия вторая. Т. II. Заседания 31—53 (с 1 мая по 2 июня). Спб., гос. тип., 1907. VIII стр., 1610 стлб. (Государственная дума. 2-ой созыв). — 216, 220, 234, 238, 260, 270, 271, 272, 275, 317, 356, 361, 362, 369, 370, 379, 380, 381, 383, 389, 393—394, 395, 396, 397, 398, 404, 407—411, 414, 429
- [³⁴⁴] *Стенографические отчеты [Государственной думы].* 1907—1908 гг. Сессия первая. Ч. I. Заседания 1—30 (с 1 ноября 1907 г. по 19 февраля 1908 г.). Спб., гос. тип., 1908. XIV стр., 2141 стлб. (Государственная дума. 3-ий созыв). — 452, 453, 455, 456—457
- [³⁴⁵] *Стенографические отчеты [Государственной думы].* 1908. Сессия первая. Ч. II. Заседания 31—60 (с 21 февраля по 6 мая 1908 г.). Спб., гос. тип., 1908. (Государственная дума. 3-ий созыв). XV стр., 2962 стлб. — 459, 464—468
- [³⁴⁶] *Стенографический отчет.* (Заседание двадцать первое [Государственной думы]. 17 января [1908 г.]). — «Столичная Почта», Спб., 1908, № 214, 18 (31) января, стр. 4—5. — 452—453, 455
- [³⁴⁷] «Столичная Почта», Спб. — 464
- 1908, № 214, 18 (31) января, стр. 4—5. — 452, 453, 455, 456
- 1908, № 224, 30 января (12 февраля), стр. 5. — 435
- 1908, № 228, 3 (16) февраля, стр. 1. — 428
- 1908, № 249, 28 февраля (12 марта), стр. 4. — 464
- Столыпинская декларация* — см. Декларация правительства, оглашенная П. А. Столыпиным на заседании Государственной думы 6 (19) марта 1907 г.
- [³⁴⁸] *Струве, П. Великая Россия.* Из размышлений о проблеме русского могущества. — «Русская Мысль», М., 1908, кн. I, стр. 143—157. — 468
- [³⁴⁹] — *Два забастовочных комитета.* — «Полярная Звезда»,

Спб., 1905, № 3, 30 декабря, стр. 223—228. — 47

- [350] — *Заметки публициста*. Съезд союза 17-го октября и созыв Государственной думы. — «Полярная Звезда», Спб., 1906, № 10, 18 февраля, стр. 733—737. — 139
- [351] — *Как найти себя?* Ответ автору письма «Как не потерять себя?». — «Освобождение», Париж, 1905, № 71, 31 (18) мая, стр. 337—343. — 201
- [352] — *Критические заметки к вопросу об экономическом развитии России*. Вып. I. Спб., тип. Скороходова, 1894. X, 293 стр. — 114
- [353] *Моим критикам*. — В кн.: Материалы к характеристике нашего хозяйственного развития. Сборник статей. Спб., тип. Сойкина, 1895, стр. 145—196. — 115
- [354] — *На разные темы*. — «Новое Слово», Спб., 1897, № 6, март, стр. 1—20; № 7, апрель, стр. 34—62. Подпись: Novus. — 115
- [355] — *Очерки из истории общественных идей и отношений в Германии в XIX в.* — «Новое Слово», Спб., 1897, № 7, апрель, стр. 83—96; № 8, май, стр. 154—167. Подпись: С. Т. Р. — 115
- [356] [*Струмилин, С. Г. Поправка к тактической резолюции по аграрному вопросу, внесенная на 13-м заседании IV (Объединительного) съезда РСДРП*]. — В кн.: Протоколы Объединительного съезда РСДРП, состоявшегося в Стокгольме в 1906 г. М., тип. Иванова, 1907, стр. 157. — 354
- [357] «*Сын Отечества*», Спб., 1905, № 54, 20 апреля (3 мая), стр. 2—3. — 224
- [358] [*Тактическая резолюция по аграрному вопросу, принятая на IV (Объединительном) съезде РСДРП*]. — В листовке: Постановления и резолюции Объединительн. съезда Российской социал-демократической рабочей партии. [Спб.], тип. Центрального комитета, [1906], стр. 1. (РСДРП). Под загл.: Аграрная программа. — 247, 255, 302, 337, 346, 355

- [359] *Тезисы о тактике, принятые 26 октября.* — «Речь», Спб., 1907, № 255, 28 октября (10 ноября), стр. 3—4. — 170
- [360] *[Телеграмма ЦК партии социалистов-революционеров делегатам Штутгартского международного социалистического конгресса].* — «Знамя Труда», [Париж], 1907, № 5, 12 сентября, стр. 2, в ст.: Международный социалистический конгресс в Штутгарте. — 144
- [361] *«Товарищ»*, Спб. — 56, 60, 63, 64, 65, 76, 82, 85, 108, 118, 135, 154, 165, 172, 173, 221
- 1907, № 214, 13 (26) марта, стр. 3. — 221
- 1907, № 238, 10 (23) апреля, стр. 3. — 221
- 1907, № 260, 8 (21) мая, стр. 1—2; № 266, 15 (28) мая, стр. 3; № 287, 8 (21) июня, стр. 1. — 173
- 1907, № 296, 19 июня (2 июля), стр. 2. — 60—67
- 1907, № 299, 22 июня (5 июля), стр. 3. — 67
- 1907, № 301, 24 июня (7 июля), стр. 1—2. — 40, 56
- 1907, № 348, 18 (31) августа, стр. 1. — 76, 77—81, 82
- 1907, № 351, 22 августа (4 сентября), стр. 1—2. — 84
- 1907, № 374, 18 сентября (1 октября), стр. 3. — 173
- 1907, № 402, 20 октября (2 ноября), стр. 1—2. — 165
- 1907, № 407, 26 октября (8 ноября), стр. 4. — 169
- 1907, № 410, 30 октября (12 ноября), стр. 4. — 169
- [362] *Третий очередной съезд Росс. соц.-дем. рабочей партии.* Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Женева, тип. партии, 1905. XXIX, 401 стр. (РСДРП). — 53, 120, 128, 166
- [363] *[Троцкий, Л. Д.] Наши политические задачи.* (Тактические и организационные вопросы). Изд. РСДРП.

Женева, тип. партии, 1904. XI, 107 стр. (РСДРП).
Перед загл. авт.: Н. Троцкий. — 121

- [364] Трубецкой, С. Н. [Речь во время приема царем земской делегации 6 (19) июня 1905 г.]. — «Правительственный Вестник», Спб., 1905, № 121, 8 (21) июня, стр. 1. — 138
- [365] «Трудовая Россия», Спб. — 257
- [366] Тургенев, И. С. Записки охотника. Бурмистр. — 66
- [367] — Новь. — 475
- [368] — Отцы и дети. — 294
- [369] Указ правительствующему Сенату [о выдаче крестьянским поземельным банком ссуд под залог надельных земель. 15 (28) ноября 1906 г.]. — «Правительственный Вестник», Спб., 1906, № 256, 18 ноября (1 декабря), стр. 1. — 184, 232, 259, 266, 308—309, 360, 378, 407, 432
- [370] Указ правительствующему Сенату [о выходе крестьян из общин и закреплении в собственность надельных участков. 9 (22) ноября 1906 г.]. — «Правительственный Вестник», Спб., 1906, № 252, 12 (25) ноября, стр. 1. — 176, 184, 231, 259, 266, 278, 309, 359, 378—379, 407, 432
- [371] Указ правительствующему Сенату [об изменениях и дополнениях в положении о выборах в Государственную думу. 11 (24) декабря 1905 г.]. — «Правительственный Вестник», Спб., 1905, № 268, 13 (26) декабря, стр. 1, в отд.: Действия правительства. — 68, 73, 138, 145, 150, 189, 321
- [372] Указатель к стенографическим отчетам [Государственной думы]. Второй созыв. 1907 год. Заседания 1—53 (20 февраля — 2 июня 1907 г.). Спб., гос. тип., 1907. 322 стр. (Государственная дума). — 373
- [373] Устав партии, [принятый на III съезде РСДРП]. —

В кн.: Третий очередной съезд Росс. соц.-дем. рабочей партии. Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Женева, тип. партии, 1905, стр. XXVIII—XXIX. (РСДРП). — 166

- [374] *Учреждение Государственной думы.* — «Правительственный Вестник», Спб., 1905, № 169, 6 (19) августа, стр. 1.—2. — 29, 36
- [375] *Федоров, М. П. [Речь во время приема царем земской делегации 6 (19) июня 1905 г.]*. — «Правительственный Вестник», Спб., 1905, № 121, 8 (21) июня, стр. 1. — 138
- [375] *Финн-Енотаевский, А. Ю. Аграрный вопрос и социал-демократия.* [Спб., 1906]. 83 стр. — 260, 274—275, 304, 307
- Фирсов, Д. и Якобий, М. К пересмотру аграрной программы и ее обоснования — см. К пересмотру аграрной программы и ее обоснования.*
- [377] *Фонвизин, Д. И. Недоросль.* — 85
- [378] *[Хрусталева-Носарева, Г.] С берегов Темзы.* — «Товарищ», Спб., 1907, № 260, 8 (21) мая, стр. 1—2; № 266, 15 (28) мая, стр. 3; № 287, 8 (21) июня, стр. 1. Подпись: Переяславский, Ю. — 173
- [379] *Цеткина, К. Международный социалистический конгресс в Штутгарте.* — В кн.: «Зарницы». Вып. I. Спб., тип. Безобразова, 1907, стр. 105—112. — 198
- [380] *Череванин, Л. Лондонский съезд РСДРП. 1907 г. С прилож. принятых резолюций и их проектов.* [Спб.], «Борьба», [1907]. 102 стр. — 127, 173
- [381] *Чернов, В. Профессиональное движение и марксистская ортодоксия.* — В кн.: Сборник статей. № 1. Спб., «Наша Мысль», 1907, стр. 47—74. — 196
- [382] *Чернышевский, Н. Г. Очерки гоголевского периода русской литературы.* — 336

- [383] *Чехов, А. П. Человек в футляре.* — 32, 172, 323, 427
- [384] — *Учитель словесности.* — 32, 38
- [385] *Члены 2-ой Государственной думы.* Спб., «Пушкинская Скоропечатня», 1907. XII, 124 стр. — 392
- [386] *Чупров, А. И. К вопросу об аграрной реформе.* — В кн.: Аграрный вопрос. Т. II. Сборник статей Брейера, Бруна, Воробьева, Герценштейна, Дена, Кауфмана, Кутлера, Левитского, Мануилова, Петрункевича, Хауке, Чупрова, Якушина. М., «Беседа», 1907, стр. 1—43. (Изд. Долгорукова и Петрункевича). — 234, 277, 368, 372
- [387] *Шанин, М. Муниципализация или раздел в собственность? Характер нашего аграрного кризиса.* Вильно, «Трибуна», 1907. 112 стр. — 276—278, 355
- Э. П. — см. Пименова, Э. К.
- [388] *Энгельс, Ф. К жилищному вопросу.* Май 1872 г. — январь 1873 г. — 349
- [389] — *К истории Союза коммунистов.* 8 октября 1885 г. — 311
- [390] — [*Письмо Ф. А. Зорге.* 29 апреля 1886 г.]. — В кн.: Письма И. Ф. Беккера, И. Дицгена, Ф. Энгельса, К. Маркса и др. к Ф. А. Зорге и др. Пер. с немецкого Политикуса. С письмами и биографией Ф. А. Зорге. С предисл. Н. Ленина. С портр. Ф. А. Зорге. Спб., Дауге, 1907, стр. 245—250. — 99
- [391] — [*Письмо Ф. А. Зорге.* 29 ноября 1886 г.]. — Там же, стр. 266—270. — 417
- [392] — [*Письмо Ф. А. Зорге.* 7 декабря 1889 г.]. — Там же, стр. 356—359. — 417
- [393] — [*Письмо Ф. А. Зорге.* 10 июня 1891 г.]. — Там же, стр. 406—407. — 417

- [394] — [Письмо Ф. А. Зорге. 18 января 1893 г.]. — Там же, стр. 439—440. — 348
- [395] — [Письмо Ф. Келли-Вишневецкой. 27 января 1887 г.]. — Там же, стр. 276—277. — 417
- [396] * — *Программа коммунаров-бланкистов*. («Volksstaat», 1874 г., № 73). — В кн.: Энгельс, Ф. Статьи 1871—75 гг. Фогт. — Бакунисты за работой. — Поляки. — Бланкисты. — О России. Пер. с нем. Б. Смирнова под ред. А. Санина. Спб., («Знание»), 1906, стр. 41—48. (Дешевая б-ка т-ва «Знание». № 271). — 33
- [397] * — *Статьи 1871—75 гг. Фогт.* — Бакунисты за работой. — Поляки. — Бланкисты. — О России. Пер. с нем. Б. Смирнова под ред. А. Санина. Спб., («Знание»), 1906. 77 стр. (Дешевая б-ка т-ва «Знание». № 271). — 33
- [398] [Adler, W. *Die Abänderung zur Resolution zur Frage des Frauenwahlrechts, eingebracht auf dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart*]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 195, 22. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 2. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Frauenwahlrecht. — 104, 110
- [399] [Afterword of editorial stuff to Burnett's article «Sold again!»]. — «Justice», London, 1907, N 1,245, November 23, p. 4. — 444
- [400] *Almanach de Gotha*. Annuaire généalogique, diplomatique et statistique. 1908. Gotha, Perthes [1907]. XXIV, 1194 p. — 332
- [401] «*Aus der Weltpolitik*», München, 1903, N 48, 30. November, S. 1—10. — 123
- [402] *Baer, K. u. Helmersen, G. Beiträge zur Kenntnis des Russischen Reiches und der angränzenden Länder Asiens*. Aus Kosten der Akademie der Wissenschaften hrsg. von Baer, K. u. Helmersen, G. 11. Bd. Gemischten Inhalts. S.-Pb., Die Akademie der Wissenschaften. 1845. 183 S. — 240

- [403] [*Bebel, A. Resolutionsentwurf zur Frage des Militarismus und der internationalen Konflikte, eingebracht auf dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart*]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 194, 21. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 3. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Der Militarismus und die internationalen Konflikte. — 93, 105
- [404] [*Beer, H. Resolutionsentwurf zur Frage der Beziehungen zwischen der politischen Partei und den Gewerkschaften, eingebracht auf dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart*]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 194, 21. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 2. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Die Beziehungen zwischen den politischen Parteien und den Gewerkschaften. — 197, 439
- [405] [*Die Beziehungen zwischen der politischen Partei und den Gewerkschaften. Debatten in der Kommission des Internationalen sozialistischen Kongresses zu Stuttgart*]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 196, 23. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 3. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Partei und Gewerkschaft. — 91—92, 102, 198, 440, 441
- [406] [*Die Beziehungen zwischen der politischen Partei und den Gewerkschaften. Resolutionsentwurf der Kommisionsmehrheit des Internationalen sozialistischen Kongresses zu Stuttgart*]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 197, 24. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1. Unter dem Gesamttitel: Internationaler sozialistischer Kongreß. — 197
- [407] *Bogdanov, A. Ernst Mach und die Revolution*. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1907—1908, 26. Jg., Bd. 1, N 20, S. 695—700. — 431
- [408] *Brouckère, L., de. Rapport sur les rapports entre les partis politiques socialistes et les associations professionnelles, présenté au nom du Parti Ouvrier Belge*. — In: Propositions et Projets de Résolutions avec rapports, explicatifs présentés au congrès Socialiste International de Stuttgart (18—24 août 1907). Edition en 3 langues du Bureau Socialiste International. [Bruxelles, 1907], p. 30—88. — 91
- [409] **Brownlie, J. T. A dishonourable peace*. — «The Labour Leader», London, 1907, N 21, November 15, p. 322. — 445

- [⁴¹⁰] *Burnett, J. *Sold again!* — «Justice», London, 1907, N 1, 245, November 23, p. 4. — 444
- [⁴¹¹] «*La Caserne*», Haine st. Paul. — 133
- [⁴¹²] «*La Caserne*», Paris. — 133
- [⁴¹³] [*La commune révolutionnaire*]. Aux Communaux. Londres, 1874. 12 p. — 33
- [⁴¹⁴] «*Conscrit*», Paris. — 133
- [⁴¹⁵] «*Corriere della Sera*», Milano, 1908, N 41, 10 Febbraio, p. 1—2. — 449
- [⁴¹⁶] — 1908, N 42, 11 Febbraio, p. 5. — 449
- [⁴¹⁷] *Croci, P. L'ira nemica anche oltre tomba. L'inevitabilità d'una nuova instaurazione.* — «*Corriere della Sera*», Milano, 1908, N 42, 11 Febbraio, p. 5. — 449
- [⁴¹⁸] — *Lo stato d'animo nazionale.* — «*Corriere della Sera*», Milano, 1908, N 41, 10 Febbraio, p. 1—2. — 449
- [⁴¹⁹] — *La visita del popolo alle salme reali.* — «*Corriere della Sera*», Milano, 1908, N 41, 10 Febbraio, p. 2. — 449
- [⁴²⁰] [*Die Ein- und Auswanderung der Arbeiter.* Debatten in der Kommission des Internationalen sozialistischen Kongresses zu Stuttgart]. — «*Vorwärts*», Berlin, 1907, N 194, 21. August. 1. Beilage des «*Vorwärts*», S. 2—3; N 195, 22. August. 1. Beilage des «*Vorwärts*», S. 2—3. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Die Ein- und Auswanderung der Arbeiter. — 92, 103
- [⁴²¹] *Eine Verleugnung des Klassenkampfes.* — «*Vorwärts*», Berlin, 1908, N 48, 26. Februar, S. 1. — 472—474
- [⁴²²] «*En Avant*». — 133
- [⁴²³] *Engels, F. Internationales aus dem Volksstaat (1871—75).* Berlin, Expedition des «*Vorwärts*» Berliner Volksblatt, 1894. 72 S. — 33

- [424] — *Programm der blanquistischen Kommune-Flüchtlinge.* («Volksstaat», 1874, N 73). — In: Engels, F. Internationales aus dem Volksstaat (1871—75). Berlin, Expedition des «Vorwärts» Berliner Volksblatt, 1894, S. 40—46. — 33
- [425] Engels, F. *Zur Kritik des sozialdemokratischen Programmwurfes 1891.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, N 1, S. 5—13. — 450
- [426] *Der Entwurf des neuen Parteiprogramms.* III. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. II, N 51, S. 780—791. — 450
- [427] *Erste internationale Konferenz sozialistischer Frauen.* — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 192, 18. August. 2. Beilage des «Vorwärts», S. 1—3; N 193, 20. August. 2. Beilage des «Vorwärts», S. 3; N 194, 21. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—2. — 90, 104, 109
- [428] [*Die erste Sitzung des Internationalen sozialistischen Kongresses zu Stuttgart.*] — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 193, 20. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—2. Unter dem Gesamttitel: Internationaler sozialistischer Kongreß. — 199
- [429] «Frankfurter Zeitung», Frankfurt am Main. — 432
- 1908, Februar. — 447—449
- 1908, N 76, 16. März. — 477—479
- [430] *Frauenwahlrecht.* [Debatten auf dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 196, 23. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 2—3. Unter dem Gesamttitel: Internationaler sozialistischer Kongreß. — 90, 103, 109
- [431] [*Frauenwahlrecht.* Debatten in der Kommission des Internationalen sozialistischen Kongresses zu Stuttgart]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 195, 22. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 2. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Frauenwahlrecht. — 90, 103, 110
- [432] «Die Gleichheit», Stuttgart, 1907, N 18, 2. September. — 91, 99, 100, 101, 106, 108—110, 198

- [433] * *The great surrender*. — «The Labour Leader», London, 1907, N 21, November 15, p. 328. — 445
- [434] [*Guesde, J. Resolutionsentwurf zur Frage des Militarismus und der internationalen Konflikte, eingebracht auf dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart*]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 194, 21. August, 1. Beilage des «Vorwärts», S. 3. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Der Militarismus und die internationalen Konflikte. — 93, 105
- [435] [*Hervé, G. Resolutionsentwurf zur Frage des Militarismus und der internationalen Konflikte, eingebracht auf dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart*]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 194, 21. August, 1. Beilage des «Vorwärts», S. 3. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Der Militarismus und die internationalen Konflikte. — 93—94, 105
- [436] *Internationale Regeln der sozialistischen Taktik*. [Die Resolution des Internationalen Sozialistenkongresses zu Amsterdam]. — In: Internationaler Sozialistenkongreß zu Amsterdam. 14. bis 20. August 1904. Berlin, Expedition der Buchhandlung «Vorwärts», 1904, S. 31—32. — 99
- [437] *Internationaler sozialistischer Kongreß*. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 193, 20. August, 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—2; N 194, 21. August, 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1; N 195, 22. August, 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—2; N 196, 23. August, 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—3; N 197, 24. August, 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—3; N 198, 25. August, 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—2. — 88—94, 99—106
- [438] *Internationaler Sozialistenkongreß zu Amsterdam*. 14. bis 20. August 1904. Berlin, Expedition der Buchhandlung «Vorwärts», 1904, 78 S. — 99
- [439] [*Jaurès, J.*] [*Resolutionsentwurf zur Frage des Militarismus und der internationalen Konflikte, eingebracht auf dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart*]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 194, 21. August, 1. Beilage des «Vorwärts», S. 3—4. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Der Militarismus und die internationalen Konflikte. — 94
- [440] «*Journal des Débats politiques et littéraires*», Paris, 1908, 15 mars. — 479

- [441] *«*Justice*», London, 1907, N 1,244, November 16, p. 6. — 444
- *— 1907, N 1,245, November 23, p. 4. — 444
- [442] *Kaufmann, R. Die Kommunal финанzen* (Großbritannien, Frankreich, Preußen). Leipzig, Hirschfeld, 1906. 2 Bände. (Hand- und Lehrbuch der Staatswissenschaften in selbständigen Bänden, begründet von K. Frankenstein, fortgesetzt von Heckel. 2. Abt.: Finanzwissenschaft. V. Bd.). — 332
- [443] **Kautsky, K. Die Agrarfrage. Eine Übersicht über die Tendenzen der modernen Landwirtschaft und die Agrarpolitik der Sozialdemokratie.* Stuttgart, Dietz, 1899. VIII, 451 S. — 265, 288, 296
- [444] — *Die Agrarfrage in Rußland.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1905—1906, 24. Jg., Bd. 1, N 13, S. 412—423. — 305, 380
- [445] — [*Der Bericht über die Rede von K. Kautsky in einer Versammlung der Leipziger Genossen*]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 209, 7. September. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1. Unter dem Gesamttitel: Debatten über den Stuttgarter Kongreß. Leipzig. — 91, 101, 102, 198, 436
- [446] — *Partei und Gewerkschaft.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1905—1906, 24. Jg., Bd. 2, N 48, S. 716—725; N 49, S. 749—754. — 196
- [447] — *Der Parteitag von Mannheim.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1906—1907, 25. Jg., Bd. 1, N 1, S. 4—10. — 197
- [448] *— *Die Soziale Revolution. I. Sozialreform und soziale Revolution. 2. durchges. und verm. Aufl.* Berlin, Buchhandlung «Vorwärts», 1907. 64 S. — 344, 417
- [449] — *Der Stuttgarter Kongreß.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1906—1907, 25. Jg., Bd. 2, N 48, S. 724—730. — 100
- [450] — *Triebkräfte und Aussichten der russischen Revolution.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1906—1907, 25. Jg., Bd. 1, N 9, S. 284—290; N 10, S. 324—333. — 342
- [451] *— *Vorwort zur zweiten Auflage [des Buches «Die soziale Revolu-*

tion«]. — In: Kautsky, K. Die soziale Revolution. I. Sozialreform und soziale Revolution. 2. durchges. und verm. Aufl. Berlin, Buchhandlung «Vorwärts», 1907, S. 5—6. — 344

- [⁴⁶²] *Die Kolonialfrage*. [Debatten auf dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 195, 22. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—2; N 196, 23. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—2. Unter dem Gesamttitel: Internationaler sozialistischer Kongreß. — 88—90, 100
- [⁴⁶³] [*Die Kolonialfrage*. Debatten in der Kommission des Internationalen sozialistischen Kongresses zu Stuttgart]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 193, 20. August. 2. Beilage des «Vorwärts», S. 2. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Die Kommission für die Vorbereitung der Kolonialfrage. — 88, 89, 100
- [⁴⁶⁴] [*Die Kolonialfrage*. Resolutionsentwurf der Kommissionsmehrheit auf dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 195, 22. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1. Unter dem Gesamttitel: Internationaler sozialistischer Kongreß. — 88, 100
- [⁴⁶⁵] *Kommision für Frauenstimmrecht*. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 194, 21. August, S. 4. Unter dem Gesamttitel: Internationaler sozialistischer Kongreß. — 91, 103—104
- [⁴⁶⁶] *«*The Labour Leaders*», London, 1907, N 21, November 15, p. 322, 328. — 445
- [⁴⁶⁷] [*Lenin, W. I. u. Luxemburg, R. Änderungen zur Resolutionsentwurf Bebels zur Frage des Militarismus und der internationalen Konflikte, eingebracht auf dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart*]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 196, 23. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 3. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Der Militarismus und die internationalen Konflikte. — 93, 95, 96, 105
- [⁴⁶⁸] *Marx, K. u. Engels, F. Gesammelte Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels*. 1841 bis 1850. Bd. 2. Von Juli 1844 bis November 1847. Stuttgart, Dietz, 1902. VIII, 482 S. (In: Aus dem literarischen Nachlaß von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle. Hrsg. von F. Mehring. Bd. 2). — 265, 271, 310

- [⁴⁵⁹] — *Der Volkstribun, redigiert von Hermann Kriege in New-York.* — In: Marx, K. u. Engels, F. Gesammelte Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels. 1841 bis 1850. Bd. 2. Von Juli 1844 bis November 1847. Stuttgart, Dietz, 1902, S. 414—428. (In: Aus dem literarischen Nachlaß von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle. Hrsg. von F. Mehring. Bd. 2.) — 265, 271, 310
- [⁴⁶⁰] *Marx, K. *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd. III. T. 1. Buch III: Der Gesamtprozeß der kapitalistischen Produktion. Kapitel I bis XXVIII. Hrsg. von F. Engels. Hamburg, Meißner, 1894. XXVIII, 448 S. — 282, 290, 293—294, 296, 300
- [⁴⁶¹] *— *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd. III. T. 2. Buch III: Der Gesamtprozeß der kapitalistischen Produktion. Kapitel XXIX bis LII. Hrsg. von F. Engels. Hamburg, Meißner, 1894. IV, 422 S. — 264, 282, 283, 290, 293 až 296, 297, 300, 304—305, 306, 308
- [⁴⁶²] Marx, K. *Theorien über den Mehrwert.* Aus dem nachgelassenen Manuskript «Zur Kritik der politischen Ökonomie». Hrsg. von K. Kautsky. Bd. I. Die Anfänge der Theorie vom Mehrwert bis Adam Smith. Stuttgart, Dietz, 1905. XX, 430 S. — 290
- [⁴⁶³] — *Theorien über den Mehrwert.* Aus dem nachgelassenen Manuskript «Zur Kritik der politischen Ökonomie». Hrsg. von K. Kautsky. Bd. II. David Ricardo. T. 1. Stuttgart, Dietz, 1905. XII, 344 S. — 262, 264, 288, 290, 291, 311
- [⁴⁶⁴] — *Theorien über den Mehrwert.* Aus dem nachgelassenen Manuskript «Zur Kritik der politischen Ökonomie». Hrsg. von K. Kautsky. Bd. II. David Ricardo. T. 2. Stuttgart, Dietz, 1905. IV, 384 S. — 262—264, 287, 288, 290
- [⁴⁶⁵] Maflow, P. *Die Agrarfrage in Rußland.* Die bäuerliche Wirtschaftsform und die ländlichen Arbeiter. Autorisierte Übersetzung von M. Nachimson. Stuttgart, Dietz, 1907. XIII, 265 S. — 300
- [⁴⁶⁶] Mehring, F. *Deutscher Liberalismus und russische Duma.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1906—1907, 25. Jg., Bd. 1, N 23, S. 761—764. — 167

- [⁴⁶⁷] *Der Militarismus und die internationalen Konflikte*. [Debatten au dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 198, 25. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—2. Unter dem Gesamttitel: Internationaler sozialistischer Kongreß. — 105
- [⁴⁶⁸] *Der Militarismus und die internationalen Konflikte*. [Debatten in der Kommission des Internationalen sozialistischen Kongresses zu Stuttgart]. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 193, 20. August. 2. Beilage des «Vorwärts», S. 2; N 194, 21. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 3—4; N 195, 22. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 3—4; N 196, 23. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 3; N 197, 24. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 3—4. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. Der Militarismus und die internationalen Konflikte. — 93—94, 95, 105, 109
- [⁴⁶⁹] «*Die Neue Zeit*», Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. II, N 51, S. 780—791. — 450
- 1901—1902, Jg. XX, Bd. 1, N 1, S. 5—13. — 450
- 1905—1906, 24. Jg., Bd. 1, N 13, S. 412—423. — 305, 380
- 1905—1906, 24. Jg., Bd. 2, N 48, S. 716—725; N 49, S. 749—754. — 197
- 1906—1907, 25. Jg., Bd. 1, N 1, S. 4—10. — 197
- 1906—1907, 25. Jg., Bd. 1, N 9, S. 284—290; N 10, S. 324—333. — 343
- 1906—1907, 25. Jg. Bd. 1, N 23, S. 761—764. — 167
- 1906—1907, 25. Jg., Bd. 2, N 48, S. 724—730. — 99
- 1907—1908, 26. Jg., Bd. 1, N 20, S. 695—700. — 431
- [⁴⁷⁰] *«*The New Age*», [London], 1907, N 691, Dec. 7, S. 101—102. — 445
- [⁴⁷¹] *«*Notes of the week*». — «*The New Age*», [London], 1907, N 691, Dec. 7, S. 101—102. — 445

- [472] *Outline of scheme for conciliation and arbitration*. General principles. — «The Times», London, 1907, N 38,484, November 7, S. 4. — 445
- [473] *Parvus. Der Anfang vom Ende?* — «Aus der Weltpolitik», München, 1903, N 48, 30. November, S. 1—10. — 123
- [474] «*La Patrie en Danger*», Paris. — 460
- [475] «*Pays*». — 449
- [476] *Plechanow, G. [Änderung zur Resolution Beers zur Frage der Beziehungen zwischen der politischen Partei und den Gewerkschaften auf dem Internationalen sozialistischen Kongreß zu Stuttgart]*. — «Vorwärts», Berlin, 1907, N 196, 23. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 3. Unter dem Gesamttitel: Die Kommissionen. — 198, 199, 440
- [477] *Propositions et Projèct de Résolutions avec rapports explicatifs présentés au congrès Socialiste International de Stuttgart (18—24 août 1907)*. Edition en 3 langues du Bureau Socialiste International. [Bruxelles, 1907]. XCVI, 608 p. — 91
- [478] *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands*. Abgehalten zu Breslau vom 6. bis 12. Oktober 1895. Berlin, Expedition des «Vorwärts», 1895. 223 S. — 443
- [479] *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands*. Abgehalten zu Dresden vom 13. bis 20. September 1903. Berlin, Expedition der Buchhandlung «Vorwärts», 1903. 448 S. — 154
- [480] *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands*. Abgehalten zu Essen vom 15. bis 21. September 1907. Berlin, Buchhandlung «Vorwärts», 1907. 413 S. — 92, 200, 443
- [481] *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands*. Abgehalten zu Mannheim vom 23. bis 29. September 1906, sowie Bericht über die 4. Frauenkonferenz am 22. u. 23. September 1906 in Mannheim. Berlin, Buchhandlung «Vorwärts», 1906. 488 S. — 197

- [482] * *The Railway settlement*. — «The Labour Leader», London, 1907, N 21, November 15, p. 322. Signature: W. R. — 445
- [483] «*Reynolds Newspaper*», London. — 445
- [484] *Rodbertus-Fagetzow, I. K. Soziale Briefe an von Kirchmann*. — 292
- [485] «*Sächsische Arbeiterzeitung*», 1908, Februar. — 471, 473
- [486] *Sismondi, J. C. L. Simonde de. Études sur l'économie politique*. T. I. Bruxelles, société typographique Belge, 1837. IX, 327 p. — 90
- [487] *Südekum, A. Die Taktik der Reaktionäre*. — «*Sächsische Arbeiterzeitung*», 1908, Februar. — 471, 473
- [488] *Terms of settlement. Adhesion of masters and men*. — «The Times», London, 1907, N 38,484, November 7, p. 4. — 445
- [489] «*The Times*», London. — 445
- 1907, N 38,484, November 7, p. 4. — 445
- [490] *Vorbemerkung des Übersetzers [zum Art. von A. Bogdanow «Ernst Mach und die Revolution»]*. — «*Die Neue Zeit*», Stuttgart, 1907—1908, 26. Jg., Bd. 1, N 20, S. 695—696. — 431
- [491] «*Vorwärts*», Berlin, 1907, N 192, 18. August. 2. Beilage des «*Vorwärts*», S. 1—3. — 91, 105, 110
- 1907, N 193, 20. August. 1. Beilage des «*Vorwärts*», S. 1—2. — 88—94, 99—107, 198
- 1907, N 193, 20. August. 2. Beilage des «*Vorwärts*», S. 2, 3. — 88, 90, 92—94, 95, 100, 104, 105, 109, 110
- 1907, N 194, 21. August, S. 4. — 91, 104
- 1907, N 194, 21. August. 1. Beilage des «*Vorwärts*», S. 1—4. — 88—94, 95, 96—106, 108, 109, 197, 440
- 1907, N 195, 22. August. 1. Beilage des «*Vorwärts*», S. 1—4. — 88—94, 95, 99—106, 109, 110

- 1907, N 196, 23. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—3. — 88—94, 95, 99—106, 109, 110, 198, 199, 440, 441
- 1907, N 197, 24. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—4. — 88—94, 95, 99—106, 109, 197
- 1907, N 198, 25. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—2. — 88—94, 99—106
- 1907, N 209, 7. September. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1. — 92, 101, 102, 198, 436
- 1908, N 44, 21. Februar, S. 1. — 471, 473
- 1908, N 48, 26. Februar, S. 1. — 472—473

[⁴⁹²] *Wahlrechtskampf — Klassenkampf!* — «Vorwärts», 1908, N 44, 21. Februar, p. 1. — 471, 473

[⁴⁹³] **Welshed!* — «Justices», London, 1907, N 1, 244, November 16, p. 6. — 444

[⁴⁹⁴] «*Westminster Review*». — 294

[⁴⁹⁵] **[The Worker's letter to the editorial staff]*. — «Justices», London, 1907, N 1, 245, November 23, p. 4. — 444

[⁴⁹⁶] [*Zetkin, K.*] *Der Internationale sozialistische Kongreß zu Stuttgart.* — «Die Gleichheit», Stuttgart, 1907, N 18, 2. September. — 91, 99, 100, 101, 106, 108—110, 198

JMENNÝ REJSTŘÍK

ADLER Victor (1852—1918) — jeden ze zakladatelů a vůdců rakouské sociálně demokratické strany a II. internacionály. Do dělnického hnutí se zapojil v polovině 80. let. V roce 1886 založil list Gleichheit, od roku 1889 byl redaktorem ústředního orgánu rakouské sociální demokracie Arbeiter-Zeitung. V letech 1889—1895 si dopisoval s B. Engelsem, avšak brzy po jeho smrti se přiklonil k reformismu; byl představitelem oportunistického křídla rakouské sociálně demokratické strany a II. internacionály. Za první světové války byl centristou, hlásal politiku třídního smíru a bojoval proti revolučním akcím dělnické třídy. Po vzniku Rakouské republiky (1918) byl ministrem zahraničních věcí. — 104, 110, 144, 145

ADŽEMOV M. S. (nar. 1878) — advokát, člen kadetské strany, poslanec II., III. a IV. státní dumy, původním povoláním lékař. V dumách byl členem různých komisí. Spolupracoval s redakcemi časopisů Věstník prava, Russkije vědomosti, Věstník Partii narodnoj svobody aj. V roce 1917 byl členem ústředního výboru Konstitučně demokratické strany a kandidoval do Ústavodárného shromáždění. Po Říjnové revoluci se stal aktivním činitelem bělogvardějského hnutí v Paříži. — 456

AFANASJEV A. G. (nar. 1859) — rolník, poslanec II. státní dumy za oblast Donského vojska. V dumě byl členem zemědělské komise. — 373, 375—376

AFANASJEV K. I. (nar. 1875) — kadet, poslanec I. státní dumy za oblast Donského vojska, kněz. V letech 1907—1916 byl agentem donského oddělení tajné policie, ve svých hlášeníh informoval o činnosti kadetů, eserů a členů státních dum. V roce 1920 byl za službu u carské tajné policie odsouzen donským oblastním revolučním tribunálem. — 257

ALEXINSKIJ G. A. (Al-skij G.) (nar. 1879) — sociální demokrat, za

revoluce 1905—1907 se přikláněl k bolševikům. Byl poslancem II. státní dumy za petrohradské dělníky, stal se členem komise pro pomoc nezaměstnaným, komise pro zásobování potravinami a zemědělské komise. Jako zástupce sociálně demokratické frakce v dumě se účastnil V. (londýnského) sjezdu strany s poradním hlasem. V letech reakce byl otzovistou, lektorem frakční školy na Capri v Itálii a patřil k organizátorům protistranické skupiny Vperjod. Za první světové války se projevoval jako sociálšovinista, psal do několika buržoazních listů. V roce 1917 se po návratu do Ruska přiklonil k Plechanovově skupině Jednota, stál na straně kontrarevolucionářů. V dubnu 1918 uprchl za hranice. V roce 1920 byl v nepřítomnosti souzen Nejvyšším revolučním tribunálem VÚVV za činnost v kontrarevoluční organizaci Taktické centrum a zbaven práva pobytu v Sovětském Rusku. V emigraci se připojil k táboru nejreakčnějších živlů. — 80, 224, 407

ANDERSON James (1739—1808) — anglický buržoazní ekonom, farmář, autor několika vědeckých prací. V roce 1777 v práci *Issledovanie prirody chlebných zakonov...* [Zkoumání povahy obilních zákonů...] rozpracoval v základních rysech teorii diferenční renty. Hájil zájmy statkářů, byl pro zachování obilních zákonů, celních tarifů a vývozních prémií. Podle jeho názoru tyto faktory stimulovaly rozvoj zemědělství. Andersonovy názory kritizoval K. Marx v druhé části *Teorií o nadhodnotě* (Praha 1964). — 262

ANIKIN P. A. (nar. 1873) — sociální demokrat menševik, povoláním učitel, poslanec II. státní dumy za Saratovskou gubernii. Patřil k menševické části sociálně demokratické frakce v dumě. Stal se členem několika komisí dumy. Po rozpuštění dumy byl odsouzen za činnost sociálně demokratické frakce k pěti letům nucených prací. Byl členem Celoruského spolku politických vězňů. — 407

ANTONOV I. I. (nar. 1880) — sociální demokrat, poslanec I. státní dumy za Permskou gubernii, povoláním zámečnický dělník. — 257

AVENARIUS Richard (1843—1896) — švýcarský buržoazní filozof, subjektivní idealista a významný představitel empiriokriticismu, od roku 1877 profesor na univerzitě v Curychu. V díle *Philosophie als Denken der Welt gemäss dem Prinzip des kleinsten Kraftmasses* [Filozofie jako myšlení o světě podle principu nejmenšího vynaložení sil] (1876) zformuloval některé základní teze empiriokriticismu a zasadil se tak o obrodu Berkeleyova a Humova subjektivního idealismu. Roku 1877 založil a poté dvacet let řídil časopis *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie*.

Hlavní práce: *Kritik der reinen Erfahrung* [Kritika čisté zkušenosti] (1888—1890); *Der menschliche Weltbegriff* [Lidské pojetí světa] (1891).

AXELROD P. B. (1850—1928) — jeden z čelných představitelů menševismu; v 70. letech patřil k narodníkům, po rozkolu ve skupině Zemlja i volja se přiklonil ke skupině Čornyj pereděl; v roce 1883 se podílel na založení skupiny Osvobození práce. Od roku 1900 pracoval v redakci listu Jiskra a časopisu Zarja. Jako zástupce Jiskry se s právem poradního hlasu účastnil II. sjezdu SDDSR, patřil k menšinovým jiskrovcům. Po sjezdu se stal aktivním menševikem. Po roce 1905 propagoval likvidátorskou myšlenku svolání dělnického sjezdu, který by byl protiváhou proletářské strany. V letech reakce patřil k vůdcům likvidátorů, byl členem redakce listu menševiků-likvidátorů *Golos social-demokrata*; v roce 1912 byl členem protistranického srpnového bloku. Za první světové války zaujímal centristické stanovisko. Na zimmerwaldské a kientalské konferenci hájil názory pravého křídla. Po únorové revoluci v roce 1917 se stal členem výkonného výboru petrohradského sovětu, podporoval prozatímní vládu. Říjnovou revoluci odmítal a v emigraci vyzýval k ozbrojené intervenci proti Sovětskému Rusku. — 6, 38, 116, 126

BAER Karl Ernst von (1792—1876) — významný přírodovědec estonského původu, zakladatel embryologie, akademik. Po absolvování berlínské univerzity odjel do zahraničí, kde žil do roku 1834. Od roku 1817 byl prorektorem královecké univerzity [Königsberg, dnešní Kaliningrad], od roku 1819 profesorem zoologie a později anatomie. Byl řádným členem petrohradské Akademie věd. Proslavil se pracemi o zárodečném vývoji živočichů. Uznával evoluční proces, ale chápal ho idealisticky, vystupoval proti Darwinově evoluční teorii, zvláště proti teorii přirozeného výběru. Věnoval se také studiu antropologie. Zúčastnil se mnoha geografických expedic. Napsal několik vědeckých prací věnovaných otázkám embryologie, antropologie, anatomie, zeměpisu aj. — 240, 241

BAZAINE Achille (1811—1888) — francouzský maršál. V letech 1863 až 1867 byl vrchním velitelem intervenčních vojsk v Mexiku. V prusko-francouzské válce kapituloval bez boje v Metách. — 445

BEBEL August (1840—1913) — významný představitel německé sociální demokracie a II. internacionály, povoláním soustružník. Do politického života vstoupil v první polovině 60. let, byl členem I. inter-

nacionály. V roce 1869 založil společně s W. Liebknechtem Sociálně demokratickou dělnickou stranu Německa (eisenaušských). Byl několikrát zvolen poslancem Říšského sněmu, bojoval za sjednocení Německa demokratickou cestou. V parlamentě odhaloval reakční domácí i zahraniční politiku tehdejší vlády. Za prusko-francouzské války zaujímal internacionalistické stanovisko, podporoval Pařížskou komunu. V 90. letech a po roce 1900 vystupoval proti reformismu a revizionismu v německé sociální demokracii. Lenin nazval jeho projevy proti bernsteinovcům „vzorem, jak je třeba hájit marxistické názory a bojovat za skutečně socialistický ráz dělnické třídy“ (Spisy 19, Praha 1959, s. 295). Jako talentovaný publicista a řečník měl Bebel značný vliv na rozvoj německého a evropského dělnického hnutí. V posledních letech své činnosti se dopustil řady chyb centristického charakteru (nedostatečný boj proti oportunistům, přecenění významu parlamentních forem boje aj.). — 93, 94, 96, 101, 105, 144, 145, 199—200, 201, 443

BEER Heinrich — rakouský sociální demokrat, oportunista. Za skupinu kovodělníků se zúčastnil stuttgartského kongresu II. internacionály. V referátu o vzájemných vztazích mezi politickými stranami a odborovými svazy hájil oportunistickou linii neutrality odborů. — 197

BELL Richard (1859—1930) — jeden z předáků odborového svazu železničářů v Anglii. Začal pracovat jako průvodčí na západní železnici a vstoupil do odborového sdružení železničářů; v roce 1891 se stal jeho organizačním tajemníkem a v letech 1897—1910 generálním tajemníkem. V letech 1900—1910 byl za labouristickou stranu zvolen členem parlamentu; vůči dělnické třídě uskutečňoval zrádovskou politiku kompromisů. Po odchodu z funkce generálního tajemníka odborového sdružení pracoval na ministerstvu obchodu a byl smírčím soudcem v Middlesexu. — 444—445

BERĎAJEV N. A. (1874—1848) — idealistický filozof, mystik. Ve svých prvních pracích vycházel z legálního marxismu; revidoval Marxovo učení v novokantovském duchu, později proti marxismu otevřeně vystupoval. V roce 1905 vstoupil do Konstitučně demokratické strany. V letech reakce patřil k představitelům nábožensko-filozofického směru zvaného bohohledačství. Byl spoluautorem kontrarevolučního sborníku Věchi [Na rozcestí]. Po Říjnové revoluci se stal stoupencem středověké scholastiky, v níž viděl záchranu před vzrůstajícím se komunismem. V roce 1922 emigroval. — 114

BERNSTEIN Eduard (1850—1932) — vůdce krajně oportunistického

křídla německé sociální demokracie a II. internacionály, teoretik revizionismu a reformismu. Do sociálně demokratického hnutí se zapojil v polovině 70. let. V letech 1881—1889 redigoval ilegální orgán Sociálně demokratické strany Německa *Der Sozialdemokrat*. V letech 1896—1898 uveřejnil v časopisu *Die Neue Zeit* sérii článků *Problémy socialismu, jež později vydal knižně pod názvem Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* [Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie] (1899; česky 1902). V této knize revidoval všechny základní teze marxistické filozofie, ekonomie a vědeckého socialismu. Odmítal marxistickou teorii třídního boje, učení o nevyhnutelnosti zániku kapitalismu, o socialistické revoluci a diktatuře proletariátu. Za jediný úkol dělnického hnutí považoval boj za reformy, které by „zlepšily“ hospodářské postavení dělníků za kapitalismu;razil oportunistické heslo *Hnutí je vším, konečný cíl není ničím*.

Teoretické názory Bernsteina a jeho stoupců položily základ mezinárodnímu revizionismu; oportunistická činnost bernsteinovců vedla k přímé zradě zájmů dělnické třídy a vyvrcholila krachem II. internacionály za 1. světové války. Ani v následujících letech neustal Bernstein v boji proti marxismu. Vyzýval k podpoře politiky imperialistické buržoazie, vystupoval proti Říjnové revoluci a sovětskému státu. — 89, 100, 300

BEZULOVŮVI — statkáři. — 376

BINASIK M. S. — viz Novosedskij

BISMARCK Otto Eduard Leopold von (1815—1898) — pruský a německý státník a diplomat. „Sjednocením shora“ vytvořil z rozdrobených německých států říši pod vedením Pruska. V letech 1871—1890 řídil jako říšský kancléř veškerou zahraniční i vnitřní politiku Německa, hájil zájmy junkerských statkářů a zároveň se snažil zajistit koalici junkerů s velkoburžoazií. Ve snaze potlačit dělnické hnutí vydal v roce 1878 výjimečný zákon proti socialistům. Když nedosáhl úspěchu, vystoupil s demagogickým programem sociálního zákonodárství a vydal zákony o povinném pojištění některých kategorií dělníků. Jeho pokus rozložit dělnické hnutí drobnými ústupky byl však bezvýsledný. V březnu 1890 byl nucen abdikovat. — 184—185, 425

BLANQUI Louis Auguste (1805—1881) — významný francouzský revolucionář, představitel utopického komunismu, účastník pařížských povstání a revolucí v letech 1830—1870. Stál v čele několika tajných revolučních společností. Nechápal rozhodující úlohu organizace mas

pro revoluční boj, moci chtěl dosáhnout s nevelkou skupinou revolučních spiklenců. Marx i Lenin vysoce oceňovali revoluční zásluhy Blanquiho, ale zároveň ostře kritizovali jeho chyby a nesprávnost spiklenecké taktiky. Lenin napsal: „Blanquismus je teorie popírající třídní boj. Blanquismus očekává, že se lidstvo vymaní z námezdního otroctví ne cestou třídního boje proletariátu, nýbrž cestou spiknutí nevelké menšiny inteligence“ (Sebrané spisy 13, Praha 1983, s. 103). — 460

BOBRINSKIJ Al. A. (nar. 1852) — hrabě, reakční státník, velkostatkář a majitel cukrovaru. Od roku 1884 byl po mnoho let maršálkem šlechty v Petrohradské gubernii. V roce 1906 byl zvolen předsedou Rady sjednocené šlechty, kontrarevoluční organizace statkářů. Za Kyjevskou gubernii byl poslancem III. státní dumy. Od roku 1912 byl členem Státní rady a v roce 1916 ministrem zemědělství. Po Říjnové revoluci se stal členem kontrarevoluční Rady státního sjednocení Ruska, později emigroval. — 171, 365, 368, 380

BOBRINSKIJ V. A. (nar. 1868) — hrabě, reakční politik, velkostatkář a majitel cukrovaru. V letech 1895—1898 byl předsedou bogorodnické újezdní správy zemstva. Byl poslancem II., III. a IV. státní dumy za Tulskou gubernii, přikláněl se k pravému křídlu. Jako krajní nacionalista byl stoupencem násilné rusifikace národnostních menšin v Rusku. Po Říjnové revoluci bojoval proti sovětské vládě v jižním Rusku. V roce 1919 emigroval. — 357—359, 360, 363, 365, 368, 369, 380, 432

BOGATOV N. I. (nar. 1866) — rolník, poslanec II. státní dumy za Novgorodskou gubernii, přikláněl se k oktábristům. — 405

BOGDANOV A. (vl. jm. Malinovskij A. A.) (Maximov N.) (1873—1928) — filozof, sociolog a ekonom, povoláním lékař. V 90. letech pracoval v sociálně demokratických kroužcích. Po II. sjezdu SDDSR se přiklonil k bolševikům. Jako člen byra výborů většiny připravoval v Rusku III. sjezd strany, zúčastnil se ho jako delegát tulského výboru a na sjezdu byl zvolen členem ÚV SDDSR. Pracoval v redakci bolševických listů Vperjod, Proletarij a Novaja žizň. Účastnil se V. (londýnského) sjezdu SDDSR. Po nástupu reakce stál v čele otzovistů a vedl protileninskou skupinu Vperjod. Ve filozofii se pokoušel vytvořit svůj vlastní systém — empiriomonismus. Lenin jeho názory podrobil kritice v díle Materialismus a empiriokriticismus. Na poradě rozšířené redakce listu Proletarij v červnu 1909 byl Bogdanov z bolševické strany vyloučen. Po Říjnové revoluci patřil k inspirá-

torům a organizátorům Proletkultu, pracoval na Proletářské univerzitě. Byl zakladatelem a ředitelem Ústavu pro transfúzi krve. — 431, 483

BORISOV — viz Suvorov S. A.

BROUCKÈRE Louis, de (1870—1951) — jeden z vůdců a teoretiků Belgické dělnické strany; před první světovou válkou stál v čele jejího levého křídla. Na stuttgartském kongresu II. internacionály vystoupil k otázce vzájemných vztahů mezi socialistickými stranami a odbory. Za první světové války se projevoval jako sociálšovinista. Po válce se stal členem byra generální rady strany a členem výkonného výboru II. internacionály. Později byl členem vlády a senátorem. Zastupoval Belgii ve Společnosti národů. Od roku 1919 působil jako profesor na bruselské univerzitě, od roku 1926 byl členem Belgické akademie. Vystupoval proti sovětskému státu a bolševické straně. — 91

BULAT (vl. jm. Bulota) A. A. (1872—1941) — litevský veřejný činitel, poslanec II. a III. státní dumy za Suwaleckou gubernii, povoláním advokát. V říjnu 1905 byl jedním z organizátorů stávký poštovních a telegrafních zaměstnanců; za svou činnost byl vězněn. V dumách byl členem trudovické frakce a ve III. státní dumě stál v jejím čele. V letech 1912—1915 působil jako advokát ve Vilně [Vilnius], v letech 1915—1917 žil v USA. Po návratu do Petrohradu byl za stranu eserů kooptován do kompromisnického ústředního výkonného výboru sovětu dělnických a vojenských zástupců.

Po svržení fašistického režimu v Litvě roku 1940 byl členem republikové volební komise pro volby do Lidového sejmu. V letech 1940—1941 vedl právní oddělení prezidia Nejvyššího sovětu Litevské SSR. V roce 1941 byl zastrělen německými okupanty. — 397

BULGAKOV S. N. (1871—1944) — buržoazní ekonom, idealistický filozof, v 90. letech legální marxista. Revidoval Marxovo učení o agrární otázce, zbídačování rolnických mas vysvětloval tzv. zákonem klesající úrodnosti půdy. Po porážce revoluce 1905—1907 se přiklonil ke kadetům, proklamoval filozofický mysticismus. Zúčastnil se hnutí kolem sborníku Věchi [Na rozcestí]. Po roce 1918 se stal pravoslavným knězem; roku 1922 byl za kontrarevoluční činnost vypovězen a v zahraničí vedl protisovětskou propagandu. — 114, 291, 294, 298

BULYGIN A. G. (1851—1919) — ministr vnitra carské vlády, velkostatkář. Do roku 1900 byl vyšetřujícím soudcem, později gubernátorem

v řadě gubernií. V letech 1900—1904 zastupoval moskevského generálního gubernátora, aktivně podporoval činnost zubatovovské tajné policie. 20. ledna 1905 byl jmenován ministrem vnitra. V únoru téhož roku jej car pověřil přípravou návrhu zákona o svolání poradní Státní dumy, jímž mělo být oslabeno vzrůstající se revoluční hnutí v Rusku. Duma však svolána nebyla, smetla ji revoluce. Po vydání Manifestu ze 17. října 1905 byl Bulygin penzionován; formálně zůstal členem Státní rady, ve skutečnosti však odešel z politického života. — 28, 29, 31, 33, 34, 37, 41, 52, 128, 135, 138, 139, 455, 487

BURENIN V. P. (1841—1926) — reakční publicista. Od roku 1876 byl členem redakce listu *Novoje vremja*, stál v čele skupiny úplatných publicistů sdružených kolem tohoto listu. V. I. Lenin často používal Bureninova jména k označení nečestných metod polemiky. — 80

BURNETT James — tajemník skotské oblastní rady Sociálně demokratické federace. — 444

CEDERBAUM J. O. — viz Martov L.

CERETELI I. G. (1882—1959) — jeden z menševických vůdců. Byl poslancem II. státní dumy za Kutaiskou gubernii. V dumě stál v čele sociálně demokratické frakce, stal se členem zemědělské komise, vystoupil v rozpravě k otázce vládní deklarace, předložené dumě P. A. Stolypinem, k agrární otázce a k jiným problémům. Za sociálně demokratickou frakci v dumě se zúčastnil V. (londýnského) sjezdu SDDSR jako delegát s poradním hlasem. Za první světové války byl centristou. Po únorové revoluci 1917 se stal členem výkonného výboru petrohradského sovětu, byl obránářem a stoupencem koalice s buržoazií. V květnu 1917 se stal členem prozatímní vlády jako ministr pošt a telegrafu, po červencových událostech jako ministr vnitra. Na jeho popud došlo k protibolševickým pogromům. Po Říjnové revoluci stál v čele protisovětského bloku v Ústavodárném shromáždění. Byl jedním z vůdců kontrarevoluční menševické vlády v Gruzii. Po vítězství sovětské moci v Gruzii emigroval. V roce 1923 se podílel na organizování oportunistické sjednocené Socialistické dělnické internacionály. Poslední léta svého života strávil v USA. — 216, 271, 317, 404, 405, 408, 409, 410

CLEMENCEAU Georges Benjamin (1841—1929) — francouzský politik, státník, dlouholetý vůdce radikální strany. Do politického dění vstoupil jako levý republikán, měl negativní vztah k vládě Napo-

leona III. Ve dnech Pařížské komuny roku 1871 se jako starosta jednoho z pařížských obvodů zasazoval o smíření proletariátu s buržoazií. Později byl zvolen předsedou pařížské městské správy a v roce 1876 členem poslanecké sněmovny. V roce 1902 byl zvolen do senátu a v letech 1906—1909 stál v čele francouzské vlády. Hájil zájmy velkokapitálu a prováděl politiku represí vůči dělnické třídě.

Těsně před první světovou válkou se Clemenceau s radikální stranou rozešel. Za války vystupoval jako šovinista. V letech 1917—1920 stál znovu v čele vlády a nastolil vojenskou diktaturu. Byl jedním z organizátorů a inspirátorů ozbrojené intervence proti Sovětskému Rusku. Na pařížské mírové konferenci v roce 1919 hájil zájmy francouzských imperialistů. V roce 1920 byl poražen v prezidentských volbách a zanechal politické činnosti. — 146

ČAKSTE I. Ch. (1859—1927) — lotyšský buržoazní státník a veřejný činitel, velkostatkář, povoláním advokát. Od roku 1888 vydával a redigoval v Mitavě lotyšský černosotňovský list. Za Kuronskou gubernii byl poslancem I. státní dумы, přikláněl se ke kadetům. V roce 1918 byl zvolen předsedou buržoazní Národní rady Lotyšska. V letech 1920—1927 byl prezidentem Lotyšské republiky. Vůči Sovětskému svazu prováděl nepřátelskou politiku. — 396

ČELYŠEV M. D. (nar. 1866) — okťabrista, černosotňovec, poslanec III. státní dумы za Samarskou gubernii, průmyslník. Byl samarským starostou a členem samarského újezdního zemstva. — 432

ČEREVANIN N. (vl. jm. Lipkin F. A.) (1868—1938) — publicista, jeden z „kritiků Marxe“, později menševický předák, likvidátor. Zúčastnil se IV. (sjednocovacího) a V. (londýnského) sjezdu SDDSR; přispíval do likvidátorského tisku, byl spoluautorem Otevřeného dopisu 16 menševiků o likvidaci strany (1910). Po srpnové protistranické konferenci v roce 1912 se stal členem menševického centra (organizačního výboru). Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. V roce 1917 redigoval petrohradský menševický list *Rabočaja gazeta* a později ústřední menševický orgán, časopis *Rabočij internacional*. K Říjnové revoluci se stavěl negativně. — 127, 135, 173

ČERNOV V. M. (1876—1952) — jeden z vůdců a teoretiků eserské strany, v letech 1902—1905 redaktor eserského listu *Revoljucionnaja Rossija*. V časopise *Russkoje bogatstvo* uveřejňoval články namířené proti marxismu, v nichž dokazoval, že Marxovu teorii nelze aplikovat na zemědělství. Po únorové buržoazně demokratické revoluci byl

ministrem zemědělství v prozatímní vládě. Užíval krutých represálií proti rolníkům, kteří se zmocnili statkářské půdy. Po Říjnové revoluci organizoval eserské vzpoury proti sovětské vládě. V roce 1920 emigroval a vedl protisovětskou propagandu. — 174, 175, 196, 280

ČCHEIDZE N. S. (1864—1926) — jeden z představitelů menševismu. Do sociálně demokratického hnutí se zapojil koncem 90. let. Po II. sjezdu SDDSR se přiklonil k menševikům. Za Tifliskou gubernii byl poslancem III. a IV. státní dumy, stál v čele menševické frakce ve IV. dumě. Za první světové války byl centristou. V únorové revoluci 1917 se stal členem prozatímního výboru Státní dumy; byl obranářem. Čcheidze byl předsedou petrohradského sovětu dělnických a vojenských zástupců, předsedou ústředního výkonného výboru prvního volebního období, aktivně podporoval prozatímní vládu. Po Říjnové revoluci se stal předsedou kontrarevolučně orientovaného menševického Ústavodárného shromáždění Gruzie. Po nastolení sovětské vlády v Gruzii emigroval do Paříže. — 468

ČIŽEVSKIJ P. I. (nar. 1861) — člen Konstitučně demokratické strany, ukrajinský buržoazní nacionalista, poslanec I. státní dumy za Poltavskou gubernii. Po Říjnové revoluci emigroval do zahraničí, kde spolupracoval s redakcí týdeníku Volja, orgánu kontrarevoluční Ukrajinské rady. — 223, 399—401, 409

ČUPROV A. I. (1842—1908) — profesor ekonomie, liberál. Byl předsedou statistické sekce Moskevské právnické společnosti. Napsal mnoho prací o ekonomice železniční dopravy a agrární otázce. Byl redaktorem liberálně narodnického sborníku Vliv sklizní a cen obilí na některé stránky ruského národního hospodářství (1897) a autorem jednoho z článků tohoto sborníku. Lenin Čuprovovy práce o zemědělství ostře kritizoval. — 234, 277, 368, 372

ČURJUKOV V. N. (nar. 1878) — poslanec I. státní dumy za Moskevskou gubernii, sociální demokrat, povoláním zámečník. V dumě podepsal agrární návrh sto čtyř. Za podepsání vyborské výzvy poslanců I. státní dumy byl odsouzen a zbaven volebního práva. — 257

DAN F. I. (vl. jm. Gurvič F. I.) (1871—1947) — jeden z menševických vůdců, povoláním lékař. V sociálně demokratickém hnutí pracoval od 90. let, byl členem petrohradského Svazu boje za osvobození dělnické třídy. Několikrát byl vězněn a deportován do vyhnanství. V září 1903 uprchl za hranice, přiklonil se k menševikům. Zúčastnil se IV. (sjednocovacího) a V. (londýnského) sjezdu SDDSR a mnoha

konferencí. V cizině stál v letech reakce v čele skupiny likvidátorů, redigoval list Golos social-demokrata. Za první světové války vystupoval jako obránář. Po únorové revoluci 1917 byl členem výkonného výboru petrohradského sovětu, členem předsednictva výkonného výboru v prvním volebním období, podporoval prozatímní vládu. Po Říjnové revoluci bojoval proti sovětské vládě. Začátkem roku 1922 byl vypovězen jako nepřítel sovětského státu. — 60, 164, 401

DAVID Eduard (1863—1930) — jeden z pravicových vůdců německé sociální demokracie, povoláním ekonom. V roce 1894 se stal členem komise pro přípravu agrárního programu strany. Zaujal revizionistický postoj k marxistickému učení o agrární otázce a dokazoval stabilitu zemědělské malovýroby za kapitalismu. Byl jedním ze zakladatelů revizionistického časopisu Sozialistische Monatshefte. V roce 1903 vydal knihu Sozialismus und Landwirtschaft [Socialismus a zemědělství], kterou V. I. Lenin nazval „hlavní revizionistickou prací v agrární otázce“. Od roku 1903 byl David poslancem Říšského sněmu. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. V roce 1919 se stal členem první koaliční vlády Německé republiky. V letech 1919—1920 byl ministrem vnitra, v letech 1922—1927 říšským zástupcem v Hesensku. Podporoval revanšistické snahy německého imperialismu, byl nepřítelem SSSR a dělnické třídy. V. I. Lenin charakterizoval Davida jako oportunistu, „který celý svůj život věnoval buržoaznímu rozkládání dělnického hnutí“ (Spisy 21, Praha 1957, s. 270). — 89, 100

DE BROUCKÈRE L. — viz Brouckère L.

DĚLAROV D. I. (nar. 1864) — lidový socialista, agronom, poslanec II. státní dumy za Vjateckou gubernii. V této gubernii organizoval úvěrní družstva. V dumě byl členem finanční a zemědělské komise. Po Říjnové revoluci pracoval v Institutu mléčného hospodářství ve Vologdě. — 200, 221, 379

DMOWSKI R. (1864—1939) — polský státník, jeden ze zakladatelů a vůdců strany národních demokratů — hlavní nacionalistické strany polských statkářů a buržoazie. Od roku 1895 vydával časopis Przegląd Wszepocholski, který se stal teoretickým orgánem strany národních demokratů. Za první ruské revoluce organizoval černosotňovské bandy, které měly likvidovat revoluční hnutí v Polsku. Za Varšavu byl poslancem II. a III. státní dumy a stál v čele její polské frakce (Polské kolo). Za první světové války aktivně podporoval

carismus a Dohodu. V roce 1917 stál v čele Polského národního výboru v Paříži, který Dohoda uznala jako prozatímní polskou vládu. Roku 1919 zastupoval Polsko na mírové konferenci v Paříži. V roce 1923 byl krátký čas ministrem zahraničních věcí ve Witosově vládě. Podporoval nastolení fašistické diktatury v Polsku a zesílení teroru proti masám pracujících. Přes svůj nepřátelský postoj k Sovětskému svazu vystupoval proti dobrodružné zahraniční politice Piłsudského, neboť za největší nebezpečí pro Polsko považoval imperialistické Německo. — 394—395, 404

DOLGORUKOV Pavel D. (1866—1930) — kníže, velkostatkář, zemstevní činitel, kadet. V letech 1893—1906 byl újezdním maršálkem šlechty v Moskevské gubernii. Patřil k zakladatelům Svazu osvobození a Konstitučně demokratické strany, v jejímž ústředním výboru zastával v letech 1905—1911 funkci předsedy. Přispíval do listu Russkije vědomosti; ve II. státní dumě byl předsedou kadetské frakce. Po Říjnové revoluci se aktivně účastnil bělogvardějských spiknutí proti sovětské moci. Za kontrarevoluční činnost byl odsouzen. — 60, 238

DOLGORUKOV Petr D. (1866 — asi 1945) kníže, velkostatkář, zemstevní činitel, kadet. Byl předsedou sudžské újezdní zemstevní správy. V letech 1904—1905 se účastnil sjezdů zemstev. Patřil k členům ústředního výboru Konstitučně demokratické strany, byl poslancem a místopředsedou I. státní dumy. Po Říjnové revoluci emigroval. — 368

DRUCKIJ-LJUBECKIJ I. E. (nar. 1861) — kníže, statkář, poslanec I. státní dumy za Minskou gubernii, autonomista. Byl členem Minské zemědělské společnosti a předsedou správní rady minské obchodní banky. Od roku 1903 byl členem zemědělského výboru při ministerstvu zemědělství. — 277

DUBASOV F. V. (1845—1912) — generál-pobočník, admirál, jeden z vůdců carské reakce, krvavý kat první ruské revoluce 1905—1907. V roce 1905 řídil likvidaci rolnického hnutí v Černigovské, Poltavské a Kurské gubernii. Od listopadu 1905 byl moskevským generálním gubernátorem. Za jeho velení bylo potlačeno prosincové ozbrojené povstání v Moskvě. Od roku 1906 byl členem Státní rady a od roku 1907 členem Rady státní obrany. — 38, 39—40, 48, 63, 64, 65, 66, 67, 137

DUBROVIN A. I. (1855—1918) — organizátor a vůdce černosotňovského Svazu ruského národa, povoláním lékař. V letech 1905—1907 byl

iniciátorem a organizátorem židovských pogromů a teroristických akcí. Redigoval černosotňovský antisemitský list *Russkoje znamja*. Po rozkolu Svazu ruského národa v roce 1910 vedl jeho jednu část. — 61

DURNOVO P. N. (1844—1915) — jeden z nejreakčnějších státníků carského Ruska. V letech 1884—1893 byl ředitelem policejního departmentu; v letech 1900—1905 náměstkem ministra vnitra. V říjnu 1905 byl jmenován ministrem vnitra. Použil drastických zákroků k potlačení první ruské revoluce, podněcoval černosotňovské organizace k pogromům. Od roku 1906 byl členem Státní rady. — 364

DŽON — viz Maslov P. P.

EL DARCHANOV T. E. (nar. 1870) — poslanec I. a II. státní dumy za Tverskou oblast, člen muslimské frakce, povoláním učitel. V roce 1920 se stal předsedou grozněnského (čečenského) okruhového výkonného výboru, v roce 1921 byl členem horské delegace při lidovém komisariátu národností RSFSR pro vypracování ústavy Horské sovětské republiky. V roce 1922 byl zástupcem lidového komisaře pro osvětu Horské republiky, v roce 1923 předsedou čečenského oblastního revolučního komisariátu. — 398—399

ENGELS Bedřich (1820—1895) — spoluzakladatel vědeckého komunismu, vůdce a učitel mezinárodního proletariátu, přítel a spolupracovník K. Marxe (životopis viz v Leninově článku Bedřich Engels — Sebrané spisy 2, Praha 1980, s. 15—27. — 33, 46, 99, 265, 348, 349, 409, 450

E. P. — viz Pimenovová E. K.

FALLOUX Frédéric Alfred Pierre (1811—1886) — francouzský politik a spisovatel, legitimista, klerikál. V roce 1848 patřil k iniciátorům potlačení pařížského červnového povstání. Za druhé republiky byl poslancem Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, v letech 1848—1849 zastával funkci ministra kultu a vyučování. — 428

FILONOV F. V. (zemřel 1906) — guberniální rada. V letech 1905—1906 se podílel na organizování trestných výprav do Poltavské gubernie. V prosinci 1905 se krvavě vypořádal s rolníky městečka Bolšije Soročincy a vsi Ustivicy. Byl zabit eserem. — 66

FINN-JENOTAJEVSKIJ A. J. (1872—1943) — sociální demokrat, ekonom

a publicista. V letech 1903—1914 se přikláněl k bolševikům. V roce 1906 byl členem komise, která vypracovala agrární program pro IV. (sjednocovací) sjezd SDDSR. K nacionalizaci se stavěl negativně, požadoval konfiskaci statkářské půdy, její rozdělení a předání do soukromého vlastnictví rolníků. V. I. Lenin podal zevrubnou kritiku programu stoupenců rozdělení půdy ve své práci *Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907* (viz tento svazek s. 256—265). Za první světové války byl Finn-Jenotajevskij obranářem a šovinistou. Napsal četné práce z oblasti ekonomiky, v nichž zkreslil podstatu marxistického učení. Po Říjnové revoluci psal do menševického listu *Novaja žizň*. V roce 1931 byl odsouzen za činnost v kontrarevoluční menševické organizaci. — 260, 274, 275, 280, 304, 307

FIRSOV D. (vl. jm. Rozenbljum D. S.) (nar. 1875) — eser, jeden z autorů knihy *K peresmotru agrarnoj programmy i jejo obosnovanija* [K revizi agrárního programu a jeho zdůvodnění], která vyšla v roce 1908 ve vydavatelství Era. — 441

FOMIČEV M. M. (nar. 1882) — sociální demokrat menševik, poslanec II. státní dumy za Tavridskou gubernii. V dumě se stal členem zemědělské komise a komise pro církevní záležitosti. — 405

FRENKEL Z. G. (nar. 1869) — poslanec I. státní dumy za Kostromskou gubernii, člen Konstitučně demokratické strany, povoláním lékař. V letech 1896—1901 pracoval v petrohradském, později ve vologedském a kostromském guberniálním zemstvu. Přispíval do časopisů *Načalo*, *Novoje slovo*, *Žizň* a jiných. V roce 1917 byl členem ústředního výboru Konstitučně demokratické strany. Po Říjnové revoluci působil jako profesor na leningradských vysokých školách. — 368

GAVRILČIK A. A. (nar. 1880) — rolník, poslanec II. státní dumy za Minskou gubernii. Přikláněl se k pravici. V dumě byl členem komise pro posuzování návrhů zákonů ve školství. — 395

GEJDEN P. A. (1840—1907) — hrabě, velkostatkář, zemstevní činitel, okřabrista. Od roku 1895 byl újezdním maršálkem šlechty v Pskovské gubernii a zároveň zastával funkci prezidenta Svobodné ekonomické společnosti. V letech 1904—1905 aktivně vystupoval v hnutí zemstev. Pod rouškou liberalismu usiloval o vytvoření jednoty buržoazie a statkářů v boji proti vzrůstajícímu se revolučnímu hnutí. Po Ma-

nifestu ze 17. října 1905 vstoupil do strany okťabristů a přešel otevřeně do tábora kontrarevoluce. V I. státní dumě stál v čele skupiny pravicových poslanců. Lenin hodnotil Gejdenu jako typického „kontrarevolučního statkáře“, který „uměl mazaně a chytře hájit zájmy své třídy“ (viz tento svazek, s. 60–67). — 60–67, 233, 368

GELMERSEN G. P. (1803–1885) — významný geolog, akademik. V letech 1865–1872 byl ředitelem petrohradského báňského institutu, od roku 1882 ředitelem geologického výboru, na jehož organizování se aktivně podílel. Velký význam měly jeho výzkumy v oblasti Uralu, Altaje a Střední Asie. V roce 1841 sestavil geologickou mapu evropského Ruska. — 240, 241

GENDELMAN M. J. — viz Jakobij M.

GEORGE Henry (1839–1897) — americký maloburžoazní ekonom a publicista. Hlavní příčinu bídy lidu viděl v pozemkové rentě, v tom, že lid byl zbaven vlastnictví půdy. Popíral antagonismus mezi prací a kapitálem a zisk z kapitálu považoval za přirozený přírodní zákon. Byl pro znárodnění veškeré půdy buržoazním státem (bez likvidace soukromé pozemkové držby). Lenin ho nazýval „buržoazním nacionalizátorem půdy“. Zmínky o Georgeovi najdeme v Marxově dopisu Sorgemu z roku 1881 a v Engelsově předmluvě k americkému vydání spisu Postavení dělnické třídy v Anglii (K. Marx - B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 363–371). — 391

GEORGIJEVSKIJ V. — viz Jevlogij

GERASIMOV M. N. (nar. 1873) — rolník, poslanec I. státní dumy za Kažanskou gubernii, člen Konstitučně demokratické strany. — 257

GERCENŠTEJN M. J. (1859–1906) — buržoazní ekonom, profesor moskevského zemědělského institutu, člen I. státní dumy, vedoucí činitel kadetské strany a její teoretik v zemědělských otázkách. Po rozpuštění I. státní dumy byl zavražděn ve Finsku černosotňovci. — 384

GERŠUNI G. A. (1870–1908) — spoluzakladatel a předák eserské strany, organizátor a vůdce její bojové skupiny, člen ústředního výboru strany. V letech 1902–1903 zorganizoval několik teroristických akcí. Byl zatčen a odsouzen k trestu smrti, trest mu však byl změněn na doživotní žalář. V roce 1905 byl poslán do vyhnanství na Sibiř. V roce 1906 odtud uprchl do zahraničí. V roce 1907 se zúčastnil

sjezdu strany eserů v Tammerforsu [Tampere], na němž prosazoval vytvoření bloku s kadety. — 177—178, 439

GIRNUS I. (nar. 1876) — rolník, poslanec I. státní dumy za Suwaleckou gubernii, patřil k autonomistům (Polské kolo). — 396

GLAGOLEV — petrohradský vydavatel. — 342

GOLOVIN F. A. (nar. 1867) — zemstevní činitel, kadet. V letech 1898—1907 byl členem moskevské guberniální správy zemstva, později v ní zastával funkci předsedy. Účastnil se sjezdů zemstev v letech 1904—1905. Podílel se na založení Konstitučně demokratické strany. Byl předsedou II. a členem III. státní dumy. Vlastnil koncese velké železniční společnosti. V březnu 1917 se stal v prozatímní vládě komisařem pro záležitosti ministerstva dvora. — 388

GOREMYKIN I. L. (1839—1917) — ministr vnitra v letech 1895—1899, typický představitel reakční buržoazie, stoupenec monarchie. Snažil se oslabit a zlikvidovat reformy z 60. let (tzv. politika kontrareforem); krutě potlačoval dělnické hnutí. Od dubna do srpna 1906 a od ledna 1914 do ledna 1916 byl předsedou rady ministrů. — 63

GORN V. — viz Groman V. G.

GRABSKI W. F. (1874—1939) — polský státník, jeden z vůdců strany národních demokratů, hlavní nacionalistické strany polských statkářů a buržoazie, statkář. Byl poslancem I., II. a III. státní dumy za Varšavskou gubernii. V roce 1918 se stal ministrem zemědělství Polska, v následujících letech ministrem financí. Několikrát stál v čele polské vlády. Po fašistickém převratu Piłsudského v roce 1926 zanechal politické činnosti. — 395

GRINBERG V. D. — viz Medem V. D.

GROMAN V. G. (Gorn V.) (nar. 1874) — sociální demokrat menševik. Byl autorem jednoho z návrhů agrárního programu, které byly předloženy IV. (sjednocovacímu) sjezdu SDDSR. Podílel se na redakci menševického časopisu Naše dělo. V letech reakce patřil k likvidátorům, v listu Tovarišč hlásal politiku bloku s kadety. Od začátku únorové revoluce v roce 1917 řídil zásobování v Petrohradě. Po Říjnové revoluci pracoval několik let v hospodářských a správních orgánech. V roce 1931 byl odsouzen za kontrarevoluční činnost. — 76, 77—80, 82, 84, 85, 86, 135, 154, 260, 273, 275

GRUDZIŃSKI P. (nar. 1878) — rolník, poslanec II. státní dumy za Minskou gubernii. Zastával pravicové názory. V dumě byl členem interpelační komise a komise pro posouzení návrhu zákona o reformě místního soudnictví. — 395

GUČKOV A. I. (1862—1936) — velkokapitalista, organizátor a vůdce strany okřabristů. Za revoluce 1905—1907 ostře vystupoval proti revolučnímu hnutí a podporoval vládní politiku represálií vůči dělnictvu a rolnictvu. V letech reakce byl předsedou komise státní obrany a předsedou III. státní dumy. Za první světové války zastával funkci předsedy ústředního válečného průmyslového výboru a byl členem Mimořádné rady obrany. Po únorové revoluci 1917 byl ministrem vojenství a vojenského námořnictva v prozatímní vládě. V srpnu 1917 se zúčastnil organizace kornilovského povstání, byl na frontě zatčen, ale prozatímní vládou osvobozen. Po Říjnové revoluci bojoval proti sovětské moci a později emigroval. — 464—465, 466

GUESDE Jules (vl. jm. Basile Mathieu Jules) (1845—1922) — organizátor francouzského socialistického hnutí a II. internacionály. Politicky začal pracovat v druhé polovině 60. let. Protože podporoval Pařížskou komunu, musel emigrovat. V roce 1876 se vrátil do Francie. Pod vlivem Marxových a Engelsových prací se přiklonil k marxismu a roku 1877 se stal spoluzakladatelem listu *L'Égalité*, který sehrál v roce 1879 rozhodující úlohu při založení Francouzské dělnické strany. Za Marxovy a Engelsovy pomoci vypracoval spolu s Lafarguem program strany, jež byl schválen roku 1880 na kongresu v Le Havru. V roce 1901 založil spolu se svými stoupenci Socialistickou stranu Francie. Měl velký podíl na rozšíření marxistických idejí a na rozvoji socialistického hnutí ve Francii. Byl několikrát zvolen poslancem. Guesde zaujímal mylné stanovisko v otázce vztahu proletariátu k válce a podceňoval úlohu strany v boji dělnické třídy. Po vypuknutí první světové války zradil ve jménu „vlastenectví“ zájmy dělníků a vstoupil do buržoazní vlády. Lenin o tom napsal: „Poučte se z celého Guesdova života, řekneme dělníkům, s výjimkou jeho otevřené zrady na socialismu v roce 1914“ (Spisy 21, Praha 1957, s. 119). Guesde nepochopil význam Říjnové revoluce a nepřipojil se k většině delegátů Francouzské socialistické strany, jež se roku 1920 na kongresu v Tours rozhodla vstoupit do Kominterny. — 93, 105

GUREVIČ E. L. (Smirnov J.) (nar. 1865) — publicista, narodovoljovec, po roce 1890 se přiklonil k sociálním demokratům. Po II. sjezdu

SDDSR se stal menševikem. V letech reakce byl likvidátorem, přispíval do listu levicových kadetů *Tovarišč.* — 60, 135

GURKO V. I. (1863—1927) — reakční politik carského Ruska. V roce 1902 byl jmenován vedoucím zemstevního oddělení ministerstva vnitra a v roce 1906 náměstkem ministra vnitra. V I. státní dumě vystupoval proti návrhům agrárních zákonů, hájil zájmy statkářů. Hrál významnou úlohu v Goremykinově vládě. Pro defraudaci státních peněz byl své funkce zbaven. V roce 1912 byl zvolen členem Státní rady. K Říjnové revoluci se stavěl negativně, bojoval proti sovětské moci, později emigroval. — 250, 256, 363

GURVIČ F. I. — viz Dan F. I.

HARDEN Maxmilian (vl. jm. Witkowski) (1861—1927) — německý publicista a spisovatel, autor nekompromisních politických článků zaměřených proti reakčním pruským kruhům. V roce 1892 založil týdeník *Die Zukunft* a redigoval ho do roku 1922. V roce 1907 odhalil při skandálním soudním procesu morální rozklad dvorní kliky Viléma II. Na začátku první světové války hájil anexionistické názory, později se přiklonil k pacifistům. Sympatizoval se Sovětským Ruskem. — 156

HERVÉ Gustave (1871—1944) — člen Socialistické strany Francie, publicista a advokát. V roce 1906 založil list *La Guerre Sociale*, v němž propagoval poloanarchistický program boje proti militarismu. Na stuttgartském kongresu II. internacionály (1907) hájil stanovisko, že na každou válku je třeba odpovědět stávkou a povstáním. Za první světové války byl sociálšovinista. Po Říjnové revoluci ostře vystupoval proti Sovětskému Rusku a proti bolševikům. V roce 1918 byl ze Socialistické strany Francie vyloučen. Ve 30. letech propagoval sblížení Francie s fašistickým Německem. — 93, 105, 106, 109

HOLBACH Paul Heinrich Dietrich (1723—1789) — francouzský filozof německého původu, materialista, jeden z ideologů revoluční francouzské buržoazie v 18. století, encyklopedista. Holbachovy práce reprezentují francouzský metafyzický materialismus. Holbach odmítal teologické učení o stvoření světa, považoval hmotu a pohyb za věčné, avšak pohyb chápal omezeně, mechanicky, jako pouhé přemístování v prostoru. V teorii poznání rozvíjel materialistický senzualismus, vystupoval proti agnosticizmu a idealistickému učení o vrozených idejích. V oblasti společenských jevů vycházel z abstrakt-

ního chápání lidské podstaty a zastával teorii společenské smlouvy.

Základní díla: *Théologie portative ou dictionnaire abrégé de la religion chrétienne* [Kapesní bohosloví, aneb stručný slovník křesťanského náboženství] (1768); *Système de la nature ou des lois du monde physique et du monde morale* [Systém přírody, aneb o zákonech světa fyzického a světa duchovního] (1770) aj. — 431

CHAN CHOJSKIJ Fatali-chan (1876—1920) — statkář, poslanec II. státní dumy za muslimy Jelizavetpolské gubernie, člen Konstitučně demokratické strany. Byl náměstkem prokurátora jekatěrinodarského okruhového soudu. Od listopadu 1917 do května 1918 byl členem zakavkazského komisariátu a zakavkazského sněmu — orgánů kontrarevoluční vlády v Zakavkazsku; v letech 1918—1920 se stal předsedou rady ministrů, později ministrem zahraničních věcí v kontrarevoluční musavatistické vládě Ázerbájdžánu. Po vítězství sovětské moci v Ázerbájdžánu v dubnu 1920 uprchl do menševické Gruzie. — 389

CHASANOV K. G. (nar. 1879) — poslanec II. státní dumy za Ufskou gubernii, povoláním učitel, patřil k lidové muslimské skupině. V dumě se stal členem zásobovací komise; přikláněl se k trudovikům. — 399

CHOMJAKOV N. A. (1850—1925) — velkostatkář, okřabrista. V letech 1886—1896 byl smolenským guberniálním maršálkem šlechty. Od roku 1896 do roku 1902 zastával funkci vedoucího oddělení na ministerstvu zemědělství a státního majetku. V roce 1906 byl zvolen členem Státní rady. Byl poslancem II., III. a IV. státní dumy a do března roku 1910 předsedou III. státní dumy. — 171

CHRUSTALJOV-NOSAR G. S. (Perejaslavskij J.) (1877—1918) — advokátní koncipient, menševik. V roce 1905 byl předsedou petrohradského sovětu dělnických zástupců, který byl ovládán menševiky. V roce 1906 byl za činnost v tomto sovětu odsouzen a poslán do vyhnanství na Sibiř, ale podařilo se mu uprchnout do zahraničí. Zúčastnil se V. (londýnského) sjezdu SDDSR. V období reakce a nového revolučního rozmachu se projevoval jako likvidátor. Publikoval v menševickém listu *Golos social-demokrata*. V roce 1909 ze strany vystoupil. Za první světové války se vrátil do Ruska. Po Říjnové revoluci se aktivně zapojil do kontrarevoluční činnosti na Ukrajině. V roce 1918 byl zastřelen. — 60, 173

CHVOROSTUCHIN I. P. (nar. 1879) — rolník, poslanec II. státní dumy

za Saratovskou gubernii, eser. Byl často pronásledován carskými úřady. — 392, 393

IOUDANSKIJ N. I. (1876—1928) — sociální demokrat. Po II. sjezdu SDDSR se přihlásil k menševikům. V roce 1904 byl stálým spolupracovníkem menševického listu Jiskra, v roce 1905 se stal členem výkonného výboru petrohradského sovětu. V roce 1906 se zúčastnil jako delegát s poradním hlasem IV. (sjednocovacího) sjezdu SDDSR; byl představitelem sjednoceného ÚV SDDSR. Za první světové války patřil k Plechanovově skupině Jednota. Po únorové revoluci 1917 se stal komisařem prozatímní vlády pro armády Jihozápadního frontu. V roce 1921 vstoupil do KSR(b); v roce 1922 pracoval v lidovém komisariátu zahraničních věcí a ve Státním nakladatelství, později byl zplnomocněným zástupcem v Itálii. Od roku 1924 se věnoval literární činnosti. — 135, 444

IZGOJEV (vl. jm. Lande) A. S. (nar. 1872) — buržoazní publicista, jeden z ideologů Konstitučně demokratické strany. V 90. letech byl představitelem legálního marxismu a nejbližším spolupracovníkem P. B. Struveho, později se stal sociálním demokratem a v roce 1905 vstoupil do Konstitučně demokratické strany. Trvale spolupracoval s jejím ústředním listem Reč a rovněž přispíval do konstitučně demokratických časopisů Južnyje zapiski a Russkaja mysl. Byl jedním z autorů kontrarevolučního sborníku Věchi [Na rozcestí]. Po Říjnové revoluci přispíval do časopisu dekadentní skupiny intelektuálů Věstník literatury. Za kontrarevoluční publicistickou činnost byl v roce 1922 vypovězen za hranice. — 476—477, 478

IZMAJLOV P. G. (nar. 1880) — sociální demokrat menševik, poslanec II. státní dumy za Novgorodskou gubernii. Pracoval v hodinářské dílně v Petrohradě, později působil jako vesnický učitel. Když mu bylo pro nespolehlivost zakázáno učit, zabýval se zemědělstvím. V dumě byl členem zásobovací komise. Byl souzen za činnost v sociálně demokratické frakci. — 405—406

IZVOLSKIJ A. P. (1856—1919) — diplomat. Do roku 1906 zastával významné diplomatické funkce ve Vatikánu, Bělehradě, Mnichově, Tokiu a Kodani. Od roku 1906 byl ministrem zahraničních věcí. Energicky hájil anglo-ruské styky. V roce 1907 se přímo zúčastnil uzavření rusko-anglické smlouvy o rozdělení sfér vlivu zejména na Blízkém východě, která dovršila právní úpravu Dohody. V roce 1910 byl vzhledem k řadě diplomatických neúspěchů odvolán z funkce ministra a jmenován vyslancem v Paříži. Pokračoval zde ve snahách

o posílení Dohody. Po Říjnové revoluci zůstal ve Francii jako emigrant, podporoval zahraniční vojenskou intervenci proti Sovětskému Rusku. — 466, 467

JAKOBIJ M. (vl. jm. Gendelman M. J.) — eser, spoluautor knihy K peresmotru agrarnoj programmy i jejo obosnovanija [K revizi agrárního programu a jeho zdůvodnění], která vyšla v roce 1908 ve vydavatelství Era. — 441

JAURÈS Jean (1859—1914) — význačný představitel francouzského a mezinárodního socialistického hnutí, historik. V 80. letech patřil k buržoazním radikálům, poté se stal členem skupiny nezávislých socialistů. V roce 1902 vytvořil se svými stoupenci Francouzskou socialistickou stranu, která se v roce 1905 sloučila se Socialistickou stranou Francie a s Revoluční socialistickou dělnickou stranou a dostala název Francouzská sekce dělnické internacionály (SFIO). Účastnil se všech kongresů II. internacionály. Jaurès byl členem poslanecké sněmovny v letech 1885—1889, 1893—1898, 1902—1914 a jedním z vůdců parlamentní socialistické frakce. V roce 1904 založil a do konce života redigoval list L'Humanité, který se v roce 1920 stal ústředním orgánem Francouzské komunistické strany. Jeho boj za demokracii, svobodu lidu, proti útlaku a válkám mu získal velkou popularitu. Byl přesvědčen, že jedině socialismus definitivně skoncuje s válkami a koloniálním útlakem. Domníval se však, že socialismus nezvítězí cestou boje proletariátu s buržoazií, ale v důsledku rozvoje demokratických idejí. Nesouhlasil s diktaturou proletariátu, hlásal třídní smír a šířil proudhonovské iluze o úloze družstevnictví, jež údajně přispěje k postupnému přechodu od kapitalismu k socialismu. Lenin kritizoval Jaurèsovy reformistické názory, které vedly k oportunistu.

Jaurèsův boj za mír a proti válce vyvolal vůči němu nenávisť buržoazie. Těsně před první světovou válkou byl z popudu reakce zavražděn.

Hlavní dílo: Histoire socialiste de la Révolution française [Socialistické dějiny Francouzské revoluce] (1901—1907). — 94

JERŠOV P. A. (nar. 1878) — poslanec I. státní dumy za Kazaňskou gubernii. Pracoval jako kreslič v kazaňské prachárně. V dumě se přikláněl k sociálním demokratům, byl členem několika jejich komisí. V roce 1908 byl jedním z vůdců Konstitučně demokratické strany v Kazani. — 257

JEVLOGIJ (vl. jm. Georgijevskij V.) (nar. 1868) — monarchista, krajní

reakcionář, jeden z vůdců černosotňovského Svazu ruského národa. Od roku 1902 byl lublinským biskupem. Pravoslavné obyvatelstvo Lublinské a Sedlecké gubernie ho delegovalo do II. a III. státní dumy. V roce 1914 byl jmenován arcibiskupem volyňským. Po Říjnové revoluci se stal jedním z vůdců monarchistické emigrace. — 395

JEVREINOV V. V. (nar. 1867) — eser, poslanec II. státní dumy za Astrachaňskou gubernii. Byl tajemníkem astrachaňské pobočky naftové společnosti bratří Nobelů. V dumě se stal členem zemědělské komise. — 366, 367, 368

JINDŘICH VII. TUDOR (1457—1509) — od roku 1485 anglický král. Podporoval rozvoj průmyslu a obchodu. Za jeho vlády velkostatkáři ve větší míře násilně zabírali půdu a vyháněli rolníky z jejich pozemků. — 262

J. K. — viz Kuskovová J. D.

JONES Richard (1790—1855) — anglický buržoazní ekonom, profesor, duchovní. Jako ideolog anglických statkářů se snažil ve svých ekonomických studiích dokázat, že všechny třídy buržoazní společnosti mají společné zájmy. Zavrhoval revoluční formy boje rolníků za zlepšení jejich životních podmínek. Současně se však v jeho pracích objevuje i mnoho kladných myšlenek. K. Marx napsal, že již jeho první práce *An Essay on the Distribution of Wealth, and on the Sources of Taxation* [Pojednání o rozdělení bohatství a o zdrojích zdanění] „se vyznačuje smyslem pro historické rozlišování výrobních způsobů, který chybí všem anglickým ekonomům, sirem Jamesem Steuartem počínaje“ (K. Marx, *Teorie o nadhodnotě*, část třetí, Praha 1968, s. 386). — 294

JURASZEWSKI P. (1872—1945) — lotyšský buržoazní státník a veřejný činitel, kadet, povoláním advokát. Byl poslancem II. státní dumy za Kuronskou gubernii. Od roku 1907 vydával a redigoval jelgavský list *Sadzive*. Po roce 1918 byl několikrát členem buržoazní lotyšské vlády a v roce 1928 se stal jejím předsedou. — 396

JURINE T. (nar. 1873) — estonský státník a veřejný činitel, povoláním advokát. Za Estlandskou gubernii byl poslancem II. státní dumy, přikláněl se k progresistům, tj. k politické skupině liberálně monarchistické buržoazie. V letech 1918—1919 byl tajemníkem a později náměstkem ministra vojenství v estonské buržoazní vládě. — 396

K. — viz Klasson R. K.

- KABAKOV G. I. („Pugačov“) (nar. 1857) — eser, poslanec II. státní dumy za Permskou gubernii, rolník. Původně pracoval jako dělník v uralských železnorudných dolech. Byl souzen za účast při nepokojích v roce 1902. Roku 1905 zorganizoval v alapajevské volosti na Uralu Rolnický svaz, který měl kolem 30 tisíc členů. Carští úředníci nazvali tuto volost alapajevskou republikou a Kabakova, který byl také známý pod jménem Pugačov, jejím prezidentem. V dumě byl členem frakce trudoviků. — 392, 393
- KAMYŠANSKIJ P. K. — prokurátor petrohradského soudního dvora. Byl žalobcem v procesu se sociálně demokratickou frakcí v II. státní dumě. V roce 1910 se stal vjateckým gubernátorem. — 48
- KANITZ Hans Wilhelm (1841—1913) — německý politik, junker, jeden z vůdců německé konzervativní strany, od roku 1869 člen Říšského sněmu, hrabě. V letech 1894—1895 předložil návrh (známý jako „Antrag Kanitz“), podle něhož měla vláda nakoupit v cizině potřebné obilí a pak ho prodávat za průměrné ceny. — 363
- KAPUSTIN M. J. (1847—1920) — okťabrista, povoláním lékař. Začátkem 70. let působil jako zemstevní lékař v Kostromské gubernii, později ve vojenských nemocnicích, přednášel na Vojenské akademii a na varšavské univerzitě. Od roku 1887 byl profesorem na kazaňské univerzitě. Za město Kazaň byl poslancem II. státní dumy. V dumě vystupoval k rozpočtu, k místnímu soudnictví, k agrární otázce a jiným otázkám. Za Kazaňskou gubernii byl poslancem III. státní dumy a byl zvolen jejím místopředsedou. V. I. Lenin považoval Kapustina za „představitele kontrarevoluční buržoazie“. — 360, 370, 465—466
- KARATAJEV Bichitžan Bisalijevič (1860—1934) — poslanec II. státní dumy za uralskou oblast, kadet, povoláním soudní vyšetřovatel. V dumě se stal členem muslimské frakce. V roce 1914 se s Konstitučně demokratickou stranou rozešel. V roce 1917 vstoupil do KSR(b). V roce 1918 se stal členem výkonného výboru uralského sovětu dělnických, vojenských a rolnických zástupců. V roce 1919 byl jmenován členem vojenského revolučního výboru pro správu Kirgizského kraje. — 399
- KARAULOV M. A. (1878—1917) — kozácký podesaul, poslanec II. a IV. státní dumy za Tereckou oblast, monarchista. Redigoval časopis Kazačja nědělja. V dumách byl členem různých komisí, prosazoval municipalizaci půdy. V roce 1917 se stal členem prozatím-

ního výboru Státní dumy. Po Říjnové revoluci byl jedním z vůdců kontrarevoluce na Tereku. Jako první ataman tereckého kozáckého vojska aktivně bojoval proti sovětské moci. — 326, 363, 402

KARAVAJEV A. L. (1855—1908) — lékař, narodnik, významný činitel Rolnického svazu. Za Jekatěrinoslav byl zvolen do II. státní dumy, kde vedl frakci trudoviků, pracoval v zemědělské komisi, zabýval se agrární otázkou a otázkou výživy. Napsal několik brožur: Partija i krestjanstvo v Gosudarstvennoj Dume [Strana a rolnictvo ve Státní dumě], Pravitel'stvennyje obeščanija nasčot zemli i trebovanija krestjanskich děputatov [Vládní sliby ohledně půdy a požadavky rolnických poslanců], Novyje zemelnyje zakony [Nové pozemkové zákony]. Těsně před volbami do III. státní dumy ho v Jekatěrinoslavi zavraždili černosotňovci. — 216, 378, 379, 380, 381, 383, 404

KAUFMAN A. A. (1864—1919) — buržoazní ekonom a statistik, profesor, publicista, jeden z organizátorů a vůdců Konstitučně demokratické strany. Od roku 1887 do roku 1906 pracoval na ministerstvu zemědělství a státního majetku. Ve své knize Percselenije i kolonizacija [Přesídlování a kolonizace] (1905) se zabýval kolonizační politikou carismu. Podílel se na sestavení kadetského návrhu agrární reformy, přispíval do listu Russkije vědomosti; hlásal třídní smír mezi rolníky a statkáři. Po Říjnové revoluci pracoval v ústředních statistických institucích. — 209, 219, 238, 239, 241, 242, 328, 329, 335, 345, 413

KAUFMANN Richard (1850—1908) — německý buržoazní ekonom, profcсор. Přednášel politickou ekonomii v Cáchách [Aachen], v Berlíně a Charlottenburgu, byl také zaměstnán na ministerstvu financí. Napsal několik prací z oboru ekonomiky a peněžnictví. — 332

KAUTSKY Karl (1854—1938) — jeden z vůdců německé sociální demokracie a II. internacionály; zpočátku marxista, později renegát marxismu a ideolog centrismu. Redigoval teoretický orgán německé sociální demokracie, list Die Neue Zeit. Do socialistického hnutí se zapojil v roce 1874. V roce 1881 se seznámil s K. Marxem a B. Engelsem a pod jejich vlivem se přiklonil k marxismu. Již v tomto období měl však sklony k oportunistu a Marx s Engelsem ho za to nejednou kritizovali. V 80. a 90. letech napsal řadu teoretických a historických prací o různých otázkách marxistické teorie, které přispěly k propagaci marxismu: Karl Marx's Ökonomische Lehren [Ekonomické učení Karla Marxe] (1887; česky 1958), Die Agrar-

frage [Agrární otázka] (1899; česky 1959) aj. Později zcela přešel na pozice oportunistu. Před první světovou válkou se stal centristou, za války otevřeným odpůrcem marxismu; svůj sociálšovinismus zastíral frázemi o internacionalismu. Hlásal teorii ultraimperialismu. Po Říjnové revoluci se postavil proti proletářské revoluci, diktatuře proletariátu a sovětské moci.

Lenin kritizoval teorie Kautského v dílech Krach II. internacionály (1915), Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu (1916), Stát a revoluce (1917), Proletářská revoluce a renegát Kautsky (1918) aj. — 89, 91, 100, 101, 103, 126, 144, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 265, 288, 289, 296, 305, 335, 342, 343, 344, 355, 380, 417, 436

K. D. — v roce 1908 berlínský dopisovatel listu Reč. — 473

KIRNOSOV N. S. (nar. 1847) — poslanec II. státní dumy za Saratovskou gubernii, rolník. V dumě se přiklíněl k eserům. — 388

KISELJOV A. J. (nar. 1868) — poslanec II. státní dumy za Tambovskou gubernii, původem rolník, člen Trudovické skupiny. Asi 10 let byl venkovským učitelem, později úředníkem Rjazaňsko-uralské dráhy v Saratově a Kozlově. V době stávek v říjnu až prosinci 1905 se zúčastnil jako delegát téměř všech sjezdů železničářů. V dumě se stal členem zemědělské komise a komise pro vzdělávání lidu. Přispíval do časopisů Žurnal dlja vseh, Saratovskij dněvnik a jiných. — 384, 386, 387

KIZEVETTER A. A. (1866—1933) — ruský liberálně buržoazní historik a publicista. V letech 1900—1911 působil jako soukromý docent na moskevské univerzitě. Byl členem Svazu osvobození od jeho vzniku a jedním z vůdců Konstitučně demokratické strany. Aktivně se zúčastnil předvolební kampaně kadetů do I. a II. státní dumy, byl poslancem II. státní dumy za Moskvu. Přispíval do listu Russkije vědomosti. Stal se členem redakční rady časopisu Russkaja mysl a byl jedním z jeho redaktorů. Ve svých publicistických pracích nesprávně vysvětloval význam ruské revoluce 1905—1907. Lenin kritizoval v řadě svých prací Kizevetterovy názory a řadil ho mezi konstitučně demokratické profesory spekulující s vědou ve prospěch reakce. Po Říjnové revoluci Kizevetter aktivně bojoval proti sovětské vládě. Za tuto činnost byl v roce 1922 vypovězen ze Sovětského Ruska. V zahraničí aktivně vystupoval v emigrantském tisku. — 48

KLASSON R. E. (K.) (1868—1926) — vynikající inženýr elektrotechnik. V 90. letech 19. století byl legálním marxistou, pracoval v petro-

hradském marxistickém kroužku. Později zanechal politické činnosti a věnoval se elektrotechnice. Podle jeho projektů a pod jeho vedením bylo v Rusku vybudováno mnoho elektráren, mimo jiné první elektrárna na světě spalující rašelínu. Navrhl hydraulický způsob těžby rašeliny, který byl realizován po Říjnové revoluci díky energické podpoře V. I. Lenina. Aktivně se podílel na přípravě plánu GOELRO, byl ředitelem 1. moskevské elektrárny. — 115

KOGAN — viz Kogan-Griněvič M. G.

KOGAN-GRINĚVIČ M. G. (Kogan) (nar. 1874) — sociální demokrat menševik. Pracoval v odborovém hnutí, byl činný v oportunistickém Svazu ruských sociálních demokratů v zahraničí, v letech 1900—1902 psal do listu *Rabočaja mysl*. Po rozkolu v SDDSR se přiklonil k menševikům. V letech 1906—1908 přispíval do listu *Tovarišč*, orgánu levicových kadetů. Po Říjnové revoluci pracoval v odborech. — 154

KOKOŠKIN F. F. (1871—1918) — buržoazní politik a publicista, soukromý docent na moskevské univerzitě na katedře státního práva. Byl jedním ze zakladatelů Konstitučně demokratické strany a členem jejího ústředního výboru. Za Moskevskou gubernii byl poslancem I. státní dумы. Od roku 1907 aktivně spolupracoval s listem *Russkije vědomosti* a liberálně buržoazními časopisy *Pravo*, *Russkaja mysl* aj. Po únorové buržoazně demokratické revoluci v roce 1917 se stal Kokoškin ministrem buržoazní prozatímní vlády. Po Říjnové revoluci aktivně vystupoval proti sovětské moci. — 233, 368

KOKOVCOV V. N. (1853—1943) — významný státník carského Ruska. V letech 1904—1914 byl ministrem financí (s výjimkou let 1905 až 1906) a od roku 1911, po zavraždění Stolypina, zastával zároveň funkci předsedy rady ministrů. Za první světové války se projevil jako vlivný a obratný bankéř. Po Říjnové revoluci emigroval. — 455—456

KOSTROV — viz Žordanija N. N.

KOTLJAREVSKIJ S. A. (1873—1940) — profesor, publicista; jeden ze zakládajících členů Konstitučně demokratické strany a člen jejího ústředního výboru. Byl zvolen poslancem I. státní dумы za Saratovskou gubernii. Po únorové revoluci roku 1917 se stal komisařem prozatímní vlády pro církevní otázky. Po Říjnové revoluci pracoval v různých kontrarevolučních organizacích. V roce 1920 byl soudně stíhán ve věci tzv. taktického centra a podmíněně odsouzen na pět

- let. Později pracoval na moskevské univerzitě; byl členem Institutu sovětského práva. — 233
- KOVALENKO I. M. (1847—1914) — poslanec III. státní dumy za Kovenskou gubernii, vedoucí kovenského kontrolního úřadu, černosotňovec. V dumě byl členem různých komisí. — 457
- KREUZBERG J. (1864—1948) — poslanec I. státní dumy za Kuronskou gubernii, kadet, advokát. Od roku 1901 redigoval lotyšské buržoazní listy Vārds a Dzimtene; založil a řídil mnoho lotyšských spolků. V dumě se stal členem zemědělské komise. V roce 1917 byl zvolen do kuronské pozemkové rady. Od roku 1921 působil jako notář v Rize. Po osvobození Lotyšska od německých okupantů v roce 1944 emigroval do zahraničí. — 397
- KRIEGE Hermann (1820—1850) — německý žurnalista, představitel „pravého“ socialismu. V druhé polovině 40. let 19. století vedl skupinu německých „pravých“ socialistů v New Yorku. Vydával časopis Der Volks-Tribun, na jehož stránkách proklamoval Weitlingův křesťanský komunismus. V agrární otázce hlásal rovné užívání půdy. Marx a Engels podrobili jeho nereálné názory ostré kritice ve známé stati Oběžník proti Kriegovi (viz K. Marx-B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 19—35). — 265, 271
- KRUPENSKIJ P. N. (nar. 1863) — poslanec II., III. a IV. státní dumy za Besarabskou gubernii, velkostatkář, maršálek šlechty. V III. státní dumě patřil mezi zakladatele strany nacionalistů, ve IV. dumě byl vůdcem strany středu a členem různých komisí. Vystupoval se štvavými projevy proti levicovým stranám. Po Říjnové revoluci podporoval zahraniční vojenskou intervenci v jižním Rusku. — 364, 370
- KRUŠEVAN P. A. (1860—1909) — reakční publicista, vydavatel černosotňovského listu Bessarabec a redaktor antisemitského listu Drug, organizátor kišiněvského pogromu (1903) a jeden z hlavních představitelů Svazu ruského národa. Byl poslancem II. státní dumy za Kišiněv. — 61
- KUGELMANN Ludwig (1830—1902) — povoláním lékař, německý sociální demokrat, přítel Marxův a Engelsův, účastník revoluce 1848 až 1849 v Německu, člen I. internacionály. Kugelmann byl delegátem lausannského (1867) a haagského (1872) kongresu I. internacionály; významně přispěl k vydání a šíření Marxova Kapitálu v Německu. V letech 1862—1874 si dopisoval s K. Marxem a informoval ho

o situaci v Německu. Marxovy dopisy Kugelmannovi byly poprvé otištěny v roce 1902 v časopise *Die Neue Zeit*, v roce 1907 byly vydány v ruském překladu s Leninovou předmlouvou. — 47

Kuskovová J. D. (J. K.) (1869—1958) — představitelka ruského buržoazního hnutí, publicistka. V polovině 90. let se v zahraničí seznámila s marxismem, sblížila se se skupinou Osvobození práce, ale brzy pod vlivem bernsteinismu začala marxismus revidovat. Její dokument *Credo*, napsaný pod vlivem bernsteinismu, výstižně vyjadřoval oportunistickou podstatu ekonomismu a vyvolal ostrý protest skupiny ruských marxistů vedených V. I. Leninem. Před revolucí 1905—1907 se Kuskovová stala členkou liberálního Svazu osvobození. V roce 1906 vydávala s S. N. Prokopovičem polokadetský časopis *Bez zaglavija*, aktivně spolupracovala s listem levicových kadetů *Tovarišč*. Po Říjnové revoluci vystupovala proti sovětské moci. V roce 1922 byla ze Sovětského Ruska vypovězena. V zahraničí patřila k neaktivnějším bělogvardějským emigrantům. — 60, 135, 165, 173, 201

KUTLER N. N. (1859—1924) — významný představitel Konstitučně demokratické strany. Pracoval na ministerstvu financí, byl ředitelem hlavní berní správy, později ministrem zemědělství. Byl poslancem II. a III. státní dumy za Petrohrad. Patřil k autorům kadetského návrhu agrárního programu, který měl získat rolníky pro samoděržaví. V. I. Lenin podal podrobnou kritiku tohoto návrhu ve svých pracích *Návrh projevu o agrární otázce ve II. státní dumě a Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907* (viz *Sebrané spisy* 15, Praha 1983, s. 147—179 a tento svazek s. 205—423). Po Říjnové revoluci pracoval Kutler v lidovém komisiariátu financí. Od roku 1922 byl členem správy Státní banky SSSR. — 234, 235, 272, 364, 365, 368—369, 371, 372, 380, 382, 397, 404, 405, 406

LANDE A. S. — viz *Izgojev A. S.*

LARIN J. (vl. jm. *Lurje M. A.*) (1882—1932) — sociální demokrat menševik, jeden z vůdců likvidátorského směru v ruské sociální demokracii. Do revolučního hnutí se zapojil v roce 1901, pracoval v Oděse a Simferopolu. V roce 1905 byl členem petrohradského menševického výboru SDDSR a v roce 1906 se stal členem petrohradského sjednoceného výboru strany. Byl delegátem IV. (sjednocovacího) sjezdu SDDSR s rozhodujícím hlasem. Hájil menševický program municipalizace půdy a oportunistickou myšlenku svolání

„dělnického sjezdu“. Byl delegátem V. (londýnského) sjezdu strany. Po porážce revoluce v letech 1905—1907 se stal aktivním šřítelem likvidátorství. Podílel se na vydávání likvidátorsky zaměřených publikací v menševickém tisku. Podrobnou kritiku Larinových likvidátorských názorů podal V. I. Lenin v článku Krize menševismu (viz Sebrané spisy 14, Praha 1983, s. 167—190). Larin se aktivně zapojil do protistranického srpnového bloku a stal se členem jeho organizačního výboru. Po únorové revoluci 1917 stál v čele skupiny menševiků internacionalistů, kteří vydávali časopis Internacional. V srpnu roku 1917 byl přijat do bolševické strany. Po Říjnové revoluci sdílel oportunistický názor na vytvoření tzv. jednotné socialistické vlády s účastí menševiků a eserů, pracoval v sovětech a hospodářských organizacích. — 347, 348, 349, 353, 354

LASSALLE Ferdinand (1825—1864) — německý maloburžoazní socialista, spisovatel, zakladatel oportunistického proudu v německém dělnickém hnutí. Účastnil se revoluce 1848—1849 a od té doby udržoval styky s Marxem a Engelsem. Byl spoluzakladatelem Všeobecného německého dělnického spolku (1863), který měl sice pro německé dělnické hnutí pozitivní význam, ale nedal dělnické třídě revoluční perspektivy. Lassallovci chtěli legální agitaci za všeobecné volební právo a vytvářením výrobních družstev, dotovaných junkerským státem, realizovat myšlenku „svobodného lidového státu“. Lassalle podporoval Bismarckovu politiku sjednocení Německa „shora“ pod vedením reakčního Pruska. Oportunistická politika lassallovců brzdila činnost I. internacionály a vytvoření skutečně dělnické strany v Německu a bránila třídnímu uvědomování dělníků. Teoretické a politické chyby lassallovců ostře kritizoval Marx v Kritice gothajského programu a Lenin ve Státu a revoluci i v jiných pracích. — 361

LEDEBOUR Georg (1850—1947) — německý sociální demokrat. V letech 1900—1918 byl za německou sociální demokracii členem Říšského sněmu. Na mezinárodním socialistickém kongresu ve Stuttgartu vystupoval proti kolonialismu. Zúčastnil se zimmerwaldské konference, byl jedním z politických vůdců zimmerwaldské pravice. Po rozkolu v německé sociální demokracii vstoupil v roce 1916 do sociálně demokratické skupiny práce v Říšském sněmu, která se stala v roce 1917 jádrem nově vzniklé centristické Nezávislé sociálně demokratické strany Německa podporující šovinisty. V letech 1920 až 1924 stál v čele malé nezávislé skupiny v Říšském sněmu. V roce 1931 se přiklonil k socialistické dělnické straně. Po Hitlerově nástupu k moci emigroval do Švýcarska. — 88

LENIN V. I. (vl. jm. Uljanov V. I., Tulin K.) — viz Životopisná data. — 105, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 149—151, 154, 177, 183, 198, 200, 201, 203, 229, 240, 244, 250, 251, 254, 283, 289, 294, 308, 316, 319, 320, 322, 324, 327, 337, 338, 342—343, 344, 422—423

LEONAS P. S. (1864—1938) — litevský státní a veřejný činitel, povoláním právník. Od roku 1889 pracoval u suwaleckého okruhového soudu, později byl vyšetřovatelem v Taškentu a jinde. V roce 1907 ho Suwalecká gubernie delegovala jako poslance do II. státní dumy; stal se zde členem frakce Konstitučně demokratické strany. V letech 1918—1919 byl několikrát členem litevské buržoazní vlády. Od roku 1922 působil jako univerzitní profesor v Kaunasu. V letech 1933 až 1938 byl šéfredaktorem liberálně demokratického časopisu *Kultura*. — 397

LIEBKNECHT Wilhelm (1826—1900) — význačný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, jeden ze zakladatelů a vůdců Sociálně demokratické strany Německa. Účastnil se aktivně revoluce 1848—1849 v Německu, po její porážce emigroval do Švýcarska a později do Anglie. V Londýně se sblížil s K. Marxem a B. Engelsem a pod jejich vlivem se stal socialistou. Po svém návratu do Německa roku 1862 a po založení I. internacionály byl jedním z nejhorlivějších propagátorů revolučních myšlenek internacionály a organizátorem jejích sekcí v Německu. Od založení jednotné Socialistické dělnické strany Německa (1875) byl Liebknecht až do konce svého života členem jejího vedení a odpovědným redaktorem ústředního orgánu *Vorwärts*. V letech 1867—1870 byl poslancem Severoněmeckého říšského sněmu a po roce 1874 byl několikrát zvolen poslancem Německého říšského sněmu. Parlamentní tribuny využíval k odhalování reakční zahraniční i vnitřní politiky pruských junkerů. Za svou revoluční činnost byl několikrát vězněn. Aktivně se podílel na organizování II. internacionály. Marx a Engels si Liebknechta vážili, usměrňovali jeho činnost, ale zároveň ostře kritizovali jeho smířliveckou politiku vůči oportunistickým živlům. — 199, 483

LIDVALL Erik Leonard — spekulant s potravinami, švédský státní příslušník. V roce 1906 prováděl machinace s dodávkami potravin do gubernií postižených hladem. Tisk odhalil, že do těchto machinací byl zapleten náměstek ministra vnitra V. I. Gurko. — 239

LIPKIN F. A. — viz Čerevanin N.

LLOYD GEORGE David (1863—1945) — britský státník a diplomat, vůdce liberální strany. Od roku 1890 byl členem parlamentu, v letech 1905—1908 ministrem obchodu a v letech 1908—1915 ministrem financí. Značně ovlivnil politickou linii britské vlády při přípravě první světové války. Vystupoval proti revolučnímu hnutí proletariátu, všemi prostředky se snažil znemožnit nebo alespoň oddálit vytvoření revoluční dělnické strany v Anglii. Lenin napsal, že „Lloyd George slouží buržoazii skvěle a slouží jí právě *mezi* dělníky, je nositelem jejího vlivu právě tam, kde je nejvíce třeba získat morální vliv na masy...“ (V. I. Lenin, Spisy 23, Praha 1959, s. 122.) V letech 1916—1922 se snažil jako předseda vlády posílit pozice britského imperialismu na Blízkém a Středním východě a na Balkáně a tvrdě potlačoval národně osvobozené hnutí v koloniálních a závislých zemích. Po Říjnové revoluci byl jedním z inspirátorů a organizátorů vojenské intervence a blokády sovětského státu. Aktivně se zúčastnil pařížské mírové konference; byl jedním z autorů versailleské mírové smlouvy. Po řadě politických neúspěchů podal v roce 1922 demisi. — 445

LOŽKIN S. V. (nar. 1868) — zemstevní lékař, levicově orientovaný kadet, poslanec I. státní dumy za Vjateckou gubernii. Podepsal takzvaný agrární návrh třiatřiceti, který trudovici předložili I. dumě. — 257

LUDVÍK XVIII. (1755—1824) — francouzský král (1814—1824) z dynastie Bourbonů. Svou politikou podporoval zájmy reakční šlechty a katolické církve. — 155

LUNAČARSKIJ A. V. (Voinov) (1875—1933) — sovětský státník a veřejný činitel. V revolučním hnutí pracoval od začátku 90. let. Působil v redakcích bolševických listů Vperjod, Proletarij a později Novaja žizň. Redakce Vperjod jej delegovala na III. sjezd SDDSR, na němž přednesl z Leninova pověření referát o ozbrojeném povstání. Zúčastnil se IV. (sjednocovacího) a V. (londýnského) sjezdu strany. V roce 1907 zastupoval bolševiky na mezinárodním socialistickém kongresu ve Stuttgartu. V letech reakce se od marxismu odklonil, vstoupil do protistranické skupiny Vperjod a požadoval spojení marxismu s náboženstvím. Lenin podrobil Lunačarského názory kritice v práci Materialismus a empiriokriticismus (1909). V roce 1911 se Lunačarskij s vperjodovci rozešel a založil skupinu Proletářská literatura. Za první světové války stál na pozicích inter-

nacionalismu. Začátkem roku 1917 vstoupil do skupiny mezirajonovců a byl s ní na VI. sjezdu SDDSR přijat do strany. Po Říjnové revoluci zastával až do roku 1929 funkci lidového komisaře osvěty a od roku 1929 byl předsedou vědeckého výboru při ústředním výkonném výboru SSSR. V srpnu 1933 byl jmenován chargé d'affaires SSSR ve Španělsku. Napsal mnoho prací o umění a literatuře. — 91, 109, 196—204, 440, 442

LURJE M. A. — viz Larin J.

LUXEMBURGOVÁ Rosa (1871—1919) — významná pracovnice mezinárodního dělnického hnutí, představitelka levého křídla II. internacionály. V revolučním hnutí začala pracovat v druhé polovině 80. let. Patřila k zakladatelům a vůdcům polské sociálně demokratické strany; bojovala proti nacionalismu v polském dělnickém hnutí. Od roku 1897 pracovala v německém sociálně demokratickém hnutí, vystupovala proti bernsteinismu a millerandismu; účastnila se první ruské revoluce (ve Varšavě). Jako delegátka V. (londýnského) sjezdu SDDSR (1907) podporovala bolševiky.

Od počátku první světové války zastávala internacionalistické stanovisko. V Německu patřila k zakladatelům skupiny Internacionála (později Spartakus a Spartakův svaz). Ve vězení napsala pod pseudonymem Junius brožuru Die Krise der Sozialdemokratie [Krise sociální demokracie] (1916) (viz Leninův článek o Juniově brožurě, Spisy 22, Praha 1959, s. 329—344). V prosinci 1918 sehrála významnou úlohu na ustavujícím sjezdu Komunistické strany Německa. V lednu 1919 byla uvězněna a na příkaz Scheidemannovy vlády zavražděna. Lenin si Luxemburgové hluboce vážil; kritikou jejích mylných názorů (v otázkách úlohy strany, imperialismu, permanentní revoluce, v národnostní, koloniální a rolnické otázce aj.) jí pomáhal zaujímat správná stanoviska. — 93, 105

LUŽENOVSKIJ G. N. (1870—1906) — guberniální rada, činitel tambovské černosotňovské organizace Svazu pravověrných Rusů. V letech 1905—1906 se podílel na organizování černosotňovských pogromů, jimiž chtěl carismus zlikvidovat revoluční hnutí rolníků v Tambovské gubernii. Byl zabit eserkou N. A. Spiridonovovou. — 66

Lvov N. N. (1867—1944) — statkář. Lenin jej charakterizoval jako „kontrarevolučního šlechtice“, „vzor kadetského zrádce“. V letech 1893—1900 byl maršálkem šlechty balašovského újezdu; od roku 1899 stál v čele saratovské guberniální správy zemstva. V letech 1904—1905 se zúčastnil sjezdu zemstev. Patřil k zakladatelům Svazu

osvobození a Konstitučně demokratické strany, stal se členem jejího ústředního výboru. Byl zvolen do I. státní dumy, protože získal hlasy rolníků podvedených kadety, ale v dumě pak kategoricky vystoupil proti rolnickým požadavkům. Byl rovněž členem II. státní dumy a jedním ze zakladatelů Strany pokojné obnovy. Ve III. a IV. státní dumě patřil k vůdčím osobnostem progresistů. V roce 1917 byl jedním z vedoucích představitelů sdružení statkářů. Po Říjnové revoluci se z něho stal bělogvardějský novinář, později emigroval. — 361

MACH Ernst (1838—1916) — rakouský fyzik a filozof, subjektivní idealista, jeden ze zakladatelů empiriokriticismu. Přednášel matematiku a fyziku na univerzitě ve Štýrském Hradci [Graz] a později v Praze, v letech 1895—1901 byl profesorem filozofie ve Vídni. Všestrannou kritiku Machovy reakční filozofie podal Lenin v knize *Materialismus a empiriokriticismus* (1909).

Základní Machova díla: *Die Mechanik in ihrer Entwicklung historisch-kritisch dargestellt* [Mechanika. Historicko-kritický nárys jejího vývoje] (1883), *Beiträge zur Analyse der Empfindungen* [Analýza počitků] (1886), *Erkenntnis und Irrthum* [Poznání a omyl] (1905). — 431

МАКЛАКОВ V. A. (nar. 1870) — politik, kadet, statkář, povoláním advokát. Od roku 1895 se jako právní zástupce zúčastnil mnoha politických procesů. Za Moskvu byl poslancem II., III. a IV. státní dumy. Byl členem ústředního výboru kadetské strany. Po únorové revoluci 1917 se stal vyslancem prozatímní vlády v Paříži, později zůstal v emigraci. — 77, 171

МАЛИНОВСКИЈ A. A. — viz Bogdanov A.

МАЛИШЕВСКИЈ N. G. (nar. 1874) — sociální demokrat menševik. V letech 1894—1895 pracoval v jedné ze sociálně demokratických skupin v Petrohradě. V roce 1895 byl zatčen, uvězněn a poslán do vyhnanství. V roce 1906 publikoval v menševickém časopisu *Otkliki sovremennosti*; prosazoval a hájil oportunistickou tezi, podle níž boj za republiku ustupuje zatím v Rusku do pozadí. V roce 1907 zanechal politické činnosti. — 450

MARTOV L. (vl. jm. Cederbaum J. O.) (1873—1923) — jeden z čelných představitelů menševismu. V sociálně demokratickém hnutí pracoval od 90. let. V roce 1895 se podílel na založení petrohradského Svazu boje za osvobození dělnické třídy. V roce 1896 byl zatčen

a vypovězen na tři roky do Turuchanska. Po návratu z vyhnanství roku 1900 připravoval vydávání Jiskry a stal se členem její redakce. Po II. sjezdu SDDSR, kde byl delegátem za organizaci Jiskry a stál v čele oportunistické menšiny, začal pracovat v ústředních menševických institucích a redigoval menševické publikace. Podílel se na činnosti V. (londýnského) sjezdu strany. V letech reakce a nového revolučního rozmachu patřil k likvidátorům, redigoval list Golos social-demokrata a zúčastnil se protistranické srpnové konference (1912). Za první světové války byl centristou, zúčastnil se zimmerwaldské a kientalské konference. Po únorové revoluci 1917 stál v čele skupiny menševiků-internacionalistů. Po Říjnové revoluci vystupoval proti sovětské moci. V roce 1920 emigroval do Německa a v Berlíně vydával menševický časopis Socialističeskij věstnik. — 40, 56, 60, 105, 154

MARTYNOV A. (vl. jm. Piker A. S.) (1865—1935) — jeden z čelných představitelů ekonomismu, významný menševický činitel; později člen komunistické strany. V 80. letech byl členem různých narodovoljovských kroužků; v roce 1886 byl uvězněn a poslán do vyhnanství na východní Sibiř. Ve vyhnanství se stal sociálním demokratem. V roce 1900 emigroval a začal pracovat v redakci časopisu ekonomistů Rabočeje dělo. Aktivně vystupoval proti leninské Jiskře. Na II. sjezdu SDDSR byl delegátem Svazu ruských sociálních demokratů v zahraničí, patřil k protijiskrovcům. Po sjezdu se přiklonil k menševikům. Podílel se na činnosti V. (londýnského) sjezdu strany jako delegát za Jekatěrinoslavskou organizaci. V letech reakce byl likvidátorem a za první světové války centristou; po únorové revoluci 1917 patřil k menševikům-internacionalistům, po Říjnové revoluci se s menševiky rozešel. V letech 1918—1920 pracoval jako učitel na Ukrajině. V roce 1923 byl na XII. sjezdu KSR(b) přijat do strany a pracoval v Institutu K. Marxe a B. Engelse; od roku 1924 byl členem redakce časopisu Kommunističeskij internacional. — 124, 126, 320

MARX Karel (1818—1883) — zakladatel vědeckého komunismu, geniální myslitel, vůdce a učitel mezinárodního proletariátu [viz Leninovu stať Karel Marx (Stručný životopis a výklad marxismu) — Spisy 21, Praha 1959, s. 37—87]. — 32, 46, 47, 49, 50, 90, 96, 140, 172, 200, 262—264, 265, 271, 280, 282, 286, 287, 289—300, 303—306, 307, 308, 309, 310, 311, 331, 355, 407, 416, 417, 443, 460, 461, 475 až 479

MASLOV P. P. (Džon, X) (1867—1946) — ekonom, sociální demokrat;

napsal řadu prací o agrární otázce, v nichž se pokusil revidovat marxismus. Přispíval do časopisů *Žizň*, *Načalo* a *Naučnoje obozrenije*. Po II. sjezdu SDDSR se připojil k menševikům a vytyčil menševický program municipalizace půdy. Na IV. (sjednocovacím) sjezdu SDDSR vystoupil z pověření menševiků s referátem o agrární otázce; byl zvolen do redakce ústředního orgánu. V letech reakce byl likvidátorem, za první světové války sociálšovinistou. Po Říjnové revoluci zanechal politické činnosti a věnoval se pedagogické a vědecké práci. V roce 1929 byl jmenován řádným členem Akademie věd. — 231, 247, 248, 249, 250—251, 252, 253, 254, 255, 256, 270 až 271, 276, 289—300, 301, 302, 303, 304, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 334, 338, 345, 346, 355, 361, 399, 401, 402, 407, 408, 416

MAXIMOV N. — viz Bogdanov A.

M-D-M — viz Medem V. D.

MEDEM V. D. (vl. jm. Grinberg V. D.) (M-d-m) (1879—1923) — jeden z vůdců Bundu. Sociálně demokratického hnutí se účastnil od roku 1899. Od roku 1900 pracoval v minské organizaci Bundu; byl vypovězen na pět let do vyhnanství na Sibiř, odkud v roce 1901 uprchl do ciziny. Na II. sjezdu SDDSR byl delegátem zahraničního výboru Bundu, patřil k protijiskrovcům. V roce 1906 byl zvolen členem ÚV Bundu, účastnil se V. (londýnského) sjezdu SDDSR, podporoval menševiky. Po Říjnové revoluci stál v čele bundovských organizací v Polsku; v roce 1921 odjel do USA, kde na stránkách pravicově socialistického židovského listu *Forwards* uveřejňoval pomlouvačné články proti Sovětskému Rusku. — 429

MEDIJEV Rešid (1880—1912) — poslanec II. státní dumy za Tavridskou gubernii, původem rolník. Redigoval a vydával tatarský list *Vatak chadiši*, byl členem městské správy. V dumě patřil k muslimské frakci. — 398

MEHRING Franz (1846—1919) — významný pracovník německého dělnického hnutí, jeden z vůdců a teoretiků levého křídla německé sociální demokracie, historik a literární vědec. Od konce 60. let byl znám jako radikální buržoazně demokratický publicista. V letech 1876—1882 hájil pozice buržoazního liberalismu, později se přiklonil více doleva, redigoval demokratický list *Volkszeitung*, hájil sociální demokracii proti Bismarckovi.

V roce 1891 vstoupil do Sociálně demokratické strany Německa.

Byl aktivním spolupracovníkem a jedním z redaktorů teoretického orgánu strany Die Neue Zeit, později redigoval list Leipziger Volkszeitung. V roce 1893 vyšla jeho práce Lessingslegende [Lessingovská legenda] (česky 1949 pod názvem Bedřich II. a jeho doba [Lessingovská legenda]), v roce 1897 čtyřsvazkové dílo Geschichte der deutschen Sozialdemokratie [Dějiny německé sociální demokracie]. Významně se podílel na vydání literární pozůstalosti Marxe, Engelse a Lassalla. V roce 1918 vyšla jeho kniha o životě a činnosti K. Marxe. Ve svých pracích se od marxismu nejednou odklonil. V II. internacionále aktivně vystupoval proti oportunistu a revizionismu, odsuzoval kautskismus. Přitom se bál organizačního rozchodu s oportunisty. Byl důsledným internacionalistou, vítal Říjnovou revoluci a pochopil správně význam brestlitevského míru. Od roku 1916 patřil k vůdcům Spartakova svazu a aktivně se podílel na založení Komunistické strany Německa. — 167, 265

MELLER-ZAKOMELSKIJ A. N. (nar. 1844) — baron, generál carské armády, krajní reakcionář. V roce 1863 se podílel na likvidaci polského osvobozenického povstání. V roce 1905 krutě potlačil sevastopolské povstání námořníků. V roce 1906 velel spolu s generálem P. K. Rennenkempem trestné výpravě na Sibiři. V říjnu 1906 byl jmenován generálním gubernátorem Pobaltského kraje; krutě potlačil revoluční hnutí lotyšských a estonských dělníků a rolníků. V letech 1909—1917 byl členem Státní rady. Po Říjnové revoluci emigroval. — 66

MELNIK V. M. (nar. 1867) — rolník, poslanec II. státní dumy za Minskou gubernii, okřabrista. V dumě se stal členem komise pro kulturní a sociální potřeby obyvatelstva a komise pro vzdělávání lidu. — 372

MERKULOV M. A. (nar. 1875) — rolník, poslanec I. státní dumy za Kurskou gubernii, původně bezpartijní, později eser. Byl aktivním členem ščigerského Rolnického svazu strany eserů. Za tuto činnost byl v roce 1908 souzen a v roce 1910 odsouzen k deseti letům nucených prací. — 377, 378

MERTVAGO A. P. (nar. 1856) — agronom, studoval zahradnictví ve Francii a navštěvoval přednášky z přírodních věd na Sorbonně. V letech 1887—1893 přispíval do listu Zemledělčeskaja gazeta a do časopisu Selskoje chozjajstvo i lesovodstvo. V letech 1894—1905 redigoval zemědělský a ekonomický časopis Chozjain, od roku 1905 ho sám vydával.

Hlavní práce: *Selskochozjajstvennyje voprosy nečernozemnoj polosy Rossii* [Zemědělství v nečernozemním pásmu Ruska], *Skolko v Rossii zemli i kak my jeju polzujemsja* [Kolik je v Rusku půdy a jak ji využíváme] aj. — 236, 238, 241

MICHAJLOVSKIJ N. K. (1842—1904) — významný teoretik liberálního nacionalismu, publicista, literární kritik, pozitivistický filozof, jeden z představitelů subjektivní sociologické školy. Svou publicistickou činnost zahájil v roce 1860. V 70. letech sestavoval a redigoval národnické publikace. V roce 1868 se stal spolupracovníkem a později redaktorem časopisu *Otčestvennyje zapiski*. Roku 1892 začal redigovat časopis *Russkoje bogatstvo*, na jehož stránkách ostře útočil proti marxistům. Názory Michajlovského kritizoval Lenin v práci *Kdo jsou „přátelé lidu“ a jak bojují proti sociálním demokratům?* (1894) a v jiných dílech. — 113

MIKLAŠEVSKIJ M. P. — viz *Něvědomskij M.*

MIKULÁŠ II. (ROMANOV) (1868—1918) — poslední ruský car (1894 až 1917). Z rozhodnutí uralského oblastního sovětu dělnických a vojenských zástupců v Jekatěrinburgu [Sverdlovsk] byl 17. července 1918 zastřelen. — 432, 435, 462

MILJUKOV P. N. (1859—1943) — vůdce Konstitučně demokratické strany, významný ideolog ruské imperialistické buržoazie, historik a publicista. Od roku 1886 byl soukromým docentem na moskevské univerzitě. Jako historik byl subjektivní idealista a eklektik, popíral zákonitost historického procesu. Politickou činnost zahájil v první polovině 90. let; od roku 1902 aktivně spolupracoval s časopisem buržoazních liberálů *Osvobožděnije*, který vycházel v zahraničí. V říjnu 1905 se podílel na založení Konstitučně demokratické strany, později byl předsedou jejího ústředního výboru a redaktorem ústředního orgánu *Reč*. Byl poslancem III. a IV. státní dумы. Po únorové revoluci 1917 prosazoval jako ministr zahraničí v první prozatímní vládě imperialistickou politiku války „až do vítězného konce“, v srpnu 1917 se aktivně účastnil přípravy kontrarevolučního kornilovovského povstání. Po Říjnové revoluci byl jedním z organizátorů zahraniční vojenské intervence proti Sovětskému Rusku a aktivním činitelem bělogvardějské emigrace. Od roku 1921 vydával v Paříži list *Poslednije novosti*. — 48, 76, 135, 138, 164, 170, 174, 184, 233, 367—368, 465, 466, 467

MIRABEAU Honoré Gabriel (1749—1791) — jeden z nejvýznačnějších

- činitelů francouzské buržoazní revoluce roku 1789, hrabě. Vyjadřoval zájmy umírněně liberálních kruhů francouzské šlechty. Získal si velkou popularitu jako nadaný řečník. Za revoluce navázal tajné styky s královským dvorem a zradil zájmy revolučního lidu. — 167
- MOLTKE** Helmuth (1848—1916) — hrabě, německý generál. Od roku 1906 byl náčelníkem generálního štábu. Byl obžalován při skandálním soudním procesu v roce 1907, který odhalil morální rozklad dvorní kliky Viléma II. Aktivně se podílel na přípravě první světové války. Po porážce německých vojsk na Marň roku 1914 byl zbaven funkce. — 156
- MOROZ** P. S. (nar. 1861) — rolník, poslanec II. státní dumy za Podolskou gubernii. Zpočátku nebyl členem žádné strany, později se přiklonil k trudovikům. — 373, 375
- MUCHANOV** A. A. (1860—1907) — statkář, od roku 1899 černigovský guberniální maršálek šlechty, člen ústředního výboru Konstitučně demokratické strany. Za Černigovskou gubernii byl poslancem I. státní dumy. Stal se předsedou zemědělské komise. — 368
- MURAVJOV** M. N. (1796—1866) — reakční státník carského Ruska. V letech 1830—1831 potlačil polské osvobozené povstání. Od roku 1850 byl členem Státní rady, v letech 1857—1861 ministrem státního majetku. Byl rozhodným odpůrcem zrušení nevolnictví. Jako generální gubernátor ve Vilně [Vilnius] potlačil roku 1863 velmi krutě povstání v Polsku, Litvě a Bělorusku. — 465
- MUŠENKO** I. N. (nar. 1871) — poslanec II. státní dumy za Kurskou gubernii, jeden z vůdců eserské frakce v dumě, inženýr. V dumě se stal členem zemědělské komise a byl oficiálním mluvčím eserů k agrární problematice. — 260, 270, 275, 393—394
- NAVOKOV** V. D. (1869—1922) — jeden z organizátorů a vůdců Konstitučně demokratické strany, člen jejího ústředního výboru. Od roku 1901 redigoval právnický list liberálně buržoazního zaměření Pravo a časopis Věstník prava. Aktivně se účastnil sjezdů zemstev v letech 1904—1905. Byl redaktorem a vydavatelem týdeníku Věstník partii narodnoj svobody a ústředního orgánu kadetské strany, listu Reč. Byl poslancem I. státní dumy za Petrohrad. Po únorové revoluci roku 1917 se stal vedoucím kanceláře prozatímní vlády. Po Říjnové revoluci bojoval proti sovětské moci a stal se členem krymské krajské vlády jako ministr spravedlnosti. Později emigroval do Berlína.

Podílel se na vydávání emigrantského pravicově orientovaného konstitučně demokratického listu Rul. — 77

NAKONIECZNY I. (nar. 1879) — rolník, poslanec I., III. a IV. státní dumy za Lublinskou gubernii, přikláněl se k levému křídlu strany národních demokratů. Aktivně se účastnil polského národně osvobozenického hnutí, byl zatčen a vypovězen na tři roky do Vologdy. V roce 1905 byl amnestován. Patřil mezi organizátory rolnického sjezdu ve Varšavě v roce 1905. V dumě se stal členem zemědělské komise. — 395—396

NAPOLEON I. (vl. jm. Bonaparte) (1769—1821) — francouzský císař (1804—1814 a 1815). — 252

NAPOLEON III. (vl. jm. Bonaparte Ludvík) (1808—1873) — synovec Napoleona I., francouzský císař (1852—1870). Po porážce revoluce v roce 1848 byl zvolen francouzským prezidentem. V roce 1851 provedl státní převrat. K. Marx zhodnotil tuto událost ve svém díle Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta (K. Marx - B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 137—238). — 184—185

NAZARENKO D. I. (nar. 1861) — rolník, poslanec I. státní dumy za Charkovskou gubernii, trudovik. V roce 1905 se aktivně účastnil rolnického hnutí a byl zatčen. V dumě byl členem několika komisí. Podepsal vyborskou výzvu, byl za to odsouzen a zbaven volebního práva. — 388

NĚČITAJLO S. V. (nar. 1862) — rolník, člen II. státní dumy za Kyjevskou gubernii, trudovik. — 388

NĚKRASOV N. A. (1821—1878) — ruský básník, revoluční demokrat. Od roku 1847 vydával časopis Sovremennik, který byl téměř po dvacet let tribunou pokrokové ruské literatury a tehdejších společenských názorů. V tomto časopise publikovali také N. G. Černyševskij a N. A. Dobroľubov. V roce 1866 byl časopis carskou vládou zakázán, Někrasov se brzy dostal do čela časopisu Otěčestvennyje zapiski a spolu s M. J. Saltykovem-Ščedrinem jej přeměnili v pokrokový demokratický orgán. V Někrasovově poezii se zřetelně odrážejí ideje revoluční rolnické demokracie. — 65

NĚVĚDOMSKIJ M. (vl. jm. Miklaševskij M. P.) (1866—1943) — sociální demokrat menševik, literární kritik a publicista. V letech reakce vystupoval jako likvidátor, sympatizoval s autory kadetského sbor-

níku Věchi [Na rozcestí], odmítal stranickost literatury. Po Říjnové revoluci se věnoval publicistické činnosti. V. I. Lenin ve svých dílech ostře kritizoval jeho menševické názory. — 76—77, 80, 84, 85, 86

NOSKE Gustav (1868—1946) — jeden z oportunistických vůdců Sociálně demokratické strany Německa. Před první světovou válkou propagoval militarismus, za války se projevoval jako sociálšovinista, v Říšském sněmu hlasoval pro válečné úvěry. Za listopadové revoluce 1918 v Německu se podílel na potlačení revolučního hnutí námořníků v Kielu. V letech 1919—1920 byl ministrem obrany; použil represálií vůči berlínským dělníkům a zorganizoval vraždu K. Liebknechta a R. Luxemburgové. Později byl prezidentem v Hannoveru. Za fašistické diktatury pobíral od hitlerovské vlády státní penzi. — 200

NOVOSEDSKIJ (vl. jm. Binasik M. S.) (1883—1938) — sociální demokrat menševik, povoláním advokát. V roce 1900 se zúčastnil IV. (sjednocovacího) sjezdu SDDSR jako delegát s rozhodujícím hlasem. Se sociálně demokratickým hnutím se v letech reakce rozešel. Po únorové revoluci 1917 se stal předsedou vojenské sekce petrohradského sovětu a členem petrohradského výkonného výboru; byl členem prvního ústředního výkonného výboru. Po Říjnové revoluci byl předsedou koaliční vlády ve Vladivostoku. Později pracoval v moskevských hospodářských orgánech. — 324, 327, 329, 338, 401

N. S. — viz Svavickij N. A.

ODNOKOZOV A. J. (nar. 1859) — poslanec II. státní dumy za Voroněžskou gubernii, rolník a drobný obchodník, přikláněl se ke kadetům. Podepsal agrární návrh sto čtyř. — 257

OLENOV M. I. (nar. 1876) — marxisticky orientovaný ekonom a publicista, povoláním lékař. Spolupracoval s redakcí literárního, vědeckopopulárního a společenskopolitického časopisu *Obrazovanije*. — 290, 331

OVČINNIKOV I. N. (nar. 1863) — kadet, poslanec I. státní dumy za Vjateckou gubernii, povoláním agronom. — 368

OZOL I. P. (nar. 1878) — sociální demokrat menševik, poslanec II. státní dumy za Rigu, povoláním ekonom. Koncem 90. let pomáhal zakládat první sociálně demokratické dělnické kroužky v Rize a v roce 1902 Pobaltskou lotyšskou sociálně demokratickou organi-

- zaci. V letech 1904—1907 byl členem ÚV Lotyšské sociálně demokratické dělnické strany, Sociální demokracie Lotyšského kraje a členem redakce listu Zihna. Zúčastnil se IV. (sjednocovacího) sjezdu SDDSR. V roce 1907 emigroval do USA. — 404, 407, 408
- OZOLIN K. J. (1866—1933) — kadet, poslanec I. státní dumy za Livonskou gubernii, advokát. V dumě se přikláněl k lotyšské skupině „svazu autonomistů“. V buržoazním Lotyšsku byl senátorem. — 397
- PARVUS (vl. jm. Helphand A. L.) (1869—1924) — menševik; koncem 90. let a na přelomu století pracoval v Sociálně demokratické straně Německa, patřil k jejímu levému křídlu. Byl redaktorem Sächsische Arbeiter-Zeitung. Napsal řadu prací o světovém hospodářství. Po II. sjezdu SDDSR se připojil k menševikům. Za první ruské revoluce 1905—1907 spolupracoval v Rusku s redakcí menševického listu Načalo, vyzýval k účasti v Bulyginově dumě, obhajoval taktiku dílčích dohod s kadety atd. Parvus propagoval teorii permanentní revoluce, z níž později Trockij učinil nástroj proti leninismu. V letech reakce se Parvus rozešel se sociálními demokraty. Za první světové války byl sociálšovinistou a agentem německého imperialismu. Od roku 1915 vydával renegátský časopis Die Glocke. — 36, 40, 118, 123, 296
- PÄPLOV — účastník stuttgartského kongresu II. internacionály. — 100
- PEREJASLAVSKIJ J. — viz Chrustal'jov-Nosar G. S.
- PEŠECHONOV A. V. (1867—1933) — buržoazní veřejný činitel a publicista. V 90. letech patřil k liberálním narodníkům; spolupracoval s časopisem Russkoje bogatstvo a roku 1904 se stal členem jeho redakce; přispíval do liberálně buržoazního časopisu Osvobožděníje a do eserského listu Revoljucionnaja Rossija. V letech 1903—1905 byl členem Svazu osvobození, od roku 1906 jedním z vůdců maloburžoazní strany lidových socialistů (enosů). Po únorové revoluci 1917 se stal ministrem zásobování v prozatímní vládě. Po Říjnové revoluci bojoval proti sovětské moci, roku 1922 emigroval. — 259, 273—274, 275, 308, 339, 378, 429, 434
- PETĚRSON B. L. (nar. 1874) — velkostatkář, poslanec II. státní dumy za Kostromskou gubernii, předseda vetlužské újezdní správy zemstva. Původně byl členem strany kadetů, později se přiklonil k lidovým socialistům. V dumě se stal členem několika komisí. — 257

PETROČENKO F. I. (nar. 1875) — rolník, poslanec II. státní dumy za Vitebskou gubernii. V dumě se přikláněl k pravému křídlu, stal se členem komise pro pomoc nezaměstnaným. V letech 1911—1913, 1917 a 1918 byl členem polocké újezdní správy zemstva. — 235, 370, 404

PETRUNKEVIČ I. I. (1844—1928) — statkář, zemstevní činitel, člen I. státní dumy, kadet. V roce 1904 byl předsedou Svazu osvobození. V letech 1904—1905 se zúčastnil sjezdů zemstev. Patřil k spoluzakladatelům a významným vůdcům Konstitučně demokratické strany, byl předsedou jejího ústředního výboru a vydavatelem ústředního orgánu Reč. Veřejná činnost Petrunkeviče byla typickým projevem politické podlézavosti představitelů liberální buržoazie vůči samoděržaví. Po Říjnové revoluci emigroval. — 209, 238, 368

PIKER A. S. — viz Martynov A.

PIMENOVÁ E. K. (E. P.) (1885—1935) — novinářka a spisovatelka. Publikovala v časopisech Mir božij, Russkoje bogatstvo a Sovremennyj mir. Zastávala menševické názory. — 444, 445, 446

PJANYCH I. J. (1863—1929) — rolník, poslanec II. státní dumy za Kurskou gubernii, eser. V letech 1903—1907 pracoval v ščigerském Rolnickém svazu eserů. V roce 1907 byl zatčen a v roce 1909 odsouzen za činnost v tomto svazu k trestu smrti. Trest mu byl změněn na doživotní nucené práce. V letech 1909—1914 si odpykával trest v Tobolsku, v letech 1914—1917 v Šlisselburgu. Později politické činnosti zanechal. — 382

PLECHANOV G. V. (1856—1918) — marxistický filozof, literární historik a estetik, představitel ruského a mezinárodního dělnického hnutí, první propagátor marxismu, sociální demokracie a II. internacionály v Rusku. Jako student navázal v roce 1875 spojení s narodniky a s petrohradskými dělníky a zapojil se do revolučního hnutí. V roce 1877 se stal členem narodnické organizace Zemlja i volja a po jejím rozštěpení v roce 1879 se postavil do čela nově vytvořené narodnické organizace Čornyj pereděl. V roce 1880 emigroval do Švýcarska, rozešel se s narodnictvím a v roce 1883 založil v Ženevě první ruskou marxistickou organizaci — skupinu Osvobození práce. Po roce 1900 redigoval spolu s Leninem list Jiskra a časopis Zarja, podílel se na přípravě programu strany a II. sjezdu SDDSR. Na sjezd byl delegován skupinou Osvobození práce, patřil k většinovým jiskrovcům, byl členem byra (předsednictva) sjezdu.

Po II. sjezdu SDDSR zaujal smířlivecké stanovisko vůči oportunistům a později se přiklonil k menševikům. Za první ruské revoluce 1905—1907 souhlasil ve všech zásadních otázkách s menševiky. V letech reakce a nového revolučního rozmachu vystupoval proti machistické revizi marxismu i proti likvidátorství. Postavil se do čela skupiny menševiků věrných straně. Za první světové války patřil k sociálšovinistům. Po únorové revoluci 1917 se vrátil do Ruska a podporoval prozatímní vládu; s Říjnovou revolucí nesouhlasil, ale nepodílel se na boji proti sovětské moci.

Nejdůležitější teoretické práce: Socializm i političeskaja borba [Socialismus a politický boj] (1883; česky ve Vybraných filozofických spisech I, 1959), Naši raznoglasija [Naše neshody] (1884; česky ve Vybraných filozofických spisech I, 1959), K voprosu o razvitii monističeskogo vzgljada na istoriju [O vývoji monistického názoru na dějiny] (1895; česky ve Vybraných filozofických spisech I, 1959), Beiträge zur Geschichte des Materialismus [Očerki po istorii materializma] (1896; česky pod názvem Příspěvky k dějinám materialismu, Vybrané filozofické spisy II, 1960), Obosnovanije narodničestva v trudach g-na Voroncova (V. V.) [Zdůvodnění narodnictví v pracích pana Voroncova (V. V.)] (1896), O materialističeskom ponimanii istorii [O materialistickém pojetí dějin] (1897; česky ve Vybraných filozofických spisech II, 1960), K voprosu o roli ličnosti v istorii [O úloze osobnosti v dějinách] (1898; česky ve Vybraných filozofických spisech II, 1960) aj. — 29, 30, 37, 38, 60, 77, 91, 101, 102, 108, 109, 118, 123—124, 125, 127, 135, 154, 164, 165, 166, 171, 172, 173, 174, 178, 197, 198, 199, 201, 202, 221, 232, 247, 303, 316, 317, 319—326, 329, 330, 334, 335, 336, 338, 341, 342, 343, 344, 361, 362, 376, 399, 437, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445—446

PLEVAKO F. N. (1843—1908) — advokát, oktábrista. Byl poslancem III. státní dumy za Moskvu, členem komise státní obrany, komise pro návrhy zákonů aj. — 167—168

PODKOPALJOVVI — statkáři. — 376

POJARKOV A. V. (nar. 1868) — pravoslavný kněz, poslanec I. státní dumy za Voroněžskou gubernii. — 382, 409

POKROVSKIJ I. P. (1872—1963) — sociální demokrat, povoláním lékař. Byl poslancem III. státní dumy za Kubáňskou a Tereckou oblast a Černomořskou gubernii, přikláněl se k bolševické části sociálně demokratické frakce. V roce 1910 se jako představitel sociálně demokratické frakce III. dumy stal členem redakce bolševického ležálního listu Zvězda. — 455, 456

PONIATOVSKI Š. (nar. 1863) — velkostatkář, povoláním advokát, poslanec I. státní dumy za Volyňskou gubernii. V dumě byl zvolen zástupcem tajemníka, byl členem zemědělské komise. — 396

POPOVÁ Adelheid (nar. 1869) — zakladatelka a představitelka ženského sociálně demokratického hnutí v Rakousku. Od roku 1892 redigovala sociálně demokratický orgán Arbeiterinnen-Zeitung. Zúčastnila se stuttgartského kongresu II. internacionály. V roce 1918 byla zvolena do vídeňské městské rady a v roce 1919 do Národního shromáždění. — 104

PORTUGALOV V. V. (nar. 1874) — konstitučně demokratický publicista; přispíval do listů Saratovskij listok, Tovarišč, Smolenskij věstník. Po Říjnové revoluci emigroval. Stal se členem kontrarevoluční emigrantské organizace B. V. Savinkova; publikoval v emigrantském tisku. — 60

POTRESOV A. N. (Starověr) (1869—1934) — jeden z vůdců menševického hnutí. V 90. letech se přikláněl k marxistům. Za činnost v petrohradském Svazu boje za osvobození dělnické třídy byl poslán do vyhnanství do Vjatecké gubernie. V roce 1900 emigroval a podílel se na založení listu Jiskra a časopisu Zarja. II. sjezdu SDDSR se účastnil jako delegát Jiskry s právem poradního hlasu, patřil k menšinovým jiskrovcům. V letech reakce a nového revolučního rozmachu byl ideologem likvidátorství, významně ovlivnil menševické orgány Vozrožděnije a Naša zarja. Za první světové války patřil k sociálšovinistům. Po Říjnové revoluci emigroval. Přispíval do Kerenského týdeníku Dni a svými články útočil proti sovětské moci. — 115

POVILIUS A. M. (nar. 1871) — poslanec II. státní dumy za Kovenskou gubernii, rolník. V dumě se stal členem zemědělské komise. Přikláněl se k sociálně demokratické frakci. V letech 1906, 1908, 1910 a 1911 byl vězněn. Později činnosti v revolučním hnutí zanechal. V buržoazní Litvě pracoval v družstevních organizacích a zabýval se zemědělstvím. Po nastolení sovětské vlády v Litvě pracoval v kolchoze. — 397

PROKOPOVIČ S. N. (1871—1955) — buržoazní ekonom a publicista, koncem 90. let patřil mezi významné ekonomisty a první propagátory bernsteinismu v Rusku, později byl aktivním členem liberální monarchistické organizace Svaz osvobození. V roce 1906 se stal členem ústředního výboru Konstitučně demokratické strany. Redigoval a vydával časopis Bez zaglavija a spolupracoval s redakcí

listu Továřš. Je autorem knih o dělnické otázce, napsaných z bernsteinovsko-liberálního hlediska. V roce 1917 byl ministrem zásobování v prozatímní vládě. Po Říjnové revoluci byl za protisovětskou činnost vypovězen. — 60, 165, 201, 221, 222, 236

ПРИГЫН — viz Solověčik B. I.

PUGAČOV J. I. (asi 1742—1775) — donský kozák, vůdce největšího profeudálního rolnického a kozáckého povstání v Rusku, které zachvátilo v letech 1773—1775 území kolem řeky Uralu a Kamy, jihozápadní Sibiř a dolní a střední Povolží.

Pugačov byl po potlačení povstání vydán carským úřadům a v lednu 1775 byl v Moskvě popraven. — 358

„PUGAČOV“ — viz Kabakov G. I.

PURIŠKEVIČ V. M. (1870—1920) — velkostatkář, černosotňovec, monarchista. Od roku 1900 pracoval na ministerstvu vnitra, v roce 1904 byl úředníkem se zvláštním úkolem při ministerstvu vnitra, které řídil Pleve. Patřil k zakladatelům černosotňovského Svazu ruského národa. V roce 1907 z něho vystoupil a založil novou monarchistickou kontrarevoluční organizaci Svaz archanděla Michaela. Za Besarabskou gubernii byl poslancem II., III. a IV. státní dumy, kde proslul svými protižidovskými projevy. Za první světové války Puriškevič požadoval vytvoření silné vlády, která by dovedla válku do „vítězného konce“. Po Říjnové revoluci aktivně bojoval proti sovětské moci. — 61, 171, 359, 374, 375, 376

R. — viz Radčenko S. I.

RADČENKO S. I. (R.) (1868—1911) — sociální demokrat. Revoluční činnost zahájil v roce 1890 jako propagandista v petrohradských dělnických kroužcích. V roce 1895 byl členem ústředí petrohradského Svazu boje za osvobození dělnické třídy. Na I. sjezdu SDDSR byl zvolen členem ústředního výboru strany. V roce 1901 byl za revoluční činnost zatčen a na pět let vypovězen do Vologedské gubernie. V roce 1905 byl na základě amnestie osvobozen; v letech reakce zanechal politické činnosti. — 115

RAZIN S. T. (zemřel 1671) — ruský kozácký ataman. V letech 1662 až 1663 bojoval v čele donských kozáků proti krymským Tatarům a Turkům a v rolnickém povstání 1670—1671 v oblasti mezi Donem, Volhou a Uralem vedl povstalce. Po porážce byl zajat a umučen. — 358

REMEŇČEK D. J. (nar. 1863) — rolník, volostní staršina, poslanec II. státní dumy za Minskou gubernii. V dumě se přikláněl k pravici.
— 370

RENNENKAMPF P. K. (1854—1918) — carský generál. V letech 1900 až 1901 krutě potlačil boxerské povstání v Číně. V roce 1906 velel spolu s generálem Mellerem-Zakomelským trestné výpravě na Sibiři. Za první světové války velel 1. ruské armádě; projevil trestuhodnou nedbalost hraničící se zradou. To byla také jedna z příčin porážky ruských vojsk ve Východním Prusku. V roce 1915 byl zbaven funkce a penzionován. V roce 1918 byl zastřelen za kontrarevoluční činnost. — 66

RICARDO David (1772—1823) — významný anglický ekonom, autor děl *On the Principles of Political Economy and Taxation* [Zásady politické ekonomie a zdanění] (1817; česky 1956), *On Protection to Agriculture* [O ochraně zemědělství] (1822) a jiných prací, jimiž vrcholí klasická buržoazní politická ekonomie. Ricardo zastával zásadu volné konkurence a požadoval odstranění všech omezení brzdících rozvoj kapitalistické výroby. Rozvinul Smithovu teorii hodnoty a dokázal, že hodnota je určována vynaloženou prací na výrobu zboží a z tohoto zdroje plyne jak mzda dělníka, tak i bezpracný důchod — zisk a renta. Formuloval ekonomický zákon protichůdných zájmů jednotlivých tříd, nechápal však historický charakter kapitalistické výroby, kterou považoval za věčnou. Neuvědomoval si společenský charakter hodnoty ani rozdíl mezi hodnotou a výrobní cenou; nepochopil původ a podstatu peněz. Ricardovy teoretické názory kritizoval Marx v *Kapitálu*, v *Teoriích o nadhodnotě* a jiných dílech. — 262, 264

RODBERTUS-JAGETZOW Johann Karl (1805—1875) — německý ekonom, pruský velkostatkář, katedrový socialista. Měl v úmyslu zachovat „alespoň pro nejbližších 500 let privilegovanou třídu...“, jak napsal Engels (K. Marx-B. Engels, *Spisy* 21, Praha 1967, s. 216).

Rodbertus začal rozlišovat nadhodnotu a její speciální formy, ale vědecky je nevysvětlil. Příčinu hospodářských krizí viděl v neúplné spotřebě, a nikoli v základním rozporu kapitalismu. Hlavní práce: *Zur Erkenntnis unserer staatswirtschaftlichen Zustände* [K poznání našich státně hospodářských poměrů] (1842), *Soziale Briefe an v. Kirchmann* [Sociální dopisy von Kirchmannovi] (1850—1851, 1884). — 262, 292

RODIČEV F. I. (nar. 1856) — tverský statkář a zemstevní činitel, jeden z vůdců Konstitučně demokratické strany a člen jejího ústředního výboru; právník. V letech 1904—1905 se zúčastnil sjezdů zemstev. Byl poslancem Státní dumy ve všech volebních obdobích. Po únorové revoluci 1917 se stal komisařem pro záležitosti Finska v prozatímní vládě. Po Říjnové revoluci emigroval. — 40, 51, 202, 370

ROOSEVELT Theodor (1858—1919) — americký státník, člen republikánské strany. V letech 1897—1898 byl náměstkem ministra námořnictva, v letech 1899—1900 gubernátorem státu New York. V letech 1901—1909 byl prezidentem USA. Patřil k nejlivnějším představitelům monopolů USA a ideologů amerického imperialismu. Rooseveltova vláda podporovala horečné zbrojení a prováděla agresivní zahraniční politiku vůči zemím Latinské Ameriky. V prezidentských volbách v roce 1912 vystoupil Roosevelt s programem buržoazního reformismu. — 100

ROZENBLJUM D. — viz Firsov D.

ROŽDĚSTVENSKIJ — lidový socialista, účastník prvního sjezdu strany eserů v roce 1905. — 175

RUBAKIN N. A. (1862—1946) — ruský bibliograf a spisovatel, autor mnoha prací o bibliografii a dějinách knihovnictví v Rusku, vědeckopopulárních zeměpisných, přírodovědných a jiných publikací. V roce 1907 emigroval do Švýcarska, kde žil až do konce života. Rubakinovou základní bibliografickou prací je dílo *Sredi knig [Mezi knihami]* (1906). V. I. Lenin se scházel s Rubakinem v zahraničí a půjčoval si od něho knihy. Později Rubakin udržoval úzké spojení se Sovětským svazem a odkázal SSSR svou knihovnu o 80 tisících svazků. Byla začleněna do Leninovy státní knihovny. — 224

RUBANOVČ I. A. (1860—1920) — jeden z vůdců eserské strany. Zpočátku se aktivně účastnil narodovoljovského hnutí; v 80. letech emigroval do Paříže a roku 1893 vstoupil do tamější skupiny starých narodovoljovců. Po vzniku eserské strany se stal jejím aktivním členem. Spolupracoval s redakcí časopisu *Věstnik ruskoj revolucii*, který se roku 1902 stal oficiálním orgánem eserů. Zastupoval eserskou stranu na mezinárodních socialistických kongresech v Amsterdamu (1904) a Stuttgartu (1907). Byl členem mezinárodního socialistického byra. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. Po Říjnové revoluci se stal odpůrcem sovětské moci. — 145

RUMJANCEV P. P. (Schmidt) (1870—1925) — účastník sociálně demokratického hnutí od roku 1891, pracoval ve stranických organizacích v Petrohradě a v jiných ruských městech. Po II. sjezdu SDDSR se stal bolševikem. Byl členem byra výborů většiny. Voroňžský výbor SDDSR jej delegoval na III. sjezd strany. V červnu 1905 byl kooptován do ústředního výboru SDDSR. V roce 1905 přispíval do prvního legálního bolševického listu *Novaja žizň* a byl jedním z jeho redaktorů, v letech 1906—1907 spolupracoval s časopisem *Věstnik žizni*. V letech reakce zanechal práce ve straně. Žil v cizině a věnoval se statistice. Zemřel v Berlíně. — 319, 325

RURIKOVI — dynastie velikých knížat kyjevských, vladimirských a moskevských a ruských carů v letech 862—1598, kteří se pokládali za potomky Rurika. — 385

RÜTLI O. I. (nar. 1871) — advokát, kadet, poslanec I. státní dumy za Livonskou gubernii. Byl předsedou spolků *Tara* a *Vanemujne* a ředitelem svépomocného úvěrového ústavu. V dumě byl členem estonské skupiny svazu autonomistů. — 397

SAFONOV P. A. (nar. 1868) — člen Konstitučně demokratické strany, poslanec I. státní dumy za Kostromskou gubernii, povoláním agronom. V dumě byl členem různých komisí. — 169, 170

SAGATELJAN (vl. jm. Sagatelov) I. J. (1871—1936) — člen arménské buržoazní nacionalistické strany *Dašnakcuthjun*, povoláním právník. Za Jerevanskou gubernii byl poslancem II. státní dumy, za Jerevanskou, Jelizavetpolskou a Bakuskou gubernii poslancem III. státní dumy. Po nastolení sovětské moci v Arménii ze strany *Dašnakcuthjun* vystoupil; od roku 1921 pracoval v lidovém komisiátu zemědělství Arménie. — 390—391, 398

SACHNO V. G. (nar. 1864) — rolník, poslanec II. státní dumy za Kyjevskou gubernii, původně bezpartijní, později sociální demokrat menševik. Byl souzen za činnost v sociálně demokratické frakci dumy. Před soudem svoji příslušnost k sociálně demokratické straně popřel a byl zproštěn obžaloby. — 373—374

SAJKO J. A. (nar. 1879) — trudovik, člen II. státní dumy za Poltavskou gubernii, původem rolník. Pracoval jako volostní písař; vystudoval obchodní školu v Moskvě. V dumě se stal členem finanční komise. — 399

SALTYKOV-ŠČEDRIN M. J. (1826—1889) — spisovatel, satirik, revoluční demokrat. Kritizoval feudálně absolutistický režim v Rusku a vytvořil celou galérii typů statkářských tyranů, carských byrokratů, bázlivých liberálů a jako první v ruské beletrii zachytil procesy probíhající na poreformní vesnici. Vytvořil nesmrtelné typy, např. Jidáška v románu *Gospoda Golovljo* [*Golovlevské panstvo*] (1875 až 1880; česky ve *Výboru z díla*, 1955), které připomíná ve svých pracích Lenin, když demaskuje různé protilidové sociální skupiny a politické strany. Díla Saltykova-Ščedrina vysoce ocenil rovněž K. Marx. V letech 1863—1864 byl Saltykov redaktorem revolučně demokratického časopisu *Sovremennik*, v roce 1868 členem redakce časopisu *Otčečstvennyje zapiski* a po Někrasovově smrti v roce 1878 odpovědným redaktorem tohoto časopisu. Stal se duchovním vůdcem demokratické inteligence, pokračoval ve slavných tradicích revoluční demokracie 60. let. — 65

SATURIN D. — autor mnoha článků otiskovaných v letech 1907—1908 v listech *Stoličnaja počta* a *Tovarišč*. — 456

SAVELJEV A. A. (1848—1916) — statkář, kadet. Od roku 1878 spolupracoval s listem *Russkije vědomosti*. Od roku 1890 byl předsedou nižněnovgorodské újezdni správy a v letech 1900—1908 předsedou guberniální správy. V letech 1903—1907 redigoval list *Nižněgorodskaja zemskaja gazeta*. Za Nižní Novgorod byl poslancem I. státní dumy a za Nižněnovgorodskou gubernii poslancem II. a III. státní dumy. V II. a III. dumě byl členem zásobovací komise a komise pro místní správu a samosprávu. — 233, 369

SEMJONOV A. I. (nar. 1857) — rolník, poslanec II. státní dumy za Podolskou gubernii, původně bezpartijní, později trudovik. V dumě se stal členem zemědělské komise. Po rozpuštění dumy byl pronásledován policií. — 235, 373, 374

SEROV V. M. (1879—1918) — sociální demokrat bolševik, povoláním učitel. Zúčastnil se jako delegát s poradním hlasem V. (londýnského) sjezdu SDDSR za Saratovskou gubernii. Byl poslancem II. státní dumy, stal se členem zemědělské a finanční komise. Po rozpuštění dumy byl odsouzen za činnost v sociálně demokratické frakci k pěti letům nucených prací. Po únorové revoluci 1917 se stal předsedou sovětu dělnických, rolnických a vojenských zástupců ve Verchněudinsku. V roce 1918 byl zastřelen bělogvardějci. — 406

SINGER Paul (1844—1911) — jeden z vůdců německé sociální demokra-

cie, blízký spolupracovník A. Bebela a W. Liebknechta, významný funkcionář marxistického křídla ve II. internacionále. Od roku 1887 byl členem představenstva Sociálně demokratické strany Německa, od roku 1890 (po sjezdu v Halle) byl jeho předsedou. V letech 1884—1911 byl členem Říšského sněmu a od roku 1885 předsedou sociálně demokratické frakce. Od roku 1900 byl členem mezinárodního socialistického byra, patřil k jeho levému, marxistickému křídlu. Singer byl úhlavním nepřitelem oportunistu v německé dělnické straně a až do konce života důsledně prosazoval revolučně demokratickou politiku. V. I. Lenin si jej hluboce vážil jako nesmiřitelného bojovníka za věc proletariátu. — 200

SISMONDI Jean Charles Simonde de (1773—1842) — švýcarský ekonom a historik. Na počátku své činnosti patřil ke klasické škole buržoazní politické ekonomie, později se stal představitelem maloburžoazního socialismu a zakladatelem ekonomického romantismu, vyjadřujícího názory malovýrobců. Uvědomoval si rozpory kapitalismu, ale nedovedl odkrýt jejich podstatu. Nechápal pokrokové tendence kapitalistické velkovýroby, snažil se hledat vzor ve starých zřízeních a tradicích, v cechovní organizaci průmyslu a v patriarchálním zemědělství, což naprosto neodpovídalo novým hospodářským podmínkám.

Jeho učení kritizoval Lenin v práci K charakteristice ekonomického romantismu.

Nejdůležitější ekonomické práce: *Nouveaux principes d'économie politique ou de la richesse dans ses rapports avec la population* [Nové zásady politické ekonomie aneb O bohatství ve vztahu k obyvatelstvu] (1819) a *Études sur l'économie politique* [Studie o politické ekonomii] (1837—1838). — 90

SKIRMUNT R. A. (nar. 1868) — statkář, poslanec I. státní dumy za Minskou gubernii; patřil k frakci svazu autonomistů. V říjnu 1910 byl zvolen členem Státní rady. — 362

SMIRNOV J. — viz Gurevič E. L.

SMITH Adam (1723—1790) — anglický ekonom a filozof, představitel klasické buržoazní politické ekonomie. Ve své práci *An Inquiry into the Nature and the Causes of the Wealth of Nations* [Pojednání o podstatě a původu bohatství národů] (1776; česky 1958) jako první prohlásil, že zdrojem hodnoty je každá práce vynaložená v kterémkoli odvětví výroby. Smith poprvé konstatoval, že kapitalistická společnost se skládá ze tří tříd: dělníků, kapitalistů a statkářů; zahrhoval však třídní boj. K. Marx a V. I. Lenin ocenili Smithovy

zásluhy o rozvoj politické ekonomie, ale zároveň poukázali na buržoazní omezenost, rozpornost a chybnost jeho názorů. Správně určenou hodnotu zboží představovanou pracovním časem Smith zaměňoval s hodnotou práce. Hlavní chybou jeho teorie reprodukce bylo to, že přehlížel konstantní kapitál a redukoval hodnotu na zisk a nadhodnotu. — 287

SOLOVĚJČIK B. I. (Pticyň) (nar. 1884) — menševik, k sociálně demokratickému hnutí se připojil v roce 1903; pracoval v jihoruských městech a později v Moskvě. Za moskevskou okruhovou organizaci byl delegátem IV. (sjednocovacího) sjezdu SDDSR. V roce 1809 zanechal politické činnosti. Ve třicátých letech pracoval v lidovém komisariátu lehkého průmyslu. — 338

SOMBART Werner (1863—1941) — představitel německé buržoazní ekonomie, jeden z hlavních ideologů německého imperialismu, profesor vatislavské a berlínské univerzity. Na počátku své činnosti byl typickým ideologem „sociálního liberalismu s lehkým marxistickým nádechem“ (V. I. Lenin, Spisy 18, Praha 1958, s. 62), později se stal odpůrcem marxismu, líčil kapitalismus jako harmonickou hospodářskou soustavu. V posledních letech života přešel na pozice fašismu. Hlavní síla: Sozialismus und soziale Bewegung im XIX. Jahrhundert [Socialismus a sociální hnutí v 19. století] (1896; česky 1898) a Der moderne Kapitalismus [Moderní kapitalismus] (1902). — 47

SORGE Friedrich Adolph (1828—1906) — německý socialista, význačný představitel mezinárodního dělnického a socialistického hnutí, přítel a spolupracovník K. Marxe a B. Engelse. Účastnil se revoluce v letech 1848—1849 v Německu. Po její porážce emigroval nejdříve do Švýcarska a potom do Ameriky. Tam organizoval sekci I. internacionály, byl tajemníkem generální rady I. internacionály (1872 až 1874). Pomáhal zakládat Socialistickou dělnickou stranu USA a Mezinárodní dělnický svaz. Napsal mnoho článků, uveřejňovaných hlavně v časopise německé sociální demokracie Die Neue Zeit; připravil k tisku svou korespondenci s Marxem a Engelsem a dalšími osobnostmi. Tato korespondence vyšla v ruštině s Leninovou předmlouvou. — 99, 348

SPINOZA Benedictus (Baruch) de (1632—1677) — holandský materialistický filozof, panteista a teista. Zastával monistický názor, že existuje pouze příroda, která je příčinou sebe samé. Tvořící příroda a bůh jsou táž substance. Spinozův determinismus je metafyzický.

Za cíl poznání považuje ovládnutí přírody a zdokonalování člověka. Jednání člověka je podle něho určováno pudem sebezáchovy a úsilím o vlastní prospěch. V učení o poznání rozvíjel teze racionalismu. Za cíl náboženství považoval poučování lidí o mravném životě, a ne poznání podstaty věcí. V teorii společnosti byl pokračovatelem T. Hobbese, avšak na rozdíl od něho považuje za nejvyšší formu moci demokratickou vládu.

Spinoza ovlivnil metafyzický materialismus 17.—18. století, rozvoj ateismu a boj za svobodu vědeckého myšlení.

Hlavní díla: *Tractatus theologico-politicus* [Traktát teologicko-politický] (1670) a *Ethica* [Etika] (1677). — 431

St. — viz Starkov V. V.

STARKOV V. V. (St.) (1869—1925) — účastník revolučního hnutí v 90. letech 19. století; člen marxistického studentského kroužku. V roce 1895 se stal členem ústředí petrohradského Svazu boje za osvobození dělnické třídy. V prosinci 1895 byl zatčen a v roce 1897 poslán na tři roky do vyhnanství na Sibiř. Po návratu z vyhnanství pracoval jako inženýr a později byl ředitelem elektrárny v Baku. Udržoval spojení s místními sociálně demokratickými organizacemi. V letech reakce zanechal stranické práce. Po Říjnové revoluci pracoval v lidovém komisariátu zahraničního obchodu a byl náměstkem obchodního zástupce SSSR v Německu. — 115

STECKI J. (nar. 1871) — statkář, agronom, poslanec I. a II. státní dumy za Lublinskou gubernii, člen strany národních demokratů. Stal se členem frakce Polské kolo. — 396

STIŠINSKIJ A. S. (nar. 1857) — vysoký státní úředník carského Ruska, horlivý obhájce zájmů statkářů. V letech 1873—1882 byl zaměstnán ve Státní kanceláři, později na ministerstvu vnitra. Od roku 1896 byl náměstkem státního tajemníka, v letech 1899—1904 náměstkem ministra vnitra. V Goremykinově vládě byl pověřen řízením zemědělství. Patřil k iniciátorům černosotňovského Svazu ruského národa. Od roku 1904 byl členem Státní rady. — 250, 256

STOLYPIN P. A. (1862—1911) — státník carského Ruska, velkostatkář. V letech 1906—1911 byl předsedou rady ministrů a ministrem vnitra. Po porážce revoluce v roce 1905 prováděl krvavé represe (stolypinská reakce v letech 1907—1910). V roce 1907 car na jeho návrh rozpustil II. státní dumu a vydal 3. června nový volební zákon, který zajišťoval v dumě většinu kontrarevoluci. Stolypin byl autorem

agrární reformy, jejímž cílem bylo vytvořit na vesnici carskému samoděržaví oporu. Touto oporou se měli stát kulaci. Avšak jeho pokus upevnit samoděržaví shora, v zájmu buržoazie a statkářů, ztroskotál. V roce 1911 zavraždil Stolypina v Kyjevě agent tajné policie eser Bogrov. — 38, 39—40, 48, 49, 63, 64, 65, 137, 143, 150, 160, 169, 174, 184, 192, 214, 231, 232, 233, 238, 259, 266, 272, 277, 278, 309, 321, 326, 333, 359, 361, 363, 368, 375, 378, 379, 381, 412, 425, 426, 427, 432, 434

STRUMILIN (vl. jm. Strumillo-Petraškevič) S. G. (1877—1974) — sociální demokrat, později významný ekonom a statistik, akademik. V revolučním hnutí začal pracovat roku 1897. V roce 1899 vstoupil do petrohradského Svazu boje za osvobození dělnické třídy. Často byl vězněn a poslán do vyhnanství. Od roku 1906 pracoval v petrohradských menševických organizacích, k politickým otázkám zaujímal kompromisní stanovisko. Byl delegátem IV. a V. sjezdu SDDSR. Na IV. sjezdu SDDSR popíral nutnost agrárního programu; v řadě zásadních otázek hlasoval s bolševiky. Po Říjnové revoluci se s menševiky rozešel a v roce 1923 se stal členem KSR(b). Pracoval ve Státní plánovací komisi SSSR, v Akademii věd SSSR, přednášel na moskevské univerzitě a na jiných vysokých školách. Napsal mnoho vědeckých prací a článků o socialistickém plánování, dějinách sovětského národního hospodářství, statistice a dalších otázkách. — 354

STRUVE P. B. (1870—1944) — buržoazní ekonom a publicista, představitel legálního marxismu, spolupracovník a redaktor časopisů *Novoje slovo* (1897), *Načalo* (1899) a *Žizň* (1900). Již ve své první práci *Kritičeskije zametki k voprosu ob ekonomičeskom razvitii Rossii* [Kritické poznámky k ekonomickému rozvoji Ruska] (1894) kritizoval narodnictví, „doplňoval“ a „kritizoval“ Marxovo ekonomické a filozofické učení, sympatizoval s představiteli vulgární buržoazní politické ekonomie a propagoval malthuziánství. Lenin ho nazval „velkým mistrem renegátství“ (tento svazek, s. 476). Na přelomu století se Struve definitivně rozešel s marxismem a sociální demokracií, přešel k liberálům a stal se jedním z teoretiků a organizátorů buržoazně liberální organizace Svaz osvobození (1903—1905) a redaktorem jejího ilegálního orgánu *Osvobožděnije* (1902—1905). Od založení kadetské strany v roce 1905 byl členem jejího ústředního výboru a po porážce revoluce 1905—1907 vůdcem pravého křídla liberálů. Po Říjnové revoluci byl členem Wrangelovy kontrarevoluční vlády; později emigroval. — 47, 48, 76, 77, 79, 82, 113, 114, 115, 116, 117, 128, 129, 135, 136, 138, 139, 172, 174, 201, 300, 387, 468, 474, 476

SÜDEKUM Albert (1871—1944) — jeden z oportunistických vůdců Sociálně demokratické strany Německa, revizionista. V letech 1900 až 1918 byl poslancem Říšského sněmu. Za první světové války se projevoval jako sociálšovinista. Hlásal imperialistické názory na koloniální otázku, bojoval proti revolučnímu hnutí dělnické třídy. V letech 1918—1920 byl ministrem financí Pruska. V. I. Lenin proti Südekumovi v mnoha pracích ostře vystupoval a poukazoval na jeho oportunistické a sociálšovinistické názory. — 471, 474

SUVOROV S. A. (Borisov) (1869—1918) — sociální demokrat, publicista a statistik. Do revoluční činnosti se zapojil v 90. letech jako narodovoljovec. V roce 1900 se stal sociálním demokratem; v letech 1905 až 1907 pracoval v bolševických organizacích v různých městech Ruska. Byl delegátem IV. (sjednocovacího) sjezdu SDDSR. Na sjezdu vystoupil jako jeden z referentů o agrární otázce a hájil požadavek, aby byla statkářská půda rozdělena a předána do soukromého vlastnictví rolníků. Po porážce revoluce v letech 1905—1907 se přiklonil k přívržencům machismu ve straně, kteří zahájili tažení proti marxistické filozofii. Byl spoluautorem jejich sborníku Očerki po filosofii marksizma [Nástin marxistické filozofie] (1908). Suvorovy protimarxistické filozofické názory podrobil kritice Lenin ve své práci Materialismus a empiriokriticismus (1909).

Po roce 1910 zanechal Suvorov stranické práce a zabýval se statistikou. V roce 1917 se přiklonil k menševikům-internacionalistům. Před Říjnovou revolucí i po ní zastával řadu volených funkcí v Moskvě a v Jaroslavlí. Zahynul za kontrarevolučního povstání v Jaroslavlí v červenci 1918. — 279, 280, 309

SVAVICKIJ N. A. (N. S.) (1879—1936) — statistik, ekonom. Podílel se na zemstevním statistickém průzkumu Vladimírské a Charkovské gubernie, v letech 1908—1910 byl zaměstnán na moskevské městské správě. Od roku 1914 působil jako docent, později jako profesor na katedře statistiky moskevské univerzity. Od roku 1920 pracoval v Ústřední statistické správě a v letech 1917, 1918, 1919 a 1925 se zúčastnil sjezdů statistiků. — 384

SVJATOPOLK-MIRSKIJ D. N. (nar. 1874) — kníže, velkostatkář, poslanec II. a IV. státní dumy za Besarabskou gubernii. V II. dumě byl členem interpelační komise. Po Říjnové revoluci emigroval. — 256, 360, 384, 404, 405

SYRTLANOV Š. Š. (nar. 1847) — statkář, poslanec I. státní dumy za Ufskou gubernii, člen muslimské lidové strany, která měla blízko ke straně kadetů. Pracoval v guberniální správě zemstva. — 399

SZYMAŃSKI I. (nar. 1872) — rolník, poslanec II. státní dumy za Minskou gubernii. V dumě se přikláněl k pravému křídlu; byl členem komise pro vzdělávání lidu. — 371, 395

ŠACHOVSKOJ D. I. (nar. 1861) — kníže, zemstevní činitel, jeden ze zakladatelů Svazu osvobození (1904—1905). Od roku 1905 byl členem ústředního výboru Konstitučně demokratické strany. Byl poslancem I. státní dumy a jejím tajemníkem. V roce 1917 byl od května do června ministrem první koaliční prozatímní vlády. Po Říjnové revoluci pracoval v družstevním aparátu. — 368

ŠANIN M. (vl. jm. Šapiro L. G.) (1887—1957) — účastník revolučního hnutí od roku 1902; roku 1903 vstoupil do řížské organizace Bundu. Za dvinskou organizaci byl delegován na V. (londýnský) sjezd SDDSR. Po únorové revoluci 1917 vstoupil do SDDSR; byl menševikem. Od roku 1918 byl členem KSR(b), pracoval v lidovém komisariátu osvěty a byl politicky činný v Rudé armádě. V letech 1925—1929 pracoval v lidovém komisariátu financí RSFSR. Napsal několik vědeckých prací. — 276—283, 355

ŠČERBINA F. A. (1849—1936) — zemstevní statistik, narodnik, dopisovatel Akademie věd. V letech 1884—1903 byl vedoucím voroněžského zemstevního statistického oddělení. V roce 1907 zastupoval jako poslanec stranu lidových socialistů v II. státní dumě. Po Říjnové revoluci emigroval. Sestavil a vydal řadu statistických prací, např. Kresťjanskoje chozjajstvo po Ostrogožskomu ujezdu [Rolnické hospodářství v ostrogožském újezdu] (1887), Voroněžskoje zemstvo. 1865—1889 g. Istorikostatističeskij obzor [Voroněžské zemstvo. Léta 1865—1889. Historicko-statistický přehled] (1891). Lenin ostře kritizoval Ščerbinovy metody zpracování statistických údajů, zkreslující skutečnost. — 238

ŠEVIČ — eser. Zúčastnil se sjezdu eserské strany v roce 1905. — 175

ŠIDLLOVSKIJ S. A. (nar. 1864) — okťabrista, statkář, újezdni maršálek šlechty. Byl poslancem II. státní dumy za Mogilevskou gubernii. — 362

ŠINGARJOV A. I. (1869—1918) — kadet, zemstevní činitel, publicista, povoláním lékař. Byl předsedou voroněžského guberniálního výboru Konstitučně demokratické strany a od roku 1907 členem jejího ústředního výboru. Za Voroněžskou gubernii byl poslancem II. a III. státní dumy, za Petrohrad poslancem IV. státní dumy; v du-

mě byl vůdcem frakce kadetů. Po únorové revoluci 1917 se stal ministrem zemědělství v první prozatímní vládě a ministrem financí v druhé prozatímní vládě. — 363, 366, 367, 370, 408, 455—456

ŠMIDT — viz Rumjancev P. P.

ŠULGIN V. V. (nar. 1878) — statkář, poslanec II., III. a IV. státní dumy za Volyňskou gubernii. Vystupoval jako monarchista a nacionalista. Redigoval list Kijevljanin, orgán ruských nacionalistů. V roce 1917 aktivně podporoval prozatímní vládu. Po Říjnové revoluci byl jedním ze zakladatelů bělogvardějské armády, pomáhal generálu Alexejevovi, Děnikinovi a Wrangelovi. Emigroval a v zahraničí pokračoval v boji proti sovětské vládě. Za druhé světové války žil v Jugoslávii. Po vstupu sovětských vojsk do Jugoslávie v roce 1944 byl převezen do Sovětského svazu a odsouzen; v roce 1956 byl propuštěn. V Otevřeném dopise ruským emigrantům (1960) vyzývá ke skončení boje proti sovětské moci. — 362

TANCOV A. Z. (nar. 1860) — statkář, okťabrista, člen II. a III. státní dumy za Smolenskou gubernii. Byl členem smolenského újezdního a guberniálního zemstva a redaktorem listu Smolenskaja gazeta. — 362

TATARINOV F. V. (nar. 1860) — statkář, kadet, poslanec I. a II. státní dumy za město Orel. Byl předsedou orelské újezdní zemstevní správy a členem guberniální zemstevní správy. V II. dumě pracoval v zemědělské komisi, v komisi pro místní správu a samosprávu, byl tajemníkem rozpočtové komise; účastnil se diskuse o agrární otázce a o dalších bodech jednání. Po Říjnové revoluci prováděl kontrarevoluční činnost v jižním Rusku. — 233, 367, 385, 386, 407

TENISON J. J. (Tynison) (nar. 1868) — estonský buržoazní státník a veřejný činitel. Stál v čele buržoazně klerikálního hnutí v Estonsku; koncem roku 1905 založil stranu progresistů, která hájila zájmy estonské buržoazie. Byl poslancem I. státní dumy za Livonskou gubernii, stal se členem frakce kadetů. V letech 1919—1920 a v roce 1928 byl ministerským předsedou Estonska a v letech 1930—1932 ministrem zahraničních věcí. Později se stal profesorem na tartuské univerzitě. — 396

TER-AVETIKJANC S. Ch. (1867—1938) — člen arménské buržoazně nacionalistické strany Dašnakuthjun, publicista, povoláním učitel. Byl poslancem II. státní dumy za Jelizavetpolskou gubernii. Po na-

stolení sovětské moci v Zakavkazsku ze strany Dašnakcuthjun vystoupil; působil jako učitel v gjandžinském [kirovabadském] okrese Ázerbájdžánu. — 398

TĚTĚREVENKOV V. N. (nar. 1877) — statkář, oktabrista, předseda měščovské újezdní správy zemstva, poslanec II. a III. státní dumy za Kalužskou gubernii. V dumách zastával krajně pravicové názory. — 238

THIERS Adolphe (1797—1877) — reakční francouzský buržoazní politik a historik, advokát. Politickou činnost zahájil koncem 20. let 19. století jako představitel liberálně buržoazní opozice; po červencové buržoazní revoluci 1830 vykonával řadu ministerských funkcí, stál v čele vlády. V roce 1834 krutě potlačil republikánská povstání v Lyonu a v Paříži. Za druhé republiky (1848—1851) byl jedním z vůdců kontrarevoluční monarchistické „strany pořádku“. Po pádu druhého císařství (4. září 1870) byl jedním z faktických vůdců reakční vlády, 17. února 1871 stanul v jejím čele. Na Thiersův rozkaz byl podniknut pokus odzbrojit pařížskou národní gardu. Tento pokus vyvolal 18. března 1871 povstání. Thiers patřil k hlavním osnovatelům občanské války a organizátorům potlačení Pařížské komuny. Jeho úlohu v dějinách Francie podrobně vylíčil K. Marx v práci *Občanská válka ve Francii* (K. Marx - B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 349—402). — 428

TICHVINSKIJ F. V. (nar. 1862) — kněz, člen Celoruského rolnického svazu, poslanec II. státní dumy za Vjateckou gubernii. Podílel se na vydávání listu *Trudovoj narod* (1907). V dumě vystupoval v diskusi k agrární otázce a jménem Rolnického svazu a Trudovické skupiny bojoval za zrušení trestu smrti. Stal se členem interpelační komise. Po rozpuštění dumy byl zbaven kněžské hodnosti. — 358, 372

TRASUN F. S. (nar. 1864) — římskokatolický kněz, kadet, poslanec I. státní dumy za Vitebskou gubernii. Zastával různé církevní funkce v Rize, Petrohradě, Polocku a Jurjevu, byl profesorem petrohradské teologické akademie. Vydával populární lotyšský kalendář, list *Auseklis*, zakládal lotyšské osvětové instituce. V dumě se přiklíněl k lotyšské skupině autonomistů. — 396

TREITSCHHE Heinrich Gotthard von (1834—1896) — německý historik, publicista, ideolog prušáctví, šovinismu a rasismu. V letech 1866 až 1889 redigoval reakční časopis *Preussische Jahrbücher*. V letech 1871—1888 byl poslancem Německého říšského sněmu, aktivně

podporoval Bismarckovu vnitřní i zahraniční politiku a v roce 1878 přijal s uspokojením zavedení výjimečného zákona proti socialistům. Od roku 1886 se stal oficiálním historiografem pruského státu. V roce 1895 byl zvolen členem berlínské Akademie věd. Jeho hlavní prací je pětisvazkové dílo *Deutsche Geschichte im 19. Jahrhundert* [Německé dějiny v 19. století]. Treitschke se významně podílel na utváření ideologie německého imperialismu. — 32

TREPOV D. F. (1855—1906) — vrchní policejní komisař Moskvy v letech 1896—1905. Byl to „jeden z nejnenáviděnějších přísluhovačů carismu v celém Rusku, který se proslavil v Moskvě svou ukrutností, surovostí a účastí na zubatovovských pokusech o svedení dělníků ze správné cesty“, charakterizoval jej Lenin (*Sebrané spisy* 9, Praha 1982, s. 237). 11. ledna 1905 byl jmenován generálním gubernátorem Petrohradu, později byl náměstkem ministra vnitra. V říjnu 1905 vydal „proslulý“ rozkaz „cvičných nábojů neuzívat a střelivem nešetřit“. Byl iniciátorem černosotňovských pogromů. — 138

TROCKIJ (vl. jm. Bronštejn) L. D. (1897—1940) — nepřítel leninismu. Na II. sjezdu SDDSR byl delegátem sibiřského svazu SDDSR, patřil k menšinovým jiskrovcům; po sjezdu aktivně bojoval proti bolševikům ve všech otázkách teorie a praxe socialistické revoluce. V letech reakce byl likvidátorem. V roce 1912 zorganizoval protistranický srpnový blok; za první světové války zaujímal centristickou pozici, bojoval proti Leninovu stanovisku v otázkách války, míru a revoluce. Po únorové revoluci 1917 se vrátil z emigrace, vstoupil do skupiny mezirajonovců a společně s nimi byl na VI. sjezdu SDDSR přijat do bolševické strany. Po Říjnové revoluci byl lidovým komisařem zahraničních věcí, lidovým komisařem vojenství a vojenského námořnictva, předsedou Revoluční vojenské rady republiky a členem politického byra ÚV. V roce 1918 se stavěl proti brestlitevskému míru; v letech 1920—1921 stál v diskusi o odborech v čele opozice. Od roku 1923 vedl frakční boj proti leninskému programu výstavby socialismu a proti generální linii strany; prohlašoval, že socialismus nemůže v SSSR zvítězit. V roce 1927 byl Trockij vyloučen ze strany, v roce 1929 byl za protisovětskou činnost vypovězen ze SSSR a v roce 1932 zbaven sovětského občanství. — 121

TUČKIN — viz Černov V. M.

TUGAN-BARANOVSKIJ M. I. (1865—1919) — buržoazní ekonom, v 90. letech významný představitel legálního marxismu, spolupracovník

časopisů *Novoje slovo* (1897), *Načalo* (1899) aj., kritik Marxova učení. Za první buržoazně demokratické revoluce v Rusku byl členem Konstitučně demokratické strany, v letech 1917—1918 aktivním činitelem kontrarevoluce na Ukrajině, ministrem financí ukrajinské Centrální rady. Nejdůležitější práce z 90. let: *Promyšlennyje krizisy v sovremennoj Anglii, ich pričiny i vlijanije na narodnoju žizň [Průmyslové krize v soudobé Anglii, jejich příčiny a vliv na život lidu]* (1894), *Russkaja fabrika v prošlom i nastojaščem [Ruská továrna v minulosti a přítomnosti]* (1898) aj. — 114

TULIN K. — viz Lenin V. I.

TURGENEV I. S. (1818—1883) — ruský spisovatel. Napsal řadu románů, povídek a divadelních her, v nichž vylíčil mentalitu ruské společnosti 30.—70. let minulého století. Vytvořil celou galérii „zbytečných lidí“, kteří si uvědomovali, že šlechtické zřízení je odsouzeno k zániku, avšak prakticky nebyli schopni podniknout nic, aby toto zřízení změnili. Jako první uvedl do literatury představitele nové generace — revolučního demokrata-raznočince. Protest proti nevolnictví se v Turgeněvově tvorbě mísil s umírněně liberálními požadavky. — 65, 66, 475

TYRKOVÁ A. V. (Vergežskij A.) (nar. 1869) — významná publicistka Konstitučně demokratické strany. V roce 1906 se stala členkou jejího ústředního výboru. Vedla Petrohradskou tiskovou kancelář, kterou tato strana subvencovala. Publikovala v *Reči* a jiných listech. Po Říjnové revoluci emigrovala a šířila protisovětskou propagandu. — 173

TYSZKIEWICZ W. (nar. 1865) — hrabě, polský veřejný činitel, velkostatkář, člen strany národních demokratů, hlavní nacionalistické strany polských statkářů a buržoazie. Od roku 1904 aktivně prosazoval autonomii Polska. Byl poslancem I. státní dumy za Varšavu. — 396

USPENSKIJ V. P. (nar. 1869) — eser, poslanec II. státní dumy za Rjazanskou gubernii, zemstevní lékař. Byl vedoucím zdravotnického oddělení při rjazaňské guberniální správě zemstva. V dumě byl zástupcem tajemníka a členem interpelační komise. — 366, 390, 391

VANDERVELDE Emile (1866—1938) — vůdce Belgické dělnické strany, předseda mezinárodního socialistického byra II. internacionály, revizionista a oportunist. Za první světové války byl sociálšovinis-

tou, vstoupil do buržoazní vlády, ve které vedl různá ministerstva. Po únorové revoluci 1917 přijel do Ruska, kde agitoval pro pokračování v imperialistické válce. Odmítal Říjnovou revoluci a aktivně podporoval ozbrojenou intervenci proti Sovětskému Rusku. Vynaložil velké úsilí, aby byla obnovena II. internacionála. V letech 1925—1927 byl ministrem zahraničních věcí. Vystupoval proti vytvoření jednotné protifašistické fronty komunistů a socialistů. — 109, 450

VAN KOL HEINRICH (1851—1925) — jeden ze zakladatelů a vůdců Holandské sociálně demokratické strany (1894). Již za několik let po jejím založení se dostává na cestu reformismu a oportunistu. Na amsterdamském (1904) a stuttgartském (1907) kongresu II. internacionály hájil oportunistickou rezoluci ke koloniální otázce, ospravedlňující porobení národů koloniálních zemí pod záminkou takzvané civilizační mise imperialismu. K Říjnové revoluci a k sovětskému státu se stavěl nepřátelsky. V. I. Lenin ve svých dílech ostře kritizoval imperialistickou podstatu Van Kolových pozic. — 88, 89, 92, 199, 200

VASJUTIN F. K. (nar. 1877) — rolník, poslanec II. státní dumy za Charkovskou gubernii, trudovik. V dumě byl členem zemědělské komise a komise pro pomoc nezaměstnaným. Požadoval nucené vyvlastnění statkářské půdy bez výkupních poplatků. — 388—389

VERGEŽSKIJ A. — viz Tyrkovová A. V.

VETČININ V. G. (nar. 1801) — statkář, od roku 1904 jelecký maršálek šlechty, poslanec II., III. a IV. státní dumy za Orelskou gubernii. — 361, 363

VICHLJAJEV P. A. (1869—1928) — statistik a agronom, liberální narodnik, vedoucí hospodářského oddělení tverské zemstevní správy a v letech 1907—1917 vedoucí statistického oddělení moskevské zemstevní správy. Autor statistických prací o rolnickém hospodářství v carském Rusku, v nichž popíral třídní diferenciaci rolnictva a vychvaloval vesnickou občinu. V prozatímní vládě byl náměstkem ministra zemědělství. Za sovětské moci pracoval v Ústřední statistické správě a přednášel na moskevských vysokých školách. — 176, 259

VILÉM II. (HOHENZOLLERN) (1859—1941) — německý císař a pruský král (1888—1918). — 156

VITKOVSKIJ — viz Harden M.

VITTE S. J. (1849—1915) — ruský státník, představitel imperialistických zájmů vojenských a statkářských kruhů carského Ruska, přesvědčený zastánce samoděržaví. Snažil se zachovat monarchii malými ústupky a sliby liberální buržoazii a krutými represemi vůči lidu. Byl jedním z těch, kdo potlačili revoluci v letech 1905—1907. Jako ministr dopravy (únor—srpen 1892), ministr financí (1892—1903) a předseda vlády (říjen 1905—duben 1906) prosazoval v oblasti finanční a celní politiky, výstavby železnic a továrního zákonodárství zájmy velkoburžoazie. Všestranně podporoval zahraniční investice a tím vším přispěl nejen k rozvoji kapitalismu v Rusku, ale i k větší závislosti Ruska na imperialistických státech. Lenin jej charakterizoval jako „ministra makléře“ a „burzovního agenta“. — 31, 41, 44, 63, 128, 138, 139, 364, 455, 487

VOINOV — viz Lunačarskij A. V.

VOLLMAR Georg Heinrich (1850—1922) — jeden z vůdců oportunistického křídla německé sociální demokracie, novinář. K sociální demokracii se přiklonil v polovině 70. let, v letech 1879—1880 redigoval ilegální orgán strany Der Sozialdemokrat, vycházející v Curychu. Několikrát byl zvolen poslancem Říšského sněmu (1881—1887 a 1890—1918) a Bavorského zemského sněmu (1893—1918). Po zrušení výjimečného zákona proti socialistům pronesl roku 1891 v Mnichově dva projevy, v nichž navrhl, aby strana omezila svou činnost na boj za reformy, a vyzýval k uzavření dohody s vládou. Spolu s Bernsteinem patřil k ideologům reformismu a revizionismu. Odmítal tezi o zostřování třídního boje, vychvaloval přednosti státního socialismu, vyzýval sociální demokraty, aby se spojili s liberály. Při vypracovávání agrárního programu strany hájil zájmy drobných pozemkových vlastníků. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. V posledních letech svého života zanechal aktivní politické činnosti. — 93, 100, 105, 106, 109, 443

VOLK-KARAČEVSKIJ V. V. (1873—1920) — člen maloburžoazní strany lidových socialistů, poslanec II. státní dumy za Černigovskou gubernii. V dumě byl členem různých komisí. Vedl frakci lidových socialistů. V letech 1914—1917 byl tajemníkem Celoruského svazu měst. — 270, 366, 379, 380

VOLKOV T. O. (nar. 1879) — poslanec I. státní dumy za Smolenskou gubernii, kadet, původem rolník. Působil jako venkovský učitel. V dumě byl členem zemědělské komise. — 257

VORONCOV V. P. (V. V.) (1847—1918) — ekonom a publicista, jeden z ideologů liberálního národnictví 80. a 90. let, autor knih *Sudby kapitalizma v Rossii* [Osud kapitalismu v Rusku] (1882), *Naši napravlenija* [Naše směry] (1893), *Očerki teoretičeskoj ekonomii* [Nástin teoretické ekonomie] (1895) aj. Tvrdil, že v Rusku nejsou podmínky pro rozvoj kapitalismu, hájil zbožní malovýrobu a idealizoval rolnickou občinu. Prosazoval politiku smíru s carskou vládou a byl odpůrcem marxismu. Voroncovy názory ostře kritizoval v mnoha pracích V. I. Lenin. — 339, 379

V. V. — viz Voroncov V. P.

WEBB Sidney (1859—1947) a WEBBOVÁ Beatrice (1858—1943) — angličtí veřejní činitelé. Autoři mnoha prací o historii a teorii anglického dělnického hnutí. Jejich kniha *Industrial Democracy* (Londýn 1897) vyšla v Rusku pod názvem *Teorija i praktika anglijskogo tred-junionizma* [Teorie a praxe anglického třeadeunionismu] v letech 1900—1901. Manželé Webbovi ve svých pracích rozvíjeli myšlenku reformistického řešení dělnické otázky v rámci buržoazního zřízení. Sidney Webb (později lord Passfield) byl spoluzakladatelem Fabiánské společnosti, členem parlamentu v letech 1922—1929, ministrem obchodu v roce 1924 a ministrem pro dominia a kolonie v roce 1929. V roce 1932 navštívili Webbovi SSSR, s jehož zřízením sympatizovali. — 47

X — viz Maslov P. P.

ZETKINOVÁ Clara (1857—1933) — význačná funkcionářka německého a mezinárodního dělnického hnutí, spoluzakladatelka Komunistické strany Německa, talentovaná spisovatelka a zanícená řečnice. V revolučním hnutí pracovala od konce 70. let, v roce 1881 vstoupila do tehdejší ilegální Sociálně demokratické strany Německa. V roce 1882 emigrovala do Švýcarska a usadila se v Curychu. Aktivně spolupracovala s ilegálním orgánem Sociálně demokratické strany Německa *Der Sozialdemokrat* a pomáhala při jeho rozšiřování v Německu. Stála na levém křídle německé sociální demokracie a spolu s R. Luxemburgovou, F. Mehringem a K. Liebknechtem bojovala proti Bernsteinovi a dalším oportunistům. V roce 1907 se zúčastnila stuttgartského kongresu II. internacionály. Za první světové války patřila k revolučně smýšlejícím internacionalistům a vystupovala proti sociálšovinismu. Aktivně se podílela na přípravě bernské mezinárodní socialistické konference žen v březnu 1915. V roce 1916 vstoupila do skupiny Internacionála, později nazvané Sparta-

kův svaz. Roku 1919 se stala členkou Komunistické strany Německa a byla zvolena do jejího ústředního výboru. Na III. kongresu Komunistické internacionály byla zvolena do exekutivy Kominterny, řídila mezinárodní sekretariát žen. V roce 1925 se stala předsedkyní Mezinárodní rudé pomoci. — 91, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 108, 109, 110, 198

ZIETZOVÁ Luise (1865—1922) — funkcionářka Sociálně demokratické strany Německa, povoláním učitelka. Do strany vstoupila v roce 1892; v roce 1898 byla zvolena do ústředního výboru, v roce 1908 se stala členkou jejího představenstva. Na stuttgartském kongresu II. internacionály podporovala požadavek zavedení všeobecného volebního práva pro ženy. Před první světovou válkou zaujímalá spolu s Clarou Zetkinovou levicová stanoviska. Za první světové války ze strany vystoupila a přiklonila se k Nezávislé sociálně demokratické straně Německa vedené centristy. — 104

ZIMIN D. L. (nar. 1867) — eser, původem rolník. Byl učitelem v Kazaňské gubernii, později ředitelem školy v Simbirsku. Za Simbirskou gubernii byl poslancem II. státní dumy; stal se členem její rozpočtové komise. Jménem frakce socialistů-revolucionářů vystupoval v dumě v diskusi k agrární otázce. V roce 1917 byl zvolen členem ústředního výboru strany socialistů-revolucionářů. V roce 1919 mu byly svěřeny záležitosti bělogvardějské armády. — 370

ZOLOTOVARJOV A. M. (1853—1912) — profesor Nikolajevské akademie generálního štábu, ředitel Ústředního statistického výboru, generál. Sestavil statistiku držby půdy v padesáti guberniích evropského Ruska za rok 1905. Byl odpůrcem nuceného vyvlastnění statkářské půdy. — 221, 222

ZUBČENKO G. L. (nar. 1859) — rolník, volostní staršina, stoupenec Konstitučně demokratické strany; byl poslancem I. státní dumy za Kyjevskou gubernii. Podepsal tzv. návrh třiatřiceti, který trudovici předložili k posouzení I. dumě. — 257

ŽILKIN I. V. (1874—1958) — novinář, jeden z vůdců trudoviků. Byl redaktorem listu Uralec a tajemníkem časopisu Nédělja, přispíval do listu S.-Petěrburgskije vědomosti a později do listů levicových kadetů Naša žizň a Tovarišč. V roce 1906 byl zvolen za rolníky Saratovské gubernie do I. státní dumy. Později zanechal aktivní politické činnosti a přispíval do buržoazních publikací. Po Říjnové revoluci pracoval v různých sovětských institucích. Od roku 1925 se věnoval žurnalistice. — 84, 169—170, 368

ŽORDANIJA N. N. (1870—1953) — sociální demokrat menševik. Politickou činnost zahájil v 90. letech, byl členem první marxistické skupiny v Gruzii, stál v čele jejího oportunistického křídla. II. sjezdu SDDSR se účastnil s poradním hlasem, sympatizoval s menšinovými jiskrovcí. Po sjezdu vedl kavkazské menševiky. V roce 1905 řídil menševický list Social-demokrat (v gruzínštině), vystupoval proti bolševické taktice v buržoazně demokratické revoluci. V roce 1906 byl členem I. státní dumy. Účastnil se jednání IV. sjezdu SDDSR; na V. sjezdu byl za menševiky zvolen členem ústředního výboru SDDSR. V letech reakce se sice oficiálně k likvidátorům nepřihlásil, ve skutečnosti je však podporoval. V roce 1914 přispíval do časopisu Borba, v jehož čele stál Trockij; za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. Po únorové revoluci 1917 byl předsedou tiflíského [Tbilisi] sovětu dělnických zástupců, v letech 1918—1921 stál v čele kontrarevoluční menševické vlády v Gruzii; od roku 1921 žil v emigraci. — 249, 250, 256, 347, 348

ŽIVOTOPISNÁ DATA

(Červen 1907—březen 1908)

1907

- V červnu 1907 až v březnu 1908* Od června do prosince 1907 žije Lenin ve Finsku; od ledna do března 1908 ve Švýcarsku.
- V červnu až říjnu* Lenin se každý týden schází a radí s bolševiky, členy ÚV SDDSR, před zasedáními ÚV konanými v Teriokách.
2. (15.) června Lenin se radí s bolševickými poslanci II. státní dумы, kteří k němu přijeli z Kuokkaly těsně před rozpuštěním dумы.
18. června
(1. července) Zvláštní oddělení petrohradské guberniální četnické správy požádalo náčelníka petrohradské tajné policie o všechna dostupná data o V. I. Uljanovovi (Leninovi) a dala pokyn „zahájit kroky, aby jej Finsko vydalo“.
- Po 18. červnu
(1. červenci) Z konspirativních a zdravotních důvodů odjíždí Lenin z Kuokkaly na chatu N. M. Knipovičové.
- Po 22. červnu
(5. červenci) Lenin píše článek Památce hraběte Gejdenu (Čemu učí lid naši „demokraté“ neorganizovaní v žádné straně?). Článek vyšel počátkem září v bolševickém sborníku Hlas života.
25. června
(8. července) Ústřední výbor SDDSR zvolil Lenina za zástupce strany do mezinárodního socialistického byra.
26. června
(9. července) Lenin dokončil článek Proti bojkotu (Z poznámek sociálně demokratického publicisty). Článek byl otištěn koncem července 1907 v brožuře O bojkotu III. dумы.

*Před 8. (21.)
červencem* Lenin píše Teze referátu o vztahu sociálně demokratické dělnické strany k III. dumě, předneseného na petrohradské městské konferenci 8. července.

*8. a 14. (21.
a 27.) července* Lenin se účastní petrohradské městské konference SDDSR, která se konala v Teriokách; přednáší referát o vztahu sociální demokracie k III. dumě. Konference schválila Leninovu rezoluci proti bojkotu III. dumy. (Teze Leninova referátu byly vydány jako leták.)

*16. (29.) čer-
vence* Z rozhodnutí ÚV SDDSR byl Lenin zvolen členem delegace SDDSR na VII. mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu.

*21.—23. července
(3.—5. srpna)* Na III. konferenci SDDSR (II. celoruské) v Kotce (Finsko) Lenin referuje o účasti ve volbách do III. státní dumy a o celoruském odborovém sjezdu. Konference schválila Leninovu rezoluci proti bojkotu voleb do III. státní dumy. Leninův návrh rezoluce o celoruském odborovém sjezdu byl předán jako materiál ÚV SDDSR.

V červenci Lenin pokračuje v přípravě druhého vydání knihy *Vývoj kapitalismu v Rusku*. Doplňuje knihu novými údaji o hospodářské situaci Ruska, analyzuje výsledky sčítání lidu z roku 1897 a píše předmluvu k druhému vydání.

1. (14.) srpna Lenin píše A. M. Gorkému, že jej ÚV SDDSR zvolil za delegáta s poradním hlasem na VII. mezinárodní socialistický kongres, a naléhavě zve Gorkého, aby přijel do Stuttgartu.

3. (16.) srpna Lenin se účastní zasedání mezinárodního socialistického byra, na kterém se projednává otázka ustavení komise pro vypracování rezolucí k jednotlivým bodům programu kongresu a účasti řady organizací včetně socialistů-sionistů na kongresu.

*4. (17.) srpna
před 11. hod.* Lenin se účastní zasedání sociálně demokratické sekce ruské delegace, na němž se projednávají jednotlivé body programu kongresu.

4. (17.) srpna Při projednávání otázky o rozdělení hlasů mezi sociálně demokratickou a eserskou sekci na poradě ruské delegace vystupuje Lenin proti tomu, aby eserši dostali stejný počet hlasů jako sociální demokraté; navrhuje pro sociální demokraty 11 hlasů, pro esery 6 a pro zástupce odborů 3.
- 5.—11. (18. až 24.) srpna Na stuttgartském kongresu je Lenin zvolen do předsednictva a do komise pro přípravu rezoluce o militarismu a mezinárodních konfliktech.
5. (18.) srpna v 9 až 10 hod. Na zasedání mezinárodního socialistického byra vystupuje Lenin proti přidělení poloviny hlasů ruské delegace eserům. MSB rozhoduje přidělit sociálním demokratům 10 hlasů, eserům 7 a zástupcům odborů 3.
5. (18.) srpna v 11 hod. Lenin se jako člen předsednictva kongresu účastní slavnostního zahájení kongresu v Liederhalle.
5. (18.) srpna v 16 hodin Lenin se účastní lidové slavnosti a internacionálního mítinku v Kannstadtu, uspořádaných organizačním výborem na počest účastníků kongresu.
5. (18.) srpna v 18 až 19 hod. Lenin zasedá v bolševické podsekci kongresu.
5. (18.) srpna ve 20 hod. Lenin se účastní slavnostního koncertu na počest delegátů kongresu.
- Mezi 5. a 7. (18. a 20.) srpnem Lenin se účastní porady ruské delegace o tom, zda má být schválena jako základ Bebelova rezoluce o militarismu a mezinárodních konfliktech s pozměňovacími návrhy V. I. Lenina a R. Luxemburgové. Ruská delegace se k těmto pozměňovacím návrhům připojuje.
- 5.—11. (18. až 24.) srpna Lenin se osobně seznamuje s C. Zetkinovou; vysoce hodnotí její projev na kongresu O volebních právech žen.
- Mezi 5. a 11. (18. a 24.) srpnem Lenin opravuje návrh rezoluce rumunské delegace na protest proti pronásledování revolucionářů v Rumunsku; rezoluce byla schválena stuttgartským kongresem;

společně s A. Bebelem, P. Singerem, R. Luxemburgovou, J. Jaurèssem a dalšími podepisuje jménem kongresu zdravici známému činiteli amerického dělnického hnutí Wiliamu Haywoodovi, kterého americká vláda uvěznila na základě policií podvrženého lživého obvinění.

6. (19.) srpna Lenin se účastní porady ruské delegace, která schvaluje mandáty účastníků kongresu.
6. (19.) srpna v 21 hod. Lenin se jako redaktor bolševického listu Proletarij účastní porady redaktorů a vydavatelů (administrateurs) socialistických novin; sestavuje seznamy socialistických listů v Anglii a ve Francii zastoupených na poradě (nebo navržených poradou k výměně informací).
6. a 7. (19. a 20.) srpna Lenin svolává a řídí poradou bolševiků s představiteli německé levice a polských sociálních demokratů.
- 6.—10. (19. až 23.) srpna Lenin se účastní zasedání komise pro vypracování rezoluce o militarismu a mezinárodních konfliktech.
- 6.—11. (19. až 24.) srpna v 9 až 10 hod. Lenin se denně účastní zasedání MSB.
- 7.—11. (20. až 24.) srpna Lenin se jako člen byra (předsednictva) kongresu účastní plenárních zasedání kongresu.
8. (21.) srpna Lenin se účastní soudružské besedy účastníků kongresu v Schützenhausu v Karlsvorstadtu.
9. a 10. (22. a 23.) srpna Lenin a Luxemburgová dlouho projednávají s Bebelem konečnou redakci změn v Bebelově návrhu rezoluce o militarismu a mezinárodních konfliktech.
11. (24.) srpna Lenin se účastní závěrečného zasedání kongresu, které na návrh delegátů z Anglie, Belgie, Francie, Holandska, Itálie, Rakouska a USA schvaluje zdravici ruským bojovníkům za svobodu. Delegáti kongresu odstoupili stůl ruské delegace a uspořádali jí ovace.

- Po 11. (24.) srpnu* Lenin se vrací ze Stuttgartu do Kuokkaly.
- V polovině srpna* Lenin dostává návrh vydavatelství Zerno na vydání jeho spisů ve třech dílech pod názvem *Za 12 let*, prohlíží návrh prospektu a dělá v něm poznámky; rediguje bolševický sborník *Hlas života* a píše poznámky k rezoluci o militarismu a mezinárodních konfliktech.
- 22. srpna (4. září)* Lenin píše pro sborník *Hlas života* článek *Poznámky publicisty*, věnovaný bolševické taktice vůči III. dumě.
- Po 27. srpnu (9. září)* Lenin obdržel od M. S. Kedrova obsah bolševického sborníku *Kalendář pro každého na rok 1908*, seznam spolupracovníků a návrh, aby pro sborník napsal článek o mezinárodním socialistickém kongresu ve Stuttgartu.
- Mezi 31. srpnem a 7. zářím (13. a 20. zářím)* V Petrohradě vychází sborník *Hlas života* za Leniny redakce a s jeho článkem *Památce hraběte Gejdenu (Čemu učí lid naši „demokraté“ neorganizovaní v žádné straně?)* a *Poznámky publicisty*.
- V srpnu* Ústřední výbor SDDSR zvolil Lenina šéfredaktorem ústředního orgánu strany listu *Social-demokrat*.
- V srpnu až září* Lenin píše dva články pod názvem *Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu*; jeden byl určen pro bolševický sborník *Kalendář pro každého na rok 1908*, druhý pro list *Proletarij*, který měl po téměř půlroční přestávce znovu začít vycházet v říjnu 1907.
- V srpnu až říjnu* Lenin rediguje ruský překlad projevů Rakouské sociálně demokratické a Italské socialistické strany na mezinárodním socialistickém kongresu ve Stuttgartu.
- V srpnu až prosinci* Lenin připravuje do tisku třídílné vydání svých spisů s názvem *Za 12 let*.
- Začátkem září* Lenin mluví o mezinárodním socialistickém kongresu ve Stuttgartu na petrohradské městské konferenci SDDSR, která se konala ve finských Teriokách.

7. (20.) září Ústřední výbor SDDSR zvolil Lenina do redakční rady listu Social-demokrat a do organizační komise redakce; funkce šéfredaktora ústředního orgánu byla na tomto zasedání zrušena.

V druhé polovině září až v první polovině října Lenin píše článek Jak „socialisté-revolucionáři“ píší dějiny.

22. září (5. října) Lenin píše dopis tajemníkovi MSB C. Huysmansovi o soudu nad sociálně demokratickou frakcí v II. státní dumě.

V září Lenin píše předmluvu k prvnímu dílu svých spisů Za 12 let. V Petrohradě vychází bolševický sborník Výsledky londýnského sjezdu SDDSR s Leninovým článkem Vztah k buržoazním stranám.

Nejpozději 6. (19.) října Lenin píše G. A. Alexinskému, aby mu zaslal do zahraničí úplně vydání Jiskry a některá čísla listu Vperjod (1905) a Proletarij (1905), které potřebuje pro přípravu třetího dílu spisů Za 12 let.

8. (21.) října V bolševickém listu Vperjod vyšel Leninův článek Antimilitaristická propaganda a svazy socialistické dělnické mládeže.

Mezi 19. a 26. říjnem (1. a 8. listopadem) V Petrohradě vychází za Leninovy redakce sborník Blýskání na časy. Byl do něj zařazen článek C. Zetkinové Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu s Leninovými poznámkami.

V Petrohradě vychází Kalendář pro každého na rok 1908 s Leninovým článkem Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu.

20. října (7. listopadu) V 1. čísle Proletarije vyšly Leninovy články Revoluce a kontrarevoluce a Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu.

Mezi 20. a 29. říjnem (2. a 11. listopadem) Lenin sděluje A. V. Lunačarskému svůj názor na jeho brožuru o vztahu strany k odborům.

- 27. října**
(9. listopadu) Na konferenci petrohradské organizace SDDSR, která se konala v Teriokách, Lenin referuje o III. státní dumě a o spolupráci sociálních demokratů s buržoazním tiskem. Konference schválila Leninovu rezoluci o III. státní dumě.
- 29. října**
(11. listopadu) V 18. čísle Proletarije byl otištěn Leninův článek Třetí дума a redakční poznámka O Plechanovově článku.
- Před 5. (18.)**
listopadem Lenin se účastní předporady bolševiků — účastníků IV. konference SDDSR (III. celoruské).
- 5. (18.) listo-**
padu V 19. čísle Proletarije byly otištěny Leninovy články Příprava „odporných orgí“, A kdo jsou soudci? a Rezoluce o III. státní dumě, schválená petrohradskou organizací SDDSR.
- 5.—12. (18. až**
25.) listopadu Lenin se účastní IV. konference SDDSR (III. celoruské) v Helsingforsu [Helsinky]; referuje o taktice sociálně demokratické frakce v III. státní dumě. Konference schválila Leninovu rezoluci k tomuto bodu.
- Mezi 16. a 23.**
listopadem (29.
listopadem a
6. prosincem) V Petrohradě vychází 1. díl spisů V. I. Lenina (Vl. Iljina) Za 12 let. Vyšly v něm hlavní Leninovy články a brožury napsané v letech 1895—1905.
- Koncem listopadu** Lenin se účastní porady bolševického ústředí, která rozhodla přenést vydávání Proletarije do zahraničí.
- V listopadu** V 18. čísle bolševického listu Vperjod vyšel Leninův článek Třetí státní дума a sociální demokracie. Lenin píše předmluvu k brožuře A. V. Lunačarského (Voinova) o vztahu strany k odborům; policie zabavila 1. díl spisů V. I. Lenina Za 12 let. Bylo zahájeno soudní stíhání Lenina. Lenin se skrývá před policií a stěhuje se z Kuokkaly do Oglbü (blízko Helsingforsu).
- Na podzim** Lenin píše X.—XII. kapitulu práce Agrární otázka a „kritikové Marxe“.

- V listopadu až prosinci* Lenin pracuje na knize Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907.
- Nejpozději 13. (26.) prosince* Lenin odjíždí z Oglbū přes Helsingfors a Abo za hranice. V Helsingforsu uspořádal poradu s bolševiky, kteří sem přijeli z Petrohradu. Po cestě z Helsingforsu do Abo musel Lenin vyskočit z jedoucího vlaku a část cesty jít pěšky, aby se vyhnul zatčení tajnou policií, která ho pronásledovala. Od Abo k ostrovu Dragffjord, kde měl nastoupit na loď, jel nejdříve koňským potahem a dále šel pěšky po nebezpečně tenkém ledu Finského zálivu.
- Nejpozději 14. (27.) prosince* Lenin přijíždí do Stockholmu, kde čeká několik dní na příjezd N. K. Krupské z Finska.
- 15. (28.) prosince* Lenin píše jednomu z vedoucích funkcionářů švédské sociálně demokratické strany o tom, že švédský sociální demokrat Börjesson je ochoten zasílat část Leninovy korespondence do Ruska a korespondenci pro bolševické ústředí z Ruska do Ženevy, a žádá ho, aby mu doporučil ještě jednoho sociálního demokrata, který by byl ochoten dát k tomuto účelu svou adresu. Sděljuje, že odjíždí „příští úterý“ (21. prosince podle starého kalendáře) do Berlína.
- 22. prosince (4. ledna 1908)* Petrohradský soudní dvůr nařizuje, aby byla zničena Leninova kniha Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci.
- 22.—25. prosince (4.—7. ledna 1908)* Lenin a Krupská se na cestě do Ženevy zastavují v Berlíně, kde se setkali se sociálními demokraty I. P. Ladyžnikovem, P. V. Avramovem (Abramovem) aj. Večer 22. prosince tráví u R. Luxemburgové.
- 25. prosince (7. ledna 1908)* Lenin a Krupská přijíždějí do Ženevy. Začíná období druhé Leninovy emigrace.
- 27. prosince (9. ledna 1908)* Lenin píše A. M. Gorkému, že dojel do Ženevy a že vydávání Proletarije bylo přeneseno do zahraničí; ptá se, zda dostal Gorkij první díl spisů Za 12 let; sděljuje mu, že chce v létě nebo na podzim přijet na Capri.

31. prosince Lenin píše A. V. Lunačarskému, že přijel do Ženevy
(*13. ledna 1908*) a že se Proletarij bude vydávat v zahraničí; ptá se ho,
zda je ochoten spolupracovat s listem Proletarij.

V prosinci 1907 až v lednu 1908 Lenin mluví na schůzi polských sociálních demokratů
(v ženevském klubu emigrantů); hovoří o kontrarevolu-
luční úloze nacionalistické buržoazie, která se přizpů-
sobuje režimu utlačovatelů, a srovnává její jednání
s internacionálním stanoviskem proletariátu. Projev
končí slovy: „Ať žije proletářské, dělnickorolnické
Polsko!“

Koncem roku Lenin mluví na shromáždění ruských emigrantů
v Ženevě.

1908

V lednu až únoru Lenin připravuje vydávání listu Proletarij v Ženevě.

Počátkem ledna Lenin sděluje G. A. Alexinskému, že napsal obsažnou
práci o agrárním programu; aby mohl dokončit zmí-
něnou práci, žádá ho o vyhledání a zaslání eserského
agrárního návrhu sto pěti, který předložil v dumě po-
slanec Mušenko. Lenin se sešel se soudruhem z petro-
hradského Svazu boje za osvobození dělnické třídy
V. V. Starkovem, s nímž byl v sibiřském vyhnanství.
Schází se s V. V. Adoratským a žádá ho, aby napsal
vzpomínky na revoluci v roce 1905, na říjnové boje,
bojové družiny a organizování povstání.

1. (14.) ledna V dopise M. I. Uljanovové do Petrohradu žádá Lenin
o zasílání všech odborových časopisů vydávaných
v Rusku a o urychlené zaslání všech jeho dokumentů
a dokumentů N. K. Krupské, nutných k získání práva
na pobyt.

2. (15.) ledna Lenin posílá dopis A. M. Gorkému a M. F. Andreje-
vové a žádá ji, aby pomohla zorganizovat zasílání
listu Proletarij přes Itálii do Ruska.

Mezi 11. a 18. (24. a 31.) lednem V Petrohradě vychází 1. část II. dílu spisů V. I. Leni-
na (Vl. Iljina) Za 12 let pod názvem Agrární otázka,
část 1.

Do tohoto dílu byla zařazena X. a XI. kapitola knihy *Agrární otázka a „kritikové Marxe“*.

Před 16. (29.) lednem Lenin píše do Londýna Harrymu Quelchovi, aby mu opatřil nějakou literaturu.

16. (29.) ledna Lenin poslal dopis F. A. Rothsteinovi; sděluje mu, že strana v současných podmínkách nemůže zaplatit svůj dluh, a žádá jej, aby přiměl Angličana D. Felse, který zapůjčil SDDSR peníze v době konání V. (londýnského) sjezdu, aby zaplacení dluhu ještě nevymáhal. Lenin se ptá tajemníka MSB C. Huysmanse, zda MSB dostalo zprávu ÚV SDDSR pro III. díl zpráv VII. (stuttgartského) kongresu II. internacionály. Zároveň píše Huysmansovi, že má v úmyslu požádat ruské organizace SDDSR o informaci o estonské organizaci v Revelu a o sociálních demokratech M. Jurissonovi a Ž. G. Seppinovi.

Po 16. (29.) lednu Lenin se dotazuje ÚV SDDSR v Rusku a revelského výboru na organizaci estonských sociálních demokratů, protože byl o tyto informace požádán prostřednictvím tajemníka mezinárodního socialistického byru C. Huysmanse.

20. ledna (2. února) Lenin sděluje v dopise A. M. Gorkému, že 21. číslo Proletarije je připraveno k vydání, a žádá jej, aby mu pro toto číslo zaslal nějaké články nebo úryvky ze svých nových literárních děl; ptá se tajemníka MSB C. Huysmanse, jakou částku má SDDSR zaplatit MSB jako příspěvek za rok 1908.

23. ledna (5. února) V listu Berner Tagwacht je otištěno Leninovo prohlášení, že jako představitel SDDSR v mezinárodním socialistickém byru dosvědčuje, že v Ženevě zatčený N. A. Semaško se zúčastnil stuttgartského kongresu jako člen SDDSR a novinář za stranický tisk a že se tedy nepodílel a nemohl podílet na tífiské expropriaci. Lenin posílá do Ruska M. I. Uljanovové rukopis své práce *Agrární program sociální demokracie v prvním ruské revoluci 1905–1907 pro 2. část II. dílu spisů Za 12 let*.

25. ledna
(7. února) Lenin píše A. M. Gorkému o programu vydávání stranického tisku, vyslovuje se pro „pravidelně vycházející politický orgán“ a navrhuje mu spolupráci v literárněkritické rubrice listu, aby „literární kritika byla těsněji spojena se stranickou prací a vedením strany“.
26. ledna
(8. února) Lenin vyplňuje dotazník, aby se mohl stát řádným členem ženevského čtenářského spolku.
31. ledna
(13. února) Lenin v dopise A. V. Lunačarskému schvaluje jeho návrh na zřízení beletristické rubriky v listu Proletarij, kterou by vedl A. M. Gorkij. Žádá Lunačarského, aby to zařídil.
V dopise A. M. Gorkému uvádí námítky proti jeho filozofickým názorům a obhajuje Marxův a Engelsův materialismus.
- Počátkem února Bylo oznámeno, že Proletarij se bude vydávat v Ženevě, oznamovaly se termíny vydávání, seznam spolupracovníků a podmínky subskripce.
4. (17.) února Lenin žádá v dopise M. I. Uljanovou o zaslání některých knih; zajímá se, zda dostala jeho dopisy a rukopis Agrárního programu sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907.
11. (24.) února Lenin se účastní porady redakce listu Proletarij, na níž se projednávala krátká zpráva uveřejněná v Die Neue Zeit o filozofických sporech v SDDSR. Na poradě bylo jednohlasně schváleno Leninovo prohlášení redakce Proletarije.
- Před 12. (25.)
únorem Lenin prosí příbuzné, aby mu vyhledali a poslali rukopis jeho filozofické práce kritizující Bogdanovovu knihu Empiriomonismus. Chtěl ji vydat pod názvem Poznámky řadového marxisty o filozofii.
12. (25.) února Lenin píše A. M. Gorkému, že je třeba nesmiřitelně bojovat proti machismu a ruským machistům (Bogdanovovi aj.); vykládá mu, jak vznikaly rozpory mezi bolševiky v otázkách filozofie, jak se vyhrotily, když machisté vydali knihu Studie z filozofie marxismu, a vysvětluje, proč nebude Gorkého článek Rozklad osobnosti uveřejněn v Proletariji.

13. (26.) února V Ženevě vychází 21. číslo Proletarije s Leninovým článkem Politické noticky a Prohlášení redakce listu Proletarij o filozofických sporech v SDDSR.
- Mezi 15. a 20. únorem (28. únorem a 4. březnem) V Petrohradě vychází bolševický sborník Současný život s XII. kapitolou Leninovy knihy Agrární otázka a „kritikové Marxe“ pod názvem „Ideální země“ z hlediska odpůrců marxismu v agrární otázce.
- V druhé polovině února V Rusku vychází ilegálně 1. číslo ústředního orgánu SDDSR Social-demokrat s Leninovým článkem K rozpravám o rozšíření rozpočtových práv dumy.
17. února (1. března) Lenin se dotazuje tajemníka MSB C. Huysmanse, kdy se bude konat zasedání MSB, a píše, že to potřebuje vědět předem, protože se chystá do Itálie.
19. února (3. března) V 22. čísle Proletarije vyšly Leninovy články Nová agrární politika, Neutralita odborů a Co se přihodilo portugalskému králi.
- Mezi 27. únorem a 6. březnem (11. a 19. březnem) V Petrohradě vychází druhé, doplněné vydání Leninovy práce Vývoj kapitalismu v Rusku.
- V únoru Lenin začíná psát Materialismus a empiriokriticismus.
3. nebo 4. (16. nebo 17.) března Lenin píše pro polský sociálně demokratický orgán Przegląd Socjaldemokratyczny článek K hodnocení ruské revoluce.
5. (18.) března Lenin se v dopise představiteli polské sociální demokracie v ÚV SDDSR L. Tyszkovi ptá, zda by mohl být v Proletariji uveřejněn článek K hodnocení ruské revoluce, který zaslal časopisu Przegląd Socjaldemokratyczny;
Lenin mluví jménem SDDSR o významu Pařížské komuny na mezinárodním mítinku v Ženevě, pořádaném u příležitosti tří výročí — 25 let od smrti K. Marxe, 60. výročí revoluce z roku 1848 a 60. výročí zahájení Pařížské komuny. (Na mítinku bylo 2000 lidí.)

10. (23.)
března

V 2. čísle časopisu *Zagraničnaja gazeta* vyšel Leninův článek *Poučení z Komuny*.

12. (25.)
března

V 25. čísle *Proletarije* vyšly Leninovy články *Vlastenecké proslovy na objednávku policie*, *Jak liberálové klamou lid* a *Jak mezinárodní liberalismus hodnotí Marxe*.

OBSAH

Předmluva 7-23

1907

PROTI BOJKOTU (*Ž poznámek sociálně demokratického publicisty*) 25-59

- I 28
- II 34
- III 36
- IV 43
- V 46
- VI 53
- VII 58

PAMÁTCE HRABĚTE GEJDENA (*Čemu učí lid naši „demokraté“ neorganizovaní v žádné straně?*) 60-67

TEZE REFERÁTU O VZTAHU SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ DĚLNICKÉ STRANY K III. DUMĚ, PŘEDNESENÉHO NA PETROHRADSKÉ MĚSTSKÉ KONFERENCI 8. ČERVENCE 68-69

*NÁVRHY REZOLUCÍ PRO III. KONFERENCI SDDSR („II. CELORUSKOU“) 71-75

- *1. NÁVRH REZOLUCE O ÚČASTI VE VOLBÁCH DO III. STÁTNÍ DUMY 73
- *2. KONCEPT NÁVRHU REZOLUCE O CELORUSKÉM ODBOROVÉM SJEZDU 75

* Hvězdičkou jsou označeny titulky Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS.

POZNÁMKY PUBLICISTY	76—87
MEZINÁRODNÍ SOCIALISTICKÝ KONGRES VE STUTTGARTU	88—94
*POZNÁMKY K REZOLUCI STUTTGARTSKÉHO KONGRESU O „MILITARISMU A MEZINÁRODNÍCH KONFLIKTECH“	95
MEZINÁRODNÍ SOCIALISTICKÝ KONGRES VE STUTTGARTU	96—107
*POZNÁMKY K ČLÁNKU G. ZETKINOVÉ MEZINÁRODNÍ SOCIALISTICKÝ KONGRES VE STUTTGARTU	108—110
*PŘEDMLUVA KE SBORNÍKU ZA 12 LET	113—130
ANTIMILITARISTICKÁ PROPAGANDA A SVAZY SOCIALISTICKÉ DÉLNICKÉ MLÁDEŽE	131—134
REVOLUCE A KONTRAREVOLUCE	135—143
JAK „SOCIALISTÉ-REVOLUCIONÁŘI“ PÍŠÍ DĚJINY	144—146
*KONFERENCE PETROHRADSKÉ ORGANIZACE SDDSR 27. října (9. listopadu) 1907	147—154
*1. REFERÁT O III. STÁTNÍ DUMĚ. <i>z novinové zprávy</i>	149
*2. REZOLUCE O III. STÁTNÍ DUMĚ	152
*3. INFORMACE O SPOLUPRÁCI SOCIÁLNÍCH DEMOKRATŮ S BURŽOAZNÍM TISKEM. <i>z novinové zprávy</i>	154
TŘETÍ DUMA	155—164
*O PLECHANOVOVĚ ČLÁNKU	165—166
PŘÍPRAVA „ODPORNÝCH ORGÍÍ“	167—172
A KDO JSOU SOUDCI?	173—180

*ČTVRTÁ KONFERENCE SDDSR (TŘETÍ CELORUSKÁ) 5.—12. (18.—25.) listopadu 1907	181—188
*1. REFERÁT O TAKTICE SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ FRAKCE V III. STÁTNÍ DUMĚ. <i>Z novinové zprávy</i>	183
*2. REZOLUCE O TAKTICE SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ FRAKCE V III. STÁTNÍ DUMĚ	186
TŘETÍ STÁTNÍ DUMA A SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE	189—195
PŘEDMLUVA K VOINOVOVĚ (A. V. LUNAČARSKÉHO) BROŽUŘE O VZTAHU STRANY K ODBORŮM	196—204
AGRÁRNÍ PROGRAM SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE V PRVNÍ RUSKÉ REVOLUCI 1905—1907	205—423
<i>Kapitola I.</i> EKONOMICKÉ ZÁKLADY A PODSTATA AGRÁRNÍHO PŘEVRTATU V RUSKU	208—244
1. Pozemková držba v evropském Rusku	208
2. Oč se bojuje?	213
3. Jak kadetští publicisté zastírají podstatu boje	220
4. Ekonomická podstata agrárního převratu a jak se ideově projevuje	223
5. Dva typy buržoazního agrárního vývoje	227
6. Dvě linie agrárních programů v revoluci	231
7. Rozloha půdy v Rusku. Otázka kolonizace	236
8. Shrnutí ekonomických závěrů z I. kapitoly	243
<i>Kapitola II.</i> AGRÁRNÍ PROGRAMY SDDSR A JEJICH PROVĚŘENÍ PRVNÍ REVOLUCÍ	244—283
1. V čem byly nesprávné dřívější agrární pro- gramy ruských sociálních demokratů?	244
2. Nynější agrární program SDDSR	247
3. Jak praxe prověřila hlavní argument muni- cipalistů	250
4. Rolnický agrární program	256

5. Středověká pozemková držba a buržoazní revoluce	261
6. Proč se drobní vlastníci v Rusku nutně vyslovili pro nacionalizaci?	265
7. Rolníci a narodníci o nacionalizaci přidělové půdy	273
8. Chyba M. Šanina a dalších stoupců rozdělení půdy	276

Kapitola III. TEORETICKÉ ZÁKLADY
NACIONALIZACE A MUNICIPALIZACE 283—315

1. Co je nacionalizace půdy?	284
2. Petr Maslov opravuje koncepty Karla Marxe	289
3. Je nutné vyvrátit Marxe, aby bylo vyvráceno narodnictví?	297
4. Souvisí popírání absolutní renty s programem municipalizace?	301
5. Kritika soukromého vlastnictví půdy z hlediska vývoje kapitalismu	303
6. Nacionalizace půdy a „peněžní“ renta	307
7. Za jakých podmínek se může uskutečnit nacionalizace?	309
8. Je nacionalizace přechodem k rozdělení půdy?	313

Kapitola IV. POLITICKÉ A TAKTICKÉ ÚVAHY
V OTÁZKÁCH AGRÁRNÍHO PROGRAMU 315—356

1. „Záruka proti restauraci“	316
2. Místní samospráva jako „záštita proti reakci“	322
3. Ústřední moc a upevnění buržoazního státu	327
4. Rozmach politického a rozmach agrárního převratu	334
5. Je možná rolnická revoluce bez dobytí moci rolnictvem?	340
6. Je nacionalizace půdy dostatečně pružným prostředkem?	345
7. Municipalizace půdy a municipální socialismus	347
8. Některé příklady zmatků způsobených municipalizací	352

<i>Kapitola V.</i>	TŘÍDY A STRANY V ROZPRAVÁCH O AGRÁRNÍ OTÁZCE V II. DUMĚ	356—411
	1. Právce a okřabristé	357
	2. Kadeti	363
	3. Pravicově orientovaní rolníci	370
	4. Stranicky neorganizovaní rolníci	373
	5. Narodníci z řad inteligence	378
	6. Trudovičtí rolníci (narodníci)	384
	7. Socialisté-revolucionáři	390
	8. „Nacionálové“	394
	9. Sociální demokraté	404
Závěr		411
Doslov		422

1908

POLITICKÉ NOTICKY	424—430
*PROHLÁŠENÍ REDAKCE LISTU PROLETARIJ	431
NOVÁ AGRÁRNÍ POLITIKA	432—435
NEUTRALITA ODBORŮ	436—446
CO SE PŘIHOĐILO PORTUGALSKÉMU KRÁLI	447—451
K ROZPRAVÁM O ROZŠÍŘENÍ ROZPOČTOVÝCH PRÁV DUMY	452—458
POSTSKRIPTUM K ČLÁNKU K ROZPRAVÁM O ROZŠÍŘENÍ ROZPOČTOVÝCH PRÁV DUMY	459
POUČENÍ Z KOMUNY	460—463
VLASTENECKÉ PROSLOVY NA OBJEDNÁVKU POLICIE	464—469
JAK LIBERÁLOVÉ KLAMOU LID	470—474

JAK MEZINÁRODNÍ LIBERALISMUS HODNOTÍ MARXE	475—479
PŘÍPRAVNÉ MATERIÁLY	481—488
<i>MATERIÁLY K III. KONFERENCI SDDSR (II. CELORUSKÉ)</i>	
<i>21.—23. července (3.—5. srpna) 1907</i>	483—488
*1. KONCEPT PROJEVU PROTI BOJKOTU	483
*2. PŮVODNÍ KONCEPT NÁVRHU REZOLUCE O ÚČASTI VE VOLBÁCH DO III. STÁTNÍ DUMY	484
*3. OSNOVA NÁVRHU CELKOVÉ REZOLUCE O ÚČASTI VE VOLBÁCH DO III. STÁTNÍ DUMY	486
*4. PRVNÍ A DRUHÝ BOD ZDŮVODNĚNÍ DRUHÉ ČÁSTI REZOLUCE O ÚČASTI VE VOLBÁCH DO III. STÁTNÍ DUMY	487
*5. OSNOVA PROJEVU O SJEZDU ODBORŮ	488
Seznam dosud nenalezených Leninových prací (<i>červen 1907 až březen 1908</i>)	491—496
Seznam publikací a dokumentů, na jejichž redigování se V. I. Lenin podílel	497—500
Seznam prací, jejichž autorem je pravděpodobně V. I. Lenin	501—503
Poznámky	504—562
Seznam literatury, kterou V. I. Lenin cituje nebo o níž se zmiňuje	563—621
Jmenný rejstřík	622—685
Životopisná data	686—698

V. I. L E N I N
S E B R A N Ě S P I S Y

16

Podle 5. ruského vydání V. I. Lenin, Polnoje sobranije sočiněnij, tom 16, Politizdat, Moskva 1976, připraveného Institutem marxismu-leninismu při ÚV KSSS, přeložil kolektiv překladatelů. Kontrolní redaktorka Marie Vondrášková. Odpovědná redaktorka Eva Schächterová. Obálka, vazba a grafická úprava Milan Hegar. Výtvarný redaktor František Kraus. Technická redaktorka Jaroslava Lorenzová. Vydání II. Praha 1984. Vydalo Nakladatelství Svoboda jako svou 5181. publikaci. Vytisklo Rudé právo, tiskařské závody, Praha. Náklad 1—30 000. AA 37,98, VA 38,99. Tematická skupina 00/3. Cena brož. výt. 11,90 Kčs, váz. výt. 17,— Kčs. 73/202-21-8.5

25—011—84 Kčs 17,—